Den Gulden Winckel. Jaargang 12

bron
Den Gulden Winckel. Jaargang 12. Hollandia-Drukkerij, Baarn 1913

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/_gul001191301_01/colofon.htm

© 2009 dbnl

[Schrijvers van over de grenzen]
Gerhart Hauptmann

DE toekenning van den Nobelprijs voor literatuur aan Gerhart Hauptmann heeft op dezen schrijver weer algemeen de aandacht gevestigd. Die bekroning viel samen met de viering van 's dichters vijftigsten geboortedag, welke in Duitschland met veel geestdrift door zijn bewonderaars werd herdacht. Hauptmann's uitgever, de firma Fischer van Berlijn, nam deze dubbele gelegenheid te baat om een nieuwe volledige uitgave van zijne verzamelde werken te bezorgen, in zes lijvige en sierlijk-verzorgde deelen, tegen zeer goedkoopen prijs ter beschikking van het volk gesteld. Nergens zal men Hauptmann beter uit leeren kennen dan uit die enkele bundels waarin de vruchten van heel zijn letterkundige loopbaan, als dramaturg en als romanschrijver, zijn vergaard. Deze beschouwing wil feitelijk niet meer geven dan wat kantteekeningen op die verschillende werken. Het schijnt me voorloopig heel lastig meer dan zulk een voorbereidenden arbeid te leveren, want weinige individualiteiten in de moderne literatuur zijn moeilijker te ontleden en samen te vatten in een - fataal min of meer dogmatische - studie, dan die van Hauptmann, en zulks uit den zoo verscheiden aard zelf van de werken die hij schonk, en die van het rauwste, naaktste en wrangste naturalisme gaan naar de meest mystieke, fijnst-symbolische en dichterlijke gedachten- en gevoelskunst, terwijl anderen streven naar humor, anderen nog naar breede massa-epiek. Verscheidene malen las ik in verschillende kritische studies allerlei argumentaties om Hauptmann's literair leven in drie of vier bepaalde en eigenaardige perioden in te deelen, door deze en gene kenschetsende eigenschappen gekarakteriseerd. Ik heb tot nu toe in deze spitsvondige discussies niet meer dan literaire ‘spielereien’ kunnen zien. Me dunkt dat er geen sprake kan zijn van eene eigenlijke evolutie in Hauptmann's loopbaan. Geen stijgende of dalende lijnen merk ik er in, ook geen onderbroken lijnen. Hoogstens zou men een paar spiraallijnen door die productie kunnen trekken, waarvan de uiteinden telkens verbinden zouden de tot dezelfde richting behoorende werken, die de dichter, na jaren van zeer verschillenden arbeid op heel ander gebied, weer geeft, onverwachts terugkeerend tot eene vroegere conceptie die men alreeds verlaten waande. Wat men als een eindpunt aanzag wordt een paar jaren later een nieuw uitgangspunt voor stijgend werk.

Hauptmann zelf deelt zijne werken in vier reeksen in: de sociale dramen, de Märchendramen, de Familiendramen en de historische dramen.

Tot de sociale dramen behooren: Vor Sonnenaufgang, Die Weber, Der Biberpelz, Der Rote Hahn, Fuhrmann Henschel, Rose Bernd, Die Ratten.

De Familie-dramen zijn: Das Friedensfest, Einsame Menschen, Kollege Crampton, Michael Kramer, Gabriel Schilling's Flucht.

De sprookjes-serie wordt gevormd door: Hanneles Himmelfahrt, Die versunkene Glocke, Der arme Heinrich, Elga, Schluck und Jau, Pippa tanzt, Helios, Das Hütenlied, Griselda.

De historische drama's zijn: Florian Geyer en Kaiser Karls Geisel.

In dit opstel zal ik slechts over enkele dezer werken in 't bizonder kunnen handelen, over de belangrijkste van elke serie.

* * *

Hij is dus nu vijftig jaren oud. Zijn gezicht komt vroeg verouderd voor, met diepe rimpels doorploegd, vermoeid, verhard en toch milde; zijn hoofd is stoer, krachtig, het hoofd van een mensch die veel heeft geleden en toch niet liefdeloos is geworden. Vooral de oogen zijn levendig, schrander en gelaten, vol nuchter bewustzijn, met een waas van droom er over, dat waas dat in de oogen der menschen schemert, die in een verre, innerlijke wereld leven, de wereld waar Novalis van spreekt: ‘Die innere Welt ist gleichsam mehr mein als die auszere. Sie ist so innig, so heimlich. Sie ist so vaterländisch. Schade dasz sie so traumhaft, so ungewisz ist’. Voor deze ‘binnenwereld’ werd Hauptmann geboren. Het is voor de modernen een pijnlijke wereld, vol wee, vol onrust, vol kamp. Hauptmann's kop spiegelt het geweld van den titanenstrijd zijner complexe menschennatuur af. Hoe vreugdig naast dien hoekigen, scherpen en strengen, bitteren en ouden Noormannenkop, de vriendelijke en rustige trekken van vroegere menschen, een Goethe, een Schiller, een Novalis. Die kop is een biecht...

Zijn grootvader was een wever, die mede den strijd der ‘vierziger Jahren’ doormaakte, door Hauptman zoo 'episch beschreven in het hoogste zijner drama's Die Weber. Zijn vader had in de badplaats Obersalzbrunn het bekende hotel ‘Zur Preussischen Krone’ geopend. 't Is daar dat op 15 November 1862 Gerhart Hauptmann werd geboren. Zijn oudere broeder Carl Hauptmann is ook een in de Duitsche literatuur zeer gunstig bekende personaliteit.

Gerhart Hauptmann studeerde met zijne broeders te Breslau en daarna te Jena, volgde er onder meer de cursussen van Ernst Häckel en legde zich vooral op de beeldhouwkunde toe. Een tijd lang leefde hij als beeldhouwer te Rome. Ziekte dwong hem naar Duitschland terug te keeren. In Mei 1881 huwde hij en trok naar Berlijn. Daar leerde hij de jonge dichters en schrijvers kennen die de toenmalige ‘moderne’ beweging in Duitschland begonnen in te voeren: Bruno Wille, Arno Holz, Johannes Schlaf, Max Kretzer; onderging hun invloed, naast dien der groote vreemde

GERHART HAUPTMAN

schrijvers wier roem tot in Duitschland doordrong: Ibsen, Zola, Tolstoï. Na eenige mislukte proeven van poëzie - hij kocht later zelf al de nog bestaande exemplaren van zijn dichtbundels op - en een paar onuitgegeven tooneelwerken, schreef Hauptmann eindelijk in 1884 het eerste drama dat we van hem kennen: Vor Sonnenaufgang. Op 20 October 1884 werd het vertoond door de Freie

B ü h n e van Berlijn - een tooneelgezelschap geschapen door Maximilian Harden à l'instar van Antoine's T h e a t r e L i b r e te Parijs, voor het opvoeren van nieuwe kunst - en de opvoering deed een nog ongehoord theaterschandaal losbarsten, dat den schrijver plotseling bekend maakte. V o r S o n n e n a u f g a n g ontstond uit een grooten aandrang naar naturalisme; we vinden er de erfelijkheidstheorieën in terug die Ibsen in zijne werken uitsprak, die Tolstoï in zijn ‘Macht der duisternis’ aantoonde en die in Zola's R o u g o n - M a c q u a r t een nog beslister toepassing vonden. Het toont ons een

boerenfamilie van Schlesien die heelemaal onder gaat door drankzucht, echtbreuk en avontuurlijkheid. Eenige der toen modieuze socialistische gedachten worden er gelijktijdig in vooruitgezet. Met sterke levensechtheid wordt het huiveringwekkende milieu van de familie Krause door Hauptmann geschilderd, misschien wat al te ruw, al te kras, met te veel naturalistische ‘kleinmalerei’ en te veel tendenz. Het staat niet vast op den grond gelijk de meeste zijner latere werken; de akten zijn veeleer ‘levensuitknipsels’ dan brokken van een doorloopend drama. Maar wat een verschil tusschen dat vranke, durvende, soms weerzinwekkende bruten-stuk en de toenmalige familiekunst van Duitschland! Buiten Hebbel's drama's hadden nog geen duitsche stukken zoo'n barsch geweld, zoo'n pijnlijke echtheid, zoo'n gezonden levensaandrang laten vermoeden.

Das Friedenfest (1890) heeft niet de bizondere beteekenis van Vor Sonnenaufgang. Daarentegen behoort Einsame Menschen (1841) tot het allerbeste van Hauptmann's voortbrengst en tot het beste van het moderne tooneel. Het staat echter nog al sterk onder het teeken van Ibsen. Een jong geleerde is gehuwd met een zeer liefdevolle en trouwe vrouw, maar die hem niet in zijn gedachten-wereld volgen kan; ze leven beiden naast elkaar als ‘eenzame zielen’, zonder innige verstandhouding, zonder dieper besef van hunne liefde. Een jonge studente wordt op zekeren dag in Vockerat's huis ingeleid, neigt zich over zijne boeken, gunt hem eindelijk de prangende volupteit van het begrepen-zijn. Maar zijne vrouw wordt jaloersch, verkwijnt van droefheid om den afstand dien ze tusschen hem en haar voelt vergrooten en dan komen de schoonouders er tusschen om de vreemde tot vertrek te dwingen, hem zijne schuld tegenover zijne echtgenoote en tegen de meening der wereld in te doen zien. Annie reist af en Johannes, nu hij heeft verloren zijne echte vrouw, zijne genoote naar den geest, vindt geen steun in 't leven meer en verdrinkt zich. Ik ken weinig ontroerender, aangrijpender, aan hoogere intellectueele tragiek rijker scenen dan die welke wordt afgespeeld tusschen Johannes en Annie, op het oogenblik van het afscheid.

Na Eenzame Menschen verscheen het andere groote meesterstuk Die Weber, Hauptmann's breedst-aangelegde werk, dat nooit zal vergeten worden. Geen enkel ander werk geeft grootscher en in zijn grootschheid eenvoudiger den ontzaggelijken opstand van het Proletariaat van dezen tijd en van het geweten der menschen van deze eeuw tegen de hen verdrukkende machten. Die Weber maken een epos uit gelijk Zola's Germinal, het meesterwerk voorzeker van het sociaal tooneel. In de vijf bedrijven ligt bijna geen andere eenheid dan die van vijf huiveringwekkende tafereelen, waarin weent het lijden van eene uitgehongerde menigte en klinkt de kreet van opstand en wraak welken die massa slaakt den dag dat ze hare ketens afschudt en tegen hare uitbuiters de wapens opneemt. Bewonderenswaardig is de allersoberste manier waarop Hauptmann zijn gegeven heeft behandeld: zonder sentimenteele rhetoriek, zonder lawaaierig nihilisme, zonder woordrijke debatten. Overal is hij gebleven: de eenvoudige nazegger van het leven, maar met allervurigste liefde, met dweepzieke barmhartigheid, met allesoverweldigende ontroering.

College Crampton (1892) mag ook tot de uitmuntendste prestaties van Hauptmann gerekend. Het hoogtepunt van deze comedie rust op Professor Crampton's waanzieke, machtelooze, dwaas-bluffende en toch verteederende kunstenaars-psychologie; Crampton is een potsierlijke en nochthans aandoenlijke raté, door Hauptmann niet als een caricatuur (waar men zich bij anderen op had mogen verwachten) maar als een arm slachtoffer, een zwak, lijdend en dus beklagenswaard individu behandeld.

Op Crampton volgde Der Biberpelz, ‘eine Diebskomödie’, nog al grof van humor, zooals de latere Schluck und Jau en Der Rothe Hahn. Ik kan in deze werken niet veel meer dan oppervlakkige en maar half gelukte pogingen zien; een geboren tragicus gelijk Hauptmann zal ook wel nooit in het blijspel heelemaal tehuis zijn. Maar 't jaar 1898 bracht Hannele's Himmelfahrt, de naïve, troeblante en hartverscheurende Hannele, het eerste zijner sprookjesstukken, zijner droom-fantasieën. Het kleine meisje Hannele heeft zich willen verdrinken om te ontsnappen aan de slechte behandeling van haren dronken vader, maar de schoolmeester heeft haar bijtijds opgevischt. Nu ligt ze te zieltogen op een bedje, in een armen-kamer, te ijlen in haar doodstrijd. Dan verschijnt haar hare gestorvene moeder die haar in den hemel noodt, en witte engelen met gulden vlerken dalen naast haar neer met zilveren, diafane bloemen en brengen haar een goudbestikt bruidskleedje en een diamanten diadeemtje en kristallen schoentjes. Hannele lacht, gelukkig om de schoone wereld die voor haar opengaat, maar dan komt ook de zwarte engel van den dood, met zijn dreigend zwaard en die voert het zieltje van Hannele mede. Hannele's Himmelfahrt was Hauptmann's antwoord aan hen die hem voor een machteloozen werkelijkheids-fotograaf, een kleinzieligen realist wilden doen doorgaan. Het is de allerliefste, zachtste, teederste droom van een groot dichter, de muzikale, geurige, bebloemde Weihnachtsdroom van Duitschland's machtigsten auteur. Die Versunkene Glocke (1897) behoort tot

de Märchen-kunst, maar tevens tot de hoogste symbolen-kunst. Deze dramatische vertelling was voor Hauptmann niet slechts eene feeërie, maar ook de biecht van zijn kunstenaars-zijn. De val van het groote historische drama Florian Geyer waar hij zeer lang aan gearbeid had en dat in zijne oogen een bizondere beteekenis bezat, had hem zeer ontmoedigd. De Verzonken Klok moest zijn de machtige apologie van den kunstenaar en van den Droomer, van het martelaarschap dat hem door zijne intellectualiteit op de schouders wordt gedrukt. Het is de mensch in strijd met de Chimaira, en zijn noodlottigen neerval na de alles-inspannende stijging naar 't onbereikbare oneindige. Die neêrblikseming van den mensch van de torenhoogte van zijn trots, het is de eeuwige levenstragedie der groote zielen, van den toren van Babel af, tot Prometheus, Ikarus den zonnevlieger en Bouwmeester Solness. In de Versunkene Glocke gebeurt alles in den Droom - ofschoon in heerlijke beelden van werkelijkheid - boven alle tijdelijkheid, zoodat de meester spreken kan: 'Is dan wat ik doorleefde niets dan de ijle adem van een klank, die is, en niet meer is, en nauw geweest?' De held van het drama, de klokkengieter Heinrich, lijdt het martelaarschap van degenen die hoopten de stof te overwinnen, den geest te temmen en die in hunnen bateloozen kamp bezweken. Men vindt er ook de gonzende echo's in van de angsten, de twijfelingen, de zwakheden van den kunstenaar in 't algemeen. De handeling is omzeefd met paradijzen-licht, doortrild van 't heerlijke geluid der duizende natuurstemmen. Na die Versunkene Glocke gaf Hauptmann opnieuw een paar werken van enger naturalistische vizie: Fuhrman Henschel, somber drama van het land, Rose Berndt enz.

Noemen we apart Michael Kramer, een der meest typische en oorspronkelijke 'zielen'-drama's van Hauptmann. In geen enkel ander zijner werken toonde hij meer dan in dit een koppige gewetenseerlijkheid, een meer beslisten wil naar menschelijke waarheid, naar eenvoudige tragiek, naar ontroering zonder literatuur. Naakt, hard van gedachte en van uitdrukking is Michael Kramer, een prachtig boek, vol ruwe eerlijkheid en gedachtenkracht. Heel de actie draait om den zelfmoord van een jongen man; ze vormt eigenlijk eene sobere ontwikkeling rond enkele gedachten over kunst, liefde en dood. Ik ken in de tooneelliteratuur van heden weinig fragmenten pakkender dan het laatste bedrijf van Michael Kramer: de doodswake van den vader bij het lijk van zijn gezelfmoorden zoon, gelispelde monoloog welke ruischt als een gebed...

De ruimte ontbreekt mij hier om over al de andere werken van Hauptmann uit te weiden die op Kramer volgden: ik sprak terloops van Schluck und Jau en van Der rote Hahn. Der arme Heinrich en Pipa Tanzt sluiten zich bij Hannele en bij de Versunkene Glocke aan; de atmosfeer van Pipa vooral is zeer dichterlijk, frisch van den zerpen boschgeur der Duitsche wouden en Pipa is er de elfe in, die danst en springt voor iedereen omdat ze allen met andere oogen beziet, en wier leven op een schoonen dag breekt - gelijk het broos kristal dat in de glasfabriek waarin ze woont wordt voortgebracht. De tragi-komedie De ratten geeft het beeld van een Berlijnsche huurkazerne; Hauptmann keert met dit stuk tot zijn vroeger sociaal genre terug; met wonderbare levendigheid loopen de typen dooreen die hij, uit allerlei standen gekozen, in den warrelenden mierenhoop heeft waargenomen. Met voorliefde gewaag ik nog van Gabriel Schilling's Flucht, waarin beschreven wordt de ondergang van een kunstenaar onder de verdrukking van een passie die hij niet afschudden kan, onder de hypnose van een vrouw die hij niet bemint en van wie hij zich nochtans niet los te rukken weet; dit stuk speelt vóór de zee, gelijk Ibsen's Frau des Meeres. De teniet gaande Schilling, die machteloos naar kracht, werklust, gezondheid en wilsvermogen hunkert, naar een

nieuw leven, en zinkt, steeds lager zinkt, blijkt een der stevigste en ellendigste creaties van Hauptmann.

* * *

Nog rust op mij de plicht enkele regels aangaande Hauptmann's romans te schrijven: 2 van de 6 door zijn werk gevormde boekdeelen. Ze omvatten de twee juist vóór en na *Vor Sonnenaufgang* geschrevene en voortreffelijke naturalistische novellen *Bahnwarter Thiel* en *Der Apostel*, de twee romans *Der Narr in Christo Emanuel Quint* (1910) en *Atlantis* (1912) en het reisverhaal *Griechischer Frühling* (1908). Al deze werken zijn van hooge waarde. *Emanuel Quint* vooral geeft ons Hauptmann met zijne beste en sterkste gaven van uitbeelding. Quint is een arm, gekweld mensch, een beetje waanzinnig, die maar ééne begeerte heeft: op Christus te gelijken en volgens Jezus' voorbeeld te leven. Op zekeren dag begint de zotte Quint te prediken, hij werft discipelen aan, geneest een zieke, laat zich door een nieuwen Johannes doopen, geraakt eindelijk in de gevangenis, wordt door eene adellijke jonkvrouw, zijne Maria Magdalena, bemind, beticht zich daarna onschuldig van den moord waaraan de jonge gravin ten prooi viel, eindigt eindelijk zijn Christuswaan in de sneeuw, na zijne vlucht naar Zwitserland. De evangelische figuur van Quint is eene der

diepst-begrepene en der rijkst-menschelijke figuren der wereldliteratuur, en in weinige boeken meer dan in dien bizonderen roman, is de harmonie van den tijdgeest en van het eeuwigheidsgevoel zuiverder en inniger bereikt; de techniek van het boek is de getrouw realistische, zooals in Vermeylen's Wandelende Jood waar ik meermalen aan gedacht heb bij het lezen van Emanuel Quint. Het broederlijk besef van het menschelijk lot, van de schoone illusies der verbeelding, van de vertwijfeling der gepijnigde hoop, van het geprikkeld verlangen liggen aan deze twee groote meesterwerken ten gronde.

Bevreemdend werkt op de trouwe Hauptmannlezers de lectuur van Griechischer Frühling, om al het geluk, de kracht, den toover welke uit dit boek spreken. In de oervormen der grieksche cultuur prent Hauptmann zijn eigen leven, en het besluit van het werk luidt: ‘Als höchste menschlische Lebensform erscheint mir die Heiterkeit’; zegen des Levens over de smarten, over den dood, apologie der kracht, liefde-zang van een Siegfried die Nietzsche kennen zou. Boek van jong betrouwen waar de helle Grieksche zonne straalt door den nevel van den langen nacht die over Hauptmann woog.

Hauptmann's laatste boek heet Atlantis, de roman van een schip, waarin de ontzettende beschrijving van een zeeramp ons eenige angstige oogenblikken doet doorstaan...

* * *

Een paar eigenschappen treffen vooral in Hauptmann, teekenen hem scherp af tusschen de andere literatoren. De eerste dezer eigenschappen is: zijn sociaal gevoel. Hetzij hij een revolutionair drama schrijft gelijk Die Weber of wel een eenvoudig milieu-drama of een ideeën-drama - dat sociaal gevoel steekt er in; zijn sociaal voelen moet hem in 't vleesch en 't bloed zitten, in heel zijn zenuwgestel. Alleen een heel ruim, diep en grootsch begrijpen van wat een volk is, een klasse, een maatschappij kon een schrijver in staat stellen de fresco's van den menigte-optocht, de massapsychologie van Die Weber en van Florian Geyer's boerenstrijders te bewerken.

De tweede der meest kenschetsende eigenschappen van Hauptmann is: zijn tijdsbegrip. Niemand vaster dan hij staat met heel zijn wezen op den bodem van zijn tijd, van zijne eeuw. Gelijk Ibsen's werken stellen zijne drama's het probleem van al de groote questies die in onze dagen in discussie zijn en de gemoederen bekommeren en verontrusten; ze stellen die problemen zonder hartstocht, nuchter, met een beetje vreemdheid en mysterie, een ietsje Duitsche mystiek tot in 't strengste naturalisme; een heldonker kerklicht brandt om de zielen van al die tijdgenooten wier innerlijk leven hij heeft gewekt: Crampton, Kramer, Schilling, Vockerat, Heinrich en de anderen. Schemerlicht zonder duisterheid, dat de zielen vooral van binnen overstraalt.

Hauptmann is een strijder en een apostel. Hij heeft dikwijls de overwinning behaald maar hij is ook bezweken; hij heeft plechtige waarheid uitgebazuind, maar hij heeft zich ook bedrogen. Doch dit is waar: héel zijn leven heeft hij gestreden voor de gerechtigheid, de waarheid en de liefde van de menschen, tegen de leugen, de verdrukking en den haat. Hij heeft zich gansch aan de kunst geofferd, en aan het menschdom. Hij is een der eerste schrijvers van de wereld, op dit oogenblik, de broeder van de grootsten, van Tolstoï, van Ibsen, van Dostoïevsky, van Zola, van Dickens, van Whitman. Hij staat in de voorwacht der vrije geesten die het leger der toekomst leiden...

ANDRÉ DE RIDDER.

Een onvoltooid gebleven familieroman

Vóór de opkomst van de literatuur van '80 in Nederland vindt men het genre: de familieroman vrij gering beoefend, d.w.z. slechts zelden tot een kunstwerk van hoogere orde opgevoerd. De romans in brieven van Wolff en Deken, in hun soort zeer zeker als familieromans te beschouwen, maken hierop vrijwel de eenige uitzondering.

Nog één roman valt er echter in de tijdruimte 1840-'80 aan te wijzen, die in ontwerp en voor zoover hij voltooid is geworden het familieromangenre verraadt. Ik meen Conrad Busken Huet's D e B r u c e ' s .

Met dit werk, mogelijk wel alleen bekend aan hen, die de Nederlandsche literatuurgeschiedenis der 19e eeuw bestudeeren, had Busken Huet het plan een beeld te ontwerpen van het maatschappelijk leven van zijn tijd, ook dat in Indië, samengevat in een gezins-geschiedenis; het bleek echter spoedig een veel te omvangrijk gegeven te zijn voor het meer meditatief aangelegd talent van dezen criticus-schrijver.

Er is voor het tot stand brengen van een dergelijken, de hoogste krachten en een hevige wilskracht eischenden roman meer noodig dan een ruime blik op de voorvallen van zijn tijd en een levendige, scherpzinnige geest. En Huet, hoe een meesterlijk beoordeelaar van een anders arbeid hij zich ook in zijn ‘Literarische Fantasieën’ heeft betoond en met welk een open oog voor een andermans fouten begiftigd, moest dan ook na eenigen tijd tot de erkenning komen dat hij in zijn poging om dit

inderdaad grootsche plan ten uitvoer te brengen zijn eigen krachten leelijk had overschat. Het gevolg hiervan bleef niet uit; al voortwerkende voelde hij hoe de moeilijkheden zich gingen opstapelen. Het werk vlotte niet meer; liefde voor 't grandiose denkbeeld deed hem er telkens toe terugkeeren; met moeite ging hij voort, liet hoofdstukken weg, veranderde of voegde gedeelten in, en besefte, dat hij nochtans uit al die heterogene bestanddeelen niet een geheel dat voldeed kon samenbrengen. Zeer, zeer langzaam werk ik voort aan mijn ‘Bruce's’, schreef hij den 6den Mei 1871 aan Mevrouw Bosboom Toussaint; en dit waren veelzeggende woorden voor den anders zoo haastigen en werkzamen essayist.

Ik heb de poging gewaagd iets naders over de wordingsgeschiedenis der ‘Bruce's’ te weten te komen. Volgens Huet's eigen uitlatingen bevatte vooral ‘Robert Bruce's leerjaren’ veel autobiografie, doch hoe wij een en ander daarvan aan zijn eigen leven moeten verbinden is mij niet mogelijk geweest uit te maken. In genoemd werk zijn, naar de schrijver zelf zegt, elementen van gedenkschriften en toch beslaat de verdichting er een even groote plaats in als de waarheid. Dat de Zwitsersche reis van David Bruce verbonden zal zijn aan herinneringen betreffende Huet's eigen reis met vrouw en zoon door Helvetië is waarschijnlijk en dat in de eerste hoofdstukken dingen staan, die rechtstreeksche voorvallen uit zijn eigen jongelingsjaren weergeven, eveneens. Maar nergens hebben wij zekerheid. Het weinige dat de schrijver zich over zijn roman in brieven aan vrienden en bekenden laat ontvallen, geeft ons alleen versterking van het vermoeden dat Huet met groote moeite aan het werk heeft voortgearbeid.

Voortdurend heeft hij zich gekweld met te overwegen hoe de romancyclus, waarvan twee deelen tot stand kwamen, door het publiek zou ontvangen worden, wel heimelijk beseffend welk een zwakke afschaduwing het werk begon te worden van wat hij in zijn alle moeilijkheden wegcijferenden geest er zich van had voorgesteld. Zoo schrijft hij aan Dr. Jan ten Brink:

‘Uw oordeel is gunstig: maar hoe oordeelt het publiek? Dit kan ik alleen van den buitenwacht vernemen, en daarmede moet geduld geoefend worden. Laat mij dus s.v.p. rustig voortgaan met mijn Bruce's in stilte proeven te nemen op den openbaren smaak in Nederland en - m i j n e i g e n g e s c h i k t h e i d . Omtrent geen van beide ben ik in mijn gemoed t e n v o l l e v e r z e k e r d ’. Met dergelijk weinig bemoedigende bijgedachten bezield, is het voor ons nochtans verwonderlijk wat Huet er nog van heeft tot stand gebracht. Want ondanks zijn gebreken en zijn wat verouderden stijl heeft het werk een eigenaardige waarde als t i j d b e e l d .

Laten wij ‘Robert Bruce's leerjaren’ eens beschouwen als een samenvatting van historisch-maatschappelijke denkbeelden en als een reflex van de socialistische stroomingen, die de omwenteling van 1848 bewerkten. De drager der Huetsche denkbeelden over zijn tijd is Robert Bruce. De lange redevoeringen, die dit jongemensch houdt, dienend als spreekbuis van 's schrijvers persoonlijke meeningen, zijn een opeenhooping van wat door de radicalen in dien tijd werd toegejuicht.

CONRAD BUSKEN HUET
Foto WEGNER & MOTTU

Een socialist, een verfoeilijk woord voor Huet's tijdgenooten, was Robert, een jonge heethoofd met door te veel idealisme beperkten blik op het praktische leven, maar toch een persoon, die des schrijvers sympathie had. Want hij droeg hem alles op te zegger, wat hij niet rechtstreeks voor eigen rekening wilde nemen.

De aanvang van het boek plaatst ons midden in de stemming van den tijd. Een hoogleeraar, met herinneringen aan den tiendaagschen veldtocht, wekt een auditorium van studenten op, een militie te vormen om het meer bezadigd deel der menschheid te gaan beschermen tegen den ontuchtigen overmoed der ‘wereldhervormers’; waarna in hoofdstuk III een typisch woordduel volgt tusschen twee, ieder verschillende meeningen voorstaande jongelui, Robert en Adolf, personificaties van de conservatieve en radicale stroomingen. ‘La sainte

canaille' vindt in Robert een duchtigen beschermer, die in lang niet gekuischte bewoordingen zich uitlaat over de andere partij, welke haar advocaat in vriend Adolf heeft. Busken Huet heeft, naar hetgeen zijn ruime blik hem toeliet op te merken, in dit gesprek ongetwijfeld de overdrijving naar beide kanten, waaraan de tegenover elkander staande partijen zich in zijn tijd schuldig maakten, willen doen uitkomen, hoewel men met genoeg zekerheid kan aannemen dat de schrijver van 'Robert Bruce's leerjaren' geen onverdeeld bewonderaar is geweest van de 'Verdediging der Maatschappelijke verordening tegen het socialisme'. De daaruit ontstane staathuishoudkundige vereeniging te Amsterdam, die door populaire lezingen, onder invloed der Fransche economische school, den gulden middenweg trachtte te bewandelen, was ook in zijn tijd al in actie. Pierson bracht later in zulke lezingen het gebrek aan logica in de staathuishoudkunde, welke door genoemde vereeniging te eenvoudig, niet ingewikkeld genoeg was gedacht, aan den dag. In ieder geval zal Huet, die levendig aandeel nam in alles wat zijn tijd betrof, daarvan niet geheel onkundig gebleven zijn. Het schrijven van 'Robert Bruce's leerjaren' trouwens is een blijk dat hij de voorvallen, ideeën, stroomingen van zijn tijd met een critisch oog aanzag en daar gaarne zijn meening over wilde zeggen. Minder nog in dit boek dan in het tweede werk van den Bruce-cyclus 'Jozefine', dat eigenlijk de proloog vormt, was het de lust tot typeeren welke den hoofdpersoon deed ontstaan. Wanneer wij dien eersten roman aandachtig doorgaan valt het totaal gebrek aan eenheid op; de hoofdstukken zijn naast elkaar geplaatst en alleen daardoor met elkaar verbonden, dat de personen, die er in optreden denzelfden naam voeren. De figuur Robert Bruce is feitelijk niets; een vage aanduiding, een bedoeling van typeeren en ook wel met iets er in van wat heethoofdige jonge menschen kenmerkt, maar verder alleen voor ons bestaande door wat hij zégt. Huet heeft daardoor ieder hoofdstuk, waarin deze optreedt, tot een soort verhandeling gemaakt; het vrouwenvraagstuk vindt er zijn wederwoord, de socialistische problemen worden door voor- en tegenstanders besproken, en inderdaad: het moet erkend, dat wij door menig rake zinsnede onder het lezen getroffen worden. Maar met dit al is deze roman nog niet tot l e v e n gekomen. Hier wordt zeer duidelijk de waarheid bevestigd: vele hoofdstukken maken nog geen roman, en Huet besefte dat zelf ook wel. En toen het werk, nl. het eerste deel, eindelijk kon afgesloten worden met een slot, dat heelemaal geen slot was en het ook niet behoefde te zijn omdat de schrijver een vervolg beloofde, had hij heel wat geleerd.

Het tweede werk, dat eigenlijk deel I van 'de Bruce's' had moeten zijn[1)], draagt daarvan de sporen: de auteur nam minder hooi op zijn vork en bleef wat meer bij zijn onderwerp. Vandaar dat in dit boek veel meer eenheid is en de hoofdpersoon of liever: een der hoofdpersonen, n.l. de oudgouverneur der Molukken, Cornelis van Alkemade, als een aardige typ van den geblaseerden oud-Indischman kan gelden. Huet zelf was ook met zijn 'Jozefine' veel meer ingenomen; gedurende het werken aan 'Robert Bruce's leerjaren' had hij telkens door het ter beoordeeling opzenden aan Mevrouw Bosboom Toussaint van groote fragmenten haar raad daarover ingevraagd, innig overtuigd dat van dezen roman wel niet veel terecht zou komen en toch er van willende maken wat hij kon. Doch zijn correspondentie met haar bevat niets daaromtrent wat betreft 'Jozefine', zoodat veilig kan worden aangenomen, dat de auteur, geleerd door de fouten van zijn eersten Bruce-roman, veel spoediger tot een goed en voldoenend plan was gekomen.

'Jozefine' is veel meer een verhaal òm het verhaal geworden. Busken Huet had hier geen bezwaard gemoed te luchten; zijn hoofdfiguren werden niet veroordeeld spreekbuizen van des schrijvers innigste overtuigingen te zijn. Het boek is door dat

1) Huet heeft van zijn roman-cyclus 'de Bruce's' slechts de twee genoemde deelen voltooid.

alles van veel degelijker, meer samenhangenden inhoud geworden; de bijpersonen worden hier aangevoerd om de geschiedenis interessant te maken, terwijl in ‘Robert's leerjaren’ zij de steenen des aanstoots moeten zijn, waarover zich het gemoed van den radicalen jongeling, d.w.z. van den schrijver, in duchtige en lang niet malsch gestelde redevoeringen kon luchten.

De Bruce's-serie was een grootsch opgezet plan, maar het werk lag niet binnen het bereik der vermogens van iemand als Conrad Busken Huet. Een deel van den tijdgeest te willen vastleggen in schoonen en eeuwigen vorm is een ontzaglijk voornemen en alleen uitvoerbaar met ontzaglijke talenten. En deze had de fijn-critische en met gelukkigen speurzin begaafde essay-schrijver niet; vandaar dat de titanen-arbeid al spoedig aan zijn te zwakke armen ontvallen is en wij in het tot stand gekomene alleen nog maar de bedoeling kunnen waardeeren. Ook uit een literatuur-historisch oogpunt zullen wij aan de beide werkjes nog aandacht schenken; doch in de boekerijen der letterkunde minnenden vinden zij geen plaats meer.

CONSTANT VAN WESSEM.

Fransche letteren

‘Les rafales’
door J.H. Rosny ainé

DE koortsigheid en het geroezemoes van de heftig-bewogen 19de eeuw stoorden 's menschen innerlijk evenwicht. Het leven verloor zijn diepte en verstrakte in de oppervlakkigheid van materieele bekommeringen. De literatuur uit die troebele dagen verloor zich in de eenzijdige uiterlijkheid van het uiteengeschokt maatschappelijk leven.

Natuurlijk kwam de reactie. Tijden volgden van angstvallig-verscherpte, doodloopende psychologische ontleding of abstract symboliseeren, die toch de echte levensvolheid niet grijpen en vastleggen konden.

Stilaan groeit nu in den mensch het verlangen naar eenheid en evenwicht, naar verdieping en verinnerlijking van het leven. Het bewustzijn rijst sterker in ons.

Bij de lezing van het boek ‘Les Rafales’, moest ik herhaaldelijk denken aan de karakteristieke woorden van Henry Bataille, den dramaturg, grootsch van ontroerende simpelheid en schrijnend fijne sensibiliteit: ‘le monde intérieur, le monde extérieur, leurs relations et leurs positions respectives, voilà la grande réalité’. Dit noemt hij de essentie en het genie van de ware theater-kunst. Ik aarzel niet deze gedachte ook tot grondslag te stellen van Rosny's laatstverschenen werk. 't Is deze subtiele, maar toch stevige eenheid, deze intense samengang van de innerlijke beschouwing met de uiterlijke opmerking, die ‘Les Rafales’ zoo gaaf, zoo levenswaar en diep-menschelijk maken. J.H. Rosny ainé paart een rake, scherpe opmerkingsgave aan een fleurige verbeelding en ragfijne levensaanvoeling. Elke persoon leeft niet alleen uiterlijk, maar wij voelen de ziel, wij zien den achtergrond van alle levensgebeuren.

> ‘Mme Lérande entendait la vieille (de meid Catherine) sans l'écouter. Elle se figurait toute espèce de choses brusques et sournoises, qui prenaient le relief de la réalité, car elle avait un cerveau où les images l'emportaient sur les pensées. Flexible et incohérente, elle se débattait contre les circonstances à la manière ingénue d'un rouge-gorge. On aurait pu la croire désarmée. Elle ne l'était point: l'optimisme et l'énergie lui créaient des ressources. Sa finesse comportait un peu de ruse, mais guère de logique ni de calcul. Elle avait pour ses enfants l'amour simple de la mère hibou’.

> ‘Ses yeux (deze van een schuldeischer), qui ressemblaient à des raisins noirs, se fixèrent lourdement sur le visage de Mme Lérande.
> - C'est pour la petite note.
> Elle le savait et, tremblante, considérait l'homme maigre, en proie à cette humilité rancuneuse que fait naître la présence des créanciers. Lui gardait l'attitude sourde, nuancée de menace et prête aux sourires de ceux qui détiennent la force, mais appréhendent la ruse’.

> ‘Elle (Catherine) n'est plus une servante, elle est une créancière: on lui doit trois cents francs; un mot dur la rendrait redoutable. Adrienne refrène son humeur qui'est vive, et sans traiter la vieille à égalité (ce serait maladroit, l'âme de Catherine est foncièrement ancillaire), du moins

veloute-t-elle ses phrases. Chaque jour, elle sent grandir la puissance de celle qui cuit les viandes et enlève les toiles d'araignée.
- Alors la crème, elle est bonne? insiste Catherine.
- Exquise! affirme Adrienne.
Elle pousse Maurice, qui sait ce que pousser veut dire'.

Rosny's stijl is eigenaardig en verscheiden. Soms treft u de sobere, strenge toon, maar zijn taal kan levendig en schitterend zijn en toch ook zacht-gemoedelijk of geestig en vol schilderachtige tinten.

'Les Rafales' is de tragische, smartelijke geschiedenis van den stagen strijd der Lérande's, een burgershuisgezin van rijke afkomst, tegen de miserie. Hopeloos zijn hunne pogingen, want al keert het leven eens zijn goede kansen naar hunne zijde, toch moeten de Lérande's fataal in de ellende geraken. En al beweert de vader Lérande op het einde van 't boek, dat de schuld alleen aan hem ligt, toch is het lot hem - zoo binnen als buiten hem - ongunstig, vijandig geweest.

Antoine Lérande is de handelsman die droomt van grootsche ondernemingen en uitvindingen, maar die de sluwheid en den praktischen zin mist om den naijver van weinig scrupuleuze konkurrenten te overwinnen. Voor dien dagelijkschen kamp is hij niet opgewassen en zijn ondergang is onvermijdelijk.

Mme Lérande is een moedige vrouw, die, niettegenstaande de herhaalde tegenspoeden en de voortdurende bekommernissen, even optimistisch den strijd heropneemt.

Wanneer Lérande, tot het uiterste gedreven, er nu eindelijk toe besloten heeft zijn zaken van de hand te doen en buiten de stad is gaan wonen, schijnt de verwoede kamp tegen de ellende geeindigd. Adrienne schikt zich, met bewonderenswaardigen moed, in hare nieuwe levensvoorwaarden. Zij gaat het buitenleven liefhebben, omdat zij daar het geluk heeft teruggevonden en ook omdat het is dank zij hare blijvende wilskracht en optimisme dat de grauwe armoede kon worden afgeweerd.

Hier heeft de schrijver bladzijden gegeven van innig-teere poëzie.

Zelfstandig en logisch-volgehouden is elke Lérande getypeerd. Maurice, met zijn verweekelijkte, ietwat ziekelijk-verscherpte gevoeligheid. Rosny heeft die droomende kinderziel weergegeven, met al het vage, onbewuste en mysterieuse. Jacques, onbe-

kommerd, losbollig, een vechtersbaas, dol op fantastische verhalen die de onwetende Catherine en zijn zusje den schrik op 't lijf jagen.

Maar de woordgierige Lérande is hevigen wrok blijven voeden tegen zijn verval en zijn vernederenden toestand. ‘Tous les penchants de Lérande gardaient “l'odeur” de sa race, de sa caste et de la richesse’. Nog leeft in hem de hoop eens zijn vage, maar grootsche plannen te kunnen verwezenlijken. De dag komt. Een familielid sterft en Lérande is de eenige erfgenaam.

> ‘Il repoussa son assiette et n'écouta plus. Par intervalles, il reprenait le télégramme, il le considérait longuement: alors, son souffle devenait vif, une brume brillante couvrait ses yeux, les vertiges de la fortune tournoyaient, tous ces voeux redoutables qui éperonnaient déjà les marchands de Thèbes et de Ninive, qui remplissent les mers de navires, font haleter les usines et immobilisent des hommes pâles au fond des banques, des comptoirs ou des entrepôts’.

Terug in de stad, laat Lérande zich weer beet nemen in een holle, opgeschroefde zaak en verliest zijn gansch fortuin. Hij sterft, verkommerd, door drankmisbruik.

De taal van Rosny is sober, maar zwierig en beeldrijk. Geen enkelen anderen Franschen schrijver ken ik, bij wien de vergelijkingen zoo overvloedig en treffend zijn. Hij heeft gedachten-associaties die onzen gezichteinder verwijden en ongekende perspectieven openen.

> - ‘Les dettes ont persisté. Il en est de pesantes, qui rôdent comme de grands fauves; il en est de légères, qui vous griffent ou qui rampent ténébreusement, à travers mille détours, et vous avilissent’.
> - ‘La tristesse était sur lui comme un fauve: elle lui rongeait la nuque, elle écrasait son dos’.
> - ‘Dans les ténèbres de leur misère, ce fut une lueur aiguë. Lui, parce qu'il était chimérique, elle, parce que la vie lui apparaissait en facettes, connaissaient des réactions foudroyantes’.
> - ‘Elle le regarda sans étonnement: comme tous les vainqueurs, elle estimait sa victoire conforme à la loi profonde des choses’.
> - ‘La petite femme n'en savait rien; les énergies qui brûlaient en elle étaient des énergies sans suite, sans orientation et sans clarté: dans la nuit des êtres, où toutes les lois plongent au mystère, ces énergies sont efficaces’.
>
> - ‘L'immortalité des enfants est en lui, la certitude d'avoir toujours été, l'impossibilité de n'être pas toujours’.

Het sublieme kan ons evenwel door het kleine gesuggereerd worden. Bij Rosny wordt tot het nederigste toe belicht en krijgt een epische grootheid, zoodat zijn boek waarlijk een epos is van het dagelijksch bestaan.

MAURITS WATERSCHOOT.

[Idee en Leven]

Kantteekeningen bij de Literatuur van den Dag

Voor de Poort, door Top Naeff. 2 dln. - Van Holkema en Warendorf. Amsterdam.

De Zonde in het Deftige Dorp. Een Vertelling van Menschen en Zeden, door Johan de Meester. - Maatsch. voor Goede en Goedkoope Lectuur, Amsterdam, 1913.

II

MEN kan zich zoo voorstellen met welk een verkneuterend plezier de heer de Meester zich tot het schrijven van dit boek moet hebben gezet, nadat de personen in 't complex hunner gevoelens en den nexus hunner handelingen zijn kunstenaarsverbeelding waren gaan bevolken. Dit schijnt geen boek uit moeizame worsteling geboren, geen boek waarvan het slot den schrijver tot een ‘zomerverdriet’ zal geweest zijn, zooals zulk een slot dat worden kon aan de auteur van Voor de Poort. Neen, het schrijven van De Zonde in het Deftige Dorp moet de Meester een zeker delicaat genot zijn geweest, een exquize smaakstreeling voor den kunstenaar-fijnproever, telkens wanneer hij zich aan zijn schrijftafel zette. Wij zien den auteur af en toe zijn werk onderbrekend en loopende door het roezig Rotterdam met een licht ironischen plezier-trek op 't gelaat. Dat nauw waarneembaar trekje geldt dan - ge kunt er staat op maken - een zijner sujetten: den oprecht-vromen dominee met zijn ziel van een kind, of diens egâ, de wat moede Aleide met haar slepend-gewichtige, aristocratische maniertjes, misschien ook een der bijpersonen als de duf-conventioneele, zoo hoogjes liefdoende freules van Lakervelde, het literair verzieligd poentje Berkie of diens zoo smakelijk plat-pratenden schoonpapa. De schrijver moet, om 't zoo eens te zeggen, om deze personen heel wat hebben rondgeloopen als een vreugdige schilder om zijn modellen; hij moet ze in zijn verbeelding heel wat hebben beknuffeld en betast alvorens ze - maar dan ook haastig, met wat makkelijk glijdende, plezierige zinnetjes, bij lekkerbeetjes, bij bladzijdjes tegelijk, maar telkens met nieuwe toetsjes, nieuwe fijnzinnige nuanceerinkjes, knusse vondstjes van guitige of innige typeering - op papier te brengen.

Nu zou het mij spijten indien ge uit dit alles zoudt willen gaan begrijpen dat dit boek dan

eigenlijk niet veel meer is dan een litteraire spielerei. Men zou met hetzelfde recht kunnen neêrzien op de luchtige, jolige liedjes van een Adama van Scheltema, die liedjes tintelend juist van zulk een echte poëzie. En dat komt omdat - (ja, waarom zouden wij niet eens op ónze beurt met de klinkende munt van de Genestet, die, hoe beduimeld sinds, toch nog het blinkend merk der waarheid blijft dragen onder de smeur van ongewijde vingeren, een worp doen in 't spel der beweringen?) - dat komt omdat ‘poëzie overal schuilt’ voor wie haar te vinden weet, dat is voor den waarachtigen kunstenaar, die de schoonheid van eigen ziel als een zoeklicht doet rond gaan in de duistere wereld om hem heen en zoo het egale vol schakeering doet zien. Dit zoeklicht van de Meesters artistieke visie doet ons nu een blik slaan in het ‘deftige dorp’, dat dorp dat onze eigen oogen voor zoo uiterst onbelangrijk zouden hebben gehouden. Joh. de Meester vangt de personen een voor een onder zijn tooverlicht en... neen, 't is toch geen saaie boel dat dorp; er is geur en fleur, er is leven, er is humor in. Welk een innigheid omstraalt dien braven predikant, den humanen man die zoo oprecht smart heeft als door zijn zoon de zonde over zijn huis gekomen is en die zich daarover verootmoedigen wil voor zijn gemeente; welk een toets van humor brengt Dina's moeder aan: dit beurtelings astrant en kruiperig volksvrouwtje, dat uit het ongeluk van haar dochter dadelijk blanke rijksdaalders hoopt te slaan.

Men heeft in dit boek een uiting willen zien van de Meesters haat voor het philisterdom; maar het is dan toch van een haat die zich onmiddellijk verkeerd heeft in liefde; want wat de schrijver leelijk vond in zijn personen, heeft hij lief moeten krijgen, om 't zoo te kunnen beelden als schoone leelijkheid.

Neen, haten met den haat van Dr. Stork, den flinken, gezonden kerel die op zijn stroeve knarser van een fiets, vooruitgerend van zijn ongemanierde hondenjongens, door 't netjes bijgeharkte dorp rijdt, de hekken binnen van de deftige villa's, waar freules met haar echte of ingebeelde kwaaltjes hem poperend beiden - haten met dien nuchteren gezonden haat doen wij al het valsche, conventioneele, liefdelooze dorpsgedoe om de menschelijk lijdende Dina, en den niet minder menschelijk lijdenden vromen vader haars verleiders, niet.

En als het boek is dichtgeslagen voelen wij, om de waarheid te zeggen, het verlangen naar iets van d i e n haat als een gemis. Wij hebben te zeer uitsluitend aesthetisch genot gesmaakt en zitten nu met onzen verhevenen glimlach van alles begrijpen is alles vergeven, ja... maar wij hadden liever n i e t alles begrepen, waren liever na blijven staren in zoo iets als een diepte, een perspectief achter al dit klein-menschelijk doen. Dit perspectief nu missen wij. Er is geen verhaal ‘achter het verhaal’ gelijk in V o o r d e P o o r t. Wij zoeken tevergeefs naar een direct verband met het groote leven, naar iets dat dit geval iets méer dan een ‘geval’ zou doen zijn. Zooals de Meesters vertelling vrij bruusk eindigt, zonder feitelijke oplossing, zoo is er ook niet een toon die blijft naklinken als trillend slot-accoord. De schrijver heeft ons niet van de fragmentarische verschijnselen dezer bonte wereld, waarin de zinnen als in een wonderparadijs kunnen omdolen, opgevoerd tot de aanschouwing der synthese van dit alles in de Idee, die de geestelijke achtergrond en d i e p t e van dit leven is. Een mooi boek, maar... toch niet een boek als G e e r t j e.

GERARD VAN ECKEREN.

[Boekenschouw]

Geschiedenis

Het leven van Willem III (1650-1672) door A.H.J. Fabius. (Alkmaar, Gebrs. Kluitman 1912).

Eene levensbeschrijving van Willem III kan in de. Nederlandsche historische litteratuur eene der groote leemten vullen, die maar al te talrijk zijn. En welk een aantrekkelijk onderwerp! Men zou geneigd zijn er zich over te verbazen, dat niet anderen, vóór den heer Fabius, er door zijn aangelokt, wanneer men niet bedacht, dat het wel heel aantrekkelijk maar ook zeer moeilijk is, en dat voor anderen de aanlokking misschien wel sterk maar het besef der bezwaren nog sterker is geweest. Een dier bezwaren is dat verzamelingen van documenten in Engeland, die mogelijkerwijze voor de geschiedenis van Willem III veel belangrijks bevatten, nog niet voldoende doorvorscht zijn; er zijn er die meenen, dat zoolang dit onderzoek niet is volbracht, de tijd nog niet is gekomen om een biographie van den koning-stadhouder te schrijven. De heer F. oordeelt echter blijkbaar anders; afgezien van enkele weinig belangrijke archivalia, heeft hij zich beperkt tot hetgeen over Willem III en den tijd waarin deze zijn rol heeft gespeeld in druk verschenen is. Inderdaad is dit reeds zooveel, dat eene poging om hieruit eene levensbeschrijving van Willem op te bouwen volkomen te rechtvaardigen en toe te juichen is, mits die stof dan ook geheel beheerscht wordt. Deze

eisch moet gesteld worden doch is waarlijk niet gering: Willem III heeft in de politieke en militaire gebeurtenissen van Europa diep ingegrepen, en zeer omvangrijk zijn de documenten en de litteratuur over de geschiedenis van dien tijd, die immers ook de Siècle de Louis XIV is. In het bizonder nog is natuurlijk een groote vertrouwdheid noodig met de toestanden, instellingen, verhoudingen van de Republiek en van Engeland, de beide landen die den grondslag vormden voor Willem's Europeesche politiek. Doch met de beheersching van deze stof, al is zij een eerste vereischte, is het voor den biograaf niet gedaan. Veel wordt verder gevergd van zijn takt en zijne kunst, om uit den wirwar van handelingen en gebeurtenissen het wezenlijke te schiften, scherp in het licht te stellen wat het streven is geweest van zijn held, wat hij door zijn beleid heeft bereikt in de veelvuldige politieke verwikkelingen, in den diplomatieken en militairen strijd waarvan zijn leven is vervuld geweest, hoe hij dit heeft bereikt, welk aandeel zijne medewerkers er in gehad hebben, welken tegenstand en welke tegenstanders hij heeft moeten overwinnen.

Het doet mij leed dat ik van het boek van den heer F., waaraan ongetwijfeld veel arbeid is besteed, niet den indruk heb gekregen, dat hierin de aangestipte moeilijkheden overwonnen zijn; naar mij voorkomt, lijdt het, afgezien van talrijke slordigheden in taal en stijl, aan ernstige tekortkomingen: de verdeeling van de stof is slecht, de stof is niet voldoende beheerscht, het verhaal mist aanschouwelijkheid, het is uiterst eenzijdig, duidelijkheld en klaarheid laten te wenschen over.

De schrijver heeft de stof in drie groote afdeelingen gesplitst: 1°. Jeugd en Jongelingsjaren; 2°. Stadhouder; 3°. Koning-Stadhouder, eene indeeling die als van zelf gegeven is. Ook zou men vermoeden dat geen twijfel kon bestaan over de verhoudingen van de ruimte, die aan elk dier afdeelingen, althans aan de eerste en de derde, behoort te worden gewijd. De jaren van Willem's leven, waarin hij, tot een machtige positie gekomen, eerst recht in staat was een groote politiek met kracht te drijven en te besturen - de tijd toen hij koning-stadhouder was - hebben natuurlijk aanspraak op een behandeling evenredig aan het gewicht dezer periode. Van de jeugd en jongelingsjaren daarentegen is niet veel te vertellen, wanneer men zich tot Willem zelf bepaalt; er was weinig van bekend en de heer F. heeft daaraan geen belangrijks toe te voegen, dat inzicht geeft in het karakter en de vorming van den jongen prins. Niettemin zijn aan deze afdeeling 123 blz. besteed, terwijl de koning-stadhouder in 79 blz. wordt afgehandeld. Dit is eene wanverhouding, die den geheelen bouw van het boek bederft. Had de schrijver er niet allerlei bij overhoop gehaald, hij zou, geloof ik, voor de jeugd en jongelingsjaren hebben kunnen volstaan met een derde van de gebruikte ruimte en nog bovendien het voordeel van scherper teekening gewonnen hebben. In ieder geval echter is de Koning-Stadhouder heel wat te kort gekomen, en dit doet ook ernstigen twijfel rijzen aan de beheersching van het materiaal door den schrijver. Of hij eenigermate volledig kennis heeft genomen van de documenten en de litteratuur, durf ik niet beslissen; in de Aanteekeningen, die hij aan zijn boek heeft toegevoegd, ontbreken weliswaar verschillende werken, waarnaar men wel eens eene verwijzing zou verwacht hebben, doch de heer F. kan en zal natuurlijk veel meer gelezen hebben dan in die Aanteekeningen wordt vermeld. Wel echter moet ik betwijfelen, of hij de stof voldoende meester is om er naar den eisch gebruik van te maken; ware dit wel zoo, hij zou de beteekenis der jaren 1689-1702 voor het leven en streven van Willem beter hebben doen uitkomen, hij zou een aantal zonderlinge voorstellingen hebben vermeden, en hij zou bovendien meer partij hebben getrokken van Willem's briefwisseling. Hiermee kom ik op hetgeen ik zooeven gemis aan aanschouwelijkheid genoemd heb; ik bedoel hiermee, dat de schrijver ons niet laat z i e n , waarin Willem's

voortreffelijkheid bestond, hoe hij de zaken leidde, welk aandeel hij in de uitkomsten had, en in hoeverre hij met anderen, b.v. met Heinsius, samenwerkte. Wij moeten het te dikwijls doen met verzekeringen en apodictische uitspraken van den schrijver, die, zelfs op militair gebied, waarschijnlijk niet voor iedereen overtuigend zullen zijn en in ieder geval niet de eischen bevredigen, die men aan eene biographie stellen mag. Zulke uitspraken zijn nog te minder overtuigend, omdat het boek getuigt van groote eenzijdigheid bij den schrijver, waardoor tevens weer de twijfel aan de beheersching van de stof wordt versterkt.

De liefde van den schrijver voor Willem is blind. Prinses Marie kende gebreken van haar aangebeden gemaal, maar voor onzen auteur is hij nagenoeg vlekkeloos. Mag de heer F. misschien heel even naar een kleine onvolmaaktheid van zijn held wijzen, een vergoelijking is ook dan nog terstond bij de hand. Op de houding van Willem in 1672 tegenover de De Witten en bij hunne vermoording, bij den slag van St. Denis, bij de moordpartij van Glencoe gaat hij niet diep in, waarschijnlijk omdat hij zijn held zoo wit als sneeuw acht; toch verdienden zulke punten, die voor de beoordeeling van W.'s karakter zoo belangrijk zijn, wel eene uitvoeriger bespreking dan hun hier ten deel valt, en hetzelfde geldt van W.'s regeeringspraktijken. Toch is deze onkritische verheerlijking niet het eigenlijk hinderlijke in dit werk; dit springt

naar voren, telkens als de schrijver over tegenstanders of mededingers van zijn held te spreken komt. Het is alsof allen moeten worden verkleind om Willem des te grooter te maken, een verkeerd middel, want inderdaad wordt hij niet grooter, indien hij slechts met onbeteekenende menschen te kampen heeft gehad. De regenten worden uitgemonsterd als kleine, bekrompen kramers, als naïeve stumpers, gemakkelijke prooi van Fransche vleierijen; van Lodewijk XIV krijgen wij de oude, welbekende cliché; Johan de Witt moet het deerlijk ontgelden. Het spreekt van zelf, dat onze auteur aan De Witt niet bekwaamheden en verdiensten ontzegt, maar hij bevlijtigt zich toch om hem vooral niet groot te maken en windt zich zelfs op tot het komische verwijt, dat De Witt geen staatkunde v o o r e e u w e n heeft gedreven! Scherp komt het meten met twee maten uit, wanneer hij De Witt ten laste legt, dat deze door minder fraaie middelen zijn invloed in de Hollandsche steden trachtte te vestigen en te handhaven, doch geen woord van kritiek over heeft voor de praktijken van Willem III, want men mag niet veronderstellen, dat deze den auteur onbekend zijn. Een andere maal heet het van De Witt: ‘Aan de groote gaven van Johan de Witt twijfelt niemand; zijne toewijding aan den staat is boven alle verdenking. In vele opzichten is hij geweest een buitengewoon man, doch geen genie, die - zijn tijd vooruit - de beteekenis van den volkswil en de nadeelen van de regenten-oligarchie begreep; die de groote gebreken van het regeeringsstelsel wist bloot te leggen en de Unie werkelijk deed zijn een staat. Wat had hij niet kunnen maken van de Republiek! En hij liet het werk, dat de Groote Vergadering onafgebroken had gelaten, stil liggen’. Met voorbijgaan van andere opmerkingen, waartoe deze wonderlijke ontboezeming aanleiding zou kunnen geven, vraag ik alleen: zou het den auteur geen oogenblik in de gedachten gekomen zijn, dat op beteren grond dan tegen De Witt zulke verwijten tegen Willem III zouden kunnen worden gericht?

Ten slotte een voorbeeld, hoe op een belangrijk punt klaarheid en duidelijkheid te wenschen overlaten. Wij vernemen herhaaldelijk, dat Willem's streven gericht was op het bekampen van Lodewijk's imperialisme. Evenwel is het niet heel duidelijk wat de heer F. hieronder verstaat. De eene maal voegt hij, gewagend van Lodewijk's imperialistisch streven, hier als verklaring aan toe: ‘zijn droom van één groot Frankrijk’; een andere maal hooren wij, dat het imperialisme van Lodewijk ook de onderdrukking van het protestantisme zou mogelijk maken; dan heet het weer: ‘Lodewijk XIV had overal den tegenstand van Willem III gevoeld; zijn imperialistische neigingen verminderden, doch met elk jaar wies de hoop op de Spaansche erfenis’; en eindelijk wordt ons ook nog meegedeeld, dat Lodewijk was ‘de monarch, die naar het imperialisme streefde’. Hoe het nu eigenlijk met dat imperialisme gelegen is, blijft, dunkt mij, eenigszins duister. En het wordt er niet helderder op, wanneer wij, die in den waan gebracht zijn dat Willem het op het i m p e r i a l i s m e gemunt had, onderwijl plotseling vernemen, dat hij meer en meer werd de kampvechter tegen het a b s o l u t i s m e. In ieder geval echter schijnt dit toch wel vast te staan, dat hij de onvermoeide strijder was, die Europa wilde verdedigen tegen de gevaren van Lodewijk's aanslagen, hetzij die dan uit diens imperialistisch of uit diens absolutistisch streven voortkwamen - totdat wij aan het eind van het boek ervaren, dat wij ons hierin geheel vergissen; want daar lezen wij: ‘na den vrede van Utrecht was voor de Republiek het Fransche gevaar geweken, want tusschen het koninkrijk en de Republiek lagen als een bufferstaat de Zuidelijke Nederlanden, toebedeeld aan Oostenrijk. Het hooge politieke ideaal van Willem III was verwezenlijkt’. Thans wordt ons dus verzekerd, dat Willem's ideaal niet was het bekampen van Lodewijk's imperialisme of absolutisme maar het beveiligen van de Republiek tegen Fransche aanslagen door het stichten van een bufferstaat. Dit lijkt mij werkelijk verbijsterend.

Naar het mij toeschijnt, kan het boek van den heer F. niet de leemte vullen, waarvan in den aanvang dezer bespreking is gewaagd.

TH. BUSSEMAKER.

Romans en novellen

‘In liefde bloeijende’, door J.L.F. de Liefde. - (Uitg. H. Honig, Utrecht).

Er is in de werken van Mej. de Liefde altijd wat bizonders geweest, en al had dit bizondere soms den schijn van een vruchteloos grijpen naar een eigen procédé, dit nieuwe werk geeft de schrijfster geheel zooals zij is in al haar kunnen en nietvermogen, in het bizondere, waarop ik doel, ten top. En zoo is dit werk geworden de waardemeter van deze schrijfsters-figuur.

‘In liefde bloeijende’ is een roman van meer dan 400 bladzijden, voert dus de pretentie, een flink stuk van het leven te hebben gegrepen. Maar het leven van dezen brandenden tijd grijpen en kristalliseeren in het woord is het werk der groote bouwers, in wier vermogen het ligt, stoute concepten van boek-architectuur te scheppen en te realiseeren in de werken hunner handen. Het groote leven in den roman te herscheppen eischt een diep inleven in al het beroerende van dezen

tijd, de afbakening van een milieu, dat deze beroeringen in breedte en diepte ondergaat. En nu belet de kunstenaarsnatuur van Mej. de Liefde een dergelijken grootschen bouw, waar het bizondere van haar kunstenaarswezen is, dat het zich voortbeweegt van het eene kleine milieu tot het andere. Daardoor wordt haar werk fragmentarisch, rijzen niet al haar boekfiguren tot levende wezens van vleesch en bloed en houdt ze slechts de belangstelling gaande voor de ééne, die zij aan de hand meevoert van milieu tot milieu, soms heel snel haar voorttrekkende, zóó, dat de gang nauwelijks reëel meer lijkt.

De Schrijfster van ‘In Liefde Bloeijende’
Foto C.J.L. VERMEULEN, Utrecht

Toen ik in dit maandschrift haar laatsten schetsenbundel besprak, kwam ik tot het oordeel: Mej. de Liefde is nog niet, waar ze wezen moet. Nu meen ik te mogen zeggen: ze is, waar zij wezen kan naar haar vermogen. Haar kracht ligt in de uitbeelding van het teere, de beroeringen van schoone zielen, en elke ziel die zij zag, en in haar diepste zelf bewaarde voor de ver-beelding, heeft zij-zelf in haar eigen wezen eerst tot schoonheid gelouterd.

Ik geloof niet dat Mej. de Liefde in staat zou zijn een ziel te schetsen in zonde-ondergang, een in levenswellusten verbrijzelde, een schooier van de straat, levend in helle-haat tegen de maatschappij, die hem uitstiet en vertrapte. Zij doorvoelt slechts den nobele, nimmer den slechte en daardoor treedt zij vaak buiten de van zonde doorlaaide levensrealiteit.

Haar romanfiguur is de nobele, de schoone mensch, de individualiteit. En dat geeft het sympathieke karakter aan haar boeken, dat velerzijds wordt geroemd. Dit roman-type is haar bizonder eigene type en zoo heeft ze ten slotte, zij het dan geen veel-kantige, toch een figuur in de literatuur gebracht, die haar tot kunstenares maakt, omdat zij te scheppen wist. Wat dit scheppen inhoudt weet Mej. de Liefde heel goed, want ze beschrijft deze schepping naar haar aard, als ze de hoofdpersoon uit dezen roman, een schrijfster, een roman doet construeeren.

‘In liefde bloeijende’ geeft een karakter, een sterk en mooi karakter in Heleen Heyendaal. Van het begin tot het eind blijft dit karakter bewaard, en al lijken de mensch-groepeeringen, waarin dit karakter zich beweegt, wat slordig samengesteld, deze éene is met liefde aangezien en verzorgd ten koste van anderen, die soms nonchalant worden vergeten. Tot die ongelukkig verwaarloosden behooren o.a. Heleens ouders, met wie zij samenleeft, en een aangename verschijning-om-een-hoekje: een medewerker van Heleens tijdschrift, Max Dussard. Op een gegeven moment verdwijnt zelfs het heele tijdschrift, zonder dat de argelooze lezer verneemt, of misschien de uitgever failliet ging. Dat had bij de slordige constructie wel gekund, want Mej. de Liefde laat haar bij-figuren los naar een koninklijk welgevallen en roept nieuwe wezens op, zoodra ze die voor den voortgang van haar verhaal noodig heeft. En ook in de toestanden is niets haar onwaarschijnlijk. Een schrijfster, redactrice van een tijdschrift, die 't schoone ambacht vaarwel zegt, dan zich als vurig spreekster ontpopt voor een doel dat blijkbaar niet ter zake doet, en eindelijk verpleegster wordt in een ziekenhuis, 't gaat al even gemakkelijk en als van-zelf: de schrijfster beschikt met vriendelijk gebaar over diverse gereserveerde plaatsen in 't leven.

Maar bij dit al blijft Heleens karakter behouden, en dit is het ten slotte waarom dit boek mij toch een soort bevrediging heeft geschonken. Heleen houdt de toegenegenheid van de schrijfster en komt daardoor als figuur àf. Het is een karakter met ingehouden kracht, dat het meesterschap over zichzelf weet te bewaren. Bloeit

Heleens zuster Kitty, de dartele en levensblije, in de liefde, die ze vindt, zijzelf moet bloeden in de liefde, want hij, die in haar leven de liefde kwam wekken, kiest een ander tot vrouw. Als ze het weet, is de lust tot schrijven verloren, want de roman waaraan ze werkte, maakte ze voor hèm, het leven, dat ze te scheppen wist, schiep ze voor hèm. Nu gaat ze rusteloos worden, telkens zoeken wat anders. Ze houdt lezingen, studeert voor middelbaar Nederlandsch, wordt liefdezuster en vindt na een geestelijke worsteling het geloof. En als ze dàt heeft, komt hij (inmiddels weduwnaar) om zijn eerst later

begrepen levensvergissing te herstellen, en biedt haar zijn liefde. Maar nu staat daar het geloof als een hinderpaal tusschen beiden en Heleen wijst hem af, nu ze een hooger liefde deelachtig werd. Het geestelijk proces, waarin Heleen het geloof vindt, is niet aannemelijk genoeg gemaakt, om een voldoende verklaring te geven voor het feit, dat Heleen een liefde afwijst, die haar leven zóó sterk had beïnvloed. Evenmin is het aannemelijk, dat een vrouw met zulk een sterk geprononceerd karakter, achtereenvolgens door een drietal mannen, een officier, een dokter en een literator, wordt bemind. En daardoor is ‘In liefde bloeijende’ nog niet geworden een gave roman, die zijn auteur plaatst te midden van de sterke romanciers van onzen tijd. En ook mag van beloften niet meer worden gesproken bij de verschijning van een vierde werk, maar moeten we achten ontvangen te hebben, wat de auteur geven kon. Dat is bijeengenomen toch lofwaardig, want een karakter vol te ontplooien tot een schoon leven eischt het beeldend vermogen van den kunstenaar. En de innige brokken hier en daar, b.v. het sterven van Kitty's kindje, geven telkens nieuwe verheuging. Elk zoo'n stukje op zich zelf is een meesterstukje, zooals het geheel had kunnen worden, wanneer de schrijfster een sterker construeerend vermogen had gehad. De hartlijn is goed maar daarmede is de teekening nog niet volkomen.

In elk geval is ‘In liefde bloeijende’ het beste werk van deze schrijfster. Misschien valt op dezen grond nog iets beters te verwachten, wat heelemaal niet uitgesloten is. Moge Mej. de Liefde dit nieuwe werk dan geven in de kracht, die ze in Heleen Heyendaal als schrijfster zoozeer aannemelijk maakte!

Gorcum, begin Nov. '12.

DAAN VAN DER ZEE.

Om het Bestaan. Roman van den nieuwen tijd, door Daan van der Zee. (Utrecht, H. Honig, 1912).

Moesten wij bij de bespreking van ‘Gods-onteering’, het vorig werk van den heer van der Zee[1)], tot de verdrietige conclusie komen dat 's schrijvers persoonlijke godsdienstigzedelijke overtuiging in die mate in zijn roman domineerde, dat er van een objectieve levensbeelding, tegen de bedoeling van den schrijver in, niets terecht was gekomen, en meenden wij onze beoordeeling daarom te moeten eindigen met den volgenden raad: ‘De heer van der Zee stelle voortaan wat meer vertrouwen in “de kunst om de kunst”. Een kunstwerk is een s t e m ; een tendenz-roman een luidende schel, een vat dat meer klinkt naarmate het holler is’ - met vreugde mag geconstateerd worden dat de schrijver, in de vijf jaar die er liggen tusschen de verschijning van zijn eersten roman en dit nieuwe boek, de waarheid van deze woorden zelf is gaan beseffen, wat meer is: er thans in is geslaagd haar daadwerkelijk te bewijzen.

Was in ‘Godsonteering’ het leven te zeer verwrongen tot een bepaalden, vooruit gewilden stand, ‘Om het Bestaan’ geeft ons het leven in zijn volle natuurlijkheid, zonder charge of eenzijdigheid, maar gezien door de oogen van een man wiens ziel door de diepere roerselen daarvan bewogen wordt.

De Schrijver van ‘Om het Bestaan’
Foto J.C. GOETHALS, Gorcum

1) Zie Den Gulden Winckel 6e Jaarg. No. 12.

Dit boek beschrijft ons den strijd van de klein-industrie tegen den groothandel; het voert ons in de zwarte stad Schiedam, in 't huisgezin en de werkplaats van den kurkensnijder Brakels, die met taaie energie zich inzet tegen het monster dat hem bedreigt: de zooveel grooter en kapitaalkrachtiger fabriek van zijn concurent. Een strijd die tevergeefs is en eindigt met Brakels' ondergang. Wat zijn zorgen vergroot is de ziekte van zijn dochter Mien, het meisje dat, lange dagen aan haar stoel gebonden, in hare stille ingekeerdheid, die haar helderziende maakt en uiterst fijn gevoelig, den strijd en het lijden van haar vader ongeweten medeleeft, nieuwe veerkracht puttend uit de vleugjes van opwaking-in-zaken die zij afleest van haar vaders gelaat, dof en domp neerzittend als dat geliefde gezicht haar van voortwoekerenden achteruitgang te duidelijk spreekt. Dan, aan den avond van Miens begrafenisdag staat Brakels' faillissement in de Schiedamsche Courant.

Atmosferisch is dit boek hier en daar zeer goed. Het aspect der gore Jeneverstad met de heeten spoelingdamp uitwasemende zwarte luikgaten wringt zich van lieverleê in uw verbeelding binnen, en de tragiek van de kleine beknelde levens met hun beetje vreugd en innigheid, hun vele zorg en tandknarsende vertwijfeling komt zich op u leggen als een druk.

Of deze roman nu een het volmaakte benaderend kunstwerk is? Ik zou het niet gaarne beweren. Er zijn zeker zeer veel aanmerkingen te maken. Allereerst deze: dit boek is van stijl nog wat... laat ik maar zeggen: nog wat jongensachtig. De schrijver wil nog te vaak ‘mooi doen’ en dat bij voorkeur daar waar soberheid juist zoo gewenscht ware geweest. Jongensachtig lijkt mij ook dat coquetteeren met de moderne poëzie in dit boek. Doen de motto's boven de hoofdstukken al wat vreemd aan, niet minder gezocht schijnt mij die in de beide meisjes Brakels gelegde zin

voor de gedichten van Kloos, Perk en van Eeden. De visie van Ida op het sneeuwlandschap (blz. 56 bovenaan) schijnt mij voor zulk een volkskind veel te mooi, in elk geval te veel vallend buiten het kader van dit boek. Maar niet meer schrijven zal ik over dat ellendige geheyermans, waardoor zinnen als de volgende totaal onleesbaar worden: 'Vader huiverde als-ie dààraan dacht, hoe z'n jongen, waarvan-ie méér hield, dan-ie wel altijd deê blijken, verlaten zou 't pad des geloofs; hoe-ie afgetrokken...' etc. (een zin ook van constructie onbeholpen). Die 'ie'-manie kan meestal als bewijs worden aangenomen dat de schrijver zelf nog niet genoeg boven het milieu staat waarover hij schrijft. Het gebruik van 'ze' voor 'haar' (3e pers. enkelv.) doet mij steeds aarts-burgerlijk aan. Ook in andere opzichten laat de taal nog veel te wenschen over. Onnauwkeurigheden als: 'het dragen z i j n e r [1)] zorgen' (blz. 80), foutieve koppelingen als 'rustnoodend' (123), 'smart-warm' (133) wisselen haast op iedere bladzijde af met smakeloosheden als: 'alomme polderland' (127), 'hoe haar leven gebonden zat[1)] aan dien sterke' (92) etc. Een echte dames-constructie (à la Anna de Savornin Lohman) vinden we in zinnen als: 'omdat hij zijn gedachtengang ineens verteld meende daarmee' (75), 'omdat zijn lasten wat lichter werden erdoor' (93), 'kon hij wel eens praten er over' (115).

Doch genoeg; dit boek is per slot van rekening te goed voor zulk een vivisectie op taal en stijl. Ondanks de gebreken is dit een roman die den lezer wat 'doet', hem ontroert, een boek in 't kort dat der lezing wel kan worden aanbevolen.

G.v.E.

Diversen

Prikkelidyllen, door Cornelis Veth. I. De Allerlaatste Avonturen van Sir Sherlock Holmes. II. Crimineel Allerlei (Lotgevallen van Nick Carter, Buffalo Bill, de Gentleman-inbrekers enz.) III. Nella, of het Slachtoffer van Misdaad en Bedrog. Volksroman. (Uitgegeven in 1912 door C.A.J. van Dishoeck te Bussum).

'Dit even spannend als leerrijk verhaal, schijnt speciaal geschreven, ten einde een afdoend antwoord te geven aan hen, die aan den veredelenden invloed des volksromans twijfelen. Hoe levendig schildert het de zielesmart, waar een bekoorlijk burgermeisje aan bloot staat, te laat inziende, de speelbal te zijn geweest, van iemand met eerlooze bedoelingen'...

Ik weet niet, lezer, of gij het fijn-comische voelt van die onnoozele komma's in 't laatste der hierboven afgeschreven zinnetjes waarmede de heer Veth zijn volksroman 'Nella' inleidt. Zoo ja - en ik wil eigenlijk geen oogenblik twijfelen aan uw scherp-gespitst aperceptie-vermogen in deze - dan zult gij zeker niet zonder genot deze Prikkelidyllen lezen, in 't bizonder juist die over

NELLA, DE SCHOONE NOODHULP,

'onze heldin, die als zoodanig vertoeft op het kasteel Zwartburg, daar kennis maakt met den graaf, en door de mooie praatjes van dezen man van hoogen afkomst, doch verdorven gemoed, om den tuin geleid wordt, zich vervolgens verdacht ziet

1) Ik spatieer.

1) Ik spatieer.

van een afgrijselijke misdaad en ternauwernood aan een smadelijken dood wordt ontrukt!

Wie leeft niet mede met het lijden dezer

VROUW UIT DE VOLKSKLASSE!

zoo snood bejegend door een

EERLOOS EDELMAN!!

welke laatste misdaad op misdaad stapelt, zich over lijken een weg banend naar een onmetelijk fortuin, *gelukkig evenwel met de gerechtigheid op de hielen*'.

Met bovenmenschelijke inspanning waren de Wilsons op de been.
Uit: 'Prikkelidyllen'

Inderdaad, wij leggen a l s w e l d e n k e n d m e n s c h dit boek niet eer ter zijde dan nadat wij alle bizonderheden omtrent Nella's schokkenden levenswandel hebben leeren kennen! Wat pleit voor het talent van den heer Veth. Door kleine middelen als het plaatsen van komma's waar ze niet hooren, een plotseling onbeholpen constructie op een der spannendste momenten, een volksuitdrukking in den mond eener gravin weet hij comische effecten te verkrijgen zonder charge. Of is het niet kostelijk, als de schrijver de Italiaansche schoone Flora C. tot de niet minder adellijke bruid des graven van Zwartburg zeggen laat: 'Jij eerst om reden jij de bruid bent'.

De plaatjes sluiten zich goed aan bij den tekst.

v.E.

Snipper

'Wat bazelt ge van verdorvenheid, imaginatie-vergiftiging, van het gevaar der colportageroman! De volksziel, zooals ze nu bestaat, voelt niets voor artistiek mooi. Ze verlangt alleen te respireeren in het menschlijke verhaal. Zij zoekt sensatie, ontroering, beklemming, angstopjaging, smart. Zij wil sidderen, kruipen, ze verlangt hartkloppingen, schokken, verbijsteringen... Door de valsche ontroering en de pompeuze bravoure héén, ondergaan zij een levenskitteling, welke ze voor de gaafste innigheid van voelen niet zouden willen ruilen. Bovendien blijft in hun colportageroman, hun melodrama, onaangetast: de wraak'.

IS. QUÉRIDO.

Het hemelvuur had graaf Victor's verdorven hart doorboord. Uit: ‘Prikkelidyllen’.

Lexicographische mededeelingen

Netscher, (Frans) werd den 30sten April 1864 te 's Gravenhage geboren als zoon van F.Th.J. N e t s c h e r , Resident in Indië en C.M.J. N e t s c h e r ; hij verbleef in zijn jeugd in den Haag (waar hij o.m. onderwijs genoot van wijlen Prof. Dr. P.H. Ritter, toen nog onderwijzer aan een bijzondere school) en in Gorinchem en bezocht daar de hoogere burgerschool. Later ging hij over tot de Haagsche hoogere burgerschool. Vervolgens legde hij zich toe op de studie der letterkunde, terwijl hij zich tevens voorbereidde tot het examen van stenograaf, en daarvoor den cursus volgde voor de 2de Kamer, dien hij in 1885 met goed gevolg volbracht. Van 1885 tot 1891 was hij als stenograaf werkzaam bij den Gemeenteraad te Leiden.

Reeds in zijn schooltijd bleek zijn talent als schrijver. Hij schreef o.a. te Gorinchem kleine feuilletons in de Nieuwe Gorinchemsche Courant en publiceerde als leerling van de hoogere burgerschool ook later in de Haagsche Bladen. Een toevallig afgeluisterd gesprek over Emile Zola bracht hem er toe zich in 't bizonder te wijden aan het lezen van dezen auteur en zijn voorloopers en tijdgenooten, en als gevolg van deze studie was hij de eerste Nederlander die voor den dag kwam met proeven van naturalistisch proza. Op zijn 19de jaar werd hij benoemd tot lid der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde, voor welke benoeming hij evenwel bedankte. Inmiddels voltooide hij zijn letterkundige opleiding bij Prof. Jan ten Brink. Toen in 1885 de ‘Nieuwe Gids’ werd opgericht, trad hij toe als medewerker van dit revolutionaire orgaan. Inmiddels wijdde hij ook zijn aandacht aan het sportleven en werd in 1890 hoofdredacteur van ‘De Kampioen’, orgaan van den Algem. Ned. Wielrijdersbond, welk redacteurschap hij tot 1900 vervulde. In 1896 werd hij tevens redacteur en met den uitgever Vincent Loosjes oprichter van ‘De Hollandsche Revue’, waarin hij onder den titel ‘Karakterschets’ een groot aantal interviews gaf met bekende personen. Sedert 1910 is hij lid der redactie van ‘De Nieuwe Gids’. Hij woont sedert 1900 te Santpoort (gemeente Velsen) en werd in 1907 Wethouder dezer gemeente, welk ambt hij ook thans nog vervult. Hij legt zich toe op de studie van Staathuishoudkunde en binnenlandsche politiek en is een warm voorstander van Staatspensioneering. Bij de verkiezingen van 1905 was hij in de districten Alkmaar en Haarlem candidaat voor het lidmaatschap van de Tweede-Kamer en in 1909 wederom in het district Alkmaar.

Als schrijver verstaat hij zeer in 't bizonder de kunst, om personen in enkele trekken te schetsen en te typeeren, gelijk o.a. blijkt uit zijn ‘Parlementaire Schetsen en Portretten’. In afzonderlijke uitgave verschenen van hem: ‘Studies naar het naakt Model’ (1886) 2 drukken, ‘Menschen om Ons’ (1888), ‘In en om de Tweede Kamer’ (1889), ‘Lastertongen’ (1890), ‘Uit ons Parlement’ (1890), ‘Egoïsme, Haagsche roman’ in 2 dln. (1892), ‘Karakters’ (1899), ‘Uit mijn Sportportefeuille’ (1899), ‘Jaarboekje voor Rijwielsport’ (1900), ‘Langs Hollands stroomen’ (1900), Anna Ekker, Anna van Gogh-Kaulbach, Jeanne Reyneke van Stuwe, Top Naeff (‘Onze Letterkundigen’ 1904), ‘Uit de Snijkamer’ (1904), ‘Ons eigen Land’ (1910), ‘Theo’ [Heemskerk] (1911).

Zijn werkzaamheid als journalist was zeer veelzijdig en hij werkte mede aan alle groote Nederlandsche tijdschriften en couranten. Hij is ook thans nog vast

medewerker van de ‘Zwolsche Courant’ en van de ‘Oprechte Haarlemsche Courant’, waarvoor hij tooneelrecensies schrijft.

Letterkundig leven uit de januari-tijdschriften

Onze Eeuw.

De heer C.F.A. Zernicke drukt hier af een artikel over ‘Schoolhervorming’, dat, met eenige uitbreiding, weergeeft het door schrijver voorgedragene op den 3en vacantie-cursus in paedagogiek, zomer 1912, te Amsterdam. Hij acht de politieke constellatie van 't oogenblik voor Schoolhervorming niet gunstig, doch voorziet haar toch in naaste toekomst. - Mevr. D. Logeman-v.d. Willigen vertelt ons in een schetsje hoe er een mirakel gebeurd is, hoe haar Madonnabeeldje leven gekregen heef ten met haar meeleeft meer dan ooit eenig levend wezen heeft gedaan. Van Mr. F.E. Posthumus Meyjes vinden wij een zeer lezenswaardig opstel over ‘Gorter's Laatste Werk’ (P a n). Mr. Meyjes is een groot bewonderaar van ‘Mei’ en hij kàn het daarom niet hebben dat de door God begenadigde Dichter zich verlaagd heeft tot onbezoldigd staatszanger van de Arbeiderspartij in Nederland. Harde, bittere woorden voegt hij zijn geliefden dichter toe en hij heeft maar weinig hoop voor de toekomst.

> De ‘nieuwe lente’ en het ‘nieuwe geluid’ zijn verstorven, de winter is gekomen; de ‘luide Heraut’ ‘in 't blauw-en-goud’ der nieuwe Hollandsche Dichtkunst is de omroeper geworden van het marxisme. Komt laten we voor den dichter van Mei doen
> ‘.... dicht toedeinen
> De blauwe baldakijnen’
> en zijn beeld als dat eens dooden met stille vereering nederzetten in de Ruhmeshalle van het Hollandsch Pantheon, met de meien om de slapen.

Dr. C. Serrurier geeft ons een karakteristiek van den Zwitserschen Christen-philosoof Charles Secrétan, aan de hand van een onlangs te Lausanne verschenen werk: L. Secrétan: Charles Secrétan, sa vie et son oeuvre’. G.F. Haspels bespreekt op zijn uitvoerige, naar synthese trachtende wijze eenige nieuwe boeken. Hij prijst zeer Querido's ‘Jordaan’,

dat hij daarom zoo ver boven ‘Menschenwee’ vindt staan, omdat in ‘De Jordaan’ het idealisme niet n a a s t het realisme staat, maar er i n zit, terwijl in ‘Menschenwee’ la bête humaine en de biddende pereboompjes, realisme en idealisme, dualistisch naast elkâar zijn gebleven.

‘Sirius en Siderius’ doet het Haspels betreuren dat we voor een nieuwlichter een dichter verloren. Wij noemen eindelijk nog een schets van Gustaaf v. Eyken ‘Oud' Mieke’ en Poëzie van Balthazar Verhagen en Jacqueline v.d. Waals.

De Gids.

Dr. P.H. van Moerkerken, die op weg is een zeer eigen plaats in te nemen onder de jongere proza-schrijvers, begint een novelle ‘De Ondergang van het dorp’. Niet minder belangwekkend voor literatuurminnaars beloven de ‘Studiën’ te worden over Adriaan v. Oordt, waarvan de heer Dirk Coster, ook al een onzer zeer begaafde jongeren, hier de eerste (over ‘Irmenlo’) publiceert. Tusschen Ary Prins en v. Schendel staat v. Oordt, noch zuiver visionair (Prins), noch zuiver geestelijk, doch reikend naar beide zijden. Ook v. Oordt beschrijft niet het Verleden om het Verleden, doch om er zich zelf in te openbaren.

Fred. v. Eeden begint het Tweede Boek van ‘Sirius en Siderius’: Het Kind. De zich bescheidenlijk achter drie sterretjes verschuilende schrijver van de stukjes Tafelkout in 1906, 1909 en 1910 schenkt ons in dit nr. het vierde zijner gesprekken (in briefvorm) waarin van alles wordt aangeroerd: de Bosboom-Toussaint-tentoonstelling, Dr. Dyserinck's 70e verjaardag, de brieven van Cicero en van Napoleon, de Max Havelaar, etc.

Carel Scharten heeft Pompeji bezocht en schrijft over ‘een nieuw Pompeji’ dat door een veranderde methode van opgraving wordt blootgelegd. Een prachtig toekomst-werk, want er valt nog wel haast de helft van geheel Pompeji te ontdekken.

Dr. Marie Loke wijdt een opstel aan de ‘Annales Jean-Jacques Rousseau’. Voor de dwepers met de mode-schrijfster Marjorie Bowen is lezenswaard wat C[olenbrander?] over de producten dezer schrijfster zegt:

> Het geslacht van '80 is U, achtenswaardigen en aanminnigen, en mij en allen met zóóveel trots tegemoet getreden, heeft ons de Kunst zóó hoog getoond en onszelf zóó nietig, dat wij geïntimideerd waren, is het niet? Voor ons fatsoen hebben wij boeken gekocht en soms zelfs gelezen die wij toch eigenlijk héél vreemd vonden; wij prevelden wat mee voor het altaar der Litteratuur, maar het was werk der lippen.... En wij wreekten ons in stilte. Kloos en van Deyssel en Gorter en Boutens, welzeker; - maar ook Justus van Maurik en Kippeveer en Sherlock Holmes en Marjorie Bowen.

In 't werk van Bosboom-Toussaint, hoe langdradig ook, liggen schatten van geest en vinding - de boeken van de roman-fabrikante Marjorie Bowen zijn, volgens C., ‘leege prullen’ alleen treftend en ongewoon om de handigheid waarmee ze in elkaâr zijn geflanst.

Stemmen des Tijds.

Dr. J. de Zwaan opent de afl. met een beschouwing over Oriëntalisme, Keizeraanbidding en Christendom. A. Brummelkamp causeert over de beteekenis van ‘Lezen’. Hij acht het lezen van romans niet zonder gevaar omdat de romandichter moet ver-dichten en het leven toch de eigenlijke leerschool blijft’. Dr. Riemens schrijft over ‘Het Monisme’, eerst bij dat van Haeckel, daarna bij dat van von Hartmann stilstaande. In zijn Literair Keur-overzicht prijst de Hooglandsche predikant en Beweging-dichter Thompson (die ditmaal verzuimde zijn stuk te onderteekenen) o.a. Querido's G e s c h r e v e n P o r t r e t t e n . Hij noemt dit boek kortweg een meesterarbeid. Mij dunkt een dergelijke lof aan een der na-tachtigers door een predikant in een Christelijk tijdschrift (en dat niet eens het met de jongeren ‘coquetteerende’ Ons Tijdschrift!) moet voor medewerkers als Dr. A. Brummelkamp, den Bloesem en Vrucht-redacteur, toch wel genoeg zijn om direct der Redactie hun medewerkerschap op te zeggen.

Evenals van ‘Ons Tijdschrift’ blijkt ook van ‘Stemmen des Tijds’ de belletrie voorloopig wel het zwakke punt te zullen zijn. Het schetsje van Mej. H.S.S. Kuyper over een gevierde spreekster, die per slot van rekening in de liefde, het moederschap het hoogste vrouwegeluk blijkt te zien en door de eenvoudige erkenning daarvan een dwepend jongmeisje tot leidsvrouw wordt is... nu ja, wel een aardig dingetje, vlot geschreven, met een paar lieve aanhalingen uit van Eeden en psalm 42, heel stichtelijk, maar - toch wel wat erg geborduurd naar een vooropgezet thema, wat erg praterig en oreerend van dialoog, zwakjes van plastiek, en typeering, in één woord wat erg gewoontjes. Men leest het, knikt eens, en is 't den volgenden dag vergeten.

De Beweging.

Na drie gedichten van Albert Verwey zet G.E.G. Meuleman zijn vertaling voort van Snorre's Edda. André Jolles heeft een Idylle gedicht, welke zich afspeelt in een visschersdorp aan de Klein-Aziatische kust tusschen een bedelaar, een knaap, een meisje en de moeder.

Gelijksoortige uitlatingen van twee jonge dichters (Geerten Gossaert en J.C. Bloem) waaruit blijkt dat geen dezer beiden ‘het wezen van de poëzie (ziet) als noodzakelijke schepping van het oorspronkelijke beeld’ doch dat beiden als poëzie erkennen ‘een uiting waarin de dichter met het geijkte beeld genoegen neemt’, doen Albert Verwey de vraag stellen, of de Nederl. dichtkunst op een keerpunt is geraakt. Hij tracht deze vraag te beantwoorden in een beschouwing over ‘De richting van de hedendaagsche Poëzie’. Hij komt tot de conclusie dat de jongeren (als v. Eyck b.v.) minder den nadruk op het beeld dan wel o p d e b e w e g i n g leggen.

Wij noemen voorts Gedichten van Aart van der Leeuw en P.N.v. Eyck en Overdenkingen van Dr. H.M.J. Schoenmaekers.

Groot-Nederland.

De ‘Villa des Roses’ is een Parijsch pension met welks diverse bewoners ons Willem Elsschot in kennis brengt. Misschien bevalt anderen die kennismaking beter dan ons; vergelijk nu eens de geforceerde persoons-karakteristiek der eerste bladzijden bij wat de Schartens in hun ‘Huis vol Menschen’ gaven! Hoe grof is dan dit werk. - Couperus vervolgt zijn ‘Herakles’; van Hendrik van der Wal is een Drama opgenomen uit den tijd der Romeinsch-Karthaagsche oorlogen; van Willem Kalma een IJkantimpressie. Dan de gewone rubrieken.

Ten slotte vestigen wij de aandacht op eenige der voornaamste litteraire bijdragen der overige ons toegezonden periodieken. In de eerste plaats maken wij ditmaal eens melding van een weekblad: De Hofstad. Dit met smaak en zekere distinctie geredigeerde periodiek biedt wekelijks den lezer een groote afwisseling aan bijdragen op gebied van kunst en literatuur. In het Kunstoverzicht passeeren de voornaamste schilderijen-exposities de revue, en worden de belangrijkste concerten en tooneeluitvoeringen besproken. Er is een Financieele rubriek, een rubriek voor Dames. Spuistrater houdt zijn wekelijksche praatjes over Haagsche toestanden; over ‘Oud Den Haag’ krijgen wij in een serie artikelen belangrijke mededeelingen. Voorts boekbesprekingen etc. De Hofstad-lezers genieten den primeur van de meeste romans van Jeanne Reyneke v. Stuwe. In De Witte Mier o.a. een geïllustreerd artikeltje over de boeken van den Scandinavischen kunstdrukker Kongstad en een uiteenzetting betreffende ‘De Zilverdistel’, een onderneming van den jongen dichter P.N.v. Eyck, die zich voorstelt belangrijke oudere en nieuwe werken van literatuur in keur-uitgaven onder 't publiek te brengen.

Elseviers zet zijn 25en jaarg. weer zeer goed in. Niet alleen sturen de uitgevers den inteekenaars een fraaie wandkalender thuis, maar het omvangrijk Jan.-nr. heeft weer een schat van bijdragen. Pol de Mont beschrijft de Genesis van de kunst van P. Bruegel den Oude. Als buitentekstplaat een mooie lichtdruk in kleuren naar Bruegel. Dr. M. Eisler schrijft over 't verblijf van Jaap Maris in Parijs; Mej. Dr. v.d. Graft deelt iets mede over Drie Koningen, terwijl wij tevens in de gelegenheid worden gesteld te zien hoe de groote schilders tafereelen daarop betrekking hebbende in beeld hebben gebracht. Voorts belletrie van Everts, Sam. Goudsmit en C.v. Wessem. En nog somden wij alles niet op. Een prachtig tijdschrift!

Uit De Tijdspiegel brengen wij naar voren een Gezelle-artikel (door Caesar Gezelle) en een artikeltje van Prof. v.d. Wijck over Novalis; uit De Nieuwe Gids het tooneelspel Judas Ish-Karioth van J.L. Walch en een opstel van J.F. de Wilde over den fantast H.G. Wells. Wij ontvingen verder: Dietsche Warande, Vragen v.d. Dag, Ons Tijdschrift, Het Boek, De Hollandsche Lelie etc. De Boekzaal is met 1 Jan. gestaakt.

Leestafel

(Deze rubriek valt buiten het redactioneele gedeelte).

Bibliotheek, De nieuwe, voor de jeugd. Onder redactie van J. Stamperius. Heusden, L J. Veerman.

XXVIe serie, no. 4. HOFFMAN, F.J.: Verloren en teruggevonden. Met [3] teekeningen van W.K. de Bruin. (104 blz.).
Gecart. f 0.60

Levensvragen. Een brochurenreeks voor allen, die in den geestesstrijd onzer dagen belang stellen. VIe serie. Baarn, Hollandia-drukkerij.
Per serie (10 nrs.) f 3. -
Afz. nrs. f 0.40

7. INNOVATOR: Is meer Sexueele vrijheid gewenscht? (48 blz.).

Onze hedendaagsche letterkunde[1)]

III
Het dilettantisme in de Nederlandsche letterkunde

ONDER de oorzaken, welke den bloei van onze literatuur belemmerd hebben, noemde ik ook de overheersching van het dilettantisme.

Alvorens nu aan te toonen hoe juist in ons land zijn overheersching zulk een gevaar oplevert voor de ontwikkeling der echte kunst, wil ik iets zeggen over het wezen van den dilettant en de verhouding, waarin hij tot den waren kunstenaar staat.

Voor den dilettant is het beoefenen der kunst een genotsneiging. Hij mist den doodelijken ernst van den kunstenaar, besteedt bij zijn arbeid uitsluitend zorg aan de uiterlijke verschijning zijner voortbrengselen, daar hij, volkomen beheerscht als hij wordt door den drang tot namaken - een oerneiging in de menschelijke ziel - den gevoelsindruk tracht weer te geven door het louter passieve navolgen van stijl, schrijftrant, vorm van een werkelijk kunstwerk. Dus, zooals Goethe zeer juist opmerkt: ‘wie wenn man mit dem Geruch einer Blume, die Blume selbst hervorzubringen gedächte’. Wat voor den kunstenaar dus middel is, blijft voor den dilettant doel; hij wordt tot zijn arbeid opgewekt door het navoelen van dien eens anderen. Doch dit soort van werk blijft spel, zonder ernst, volgt vandaar in zijn uitingsvormen geheel en al de mode van den tijd.

Om die reden vindt iedere nieuwe kunstrichting onder de dilettanten zulke vlijtige beoefenaars. Dat zij daarbij vooral gaarne naar het decadentische, in welke richting ook, kunstaristocratische of realistische, neigen, zou af te leiden zijn uit het feit dat hun kunstdilettantisme eigenlijk een vorm van geestesverfijning is; het heeft de allures en aandriften van de echte kunst, maar blijft zonder groot-menschelijke basis, uit gebrek aan oprechten scheppingsdrang, en zonder overtuigende kracht van uiting, wijl niet gerugsteund door een beslist willen: zoo en niet anders.

In een land als het onze, waar de ware kunstenaar zich geen bestaan als beroepsschrijver kan vormen, is als vanzelf een groote plaats aan het dilettantisme ingeruimd en vindt het gelegenheid meer dan welig te tieren.

De liefhebberijkunst kan alleen beoefend worden door de finantieel onafhankelijken, d.w.z. door hen, die de kunst niet om den broode hebben te beoefenen, en is vandaar ook geheel in handen der meer gegoeden en der meer beschaafden.

Nu zou het den dilettanten te vergeven zijn dat zij zich ook eens aan boekenschrijven bezondigden en zou hun concurrentschap de echte kunst geen belangrijk nadeel berokkenen als zij maar niet tot

1) Zie D.G.W. Elfde Jaarg. Nrs. 10 en 11.

overheersching konden komen. Dit nu is in Nederland wel het geval. Behalve dat het schrijven van literair werk uit tijdverdrijf, uit lust tot voornaam amusement, begeerte naar bekendheid, iets zeer ongeestdriftigs is en een blijk van het ontbreken van waren scheppingsdrang, heeft het een verlammenden invloed op den voortgang van onze letterkunde, die naar ontwikkeling streeft. Bovendien houdt deze dilettantenarbeid de kunst klein, aangezien de dilettanten zich het liefst aan loonend effectwerk wagen, zooals zij bv. in de schilderkunst druk de stillevens beoefenen. Zij maken dat wij thans in onze literatuur zoo gewoon raken aan de middelmaatskunst, dat een boek van Nederlanders ons meestal niet meer dan een middelmatig genot geeft en wij tevreden zijn met het kunnen apprecieeren van stijl - overdreven stijlverfijning is een welkom iets voor de leegzittende dilettanten - van bedoeling, soms een p o g i n g tot volgehouden hartstocht. Maar de groote adem - vragen wij 't onszelf in oprechtheid af - is die langs ons heen gegaan? Toch hebben wij er thans zoo'n behoefte aan, worden echter telkens weer teleurgesteld.

Ach, die dilettanten hebben ook wel verdienstelijks. Er zijn vrouwen onder met een duchtige boekenproductie, en die een merkwaardige vaardigheid in het schrijven van romans en novellen hebben weten te verkrijgen; daarenboven zijn zij door hun dikwijls fijne en voor fijne dingen gevoelige natuur soms wel in staat tot zeer te prijzen blijken van opmerkingsgave en aanleg voor vlotte vertelkunst.

Doch deze dilettantenbende biedt ons toch gelegenheid om te constateeren dat de Nederlandsche letterkundige bodem nog altijd vruchtbaar is voor de rederijkerskunst, die aan de wenschen der omwentelingsmannen van '80 niets anders toegaf dan verandering van haar verouderd kleed voor dat van meer modernen snit.

Slaan wij die dilettanten eens nauwkeurig gade, geven wij acht op hun manier van werken.

Ten eerste valt op te merken dat het geslacht der boekenschrijvende kooplieden in onzen tijd nog overal zijn afstammelingen heeft, die er nog zeer wel bij varen als zij overdag alle kunst voor zich dood laten zijn, en dan pogen haar des avonds tot wat herleving te brengen.

Ze verdeelen hun leven; ze hebben wel een ‘beetje aanleg’, maar je kunt van de kunst niet leven en de handel is ook wel een goed ding, en dan: zoo'n boekje schrijven blijft toch nog altijd een aardige bezigheid in je vrijen tijd. Zoo maken zij van de schrijverij een ontspanningswerk, een avondvulling voor de ontwikkelden, de beschaafden. O, zeker, heel aardig om zoo behagelijk in een zachten stoel onder een getemperde lamp kleine psychologische opmerkingen tot niet onaardige, geestige, fijne tafereelen te verwerken of wel zwaarwichtige aesthetische boeken te bestudeeren, of handschriften in een oude taal te ontcijferen met een loupe.

De liefhebberijletterkunde blijft aldus in bloei, maar zij brengt de geheele kunst tot een lager plan terug en vervormt den aard van dier wezen. Voor haar beoefenaars is het doel: de eer van uitgave van hun arbeid, en niet: een algemeen erkend goed stuk werk te leveren. En indien zij slechts een lage vergoeding vragen zullen zij altijd wel een uitgever vinden, geneigd die uitgave op zich te nemen.

Doch al zijn deze talrijke dilettanten de voornaamste concurrenten van den waren kunstenaar, door het beperkt taalgebied van ons land, het eigenlijke gevaar dat hun overheersching veroorzaakt schuilt daarin, d a t z e d e m o d e t e l a n g v a s t h o u d t.

Hun, die meenen, dat dit gevaar slechts denkbeeldig is, dat ten slotte de echte kunst zal triompheeren, verzoek ik te bedenken dat echte kunst, voordat zij tot hare

door hen voorspelde triomfen komt, een ontwikkelingsstadium heeft te doorloopen, dat moeilijk en zwaar is, en niet nog bovendien moet te kampen hebben met een door onnoodige oorzaken reeds vooringenomen publiek, dat toch al zoo weinig achting en waardeering jegens onze letterkunde toont en steeds nog behagen blijft scheppen in het lezen van s l e c h t v e r t a a l d e Fransche of Italiaansche romans (zou de nieuwe auteurswet hierin verandering brengen?) en de voortbrengselen van eigen stam en land links laat liggen. Want nog altijd geldt bij de Hollanders het ingekankerde, malle principe: wat van buiten komt is goed.

Jonge letterkundigen, die van nature inderdaad iets frischs, iets van beteekenis hebben te zeggen gekregen varen nu al dadelijk met volle zeilen te pletter tegen de rots van de modezucht, wat vooral voor finantieel niet sterk staanden een belangrijke terugzetting is en een beletsel voor hun vooruitgang. De nood van het dagelijksch brood dwingt velen, als het hun niet gelukt het conservatief gestemde publiek voor zich te winnen, concessies te doen aan de grillen van hun tijd of hun groei te onderbreken door het aanvaarden van anderen, tegen de borst stuitenden arbeid van maatschappelijken aard. Sommigen laten zich indeelen bij de categorie der boekenschrijvende kooplieden, de rustigjes werkende, knap styleerende menschen, die de amateursletterkunde in eere houden; anderen weer verschrompelen geheel tot dorre kamergeleerden en hebben van

scheppende bezieling heelemaal geen notie meer. Tegenover hen staan de enkele woeste, onverzettelijk vooruitwillende, onbemiddelde schrijvers, die echter veel hebben te verduren van den angst voor het dagelijksch bestaan (veel-schrijverij uit nood, onaf werk ter perse brengen, enz.) en de onwelwillendheid van zich op een bepaald standpunt van beoordeeling stellende redacties van tijdschriften.

Laat ik over de uitgevers maar niet eens spreken!

Om nu niet de kans te loopen misverstaan te worden, wil ik er nog even den nadruk op leggen, dat ik met de bewering dat de dilettanten onder de finantieel van kunst onafhankelijken te vinden zijn, niet het zeggen voor mijn verantwoording wil nemen dat onder de bemiddelde auteurs geen waarachtige talenten zouden bestaan. Dat zou ik niet gaarne blijven volhouden met de gedachte aan Goethe, Flaubert en nog zooveel anderen.

Doch ik vraag: wat denkt ge dat er met het oog op den bestaanden toestand van de echte kunst terecht komt? De echte kunstenaar niet gewaardeerd, op zij geduwd door eer en bekendheid zoekende dilettanten, door niemand geldelijk gesteund (stipendiums betaalt de Nederlandsche regeering niet voor letterkunde, zooals in anderen landen wel geschiedt, b.v. in het kleine Denemarken), welaan, wat wil men toch als men er over klaagt dat onze hedendaagsche letterkunde maar niet komt tot productie van beteekenis, geschikt voor de wereldmarkt?

Alles teert op de modezucht: kunstrichtingen bloeien er door, dilettanten dienen haar.

Er blijft ons niet veel anders over dan maar te wachten, op dien grooten, oorspronkelijken geest, die van geld onafhankelijk, uit het kleine aantal van zes millioen Nederlanders zal opstaan om onze geheele letterkunde eindelijk eens een beetje naar de hoogte te brengen.

CONSTANT VAN WESSEM.

Het hedendaagsch tooneel in Frankrijk

V
Henry Bernstein

DOOR en door een tooneelschrijver, zonder ooit iets anders te zijn geweest - een sterk, habiel en gelukkig tooneelschrijver. En zoo is dan ook zijn werk wel het meest echte ‘tooneelwerk’ van dezen tijd: geen literair werk dat men in de stilte van zijne kamer leest, maar werk dat moet gezien, dat eerst op de planken tot zijn volle recht komt - en daar triomfeert door de meest doorslaande scenieke eigenschappen. Georges de Porto-Riche en ook Bataille kan men eerst ten volle genieten, na rustig lezen van hun werk volgend op het min rustig aanhooren en aanschouwen in een schouwburgzaal. Om Bernstein te leeren kennen volstaat eene eenvoudige lectuur niet; zijne stukken maken bij lezing een veel minder gunstigen indruk dan die van voornoemde auteurs, maar hoe belangrijk, integendeel, komen ze ons voor wanneer het spel hunner marionetten wordt bezield en belevendigd en op de planken ontwikkeld. Nochtans heeft het tooneelwerk van Bernstein tevens ‘literaire’ waarde, en onder dat oogpunt steekt het geweldig uit boven heel dien rommel seizoen-stukken die enkele weken leven en dan voor goed verdwijnen, zonder eenige hoop op eene ‘reprise’.

Ik zag L e V o l e u r drie- of viermaal zonder dat het me vermoeide, en ik geloof dat eerst na de laatste vertooning de werkelijke zin van het werk - die boven het ‘anecdotische’ is verheven - me klaarder duidelijk werd. Wel mag ik vele bezwaren

hebben tegen de ‘recht van den sterkste’-conceptie die Bernstein lang verheerlijkt heeft en vele opwerpingen tegen zijne ruwe, iets of wat schematische en op 't effect gerichte drama's, en voor wat mezelf aangaat meer houden van 't fijner-geschakeerd, gevoeliger en algemeener-menschelijk werk van een Georges de Porto-Riche en een Henry Bataille - niettemin beken ik dat ik nooit een opvoering van Bernstein heb bijgewoond zonder geweldig aangepakt, durend geboeid en diep geroerd te zijn, gedwongen de buitengewone knapheid en stielzekerheid van dien auteur te bewonderen. Er is wel iets physieks in die ontroering, die door heel krachtdadige, soms iets of wat melodramatische middelen wordt verwekt, door eene rechtstreeksche en zeer behendige inwerking op de meest levendige, hevige en hitsige - en voor sommige menschen: lagere - onzer instincten; maar de uitslag is bereikt, het tooneelspel heeft zijn werk gedaan. Ge gaat uiterst geschokt heen, ge hebt een wezenlijk tooneelstuk gezien, dat zonder aarzeling de planken houdt, dat dòòr en dòòr leeft, dat s p e l is.

Tooneel is altijd conventie; ten eerste door het feit zelf der synthetische voorstelling die het moet geven: in drie, vier bedrijven worden soms zes, zeven druk-gevulde en veelvuldig-geuite levens samengeraapt en door elkaar geworpen; ten tweede door het feit der stoffelijke voorbrenging van het spel, door de regie.

Meer dan andere stukken steunen de werken van Bernstein op die conventie van het tooneel. Juist wijl de schrijver diep ingrijpen wil, den toeschouwer

hijgend van angstige belangstelling laten, hem met zijn rap, raak, ineengedrongen werk overmeesteren, moet hij toestanden kiezen die een bizonderen indruk laten zullen, en die paradoxaal, uiterst durvend, pakkend zullen zijn, en personen met titanische proporties, grootsche driftmenschen zonder bescheidenheid en zonder moraal, die brutaal uitleven hunne passies en zich hals over kop, met eene onweerhoudbare onstuimigheid, in den roes des levens werpen. Men kan natuurlijk, uit moreel oogpunt, en wijsverstandelijk redeneerend, heelwat in zoo'n wereld afkeuren, er veel habiliteit en sluwe berekening in vinden, men kan echter niet aan den huiveringwekkenden invloed ervan ontsnappen. Er zijn oogenblikken - bijv. in L e V o l e u r of L a R a f a l e - dat uw keel is dichtgesnoerd, dat ge met bonzend hart zit te luisteren, dat ge heel uw leven hebt vergeten om op te gaan in 't leven dier conventioneele wezens, dat op de planken aan 't oplawaaien is, in overdaad van bangmakende gebeurtenissen, kolossaal en tragisch...

Nu vrees ik met deze impressies een verkeerden indruk verwekt te hebben en te veel nadruk gelegd op het u i t e r l i j k leven van Bernstein's tooneelhelden. Om aan tooneel-personen leven bij te zetten liggen feitelijk twee wegen open: die der ruwopgezette psychologie, welke niet principieel wordt geformuleerd en zich rechtstreeks uit in de woorden en daden der creaturen, en slechts dáárin - dat is de methode van Bernstein, zooals ook van Mirbeau en Fabre - en de weg der diepere, fijnere, geleidelijke ontleding, der detail-ontrafeling, der lyrische of doctrinale typeering, zooals Porto-Riche, Bataille, Tristan Bernard het aristocratischer, geestrijker en meer literair opvatten. Twee totaal-tegenovergestelde concepties der dramatische kunst.

Bernstein heeft zonder voorbehoud de zijne gekozen, die 't best met zijn temperament overeenstemde. De toestanden overheerschen in zijne stukken de karakters, de gebeurtenissen de psychologie, de stoffelijke realiteit de innerlijke, diepere complexie des harten. Daarom heeft men het recht Bernstein niet tot de heel groote, de heel volledige kunstenaars der ‘Bühne’ te rekenen. Men weigere hem echter niet de erkentenis dezer twee groote hoedanigheden: beweging en kracht. Men drijve ook het verwijt van ‘materialiteit’ niet te ver, want de levendigheid, de echtheid van zekere zijner schepsels zijn maar al te waar, al te werkelijk. En nogmaals: de eigenschappen die hij stellig bezit zijn toch zoo geschikt theatraal, zoo essentieel dramatisch; men moet ze in aanmerking nemen, al ware 't maar om den ontzaglijken bijval van Bernstein en zijn bijzonderen invloed te verklaren.

‘Theâtre de faits’ kan men het noemen, waarin de redeneeringen maar de leemte schijnen te vullen die tusschen de opeenvolgende feiten ligt. De dialoog bestaat uit korte replieken, gaat snel; monologen vindt men er niet, geene bespiegelingen, geene discussiën en vooral geene tendenz...

HENRY BERNSTEIN
Foto PIETZNER

Daarbij nog dit: Bernstein kiest nu eens niet heel verfijnde, bewuste, gevoelsnobele of verstandelijkscherpe wezens, die veel debateeren of poëtiseeren, maar wel instinct-wezens, die zich laten meesleepen door de onrustigste der menschelijke driften: de vleeschdrift, het spel, de geldzucht en de hoovaardigheid, menschen die van alle moraliteit afstand doen om tot hun doel te geraken: de fortuin, de eer, de liefde-bevrediging; die als wilde dieren door 't leven zijn losgelaten; eene weinig kristelijke collectie schurken en fortuinjagers, genieters en levensuitbuiters, aan wie luttel psychologie te verspillen is en die, van nature uit, danig verschillen van de veel schooner en gevoeliger schepselen van Henri Bataille bijv. Dat alles belet niet

dat die primaat-menschen, als zoodanig, massaal van gestalte zijn en heel krachtdadig uitgebeeld, diep ademend, stevig gespierd en breed-geschouderd: zie den arrivist-minister Cortelon uit L a G r i f f e , den speler-minnaar uit L a R a f a l e en vooral den speculateur Brachart uit S a m s o n , of Bourcade uit A p r è s m o i ; 't zijn titanen, zooals Balzac er schiep in zijne onsterfelijke romans, maar 't zijn kerels zonder schroom, die heel en al in handen zijn van het fatum hunner driften. Niettemin komen er in het werk van Bernstein figuren voor -

bijna allen vrouwfiguren - die heel wat ingewikkelder, subtieler zielsbestaan en psychologisch gesproken heel wat ruimeren ondergrond hebben: Marise uit L e V o l e u r, Hélène uit L a R a f a l e, Eveline uit L e B e r c a i l, Bourcade's vrouw uit A p r è s m o i. En I s r a ë l bewijst doortastelijk dat Henri Bernstein ook ideologische waarde aan zijne personen geven kan: men verwachte niet eene zeer vaste, zeer strenge, breeddoorgevoerde gedachten-synthese ..., maar het stuk is eerlijk en heeft op het moeilijke vraagstuk van den rassenstrijd - zoo partijdig door anderen ontwikkeld, zelfs door Maurice Donnay in zijn R e t o u r de J e r u s a l e m - zeker nieuw licht doen schijnen, in de schaduw der stille liefde en der edelmoedige verdraagzaamheid. Het beleed voor het eerst een op overweging belusten Bernstein...

Zijn laatste product L ' A s s a u t schijnt, in dien zin, een soort van nieuwe richting in zijn werk in te leiden. De reuzen-afmetingen zijner personen worden ingekrompen, de trekken die ze typeerden verzacht; hun instinct is minder woest en wreed. Met S a m s o n - waarin een echt Balzaciaansch groot wezen is geschapen - is 't het beste stuk van Bernstein. Het heeft niets verloren van de vroegere kracht van den schrijver, niets verbeurd aan mannelijkheid, stoerheid en saamgedrongenheid en 't heeft, in een anderen zin, veel gewonnen aan emotie, aan liefde, aan betere menschelijkheid; het draagt in zich wat onrust, wat angst en een zekere edelaardigheid. Dusdanig is het wel ‘epochemachend’, gelijk zekere stukken vroeger van Dumas Fils, omdat het, duidelijker gevend dan ooit de karakteristiek van deze eeuw van geld-overmacht, van ontketende instinctuitbundigheid en van levensstrijd, tevens iets in heeft van al de troebele verwachtingen en betrachtingen van dezen tijd, en schijnt te wachten - gelijk wij allen - op de bevestiging van een nieuwe moraal misschien, op een andere conceptie van het geweten, ja zelfs in die richting een eerste aanduiding geeft.

De held van dat stuk, de politieke leider Merital, gekomen op het hoogste stadium van gezag, rijk geworden door een staag leven van noesten arbeid, self-made man, dien nog ten laatste de schoonste liefde bekroont om zijn geluk compleet te maken en die leven kan als in een roes van bestaansovervloed, in een weelde van voldaanheid en glorie, lijkt wel op 't eerste gezicht eene zeer gewone Bernsteinsche figuur. En wanneer dan de ‘assaut’ op hem wordt geworpen, wanneer dan al de krachten die tot dan toe met hem hebben medegewerkt om hem er boven op te helpen, ineens allemaal zich tegen hem keeren, storm loopen tegen zijn reuzengestalte om hem neer te smakken, en het lot op hem zijn ‘revanche’ schijnt te willen nemen, dan zijn we niet verwonderd. Dat eerste deel van 't stuk loopt volgens de gewone traditie van den schrijver. De keering komt daarna: wanneer de storm geweerd, de man zichzelf voor het tribunaal van zijn eigen geweten roept en daar zich zelf veroordeelt. Zijn vijand is overwonnen, de lage bedrieger die jaloersch was van zijn politiek gezag en hem heeft willen onteeren, de ploert waarmee hij heeft gevochten lijk twee boxers vechten, lijf tegen lijf, met al de kracht, de koopigheid en de beslistheid die in hen is. Hij overwon en toch is niet zijn strijd geëindigd, de wroeging van zijn eigen geweten die hem kwelt, de twijfel van zijn eigen gedachten, welke hem dwingt aan zijn liefste zijn schuld te belijden en daarna uit de politieke wereld weg te gaan. Hij is geen Samson die de zuilen van den tempel doet instorten, maar een arm man die ten laatste een inkeer beleeft welke uit de zuiverste vergelding sproot, die sympathiek is - niet zooals de vroegere Bernsteinsche personen omdat hij gestolen heeft en als een avonturier zijn eigen leven heeft moeten mortelen met de tranen en het bloed van zijn slachtoffers - maar ondanks dat alles, omdat hij in den grond zoo zwak is, zoo arm menschelijk. L ' a s s a u t voltooit de evolutie in I s r a ë l en A p r è s m o i aangeduid en welke voorzeker vele nieuwe vrienden naar

Bernstein zal leiden, die vroeger door de al te groote brutaliteit, driestheid en woestheid van zijn werk werden afgeschrikt. We danken aan Bernstein: Le Marché, Le Détour, Joujou, Le Bercail, La Rafale, La Griffe, Le Voleur, Samson, Israël, Après moi en L'Assaut. Hij is nog maar een beetje over de dertig... Het kabaal rond Après moi gemaakt, toen dit stuk in de Comédie Française werd opgevoerd, werd door de antisemieten gestookt; het valt niet terug op Après moi maar op het Jood-zijn van Bernstein. Kleingeestige daad van een hoopje Camelots du roi, die hem zijn buitengewoon succes in Frankrijk benijden en niets van zijn waarde hebben afgedaan, overigens, door hun tumult. De weerwraak van Bernstein was L'Assaut...

We zullen Bernstein niet als leider nemen, hem niet als meester erkennen, niet van hem houden met de passie waarmede we een de Porto-Riche, een Mirbeau, een Curel kunnen liefhebben - maar hem aanzien - met de bescheidenheid die, in principe, deze woorden veronderstellen - als een uitstekend dramaturg en een flink schepper-vanleven, een alleen-staanden uitbeelder van den modernen tijd...

ANDRÉ DE RIDDER.

[Boekenschouw]

Literatuurgeschiedenis, wijsbegeerte, reisbeschrijving

Jean Jacques Rousseau, door Henriëtte Roland Holst. Een beeld van zijn leven en werken. Geïllustreerd. (Maatschappij voor Goede en Goedkoope Lectuur, Amsterdam).

JEAN JACQUES ROUSSEAU

Zeldzame persoonlijkheid toch, deze dichteres, in wie samenkomen de echt-positivistische nuchterheid die de materialistische beschouwing der geschiedenis meebrengt en het visioen der propheten die getuigden van het eenmaal wordende licht. En omdat dit beide diep in haar is, is zij de tolk der strijdenden, die een sociaal-democratische gemeenschap willen. Want dit toch geeft dien strijdenden een eigen aard: hun idealisme is gewor teld in een onbevangen realisme, hun is ver de dweepzucht, ver de brooze droom; in hun strijd voor het leven leerden zij de dingen aanzien in hun starren, strakken ernst. En dit heeft hen rijp gemaakt tot het begrip der wetenschap: Marxisme, evolutieleer verstonden zij, en hoeveel te dieper, nu zij borgen de belofte van een komende verlossing!

De dichteres Roland Holst is dan ook hun tolk geworden, ik weet bij ervaring wat zij talloos velen door haren arbeid is. Zij is het door dit contrasteerende, dit tweevoudige van haar gedachte en haar voelen.

Maar er is nog iets specifieks dubbelzijdigs aan haar als kunstenares: zij is de moderne vrouw, de in ideeën levende, de zelfbewuste, en zij is óok de vrouw van weleer, in zoover haar hart uitgaat naar het teedere, het innige, dat van haard en huislijkheid. En soms ontbindt zich deze spanning in haar verzen: nu de triomf van het nieuwe, dan het verleden weer, nu de vreugderoep en dan de zucht. Zoo in De Nieuwe Geboort', in Langs Opwaartsche Wegen, vooral in dat allerschoonste, dat boek van wondre diepte: De Vrouw in het Woud, de rijpste vrucht misschien van Nederlandsche verzenkunst. En terwijl van dat boek de woorden nog siddren door ons heen, terwijl nog in ons is de verheuging om zulk een rijke gaaf, komt tot ons de biographie van Jean Jacques Rousseau, mee van schrijfsters hand, in haar soort een wonder ook, een in erts gehouwen monument van piëteit en liefde.

Hoe ver staat deze socialiste af van het kind der bourgeoisie, van den droomer, die de wereld naar eigen wensch wou kneden - maar hoe begrijpt zij hem omdat hij heeft geloofd als zij. Want een geloof is het socialisme, niet in den vervlakten zin van een niet-zekerweten, maar in den zin van een besef, dat ook het onbewuste in ons tot nieuwe vreugden wekt. Een geloof is het, omdat het vult het gansche innerlijk, omdat het is een stille gloed, die niet alleen zijn schijnsel straalt op eerst nog onbekende landen, maar ook het dankb're hart verwarmt na vroegere felle kou. Een geloof en een wetenschap, gelijk dat is in Spinoza, als, aan het slot van zijn Zedekunde, het strakke denken zwaar blijkt van innige ontroeringen. En daarom is het machtig over

millioenen, omdat het insluit wat zij in den ouden godsdienst missen: verzoening tusschen hoofd en hart, omdat het een religie, een z e d e l i j k e r e l i g i e is.

Voor Henriette Roland Holst is het dit ook - wie toch heeft, als zij, de kosmische beteekenis van het socialisme gevoelvol uitgesproken? En wat is religie anders dan een zelfbewust zich buigen voor een onwankelbare Orde, die in zich draagt belofte van meer volkomen levensstaat?

Dus moet haar, der strijdende, verwant zijn Rousseau, die ook geloofd heeft in het leven, en in de democratie, het volk, dat het zou scheppen. En die, als zij zelve, ‘op de kentering der tijden geboren’, gevoeld heeft de smart, verscheurd is door de tweespalt soms van dat wat is en dat wat komen moet. Want wel is deze vrouw van nu sterker dan die man van toen, maar zij kent als geen het leed van hen die zochten en slechts ten prijs van veel verliezen vonden. En ook is wat hen samenbindt dat nobel-mensch'lijke, dat van den drang naar het recht, naar de liefde die de wereld zal verlossen van verdrukking en van kwaad. Daarom is haar werk als een teeken onder ons opgericht. En niet alleen tot kennis van Rousseau is dit haar boek belangrijk, het geeft ons toegang tot dat wond're vrouwehart, dat zooveel lijdt en zooveel hoopt. En van haar geldt wat zij neerschrijft, aan het slot van de biographie, van haren droomen-willer:

‘(Zij) is een groot zoeker en een groot zaaier op de velden der Menschheid. (Haar) naam zal niet vergaan’.

DR. V.D. BERGH V. EYSINGA. ZUTPHEN.

Uit blanke Steden onder blauwe lucht, door Louis Couperus. (Amsterdam, L.J. Veen, 1912).

‘Primavera’ van Botticelli in de Uffizi te Florence[1] Uit: Blanke Steden onder Blauwe Lucht

Onder de ‘Intimiteiten’ door Louis Couperus aan zijn lezers toevertrouwd in dat charmante boek dat ‘van en over (hemzelf) en anderen’ spreekt, is - men zal het zich gewis herinneren - ook deze bekentenis te vinden: ‘Ik voel mij weinig Hollander, hoe innig dierbaar mijn taal mij is en ik zal mij nooit Franschman voelen; maar ik voel mij, heel vreemd, Italiaan; ik voel mij een Italiaan, die heel lang uit zijn land is weggeweest, maar dadelijk bij terugkomst geweten heeft wie en wat hij is: een zuiderling, die gekwijnd heeft in noorderlucht en kilte...’

Zou het niet dáárom zijn dat Couperus, schrijvend over Italiaansche steden en over Italiaansche kunst u dat onzegbare van Italiaansche atmosfeer weet te suggereeren, waarin menig uit kunst-historisch oogpunt mogelijk waardevoller werk u maar niet te verplaatsen vermag? Neen, Couperus ziet Italië niet met de oogen van een toerist, die geniet van een ‘betaalde zon en een betaalde blauwe lucht’. Het is de z i e l van Italië die hij aanschouwt en die zijn gevoelige verbeelding verdroomt tot de sterk-innige plastiek van kleur en lijn, waarmede in dit blank-en-blauwe boek, dit

1) Ter eene zijde de Flora, in haar gebloemde tuniek - ter andere zijde de luchtige dansende drie Gratiën - geheel links een half gedrapeerde jonge God (Mercurius?)

boek van weemoed en zachte vreugden om verledene dingen, die schoone werkelijkheid in het heden zijn, de steden Venetië en Ferrara, Florence en Pisa, hun straten en pleinen, hun landschappen en luchten, hun gebouwen en de schatten hunner musea, voor u verrijzen[1)].

Een kostbaar boek, vreemd doend in dezen drukken en banalen tijd, een boek waarvan de lezing u de ruchtige, de rammelende en de, ach, vaak zoo grauw-arme dagen verstillen tot de Rust waarin de nabijheid der Schoonheid brengt.

G.v.E.

De bronzen ‘David’ van Donatello in het Bargello te Florence[1)] Uit: Blanke Steden onder Blauwe Lucht

Romans, novellen etc.

Walter Browne, Vrouwe Elckerlyc's Pelgrimagie tot Koning Liefde, vertaald door Margreet Koelman, (Amsterdam, de Losco).

Wie wel eens Engelsche en Amerikaansche ‘magazines’ doorsnuffelt, weet, dat de geestelijke beschaafdheid van het ‘lezend publiek’ op keukenmeidenpeil staat. Of 't hier beter is? Och, de menigte is overal hetzelfde en middelmatig of minder dan dat, maar in Nederland is toch nog een kern van belangstellenden, die enkele voortreffelijke tijdschriften in stand weet te houden. En het karakter van dergelijke, periodieke uitgaven lijkt me naast het peil der journalistiek een betrouwbare schaal, om het cultuurpeil op af te lezen.

Van beminnelijke middelmatigheid is deze, moderne moraliteit. Men begrijpe goed: Henry W. Savage is de eigenlijke auteur, naar wiens product de heer Browne dit fraais heeft bewerkt, dat mejuffrouw Koelman de moeite waard docht, er haar landgenooten in een werkelijk niet kwade vertaling mee te verblijden. En bij alles wat middelmatig en schijnheilig, wat grauw en miezerig, wat banaal en hopeloos deugdzaam is, welk een vod heeft die Browne, wiens naam ik, tijdens het lezen, heb leeren verfoeien, ons daarmee bereid! Wie den titel leest, begrijpt, waar dat op uit draait. Die slechte liefde! Natuurlijk loopt het mis. Maar geen nood, het prul stamt uit Engeland, het gebenedijde rijk, waar de koningin geen gescheiden dames op haar recepties wenscht te ontvangen en waar Ibsen's Nora een ander slot kreeg, omdat dit zoo treurig was!

1) Ook daar waar hij, als in de nabijheid van de eeuwenoude P i n e t a , Dante's woud bij Ravenna, onder de hier vale wolkenluchten staat, is de ‘angst voor de atmosfeer’ het heimwee naar Italië's ziel, die hem hier ontsnapt schijnt.

1) ‘In het eeuwenoude brons staat de eeuwig jeugdige Jeugd daar voor ons, kalm, zeker, en lieflijk. Ja, dit is de gevondene pastorale held van het Bijbelverhaal. Hij is geheel naakt, van die heerlijk teedere knape-naaktheid, die de glorie is der manlijke jeugd, maar een omkransde herdershoed bedekt zijn golvende lokken en gecizeleerde beenstukken omsluiten zijn ranke kuiten. In die dartele wapenrusting van herdershelm en krijgsmancothurn blijft hij verder naakt en ernstig. Het groote, gebroken zwaard van Goliath is omvat door zijn jongenshand. Zijn voet is geplant op het rijk gehelmde hoofd van den reus en hij rijst omhoog uit een liggenden lauwerkrans, symbool zijner zege. De andere hand omklemt nog zijn laatsten slingersteen en steunt achteloos op den heup. Hij droomt neêr met den blik over het reuzenhoofd’. (blz. 161).

Juffrouw Elckerlyc bekeert zich tijdig. In de Engelsche letterkunde (passez-moi le mot, ik zoek ze er op het oogenblik vergeefs!) bekeert, frappante eigenaardigheid, iedere zondaar of zondares zich tijdig. Zoo stelselmatig geschiedt dit, dat men zich ten slotte afvraagt, of de zonde misschien niet is uitgevonden, om tanige Engelsche misses mitsgaders andere broodschrijvers in de gelegenheid te stellen, hun lieftallige lezers en lezeressen een traan te ontlokken met het verhaal hoe het geweten den boosaardigen telkens weer te machtig wordt en hen van de zonde doet afzien.

Doch men make zich op den heer Browne niet te boos. Hij kent zijn krachten. Blijkens de Inleiding hoopt hij immers, ‘dat men in het stuk eenige f r i s s c h e zedelessen zal ontdekken’. Ik veroorloofde me, in het frissche proza van den frisschen heer Browne een woord te spatieeren. Doch wat erop volgt, heeft me tot tranen geroerd, tranen van 't lachen wel te verstaan. ‘Voor elke vrouw, die luisterend naar vleierij, tegenwoordig liefde gaat zoeken en h e t h a r t d e r m a n n e n b e l e g e r t i n 't o p e n b a a r, moge dit spel een vriendelijke waarschuwing zijn’.

Die spatieering is weer van mij. Brr. Adrianopel of Skoetari? En dan nog in 't openbaar: deed ze 't maar in 't donker, waar men ook de kat pleegt te knijpen...!

Aangezien ik me nu volstrekt niet tot de zedenmeestersrol gerechtigd acht, (beware!) en daar de ‘gedachte’ in dit bot gerijmel zoo zouteloos is als... als..., neen, het laat zich niet vergelijken, en daar bovendien al deze wauwelpraat eene onbeschaamde, zij het onbedoelde persiflage op het prachtige en ontroerende ‘Elckerlyc’ is, en daar dit moderne lor alle eigenaardigheden, het valsche vernuft en de weeë gekunsteldheid van den lamsten tijd der rederijkerij vertoont, b.v. doordat er ook een persoon in optreedt, die ‘Niemand’ heet, (geestig he?), om al deze redenen is een eenigszins ernstige bespreking van dit boekje ten eenenmale onmogelijk.

H. VAN LOON.

Griselda, door Nine Minnema. (Amsterdam, C.L.G. Veldt).

De heerlijk hollandsche, grauwburgerlijke en zuur mopperende ontevredenheid van literaire onmachtigen of knoeiers, die meenen dat de Nieuwe Gids zijn beloften niet heeft vervuld en nog een heelen boel meer, wat waarachtig de moeite van het herhalen niet loont, de leeghoofdige mallepraat en het zinneloos gebazel van deze artistiekerige jongelingen, kan op dit waanzinnig boek recht van vaderschap doen gelden. Men heeft geroepen - had men maar geroepen! - men heeft gedreind en gedrensd als op een verjaarsvisite in een armhuis: dat we wat anders verlangden. Het realisme, daar hadden de heeren de ietwat holle buiken van vol. Men wachtte! Belangwekkende houding! ‘Interessant’ waren deze menschen vóór alles, ze wachtten zich immers wel stichtelijk voor een ‘daad’, die hun hopelooze en hatelijke wormstekigheid had blootgelegd. De heeren... erkenden wel met een genadig hoofdknikken, doch... en de lippen, de om op te meppen zoo dunne en bloedelooze lippen, de uitgedroogde kantoorbediendenlippen klakten minachtend, waanwijs: dat was toch de ‘hooge kunst’ nog niet...

Haha, dàt over onze bloeiende, rijpe en rijke literatuur, waaraan gewerkt wordt, hier en daar, door menschen, mannen en vrouwen, wien deze verwaarloozing goddank koud laat. Een jaar, waarin drie zeer mooie romans, van Querido, van de Meester, van Top Naeff (ik noem de boeken in de volgorde waarin ik ze las) verschenen, is dat niet om te dansen van vreugde, terwijl de tijdschriften dan nog met verzen van een Boutens, een Annie Salomons, een van Eyck, een Karel van

de Woestijne (o, die volgorde!), met proza van een Goudsmit, een Scharten en enkelen meer verrasten en verrukten!...

Juffrouw; mevrouw; bij de goden (tegenwoordig vervagen de grenzen tusschen de geslachten!) misschien: de héér Nine Minnema heeft wat ‘anders’ gegeven. 't Werd waarlijk waanzin. Ware ik rechter, Minnema beklaagde, ik vroeg terstond psychiatrisch onderzoek. Er zijn grenzen, melieven, ook aan het geduld van een goedwillig en geduldig recensent.

Telkens als ik aan dit product denk, schiet ik in een onbedaarlijke lachbui. Zulke formidabele nonsens heb ik zelden gelezen. Vooreerst, omtrent begrippen van vers, rijm en rhythme verkeert... laten we zeggen: mejuffrouw Minnema in de blankste onnoozelheid. Twee voorbeelden volgen, die ik maar als ‘proza’ schrijf. Het slikt anders te veel papier, dat, hoe dan ook, nuttiger kan besteed.

Men moet dan weten, dat hier zooveel als de strijd tusschen Griselda en de aarde, mitsgaders een geheimzinnig personage, Herman geheeten, en den duivel in verzinnebeeld wordt. De auteur (hm, hm) schijnt de meening te deelen, dat we nu genoeg realisme hebben en we het hooger moeten zoeken. Misschien heeft een Faust haar tot voorbeeld gediend! De duivel dan zegt: ‘kijk hem eens vruchtloos rukken, ha, ha, ha, ha, ha, ha! Mijn macht houdt je geketend tenzij je je eeuwig bindt aan mij Grisel (!) te geven’, waarop de papa van ‘Grisel’ antwoordt: ‘nooit, nooit geef 'k jou mijn kind!’ En dan de duivel weer: ‘nooit, nooit?... Ga nu toch, - ga! Kijk hem eens

rukken, - ha, ha, ha, ha!' Tweede voorbeeld, vrije navolging van den 'Schoolmeester'. Weer spreekt de duivel: 'Toen werd hij mij, één uur. En in dat uur bracht ik Wolfuur hier in mijn bosch. 't Laat hem niet los, tenzij gij mij uw liefde geeft'.

Jammer, dat ik 't toch niet in 'vers'-vorm liet. Het grapje met 'tenzij - gij mij...' had u beter gesmaakt. Honderd zes en een half bladzijden heeft de schrijfster kans gezien met dit ulevel-gerijmel te vullen. 't Zou al een virtuosestuk zijn, als daar toevallig geen enkele regel onder glipte, die erdóór kan. 'Toen was ik jong in 't zelfde woud, dat nu mijn voeten moe betreden' en: 'Wreed schroeide mijn wanhoop de eenzaamheid' klinken niet kwaad.

Voorts bemerkt men: Nine maakt het zich niet lastig met de techniek. 'Schrijnende' wordt 'schrijn'de' en lidwoorden moeten het telkens ontgelden. Ook regelt de maat zich allerbeminnelijkst naar het rijm en de woorden, die Nine in het gefolterd hoofd schieten.

H. VAN LOON.

Het stijfhoofdige bruidspaar, door Maurits Wagenvoort. - (Amsterdam, L.J. Veen).

De Oost-Indische compagnie, herinnert ieder rechtgeaard Nederlander zich van de schoolbanken, was eenmaal een zeer machtig lichaam. Thans wijzen bij de nederzetting Mazulipatnam op de Noordelijke Coromandelkust de Engelschen nog de plek aan, die zij het 'graf der verloofden' noemen en waarbij het inschrift in zeventiende-eeuwsch Hollandsch verduidelijkt, dat 'een vrijer en een maagd', die man en vrouw wilden worden, in die edele bedoeling door den 'overwreeden dood' werden belet.

Ik haast me, hier bij te voegen, dat dit feit me niet van de schoolbanken is bijgebleven, noch daar waarschijnlijk ooit is vermeld, maar dat de heer Wagenvoort zijn 'roman uit den tijd der O.I. Compagnie' daarmee besluit. Waarschijnlijk moeten we dat droef verhaal, heerlijk stramien voor Engelsche, nog door het tropenverblijf en heimwee versterkte sentimentaliteit, als iets echts aanvaarden. Wat er verder 'echt' in den zin van 'historisch' is in dezen roman, ik weet het niet. Misschien heeft de schrijver daartoe wel wat men noemt 'uit bescheiden geput'. Voor den heer Wagenvoort hoop ik, en ik verwacht ook eigenlijk niet anders, dat hij dit niet heeft gedaan. Dingen, die men in het maatschappelijk leven zulke erge geleerde namen geeft, zijn altijd machtig vervelend en buitengewoon onbelangrijk. En waarlijk, die studie, al dat daartoe noodige stof-slikken, ware zijn werk niet ten goede gekomen.

Aan stof denken we, lezende, trouwens reeds genoeg. Niet zoozeer aan de stoffelijkheid des levens en des vleesches, al sterven ook in deze royaal gedrukte 238 bladzijden een 'vrijer en een maagd' (als ik de intrige goed begrijp, moet deze laatste kenschets niet te nauw worden opgenomen) met matige tusschenruimten, maar erg levendig, erg sappig en krachtig van kleur en van voorstelling is het boek niet geworden. We mochten hopen, dat die tijd op deze kust Wagenvoort waarschijnlijk bij aanschouwing bekend, in de jaren 1677 en '78, ook ons, vreemdelingen in dat Jeruzalem, aanschouwelijk zou worden gemaakt. Daar ontbreekt echter alles aan. Wat we van de zeden uit dat Oostersch verleden te h o o r e n krijgen, verschilt niet veel, in 't beschrevene noch in beschrijving, van wat het eerste het beste handboek leeren kan, en te z i e n krijgen we heelemaal niets.

De lezer moet dus maar genoegen nemen met wat de schrijver zelf in het laatste hoofdstuk met prijzenswaardige en oolijke bescheidenheid omtrent het ontstaan van dezen in lossen en gemoedelijkouderwetschen verhaaltrant gehouden roman onthult. Het bedenksel en de uitwerking van hoe die twee gelieven door achterklap van een derde snoodelijk van elkander gescheiden werden gehouden en te ‘stijfhoofdig’ waren, om opnieuw toenadering te zoeken, het is erg onnoozel, maar allez, de schrijver weet dat net zoo goed als ik.

H. VAN LOON.

De liefde van Roolieve Borgh, door Dorothee Buys. (Scheltens en Giltay, Amsterdam).

Het roode haar waarmee een meisje wordt geboren is den vader van het kind aanleiding het Roolieve te noemen. Opzichtig als zoo'n naam worden het kind in 't opgroeien de roode haren. Vroeg moederloos leeft het een eenzaam leventje, nog meer geïsoleerd door de wetenschap van haar leelijk gedachte haren, waar de schooljeugd haar om uitscheldt. Mejuffrouw Dorothee Buys beschrijft het nietig leventje van dit weinig, ook geestelijk schoons, bezittend wezentje, wie de roode haren een ergernis blijven, waaraan haar gevoel van eigenwaarde niet vermag te ontwassen. Ligt het nu aan dit wel heel weinig belangwekkend onderwerp dat de schrijfster niet tot meer enthousiasme, tot meer schrijfgloed en overtuigingsgeestdrift kwam? Men moet het gelooven, waar men den naam van Dorothee Buys onder goede schetsen mocht vinden. De intrigue is er eigenlijk een van deemoed, vertelt hoe het roodharige meisje den verloofde van haar zuster niet voor zichzelve kan winnen en hoe zij na veel lijden tot een liefde van berusting komt. Doch noch

de sterkte van 't verdriet om de roode haren, noch het lijden in haar ongelukkige liefde is echt en oprecht doorvoeld. Dorothee Buys blijft met al hare, dikwijls goede, beschrijvingskunst ver van de zielen verwijderd, zoodat het boek als geheel een indruk van leegheid achterlaat.

ALBERTINE DE HAAS.

Vlaamsche boeken

De Nood der Bariseele's, door Maurits Sabbe. - (Bussum, C.A.J. van Dishoeck, 1912).

In zijn nieuw boek bleef Sabbe zich zelf gelijk, maar wist hij zijn persoonlijke gaven van humor en gemoedelijkheid veel sterker te ontwikkelen en uit te drukken dan in zijn vroeger werk.

De ‘Nood der Bariseele's’ is het werk van een knap verteller, een literair werk, dat toch door velen kan gelezen en genoten worden.

De ‘Nood der Bariseele's’ is het gebrek aan de vrouw en het vrouwelijke in het leven eener familie. Bariseele, een woordgierig, in zich zelf gekeerd man, verliest zijn vrouw en blijft met zijn twee zoontjes zitten. Nog voor zij begraven is, ontspinnen zich familietwisten en treft bitter de leegte. Flavie, zijn schoonzuster, neemt haar intrek in het huis en regeert streng. De kleinste jongen, Mondje, een beetje simpel en achterlijk, wordt vooral de zondenbok. Flavie droomt heimelijk haar zuster op te volgen als vrouw van Bariseele, maar haar bitsige en verbitterde oudevrijstersnatuur speelt haar parten. Mondje verliest zijn vertrouwden vriend Quickelborneetje door haar gekijf met diens vrouw. Maar Jean-Baptiste, de oudste zoon, vaders lieveling, weet Flavie weg te krijgen. Mondje gaat niet langer naar school, verzorgt naar bestwil het huishouden, Jean-Baptiste volgt de lessen in het kollege, en de vader in zijn teruggetrokken leven, heeft nog slechts bewondering voor de kundigheden van zijn oudsten zoon. Hier begint het werk nog te winnen aan volledigheid, aan echtheid. Was de figuur van het aan zijn vrouw onderworpen Quickelborneetje, vol goedheid en medegevoel, reeds een prachtige vondst, nu wordt zij nog schooner in de rol van vaderlijken beschermer. Mondje, sukkel met lekkere kinderfantasie, leert van hem een ambacht, nl. het snijden van houten botermerken en vormen voor speculatiegebak. De nood der Bariseele's komt naakt te voorschijn op den kommuniedag van Jean-Baptiste.

Jaren spint de eenzaamheid een schuwe afzondering rond het gezin. De oudste is nu notarisklerk en met zijn vader haat hij vrouwen en verleiding! Stilaan neemt hij de bereddering van het huishouden in handen, en wanneer Bariseele de minachting van zijn zoon gewaar wordt, beseft hij tevens wat hij Mondje tekort heeft gedaan. In zijn testament beproeft hij het goed te maken, daarna is zijn arm leven ten einde. De ‘nood’ had hem tot zelfmoord gedreven.

Het tweede deel brengt ons het prachtigste van deze menschenlevens. Jean-Baptiste en het Venusboefken heet het eerste verhaal. De vijf-enveertigjarige Jean-Baptiste beleeft een avontuur in de herberg ‘Viermeulen’, waar hij ‘liefde’ zocht. Het is vol kostelijken, ingehouden humor, aantrekkelijk en prettig om te lezen. Met dit ‘blauwtje’ eindigen de zinnelijke bevliegingen van den oudsten, die nu nog ongezelliger wordt in den omgang met zijn broer, hem onder den duim houdt en

regeert. Mondje is de meid, heeft geen wil, geen verzet, en toch geniet hij meer dan zijn broeder van zon en zomer, van de herinnering aan moeder en Quickelborneetje. Eenig is de historie van het na lang sparen verkregen ondervest met bloemkens bestikt, dat Jean-Baptiste hem ontneemt en wegsluit, en dat hem slechts op het einde van zijn leven weergeschonken wordt. Maar de mannen ontgaan het vrouwelijke niet in dit aardsche leven! Eens wordt Jean-Baptiste door een toeval peter van het vijftiende notariskind. Het doopfeest behoort tot het allerbeste van dit zeer goede boek. Het kind, het meisje, het vrouwelijke krijgt nu de heerschappij over Jean-Baptiste en over Monne. Alles wordt schooner in den levensavond der twee jonggezellen, het kind verjongt hen, stemt hen milder, geeft nieuwe bekommernis aan hun dagen. En zoo benaderen elkaar de twee broeders, die in arme eenzelvigheid hun leven hebben gesleten. Het meisje wordt hun erfgenaam, en zij vinden het bestaan zoo heerlijk, dat Monne's laatste woorden een spijt uitdrukken dat het leven te kort is.

Dat is de inhoud van dit zeer oorspronkelijk werk, waarvan de ‘fijne gemoedelijkheid, de sierlijke frischheid, de ingetoomde humor’ met nadruk mogen geroemd worden. De ‘Nood der Bariseele's’ is het beste, het persoonlijkste werk van dezen Bruggeling, het is meer, het is een der beste Vlaamsche boeken, die sinds lang verschenen. Dit alles schreef ik voor kort reeds in een Vlaamsch blad en 'k heb er werkelijk niets bij te voegen noch af te doen.

LODE BAEKELMANS.

Levenswetten, door Reimond Kimpe. (Uitgegeven door 't Kersouwken te Antwerpen, 1912).

De naam van een die nog zoekt, nog aarzelt zouden we liever zeggen, want zoeken doen wij immer. Kimpe schreef reeds een tragedie en een boekje wijsheid Langsheen den gulden Midden-

weg. Noch 't een noch 't ander trok ons aan, terwijl L e v e n s w e t t e n , vier vertellingen en een voorverhaal, onze waardeering wekken.

E. Hello schreef eens wijze woorden over het voorgevoel omtrent talenten die nog niet erkend zijn door de algemeenheid. Hier durven wij ook op ons voorgevoel betrouwen.

De schrijver van ‘Levenswetten’

Kimpe *is* iemand. Zijn literaire hoedanigheden en zijn tekortkomingen zijn zoo eigenaardig, zoo van hem, dat wij direct beseffen te staan voor één die slechts kan worden sterker en rijper, voor één die werken wil met taaie volharding, en die eigen dwaling wel zal goed maken, voor één die wat te zeggen heeft. Zoo iemand slaagt niet direct, maar is er ons des te sympathieker om.

Het voorverhaal leert ons het besluit kennen van den schrijver na een avond van artistengeklets: ‘'t waren woorden, enkel woorden’, en ‘een leven toch volgde zijn nimmer verwijlenden gang’. Van dat leven en zijn wetten getuigen de vier vertellingen. E e n M e i s j e , een eerste liefdesavontuur dat ook over het verdere leven zal beschikken; de vreemde, wrange B r i e f u i t d e g e v a n g e n i s , biecht van een die zijn vrouw vermoord heeft, gehoorzamend aan een onweerstaanbaren aandrang; E e n o n g e l u k , moord op een meisje door een zwakzinnigen sukkelaar die haar lief heeft; de angstige B e l i j d e n i s v a n e e n S c h u l d e l o o z e , die weet dat zijn vriend zelfmoord plegen zal en als verlamd door vreemdsoortige gevoelens het niet belet.

Deze vier wonder-noodlottige kwelvertelsels weerspiegelen bijzonder goed den getormenteerden zoeker en betrachter. Wie weet wat uit hem groeien kan onder invloed van Poe, Hoffmann, Ewers, Villiers de l'Isle Adam e.a.

Mogelijk een fantastische neo-romantiker, mogelijk echter keert hij zich af tot de edele, eenvoudige werkelijkheid.

Maar zijn naam zullen wij mogen onthouden en zijn boekje bewaren, dat getuigt van de zeldzame eerlijkheid waaraan men de uitverkorenen steeds erkent.

LODE BAEKELMANS.

De nachtelijke Aanranding, door Cyriel Buysse. (Bussum, C.A.J. van Dishoeck).

Wie voelt niet bij het lezen van dit boek een heimwee naar Streuvels. Want met alle waardeering voor den aangenamen, prettig onderhoudenden toon, waarop Buysse te vertellen weet, een eigenschap, die maakt dat zijn boeken zelden of nooit vervelend zijn, welke kracht hij in dit laatste werk eveneens te ontwikkelen weet - het Vlaamsche boerenleven heeft nu eenmaal zijn beschrijver, zijn dichter, en hoevele gebreken men bij dezen ook te vinden zocht (Buysse zelf deed hieraan mee, een recht dat hem onbeperkt vrijstaat) juist bij anderer weergave van dit zelfde leven, dat zoo heel vaak lijden beteekent, zien wij Streuvels' ware grootheid. Want biedt den auteur van ‘Langs de Wegen’ (om hem in zijn eerste periode te nemen), biedt hem een gegeven als dit.

Een Vlaamsche boer, oud en gierig met zijn aan den drank verslaafden broeder in een afgelegen hoeve wonend, wordt op een nacht overrast door twee met roet ingesmeerde en dus vrijwel onkenbaar geworden inbrekers, in welke hij echter duidelijk de hem vijandige buren meent te herkennen, die, eigenaars van een herberg

van verdacht allooi, al het hunne doen om zijn broer (Guus) den laatsten penning uit den zak te kloppen. De mannen binden, bedreigen hem zelfs, zoodat hij genoodzaakt is de plaats aan te wijzen, waar het grootste gedeelte van zijn schat verborgen ligt. Niet in staat met zekerheid te bewijzen dat de Fnieze's de schuldigen zijn, ontstaat bij hem een insuffing, die eindelijk een eind aan zijn leven maakt. Vooral dit laatste geestesstadium zou zoo grootsch, geweldig door Streuvels zijn weergegeven, dat de vaag aangeduide, losweg neergeschreven volzinnetjes van Buysse over dit essentieelste deel van zijn werk er niet bij in vergelijking zouden kunnen komen. Die fout - over de hoofdzaak te los heengegleden te zijn - wreekt zich dan ook dadelijk. De ‘Nachtelijke Aanranding’ en haar gevolgen staan vrijwel los van

het andere verhaal. Iets hiervan schijnt Buysse wel gevoeld te hebben. Immers op de bruiloft van den anderen broer, die plotseling (hoe? iedere psychologische verklaring ontbreekt) van de drankzucht geneest, haalt een van de gasten, een wijsgeerig aangelegde boer, het voorval van de aanranding nog eens op en toont in zijn logica aan, dat zonder deze de bruiloft nooit zou zijn gebeurd. Buysse onderschat echter zijn lezers indien hij gelooft dat zij, evenals die bruiloftsgasten, genoegen zullen nemen met deze verklaring, en dat hij dus van de verplichting ontslagen wordt, duidelijk psychologisch te ontwikkelen hoe de eene boer Ivo versuft door hetzelfde ongeval waardoor zijn broer Guus opleeft. Met enkele woorden, als die waarmede het vierde hoofdstuk begint, maakt men zich hier niet van af.

Sluit dit gemis aan innerlijke diepte nu uit dat dit boek zijn waarde heeft? M.i. geenszins. Want komen bij Markt-, en Hoeve-, en Bruiloft-beschrijvingen (ja deze laatste vooral) de herinneringen aan dien Andere weer op, koddige passages als die, waarin het oude boertje met zijn dienstmeid (later vrouw) op hun wijze grootsteedsch doen, fraaie (veel te duur betaalde) kleeren koopen, in fijne restaurants maaltijden, enkel om hun vijandigen buren de oogen uit te steken, vergoeden veel.

En dit soort van leuke (volstrekt niet banale) geestigheid was steeds Buysse's kracht. Dat, om zoo geweldige tragedie als een versuffing (want nooit openbaart zich het smartelijke dieper dan wanneer de mensch de hooge gave van het bewustzijn chronisch verliest) naar waarheid weer te geven, nog iets anders noodig is, meende ik even te moeten opmerken.

S. VAN PRAAG.

Langs kleine wegen, door Frans Verschoren (uitgegeven door Van Holkema en Warendorf te Amsterdam, 1912).

Heel wat eenvoudiger dan het hierboven besproken boekje van Kimpe, èn door onderwerp èn door stijl, is het werk van dezen schrijver. Maar de eerste is voorzeker vreemd-persoonlijker in zijn klein boekje. Verschoren stamt rechtstreeks uit Streuvels; zonder diens groote kracht te bezitten, heeft hij zijn eigenaardigheid in de uitbeelding. In sympathieke bescheidenheid noemt hij zijn nieuwen bundel vertellingen: L a n g s k l e i n e w e g e n. In dit boek keuvelt hij gezellig van het kleine leven eener kleine provinciestad, waarvan hij de grootheid en de kleinheid kent.

Met U i t h e t N e t h e d a l is dit boek wel zijn allerbeste werk. Het zijn waardevolle, kleine schilderijen van mensch en leven. O p 't B e g i j n e h o f, een tragische idylle van een oud koppel; D e M e u l d e r k e n s, verhaal van oude, rentenierende vogelvangers; G r i j z e d a g e n van een oud weduwnaar; H e t o o l i j k w e d e r v a r e n v a n M a r u s k e v a n L i e r, avontuur van een schoenmaker en pantoffelheld; D r o o m o f w e r k e l i j k h e i d; M o e d e r; O n n o o z e l e K i n d e r e n d a g en H e t O n v e r w a c h t e, ziedaar wat 'Langs kleine wegen' biedt.

De schrijver van 'Langs kleine Wegen'
Foto J.v. BRABANT, Lokeren

De Meulderkens is bijzonder te prijzen om zijn werkelijkheid en zijn getrouwe, sobere beschrijving; Maruske van Lier werd door den schrijver verteld met het genot van iemand die mogelijk heeft meegesmuld aan de gestolen kip!

Nogmaals: ‘Langs kleine wegen’ geeft ons den besten kijk op het talent van Verschoren, één uit de verscheidenheid die Jong-Vlaanderen thans oplevert.

LODE BAEKELMANS.

Verzen

Verzen, door Nico van Suchtelen. (Amsterdam, Mij. voor Goede en Goedkoope Lectuur).

Een ‘geboren’ kunstenaar groeit. Zijn later werk zal boven het vroegere uitreiken, meer en meer tot het volkomene. Zijn aanvoelings- en zeggingsvermogen zullen zich gelijkelijk ontwikkelen, zijn visie zal zich verbreeden en verdiepen, zijn taal zich verfijnen en meer eigen worden. Van zijn subjectieve houding tegenover eigen ontroerinkjes zal hij komen tot een objectiveering van de hoogere levensproblemen, waarin het werkelijk groote, het universeele schuilt.

Het verstand kan nimmer tot het hoogste weten reiken, de wereld, die de dichter schept.

NICO VAN SUCHTELEN

Ik geloof wel dat de heer van Suchtelen zich dit bewust is, onbewust bewust misschien, maar bewust óók van zijn onmacht:

> Ik steeg te hoog, mijn krachten reiken niet.... (blz. 161)

Nuchter verstandswerk, aan intuïtie en scheppingsdrang vreemd, dat in hoogdravende taal met groote woorden en duistere wendingen tracht te spreken van het alleen voor een dichter doorgrondelijke. Achter zijn Zijn leeft geen zijn, achter zijn Ziel geen ziel.

Maar als hij vraagt:

> Niets dan woorden kon ik geven (blz. 176)
> Vluchtige verganklijkheid
> Van wat klanken die verzweven
> Wijd en zijd?

dan wil ik - om eerlijk te zijn - toch even spreken van de sneeuwklokjes, die opbloeien in den dooden gaarde, waar de winter zijn staf heeft geroerd. Want dat de heer van Suchtelen iets levends kan geven heeft hij bewezen in zijn roman 'Quia Absurdum' waarin dikwijls heel fijn gevoelde dingen geschreven staan.

Mooi is het bekende[1] 'De Merel'; de grens van zijn kunnen raakt 'Verleden en Toekomst', niet zoo gaaf als het sonnet 'Allerwegen', dat ik hieronder afschrijf, omdat ik mij zoo den dichter van Suchtelen zal blijven herinneren.

> Gij menschen die maar vraagt en houdt geheven
> Uw leege handen om wat u toch nooit
> Eén geven kan, omdat al wat ons tooit
> Van schoonheid de eigen schepping is: Elk leven
>
> Wordt uit zichzelven tot zichzelf gedreven,
> Zooals een bloem die eenzaam zich ontplooit;
> Maar wie haar schouwt voelt in zijn hart vermooid
> Zijn diepste kracht en weet: dit is ons leven:
>
> Een schoone bloem die aan den wegkant staat,
> Die 's avonds sluit en 's morgens opengaat
> En schoon is 't elken dag en t'allen stonde.
>
> Gij, zoekers, ziet, des levens schoonheid staat
> Langs al uw wegen, schouw haar in 't gelaat;
> Zij brengt van de eigen scheppingsmacht u konde.

Iemand die zóó kan schrijven heeft toch wel recht op een plaats onder onze Nederlandsche dichters.

C. NOORDUYN JR.

1) De meesten van deze gedichten (1901-1912) zijn reeds vroeger in tijdschriften gepubliceerd, enkelen gebundeld. (Verzen. Maas en van Suchtelen, Amsterdam).

Diversen

Het Paard in zijne natuurlijke ontwikkeling, door Wilhelm Bölsche. Bewerkt door Dr. B.C. Goudsmit. (Zutphen, W.J. Thieme & Co.).

Van uit het Reuzengebergte zendt Wilhelm Bölsche ons een nieuw werk van zijn hand. Dr. B.C. Goudsmit heeft dat, gelijk hij met meerdere boeken van dezen schrijver deed, in aangenaam te lezen Nederlandsch overgebracht, en de firma W.J. Thieme en Co. te Zutphen gaf er een welverzorgde uitgave van. ‘Het Paard in zijn natuurlijke ontwikkeling’ is de bij den eersten indruk eenigszins vreemd schijnende titel; maar wie het Dierenboek van Bölsche kent (zie D.G.W. VIII No. 12) vermoedt, en terecht, dat hier een vervolg gegeven wordt. De ontdekking, dat ons paard oorspronkelijk afstamt van zeer kleine dieren ter grootte van kleine honden, wier pooten op in het oog vallende wijze aan onze menschenhand herinnerden, is één der merkwaardigste en minst verwachte veroveringen der nieuwere dierkunde. Het geldt hier een dier, merkwaardig in zijn wezen als dier onder de overige dieren, merkwaardig ook in zijn betrekking tot den mensch; en van de oudste tijden af reeds zoo hoog geschat dat al in het boek Job (hoofdstuk XXXIX) zijn lof wordt verkondigd.

Opdat niet alleen de natuurvriend maar ook de paardenkenner, de liefhebber van paardensport, de paardenvriend bekend zal kunnen worden met een reeks van bijzonderheden over de ontwikkeling van dit zoo belangrijke dier, is dit boek geschreven. Bij al die wetenswaardigheden wordt nu nog meer verteld, een stuk wereldgeschiedenis gegeven dat ten slotte nog veel kostbaarder en belangrijker is. Waaruit men het besluit mag trekken dat dit boek ook van hem, die in het paard niets meer

ziet dan een gewoon dier, de aandacht en belangstelling vraagt, die aan zooveel werken van den begaafden schrijver is ten deel gevallen. Het stukje wereldgeschiedenis leert ons hoe de Klipdas, ter grootte van een konijn, een echte ouderwetsche hoevendrager is, hoe de grootte steeds toenam tot die van hond en vos en tapir en eindelijk van het wilde paard, waaruit ons huisdier ontstond. Van station tot station zien wij hoe de hoeven en de steile stand zich van handen en voeten meester maken, terwijl het lichaam hoe langer hoe grooter en zwaarder wordt. Van vijf vingers en teenen komen er vier, dan drie en ten slotte één teen met nog twee griffelbeentjes, rudimenten van de niet tot ontwikkeling gekomen wijsvinger en ringvinger.

Het wilde paard is tegenwoordig een uitstervend geslacht. Dat het in de laatste duizendtallen van jaren nog lichamelijk zîch zoo ontwikkeld heeft en zich bovendien geografisch heeft verbreid, en zelfs in de allerlaatste paar eeuwen in een snel wassend tempo, is eenvoudig te danken aan de symbiose, aan de eigenaardige verhouding tusschen paard en mensch. Maar het technische gebruik van het paard in onze cultuur is reeds aan het afnemen; de mensch van den tegenwoordigen tijd vraagt sterkere natuurkrachten, en de electriciteit verdringt een zoo teer gebouwd dier. Maar voor weelde en sport is aan het edele dier wellicht nog een toekomst weggelegd; immers: een edele sport, die aesthetisch een hooger gebied van genot opent en zoo in ieder geval ook ethisch veredelt, zal in iedere cultuurwereld behouden blijven. Dan zal het paard weer, naar de woorden van den dichter van het boek Job, hinniken ‘vroolijk in zijn kracht’, een heerlijk pronkstuk wezen, het sieraad zijns meesters, een vreugde voor het oog.

DR. CALKOEN.

Verhalen uit Shakespeare. Naverteld door Dr. Thomas Carter. Nederlandsch van Dr. Edw. B. Koster. Met 16 illustraties in kleur door Gertrude Demain Hammond. (Zutphen, W.J. Thieme & Cie).

Een boek dat reeds geruimen tijd op mijn schrijftafel ligt en waar ik in de laatste maanden niet naar zien kon zonder dat schuldbewustzijn mijn boezem kloppen deed. Inderdaad, een recensent bemerkt vaak tot zijn schrik de waarheid der woorden van Touchstone, den nar uit As you like it:

> Het is tien uur
> Zoo zien wij hoe de wereld verder rolt:
> Een uur geleden slechts was 't negen uur...

Boeken, welker aankondiging hij ‘wegens plaatsgebrek’ tot een volgende maal meende te moeten uitstellen, en nòg eens uitstellen, blijken in onzen snel vlietenden tijd weldra reeds zóó ‘verouderd’ dat de aankondiger er haast niet meer mede voor den dag durft komen.

Een troost echter, dat er boeken zijn die door hun boventijdelijk karakter altijd kunnen worden aangekondigd en aanbevolen. Shakespeare's werken zijn van alle tijden, en een boek dat Shakespeare, zij het dan in proza, navertelt op zoo voortreffelijke wijze als in het werk van Dr. Thomas Carter is geschied, blijft onze aandacht waard, te meer nu het door een zestiental kleurendrukken is verlucht, die een lust zijn voor het oog. Vertaler en uitgevers hebben eer van deze uitgave.

v.E.

Letterkundig leven uit de februari-tijdschriften

De Gids.

P.H. van Moerkerken vervolgt zijn novelle, waarin hij ons het proces laat zien van ‘De ondergang van het Dorp’. Het landelijk plaatsje met zijn bosschen en heiden, zijn geschiedenis uit een heidensch verleden valt ten prooi aan moderne speculanten, die er de ‘beschaving’ en ‘verfraaiing’ willen brengen, de bosschen omhakken, banale hôtels bouwen etc. In dit gedeelte krijgen wij een relaas omtrent de geestelijke nieuwlichters die zich hier vestigen in de gemoderniseerde boerenhoeven: theosophen en kunstnijveraars, dichteressen en humanitairen. Over 't algemeen lijkt dit alles een vrij getrouwe beschrijving van wat er in Laren en omstreken te vinden is; maar juist het feit dat wij daar telkens aan moeten denken en ons telkens namen van bepaalde levende personen naar de lippen komen bewijst wel dat deze beschrijving nog al uiterlijk blijft. Er blijkt ook weinig eenheid in. Het begin deed ons meer verwachten.

Dirk Coster vervolgt zijn van Oordt-studiën en schrijft ditmaal over W a r h o l d . Er mag wel eens extra de aandacht op deze grondige en synthetische studiën gevestigd worden. Zoo iets vindt men niet maandelijks in onze tijdschriften. Viel in ‘Irmenlo’ dat rhythme van het elegisch levensgevoel te bespeuren dat eentonig murmelend vervloeit - ‘Warhold’ is in zeker opzicht de kunst geworden verloochening van ‘Irmenlo’, is van stijl louter plastisch. Toch heeft v.O. in Warhold getracht de uiterlijke verschijning des levens harmonisch te verbinden met groote levensideeën; heel de schijnbaar vaste literaire bouw is terzelfder tijd doorwoeld van een heimwee naar de gedachte, den zin der werkelijkheid.

Coster wijst dan voorts op de tweespalt in dit boek. In den persoon Warhold is geen eenheid.

> Of Warhold door den schrijver van begin af aan als een hysterische zieke beschouwd is, en de schrijver zelf zich niet heeft kunnen weerhouden, hem in den loop zijner schepping allerhande schoons van zichzelf te schenken, - of wel dat de aanleg van zijn Warhold goed en groot bedoeld is, en hij hem daarna eerst te diep heeft doen zinken: - beide mogelijkheden wijzen evenzeer op de planloosheid van deze menschenschepping, op een wisseling van standpunt van den schrijver tot den beschrevene. De schrijver zelf zegt het eerste, en desniettemin is de tweede mogelijkheid het meest waarschijnlijk.

Het stuk wordt voortgezet. Van de verdere artikelen in deze afl. noemen wij: Concertgebouw-zangers, door J.C. Hol; Het Schoone in het Kinderleven, door Ida Heyermans; het vervolg van v. Eeden's Sirius en Siderius; Van Indische Nijverheid en Sierkunst, door J.A. Loeber Jr.; Muziek in het Theater, door Peter Spaan. Mr. van Hall prijst Rooyaards' ‘Gijsbrecht’, doch vindt de reien beter ‘gezegd’ in den Stadsschouwburg. v. Riemsdijk's ‘Sphinx’ wordt ook hier ongunstig beoordeeld.

Stemmen des Tijds.

Dr. H. Bavinck gaat den invloed na dien het Christendom op de Natuurwetenschap heeft uitgeoefend en zet in zijn stuk zekere verkeerde voorstellingen recht welke Dr. Ch.M. van Deventer in zijn Gids-artikel van Bavinck's uitlatingen in de Eerste Kamer gegeven heeft.

J.A. Visscher heeft het dal der wereld zien liggen, ‘het schemerdal’, waar de menschheid is en haar weedom; Dr. J. Riemens Jr. vervolgt zijn studie over Monisme. Dr. M. Visser begint een beschrijving van het.leven van Gladstone. Mooie Verzen van J. Jac. Thomson.

Onze Eeuw.

Van M.A.v. Herwerden een schetsje over de dochter van een vuurtorenwachter, die met ‘blonde haren golvend in den wind’ gewoon is de seinvlaggen te hijschen en den schrijver ‘een koningsdochter uit de sagen van het land’ schijnt. Dan trouwt zij en gaat naar de stad, - tot ze, door haar man verlaten, weer op haar post terugkeert, den post waarvan ze nooit had moeten afstand doen en waarop ze nu stand houdt ‘getrouw tot den dood’. De heer v. Herwerden schijnt veel noorsche boeken gelezen te hebben. Ook in dit tijdschrift wordt de verhouding nagegaan tusschen Natuurwetenschap en Wereldbeschouwing - hier door Dr. Ph. Kohnstamm, die zijn rede heeft afgestaan, door hem gehouden ter gelegenheid van de oprichting der Amsterdamsche Studentenvereeniging voor Ethische en Religieuze vraagstukken. Prof. Chantepie de la Saussaye geeft in den hem eigen fijnzinnigen causerie-stijl een beschouwing over Christendom en Cultuur.

Dr. J. de Jong schrijft over Hugo Wolf en Brahms. Uit Kalbeck's Brahms-biographie deelt hij het volgende mede over de verhouding tusschen deze beide musici:

> In 1881, of 1882, kwam een jong man het oordeel van Brahms vragen over een aantal liederen die hij had meegebracht. Brahms zat juist aan zijn vleugel en hoorde een verdacht geluid aan zijn glazen deur. Hij stond op en deed de deur open. Hij had moeite zijn bezoeker de kamer binnen te loodsen, want deze was niet weg te krijgen van de klink, ‘die er immer wieder küsste’.
> ‘De composities, die hij mij bracht’, vertelde Brahms, waren niet veel zaaks. Ik ging alles nauwkeurig met hem door en wees hem op allerlei. Er was wel ‘einiges Talent vorhanden’, maar hij nam de zaak veel te licht op. Ik zei hem toen heel ernstig waaraan het hem haperde en ried hem aan studies in het contrapunt bij Nottebohm. ‘Da hatte er genug und kam nicht wieder. Nun speit er Gift und Galle’.
> Kalbeck voegt hierbij: Richard Mandl zat in het Café Imperial, toen Hugo Wolf met een rooden kop van zijn bezoek terug kwam. Buiten zich zelf vertelde hij Mandl dat Brahms hem woordelijk gezegd had: ‘U moet eerst wat leeren, en dan zal het blijken of u aanleg hebt’.

Herman Middendorp geeft een gedicht in drie zangen: Via Dolorosa.

De Witte Mier.

Dit tijdschriftje gaat voort met zijn lezers korte, aangenaam leesbare artikels te brengen op 't gebied van boeknijverheid en literatuur. R.W.P. de Vries Jr. schrijft over het Jaarboek van den Duitschen werkbond, een vereeniging van ontwerpers, technici, industriëelen, die den strijd aanbinden tegen het leelijke in boekkunst. Fr. A. Beunke kondigt het Beethoven-boek van de Antwerpsche schrijfster M.E. Belpaire aan, welk boek geen analyse geeft van B.'s toondichtingen doch alleen spreekt van stemmingen en indrukken. A. Saalborn geeft Aanteekeningen over de jongste Russische Letterkunde; onze medewerker Dr. H. van Loon spreekt over een nieuw boek van Henri de Régnier: L'Amphisbène, welk vreemd woord een gevleugeld monster blijkt aan te duiden, dat van voren en van achteren een kop heeft en naar twee kanten kan uit marcheeren. Dit min beschaafde beest wordt symbolisch telkens te pas gebracht. Het verhaaltje is overigens vrij onnoozel, maar houdt wel bezig.

'Ekelhaft' noemt Annie Salomons het boek van Karin Michaëlis: 'Treu wie Gold'. Met deze schrijfster voel je je 'constant gegêneerd' en om haar 'half ingenue, half perverse uitingen moet je blozen en je ergeren'. Op cynische wijze wordt in dit boek een rein kind naar het bederf toegeduwd.

> Zonder strijd, want bijna zonder schuld, zonder verzoening, want zonder rechtvaardigheid gaat hier een jong, door tactlooze ouders bedorven, leven te gronde. Het is niet dramatisch; maar 't is wreed en verscheurend. Ons hart komt in verzet; en dat kan nooit een 'schoonheidsemotie' zijn.

De Redacteur geeft Aanteekeningen.

De Nieuw Gids.

J.L. Walch vervolgt zijn tooneelspel Judas Ish-Karioth. D. Tol beschouwt A.C.W. Staring als Dichter, waartoe, hij erkent het, wel eenige moed noodig is na de critieken van Potgieter, Beets en Busken Huet.

Staring gaf iets nieuws en eigens in den tijd waarin een Hollandsch poëet, naar Potgieter's woorden, 'doorgaans een zeer ondichterlijke verschijning' was.

> Beschouw nu Staring en hij blijkt het tegendeel der anderen. Tot in het gelegenheidsgedicht - hij héèft er een paar geschreven - zocht en bereikte hij iets e i g e n s . Hij is nergens lankwijlig, ziekelijk, onwaar of geesteloos, en deunt noch galmt.
> Zijn heldere blik, dien nooit vooroordeel of eigen persoon in het licht stond, onderscheidde beter dan iemand anders hier te lande, of het moest Kinker zijn, het echte en voorgewende, natuur en manier, in de dichtkunst der naburen; en terwijl Bilderdijk met beslist gebaar hun Klopstock, Göthe, Schiller (en de rest) afwees en verwierp, beoordeelde Staring hen gelijk het nageslacht, - en lei o p e i g e n w i j z e in zijn verzen zijn gemoed 'bij een voorjaarshemel te vergelijken, uit welken op hetzelfde oogenblik zonnestralen en regendroppen ons verwarmen en verkwikken'.

Over Th. Gautier's verhouding tot de Muziek, voor zoover die uit zijn werken blijkt, schrijft Dr. J. de Jong interessante bladzijden. Hij begint met de vraag te stellen of Gautier nog gelezen wordt.

> Wie denkt aan Gautier's reisbeschrijvingen, wie neust in zijn feuilletons over kunst en tooneel, wie slaat zijn romans op? Ik vrees dat Gautier, zoo hij in sommiger herinnering zal blijven, dit het meest te danken zal hebben aan het scharlaken satijnen vest dat hij bij de gedenkwaardige eerste

> opvoering te Parijs van Victor Hugo's H e r n a n i heette te hebben gedragen, volgens het getuigenis van iemand die het weten kon, Hugo's vrouw (‘Victor Hugo, raconté par un témoin de sa vie’ deel II, blz. 268).

(Het bleek intusschen slechts een rose wambuis. Rood zou aan ‘republicanisme’ hebben doen denken. G. en zijn vrienden waren ‘moyenageux’, wien 't er alleen om te doen was den bourgeois te ergeren).

Van Marius Brinkgreve vernemen wij iets over den ‘Achilleis’ van P. Papinius Statius, een dichter uit den tijd van Keizer Domitianus. H.S.M. van Wickevoort Crommelin, van wien een boek over Johan de Witt en zijn tijd wordt aangekondigd, schrijft over Lodewijk XIV en de Triple Alliantie. Maurits Wagenvoort zet ons het fragment voor van een te verschijnen roman over de lagere volksklasse te Rome: de geschiedenis van een troep inbrekers en hun vrienden, eindigend met den moord op twee oude huisbewaarders. Voorts noemen wij nog een bijdrage van Corn. Veth en gedichten van J.H. de Veer, Plasschaert, Victor E.v. Vriesland en Hein Boeken.

Elseviers Geïllustreerd Maandschrift.

De afl. opent met een rijk verlucht opstel van J.S.H. Kever over den bescheiden, weinig ‘aan den weg timmerenden’ beeldhouwer Eduard Jacobs. Dr. M.W. de Visser gaat door ons te vergasten op Japansche kleurendrukken uit zijn museum (die helaas natuurlijk slechts in zwart konden gereproduceerd worden). Over 't vervaardigen van verlakt mandwerk te Burma vertelt ons Joh. T. Snelleman. Pol de Mont vervolgt zijn Bruegelstudie; Hélène Swarth

> ... zag de Regen spelen met den Wind
> En Regen zweefde en zaaide zilverkralen
> En lokte en sloeg den dartelend brutalen
> Met sluiertulle en gazen lokkenlint.

De wijsgeer Dr. J.D. Bierens de Haan heeft het zuchten van het tarwegraan beluisterd en het wèl verstaan. Er komen mooie dingen in dit gedicht.

Van de overige bijdragen noemen wij nog een dramatische Fantasie door A. de Widenrad en een novelle ‘Vrijheid...?’ van Tom Schilperoord.

Vragen van den Dag.

INHOUD: Maatschappelijke rechtvaardigheid, door J. Smit. - De Amsterdamsche Joden (slot), door R.E. Kaltofen. - De Economische en Staatkundige beteekenis van de Straat der Dardanellen en van de Zwarte Zee, door Dr. H. Blink. - Doodskwaal en Genezing, door Dr. J.v. Gorkom. - Geschiedenis van 1912, door Dumesnil. - Kosten der landsverdediging voor eenige landen. - Van Maand tot Maand.

De Beweging.

INHOUD: Quack's Socialisten, door Is. P. de Vooys. - Milton: Het Paradijs Herwonnen, door Albert Verwey. - Snorre's Edda, door G.E.G. Meuleman. - Kenteringen, door Is. P. de Vooys. - De Dwerg, door Nine van der Schaaf. - De Steeg, door François Pauwels. - Politieke Feiten en Richtingen, door G. Burger. - Boeken, Menschen en Stroomingen, door Albert Verwey. - Boekbeoordeelingen, door Albert Verwey en J.C. Bloem. - Erratum.

Groot-Nederland.

INHOUD: In Verhoor, door P.C. Boutens. - Herakles, door Louis Couperus. - Krachten, door Cyriel Buysse. - De ‘Villa des Roses’, door Willem Elsschot. - Literatuur. - Dramatisch Overzicht, door Frans Coenen.

De Tijdspiegel.

INHOUD: Dorpslucht, door Stijn Streuvels. - De laatste duisternis, door J. Greshoff. - Godsdienst en Politiek, door Mr. H. Verkouteren. - De eerste brievenbestellers te Amsterdam. door Mr. J.F. van Royen. - Verlaine en Rimbaud te Stuttgart, door J. Greshoff. - Adolphe Willette, door Aty Brunt. - Levenswoorden. - Onze Leestafel. - Ontvangen boeken. - Tijdschriften.

Bloesem en Vrucht.

INHOUD. Het raadsel, door A.J. Hoogenbirk. - Uyt couder minne, door J.C. Homoet. - Blijheid, door Martha P. - De nieuwe litteratuur, door P. Kat Pz. - Troost, door J.J.D. - De Engelsche en de Nederlandsche letterkunde, door G. Besselaar. - Stemmen des tijds, door H.S.S.K. - Vlaamsche beweging, door A. Hans. - Bedenkelijke overvloed, door A.J.H. - Professorale Critiek. - Over Boeken enz. - Briefwisseling. - Christelijk Letterkundig Verbond.

Ons Tijdschrift.

INHOUD. Het Allerliefste, door Wilma. - Nieuwere Paulus-Literatuur, door W. Coenraad. - De Arabier, door Willem de Mérode. - Dichterschap en Profetisme, door J. Jac. Thomson. - Terugblik, door * * *. - Van Boeken, door Dr. J.A. Vor der Hake en J. Lens. - Ontvangen Boeken enz.

La Vie Intellectuelle.

SOMMAIRE. Fierens-Gevaert: Eugène Smits. - Émile Polak: Poèmes. - J. van Dooren: Lettres inédites de Van Lerberghe. - José de Bérys: Carnet d'un cynique. - Jean Rolin: Réflexions sur Ibsen. - G. Rouma: De Buenos-Ayres à Sucre.
Revue du Mois. - Propos de littérature (Georges Rency; Jean de Bère). - Propos d'Art: A travers les Salons (Paul Prist); Nos Critiques et la Critique (Ray Nyst). - Bulletin politique: La revanche des puissances (Franz van Kalken). - Lettre de Londres: La Noël anglaise (Emile Cammaerts). - Lettre de Paris (André du Fresnois). - Chronique musicale (Gaston Knosp). - Correspondance. - Echos. - Illustration hors texte: Roma, par Eugène Smits.

De Hofstad

In dit weekblad vervolgt Jeanne Reyneke van Stuwe haar nieuwen roman ‘Gelukkige Menschen’; J. Kerkhof-Hoogslag publiceert een fragment van een Roman uit het Postleven. Wij worden dadelijk in de sfeer gezet, n.l. aan het loket voor de ‘Storting van Postwissels’. A.a. typeert in zijn ‘Oud den Haag’ ditmaal den Mensch-Hagenaar; Johan van Lemferdingen maakt eenige opmerkingen over Rooyaards' Gijsbrecht-opvoering. Onder de boekbesprekingen door den redacteur A. Zelling trof ons die over Edward Stucken's M e r l i n s G e b u r t. Ein Mysterium, een stuk waarin Lucifer optreedt en duivels, duivelinnen, ridders, deernen, de aartsengel Michaël etc.

Ook dit graaldrama heeft het schoongeslepene van edelgesteente en is doorsidderd van een magisch iriseerend kleurenvuur, dat er met een kouden gloed in brandt. De handeling, hoe straf dramatisch ook, mist alle warmte van menschelijkheid, schaduwt over het tooneel als een phantasmagorie.

Voorts de gewone verslagen over Tooneel en Muziekuitvoeringen in de residentie, de rubriek voor Dames etc.

Dietsche Warande en Belfort

INHOUD. Fransche Schrijvers in Vlaanderen, door H. Pauli, S.J. - De langzame Tempo's in 't Beethovenwerk, door M.E. Belpaire. - Hemelvaart der Liefde, door Rob. Ree. - Melodie, door Rob. Ree. - Idealen, door Rob. Ree. - Het Lied der Sterren, door Rob. Ree. - De eerste Missie der Propaganda in Zweden, door Dr. L. Bril. - De Danstent, door Jozef Simons.

Frederik Leonardus Hemkes en zijn tijd

TUSSCHEN 1870 en '80 zwelt in Nederland de afkeer van de litteraire mode tot een driftige begeerte naar het nieuwe, tot een verwoeden strijdlust tegen het oude. De romantische nakomertjes, de humoristische schetsjes à la Beets, Koetsveld en Kneppelhout, - de gedichtjes met hun ‘heiligheid’, die verhevenheid moest heeten, hun vergeet-mij-niet-liefde, warme punch-patriotisme, gemakkelijke factuur en telkens terugkeerende stijltrucs, die van vele poëtasters gemeengoed waren geworden, boeiden niet meer. Men wenschte iets anders, iets frisschers! Wàt wisten velen zelf niet.

Over het drama werd niet gedacht. Den roman, het populairste genre allereerst trof de wensch van het jonge geslacht. De roman moest, naar de veranderde belangstelling, een nauwkeurige en uitvoerige histoire contemporaine geven en, trots l'art pour l'art, een belangrijker, d.w.z. een door den lezer verlangden inhoud hebben. En niet meer wilde men een waarheidsideaal bereiken door een magistrale compositie van detailgroepen, maar voor de waarheid van het geheel trad de waarheid der deelen, de juistheid der details elk voor zich. Evenwel - Vosmaer mocht jammeren over de Zola-aanbidding, de dreigende Zola-imitatie; hij mocht tegen dit naturalisme de hulp inroepen van Kloos en Perk[1)] of het ridiculiseeren in de Spectator-Murcie van 1 Jan. '81 met het gefingeerde Zola-citaat ‘Lucien dit: Deux choses belles peuvent composer un tout monstrueux, moi je dis: plusieurs choses laides peuvent composer un tout de grande beauté’ of ‘La beauté est un trésor pour ... ces autres messieurs’, - niet tegen den roman, maar tegen de poëzie ging de felle strijd.

Men was al lang ontevreden over ten Kate en Beets. Ten Kate mocht nog (N.R.C. 21 Febr. 1880) in de hoofdsteden van het land volle zalen trekken, ‘als hij met de hand tusschen het vest zijne zalvende vloeijende toespraken’ (Het servetje p. 56, Leid. '78) hield, de uitgevers mochten tegen elkaar opbieden voor zijn gladde rijmelarij en elkaar zijn Nieuwe Photographieën met dichterlijke bijschriften, zijn Huwelijks-album, Herinneringskalender, Geïllustreerde Nieuwjaarsbriefkaarten in 25 soorten (Kalff, Gesch. Ndl. Letterk. VII, 683)

1) Brief van Mr. C. Vosmaer dd. 27 Dec. 1880 aan Jacques Perk.

> ‘De beginselen van Amazone zijn tegenwoordig zeer in gevaar; eene nieuwere school bestrijdt de leer van edele, hooge schoonheid en kunst’.
>
> ‘Hier bij ons is alles òf Zola of onklassiek òf gansch onen anti-dichterlijk. Ik sta tamelijk alleen hier. Zie eens wat de heer Valette aan het slot van zijn artikel over Dumas in den Spectator zei!!’
>
> ‘Ik heb u een voorstel te doen. Wilt u en Kloos zich wat nader aan den Spectator aansluiten. Willen wij onze krachten vereenigen?’

betwisten, Beets een der meest geliefde sprekers zijn en het groote publiek de jeugdige actrice Josephine de Groot, om strijd door Perk, Kloos en van der Goes bewonderd, dwingen verzen voor te dragen beurtelings smeltend sentimenteel en daverend rhetorisch - de kritiek zweeg niet.

Reeds in 1840 laakte De Gids ten Kate's werk met woorden als ‘poëtische onzin’ en ‘klinkklank’; in 1842 (I, 342) schreef dit tijdschrift: ‘men vindt meer dan vroeger, een volslagen gebrek aan oorspronkelijkheid, - een zinledigheid van uitdrukking, die door geen schoone klanken wordt bedekt’. En dit vonnis was nimmer gecasseerd. Tot den dichter Beets zei Schimmel in 1860 (De Gids, 1860, II blz. 664 vlgg.) met instemming van C. Honigh: ‘Dichter, fluistert uwe Muze u geene andere zangen in, kunt gij den prediker niet opsluiten in zijn studeervertrek en zelf daar buiten in Gods schepping rondwandelen’.

Van ten Kate en Beets, van Schaepman, de Rop en Honigh zagen vele jongere tijdgenooten maar al te goed het menigmaal onbeduidende woordengeknutsel. En zij wenschten smachtend het nieuwe, dat zij zelf, gering in aantal, zwak van aanleg, zonder de sympathie van het publiek of het vertrouwen van den boekhandel, niet geven konden. En zij klaagden, zonder zich aaneen te sluiten tot een krachtig streven, in een forsch élan! Dan verschijnt in '75 een nieuw orgaan: De Banier. Marcellus Emants, die weldra de verontwaardiging zal wekken van Boissevain (Gids 1879, IV, 421) en Alberdingk Thijm, wijl hij voor de litteraire kunst de vrijheid eischt en neemt om in goede verzen en artistiek proza elke gedachte, elke aandoening te uiten en elke fantasie uit te beelden, - Marcellus Emants is redacteur, geholpen door F. Smit Kleine. Hierin zullen de ontevredenen zich aaneensluiten, hierin zal de nieuwe richting een nieuw orgaan vinden. En van den derden jaargang af wordt Frederik Leonardus Hemkes medewerker.

* * *

Hij[1] was uit een onderwijzersgeslacht - zijn vader was hoofd der school te Noordwijk - en op het Voorburgsche instituut van den heer Ingenhoes klaar gestoomd voor het litterarischmathematisch examen, waarna hij 24 September 1872 te Leiden als student in de klassieke letteren werd ingeschreven.

Daar, in de oude, de immer jonge studentenstad ging het leven voor hem open. Ook hem lokte het nieuwe, het bruusk op zij schuiven van hetgeen tot nu toe het leven had ingedamd binnen de nauwe bedding van conventie en maatschappelijke zorgjes. Het geëxalteerd gevoel der studentikooze vrijheid, dat de grenzen van eigen aanleg, de geduldige inspanning voor elk streven vereischt en de kortstondigheid van het leven doet verachten of overzien, vlamde in hem op.

F.L. HEMKES

Maar hij ging niet onder. Hij vervreemdde niet zoozeer van het maatschappelijke leven, dat de roes eindigde in armoe en kommer. Wanneer hij na een vroolijken avond, na een vroolijken nacht zich in de eenzame kamer terugvond, zonk zijn aandacht weg in de stille boeken der dichters, las en herlas hij Potgieters Liedekens van Bontekoe, Goethes en Körners balladen, de gedichten van Freiligrath, de populaire spotverzen van Béranger, en vooral de echte volksliederen, de nederlandsche uit den geuzentijd, de schotsche uit alle tijden, wijl in zijn hoofd de

1) Vollediger biographische en bibliographische data in mijn levensschets van Hemkes in Nieuw Biographisch Woordenb. Leiden 1911, dl. I.

fantasieën zich verklaarden tot schoone en droeve verbeeldingen en een zachte melodie zijn ziel doorruischte.

Zoo gingen de dagen en de nachten voorbij. Met kaartspel en opgewonden, geestdriftige gesprekken met vrienden als C.Th. van Deventer en den ingenieur de Jonge, met ernstige studie, ingespannen lectuur en met eigen verborgen dichtproeven. De jaren vergleden; de smaak louterde zich; eigen denken, eigen ervaring, een rijker gemoedsleven, een grootere belezenheid schiftten het vergankelijke der litteraire mode van de eeuwige schoonheid, deden een forscheren, een eigen toon klinken in zijn gedichten, die zich begonnen te onderscheiden van de modepoëzie en van de gekozen voorbeelden volgens de neiging

van den meer oorspronkelijken geest. Doch de studie der dictaten, der grieksche en latijnsche grammatica, der historische handboeken werd verwaarloosd, en de geest van Homerus mocht begrepen zijn, waar bleef de parate kennis der handschriftelijke lezingen en der geleerde emendaties, die het ius docendi geven zou?

Den 24 September 1872 als student in de klassieke letteren te Leiden ingeschreven, had het jaar '79 nog geen candidaatsbul gebracht en het scheen geboden de klassieke talen vaarwel te zeggen. De belangstelling in de Engelsche litteratuur[1] wees op de studie van het Engelsch - het geheugen neemt toch het gemakkelijkst op, wat de geest uit eigen aandrang zoekt - en Juni 1880 voer hij weg, als Jacob Winkler Prins[2] vóór hem gedaan had, om doceerend en leerend het diploma Engelsch M.O. te bemachtigen. Maar ook aan deze examenstudie gaf hij zich niet geheel. De litteraire kunst hield zijn aandacht vast en ook in Engeland, waar hij te Birkdale aan het Oxford College van Sir James Collier verbonden was, schreef hij verzen als Verlangen (XL Gedichten, Leiden 1882, p. 58) en Wilhelmus (l.c. p. 38). In Juli-Augustus 1881 teruggekomen, zag hij rondom zich, zoekende naar aanmoediging, zoekende naar vrienden onder wie de litteratuur dienden als hij. De Banier, waaraan hij tot het laatst toe had medegewerkt, was dood. De Astreia kwijnde en zijn ondergang in '83 was te voorzien. Reeds waren de oproerlingen samengerot. Vosmaer had De Spectator voor Perk en Kloos en Paap opengezet en Doorenbos het letterkundig gedeelte van De Amsterdammer voor zijn oud-leerling Kloos en andere jongeren. Perk had zijn, weldra berouwden, aanval tegen C. Honigh gericht en een program geformuleerd (Spect. 1881, p. 68) dat zich uitstrekte over inhoud en vorm der poëzie. Daarbij had hij zijn sonnetten gegeven en weldra zijn Iris, die men las met waardeering, verwondering of afkeer en waar zijn vroege dood, Vosmaers lof, een parodie van Dr. J. Rutgers in de door Keller, Perks neef, geredigeerde Arnhemsche Courant van 12 Sept. 1881, een heftige aanval van Dr. Jan ten Brink in het Zondagsblad nog meer de aandacht op vestigden. Kloos had in Nederland (1880 II p. 90) het lyrisch-dramatisch fragment Rhodopis, in Astreia aan Perk herinnerende sonnetten (Verzen Amst. 1894, sonn. LXX vlgg.) gepubliceerd en links en rechts klappen uitgedeeld: Lilith verdedigd, Boissevain, Alberdingk Thijm, Huet en Ising aangevallen, Honigh vernietigd en Perk herdacht! Paap had zijn stem uitgezet en in De Tijdspiegel 1881 II p. 180 de gedichten van Vosmaer geprezen, in De Spectator van '81 p. 151 overeenstemming van vorm en gedachte, d.w.z. inhoud geëischt. Zou Hemkes zich bij dezen Amsterdamschen kring voegen? Of bij Vosmaer en den Spectator-kring? Of bij de Veer, die ± 1882 met luider stem een letterkundige vereeniging op de bovenzaal van Palais Royal te Amsterdam voorzat? Of in den Haag Couperus en Netscher zoeken, en hun nieuwe of aanstaande letterkundige vereeniging Aesthetica (Die Haghe 1906 de Haes, van Haagsche koffiehuizen I)? Het jaar 1882 brak aan.

Het hatelijk examenwerk, de zucht naar zelfstandigheid bekortten den tijd van genietend lezen en schrijven. Toch kan hij zich niet buiten het litteraire leven houden. In den aanvang van het jaar doet hij zijn XL Gedichten te Leiden verschijnen en een nieuw gedicht Lodewijk Boissot, Juni 1882 gedateerd[1], reist naar De Gids, waar

1) Hij dankte er onder studenten den bijnaam ‘please’ aan en later zoekt Mr. C.Th.v. Deventer (Soerabaiasch Handelsblad 30 Dec. '82, 2 Jan. '83) in de Engelsche prosodie de verklaring zijner voorliefde voor manlijk rijm.
2) cf. mijn artik. in D.G.W.v. Juli 1911
1) Later geplaatst in De Huisvriend onder redactie van J. Gouverneur 1882, p. 393 en Octobernummer 1882 v. Jong Vlaanderen.

C. Honigh, als het heet, de gedichten keurt. Wel komt Lodewijk Boissot terug, maar H. had zich door zijn XL verzen geïntroduceerd en weldra is hij in correspondentie met Waalner v. Nouhuys, die te Zalt-Bommel trots de drukte der handelszaken zorgvuldig de letterkunde van vroeger en later tijd bestudeert, nauwlettend zijn eigen verzen vijlt en zich oefent tot den huidigen bekwamen criticus - weldra ook met den leeraar Pol de Mont, ex-redacteur van H e t P e n s i o e n en bijna van J o n g - V l a a n d e r e n en schrijver van vele bundels gedichten, waarvan ‘Lentesotternijen’ als laatste in '81 verschenen is.

De herfst komt, het examen nadert en 10 November van dit jaar slaagt hij voor Engelsch M.O. - Eindelijk! mag hij gezegd hebben, toch heimelijk verheugd over het papier, dat hem een burgermansinkomen en zelfstandigheid waarborgde. Maar lang duurde de blijdschap niet. Het schoolmeesteren trok hem niet aan, en onmiddellijk poogde hij aan een dagblad verbonden te worden, tot familieomstandigheden, tot de gezondheid van zijn verloofde, van mejuffrouw Henriette Eichman, hem doet verlangen naar een betrekking in Zuid-Afrika, naar het klimaat, dat de teerbeminde vrouw zal redden.

Inmiddels wordt zijn bundeltje geprezen, prijst ook D e G i d s hem in het Februarinummer van 1883, wenschen De Gids, Pol de Mont, Victor de la Montagne hem als medewerker en verlangt zelfs het U t r e c h t s c h D a g b l a d een patriotisch vers

Pol de Mont schreef d.d. 1 Sept. 1882 aan Hemkes: Boisot schijnt mij voor d e b l o e m l e z i n g min geschikt.

bij 's konings verjaardag (1883, 19 Febr., Speel op de Oranjewijze! Ontplooi de Prinsenvlag! In aller harten rijze, Een wensch op dezen dag;). Ging hij, als dichter, voort op de lijn der ouderen, dat De Gids, dat zelfs provinciale dagbladen, zelfs de Goesche Courant hem als medewerker wenschen? Neen! Tot hen wilde hij niet behooren. Daarop wees reeds zijn medewerking aan De Banier, al werkten aan het tijdschrift zoovelen mee, wier naam door Gids en Tijdspiegel met achting, door de tachtigers spottend genoemd werd. Daarop duidden ook de woorden van J. Kneppelhout.

'Kent gij zekeren Hemkes ook? Waar weet ik niet meer las ik versjes van hem. Ik was er van getroffen, zoo nieuw, zoo frisch van gevoel!'

Neen. Hij onderscheidde zich van de modepoëzie, hij gaf iets nieuws. Behoorde hij dus tot de nieuweren, tot de tachtigers? Ook dat niet. En als Mr. C.Th. van Deventer hem van uit Ambon (d.d. 10 Oct. 1882) vraagt:

'Hebt gij u ooit in betrekking gesteld met de dichterenbent die te Amsterdam zetelt en van welke de jonggestorven Perk ongetwijfeld de begaafdste was - en wier woordvoerders de heeren Paap en Kloos zijn?' kan hij naar waarheid getuigen: neen!

Neen, hij bewondert Fiore della Neve's Liefde in het Zuiden[1)], dat Kloos en Verwey weldra heftig zullen bespotten in hun Julia en hij wordt niet door de jongeren als een der hunnen erkend, noch door den anoniemen railleerenden criticus van De Amsterdammer (1883, no. 325), noch door Kloos in het jaar 1883 (Veertien Jaar Lit. Gesch. I^2 p. 108). En ik vermoed, dat hij instemde met van Nouhuys als deze hem dd. 3 Juli 1883 schrijft: 'er heerschen vele vreemde machten in de tegenwoordige letterkundige atmosfeer. De Amsterdammer houdt er O.P. en Sebastiaan Sr. [= Kloos, Gr.] op na, die hun anathemas slingeren zoover zij kunnen - om Willem Paap niet te vergeten. Wat willen deze lieden? Eischen zij, dat wij allen stuk voor stuk in de plaats konden gaan staan van Shakspere of Goethe? Maar vergeten zij dan dat er onder hen al heel weinig Sainte Beuves of Huets schuilen'.

Noch een der ouden, noch een der jongen! Was hij dus een talentvol zoeker uit een overgangstijdperk?

Laat ik het in een volgend nr. mogen nagaan.

A. GREEBE.

DEN HAAG.

Uit de oude school

Iets vooraf.

NIET het 'lichaam', maar de 'geest' zal het onderwerp van deze artikeltjes zijn: 't zullen geen antikwarisch-architektonische beschouwingen zijn, maar schetsen van werkjes waarover onze groot- en overgrootouders gebogen gezeten hebben, toen voor hen het 'dierbaar perk van drie tot zeven jaren' tot het verleden behoorde.

Zou er wel één instelling zijn, waarmee zoo'n onnoemlijk aantal menschen hebben kennis gemaakt - en zoo herhaaldelijk - als met de school! Onze grootouders en onze ouders hebben we erover hooren spreken; zelf hebben we er een kleiner of grooter deel van onze jonge jaren in vertoefd; en daarna brachten we er onze kinderen en - onze kleinkinderen heen! Wat een verandering, wat een groei, wat een evolutie zagen we zoodoende de school, naar lichaam en geest, doorloopen.

1) Brief van Hemkes' vriend W. Bloem 15 Aug. 1884.
'Fiore della Neve - Ge hebt vroeger met evenveel instemming als ik zijn "Liefde in het Zuiden" en zijn "Liana" gelezen, nietwaar? ...'

En - als bij alle dingen - niet al het nieuwe is goed, niet al het oude was verkeerd. Maar het is niet mijn plan een kritische verhandeling te schrijven; nog veel minder de balans op te maken van de oude en de nieuwe school. Ik wil met u wat school- en leerboekjes doorbladeren die interessant zijn, niet het minst om hun ouderdom. Van eenige systematische volgorde zal daarbij geen sprake zijn - tenzij men afwisseling ook een systeem zou willen noemen.

I.
Zielkunde voor kinderen.

Het eerste werkje dat ik hier ga bespreken is, zooals zooveel op 't gebied van opvoeding en onderwijs, direkt geïmporteerd uit Duitschland. Eind 1779 schreef Joachim Heinrich Campe een Kleine Seelenlehre für Kinder. Deze werd bij ons, door een ongenoemde, in 1782 vertaald als Kleine Zielkunde voor Kinderen [1)]. Campe is de voornaamste schrijver van de z.g. ‘philantropische’ richting, waarvan Basedow de stichter was. Vooral zijn geschriften voor kinderen verschaften hem een groote bekendheid.

Het onderwerp van het hier bedoelde werkje lijkt ons nu juist niet zoo erg ‘kinderlijk’; vooral ook niet als we daarbij bedenken dat de schrijver hier kinderen van 8-10 jaar op 't oog had. Eigenlijk vond hij zelf, blijkens een uitlating in de voorrede, ook niet dat ze er rijp voor waren; maar een van zijn overwegingen bij het uitgeven van het boekje is geweest, dat ‘het grootste gedeelte der vaderen, der opvoederen, der leermeesteren

1) Verschenen ‘Te Amsterdam bij Joannes van Selm’.

der jeugd' dit nog niet inziet; en dat het daarom althans beter is dat de kinderen een-en-ander door h e m leeren.

Het boekje is geschreven in den vorm van samenspraken tusschen een vader en kinderen; en is als zoodanig ook werkelijk 't resultaat van zulke gesprekken, door den schrijver blijkens de voorrede gehouden.

Er staan verder in het boekje zestien emblematische prentjes[1)], waarvan de bedoeling is ze op te hangen 'tot daaglijksche erinnering'. Het gebruik van het boekje denkt de schrijver zich aldus: Eerst moet de onderwijzer een gesprek houden, in den geest van dat uit deze Z i e l k u n d e . Vervolgens kan hij het aan de kinderen voorlezen. En dan mogen ze het naderhand nog eens zelf lezen. 'Op die wijze, hoop ik, zal voor het nut des beginnenden onderwijzers en zijner leerlingen te gelijk gezorgd weezen'.

Men dient bij een werkje als dit wel in aanmerking te nemen, dat in de eenigszins gegoede kringen in Duitschland toentertijd huisonderwijs regel was. Campe zelf is trouwens, hoewel oorspronkelijk theoloog, ook gouverneur geweest.

In de inleiding tot de samenspraken lezen we dan van 'een klein gezelschap van jonge lieden', die o zoo graag 'hunne en andere menschen Zielen nog wat beter [wilden] leeren kennen'. 'Nog wat beter' - want 'reeds over jaar en dag' hadden ze er zoo 't een-en-ander van gehoord. Ze hielden maar niet op met vragen; zoodat de vader eindelijk besloot aan hun verlangen te voldoen, daar het hem toch 'op een dozijn uuren, die [zij] daartoe van nooden zullen hebben niet [zal] aankomen'. En als dan de kinderen beloofd hebben 'zo stil [te] weezen, als een muisje' vangt de eerste samenspraak aan.

Er zijn er in 't geheel veertien, waarin 48 'stellingen of waarheden, onze Ziel betreffende' worden behandeld. En ook op de bovenvermelde 16 'Prentverbeeldingen' komen al die 'zielvermogens' tot uitdrukking.

Laat ik nog even opmerken, dat de 'vader' hier eigenlijk de gouverneur, of beter nog de instituteur is, bij wie de jongens inwonen. Deze 'vader' dan houdt leergesprekken met zijn discipelen, en brengt ze volgens, wat men noemt, de heuristische methode tot 't inzicht van 't bestaan eener 'ziel', haar eigenschappen en vermogens. Bij alle gesprekken wordt het geleerde in een korte stelling samengevat.

Als we ons op 't standpunt stellen dat deze leerstof voor kinderen nuttig en noodig is, dan kunnen we zeggen dat de schrijver erin geslaagd is elementair te blijven, en een-enander voor de kinderen begrijpelijk en - aannemelijk te maken. Uit wat ik zei omtrent zijn methode, volgt dat hij telkens aanknoopingspunten zoekt in de ervaring van zijn leerlingen; 'tzij uit hun persoonlijke ondervinding, 'tzij uit andere leerstof, vooral de geschiedenis.

In de eerste gesprekken komt ook telkens 't 'zieleleven' van de dieren ter sprake, ter vergelijking met dat van den mensch. 'Om niet al te wijdloopig te worden' heeft hij dat na de vijfde samenspraak achterwege gelaten, ook al omdat hij meende te kunnen aannemen dat verder 'voor iederen leeraar, die slechts eenigermate geoeffend is' deze vergelijking geen bezwaar meer zou opleveren.

Wat verder deze samenspraken betreft, de lectuur van leergesprekken is zelden aangenaam. En dat zit 'm vooral hierin, dat de leerlingen spreken - vragen en antwoorden - zooals ze in verband met 't beoogde doel moèten doen. Daardoor zijn zulke dialogen gewoonlijk niet erg 'natuurlijk'. Ten opzichte van dit boekje komt daar

1) In de door mij gebruikte uitgaaf: 4 keer 4 bij elkaar. Een paar ervan zijn ten deele ontleend aan de K u p f e r s a m m l u n g z u J . H . B a s e d o w s E l e m e n t a r w e r k e .

nog bij, dat de vertaler nu juist niet altijd heel gelukkig vertaald heeft. Om twee voorbeelden te noemen: herhaaldelijk stuiten we op de germanismen v e r t e g e n w o o r d i g i n g en z i c h v e r t e g e n w o o r d i g e n voor: voorstelling, zich iets voorstellen, een voorstelling van iets vormen; en op d a t h e e t voor: dat wil zeggen[1)].

1) Ik merk even op dat de nederlandsche vertaler 't origineel een enkele maal heeft bekort.

Ik schrijf hier een gedeelte af van de zesde samenspraak, om eenig denkbeeld te geven van deze gesprekken.

DE VADER. En wat heb ik hier?

ALLEN. Ach! eene prent!

DE VADER. Ziet hier een knaapje, die een kapelletje wil vangen. Wat doet zijne Ziel?

JOHANNES. Zij vertegenwoordigt zich iets, 't welk zij gaarn wilde hebben.

DE VADER. Zij b e g e e r t dus iets. - Ziet daar een ander, die bloemen zoekt, en eene pad vindt. Wat doet zijne Ziel daarbij?

NIKOLAAS. Zijne Ziel vertegenwoordigt zich iets, 't welk zij niet gaarn wilde hebben.

DE VADER. Zij begeert dus de pad niet, maar zij h e e f t 'er a f k e e r v a n. Wat doet dan wel het derde knaapje, welk naar de rijpe appelen ziet?

HENDRIK. Hij begeert de appelen.

DE VADER. Waarom tast bij dan toch niet toe?

DIDERIK. Veelligt is het hem verbooden.

DE VADER. Veelligt heeft hij ook heden artzenijmiddelen gebruikt, en nu bedenkt hij eerst, of het hem wel goed zou doen, ooft te eeten. - Wat doet dan wel de vierde?

NIKOLAAS. O die zal zekerlijk een' geneesdrank in moeten neemen!

DE VADER. Dat vermoed ik ook. - Ziet, hoe hij het gezigt verdraait! Hij schijnt eenen afkeer van het drankje te hebben; waarom gooit hij het dan niet weg?

JOHANNES. Hij bedenkt veelligt ook wel eerst, of het wel goed voor hem zou weezen, bijaldien hij het weggooide.

DE VADER. Uw vermoeden schijnt rigtig te zijn. - Dus kan onze Ziel, wanneer zij iets begeert, of afkeer van iets heeft, telkens eerst wel overleggen, of 't geen zij begeert, of daar zij afkeer van heeft, haar nuttig, dan of het haar schaadlijk zij?

ALLEN. Ja, dat kan zij!

DE VADER. Zij kan dus ook wel iets doen, daar zij tegenzin in heeft; en iets nalaaten, 't geen haar aangenaam zou zijn?

ALLEN. Ja!

DE VADER. Nu, dat is fraai! Dan heeft zij immers eenen v r i j e n w i l! Verheugt u, Kinderen, dat is weder eene schoone eigenschap, welke de goede God onzen Zielen ingeschaapen heeft!

Zooals men ziet, de schrijver heeft zelfs 't vraagstuk van den ‘vrijen wil’ met de kinderen aangedurfd, en 't voor hen heuristisch opgelost. Simple comme bonjour!

Ten slotte nog een enkel woord over de plaatjes. Ze vormen natuurlijk een integreerend deel van 't werkje, en komen dus zoowel in 't oorspronkelijke als in 't vertaalde voor[1)]. 't Zijn aardige, fijne prentjes, en ze zullen ongetwijfeld wel de grootste attractie van dit boekje hebben uitgemaakt, en zoodoende bijgedragen tot het vastleggen van de ‘waarheden’ die de jeugdige psychologen omtrent hun en der menschen ziel gehoord en gelezen hadden.

PIET HOEK.

Eindnoten:

1) Zoo b.v. ook in de fransche vertaling in 1785 te Genève verschenen.

[Idee en Leven]

Kantteekeningen bij de Literatuur van den Dag.

Mei-droom. Een feestelijk Verbeeldingsspel in acht tooneelen, door C.S. Adama van Scheltema. - Rotterdam, W.L. & J. Brusse.

Heoos. Dit is een Boek van Jeugd, door Ledegouwer. - Gent, Ad. Hoste.

VAN de jonge democratische dichters schijnt mij Adama van Scheltema tot nog toe welhaast de eenige op wie het Marxistisch dogma vooralsnog geen loodzwaren druk blijkt te hebben kunnen leggen, een druk waardoor zijn dichtervleugelen zich smadelijk zouden hebben voort te slepen langs de stoffige gelijkvloersche wegen eener platte alledaagschheid, te jammerlijker aanblik voor ons, naar schoonheid hunkerenden, naar mate wij met meer aandrang verzocht worden dit kippengefladder aan te zien als arendsvlucht.

Niet alzoo Scheltema. Integendeel, zoo iemand dan zal hij de uitverkorene zijn die de dikhuidige en vermaterialiseerde ‘bourgeois’ zal kunnen

doen gelooven in de toekomst van zoo iets als ‘de Kunst der Democratie’.

Of wellicht dàt toch niet. Want het is toch wel duidelijk, dat zelfs deze lieflijke Mei-droom, waarin alle klassen-strijd en kapitalisme-ellende uit den tijd

> Voordat het daagde op de aarde
> Voor zich der menschen ziel met 't licht heelal verbond,
> Dat ieder schepsel door een blinden doolhof waarde
> En geen het goede woord - den weg ter zonne vond...

dit droom-vizioen van zonnige weide met blijden huppelenden kleinen Mei, die met zijn door bloeiende egelantier omwonden stafje slechts de bloemen heeft aan te raken om er de zingende kinderen uit te plukken - het is toch wel duidelijk dat zelfs deze Mei-droom juist daarom zoo lieflijk, zoo on-eigenlijk en boven-tijdelijk schoon is wijl hij is opgebloeid, zelve een bloem, uit den donkeren bodem van het Conflict. Immers blijft in de schoone Rust altijd de donkere Onrust vooröndersteld, zoolang er leven is. Rust zonder Onrust is de dood.

En het blijft dan ook zeer de vraag of in een ‘betere wereld’, een ‘harmonischer maatschappij’ de Rust niet zou blijken voor de Kunst de dood te zijn.

Deze Mei-droom intusschen is nog gedroomd in de kentering der tijden, en wij menschen die in de verdeeldheid ons zelven verloren hebben - wij sluiten de oogen en wij aanschouwen de schoonheid: n i e t die van de nieuwe maatschappij, maar die van 's dichters ziel, die in dit schoon verbeeldingsspel tot een onwerkelijke werkelijkheid geworden is.

Wij moeten hier trouwens - de dichter waarschuwt ons nadrukkelijk - geen realiseering zoeken van de theorie omtrent het ‘drama’ in de ‘Grondslagen eener nieuwe Poëzie’ ontwikkeld. Hier is slechts een proeve bedoeld van een edel feest-spel ter Mei-viering, picturaal en sculpturaal gezien, waarbij op een zachten ondergrond van muziek, en in Dalcroze's plastisch verband daarmede, de beweging ontbloeit, omrankt door het rhythmische woord, als op zijne beurt een wekker van gedachten en verbeeldingen, waarin de geest zich naar eigen welgevallen kan ‘ver-meien’.

Zoo beschouwd, is het duidelijk, dat men uit de lectuur alleen, deze verzen niet voldoende in de beteekenis van hun organisch verband kan waardeeren. Juist daar waar het op het picturale en sculpturale aankwam is de dichter zelf te veel buiten dat verband moeten treden, om, op de wijze der gewone, door de opstapelende veelheid van verwijzingen vermoeiende tooneel-aanduidingen (‘het tooneel stelt voor een... rechts dit... links dat...’ etc.), ons het kleur-, lijnen- en bewegingspel voor oogen te voeren.

Hebben wij hiermede de zwakke zijde van dezen ‘Mei-droom’ als lectuur aangewezen - en als lectuur kunnen wij deze creatie hier voor 't oogenblik alleen beschouwen - de sterke kant is die van den innerlijken stijl, die der plastieke en evocatieve elementen van het versorganisme als zoodanig. Om dit duidelijk te maken enkele citaten. Ziehier de eerste strofe uit dit boekje. ‘De Man’ ontwaakt in den wordenden dag en spreekt tot ‘de Vrouw’:

> De nacht ijlt van mijn d o o v e zinnen
> En r o o f t hun wonderlijken waan, -
> Het licht d a a l t d o o r mijn oogen binnen
> En doet mijn lippen opengaan.

C.S. ADAMA VAN SCHELTEMA

Zoo'n vers geeft, op zich zelf beschouwd, reeds vreugde, afgezien dus van elken schoonen zinnebeeldigen samenhang. Is het niet of bovenal aan de door mij gespatieerde woorden als gouden vonkels van 's dichters ontroerde verbeelding zijn blijven hangen?

Mijn zingend hart g a a t m e e naar boven
En h o u d t zijn zoete beelden v a s t
Om er de lente mee te loven
In 't koor, dat uit de velden w a s t .

Juist dat eenvoudige ‘gaat meê’ (en niet b.v. ‘s t i j g t meê’) doet het 'm in den eersten regel, zooals het ‘wast’ in den vierden.

Hoor nog deze reien van Jongeren, van Toekomstdragers door den Man en de Vrouw in hun droom aanschouwd.

Rei van Jongelingen

Wij zijn de sappen, die trekken
Van wortels tot wuivende kruinen
Wij zijn de tuinders - de tuinen

De driftige spruitende stekken,
Wij zijn de aders
De bladers -
De boom!

Waarop de Rei van Meisjes antwoordt:

Wij zijn de bloemen, die wekken
Wier vleugels den hemel injagen,
Wij, die het doel uwer dagen
Met bloeiende beelden bedekken,
Wij zijn de bruiden
De kruiden -
De droom!

Dat ik verder over dit boekje zwijg, en b.v. niet nog spreek over den zinnebeeldigen samenhang, is alleen omdat ik hoop heb dat deze enkele citaten bij u reeds den lust zullen hebben gewekt, om u deze door de firma Brusse zeer smakelijk verzorgde uitgave aan te schaffen en zelf de veeleenige schoonheden in dit superieure dichtwerk te peuren.

* * *

Onlangs werd mij een vrij onoogelijk uitziend brochuretje thuis gestuurd, waarop met groote letters de woorden: ‘De Naakte Jongeling’ door Ledegouwer. Het bleek te zijn een soort van verweerschrift van een jong dichter, die als leerling aan het Kon. Athenaeum te Gent op een aanklacht van Dr. Leo van Puyvelde is ontslagen, deels wijl men in 't bundeltje ‘Heoos’ van gezegden jongen dichter ‘onzedige’ verzen meende ontdekt te hebben, deels om des dichters ‘flamingantisme’. Wat dit laatste betreft - wij matigen ons daarin geen oordeel aan, achten ons daar allerminst toe geroepen. Wel echter zouden wij over die beschuldiging van onzedelijkheid een enkel woord willen zeggen. Wij hebben het bundeltje ‘Heoos’ doorgelezen en moeten ronduit verklaren: ‘onzedelijke’ verzen hebben wij er niet in kunnen vinden. Het boekje van den heer Ledegouwer is zeer jong werk; er wordt zwaar in gezucht en handen-gewrongen. Wij lezen er van 's dichters star starend oog op witte wanden ‘waar (zijn) weeke smart in 't fletse maanlicht bleekt’, van ‘zwarte harten in donkere borsten’ met ‘vaal venijn in valsche blikken’, maar ook van jubileeringen om het Lief, dat is gekomen ‘omruischt van droomen’ in Lente en Mei ‘met armekens blanke en borstekens reine’...

Hoe echt jongensachtig nietwaar; wat 'n goeie brave kerel moet die Ledegouwer zijn: zoo iemand die u het beste uit uw eigen jeugd, dien tijd van Sturm und Drang, van heerlijk-dwaas en toch om-den-dood zoo ernstig dwepen daar plotseling als opnieuw doorleven doet, dien tijd waarin de smart der gansche wereld uw ziel scheen te drukken en het blonde haar van uw meisje u de schoonste droomen droomen deed.

Ja ... maar die borstekens!

Ach ja, ik geef toe: dat woord komt wat veel in dit bundeltje voor; er wordt zelfs, schrik niet, gesproken van ‘naaktheid van roze leden’ en er komt op blz. 64 een versje voor dat... nu ja, hoe zal ik zeggen, wel wat erg... ach neen, ik kan het woord toch eigenlijk niet vinden dat hier past, of 't moest alweer zijn dat woord: ‘jong’, zoo echt, zoo beminnelijk jòng.

Over de zeer betrekkelijke waarde dezer verzen als verzen spreken wij ditmaal niet, ofschoon ze ons toch wel eenigen grond geven voor hoopvolle verwachting.

Dat in den jare 1912 in België een jonge man om deze verzen van een studie-inrichting als 't Athenaeum te Gent kon verwijderd worden en zulks op instigatie van iemand als Dr. Leo van Puyvelde, den man, die een heel boek over Albrecht Rodenbach op zijn geweten heeft - dit alles scheen mij opmerkelijk genoeg om 't hier even in 't licht te stellen[1].

GERARD VAN ECKEREN.

[Boekenschouw]

Theosophische geschriften

De Oude Wijsheid, door Annie Besant. Vertaald door Ada Waller. - (Uitg. v.d. Theos. Uitgevers-Maatschappij. Amsterdam 1912).

Esoterisch Christendom of de Kleine Mysterien, door Annie Besant. Vertaald door H.J.v. Ginkel - (Uitg. v.d. Theos. Uitgeversmaatschappij. Amsterdam 1912).

Als een historische godsdienst is uitgeleefd, zoekt het menschelijk bewustzijn, van angst en smarten vol, zijn heul en zijn vertroosting in de philosophie of in de theosophie.

De grens tusschen beide is vaak moeilijk te trekken. Want er zijn wijsgeerige systemen, zooals dat van Plato, met z'n dichterlijke mythen, of zooals dat van Fechner en von Hartmann in den nieuweren tijd, waarin het denken zijn abstract karakter prijsgeeft en, meer dan goed is, verpersoonlijkt, en er is een theosophie in onze dagen die, zooals haar tolk ons leert, de ontwikkeling van het Duitsche denken voltooit en kronen wil[2].

1) Ik zet hierbij natuurlijk voorop dat de toedracht der zaak door den Heer Ledegouwer in zijn brochure juist is weergegeven.
2) Rudolf Steiner, Philosophie und Theosophie. Verder: Philosophie der Freiheit.

Toch is er een grens, toch is de theosooph een ander dan de wijsgeer. Alle Philosophie ist Idealismus - dit woord van Hegel is zóó waar dat men aan haar idealistisch karakter elke echte philosophie herkent. En de theosophie is realistisch, in zekeren zin zelfs materialistisch.

Voor den bezonnen denker is de wereld een phaenomenon, niet in eigen individueel zelf, want dit behoort ook tot die wereld, is dus mede phaenomenaal, maar in de Idee, den absoluten Logos, het absoluut Subject. Locke had ons doen begrijpen dat er secundaire qualiteiten zijn, dat kleur, tastgewaarwording enz. enkel reactiën van den geest vertegenwoordigen op wat in de ruimte voorvalt; Hume had aangetoond dat kategoriën als oorzaak, substantie uit den geest zelf stammen; Berkeleys idealisme had geconcludeerd dat er niets was dan een aantal ikheden, een opvatting die, trots alle onderscheidenheid, aan Leibniz' monadenleer herinnert; en Kant had dit alles samengevat en de gedachte uitgewerkt, dat de secundaire eigenschappen der dingen niet alleen, maar ook de vormen van tijd en ruimte, waarin wij ze aanschouwen, subjectief zijn te noemen, ja dat het ding zelf, begrepen als eenheid en veelheid, als substantie en accidentiën, als veroorzakend en veroorzaakt, ook al weer het maaksel is van het bewustzijn, een maaksel waartoe het komt als het door het 'Ding an sich' wordt aangedaan. Fichte ging nu een stap verder en verstond het Ding an sich als in zijn wezen één met het ik dat zich in het bewustzijn openbaart - een inzicht dat Kant niet had ontbroken. Toen was de sleutel tot het mysterie van kennis en van zijn gevonden: wat in ons denkt is hetzelfde als wat de wereld stelt; subject en object zijn identiek naar hunnen oorsprong, en die oorsprong is ten slotte de Idee, de Soevereine Rede: er is niets dan de Rede, die zich, krachtens haren aard, dedoubleert, en aan hare spiegeling, de natuur, zich zelf hervindt.

Alle wetenschap vooronderstelt dit: zij tracht naar w a a r h e i d , zij wil daartoe komen door ervaring en door denken. Zij postuleert dat 'de natuur houdt wat de geest belooft', en dit wil zeggen dat zij in de natuur den geest het ware wezen acht. Voegt men daarbij dat hare methode evolutionistisch is en dat evolutie, ontwikkeling, beteekent zelfverkeering: het Eene dat voortdurend anders wordt en dus zich realiseert, dus tot zich zelf komt - dan merkt men op, hoe zij ook hier accoord gaat met de philosophie sinds Kant, want in die philosophie is eveneens sprake van een subject dat zijn object uit zich voortbrengt, het van zich onderscheidt om er aan te komen tot zichzelf.

Er is iets schimachtigs aan dit alles: de onpersoonlijke Wereldrede, die slechts aanziet eigen spiegeling, van eigen schaduw leeft: herinnert het niet aan Hindoestan, aan Brahmanisme en Buddhisme? Wel is hier realiteit, maar de realiteit is moment; alles is reëel, wat - opdat ik nu zelf eens theosophisch-beeldend spreke - in den grooten werelddroom krachtens diens aard noodwendig is. En dit geldt ook van den mensch; zijn individualiteit is betrekkelijk, hij is even veel en even weinig individu als de cel of de molecule of het atoom; ten slotte gaat alles op als functie in het Absolute Denken dat tevens is het Absolute Willen; de mensch is als een bundel functiën, in zekere afgeslotenheid, van de Idee die alles is. De mensch, die dit bevroedt, is eeuwig; hij weet dat wat zich in hem uit, er was, er is, er wezen zal. En dus is hij Sokrates en Plato en Spinoza en Goethe; in die allen werkte wat in hem werkt: de goddelijke Idee. Ook zet zich voort zijn arbeid in het algemeene leven, zooals, wanneer de stofwisseling de materie van de cel heeft doen verdwijnen en door andere heeft vervangen, van de eerste cel toch rest het type, de vorm, die nu weer in de tweede zichtbaar wordt. Voeg daarbij, dat van dit standpunt, in alles, nevens noodzaak, vrijheid is: alles ondergaat de werkingen van alles, maar alles reageert er op naar eigen trant, alles is energie, is energiek, beantwoordt hetgeen van buiten komt krachtens zijn aard; het subject is alom, het alwerkzame, dat niets

tegenover zich heeft dan het door het zelf gestelde. Zoo bouwt het zelf het dier, de plant, de kristallen: de wereld is niet enkel lijdelijk, zij is alom actief.

Deze visie der dingen is er een voor de toekomst; het Socialisme zal ze verstaan, omdat zijn strijd een dienen is, niet van den enkeling maar van de wordende gemeenschap; omdat het leert zelfverloochening; omdat het Marxisme er in brengt de wetenschappelijke methode - omdat het door dit alles rijp wordt voor een denken dat in het Algemeene waarheid vindt.

Maar dit Algemeen kan benaderd worden ook nog op andere wijze. De geest komt uit de natuur voort, is er aanvankelijk nog in verwikkeld en verweven, v o e l t dan de eenheid waarvan boven sprake is en die de wijsgeer denkt. Dan is de geest nog in het Al verzonken, er mede in betrekking, zooals dit het geval is met de dierlijke ziel die waarneemt allerlei wat ons verborgen blijft (zin voor temperatuursveranderingen, zin voor geuren enz.) omdat ons zelf te veel geconcentreerd is in de groote hersenen en opgaat in het abstraheeren. Ook de geest, naar zijn onmiddellijkheid, heeft dit alles nog, en het komt uit in verschijnselen als het tweede gezicht, en het visioen, in het algemeen in het somnambulisme, dat ook al niet mystieker en ook al niet helderder is dan de organische vormdrift, het natuurlijk

herstellingsvermogen en het instinct van planten en dieren, alle werkingen van het onbewuste of liever het onderbewuste, dat ten slotte als een minder-geconcentreerd weten, een schouwen, een simultaan reflecteeren moet worden opgevat. Nu kan zich die onmiddellijkheid des geestes ook richten op het Algemeene dat de wereld stelt, op het object der philosophie dus, en dan krijgt men een helderzien van de ideeën, dat zich kan vergissen - zooals ook weleens de somnambule dwaalt - maar dat toch dikwijls juist is en hetzelfde vindt als wat de denker in zijn systemenbouwing heeft benaderd. Alleen is, uit den aard der zaak, dit helderzien nog met natuurlijkheid behept; de ideeën worden, in den trant der gevoelvolle verbeelding, verpersoonlijkt; een wereld van wezens bevolkt het Al, de visionair schouwt ze; het abstracte wordt concreet-zinlijke, zichtbare, tastbare werkelijkheid. Dit nu is het standpunt van alle theosophie, waarvoor kenmerkend is dat zij het Ware heeft op de wijze der onwaarheid, dat zij in hooge mate philosophisch is en onphilosophisch; dat zij beeld en wezen geduriglijk verwart.

Hier is de geschiedkundige wortel van kunst, religie, wijsheid. Ook de kunst voelt de Idee, terwijl de religie ze wil, de wijsheid ze begrijpt. Doch deze alle worden steeds meer bewust: kunst v o e l t de Idee doch beseft hare verbeelding als verbeelding; religie w i l de Idee doch loutert zich bij hoogere evolutie, van de mythe; philosophie w e e t de Idee in alle redelijkheid. Oorspronkelijk zijn kunst, religie, wijsheid nog theosophisch: de artist is mythendichter, de religieuze is propheet, visionair; de wijze mysticus. Dit oorspronkelijk karakter van onbewust schouwend weten heeft de moderne theosophie bewaard. Zij komt op in een tijd als de skepsis, als het naturalisme en het materialisme het eeuwigheidsleven benarren. Dan is het een soort ‘Naturheilkraft’ die de geest aanwendt om dit euvel te verhelpen; wat het bewuste niet kan: het goddelijke vinden, dat doet het onbewuste in clairvoyante schouwingen.

Zoo was het in het begin onzer jaartelling, zoo is het nu. Toen was de uitkomst het historisch Christendom, nu is het de anglo-indische Secret Doctrine en Steiner's Occultisme. Toen was, met den ouden godsdienst, het besef van het substantieele verloren gegaan, ook omdat het individu was losgerukt van zijn levensbodem, daar de oude Civitas, de stadsstaat, was gevallen en de mensch niets had dan zich zelf, zich zelf alleen.

En nu is opnieuw de traditioneele religie gebroken, ons geslacht ontkerkelijkt, en dit moest wel, omdat er alweer geen civitas is, geen gemeenschap, want de kerk is de geestelijke eenheid, die uitdrukt de maatschappelijke saamgehoorigheid. Ook nu een radeloos individualisme, ook nu een zoeken van het Algemeene langs den weg van mysticisme, van occulte dusgenaamde wetenschap, in één woord: van theosophie.

Hierin ligt reeds opgesloten het oordeel over haar. Zij heeft het Ware - en dat verheft haar boven alle skepsis en negatie; zij heeft het in onwaren vorm, en dus is zij minder dan het omvattende redelijke van waarachtige wijsgeerigheid. Wat de denker denkt, wat voor hem is begrip, dat verzinlijkt zij, dat mythologiseert zij, dat wordt voor haar persoonlijk wezen. Zoo alvast het Wereldzelf, de Idee; zij kent ze als een Makranthroopos, d.i. een hoog en hemelsch mensch. De functiënbundels van dit wereldzelf, de actieve ideeën, zij worden Bouwers der planeten, der planten en der dieren. De eeuwigheid van den geest ziet zij als reïncarnatie, het duren van zijn daad in de opeenvolging der geslachten verbeeldt zij als een Karma, hierbij puttend uit de theosophie der Hindoes waarmee zij - door Blavatsky - historisch samenhangt. En omdat zij mythologiseert, wordt de ziel, de geest een entiteit, onafhankelijk van het lichaam, die binnengaat het Kamaloka, als het aardsche leven is volbracht, en die het nu reeds in den slaap ontvluchten kan. Wat inderdaad slechts

tweeërlei moment is des Begrips: de ziel, het andere van het lichaam, ongescheiden ervan onderscheiden, dat valt hier als abstracte tweeheid, ja zelfs veelheid, uit elkander; dat wordt hier substantieel gemaakt. Hiermee hangt ten nauwste samen het materialisme der theosophie: de ziel is fijne stof, beweert zij, en moet dit wel beweren opgrond van haar onmiddellijk karakter, dat immers clairvoyant, dus zinlijk, is. Daartegenover leert de philosophie dat zich al het stoflijke ten slotte oplost in Idee, dat het laatste woord der wijsheid zegt hoe de wereld moment is in het zuivere Denken.

Kortom, de Theosophie is een onklare wijsheid, zij is de wijsheid zelve in kinderlijken trant.

Of zij dan geen beteekenis heeft? Wie zal het loochenen! Zij bergt het ware in zich en schenkt dit, zij het mythologisch-beeldend, aan talloos vele zoekenden. Zij leert weer beseffen dat het leven toch iets meer is dan eten en dan drinken en dan de jacht naar geld. Haar individualisme, dat verraadt haar afkomst uit een burgerlijk milieu (zij kon ook socialisme zijn, maar zij is dit niet omdat haar schouwers de konde van het Onbewuste in eigen, dat is hier: burgerlijken zin vertolken[1)] maakt haar ongeschikt voor andere sympathieën die in onze tijden leven. Zij zal zich niet verstaanbaar maken aan de proletariërs, die, door

1) In de opvatting van de vervolmaakte menschheid der Zevende Rondte, ligt een supra-individualistisch ideaal.

Marxistisch, historisch materialisme, zoowel tot diep gemeenschapsvoelen als ook tot klaarder denken alreeds zijn opgevoed. Maar dit is haar verdienste: dat zij, wat verzuimd is door de kerk, het christelijke dogma doet beseffen in dieperen, zij het dan nog niet den diepsten zin. Esoterisch Christendom van Annie Besant ontleent hieraan zijn waarde. Dat ook in de leerstukken der Triniteit en der Menschwording Gods en der Verlossing en Verzoening een geweldige beteekenis ligt, dat zij alle verbeelden de onaanvechtbare werkelijkheid van het Denken dat genereert den Kosmos (zooals de Vader doet den Zoon) om dan in den zelfbewusten Geest van den wijze weer tot zich in te keeren (de Heilige Geest), dat deze drie momenten zijn van het Eenige en Eene (de Drieeenheidsleer); dat dus al het Aardsche eeuwig, al het Vergängliche nur ein Gleichniss is (de Godsmensch); dat in het besef hiervan de mensch is vrij geworden van beperking, zelf vereeuwigd is (Verlossing en Verzoening), dit verkondigt nu de Theosophie aan duizenden die 'hun geloof verloren', en daarom wensch ik Oude Wijsheid en Esoterisch Christendom in veler handen, hopend dat wat gij en ik als denkers vonden, door hen worde gegrepen, ja op kinderlijke wijze: doch misschien, misschien klaart zich in hen het halflicht van mysterie op tot weten, en wordt dus niet, wat Steiner wilde, de philosooph weer thesophisch, maar de Theosophie tot Philosophie, tot wetenschap van God.

Dr. H.W.PH.E.V.D. BERGH V. EYSINGA.

ZUTPHEN.

Kunstgeschiedenis, folklore etc.

Nationaal-Nederlandsche Muziek-politiek, door Dr. Herman Felix Wirth, Lector aan de Universiteit te Berlijn. (Amsterdam, v. Holkema en Warendorf).

Deze kleine brochure is eigenlijk een compendium van den inhoud van het lijvige boek des zelfden schrijvers 'Untergang der Niederländischen Volkslieder', welk boek door mij - niet lang geleden - ter dezer plaatse besproken is.

Wat in dat werk zoo krachtig te loven viel - trots het schrijnende van de verwijten aan het, volgens den schrijver, ontaarde Nederlandsche volk - het opgaan in de zelfgestelde taak; den onstuimigen drang het gemoed te ontlasten van wat het bezwaart; de zucht om door zoo krachtig mogelijk zeggen de lauwen en onverschilligen tot daden op te wekken, dat alles is hier (voor mijn gevoel) slechts in schijn aanwezig.

Het moet met leedwezen worden geconstateerd dat de auteur aan zijn geschrift een beslist polemisch karakter gegeven heeft; erger nog: dat hij de gelegenheid waarneemt hun, die niet precies handelen zooals hij het wenscht, een 'hak te zetten'; dat hij, zijne reactionaire gevoelens botvierend, de 'modernen' toetakelt op eene manier die men in den tegenwoordigen tijd zou onmogelijk achten.

Vraagt men bewijzen? Men vindt ze op bijna elke bladzijde! blz. 19: 'Dit hield stand tot aan het begin der 19de eeuw, tot de "gouden tijd" van Liszt en Wagner begon - of beter gezegd - totdat de neergang en ontaarding der Duitsche muziekcultuur begon'.

Dat alles is onredelijk van 't begin tot het eind! Die aangehaalde ‘gouden tijd’ (*ik* heb die periode nooit zoo hooren noemen!) en die wel verkapte, maar toch zoo duidelijke beschuldiging dat Wagner en Liszt den ondergang der muziekcultuur op hun geweten zouden hebben.

Maar, 't wordt nog erger! op blz. '36 lees ik: ‘Bij Wagner gaat de melodie allengs geheel in ontbinding over, en wordt het melodisch principe (de zang) verdrongen door het akkoordisch principe: zoogenaamde karakteristieke (dis)harmonieën, (dis)harmonische modulatie’ enz.

Dat tusschen haakjes geplaatste ‘dis’ is ongepast! De oudbakken leer dat Wagner wanklanken schreef, nog eens te willen opwarmen, is te kinderachtig om er langer over te praten; maar het begrip missen van 't geen Wagner voor de ontwikkeling van de moderne harmonie geweest is, beteekent m.i. bitter weinig begrip hebben van den groei der kunst. En dan, van Wagner en zijne muziek sprekend, te zeggen ‘zijn basis is het klavier’, dat kan werkelijk niet door den beugel.

Trouwens, het muzikaal begrip des heeren Wirth gaat niet heel diep! Hij spreekt nog zoo overtuigd en overtuigend over de ‘zielsvrede en blijheid des harten’ van Mozart en Haydn, en schijnt nooit te hebben gevoeld welke diep-schrijnende, smartelijke klanken ook die meesters konden uiten wanneer de stemming hen daartoe dwong.

Een ander staaltje van hopeloos wanbegrip staat op blz. 43: ‘Wagner en Strausz zijn ook n i e t Duitsch’. Zij zijn de belichaamde décadence der ‘Europeesche wereldstad-weelde’ enz.

Die twee in eenen adem te noemen is waarlijk onverstand. Mag die karakteriseering - maar dan toch slechts met beperkende grenzen!! - voor Strauss worden toegegeven; op Wagner past ze zeker niet.

Niets dan wanbegrip! Onmacht om de grootheid van het genie te beseffen.

Eindelijk nog: goedkoope zetten als: een ‘Wahnfried’ moest het zijn, maar 't bleef een ‘Friedenwahn’ moest een man van smaak niet gebruiken.

Eene andere eigen(on)aardigheid van den schrijver is, dat hij gaarne met verachting spreekt over de pogingen, door anderen aangewend, om den volkszang te verheffen.

Hij schijnt het af te keuren dat ‘liederenboeken worden uitgegeven voor zangstem en klavier’, dat ‘volksconcerten worden gegeven tegen geringe prijzen’. Hij spreekt met eene zekere verachting over hen die naar hunne beste krachten den volkszang trachten te bevorderen, als een ‘meneer of juffrouw van het concertpodium’, en klaagt: ‘groote muzikale genieën zijn er ook nog niet opgestaan, ondanks alle kwartjes en dubbeltjes-volksconcerten’. Wanneer de heer Wirth (in plaats van op zoo schamperen toon te gewagen van menschen die 't met den volkszang, of met de muzikale ontwikkeling van het volk, even goed meenen als hij), zal gaan inzien dat die lieden - in hun streven en bedoelingen - eigenlijk zijne medestanders zijn; dat zij - zij 't ook langs eenen anderen weg - naar hetzelfde doel streven, dan zal hij een heel eind verder gekomen zijn.

Mogen hunne pogingen nog geene tastbare resultaten hebben gegeven (wat i k uit eigen ervaring zou durven tegenspreken) ook de heer W. heeft tot nu toe slechts getheoretiseerd en staat, wanneer men hem naar de praktische gevolgen van zijn streven vraagt, nog met leege handen.

Taal en stijl van het geschriftje zijn niet van prima hoedanigheid; storend werken vooral de talrijke en leelijke germanismen.

Wanneer ik deze brochure dus eene mislukking noem, spreek ik den wensch uit dat de schrijver met een volgend werk revanche neme, en iets levere dat op de hoogte staat van zijn eerste boek.

WOUTER HUTSCHENRUYTER.

De Mythen van Griekenland en Rome. Haar oorsprong en beteekenis, door H.A. Guerber. Bewerkt door Dr. B.C. Goudsmit. (Zutphen, W.J. Thieme & Cie).

Hercules verslaat de zevenkoppige Hydra.
Uit: Guerber, Mythen van Griekenland en Rome.

‘De mythen van Griekenland en Rome hebben een zóó grooten invloed uitgeoefend op de schoonste gedachten in het beste deel der literatuur, dat de kennis daarvan dikwijls noodzakelijk is om de beteekenis te begrijpen van wat wij lezen.

“Als Byron Rome”, zoo zegt Thomas Bulfinch, “de Niobe der volkeren” noemt, of als hij van Venetië zegt: “het gelijkt op een Cybele der zee, juist opgerezen uit den oceaan”, dan schildert hij voor dien geest, die op de hoogte is van wat hij leest, voorstellingen, levendiger en indrukwekkender dan eenig penseel zou kunnen schetsen, terwijl die verloren gaan voor den lezer, voor wien de fabelleer een gesloten boek is. De literatuur is vaak ontleend aan de dichtwerken der classieken, en het is daarom absoluut onmogelijk, de werken van sommigen onzer beste schrijvers ten volle te genieten, als wij niet onmiddellijk hun beeldspraak kunnen begrijpen’.

Het is deze overweging welke er den vertaler toe bracht het boek van Guerber in het Hollandsch (en in een Hollandsch dat zich over 't algemeen zeer goed laat lezen) over te brengen. Ongetwijfeld zullen velen hem dankbaar zijn voor dit werk, in de eerste plaats zij, die niet de zegeningen van een ‘klassieke opleiding’ mochten genieten, doch voorts ook zij die wel dit voorrecht hadden (en het

is een voorrecht, durf ik zeggen, n' en déplaise de velen die het Grieksch en Latijn op de school willen afschaffen!). Ook de laatsten toch zullen telkens ervaren dat de fijne puntjes meer afslijten naar mate de tijd, waarin zij het:

> Lydia tota fremit Phrygiaeque per oppida facti

op de schoolbanken scandeerden, meer in 't grijze verleden terugzinkt. Ook de aesthetische waarde der mythen is groot; ik behoef slechts de namen Perseus, Theseus, Oedipus, Ulysses te noemen.

Als laatste hoofdstuk wordt in 't boek van Guerber een ontleding gegeven van de mythen onder het licht van taalstudie en vergelijkende mythologie. Het werk bevat vele fraaie illustraties.

E.

Romans en novellen

Landelijk Minnespel door F.V. Toussaint van Boelaere (uitgegeven door C.A.J. van Dishoeck te Bussum, 1912).

Een klein, keurig boekje. Reeds vroeger verscheen een privaatdruk, die algemeen zeer gunstig werd ontvangen. L a n d e l i j k M i n n e s p e l, schreef

Foto Ph. DENCULIN, Hal.
F.V. TOUSSAINT VAN BOELAERE

Streuvels, is van buiten als van binnen even kostelijk en fijn. Hier is een brutaal onderwerp op delicate manier behandeld en de landelijke poëzie is er opgevat en levend gemaakt met een hoogst verfijnde woordkunst. En toch zijn vorm en inhoud éénheid geworden en tot een welgeordende schoonheid volgroeid. Dat is eene zeldzame verschijning in onze Vlaamsche letterkunde.

In alle oprechtheid moeten ook wij getuigen dat dit verhaal van een dag te lande zeer bijzondere hoedanigheden bezit. Met eigenaardigen voorhang en aanhang wordt dit klein verhaal een zeer precieus ding, danig sterk van koel vermogen maar zóó scherp beeldend dat het een indruk nalaat, Tegen de bekende landelijke vertellingen steekt het voorwaar af, want Toussaint, een trage werker. ging zijn weg, arbeidde en ... slaagde.

Jaren zocht hij met stil geduld een eigen vorm waarin hij het alledaagsch gebeuren zou kunnen weergeven. En achttiendeeuwsche prenten (het werd nog gezegd) brachten hem op het spoor.

De verleidingsscène is het best gelukte van dit werk; sober en kiesch wekt de schrijver hier aandoening, terwijl hij in de rest ons meer bewondering afdwingt door het fijnkleurig en het luchtig vertellen van tragische dingen.

LODE BAEKELMANS.

Na jaren, Familieroman door Dora Musbach. - (Uitgever Scheltens en Giltay, Amsterdam).

Men hoort wel eens dat het moeilijk is een uitgever voor een boek te vinden. Doch hoe kan dit mogelijk zijn, waar toch uitgevers van ervaring als Scheltens en Giltay een boek als het hierboven genoemde voor hun risico nemen durfden. Stellen zij hun lezers zoo laag dat zij van dezen bevrediging veronderstellen in een dergelijk uiterlijk geschrijf, of wordt in dezen tijd van romanschaarschte, een pennevrucht als deze, die als onrijp ooft ongebruikt behoorde te vergaan, gretig door den uitgever opgeraapt, omdat er nu eenmaal de vraag naar een roman blijft en bij gebrek aan volgroeid gewas wel dit soort halfrijp ter verbruik moet worden geboden. ‘Na jaren’, is de quasi-tragische geschiedenis van een meisje met een dubbelen naam, wier vader bankroet gaat. Een verloving met iemand in Indië laat zij àf gaan om zich aan een schatrijken man, met wien ze onmiddellijk trouwen kan, te verbinden.

Het oude geschiedenisje krijgt een vleugje moderniteit, doordat de schrijfster tegenover dit vluchtige, oppervlakkige wezentje een paar zusters plaatst, wie hetzelfde ongeluk in de familie heeft getroffen, doch die onafhankelijk van mannenwelgevalligheid, opgaand in haar werk, heur levensweg kiezen.

- ‘Bah! Hoe min’, zegt een dezer werkende vrouwen tot de pas verloofde zuster... ‘in dezen tegenwoordigen tijd, dat de vrouwen onafhankelijk zijn, trouw jij zonder liefde... ongelukkig schepsel; dat is een groote misdaad... o, wat daal je in mijn achting’.

Doch het zusje, niettegenstaande 't gemis aan deze zusterlijke achting, trouwt den rijkaard, ontmoet, weduwe geworden, den vroegeren geliefde en ervaart dan met smart de beteekenis der jaren welke na haar ontrouw zijn verloopen en dat een liefdevol echtelijk geluk haar ontzegd is en blijft.

Doch er is zoo weinig innigs en werkelijks in dit verhaal; men voelt zóó duidelijk dat het niet doorvoeld, doch gefabriceerd werd en dit maakwerk nog wel door een beginneling in 't vak is ter hand genomen, dat ik waarlijk, uit de eigen ervaring van een paar vervelende uren, niet tot de lezing mag aanmoedigen.

ALBERTINE DE HAAS.

Hij die kwam en ging, door X. Opgedragen aan M.L.C. Vertaling van E.T. Laan. ('s Gravenhage, C.L.G. Veldt).

Onder het opschrift ‘De Roman van een Kunstenares’ wordt ons, door middel van een inliggend drukseltje, verteld van de wèl heel romantische totstandkoming van dezen roman. De ‘kunstenares’ is een bekende Amerikaansche tooneelspeelster, voor wie, tijdens haar optreden in Londen, een officier liefde ging opvatten. Deze wordt wel beantwoord, maar zij wijst hem ten slotte af, bang, dat zijn liefde niet zal kunnen dragen de wetenschap hoè haar leven geweest is, voordat hij haar leerde kennen, en hem niet willende aannemen, zonder dat hij dat alles weet. En, terug in Amerika, gaat zij in een boek haar leven beschrijven, van het eerste moment af dat zij zich herinnert.

Zij vertelt hem alles zoo objectief mogelijk, met vermijding van ieder wekken van medelijden.

Zij noemt het boek alleen ‘To M. L C.’ - maar als hij het, in Afrika zijnde, leest, begrijpt hij, dat het voor hem geschreven werd; hij keert dadelijk terug naar Londen, en, als hij telegrafisch uit New-York verneemt, dat zij in Spanje is, gaat hij daarheen, en vindt haar in een klein, afgelegen stadje.

8 October 1912 huwden zij.

En deze toelichting doet met zekere spanning naar het boek grijpen, dat wel niet werd tot een kunstwerk, zooals we in onze Hollandsche letterkunde dat woord opvatten, maar dat toch zeer leesbaar is, en vooral in leesportefeuilles en bibliotheken opgang kan maken.

De laatste honderd bladzijden zijn heel wat beter dan het begin, waarschijnlijk, omdat het daarin beschrevene dichter bij de schrijfster lag en de herinneringen dus levendiger waren.

Vooral de beschrijvingen van haar verblijf in Italië, waar zij een algeheele metamorphose ondergaat, zijn heel goed, en geven telkens blijk van eene persoonlijke visie.

Wie in dit boek hoopt te lezen prikkel-boeiende avonturen en bizonderheden op-het-kantje-af, zooals dat in een levensbeschrijving van een actrice zoo goed zou kunnen, komt geheel bedrogen uit. X is niet slecht, zelfs niet zwak, althans niet in die mate, waarin we dat zouden verwachten van iemand, opgevoed als zij.

Integendeel, zij..., maar neen, laat ik U niet nog meer van den inhoud vertellen, doch volstaan met de mededeeling, dat niet te veel eischende lezers en lezeressen - en die zijn legio - er een genoeglijk boek aan zullen hebben.

Persoonlijk had ik de situatie pikanter gevonden, wanneer dit boek ‘hem niet bereikt had’, of indien we dit althans niet te weten waren gekomen, maar dit is een kwestie van smaak.

J.H. FRANÇOIS.

Het nieuwe geslacht, door Olga Wolbrück. Bewerking van Mevr. Wesselink-van Rossum. (Uitgave van Holkema en Warendorf).

Dat deze schrijfster zoo druk gelezen wordt lijkt een teeken des tijds. Want de psychologische roman heeft het groote publiek reeds lang verveeld en een werk als dit, vol levendig gebeuren, vol van den bestaansstrijd der midden- en hoogere klassen, voldoet aan een algemeen begeeren: dat men bij zijn lectuur iets mee beleeft. Iets mee beleeft in een ruimer gebied dan de ziel van een enkeling.

Het beste zou het hierboven aangegeven werk te vergelijken zijn met het boek van Schürmann: De Berkelmans. Als daarin, speelt een groothandelaar, manufacturier, een voorname rol, is er de verwijdering van zijn deftig gezin tegenover den vaderzakenman. Doch dit boek is nog veel bewogener. Naast het gezinsleven rijst het moderne Berlijn op en ook verrijzen de nieuwe praktijken, zienswijzen van menschen die vooruit willen, menschen die trappen, duwen, stompen, om in deze overvol rakende beschaafde samenleving niet zelf vertrapt, geduwd en gestompt te worden. Veel moois, verhevens, edelmoedigs, christelijks is daar niet in. Doch eerlijk is deze schrijfster in al haar waarnemingen. Zonder verontwaardiging, zelfs zonder weemoed of heimwee naar een andere maatschappelijke constellatie, laat zij haar eerzuchtshelden den vollen maat van aardsch geluk wegdragen aan 't eind van 't boek. De macht begeerende krijgt ten slotte macht, de geldbegeerende krijgt geld. Het feit van de vuilheid der wegen, langs welke 't geld gezocht wordt, doet niets af aan de vindbaarheid van het geld, dat immers ook langs de vuilste wegen bereikt kan worden. Met alle schoone moraal welke het leven zelf er op na zou houden: dat gestolen goed niet gedijt, eerlijk het langst duurt en dergelijken, wordt hier zeer eerlijk gebroken. Een boek zonder idealisme, doch een trouw afgietsel naar het leven. Dit wat den inhoud aangaat; de verteltrant van de schrijfster is zeer geestig. En hierom vooral leest men graag door, boeit het boek tot het einde toe.

ALBERTINE DE HAAS.

Ille mihi, Roman van Elizabeth von Heyking Bewerking van B. de Graaff-van Cappelle. (Amsterdam, Van Holkema & Warendorf).

Dit werk van Elisabeth von Heiking, wier Briefe, die ihn nicht erreichten vóór eenige jaren ook hier in Holland grooten opgang maakten, behelst de geschiedenis van een adellijk meisje, door haar vader piepjong uitgehuwelijkt aan den eersten den besten pretendent, den land-edelman von Zehren, die haar brengt naar zijn goed Weltsöden in een afgelegen, dorren hoek van Noord-Duitschland. Het huwelijk is niets dan teleurstelling, de jonge Else ontmoet een anderen man, den diplomaat von Walden, - haar eerste huwelijk wordt ontbonden, en in het tweede, waarin de liefde niet ontbreekt, volgen zooveel tegenspoed en rampem elkander op, dat men de ten slotte bevredigende oplossing bijna onwaarschijnlijk acht. Het is moeilijk den indruk, die dit stevige boekdeel maakt, in eenige regels saam te vatten. Ik heb schetsen gelezen van de Maupassant, van Couperus, van Buysse, nauwelijks meer dan een vluchtige penteekening, die aangrijpend waren, die met een paar woorden een emotie te weeg brachten, - schetsen, die men niet kan na-vertellen, omdat ze als een zeepbel zouden breken, en die toch zich in de herinnering hechten, uitmuntend door fijnheid van gevoel, van lijn, van kleur, - door dat zeker iets, dat men niet duidelijk kan verklaren, maar dat als het blauwe herfstwaas over de zonnige wereld een teeren glans weeft over het al-dagelijksch gebeuren.

Geen enkele maal heb ik bij het lezen van dit boek een dergelijke emotie ondervonden, hoewel het een rijk onderwerp: het leven, lieven en lijden van een rijk-besnaarde vrouweziel behandelt. Maar - volgens mijn inzien - ontbreekt de schrijfster de gave om de rechte bekoorlijkheid in haar werk te leggen; zij heeft zich voornamelijk toegelegd op het weergeven der gebeurtenissen, en aangezien deze vele in aantal zijn, kan men niet zeggen, dat het boek arm is aan afwisseling, maar wel gevoelen wij nu en dan een gebrek aan gloed en aan suggestief vermogen, waardoor het verhaal soms wat sleepend wordt en wat al te breed van beschrijving.

De eenigszins zonderling gekozen titel: Ylle Mihi beteekent, gelijk na lang wachten de verklaring op bl. 210 zegt: Die voor mij, - brokstuk uit een spreuk van Horatius, welke in 't Hollandsch overgezet luidt: ‘Uit alle hoeken der aarde lacht die mij tegen’.

Even later lezen wij, dat Else, de jonge vrouw, bij deze woorden denkt: ‘Hem, dien ik liefheb zal mijn toevluchtsoord zijn’.

Ille Mihi, die voor mij, de haven dus, de vluchtheuvel te midden van 's levens stormen.

Heeft de schrijfster willen aantoonen, hoe machteloos de hoogste Liefde kan staan tegenover zorgen, wantrouwen en miskenning?

De vlijtige pen van mevrouw de Graaff - van Cappelle bracht een over 't geheel zeer goede Hollandsche vertaling tot stand, waarvoor wij deze ijverige werkster gaarne hulde brengen.

I.H.

Diversen

Liedjes, Wijzen en Prentjes, door J.H. Speenhoff. Zevende Bundel. Nieuwe Reeks. Pianobegeleidingen door Willem Landré. (Rotterdam, W.L. & J. Brusse).

Zooals men bewondering voelt bij het steeds aangroeiend aantal bundels Falklandjes, mag ook met waardeering Speenhoff's vermeerderend oeuvre worden begroet. Wij weten nu langzamerhand wat wij aan dezen dichter-zanger hebben, ook wat wij n i e t aan hem hebben.

Dat hij ons telkens opnieuw weer verleidt in zijn bundels te neuzen, dat hij telkens ons weer weet te boeien ondanks het vele (te vele) wat wij gaarne uit zijn werk zouden missen, bewijst voldoende de waarde van dit zeer eigenaardig talent. ‘De leege Schoolbank’ is uit dezen bundel al populair. Hoor, hoe Speenhoff met de nieuwe mode den draak steekt:

> Eten durft ze [de slavin der mode] niet te wagen
> D'r corset is veel te nauw
> Van een half vanilletaartje
> Valt ze van benauwdheid flauw.
> Om maar slank en dun te blijven
> Doet ze met azijn 'n kuur
> En ze lijkt na 'n paar maanden
> Op een paling in het zuur.

Niet fijn? Neen, maar zoo echtSpeenhoffsch. En we moeten deze liedjes zien in het licht dat Querido er op heeft geworpen in zijn Speenhoff-studie[1]; wij vinden er dan allicht toch iets van die ‘hoogere intelligentie’ in, waar onze Jordaan-beschrijver op doelt.

G.v.E.

1) S t u d i ë n . 2e bundel. (Maatsch. v.G. en G. Lectuur).

Letterkundig leven uit de maart-tijdschriften

De Gids.

P.H.v. Moerkerken Jr. besluit zijn novelle. Dirk Coster vervolgt zijn van Oordt-studiën; hij heeft het ditmaal over de beschrijving en de taal van ‘Warhold’. Wat literaire stijl en schrijfwijze is heeft La Bruyère met twee woorden gezegd: peindre et définir. In een harmonische stijl spreekt de geest met zijn twee-eenige taal: de taal der dingen, of het schoone beeld, en de taal van zich zelve, de taal der loutere, aan de wereld gewonnen begrippen. In de laatste is de korte aandoening der dingen in de diepe ademhaling van den ontroerden geest, de plastiek in het rhythme versmolten. In ‘Warhold’ echter zijn deze beide schrijfwijzen onversmolten gebleven, elkaar vijandig. Telkens stoort de bekommering om ‘het ding’ het natuurlijk rhythme.

Over Huygens' klucht ‘Trijntje Cornelis’ schrijft Prof. G. Kalff. Een veelzijdige persoonlijkheid was Huygens, daarbij een vroom man. Evenwel:

> zijn verstandelijke vroomheid verdroeg zich wonderwel met een sterken lust tot grof-zinnelijke scherts, met een zich verkneukelen in sexueele aardigheden en faecalische grappen.
> Zoo zien wij het in het jaar 1653. Den laatsten September van dat jaar zit hij op Hofwyck verdiept in gedachten o v e r d e s H e e r e n A v o n d m a e l ; een week vroeger had hij zich verlustigd in het dramatizeeren van de avonturen eener Zaandamsche schippersvrouw in een beruchte Antwerpsche achterbuurt; in de klucht van Tryntje Cornelis, welker inhoud door hemzelf aldus is samengevat:
>
> Trijn, aengehaelt en uijtgeplundert bijde Kan,
> Wreeckt sich met vuijsten, en bedrieght haer' eighen Man.

Het besluit waartoe Prof. Kalff komt is:

> Er is o.i. maar één comicus der 17de eeuw, die om zijn natuurlijken aanleg en zijn talent in één adem mag worden genoemd met Breero en Hooft; doch die ééne is niet Huygens, maar Asselyn, de dichter der Jan-Klaasen-trits.

Joh. de Meester acht het Futurisme buitensporig en drukt daarover een causerie uit een ‘vijf-uur's-spreekbeurt’ hier af. Herman Baccaert vertelt ons van de Vrijage van Sinte Vadderik; van H. Middendorp en A. Roland Holst vinden wij Verzen. In zijn Dramatisch Overzicht prijst Mr. v. Hall Hauptmanns Gabriël Schillings Flucht tegenover J.H. Rössing, die dit werk in het N.v.d.D. onbetamelijk heeft afgebroken.

Viotta bespreekt de Beethoven-boeken van Paul Bekker en Thomas San Galli.

Onze Eeuw.

Van G.F. Haspels een echt-Haspelsche novelle ‘Vriendschap’, een novelle dus met alle goede en zwakke qualiteiten van dezen auteur. Wat zegt ge van dit fraai begin.

> Uit den accacia aan den vijver zwiert een meesje op breedgespreide vlerken neer. Zeilt op lange golvingen door de zonnige ochtendlucht, zoo

de wijd-open tuinkamer binnen, recht op den vijver-accacia in den spiegel af.
Voelt zich plots bijna-gevangen, fladdert hevig tegen, en grijpt een voor de kameropening neerhangend wingerdlot, waarvan, door den schok, driftig dauwdrupjes neerparelen. En door de rest van zijn vaart laat het meesje zich aan de rank lekker schommelen; de kamer in, den tuin in.
Die kamerkooi hoe potsierlijk, de tuin hoe zalig!
In die kamer: een witte tafel, waarop niets te pikken; beneden, op een veld onmogelijke bloemen, een geel en bruin glimmend ding, dat stoomt en gek zingt; en daar aan den muur die vijveraccacia, maar niet te vertrouwen.
In den tuin zon en dauw, open hemel en koelte, en overal wat te pikken.

Nog eenmaal laat het zich lekker schommelen: maar och, niets geen variatie: die kamer blijft dood, en roetsch! weg is het meesje.
Het wingerdlot slingert hevig, schommelt zachter, hangt stil.

Mr. R.A. Fockema zet de beteekenis van F.K. von Savigny voor dezen tijd uiteen; Just. Havelaar doet ons ‘rond-om Raphaël’ verwijlen; Prof. Saussaye vervolgt zijn essay over ‘Christendom en Cultuur’. Marie Schmitz geef Verzen.

Elseviers Geïllustreerd Maandschrift.

De vele vrienden van Johan Wagenaar zullen ongetwijfeld dadelijk op het stuk van H.W. de Ronde aanvallen waaruit hun deze bizondere musicus en sympathieke mensch tegentreedt. De schepper van ‘De Doge van Venetie’ en ‘De Schipbreuk’ wordt de ‘hoogere’ humorist onder de Ned. toonkunstenaars genoemd. Ook aardige anecdoten lezen wij en o.a. worden wij vergast op 't grappige versje dat Wagenaar aan de Ware Jacob-redactie zond toen men hem zonder sik had afgebeeld en waarin hij vraagt:

Als billijkheid voor U niet niks is
Zoo geef mijn sik dan, wat des siks is...

Schilder-van-de-maand is Albert Baertsoen over wien Karel van de Woestijne hier een mooie studie publiceert, natuurlijk met de noodige illustraties. Over een anderen Meester, Mantegna, schrijft Just. Havelaar. Emmy van Lokhorst wijdt ons in Phil's eerste liefdedrama in.

Groot-Nederland.

INHOUD. Sonnetten, door Hélène Swarth. - Herakles, door Louis Couperus. - De ‘Villa des Roses’, door Willem Elsschot. - Het schoone Buitenleven, door Lode Baekelmans. - Geluk, door Suze la Chapelle-Roobol. - Heide, door Hein Boeken. - Adrastos (fragment), door Edward B. Koster. - Dramatisch Overzicht, door Frans Coenen. - Literatuur.

Met het mooie boek van Top Naeff toont natuurlijk ook Jan Walch zich zeer ingenomen. Hij wijst aan 't slot van zijn uitvoerige bespreking op T.N.'s bijzondere liefde voor kinderen, die

zoodra er een kindergebeuren verhaald wordt, haar stem een treffende innigheid èn ‘leukheid’ doet krijgen. Men voelt dat zij zich in dat gedoe v e r m e i t ; dat ze hun leuke maniertjes, hun gezichtjes, hun haar, hun spelletjes, hun ‘eigen kop en schoteltjes’ enzoovoorts, enzoovoorts, enzoovoorts aanziet met 'n bijzondere heel diepe en heel zacht-glimlachende belangstelling.

De Tijdspiegel.

Wat is die Stijn Streuvels toch een heerlijk man; wat genieten wij Tijdspiegel-lezers weer van zijn ‘Dorpslucht’. Wel weinig doet daartegen het vrij bleeke verhaaltje van een kantoormeisje dat een verboden omgang heeft en als er gevolgen blijken te komen zich met haar geliefde besluit dood te schieten. Wij vinden het in deze aflev. nevens poëzie van J.H.v.d. Burg en Jan Greshoff.

Dietsche Warande en Belfort

INHOUD. De Christiwaarheid en Bolland, door Aug. Bruynseels. - Het Rijnkanaal, door Dr. A. Van de Perre. - De houten Brug, door E. Fleerackers, S.J. - De langzame Tempo's in 't Beethovenwerk, door M.E. Belpaire. - Daar stond een brand ..., door A.S. - De Danstent, door Jozef Simons. - Boekennieuws.

Ons Tijdschrift.

INHOUD. Nieuwere Paulusliteratuur, door W. Coenraad. - Verzen, door J.A. Rispens. - De oogen van den Uil, door H. Armin. - De Vrouw en Arbeid, door H.C. Gunningde Vries. - Terugblik, door * * * - Van Boeken. - Ontvangen Boeken enz.

De Beweging.

INHOUD. Oorlog of Revolutie? door J. de Gruyter. - Orm en Hils, door A.H. van der Feen. - Overdenkingen, door Dr. M.H.J. Schoenmaekers. - Een Nieuwe Rhetoriek? door Th. van Ameide. - Fluit en Rommelpot, door André Jolles. - De Doode Vulkaan, door George Gonggrijp. - Aanteekeningen over Rhetoriek, door P.N. van Eyck. - Politieke Feiten en Richtingen, door G. Burger. - Boekbeoordeelingen.

De Nieuwe Gids.

INHOUD. Sentimenteele Geschiedenissen (De Kus), door J. Steynen. - De Ander, die Grijpt, door Louis Carbin. - Pallieter - Een Saterachtige Dag, door Felix Timmermans. - Indrukken van het Tooneel te Parijs, door J.L. Walch. - Naschrift bij: Staring als Dichter, door D. Tol. - Lyrische Aardrijkskunde, door Laurens v.d. Waals. - Rondom Napoleon, door Dr. A. Aletrino. - Walter Savage Landor, door J. de Gruyter. - Sophie (Gedicht), door Herman Poort. - Gedichten, door Josef Cohen. - Aanteekening behoorende bij Paar im Dunkel, Van de Redactie. - Paar im Dunkel, door Wilhelm von Scholz. - Aanteekeningen over Kunst en Letteren, door Hein Boeken. - Goethe (Gedicht, door Hein Boeken. - Dooden-marsch voor Richard Wagner's Sterfdag, door Hein Boeken. - Soli Orienti (Rijmbrief aan Jozef Muls), door Hein Boeken. - Kunstnotities, door Cornelis Veth. - Literaire Kroniek, door Willem Kloos. - Philosophische Kroniek, door Mr. G.J. Grashuis. - Binnenlandsche Staatkundige Kroniek, door Frans Netscher. - Buitenlandsche Staatkundige Kroniek, door Chr. Nuijs.

Stemmen des Tijds.

INHOUD. Romaniseerende invloeden, Voorheen en Thans, door Dr. W.J. Aalders. - Het Schemerdal, door J.A. Visscher. - Het Leidsche program, door Dr. J.R. Slotemaker de Bruine. - Het leven van William Ewart Gladstone, door Dr. M. Visser. - Oostersche Reisherinneringen, door Dr. J. de Zwaan. - Literair Keuroverzicht, door J. Jac. Thomson. - Leestafel. - Bibliografie, door J.C. Rullmann.

Vragen van den Dag.

INHOUD. Het Macedonische vraagstuk, door Dr. H. Blink. - Het Bijbelsche en het Babylonische zondvloedverhaal. Hun overeenkomst en verschil, door P. Keuning. - Dieventaal, door H.W.J. Kroes. - Theegebruik en theeproductie. - Bijgeloovigheden in onzen tijd, door J. Rasch. - Duitsche geest, door Dr. Georg Brandes. - Het uitroeien der dieren, door J. Hendrik van Balen. - De visschen en hunne plaats in de natuur, door J. Daalder Dz. - Baden der vogels. - Van Maand tot Maand. - Bibliographie.

Frederik Leonardus Hemkes en zijn tijd

II

KLOOS is de leider der nieuwe beweging. Hij is de krachtigste vijand van ten Kate en den ouderen Beets, van Honigh en Schaepman. Hij verdedigt Lilith tegen De Gids en Alberdingk Thijm, geeft Perk uit en formuleert het program der nieuwe school, dat hij in tallooze kritieken aan vele bundels poëzie demonstreert. Het is Kloos, die als eerste den nieuwen eischen klem geeft door te wijzen op het voorbeeld der groote dichters uit het verleden, op de gezaghebbende kritiek van Leigh Hunt en Wordsworth, en hij is het, die als eerste den historischen achtergrond der nieuwe school toont in de frischheid van gevoel, natuurlijkheid van uitdrukking, het zuivere Hollandsch van Brederode (Veertien Jaar Litt. Gesch. I pag. 118), de klankexpressie van Vondel (I p. 158), Hooft, Poot en Hoogvliet (I p. 159), de rhythmische oorspronkelijkheid van da Costa, het effect zijner veellettergrepige woorden (I p. 160, II p. 3, 6), het oorspronkelijk timbre der dichterlijke verhalen van Beets, de klank-schilderende kracht van Potgieters Florence-verzen (I p. 160), Multatuli's vermijden van de dichterlijke taal (I p. 53). Ook werft hij nieuwe medewerkers. Aletrino, door van Eeden in den kring van De Nieuwe Gids binnengeleid, wordt door Kloos apart genomen en bewerkt. Van Looy, door hem aangezet, waagt ‘Een dag met sneeuw’ en het ‘je schets is mooi, Cobus!’ van Kloos drijft hem tot het schrijven der overige Proza-stukken. (De Boekzaal I p. 10). Overal doet hij zich gelden, en hij is, in waarheid, de leider, de ziel der beweging.

Hij, de modern voelende en fijn-rhythmische kunstenaar, geeft den nieuwen inhoud en den nieuwen vorm en hij speurt in verleden en omgeving naar hetgeen zijn streven verwant is. Zijn kritiek kan, vergeleken met die van van Nouhuys, Smit Kleine, van Hall, prof. Brill, Mr. C.Th.v. Deventer, Pol de Mont, hetgeen oud en nieuw was in het werk van Hemkes scheiden.

En daarin komen de anderen overeen, dat Het Geuzenvendel, Verlangen, De Lisch de beste verzen zijn, en prof. Brill voegt er bij, doch in een brief aan Hemkes zelf d.d. 8 Dec. 1882 en dus euphemistisch voor ‘vind ik leelijk’: ‘Het kindeke van den dood moet ik bekennen niet te vatten’. Geen der overigen noemt of prijst ‘Daar rijst me in 't hart’ (p. 53) of ‘Het Kindeke van den Dood’ (p. 26).

Men zie nu wat Kloos van hem schrijft in April 1883 en in 1887, voor ieder in zijn Veertien Jaar Literatuurgeschiedenis te lezen:

(Hij gaf zich) ‘moeite - om een zuivere volle toon aan te slaan’ (pag. 108).

en:

‘Ik ken fijne naturen, die veel van hem houden

en dat bewijst ook wel een beetje, dat hij v o e l d e , wat hij schreef.

Maar twee zijner gedichten zijn meer dan gevoeld, zij zijn g e v o e l ’...

en dan citeert hij ‘Daar rijst me in 't hart’ en verwijst naar Het Kindeke van den Dood met de woorden: ‘nog mooier, dat moet de lezer zelf maar naslaan’, (cf ook A. Verwey, Inleiding tot de nieuwe Nederl. Dichtkunst[3] p. 85).

Het verschil der kritische waardeeringen is treffend en de vraag dient gesteld of werkelijk deze twee verzen het dichtst naderen tot het ideaal der tachtigers.

Vergelijken wij ze met de overige acht-en-dertig verzen, nemen wij Kloos als leidsman, geven wij ons rekenschap van hetgeen hij bedoelt met ‘zuivere, volle toon’ en ‘zij zijn gevoel’.

* * *

In zijn Veertien Jaar Literatuurgeschiedenis heeft Kloos zijn litterair credo geformuleerd, wel fragmentarisch en nimmer tot een systematisch geheel samengevoegd en soms schijnbaar in tegenspraak met zich zelf, maar toch met eenige moeite tot een systeem te brengen. Zijn eischen treffen de stof, zij treffen tevens den inhoud, den vorm en de verhouding van deze beide. Ik merkte reeds op, dat ook hem de absolute overeenstemming van inhoud en vorm een axioma was en sinds 1880 altijd gebleven is (I pag. 5, 30, 105). Doch minder hecht is zijn oordeel geweest over de stof. Aanvankelijk, d.w.z. van '80 tot '85, (Veertien Jaar Literatuurgeschiedenis[2] I pag. 1-121) toen hij zijn litterair-critische principes nog niet geheel geformuleerd had of nog niet ongedwongen formuleeren kon, - aanvankelijk achtte hij elke aanleiding, ook vaderland, huiselijk geluk, godsdienst, jongensachtige liefde in staat den dichter een artistieken inhoud te geven (I p. 94, 95, 107). Later kwam hij daarvan terug en oordeelde hij voor den lyrischen dichter noodig een bewustzijnsinhoud, die uit plastische voorstellingen (I p. 55, 70, 73, 78, 105, 122, 128, 151, 185) en individueele, zeer individueele emoties en stemmingen bestond[1)] (I p. 164, 165, 184, 189), terwijl hij van gedachten - door Perk geenszins verwaarloosd, trots de scherpe veroordeeling van de oorspronkelijkheid der gedachten als voornaamste criterium der litteraire schoonheid, - terwijl Kloos van gedachten nauwelijks rept (I p. 56, 73, 149, 152, vooral p. 132). Maar vooral de vorm, de technische middelen hadden zijn aandacht; 't kwam er toch op aan den inhoud scherp en duidelijk, volledig en nauwkeurig, tot de fijnste nuance der vluchtigste stemming te fixeeren. En hij eischte een ruimen woordenschat, een zorgvuldige syntaxis, een beeldspraak, die voor elk apart geval geschapen zou worden (I p. 133) en een keur van klankexpressieve middelen, waartoe hij rekende het geluid der klanken op zichzelf en in hun opeenvolging en het rhythme, waarvan Perk nauwelijks gewaagde.

Vooral aan dit laatste technische hulpmiddel hechtte Kloos, omdat hij voor zijn subtiele stemmingen een technisch middel behoefde, waarmee hij zijn fijn genuanceerde ontroeringen zou kunnen fixeeren.[1)] En naar ik meen is hij, trots

1) Kloos lc. p. 154, den bruischenden wijn der nieuwe (! Gr.) fantasien en hartstochten; p. 185 de beste dichter h i j is, die het sterkst, dat is het fijnst, dat is het individueelst gevoel het zuiverst weet te uiten. Op pag. 47 plaatste Kloos een opmerking, waaruit blijkt, dat de noodzakelijktijdelijke waardeering van zeer individueele emoties hem bewust was.

1) Kloos Veertien Jaar Literatuur Gesch. I[2] p. 128: ‘Verwey neemt, in versbouw en rijm en woordvoeging, tal van onschoolsche vrijheden, die even zoovele schoonheden ten gevolge hebben. Nieuw is ook de vermenging van jambische, trochaeïsche daktylische en anapaestische verzen in R o u w o m 't j a a r en I n M e m o r i a m p a t r i s , die met hun beiden het allerhoogste en allerschoonste van den bundel zijn’.

regels als ‘De Godheid troont diep in mijn trotsch gemoed’ (Perk), de eerste door en door moderne verstechnicus van onzen tijd, omdat hij de eerste modern voelende schrijver is. Terloops zij hieraan toegevoegd, dat Kloos intuïtief tot resultaten kwam, die moderne onderzoekingen als algemeen geldende psychologische wetten hebben bewezen, zoodat Dr. Jac. van Ginneken kort geleden vele voorbeelden voor de buitenlandsche theorieën kon nemen uit Kloos' eersten bundel. Kloos namelijk had opgemerkt, dat de dalende stem, het initiaal akcent, iets gedragens en langzaams, het finaal akcent iets vlugs en ongedwongens heeft en de aandacht over de zwak betoonde lettergrepen heenvlucht naar het krachtige hoofdaccent. Of anders gezegd: dat een trochae met dalende stem gesproken een andere gevoelswaarde heeft dan de stijgende jambe en dientengevolge weer een dactylus (¦ ⏑ ⏑) zich nog sterker in gevoelswaarde onderscheidt van een anapaest (⏑ ⏑ ¦) als de trochae van de jambe. Waarmee de mogelijkheid ontstaat om door afwisselend gebruik van trochaeën, jamben, dactylen, anapaesten etc. fijne nuanceeringen der aan-

Men leze, daarop lettend, ook Kloos' sonnet op den dood van Mr. A.D. de Vries; b.v. O // klaagt om 't jónge léven // met één slag, geslóópt // welke regel bestaat uit: een treurig gerekte uitroep *O*; een scherp gedifferencieerde trochae (klaagt om) = harde klacht; twee zwakkere trochaeën = bezadigde klacht; dan met een levendige invoeling in 't droeve feit een scherpe amphibrachys (met één slag); daarop een jambe (gesloopt) etc., cf. Dr. Jac. v. Ginneken. De Taal van het gevoel, Studiën, 1909, p. 518.

doeningen door het rhythme uit te drukken[1]. Geen wonder dan ook, dat zijn kritiek beinvloed is door dit inzicht, maar ook des te bewonderenswaardiger, dat hij niet eenzijdig werd en toch vele andere criteria deed wegen.

Herinneren wij ons nu, wat Kloos bewondert in den jongen dichter, dan kunnen wij dit thans omzetten in de volgende kritiek.

Gij, Hemkes, maakt geen fouten, die mij beletten uw werk te waardeeren of wel gij versiert uw verzen niet met vergelijkingen, die gij buiten het verband van uw gedichten mooi vondt en nu zoo goed als 't gaat in uw regels proptet. Gij hebt uw eigen aandoeningen niet aan de zegswijzen der ouderen verbonden (I p. 133). Daarenboven hebt gij in diepe concentratie de stof doorleefd van eenige uwer verzen, in sommige waarvan de moderne sensibiliteit zich uit. Uw aandoening bracht relief en dit werd niet vervlakt door het uitspringen van effen details. Uw techniek is te prijzen voor zoover woorden en syntaxis met overleg gekozen zijn en de details niet op zich zelf staan, maar, associatief verbonden, door de atmospheer uwer aandoening omgeven worden.

Doch uw techniek is niet fijn genoeg, omdat het rhythme te weinig genuanceerd is, en de stof van enkele uwer verzen, die patriotisch of sentimenteel zijn, is mij niet sympathiek.

Dit meende Kloos en de herlezing van Hemkes' verzen bewijst de juistheid zijner typeering. De twee door Kloos geprezen gedichten onderscheiden zich op de genoemde punten van de overige acht en dertig, die dus voor de oudere generatie minder vreemd en dus aantrekkelijker moesten zijn.

* * *

Toen Kloos in '87 Hemkes' plaats bepaalde tusschen het oudere en het jongere geslacht, was de dichter reeds overleden na kommervolle tijden, die arm waren geweest aan litterair werk. Na een kort verblijf te Venlo (23 April '83 - 1 Nov. '83). als leeraar in het Engelsch aan de R.H.B.S. was hij 1 November 1883 gehuwd met mej. Eichman, en toen zijn naam bekend werd in litteraire kringen en het succes kwam, vertrok hij naar Zuid-Afrika.

Te Reddersburg was zijn standplaats, en de nieuwe omgeving, de nieuwe werkkring als gouvernementsonderwijzer zullen aanvankelijk zijn aandacht geboeid hebben. Als de aarden vloer van de huiskamer met een emmer mest geboend werd, - als een kaffermeid om een ‘bloosje’ zich met het rouge van mevrouw Hemkes een roode koon op de gore wang schilderde of echt-blanksch zich papillotten in de haren draaide, schaterden de jonggehuwden het uit. Maar weldra kwamen moeilijke tijden. Het Gouvernement had te weinig geld, betaalde geen tractementen, en de uitrusting, de overtocht, de installatie waren duur geweest en het huiselijk leven was kostbaar. Toen kwam de geboorte van het zoontje en het ongenoegen met den predikant - Reddersburg was een doppersplaats - en zij waren blij eindelijk in gelijke betrekking naar Jagersfontein te kunnen verhuizen. Daar vond Hemkes vriendschap, daar ontwaakten n i e u w e liefhebberijen; daar vond hij een tuin, waarin hij met lust, met hartstocht bijna, zaaide en pootte, kweekte en snoeide. Doch reeds was de adem van den dood over het leven van vader en kind gestreken. Beide stierven weg. Het kleine Klaasje het eerst en toen, den 19 April 1887, ook de vader. En als de moede oogleden zich nauwelijks meer openden, en het denken zich verwarde, moet nog

1) Kloos lc. p. 158. Daar iedere aandoening, iedere kleinste beweging van het gevoel, bij fijn georganiseerde naturen hare eigene rimpeling heeft, zal dus ook iedere goede versregel zijn eigenen slechts voor hem passenden rhythmus doen hooren.
p. 160. en een der voornaamste elementen van het streven der nieuwe artistieke beweging is juist: die omwenteling in de Nederlandsche rhythmiek.

een gevoel van erkentelijkheid als een zoete rust door den doffen stervensnacht verademd zijn bij de gedachte aan haar, die hem liefhad boven allen tijdens zijn leven en zelfopofferend na zijn dood, en die de nagedachtenis van den geliefden man immer trouw zou eeren en levendig houden[1)].

* * *

Weemoedig is de herinnering aan dit leven, weemoedig ook de stemming van hem, die dezen eerlijk-strevenden, begaafden schrijver ziet verschimmen als een dichterfiguur uit een overgangstijd, die, te vaak ijdel tastend, trots aanleg en inspanning niet vermocht te scheppen een werk van oorspronkelijke kracht.

Doch in de geschiedenis der nederlandsche letterkunde heeft hij zijn eigen eervolle plaats als een markante figuur, een zelfstandig, oorspronkelijk zoeker! Hij is een der ontevredenen, die naar een vernieuwing streefde en het nieuwe vond

1) De Express en Oranje Vrijstaatsch Advertentie blad, 24 Mei 1887 te Bloemfontein uitgegeven, bevatte het bericht:
Wij - brengen hiermede hulde aan de familie van Dr. Polson, Goldman, de Ginsberg en andere vrienden van den overledene te Reddersburg, - Dr. J. Brill en de heer De Jong Bloem, te Bloemfontein, en vooral aan de leden der familie van den heer M. Hertzog, en de Schoolcommissie te Jagersfortein, die den onbekenden vreemdelingen liefde en barmhartigheid hebben bewezen meer dan sommige leden der Afgescheiden Gemeente en Schoolcommissie van Reddersburg, die hem diep griefden, maar wie hij had vergeven tijdens zijn hartelijke ontvangst onder de bewoners van Jagersfontein.

zonder het te weten, - de onbewuste ontdekker van hetgeen opnieuw gevonden werd door wie na hem kwamen.

Want ontevreden met het oude meende hij in het volkslied en zijn vernieuwing door de romantiek de inspiratie te moeten vinden voor de verjonging der poëzie tot frissche kracht. En het volk kennend, dat algemeen menschelijke, weinig genuanceerde aandoeningen, heldenvereering en vaderlandsliefde wenscht, en gaarne den dood en de vergankelijkheid van het leven in het beeld eener bloeiende, ras verwelkte, bloem of in dat van een forschen boom, welks wortel de bijl dreunende splijt, verzinnelijkt ziet - het volk kennend, dat van scherpe contrasten en melodramatische conflicten houdt, van gestraften hoogmoed, van den roem door den dood verrast; dat blind in vereering en haat, dat patriotisch en sentimenteel is - koos Hemkes de passende stof, den passenden inhoud voor zijn balladen, al verwischte hij daarmee voor den oppervlakkige, hetgeen hem scheidde van de modepoëzie zijner dagen. Doch, terwijl Bérangers spotverzen en de oude geuzenliederen hem inspireerden, terwijl hij Oudejaarsavond in den Stal schreef onder invloed van Potgieters Liedekens van Bontekoe, Goethes Erlkönig vertaalde en De Weduwe dichtte naar de Schotsche ballade The Wife of Ushers' Well, vond hij ongemerkt verzen, die door hun wazige diepte van sentiment gelezen en bewonderd zouden worden door het nieuwe geslacht.

DEN HAAG.

A. GREEBE.

Onze hedendaagsche letterkunde

IV
Couperus' romanarbeid van de eerste periode

HUN, die als trouwe lezers van den literairen arbeid van Louis Couperus zich nog steeds over de Cameleon-natuur van dezen schrijver blijven verbazen en zich afvragen: zou de mensch in hem zich wel ooit eens zichzelf kunnen betoonen? wilde ik wel gaarne verzoeken het karakteristieke boek ‘Metamorfoze’ nog eens op te nemen en vooral het eerste gedeelte er van aandachtig over te lezen.

In dit boek geeft Couperus in zekeren zin een antwoord. Of, een antwoord eigenlijk niet, maar een wenk voor zijn lezers en beoordeelaars. In het boek van Metamorfoze treffen ons de volgende zinsneden:

‘Ik leef een metamorfoze. Meer niet. Ik geef mijzelf zóó weinig als ik waarlijk ben, in mijne boeken, dat mijn lezers nooit Hugo Aylva (lees hier: Louis Couperus) in zullen zien. En al zou ik nu eens schrijven een boek, waarvan de held een modern auteur was, al zou ik dien held laten schrijven werken, die v e r w a n t aan de mijne waren, de held zou niet i k zijn, zijn kunst niet de m i j n e, en de roman zou een roman blijven, niets dan een roman, en zich nooit realiseeren tot autobiografie’.

In verband hiermede wijs ik ook nog even op het onder zijn laatste werken verschenen, vlot en luchtig geschreven boekje ‘Van en over mijzelf en anderen’. Men zou volgens den titel dan toch meenen, dat Couperus hier nu wel zichzelf beschreef, dat de i k in dit werkje inderdaad wel des schrijvers ik was. Neen, en dit vooral is merkwaardig als bevestiging der waarheid van wat Couperus in ‘Metamorfoze’ met een omweg over zichzelf los liet: ondanks het alledaagsche der voorvalletjes is toch nog alles p o s e gebleven en doorleefd van uit dien toestand

van metamorfoze, welke hem een tweede natuur is geworden. Couperus s p e e l d e den luiaard met zijn phantasievriend Orlando. Want geloof maar: iemand met zoo'n duchtige productiviteit als dezen schrijver is niet een Oscar Wilde-natuur zooals hij zoo gaarne voorwendt. Dit blageeren lijkt hem wel een aardig spelletje toe; en wie zou hem dat kwalijk kunnen nemen als hij daarbij maar niet zoo dikwijls van zijn Cameleongeest had misbruik gemaakt door zich zoo ònmenschelijk te verdraaien, dat ook de s c h r i j v e r in hem totaal van de wijs geraakte en een ‘gemetamorfozeerd’ stijltje voortbracht, dat niet meer als ernstig genomen kan worden (bijv. in ‘God en Goden’), een stijltje dat wij, Hollanders nuchterweg: geraaskal noemen.

Om nu terug te keeren tot wat ik mij voorgenomen heb in deze aflevering over Couperus' werk te schrijven: het boek ‘Metamorfoze’ is merkwaardig in verband met zijn eerste verzen en de romans ‘Eline Vere’, ‘Noodlot’ en ‘Extaze’.

Men heeft er over geredetwist waaraan het moest worden toegeschreven dat de schrijver van de eerste verzen zoo op eens dit genre in den steek liet en een boek voortbracht van zoo'n innige groote menschelijkheid en vooral: stijleenvoud, als onze literatuur maar zelden zag verschijnen, namelijk Eline Vere.

Nu zou ik u willen wijzen op het zinnetje uit

‘Metamorfoze’, nadat eerst de onbevredigdheid van Hugo Aylva over de woord kunst van zijn eerste verzen is beschreven:

‘En waarom ging zijn natuur, zijn beminnelijke, gewone menschelijkheid zoo schuil onder al zijn goudsmeewerk van taal?’

Stel u nu voor dat Couperus, zich op dat oogenblik zoo bewust zijnde hoe weinig zijn fleurig versgeschrijf met zijn eigen echte menschen-innerlijk te maken heeft, en in grooten, ongerusten twijfel aan het waarde hebbende van deze kunstsoort zijn dagen doorbrengt, die twee prachtige menschelijke werken van Tolstoï ‘Anna Karénine’ en ‘La Guerre et la Paix’ te lezen krijgt, welker stijl ondanks zijn eenvoud toch zoo'n groote bekoring blijft uitoefenen, daar hij uit het diepst en beminnelijkst gevoel van menschenliefde is voortgekomen. Dan zijn die twee romans voor zijn wachtend talent, plotseling een openbaring. Hij voelt dat ook in hem iets van die beminnelijke menschelijkheid naar uiting streeft en hij zet zich overtuigd aan het schrijven van een roman van het gewone menschelijke leven, waarvan hij ondanks zijn eigen denkbeelden, gevoelens en stemmingen toch een deel blijft uitmaken. Scherp psychologisch opmerker als hij door een daartoe bijzonder ontwikkelde begaafdheid altijd is geweest, voelt hij zichzelf terug in zijn juist door het noodlot van haar karakter zoo bekoorlijke Eline Vere figuur, die hij geheel met zijn innerlijk doorleeft en over wier droevig lot hij steeds met stille liefde blijft namijmeren. En al voortschrijvend groeit steeds duidelijker in hem het besef dat hij Eline Vere om haar karakter naar den ondergang moet brengen.

En zacht blijft de weemoed in hem om haar lijden en einde, omdat hij zich bewust is, zooveel van zichzelf in haar karakter te hebben neergelegd. Nadat hij dit boek voltooid heeft en door dit fatalisme is opgewekt tot wijsgeerige bespiegelingen over het menschenlot, schrijft hij de novelle ‘Noodlot’, welke geheel vervuld is van die somber dreigende, onontkoombare fatalisme-sfeer, die ons roert en toch onbevredigd laat. Dit boek werd noodzakelijk iets anders dan de eerste roman. Eline Vere had nog geheel de frischheid van het beginnen; in ‘Noodlot’ was zijn lust tot poseeren weer opgekomen, hoewel nog teruggedrongen door zijn wensch naar uitbeelding van zuivere menschelijkheid.

Daarna volgt het laatste zuivere, tenminste psychologisch zuivere boek: ‘Extaze’. Doch hier is reeds het kenterend getij duidelijk merkbaar. De stijl verliest aan het slot bijna volkomen zijn levende kracht, het eerste zwakke moment van Couperus als zuiver voeler.

Met ‘Extaze’ zit men eigenlijk een beetje, als het tot een oordeel er over moet komen. Ik voor mij vind een zekere evenwichtloosheid in dit werk, welke hier en daar nog gered wordt door goede psychische karakterontleding. Toch is naar mijn meening hierin reeds op te merken dat Couperus iets anders wil, wat hij nog niet positief kan uitspreken, dat hem echter reeds onder het voortwerken aan ‘Extaze’ bezighoudt. Dat als gevolg van deze onbevredigdheid de koningsromans en de symbolische werkjes ‘Fidessa’ en ‘Psyche’ verschenen, laat ik hier buiten bespreking, daar ik mij voorgenomen had mij op het oogenblik tot het roman-oeuvre van zijn eerste periode te bepalen.

Er zijn critici, die beweren dat Couperus nà zijn Eline Vere niets goeds meer heeft geschreven. Dit is te kras gezegd; trouwens de krachten, die Eline Vere hebben voortgebracht zijn gebleven, het hapert dus in de conceptie, wanneer hij een later boek niet meer tot een dergelijke volmaaktheid heeft opgevoerd. In zijn latere werken zijn brokken proza te vinden van even groote werking als de hevigste tafereelen uit zijn eerste boek, doch het gebrek aan hechtheid, aan goede conceptie, is de oorzaak

dat desondanks het geheel ons onbevredigd doet blijven. Later hoop ik nog in een uitgebreider bespreking op Eline Vere als r o m a n terug te komen.

CONSTANT VAN WESSEM.

Letterkunde en schoolmeester

Studies over literatuur mede ten dienste van studeerende onderwijzers, door A.M. de Jong. (Almelo, W. Hilarius Wzn.)

ONDER verwijzing naar wat ik in den vorigen jaargang (blz. 51 vgg.) schreef toen ik 't boek van Th.J. Thijssen, T a a l e n S c h o o l m e e s t e r besprak, kan ik over 't werkje, waarvan ik hierboven den titel vermeldde, kort zijn. 't Is geschreven door een geestverwant van Thijssen, en gaat dus ook in tegen de bekrompen schijn-opleiding die de meeste onderwijzers heden ten dage nog genieten.

Letterkunde is voor den nederlandschen onderwijzer een van de weelde-vakken; een van die vakken toch, waarin hij op de lagere school geen onderwijs geeft; dat dus uitsluitend moet dienen voor de zoo noodzakelijke algemeene ontwikkeling. De algemeene richting echter van zijn studie is van dien aard, dat de beoefening van 't bedoelde vak hiertoe niet bijdraagt - wat wel ten duidelijkste wordt gedemonstreerd door 't feit dat er zich in den loop der jaren een l e t t e r k u n d e v o o r d e n

onderwijzer heeft gevormd. Dit surrogaat doet denken aan iets gelijksoortigs, n.l. de klaargemaakte lectuur ‘voor het volk’. Alleen - ‘het volk’ was en is vrij om zulke lectuur links te laten liggen, maar de onderwijzer is verplicht zijn letterkunde te verorberen, op straffe van niet-slagen voor 't hoofdacte-examen.

Maar de onderwijzer is al een heel eind gevorderd met zijn emancipatie: hij slikt dit alles niet meer lijdelijk en lijdzaam; hij slikt 't omdat hij, financiëel, de hoofdacte halen moet; maar hij slikt 't onder protest, en met kritiek.

De heer De Jong nu wilde zijn collega's wat anders voorzetten dan de gebruikelijke kost, en beoogde enkele ‘causerieën over literaire onderwerpen’ te schrijven ‘die niet onleesbaar zouden zijn voor een gewoon intellectueel mensch’; dus: géén letterkunde voor den onderwijzer. Aan 't vijftal opstellen gaat 'n Inleiding vooraf. Naar mijn oordeel had deze hier niet moeten voorkomen, of geschreven moeten worden door iemand die beter, treffender uiting geven kan aan zijn afkeer van 't bestaande systeem. Had de schrijver dit maar gevraagd aan zijn collega Thijssen! Deze Inleiding bewijst, dat niet ieder in staat is een toch werkelijk in hem levend gevoel in den juisten vorm en in den juisten toon te uiten. En dan ontstaan maar al te dikwijls ‘brallende klanken’, zelfs van een ‘vurig’ strijder, maar die ons ‘niet ontroeren, noch ook verschrikken’.

Dit over de Inleiding; over enkele beweringen daaruit, die tot polemiek aanleiding geven, doe ik hier 't zwijgen[1)].

Het eiland Bali.
(Uit het journaal van FRANK VAN DER DOES over de eerste ‘schipvaert’ naar Indië). ‘Van oude Voyagiën’.

Maar nu de opstellen zelf. Ik wil hier even de titels afschrijven: Bij de Sproke van Beatrijs. Een en ander over Hooft en zijn Lyriek. Vondel's ‘Palamedes’. Het volksboek ‘De Vrouwenpeerle’. P.C. Boutens. Met ingenomenheid kan ik de lezing daarvan aan ieder onderwijzer, en - aan ieder ‘gewoon intellectueel mensch’ aanbevelen. De schrijver is ontvankelijk voor literaire kunst, en weet eenvoudig-weg van zijn meevoelen met 't dichterlijke voortbrengsel te getuigen. En dat niet alleen: ook zijn beschouwingen worden boeiend voorgedragen, en treffen soms door een enkel nieuw gezichtspunt. Op iedere bladzijde ervaren we dat de schrijver over zijn lectuur werkelijk iets heeft te zeggen; en hij doet dat op zoo'n wijze, dat we gaarne naar hem luisteren: hij schreef zijn opstellen met liefde. Bij 't lezen ervan zette ik op enkele plaatsen een?, plaatste ik een paar tegenwerpingen. Ik vind het echter niet noodig die hier te herhalen, omdat ze slechts ondergeschikte punten betreffen. In principe toch ben ik 't volkomen met den schrijver eens. In principe - dat wil hier zeggen: wat aangaat de methode (om een bij schoolmeesters niet altijd te goeder faam bekend woord te gebruiken). Die methode is: trachten door te dringen tot de kern van het werk, tot het wezen van de kunst; zijn best doen zich in te denken in den tijd waaraan de werken zijn ontsprongen, aan te toonen hoe 't werk uit den geest van dien tijd moest voortkomen; pogen de uitingen van den kunstenaar te toetsen aan het algemeen menschelijke. Op deze wijze heeft de heer De Jong ernaar gestreefd de schoonheid van

1) Alleen dit: Waarom toch offert de heer De Jong aan zijn ‘aangeleerd gehoor [als “schoolmeester” - want andere menschen spreken zoo niet] de regelmaat op’, en zet hij nog (soms ‘foutieve’) naamvals-'n-etjes! 't Consequent toepassen van de vereenvoudigde voor de onderwijzers is ook ‘een daad’!

een of ander werk te benaderen[1]. En met het resultaat daarvan kan ik hem - èn zijn collega's - van harte gelukwenschen. Met zijn opstellen heeft hij ‘het oude régime’ ongetwijfeld een flinken slag toegebracht.

PIET HOEK.

[Boekenschouw]

Reisbeschrijving

Van oude Voyagiën.

Afbeeldinghe van een wonderlijcken Hemel, ghesien 4 Juny 1596. Aan elcke zijde van die Sonne scheen oock een Son ende daer liepen twee Reghenbogen door alle de 3 Sonnen henen.
(Uit de beschrijving door GERRIT DE VEER van de overwintering op Nova-Zembla).

Bij de firma H. Meulenhoff te Amsterdam is het eerste van een drietal boekjes verschenen, die bovenstaanden titel voeren. Dr. M.G. de Boer is de bewerker van deze ‘oude Voyagiën’. De ondertitel van dit eerste is O p w e g n a a r I n d i ë .

Onze oude scheepsjournalen die, het zij hier even en parenthese herinnerd, de Linschotenvereeniging bezig is op waarlijk vorstelijke wijze uit te geven, verdienen ongetwijfeld een grootere bekendheid dan ze in 't algemeen tot nog toe bezitten[1]. Ze getuigen van veel strijd en veel leed, veel ontbering en ellende, veel rampen en tegenspoeden - maar ook van veel moed en veel kracht, veel volharding en vertrouwen, veel roem en veel glorie. De schrijvers, geen literatoren, maar eenvoudige zeelui, hadden dat alles beleefd en doorleefd. Ze hadden de onbeschrijflijke kou van Nova Zembla in merg en been gevoeld; ze waren gebrand door de zon der Keerkringen; hun schepen - scheepj e s - waren geslingerd door stormen en noodweer; in de streken van windstilte hadden ze dagen en dagen lang liggen wachten op een gunstig briesje'; ziekten had hen aan boord geteisterd; het moordend lood of het blanke staal van vijanden was hun nabij geweest. En dat alles schreven ze neer - recht en slecht, in kunstelooze taal, hier en daar gekruid door een sprankje humor, hier en daar bezield door innig godsvertrouwen, maar over 't geheel zoo rustig en gelijkmatig als een kalme zee bij zonsondergang. Volksboeken - geven ze een stuk leven van ons volk uit den tijd van 't begin en den voortgang van onze expansie ter zee, in vreemde en verre landen.

Een groot aantal zijn er in de 17e eeuw verschenen; meest in oblong formaat, versierd door, soms naïeve, houtsneden, en gedrukt met de bekende gothische letter.

En nu de hier aangekondigde uitgaaf. Het formaat is behouden; verschillende houtsneden zijn uitstekend gereproduceerd; de gothische letter is vervallen. Vervallen is ook de taal. Dr. de Boer heeft de journalen verkort (wat wel noodig was, vooral ook door allerlei nu voor ons onbelangrijke meedeelingen omtrent het weer, de

1) vgl. blz. 16 en 17.
1) Ik wijs hier ook op de uitgaaf van fragmenten uit deze journalen, door mij verzameld en ingeleid in de ‘Zwolsche Herdrukken’.

windrichting, lengte- en breedtegraad, enz.), en verder, op onderhoudende wijze, naverteld. Slechts hier en daar is een enkele opmerking of uitlating van het oorspronkelijke blijven staan. Waarschijnlijk kom ik hierop, na de verschijning van de beide andere deeltjes, nog wel even terug. Voor het oogenblik volsta een warme aanbeveling van dit zoo smaakvol uitgevoerde boekje. Niemand zal zich de lektuur ervan, en het bekijken van de illustraties beklagen. Integendeel - er zit iets

o p w e k k e n d s in, in goeden zin: woord en beeld spreken hier van een stuk kracht ontplooiend leven.

AMSTERDAM.
P.L. VAN ECK JR.

Uit het Zonneland. Afrikaansche Reisbrieven van W. Wynaendts Francken-Dyserinck. (Haarlem, H.D. Tjeenk Willink & Zn., 1912).

‘Semper aliquid novi Africa adfert’ schrijft Mevr. Wynaendts Francken als motto boven deze reisschetsen, welke door de lezers van het Handelsblad reeds vroeger zijn genoten. En inderdaad is het voor velen een nieuwe wereld waarin

Spotprent aangevende hoe sommige reizigers zich een spoortocht door Oeganda voorstellen. Uit: ‘Uit het Zonneland’.

de schrijfster hen binnenvoert. Zij verzoekt ons nadrukkelijk geen ‘litteratuur’ of ‘studie’ in haar werk te zien en haar boek is daar ook werkelijk te weinig saai voor. Het is geschreven in wat zij zelve noemt een ‘huiselijken’, wij zouden zeggen hier en daar een wat te nonchalanten stijl; de zinnen zijn haastig neergepend, maar verloopen nergens in een leeg gebabbel, waartoe, zou men meenen, toch vooral een vrouw zoo licht geraken kan als ze te spreken komt over de intimiteiten van een slecht ingerichte stoomboot of een slordig hotel, de kleingeestigheid van ladies, die zich ergeren als een harer zusters-medepassagiers zich, niets kwaads vermoedend, verstout om vóór acht uur (en dat nog wel in kimono!) op het dek te verschijnen etc. Mevr. Wynaendts Francken roert dat alles aan, maar vlinder-licht; ze is te veel vrouw van geest en smaak om er over te gaan jeremieeren of moraliseeren; ze moet voort, ze moet verder; nieuwe indrukken verdringen de vroegere reeds; er is zooveel en 't is alles zoo interessant.

Denk nu niet dat dit boek vermoeiend is door een opeenstapeling van haastig genoteerde indrukken. Neen, de schrijfster doet niet aan rustelooze sight-seeing; ze laat zich niet overweldigen door de veelheid van aspecten. Ze voelt zich in het vreemde werelddeel heel behagelijk en op haar gemak. Ze bekijkt rustig, schetst met kleine toetsjes en laat over 't algemeen meer haar verstand werken dan haar gevoel. Wil men dit in zeker opzicht een gemis noemen, erkend dient te worden dat juist deze schrandere zin aan dit boek een zoo prettige klaarheid geeft.

De uren aan de lectuur dezer reisbrieven besteed zijn uren doorgebracht in 't gezelschap van een ontwikkelde en geestige moderne vrouw.

E. -

Kunst, wijsbegeerte

Sita. Een Cyclus van inter-asteraal Naturalisme door J.K. Rensburg. (Uitgave Weekblad De kunst. Amsterdam).

Hier is de groote gedachte, dat de visie der menschheid zich heeft verruimd door de wetenschap, en dat de kunst ook hiervan moet getuigen. Want onze aarde is

slechts ééne onder vele sterren, en ook elders zijn bewoonde werelden waarmee wij in verbinding zullen treden door marconigraphie of telepathie. Vandaar dat de dichter zijn naturalisme i n t e r a s t e r a a l noemt, en als het n a t u -

ralisme heet, verdient het dien naam terecht. Van God, het Oneindige, den Wereldgeest wil hij niet weten; er is enkel een bewusteloos, mechanisch bewegende Chaos, wat, volgens Rensburg, niet uitsluit dat een aantal stoffelijke, bovenmenschelijke wezens bestaan, terwijl de ontwikkeling, die in laatster instantie mechanisch is, door hen wordt gestuurd. Alle godsdienst was nooit iets anders dan ‘verbinding met de goden’, inter-asterale telepathie, maar door gebrekkige kennis der natuur gold hij als een mysterieuse openbaring. Uit Kunst, Wetenschap en Industrie zal zich de nieuwe religie vormen, die Sains Simon reeds komen zag, en dit zal beteekenen een nieuwe theokratie, een nieuw koningschap, een nieuwe adel ‘allen onder de heerschappij van de Wetenschap, als toekomstig, internationaal georganiseerd Lichaam’. Rensburg noemt zijn denkwijs die van het Witte Socialisme, in tegenstelling met den Rooden Genius der Internationale, het eerste is de vervulling van het tweede: op aarde komt na Hel en Louteringsberg het Paradijs der Toekomst, wanneer de mensch in heerlijkheid regeert en in contact is met andere planeten, dus zijn beschaving interasteraal geworden is. Het gedicht S i t a verzinnebeeldt de oude ‘Schoonheid van een wereld, die verging voor de droefenis en het ascetisme, onder de schaduwen van Christendom, Islam, Boeddhisme en Shintoïsme, waartegen in de Middeneeuwen het volk Israël zich verzetten bleef en die dit meer dan eenig ander zal wegvagen, van de verjongde, de nieuwe aarde. Het verloop van de handeling is eenigszins ontleend aan het oude, indische epos: Ramayana’.

Het is veel waard, als een dichter in onzen tijd zich op zijn kunst bezint, en beseft dat men, om onsterfelijk te worden, met z'n rhythmiek en klank alléén niet uitkomt, maar dat er óók moet zijn een inhoud, dat de hoorder voelen moet zich zelven, z'n menschzijn, in 's dichters poëzie, maar dan, als het kan, dat eigen zelf g e h e e l .

Iemand kan mooie verzen schrijven van liefde en van liefdesweeën, maar er komt een tijd dat men genoeg heeft van Hélène Swarth of Kloos, en zich tot Goethe richt. Waarom? Omdat bij Goethe is muziek geworden woord, maar ook, in zijn lyriek, het leven, het volle menschenleven. En wij zijn nu eenmaal meer dan vrijers of vrijsters, er is óók een cultuur, een cultuurworsteling, er zijn wereldproblemen waarbij ons denken toeft.

Nu zijn er natuurlijk duizenden die dat niet zullen toestemmen, en die aankomen met het zeggen dat de inhoud er niets toe doet in kunst, en zij hebben op hun wijs gelijk. Want elke inhoud kan dichterlijk behandeld worden: in alles is het Eeuwige, en dus is alles schoon, en de kunstenaar ontsluiert het. Maar dit neemt niet weg dat het Eeuwige niet overal zich uitdrukt in dezelfde maat, het is b.v. meer in een mensch dan in de stomme dieren of in planten of kristallen, en óók is het méér in een veelomvattend denker-dichterleven, dat in lyriek zich uitstort, dan in den zanger

Foto C.J.L. VERMEULEN, Den Haag - Amsterdam - Utrecht
De schrijver van ‘Sita’.

die niet van den schrik bekomt omdat zijn meisje hem heeft afgezegd. En zoo voel ik voor van Eeden meer dan voor Hélène Swarth, en ook is een wijderstralend schoon me bij Couperus dan in v. Deyssels gewilde heroïeke houdingen. En Verhaerens Multiple Splendeur is van meer beteekenis dan Jan Prins' Tochten. Niettemin vind ik veel moois in Swarth en in van Deyssel en is Jan Prins me lief. Maar de tolk van allereigenst innerlijk, de kunstenaar van wijd-omvattend schouwen, de artist die voelt het Universum en zijn mysterie vat - h i j is de man, die met me meegaat op alle levenswegen. Als hij technisch goed is (d i t stel ik voorop, want men versta mij niet verkeerd: alsof ik zou meenen dat een verstandige inhoud, een

vrome inhoud, een zedelijke inhoud een slecht gedicht, roman of drama konden redden) als hij technisch goed is, is de kunstenaar van het Universeele meer dan de echte kunstenaar van het individueele bestaan. Althans voor mij, althans voor de millioenen die met mij socialistisch denken. Misschien niet voor u? maar dan ligt dit heusch aan uw bevangenheid.

Er zijn groote, voorname visies in het gedicht van Rensburg. Toch is voor mij het belangrijkst

de Voorrede, symptoom van een nieuwe, wordende cultuur. Niet dat ik geen gewichtige bezwaren hebben zou. Zoo is R's leer der vele goden, zijn pluralistische wijsheid, alvast onhoudbaar. Veelheid en eenheid vooronderstellen elkander; zelfs het abstract monisme der Hindoes dat enkel van de eenheid weten wil, moet de veelheid toch erkennen, zij het dan alleen als Maya of als waan. En omgekeerd: de vele goden van Rensburg hebben dit althans gemeen dat zij g o d e n zijn, dat het goddelijke in hen is, er doemt dus voor onze oogen op een alomvattend wezen. Zoo is een bewusteloos mechanisch bewegende chaos niets zonder kosmos, zonder orde die zich er in verwerkelijkt, want als - en dit is de mechanistische beschouwing, Z uit X volgt, X uit IJ enz. (laten we deze reeks van oorzaken en werkingen doortrekken tot A toe), dan is in A... X, IJ, Z aangelegd. Het is hetzélfde dat in A.B.C. enz. zich realiseert, een idealiteit die zich door alle realiteit heen bemiddelt (mechanè, waarvan mechanisch is afgeleid, beteekent: middel), en aan het slot der evolutie staat de denker, die dan ook, al denkend, in de schepping zijn eigen geest, zijn rede, de orde, als haar essentie wedervindt. En als de dichter ‘breekt met de vereering van... den Wereldgeest’, dan doet hij dit toch licht op redelijken grond, erkent dus, zonder het te zeggen, de souvereiniteit der Rede, die in o n s komt tot zichzelf. Bovendien is de goddelijke Idee niet ‘de tegenstelling aller eindigheden’, maar de eenheid van dat eindige en zijn tegendeel, het Oneindige; het is het zich vereindigend Oneindige, dat eerst hierdoor als het ware Oneindige, het Absolute wordt gekend en zoo zich zelf dus kent. En de leer der stoffelijke, bovenmenschelijke wezens moge aannemelijk zijn in dien zin, dat b.v. de Marsbewoners verder ontwikkeld zijn dan wij, maar het is absurd den godsdienst te beschouwen als een verbinding met die wezens door middel van een draadloos telegrafeeren, omdat die wezens e i n d i g zijn, en de religie van den denker zich niet richt op het eindige, maar op het Oneindige. In dit opzicht blijft het Witte Socialisme van Rensburg beneden het Roode van de Internationale, want dat venereert niet een of ander ‘wezen’, stoffelijk of zielig, maar ziet in elk der wezens de functie van een algemeene macht, b.v. in de heroën van een tijd de werking van het oekonomische. Zoo zouden de andere-planeet-bewoners of de zonnemenschen toch op hun beurt weer functies zijn van het Onpersoonlijke, het Denken en Willen, dat kosmos en ook chaos is. En dit onpersoonlijke, is het object der redelijke religie. Eigenaardig is, in Rensburg's voorrede, de loochening van de g r a v i t e i t. Belinfante en Newest[1)] hebben ook het begrip der zwaarte willen vervangen door dat van een drukkenden aether. Zooals tal van natuurwetenschappelijke verklaringen is ook deze - een tautologie. Immers: de zwaarte wordt afgeleid uit de zwaarte. Aetherdruk toch is aetherspanning, de aether werkt dus repulsief. Maar aether is aether, wat zeggen wil: dat er trots alle onderscheidenheid een eenheid is, dat het zich uitsluitende (door de repulsie) is verbonden (door attractie); de aether heeft dus zwaarte, want zwaarte is, om met Kant te spreken, attractie en repulsie tegelijk. Een aether die louter repulsief was zou uit elkander vliegen en gevlogen zijn, aetherdruk vooronderstelt reeds contact, samenhang, aantrekking: wie dus de aantrekking der aarde verklaart uit aetherdruk, draait in een cirkel rond - quod est demonstrandum.

De philosemiet Rensburg - en hiermede besluit ik - bedenke verder, dat men verre kan blijven van elk onwijsgeerig antisemietisme, en toch eigen arisch ras meer waardeeren dan het Joodsche, omdat het - religieuser is.

DR. H.W.PH.E.V.D. BERGH V. EYSINGA. ZUTPHEN.

1) Newest, D e l e e r d e r Z w a a r t e k r a c h t e e n d w a l i n g ! Bewerkt door Dr. A.J.C. Snijders, (Baarn, Hollandia-Drukkerij).

Romans en novellen

Zedelijkheids-apostelen, door Anna de Savornin Lohman. (L.J. Veen, Amsterdam).

Sinds haar mooie eerste werk heeft Anna de Savornin Lohman waarschijnlijk geen boek geschreven 't welk dit eerste in overtuiging overtrof. Haar verhalende stem, van weemoed vol, in ‘Vragensmoede’ is er allengs een geworden van scherpe hekelzucht, een haatvertolkster jegens de vroomheid, zooals die in onze natie, in de enge Christelijke regeeringskringen volgens deze schrijfster lijkt te woekeren als een kwaad: een schijn-vroomheid wel te verstaan, die niets in zich heeft van den deemoed van Christus' geloof, doch een tyrannie is over andersdenkenden. Haar hekeling van de schijnheilige vroomheid heeft de schrijfster in sommige harer werken tot een scherpte gespitst, waarbij de adel van heilige verontwaardiging verloren ging. En ik ben overtuigd dat het velen als mij gegaan is: met spijt terug te denken aan dat eerste mooie boek, dat zich niet te herhalen leek.

Doch daar komt nu: Zedelijkheids-Apostelen, en dadelijk al, in de eerste zinnen, treft het: er is iets terug van de schrijfster van Vragensmoede. Wel is er weinig zachtheid nog in dit nieuwe

boek, de stem van verbittering slaat over de andere heen welke die is der knappe opmerkster, de ontleedster van menschelijke drijfveeren, der menschenkenster die weet dat er zóó weinig verheffends, edelmoedigs is in den omgang van beschaafden, vooral wanneer die volgens haar behooren tot de orthodoxe leiders in den lande, tot de aristocratische orthodoxie in Den Haag. Doch mag men de schrijfster een verwijt maken, te zien àls zij ziet? D.w.z.: eenzijdig. Zou het niet juist het vernietigd verlangen naar waarlijke vrome onzelfzuchtigheid kunnen zijn, welke de schrijfster in een reactiegevoel heeft gebracht tot deze uitingen, veelal van smaad en hoon!

Zooals ze daar in Zedelijkheids-Apostelen zijn neergelegd, zijn deze uitingen te meesleepend, te veel van echten haat doorwoeld, om hun overtuiging op den lezer te missen.

Toen ik het boek tot het einde doorlezen had in zijn vaak koortsige vertelhaast, legde ik het neer en keek naar buiten waar het regende en de straten morsig lagen in den lauwen Decembermist. Zulk een triest levensbeeld geeft dit boek van morsige levenswegen. Opwekkend in den zin van optimistisch stemmend is het dan ook niet wat de levensvisie betreft, doch wel weer genot schenkend in den humor, dien de schrijfster blijkbaar bezit, doch, naar haar gebleken aanleg gerekend, te karig schenkt.

Tafreeltjes als dat op minister Eduma de Witts kamer, wanneer de echtgenoote van dezen Zijne Excellentie komt inwijden in de geschiedenis van een gevallen meisje, ditmaal een freuletje, de gansche opzet van 't verhaal trouwens, waarin een goede, brave ziel wordt terzijde gezet als Directrice van het huis: ‘Vereeniging tot verbetering van het gevallen Proletariërskind’ om haar plaats te ruimen voor het ‘gevallen’ freuletje zelf, dat met den zedelijkheids-apostel tot man, op deftige wijze met hoog salaris de vacante leidersplaats van de inrichting zal innemen, is van een vinding die grotesque lijkend, nochtans volkomen levenswaar mag heeten en in ieder geval van een prachtigen levenshumor is.

Haar zachtsten blik gaf Anna de S.L. aan het meisje dat jong aan tering sterft, nog voor ze den ontrouw van haar verloofde bemerkt kan hebben en aan de smadelijk weggestuurde Directrice van het gesticht voor gevallen meisjes.

De bladzijden, waar de verstooten weduwe den machtigen oud-minister opzoekt om hulp, hooren wel tot de mooiste van 't boek. Met een tientje scheepte de Excellentie haar af en zij, die in haar echtelijke dagen ‘mevrouw’ had geheeten, liet dit vallen, het beleedigend tientje, als iets dat vanzelf sprak.

Nevens de scherpte waarmee de schrijfster de ‘kinderen Gods’, zooals de schijnvromen zich gaarne noemen, geeselt, zijn deze bladzijden vol van zacht vrouwelijk meegevoel.

En hier dan ook kan men de schrijfster van ‘Vragensmoede’ volop terugvinden, haar die zulk een moedig, mooi boek op jongen leeftijd schreef.

ALBERTINE DE HAAS.

Multavidi, Van Zwart tot Rood. Roman van 'n roomsch jongetje. (Amsterdam, C.L.G. Veldt).

Op den omslag beloften van ‘prikkellectuur’. De titel rood op zwart. Daaronder twee prentjes. Op het eerste een pastoor, - zooals Beaumarchais zich dien dacht en wij dien uit onzen kindertijd van prentjes in vertaalde boeken herinneren: een huifhoed op het hoofd, - die eén onwillig jongske barsch een kerkdeur binnenduwt. Op het volgende een knaapje, klaarblijkelijk hetzelfde, dat juichend met opgeheven armen

de kerk uitdanst, de zon tegemoet, die opgaat als een spinnekop. Symboliek dus. Een ‘roman’ met een strekking en wel een anti-roomsche.

Dit alles is met weinig scherpzinnigheid uit den omslag te putten. Wie echter - zijn naam zij geprezen! - den ‘roman’ van den heer Multavidi, die op den Burgerlijken Stand anders heet, plichtsbewust dóórleest, bemerkt, dat auteur en uitgever beide hem bij den neus hebben gehad. Dit boek is namelijk alles minder dan een tendens-werk, ofschoon de schrijver daar blijkbaar naar gestreefd heeft.

Niet alleen omdat het hem niet gelukt is zijn afkeer, zijn haat, wat ook, tegen den roomschen eeredienst (gesteld dat deze werkelijk onder zijn halfhempje kloppen), in schoone taal af te beelden, bewijs dus dat die afkeer enz. al heel lauw of (en?) zijn vermogen over zijn taal-instrument heel flauw was, maar wie over het uitgelezen boek even zijn gedachten laat gaan, bemerkt tot zijn ietwat wrevelige en beschaamde verbazing, dat daarin noch de slechtheid van het ‘zwart’, noch de glorie van het ‘rood’ overtuigend wordt... aangetoond zal ik maar zeggen.

Met deze kenschets staan we weer op vasten grond. Laag bij den grond is trouwens heel dit boek en blijkbaar het gedachtenleven zijns scheppers. Bij de goden, wat een water-en-melk-kost heb ik moeten slikken!

Dat dit gewrocht niet anders kon worden, begrijpt wie zich even de moeite getroost in het ontstaan daarvan door te dringen. De heer Multavidi houdt niet van de roomsche praktijken. De clerus - tusschen haakjes: geluk met dergelijke tegenstanders; als hij nooit voor heeter vuren komt, bolwerkt hij het den eersten tijd nog wel. Van zijn

afkeer van dien clerus dan, wilde de auteur getuigen. Dus bedacht hij een mallotig-onnoozel verzinsel van een roomsch jongetje, dat in het begin van het boek bijna dood gaat, maar (de 308 bladzijden moeten vol!) later beter wordt, zich aan de bigotterie van zijn moeder en de dronkemanskuren van zijn vader ontworstelt en in dienst komt bij een engel van een koopman, die natuurlijk rood is en het knaapje met weldaden overlaadt, zooals dat in leesboekjes voor de derde klas van de lagere school te doen gebruikelijk is. Heel het verhaal draagt trouwens onmiskenbaar de sporen, door een leerling der lagere school als opstel geleverd te zijn.

Dat den schepper dit oordeel niet grieve! Hij zelf weet te goed, hoe het vertelsel, het als in een echten ‘roman’ gebeurende maar bijzaak was, vulsel, om wat hij tegen die praktijken op het hart had, smakelijk te maken. In laatste instantie was het hem om ‘aantoonen’ van gebreken te doen. Maar, aldus moet hij geprakkezeerd hebben, een brochure, zelfs een anti-clericale, lezen de menschen van mij heelemaal niet. Ik moet dus de pil vergulden. Dat dit verguldsel oogenblikkelijk groen uitsloeg, kan hij niet bemerkt hebben. Had hij daartoe genoeg zelfoordeel bezeten, dit heele boek ware ongeboren gebleven.

Doch - de naam wijst er al naar: de schrijver meende een plicht te vervullen. Evenals Woutertje Pieterse werd dit ‘roomsche jongetje’ als een jonge, frissche, zelfstandige geest bedoeld, door een geloovige omgeving verdomperd. Als we nu echter eens bij dit werk aan Woutertje denken, ons naast Multavidi Multatuli verbeelden, tot hoe iets deerniswekkend-armzaligs en -benepens, oneindig benepener dan de pastoors en de onder pastoorsmacht getemden, die hij wilde geeselen, verschrompelen dan èn roman èn schrijver!

Hier geen zweem van de franke menschelijkheid, de opstandige en bittere onversaagdheid van Douwes Dekker, nog afgezien van diens onloochenbare, zij het onvoldragen, deels moedwillig verstikte kunstenaarsbegaafdheid. Een voorbeeld.

Alles wat hier beschreven werd is in of omtrent 1870 gedacht. Wordt hiermee eenerzijds gewonnen dat de goe'gemeente wordt diets gemaakt: dit is echt gebeurd, zoo z i j n de roomschen; komt dit documentaire dus de gebrekkige fantasie van op sensatie belusten weldadig tegemoet, aan den anderen kant schiet de schrijver pijnlijk lachwekkend zijn doel voorbij. Immers hoe vaak vermelden de voetnoten (het schijnbaar bijkomstige, inderdaad de spil van dit dwaas woordengeknutsel), dat dit tegenwoordig anders is! De voorzichtige heer Multavidi heeft hiermee gewonnen, dat hij voor mogelijke vingertikken uit den deskundigen hoek gevrijwaard blijft.

Zoodat we het boek eindelijk uit de hand in de snippermand leggen met de gedachte, dat het Katholicisme nog zoo mal niet is in den tegenwoordigen tijd, daar het met geschrijf wordt aangevallen, dat zelfs tot de prikkellectuur nog niet gestegen is.

H. VAN LOON.

De Witte Burcht. Zeven verhalen door Marie Koenen (Leiden, J.W. van Leeuwen (K. Fercken).

Marie Koenen, een tot dusverre mij onbekende schrijfster, heeft in dezen bundel een aantal schetsen verzameld, waarvan de meeste doortrokken zijn van een zoo streng Katholieken geest, dat deze

eigenschap bij het lezen feitelijk meer de aandacht trekt dan de letterkundige verdiensten. De verhalen spelen meerendeels in het land van Vlaanderen, waarvan wij gaarne lezen; maar fijnproevers als wij nu eenmaal zijn geworden door het allerbeste te kennen, wat auteurs uit die streken ons voorzetten, tasten wij met trager hand naar spijzen van niet even voortreffelijk gehalte.

Ik wil hiermede niet beweren, dat het werk van Marie Koenen zou behooren tot de boeken, die men liefst onbesproken laat, - zij weet vooral in 't uitbeelden van natuurschoon menigmaal iets goeds te bereiken, - maar over 't algemeen is haar stijl te mat om onze belangstelling te binden aan de door haar gekozen onderwerpen, die meestal geheel buiten onze gedachtensfeer liggen, en vermoedelijk bij hare geloofsgenooten meer weerklank zullen vinden.

I.H.

De glazen Graaf, door Henri Dekking. (Rotterdam, W.L. en J. Brusse, 1912).

Journalistiek en kunst stellen - hoewel vaag aan elkaar verwant en dikwijls op 't zelfde gebied arbeidend - geheel verschillende, vaak tegengestelde eischen. Wat de journalistiek doel is, is de kunst materiaal.

De journalistiek vraagt den reporter niet in de eerste plaats individualistischen arbeid, noch van visie, noch van expressie; zij eischt slechts de nuchtere, nauwkeurige constateering, zoo uitgebreid en gedetailleerd mogelijk, van feiten en gebeurtenissen in hun uiterlijken vorm, zonder eenige meevoeling en ontroering. De journalistiek analyseert en synthetiseert niet, zij geeft weer, phonographisch en photographisch, het waargenomene. Doch de kunstenaar zal een feit in hooge scheppingsdrang en macht omgloeien met zijn verbeelding tot een grootsch gebeuren en voor hem zal opgroeien, als uit een luttel zaad een woud, waar is een staag geruisch van hooge boomen en ver gehuil van wilde beesten, een ongekende wereld in het licht der Schoonheid.

Dekking is vóór alles journalist. Hij beziet de dingen met een lager-wiskunstigen blik; voor hem leeft alles in het vlak, hij kent de ruimte niet.

In ‘De Glazen Graaf’ geeft hij ons een jaar dorpsleven, maar zijn dorpje is een stel verkleurde coulissen. In dat dorp is een kleine tien jaar geleden een zekere Kroese gekomen, die begonnen is, de duinen te ontginnen. Dezen persoon, in tegenstelling met Jonker v. Deylius, die op 't Kasteel woont, door de bevolking den Glazen Graaf genoemd, heeft Dekking, blijkens den titel, als hoofdpersoon bedoeld. Doch hij is niet meer geworden dan een door den schrijver bedacht wezen, stukje voor stukje geconstrueerd. Een mensch zonder longen. Een graafje, als een glazen poppetje, volgestopt met gedachtekens en gevoelekens. Als pendant Jonker van Deylius, laatste spruit van een oud-adellijk geslacht, dat steeds op Deyliushuize in pracht en macht getroond heeft, doch de laatste twee geslachten achteruitgaat, finantieel achteruit, want ‘de Jonker’ is en blijft de heer van 't dorp, voor wien allen in slaafschen eerbied het hoofd ontblooten. In 't eerste hoofdstuk leidt Dekking ons al dadelijk te midden van van Deylius' geldzorgen, voornamelijk door Kroese's concurrentie, die hooge loonen geeft en de prijzen bepaalt van hout, ooft en groenten. De strijd tusschen een geldkoning en een oudadellijke Jonker, tusschen de macht van het alleen finantieele en de macht door geboorte.

De geldkoning, die met een nietsontziende hebzucht alles naar zich toetrekt en exploiteert tot zijn voordeel; de Jonker, die door geldnood meer en meer gedwongen stukje voor stukje van het voor hem heilig gebied moet verkoopen, zelfs zijn kasteel en meubelen.

Een kat, die in wreed-wellustig spelen een levende muis lid voor lid afknauwt. Een schoone vrouw, die om niet van honger om te komen, heur haar verkoopt.

Met welk een ontzettende tragiek en wreede menschelijkheid zou een groot voeler dezen strijd, dezen ondergang, gebeeld hebben. Doch Dekking vertelt maar, heel rustigjes en genoegelijk, als waar 't een flirtation in een balzaal, soms een glimlach of een wenkbrauwfronsen, maar nimmer de diepe smart, de tot waanzin groeiende wanhoop en ellende om vertrapte eer en trots. Hij vertelt van moord en verwoesting, van dood en ondergang, doch geen traan komt dringen in de oogen en de pols blijft kalm kloppen.

Maar niet alleen van den strijd tusschen den Jonker en Kroese vertelt Dekking, eromheen heeft hij meerdere dorpsbewoners gegroepeerd, allen met hun eigen belangetjes en eigenaardigheden. Het wijnreizigertje, geboren uit een adellijke

moeder, zich voelend als wijlen Louis XIV, met groote plannen ronddazend om een internationaal badhotel te stichten; de dominé, die ongeloovig is, en zijn grootste genoegen vindt in botaniseeren; Verlinden, een onechte zoon van den Jonker, zooals er meerdere op het dorp rondloopen, daar in zijn jonge jaren de Jonker van geen vrouw zijn handen kon laten. Mevrouw van Os, en haar dochter Adriënne, die het deftigste pension houden. Mevrouw van Os, van burgerlijke afkomst, voor haar dochter azend op het groote lot, aanhalig, los van tong en manieren, is wel het meest levensecht geworden. Haar leuk, gezellig praten, haar geestigheden zijn niet verstandelijk alleen bedacht, doch geboren uit de psyche van de persoon zelf. Zoo soms is Dekking wel eens even mooi en gevoelig, maar een eenheid van taal, stijl, conceptie heeft hij niet kunnen geven; daarvoor is hij te veel journalist.

C. NOORDUYN JR.

Aan den zonkant, door Felix Hageman. Geïllustreerd door H. Meyer. (Amsterdam, Van Holkema & Warendorf).

De heer Hageman heeft zeker op een jongen Mei-dag, toen buiten alles te stralen stond in gouden zon, onder blauwen hemel, met een gebaar van weerzin gestaan voor zijn boekenkast vol ‘modernen’, en daar toen met wrevel geconstateerd, dat de hedendaagsche literatuur toch wel wat erg somber is en zwartgallig.

Toen is hij naar buiten gegaan, dien jongen Mei-

dag in, en daar rijpte het plan iets te gaan schrijven, dat minder zwart, minder pessimistisch zou zijn, luchtiger, vluchtiger, niet zwaar-op-dehand.

En, als we ‘Aan den Zonkant’ uit hebben, dan zal er werkelijk het gevoel zijn, dat wij ons op genoegelijke wijze hebben geamuseerd. Een enkele uitgezonderd zijn de schetsen werkelijk geestig verteld, en nog geestiger geïllustreerd; hier en daar hebben we de gewaarwording een gezond, lachwekkend blijspel bij te wonen.

Wel nemen we er niet heel veel van mee, wel zal het gelezene geen al te blijvenden indruk achterlaten, evenmin als een blijspel dit doet, dat alleen maar geestig en los-weg geschreven is, maar Hageman's boek kan voor hen, die waarlijk onze literatuur wat al te saai vinden, een gewenschte afwisseling zijn.

Het mist uitteraard het gedragene van de goede boeken, die er de laatste jaren in ons land gemaakt worden, en geeft daardoor ook geen schoonheids-emotie, die een ‘komisch’ boek trouwens heel zelden zal vermogen op te wekken Maar het is werkelijk uitspanningslectuur in de beste beteekenis, en meer zal de heer Hageman zelf er niet van verwachten.

J.H. FRANÇOIS.

Anne van Avonlea, door L.M. Montgomery. Met toestemming der schrijfster uit het Engelsch vertaald door Betsy de Vries. (Haarlem. H.D. Tjeenk Willink & Zoon).

Een vijf-en-twintig jaar geleden kende ieder bakvischje de boeken van Louise Alcott, welke in Engeland verschenen onder den titel L i t t l e W o m e n en G o o d W i v e s, in Holland hun weg vonden en de jonge harten veroverden als: O n d e r M o e d e r v l e u g e l s en O p e i g e n W i e k e n. Die werkjes, die ik niet ééns, maar telkens wéér overlas, behielden in mijn jeugd een altijd frissche bekoring, en waren doortrokken van zulk een huiselijken, en tegelijk opgewekten en krachtigen geest, dat Jo en Amy en Meta en Bets (ik herinner mij de namen nòg) in mijn gedachten bestaande persoonlijkheden werden, in wier leven ik groot belang stelde.

Toen ik vóór een paar jaar het eerst verschenen boek van L. Montgomery las: I n v e i l i g e H a v e n, moest ik terugdenken aan het genot, dat lang geleden Louise Alcott's werk mij bracht, hoewel de inhoud der zeer verschillende en lang na elkander geschreven boeken niet de geringste overeenkomst vertoont, doch ik kwam weer onder de bekoring van den eenvoudigen stijl, en de toch zoo kleurige uitbeelding van mensch en omgeving, waarin ook deze tot vóór eenige jaren onbekende schrijfster uitmunt.

In 1912 verscheen als vervolg: A n n e v a n A v o n l e a, het jonge-meisjesleven van het kind, dat wij in 't eerst verschenen boek leerden kennen, en dat - al legde de auteur haar in den beginne wat àl te wijze woorden in den mond - ons boeide door haar onbedorven aard en gevoelig hart.

Miss Montgomery (vooral niet te verwarren met haar naamgenoot, die ons vroeger het sentimenteele M i s u n d e r s t o o d gaf!) weet atmosfeer te scheppen, haar personen behooren bij de omgeving, bij de landstreek, bij hun huis, en het geheele milieu wordt ons al lezende zoo eigen en zoo vertrouwd, dat de handelende wezens er in passen als portretten in een lijst. Daarbij spreekt uit het geheele werk een aantrekkelijke humor, en al mogen er lezers zijn, die misschien aanmerking maken op den al te kwistigen overvloed van vergissingen door Anne en door anderen

begaan, zij zullen moeten toegeven, dat de schrijfster een open oog en een warm hart heeft voor de jeugd, en niet van een muis een olifant maakt, gelijk het standpunt van het oudere tegenover het jonge geslacht wel eens meebrengt.

Moge dit boek door de schrijfster zelve waarschijnlijk bestemd zijn voor hen, die nog in 's levens opgang zijn, ik geloof, dat ook ouderen met genoegen haar werken zullen lezen, die door mej. Betsy de Vries in uitstekend Hollandsch zijn vertaald.

I.H.

Verzen

De Vrouw in het Woud, door Henriette Roland Holst - v.d. Schalk. (Rotterdam, W.L. en J. Brusse, 1912).

Is er grooter goed in de wereld dan de Wijsheid, dat evenwichtige hetwelk de geest vindt door waan en smart en drift? Want, als in Dante's boek, is zij, die ook wel Inzicht heet en verbeeld is in Virgilius, den Mantuaan, de reddende uit nood, en zonder ommeschouw te rechts of links, voert zij den zwervende naar klare Paradijzen.

En al vond nu deze dichteres in somber bosch haar gids ook niet:

> ‘Mij leidt geen gids als het eigen gemoed,
> Mij schoort geen steun, dan d' enk'le trouwe handen,
> die mij opbeuren, als de kracht bezwijkt;
>
> Mij sterkt geen afgezant uit beet're landen
> dan soms het ruischen, als een vleugel doet
> van zachte hoop, die langs mijn wangen strijkt’.

toch is dit gemoed wel véél, en men zou vragen of iets meer beschoren was aan Hem, tot Wien, op last van zijn Doorluchte Vrouwe, Virgilius was genaderd? Immers rust het Goede en het Schoone, en het Ware ook, immers is ‘de kennisse Gods’ in 's menschen eigen binnenste. En wie vond dit Eeuwige, die wordt gered. Maar dan lofprijst het hart in zijn herinnering wat is geweest, want het is, door struik en door struweelen, gepelgrimd tot de toppen, waar stille boomen blanken. Elke ziel heeft hare thuiskomst, mits, als ook Ulysses, Athene hem behoedt. En Athene is de Wijsheid, en de Wijsheid is de Rechte Richting.

Ik vind dit werk zóó als men vindt een bleekgeworden blad, waarop Eén, die men nog dagelijks gedenkt, al is zij weggegaan, gebiecht heeft van haar droefenis. En men kan er niets van zeggen, maar soms, in rustig uur, als de waereld verre is, onder lampschijn, leest men het, en de tranen wellen uit de oogen. Hoe is dit wijs, hoe is dit diep! Als ik nu zie naar wat men noemt artisten onder ons, begaafden wel, maar onbeheerschten, kinderen, en als ik dan hoor de stem die opging in m i j n land en die ook voor m i j gezongen heeft van D r o o m e n D a a d, van H a r t en W e r e l d en van den B o o m v a n g r o o t V e r d r i e t, dan vat ik wat me vroeger lokte uit sfeer van eigen sprake naar de vreemde rijken, waar, als in den eersten Ommegang van den Inferno, gaan de godlijken, wier kunst der menschheid stemmen gaf. En ik weet dat dit van deze Vrouw het is, wat ver bleef van ons Hollandsch kunnen: dat dit is het hoogste nu, omdat er kwam een Z i e l die leed en dierf en vond.

O Gij die niet gelooft of wel gelooft in een socialistische kunst, zult gij, na dit boek, voelen dat het Socialisme was de verwijding van den vloed des levens, en dat nu die vloed breed uit zijn golven stuwt en spiegelt de blauwten, en de sterren wiegelt, en dat hij zijne zangen zingt en fluistert, en zult gij voelen ook, dat hij zijn bedding graaft zoo diep als sedert lang geen stroom, en dat hij wond zijn wegen eerst door ravijnen van de groote smart? Zult ge beseffen nu, dat uit burgerlijke verenging dit is het Ruime weer, waardoor zijn groot geworden een Aeschylus en Dante, een Shakespeare en een Goethe? Hoe rijk is de waereld voor Haar die dus ze kent! En zij kent ze zoo, omdat aar schouwing kosmisch is: verder dan dit persoonlijke, dit van mijn minne en mijner minne pijn, verder dan de rouw die hare donkre waat'ren mengde in mijn levensstroomen, verder dan mijn desillusie, omdat is stukgescheurd de mantel van mijn glorie - verder, verder, daar is dat menschenvolk met zijn onstuimigen wil, daar is de dood en de bekommernis, daar is de diepe afgrond van den waanzin, waarheen vermoeiden zinken, en daar is de boom van groot-verdriet en de treurenden ‘voor wie bestaat niets meer in 't wereld-wijde als 't klagend ruischen van die donkre blaân’. Maar er omheen is de omgordeling van den sterrennacht, en de witte manezegen, er omheen is de harmonie der waerelden, is

> het hart van het alomvattend zijn
> waar de oogen zich sluiten en de tongen
> zwijgen van alle vreugde en alle pijn -

en de dichteres kent ze, kent het, en dit is h a a r opgang uit de diepten, dit is voor h a a r de inkeer tot de poorten van het Licht. Zal zij weer vinden de makkers, wier ziel ze zocht, wier Daad haar Droom begreep als z i j slechts kon begrijpen? ach 'auf den Höhen', heeft gezegd een Eenzame, 'Auf den Höhen musz es freilich einsam sein'. Doch wat doet het er toe als men Dit bezit, als men dus in zich draagt de Religie van het Wordende, de Troosting van 'Het Wonder'? En zij wete, dat er ook onder hare proletariërs menschen zijn, dien ik voorlas uit haar boek, en ik heb het gezien dat uit hun oogen lichtte iets van dat Onuitspreeklijke, dat de oude kunstenaars beeldden in de gelaten van die Visionnairen, voor wie een Hemel openging.

DR. H.W.PH.E.V.D. BERGH V. EYSINGA. ZUTPHEN.

Letterkundig leven uit de april-tijdschriften

De Gids.

Toen wij eenige bladzijden van 'Melvina en de legende van den Vuurtoren' gelezen hadden, sloegen wij nog eens de laatste pagina op voor de onderteekening. Ja, daar stond het toch: Is. Querido; er was geen twijfel mogelijk. Dit klare, lenig gerhythmeerde proza van Querido, den man van wien wij een dergelijke soberheid niet zouden verwacht hebben. Is het echter niet een bewijs van Querido's ras-echtheid te meer, dat zijn stijl zich zoo geheel en al aan het onderwerp blijkt te kunnen assimileeren? Want dit verhaal van de oude vrouw, die in de nacht-eenzaamheid van de spokige rotsen-kust, het beeld van den zaligmaker om den gelen hals, haar griezelig, verholen werk doet aan de aangespoelde lijken, om haar aangebeden zoon zoo een toekomst saam te rooven, hem te verlossen van een droeve zeemans-bestemming - dit 'verhaal uit oude tijden' ware in geen anderen stijl te schrijven geweest. Er loeit storm-

wind door dit verhaal en er flakkeren beangstende schijnsels. Prof. D.C. Hesseling schrijft over Heldendicht en Volkspoëzie; Edzard Norman beschrijft ons in dramatischen vorm ‘een incident’ en heeft wel wat heel veel dagblad-rechtzitting-verslag-achtig aandoende bladzijden noodig om tot de niet onaardig gevonden ontknooping te komen: een beschuldigde die zich op de terechtzitting als de vader openbaart van... den officier van Justitie!

Mooie verzen ditmaal van Hélène Swarth. Ik hoop mij niet aan ‘nadruk’ schuldig te maken (men moet met de nieuwe auteurswet voorzichtig zijn!) door er één hier aan te halen.

O bleeke priester met uw zilverlokken
Rondom de blankheid van uw vroom gelaat!
Ik zie u weer, omklankt van kloosterklokken,
Heel langzaam wandlen in uw zwart gewaad.

Wat gele blaadren zweven zacht als vlokken
Door grijze lucht. die zomerzon verlaat.
Uit ver verleên zóo komt uw beeld mij lokken
Dat aan uw voeten ik mij vallen laat.

O bleeke priester preevlende uw gebeden,
Op 't geel brevier de lezende oogen neer!
'k Biecht u mijn heimwee naar 't verloren Eden.
Uw zacht gelaat is vol erbarmen teêr.
Wilt gij mijn ziel met d' adem Gods omvreden?
Wellicht leedt gij door liefde ook smart weleer.

De architect A.W. Weismann meent dat de gemeenschap ‘recht op schoonheid’ heeft en bespreekt daarom wat gedaan wordt en kan worden, om oude monumenten te behouden, ontcierende reclames te weren etc.

Prof. J.J. Salverda de Grave vertelt hoe de Gramofoon in de Sorbonne haar intreê heeft gedaan en van welk belang dit voor de spraak-wetenschap is.

Jacob Israël de Haan deelt ons in niet overal fraai gescandeerde verzen zijn herinnering mede aan Paaschavond in 't ouderlijk huis; Jan Veth geeft eenige mooie sonnetten. Ziehier de stemmingsvolle aanhef van ‘Delft’:

Uw torenklok heeft wisslende geslachten
Luid uitgeluid en hel verwellekoomd, -
En hun gedachten hangen bleek verdroomd,
Nog onder 't lommer van Uw grijze grachten.

Anders dan Frans Coenen in ‘Groot Nederland’ oordeelt Mr. v. Hall over de door Lugné Poë's gezelschap hier opgevoerde ‘mystère’ van Paul Claudel: L'annonce faite à Marie. Er is hier o.m. een nieuwe woordmuziek, een nieuwe prosodie.

Ons Tijdschrift.

H.J.v.d. Munnik geeft een beschouwing over Beethoven en het Christelijk Kunstleven, Willem de Merode Liederen van Perceval. J. Henzel schrijft over Jong-Turkije.

Sedert de bekende omkeering in Mevr. Nellie van Kol's religieus gevoelsleven is zij begonnen onder hen die thans hare geloofsgenooten zijn in engeren zin een menigte versjes rond te strooien die van haar nieuw gevonden geluk getuigen en dan ook door velen zeer stichtelijk worden gevonden. Toch zou ik Mevr. v. Kol

bescheidenlijk in overweging willen geven daarmede op te houden. Er zijn n.l. nog menschen die, wijl zij zich verbeelden wel zoo'n beetje ware poëzie van zoetvoerig gerijmel te kunnen onderscheiden, zich niet gesticht, doch veeleer geërgerd voelen over een parafrazeering als door Nellie in dit nr. van Ons Tijdschrift van het zoo aangrijpend verhaal der zieleworsteling in Gethsemané gegeven wordt. Ook in naam der vroomheid kan men zich aan 't Heilige vergrijpen, Mevrouw!

Groot-Nederland.

Johan Wesselink vertelt ons van Peterken die een bok kreeg, doch er weer van scheiden moest toen er geen geld meer in huis was om brood te koopen.

'In onzen tijd', aldus Maurits Wagenvoort, 'zouden wij Jacob Casanova een oplichter noemen'. De schrijver noemt hem liever 'een van het drietal geniale sjarlatans - Cagliostro en de Saint Germain zijn de andere - dat in het midden der 18e eeuw door Europa reist'. Casanova's 'zedenlooze' gedenkschriften hebben groote waarde als kenschetsing van het leven der volken van bijna gansch Europa.

> Deze uiterst begaafde zoon van een Venetiaansche actrice en een fidelaartje, vioolspeler-zelf, wanneer hij een poos lang in zijn jeugd in den put zit, doctor in de rechten toch, uitnemend taalkenner, dichter à s e s h e u r e s , mooiprater en uiterst gevat, in 1725 geboren, is vòòr alles een vrouwenverlokker, en kenmerkt zich door zijn los-zijn van al wat naar gewetensbezwaren zweemt.

Ziehier een staaltje van zijn gauwdieven-logica:

> 'Gij zult lachen', zegt hij tot den lezer zijner mémoires, wanneer gij zult merken, dat ik er dikwijls niet tegen op heb gezien om, in tijd van nood, lichtzinnigen, schobbejakken en dwazen te bedriegen. Wat de vrouwen aangaat: het bedrog is hier wederzijdsch en telt niet mee, want waar de liefde in het spel is, is men gewoonlijk over en weêr de dupe. Wat de dwazen betreft: dit is heel wat anders. Ik ben nog altijd in mijn schik, wanneer ik mij te binnen breng, hoe ik hen beet heb genomen, want in hun onbeschaamdheid en verwaandheid dagen zij het verstand uit. Men wreekt dit door een dwaas te bedriegen.

Wagenvoort beschrijft ons dan in anecdotischen vorm Casanova's verblijf in Holland.

Lita de Ranitz wijdt ons in het sprookje van Veere in, dat te spoedig de dorre en deftige 'geschiedenis' van Veere werd. Het sprookje... dat is het water van paarlemoer en opaal en maneglanzen waarover eenmaal de meisjes van Veere uitzagen naar de wonderen der groote stad (het later door de zee verzwolgen Campen).

A. Roland Holst publiceert Verzen ('De Belijdenis van de Stilte') welke in Mei in boekvorm zullen verschijnen. Van Gustaaf d' Hondt een proza-verhaal 'Onrust'.

Van Paul Claudel's 'Mystère' (zie hierboven) zegt Coenen:

> In een modern theater, zelfs met sobere actie voorgesteld in een décor-omgeving, die dan toch het reëele nadert, wordt zulk extatisch en aphoristisch gemompel, dat geen dialoog heeten mag, van een bijna griezelige onwezenlijkheid, niet voor het publiek, maar ook niet voor de spelers zelf bedoeld, een poging tot stemming en stichting, die, wereldwijd van zijn doel blijvend, niets anders dan onnoozelheid verwerkelijkt.

En wat nu de geest van dit mysteriespel betreft - hij

> stijgt niet, gelijk een duif, recht op ten hemel, maar fladdert, als een nachtvogel, laag en schuw en onzeker aan den grond.

Onze Eeuw.

‘Naspel’ noemt Gerard van Eckeren een novelle waarin de ‘intree’ beschreven wordt van een jong predikant in zijn eerste gemeente. Voor een wat verzurend nichtje, dat mee is gekomen om de ‘honneurs’ voor den ongetrouwden neef waar te nemen, zoowel als voor een kaalhoofdig, zich op zijn pastorie wat eenzaam voelend predikantje-uit-denring blijkt het muisje van dien Zondag nog een zeer bizonder staartje te hebben.

Mr. Fockema vervolgt zijn studie over F.K. van Savigny; Prof. de la Saussaye de zijne over Christendom en Cultuur. Belangrijk is voorts wat Dr. H.M.R. Leopold schrijft over de Godsdienstige Ontwikkeling van Rome. Verzen van P. Otten.

Stemmen des Tijds.

De voor velen ongetwijfeld interessantste bijdrage aan dit nr. leverde Mejuffrouw Henriëtte S.S. Kuyper, die het land van Guido Gezelle heeft bezocht en eenige dagen bij Hugo Verriest te Ingoyghem heeft mogen doorbrengen. Welk een beminnelijk man Verriest is weten zij, die

indertijd André de Ridders interview in Den Gulden Winckel lazen. Hoe Verriest over het praten van ons, Noord-Nederlanders, denkt?

> Ik vraag iets en noem het woord: plechtigheid.
> 'Ge zeidet?' - op een toon alsof ik iets gezegd had, dat niet in den haak was.
> 'Plechtigheid, pastor Verriest', herhaal ik, mij niet bewust, iets verkeerds gezegd te hebben.
> 'Plecht-ig-heid? Waarom ig-heid daarachter? Waarom niet eenvoudig: plecht?'
> 'Ja, pastor Verriest, ik weet niet. Wij zeggen in Holland altijd: plechtigheid. We zeggen nooit: plecht'.
> Hugo Verriest schudt het hoofd.
> 'Jùffrouw, gij en kent uwe tàle niet! Het is alzoo. Daar was in oude tijden een werkwoord e i g a n = e g e n , dat beteekende hebben, bezitten. Hiervan is waarschijnlijk e i g e n en 't achtervoegsel i g . Zoo hoort men nog in geheel 't Westen van Vlaanderen 'k e g e 't g e z i e n ; en niet: i k h e ê 't g e z i e n , (van hebben). - Wie macht bezit, is machtig; wie kracht bezit, is kracht i g ; wie pracht bezit, is pracht i g . En alzoo ook: ernst i g , moed i g , luim i g , leut i g . En zoo ook: plecht i g is iemand, die p l e c h t bezit. Maar nu en zegt ge niet: macht i g h e i d , pracht i g h e i d , ernst i g h e i d . Ge zegt: macht-pracht-ernst. En waarom zegt ge dan: plecht-i g h e i d , en niet plecht?'
> Hij wacht op antwoord, zijn oogen zien mij onderzoekend aan.
> 'Ja, Pastor Verriest, ik weet heusch niet....'

Over de verschillende pogingen die zijn aangewend om Paulus' geloof in Christus te verklaren deelt Prof. v. Veldhuizen iets mede in een artikel dat voor een algemeen tijdschrift wel wat erg academisch is. Voorts nog enkele artikelen die wij ongememoreerd laten.

De Nieuwe Gids.

Frans Mijnssen doet ons in een spel in één bedrijf, met vlotten dialoog, een conflictje zien in de wittebroodsweken. Felix Timmermans vertelt ons van den zonnigen guit Pallieter, die met zijn zuster 'uit' gaat en met een bolkakige deern op een boerewagen 'thuis' komt en al fluitend gaande over de vruchtbare, slapende velden philosopheert dat 'onvoorziene liefde smokt het best'.

Dr. J.B. Schepers gaat Bredero's liefde na voor Margriete, de groote stuwkracht voor zijn kunst. Met vele nieuw gevonden sonnetten en liederen. J.L. Walch zet zijn indrukken voort van het Tooneel te Parijs. Van Frans Bastiaanse vinden wij Verzen uit het boek Jeugd en Verzen uit 'Dood'.

> Nu luidt de Taal. Ik trek onafgebroken
> De groote klok door een klein volk gewrocht.
> De sterren staan als kaarsvlammen ontstoken
> Boven uw baar, in donkren dom der locht...

Deze verzen schijnen mij nog al onder invloed van Kloos. In zijn Aanteekeningen over Kunst en Letteren spreekt Hein Boeken over 't boek van Chamberlain: 'Goethe',

een boek waarin een tooverkracht die u niet loslaat en dat met den grootsten ernst moet bestudeerd worden.

In zijn Literaire Kroniek prijst Kloos den nieuwen bundel van Henriëtte Roland Holst. Het Marxistisch geloof is bij haar ziels-geloof, scheppende kracht geworden.

Kloos wijst dan voorts op het diep-in geestelijk lijden dezer ongemeene vrouw, het lijden door den twijfel: deed ik wel goed mijzelf te geven aan iets anders als dat waar mijn eigenlijkst wezen naar verlangt? Zou de dichteres af en toe het voelen dat

> het eigenlijke volk onbewust maling (heeft) aan alle mogelijke wereldhervormings-theorieën; (immers) of het ook al voor een oogenblik mee schijnt te gaan met de voor een deel idealistische, maar zeker voor de grootste helft ambitieuse geesten, die het in hun speeches de fata morgana van het socialistische maatschappijbeeld voorspiegelen, - in het binnenste van zijn Wezen wil het Volk, als alle kindren, toch niets anders als het vette der aarde, waarvan zij zich naïevelijk verbeelden, dat alle andere standen tot aan hun keel meê zitten volgepropt.

Maandblad voor Bibliotheekwezen.

De ‘B o e k z a a l ’ is gestaakt om plaats te maken voor het bovenstaand tijdschrift, als orgaan van de Centrale Vereeniging voor Openbare Leeszalen. Redacteur is Dr. H.E. Greve; uitgeefster: Dickhoff's Uitgeversmaatschappij, den Haag. In dit nr. vinden wij o.a. een artikel van Dr. J.v.d. Valk over Romans in Openbare Bibliotheken. Hij komt tot de volgende conclusies:

1. Dat in een openbare leeszaal allereerst dienen aangeschaft te worden dag- en weekbladen (vooral geïllustreerde van binnen- en buitenland), tijdschriften; ook technische lektuur indien en voor zoover deze in elke omgeving noodig blijkt. Dat daarna volgen werken van en over de kunst, ten laatste over wetenschap.
2. Dat voor louter ontspanningslektuur geen plaats is.
3. Dat alleen die romans verdienen opgenomen te worden, die waarlijk kunstwerken worden geacht en niet verderfelijk zijn voor zedelijkheid, karakter of wilskracht.
4. Dat het wenschelijk is scheiding te maken tusschen lektuur voor volwassenen en onvolwassenen (die den leeftijd voor het kiesrecht nog niet bereikt hebben), liefst door een afzonderlijke zaal voor de jeugd in te richten.

Vragen van den Dag.

INHOUD. De waarde van het bezit van Koloniën in den tegenwoordigen tijd, door F.H.A. Steens Zijnen. - Over Jaar- en Veemarkten in Drente, door H. Tiesing. - Het vraagstuk der voorziening van kleeding en voedsel aan behoeftige schoolkinderen, door H. Donkersloot. - Planten als zinnebeelden, door B.P. van der Voo. - Neerlands Handel en Nijverheid, door C. Abels. - Van Maand tot Maand. - Bibliographie.

De Beweging.

INHOUD. Kruisgedachten, door Albert Verwey. - Gedichten, door Aart van der Leeuw. - Amerikaansche en Hollandsche Crimineele Politiek, door Jacob Israël de Haan. - Milton: Het Paradijs Herwonnen, door Albert Verwey. - Nieuwe Geestdrift, door Prof. Is. P. de Vooys. - Gedichten, door J.C. Bloem. - Sonnetten, door G.J. Danser. - Mijn Heilige, door Jacob Israël de Haan. - Fluit en Rommelpot, door André Jolles. - Kunst en Geest in Literatuur, door P.N. van Eyck. - Politieke Feiten en Richtingen, door G. Burger. - Boeken, Menschen en Stroomingen, door Albert Verwey.

De Tijdspiegel.

INHOUD. Dorpslucht, door Stijn Streuvels. - Waarom? door H. ten Oever. - Visioen, door A. Zelling. - Gedichten, door A. Zelling. - Het Wonder, door S.G. Appeldoorn. - Het begin der Descendentie-theorie, door Dr. J.H.F. Kohlbrugge. - Arische Monumenten, door Raden Mas Notodhiniegrat. - Levenswoorden. - Buitenlandsche Zaken, door M.P.C. Valter. - Onze Leestafel. - Tijdschriften. - Ontvangen boeken.

Voorts ontvingen wij nog: ‘Elseviers Maandschrift’, ‘De Witte Mier’, ‘Bloesem en Vrucht’, de ‘Dietsche Waranda en Belfort’, ‘De Vlaamsche Gids’, ‘La Vie Intellectuelle’ en de frisch geredigeerde weekbladen ‘De Wereld’ (waarin o.a. een goede vertaling van Oscar Wilde's ‘studie in plichtsbetrachting’: De Misdaad van Lord Arthur Savile verschijnt) en ‘De Hofstad’, dat den lezer het moderne kunstleven in zijn veelzijdige uitingen (schilderkunst, muziek, literatuur) doet medeleven.

Ten slotte het eenzijdige en niet steeds sympathieke lijfblad van freule Lohman: ‘De Hollandsche Lelie’.

[Onze schrijvers]

Frits Lapidoth

NU ik over Frits Lapidoth wil schrijven, doet zich een lastige vraag voor: moet ik hem a u s é r i e u x nemen? Neemt hij zelf iets of iemand a u s é r i e u x? Zet eens een diepgaand discours met hem op, en tien tegen een dat er weldra een kwinkslag komt, die aan heel die deftige redenatie een eind maakt. Maar dat zijn niet altijd de luchthartigste menschen. Het is als waarschuwen zij: houd maar op met je theorie, het gaat in het leven heel anders!

Men noemt het wel eens cynisme, die eigenschap om terstond de kern der dingen te zien; om achter elks zeggen en doen aanstonds het motief van eigenbaat te onderscheiden. Helaas! 't Is enkel wereldwijsheid.

Parijs was Lapidoth de school voor die wijsheid. Hij heeft het geluk gehad, dat noch de marine waartoe hij werd voorbestemd, noch het notariaat waartoe hij werd opgeleid, hem konden vasthouden. Hij was juist lang genoeg bij een notaris in de leer om zijn beide examens te kunnen afleggen en om een flinken voorraad menschenkennis op te doen - het meesterlijke verhaal van de erflaatster en de papegaai heeft hij eruit meegebracht. Juist op tijd sloeg voor hem het uur der bevrijding: H. de Veer zond hem als correspondent voor H e t N i e u w s naar Parijs.

Een zaligheid! Overgelukkig was hij er mee. Parijs openbaart den 23-jarige zijn schatten. Maand aan maand studeert hij nu in Louvre en Luxembourg en leest alles over kunst wat hij machtig kan worden. Met een tasch vol introducties maakt hij kennis met Aicard, Renan, Loti, Sully Prudhomme, Bourget, Leconte de l'Isle. Vooral Sarcey boezemt hem groot ontzag in: het kennen der kunst oefent op hem nog grooter bekoring dan de kunst zelf. Al dweept hij niet met Sarcey's theorieën - diens blik op auteurs, acteurs en publiek vervult hem van bewondering.

Het was voor den nieuweling in Parijs, die nu juist niet over een reusachtig inkomen beschikte, niet zoo eenvoudig overal bij te komen, maar Sarcey had pleizier in het feu sacré van den jongen vreemdeling en stuurde hem veel naar de comedie. Prettige herinneringen heeft hij ook van Paul Bonnetaire, destijds secretaris van den F i g a r o voor het litteraire gedeelte en vooral van zijn Nederlandsche collega's Johan de Meester, dr. A. Pit, mr. H. Louis Israëls, Brouwer (nu aan D e A r n h e m m e r) Bunge, toen correspondent der O p r. H a a r l e m m e r, later mr. Penning (N. R o t t. C r t.) vroeger Obreen, die hoofdredacteur werd van D e T e l e g r a a f. Dat waren verrukkelijke jaren

van veel studie. Verbaast gij u, dat de zoon van den predikant, de jongeman vol ideeën en stemmingen, in wiens geest een wisselstroom van levensbeschouwingen werkte, te schrijven begon? Parijs werkte op hem in; Parijs zooals hij het zag op straat, op het tooneel, in den roman en dat hij misschien ook wel, door den omgang met zooveel wat Parijs aan intellect en kunst voortbracht, in de huiskamer leerde kennen. Al die kennis, die op hem inwerkte, al de litteratuur, die zich in hem accumuleerde, zocht uiting in brieven aan zijn blad en aan tijdschriften en in een roman 'Marfa'. Daarna verscheen 'Moderne Problemen', heelemaal geen vertoogen of beschouwingen, maar problemen in actie vertoond. Problemen, die een naar gemak en genot jagend menschdom zich schept, wanneer het van het leven eischt wat het niet geven kan en vol verbazing dat uitgeputte en vroeg ontwijde leven door de ijle vingers ziet glippen. De meest doorwerkte verhalen zijn zeer gedocumenteerde psychologische studies van een morphinomane, die een jonge vrouw tot het morphinisme overhaalt en van een zoogenaamden geneesheer-hypnotiseur, die een hysterisch meisje met de beste bedoelingen behandelt, maar met tragisch gevolg. Een dezer schetsen vertoont de ridicule figuur van een liefhebberaar in het socialisme. En een ander, een hoogleeraar die niet de consequenties in de practijk aandurft van het werk, dat hij schrijft. 'Een laatste liefdedroom', brengt de geschiedenis van een man die de stem zijner overleden vrouw altijd weer hooren wil in den fonograaf, in doodsangst verkeerende dat de plaat uitslijt. Al zijn het niet alles moderne 'problemen', ook al staat onze jonge schrijver dan nog met beide voeten in de romantiek, het zijn wel moderne middelen, die hij aanwendt. Men kon hem zeker niet verwijten wat Pierre Leroux eens van Buloz

FRITS LAPIDOTH
Naar een teekening van ANTOON VAN WELIE (1912)

hooren moest toen hij hem een tijdschriftartikel over 'L'Ideé de Dieu à travers les âges' bracht: 'Dieu, mon cher, ça manque d'actualité!' Een deel van het Parijs onzer dagen, zij het een deel dat den patholoog en den psycholoog meer moet aantrekken dan den kunstenaar, leeft in die eerste geschriften.

Maar zeer zeker komt ook de kunst aan het woord, allereerst in dat zoo door en door Parijsche boekje 'Fransche Teekenaars', bedoeld als praatjes bij plaatjes, maar waarin de praatjes - een herdruk van artikelen in den Ned. Spectator - hoofdzaak zijn geworden. Lapidoth toont hier hoe gemeenzaam hij zich gemaakt heeft met het Fransche leven in de beste beteekenis. Hij laat ons voelen hoeveel hij houdt van de kunst; hoeveel smaak hij heeft voor lijn en kleur; hoe voortreffelijk hij opmerkt; hoe mild hij kan waardeeren. Hij kan zoo'n teekenaar op zijn beurt weer zoo raak teekenen. En hoe raak typeert hij tegelijk de atmosfeer, het milieu, waarin de figuren, die deze kunstenaars tot onderwerp kozen, zich bewegen! Een paar trekken, zegt hij, hebben de Colombines en Polichinelles van Chéret onderling gemeen:

> Zij zijn uitgelaten in hun dolheid, in hun domme vreugde, in hun pijnlijk vermaak. De lichtgekleede deerne... een elegant monster: van boven onrustwekkende gratie, van onderen wellust. Men raadt onder dat dunne kleed een te stijf geregen corset, dat de heupen verwijdt en den boezem doet opzwellen; men meent een Pravazmorphinespuitje te zien in die lange magere handen, die den boa vervormen tot een strik.
> Zij is de deerne zonder genade, die lachend aanzet tot diefstal en moord, lachend haar laatste kleinood naar den lommerd brengt om een arme

lotgenoote te helpen; die, met de oogen nog vol tranen, triviale geestigheden verkoopt over den priester, die den lijkdienst houdt voor haar beste vriendin, en die sterft een gasthuis met een laatsten, wreeden kwinkslag op zichzelf.
In die deerne herkent de Parijzenaar een groot, belangrijk stuk der wereldstad.

Dit is jeugdwerk; de schrijver mocht geen aanstoot geven en de deftige Nederlandsche lezer moest onder deze karakteriseering tevens iets als een veroordeeling voelen. Maar al zou hij thans anders schrijven, erkend zij dat Lapidoth hier zeer getrouw een wereld teekende, zooals hij haar toèn zag.

En die wereld wil hij in al haar schuilhoeken vertoonen. Hij laat ons het mooie en het minder mooie zien en vertelt ook breedvoerig over teekenaars, die weinig meer dan het uiterlijk uitbeeldden. W e i n i g meer, toch meer, en dat volsta. Wij hebben ongelijk wanneer wij bijv. Ferdinand Bac minachtend willen voorbijgaan als 'teekenaar-voor-dameskleermakers'. Dan kijkt onze gids beter. Bac, zegt hij, teekent die kleeren zoo, dat ze ook leven, individualiteit verleenen aan de popperige dames die ze dragen. Hij maakt ze tot dragers van de persoonlijkheid der vrouw.

Dit is de ware stemming om ons op alle kwaliteiten dezer kunstenaars opmerkzaam te maken. Door dit vermogen tot waardeeren is Lapidoth breed van blik, vindt hij steeds lezers, die met hem instemmen, wat een gelukkige eigenschap is voor een journalist.

Na een bundel 'Ironisch en tragisch', waarin ook heel wat opmerkingsgaaf en menschenkennis is vastgelegd, schreef Lapidoth zijn beste boek 'Vrij?' Onderwerp is dat modernste van alle moderne problemen, een vrij huwelijk. Hij behandelt het objectief en sober; er zit stijging in en het werk houdt de aandacht in spanning tot aan de ontknooping. Uitzondering is het geval, in zoover als de schrijver den wensch naar de vrijheid in deze verbintenis niet in den man maar in de vrouw belichaamt, de vrouw, die een idealiste is. De man is dat minder, en naarmate zij dat beter beseft, verdwijnt haar liefde. Maar - juist wanneer zij, die volkomen eerlijk is tegenover zich zelf en

In zijn studeerkamer.

dat ook tegenover haar man wil zijn, daarom aan de verbintenis een eind wil maken, blijkt dat deze gevolgen zal hebben. Nu ontstaat er een conflict tusschen jeugd-idealisme en ouderdomswijsheid, tusschen de moeder, naar wier oordeel Anne in het belang van haar kind verplicht is, met Vucht te trouwen - de man steunt haar daarin - en de dochter, die, zelfs terwille van haar kind, haar gevoel geen geweld wil aandoen. Aan de zaak zelf verandert dit niets, want huwelijk of geen huwelijk, liefde of geen liefde, het kind blijft beiden voor hun verder leven onherroepelijk aan elkander binden.

Het geval biedt stof tot veel getheoretiseer - Lapidoth heeft er zich van onthouden. Hij gaf het dramatische conflict zooals het daar lag en werkte het uit met vaardige hand, toonde ons dit menschenpaar in de macht geraakt van krachten die het niet meester is.

De paradijslegende heeft Lapidoth op moderne manier uitgewerkt in 'Eva', een gedicht waarin Eva wordt voorgesteld als slachtoffer van Adam. Ook het spiritisme, die door alle eeuwen telkens weder te voorschijn komende levenshypothese, heeft onzen schrijver aan het peinzen gezet en wij danken er menige goedgeschreven schets aan. Ik verwijs naar het keurige bundeltje 'Van gene zijde', waarin het verhaal van het door geen geloof te troosten, door geen theorie te bevredigen verlangen eener jonge weduwe het beste is. Diep weet hier de auteur het besef teweeg te brengen, dat l e v e n alleen den gezond en fijnvoelenden mensch bevredigen kan en dat, zoodra hij van dit leven niet meer alles durft eischen en in dit leven de uiterste bevrediging zoeken, het spel hier beneden is uitgespeeld.

Gij ziet daar wel, dat Frits Lapidoth niet tot de dwepers behoort. Daarvoor heeft hij te veel en te goed in de wereld rondgekeken. Een ander

verhaal ‘Pietas’ toont evenwel, dat, zoo het leven hem een tikje cynisme mocht hebben gegeven, dat cynisme nooit sarcastisch is geworden, maar zich voordoet in den vorm van een zachte ironie, die, hoe vreemd dit schijne, idealistisch van streven bleef. Hoe zacht is het verwijt van den lijdenden bedelaar in den Kerstnacht: ‘En menschen geven om Bezit toch meer - Dan om hun Droom van 't koninkrijk der Heemlen’. Zoo urbaan oordeelt deze criticus, die (zoolang men hem maar liefst geen moderne gedichten ter beoordeeling geeft) voor elk schrijver een welwillend woord over heeft, ook als recensent van menschendaden. Van hem kan gezegd worden, wat hij in zijn wekelijksche kunstkroniek in De Nieuwe Courant onlangs over J. Margadant schreef: ‘dat deze bij uitnemendheid humane mensch niets liever deed dan waardeeren, omdat zijn ziel het licht zocht in de ziel van anderen’.

H.S.M. VAN WICKEVOORT CROMMELIN.

Fransche letteren

Enkwesten aangaande de litteraire jeugd in frankrijk

Agathon, Les Jeunes gens d'aujourd'hui. - E. Henriot, A quoi rêvent les Jeunes gens. - Etienne Rey, Le renouveau de l'orgueil français. - Gaston Riou, Aux écoutes de la France qui vient.

NOOIT verschenen er in Frankrijk zoovele enkwesten over het jong geslacht van 't oogenblik en over de opkomende literaire school als sedert enkele maanden, en nooit werd er met zooveel belangstelling en angstvalligheid over de roeping en het wezen van de jeugd geredetwist, uitgezien naar de toekomst-krachten, geluisterd naar het nieuwe lied. En wonderlijk: er is een soort van eenheid in al die werken die over het problema van het jong geslacht geschreven worden, een soort van overeenstemming betreffende de hoofdgedachten die, naar de meening hunner auteurs, het jonge leven ten gronde liggen; er wordt in hunne boeken bijna een zelfde geloof beleden, eene zelfde hoop uitgesproken - en dat is bevreemdend vooral; want steeds is er natuurlijk veel gedebatteerd geworden over nieuwe richtingen en nieuwe gedachten in literatuur, politiek, sociologie, en is er veel getwist en gerumoerd tusschen jongeren en ouderen, nieuw-willenden en traditionalisten, maar nooit geschiedde zulks ook maar met een schijn van verstandhouding of mogelijkheid van tot een oplossing te komen. Het was enkel onvruchtbaar gedisserteer en nutteloos gedachten-wisselen, grootsprekerig, theoretisch en ijdel, dat bij de discussie bleef en feitelijk weinig verandering bracht in het leven. Het schijnt er thans anders te gaan: de Fransche politiek van de laatste jaren, sedert de Agadirquaestie, toont reeds zeer grondige wijzigingen en gaat eene werkelijk veranderde richting in; ook in de literatuur vindt men, in veel door jongere schrijvers geleverd werk, den weerschijn der gedachten van het nieuw geslacht.

Agathon vat de nieuwe verzuchtingen samen in vier korte formulen: le goût de l'action; la foi patriotique, la renaissance catholique, le réalisme politique, en deze formulen heeft hij als opschrift gegeven aan de vier hoofdstukken van zijne Jeunes gens d'aujourd'hui.

De liefde der daad stelt hij tegenover het anarchisme, het dilettantisme of het dor pessimisme der vorige generatie, de generatie van den oorlog van 1870,

zooals Bourget ze meesterlijk ontleedde in zijne Essais de psychologie contemporaine en afbeeldde in zijn Disciple. Die generatie was weinig vaderlandslievend, daar ze zoo diep vernederd werd door den nederlaag en aan 't wanhopen was gegaan over de bestemming van het land; nu is die crisis over en wonen we bij: wat Etienne Rey genoemd heeft ‘la renaissance de l'orgueil français’, de wedergeboorte van de vaderlandsche fierheid en van het vertrouwen in de toekomst. Het boek van Rey belicht op heel duidelijke wijze die opstanding van een volk dat tot bezinning komt en weer den hoogmoed vindt om uit zijn eigen geweten kracht te putten voor het leven. De jongeren versmaden ook, meent Agathon, de politiek om de politiek, ze willen eene politiek vol beslistheid, sterk van bezieling, met vaste principepen en met werkelijke doeleinden. Velen hunner keeren eindelijk terug tot den godsdienst en tot het katholieke dogma, omdat ze niet in de onzekerheid willen leven, omdat de twijfel en de ideaalloosheid hen wondt, zoodat we na eene periode van vreeselijke godslastering en ongeloof, van materialistische ongenade, een tijd zien naderkomen van godsdienstige overtuiging, rijk aan geloof, zooals de vroegere eeuwen.

Aldus beeldt Agathon, met algemeene trekken, de Fransche jeugd van dezen tijd af, en met hem zijn Rey en Riou in hunne boeken 't eens. Wat Emile Henriot betreft, deze heeft met zijn werkje Aquoi rêvent les jeunes gens de enquête van Agathon gespecialiseerd bij de literaire jeugd; men leze zijn uiterst belangwekkend referendum met alle mogelijke aandacht.

Wat treft, bij eerste lezing, in al die antwoorden, dat is de afkeer van al deze jonge schrijvers voor het naturalisme eenerzijds, en het symbolisme

anderzijds, en hun willen van eene betere kunst dan die door de aanhangers der twee reeds begraven scholen geleverd werd.

Aan het naturalisme verwijten ze de engheid, de onpersoonlijkheid zijner vizie, de dikwijls weerzinwekkende brutaliteit, de te strakke gevoelloosheid van zijne beelden, zijn haat, in zekeren zin, tegenover het leven. Aan het symbolisme leggen ze, daartegenover, ten laste zijne onwerkelijkheid, zijne trotsche en ook gevoellooze afzondering in ivoren torentjes, zijne dorre ideologie en zijn steunloos gefantazeer met schemer-abstracties. Ze streven naar wat men wel eens genoemd heeft de ‘neoromantiek’, maar dat men evengoed het ‘neorealisme’ hadde kunnen noemen, en dat een streven is naar de volledige uiting van het leven, zonder meer, eenvoudig weg, ontroerd. Wat staan ze ver van de tendenz-kunst en ver van het dilettantisme! Hunne kunst betrachten ze als heel simpel en als heel menschelijk, volledig menschelijk: in waarheid van binnen-leven en buiten-leven, van realisme en idealisme en psychologie. Zonder pose zal dat leven beschreven worden, zoo diep doorvoeld als 't kan, zoo echt mogelijk van weergave, met een zekere lyriek van humaniteitsdrang en met een zeker mysterie rond de nooit te vatten schoonheid der zielen.

De meesters van die jonge Franschen zijn in 't verleden Balzac en Flaubert, in het tegenwoordige Romain Rolland, Charles Louis Philippe, André Suarès, Jules Renard, Octave Mirbeau, Paul Claudel enz. Honderden jongere schrijvers gaan in de nieuwe richting voort, zonder rechtstreekschen samenhang misschien, maar toch allen min of meer bezield met dezelfde wenschen en trachtend naar een zeer gelijkaardigen kunstvorm. Tusschen de besten kan men noemen de gebroeders Tharaud, Eugène Montfort, Jean Viollis, St. George de Bouhélier, Paul Louis Garnier, Gaston Chérau, Pierre Mille, Marguerite Audou, de gebroeders Leblond, Louis Nazzi, Gilbert de Voisins enz. enz. De toekomst zal hunne theorieën wel verduidelijken en er de vruchten op laten rijpen die ze dragen kunnen. De nieuwe betrachtingen onder die Fransche jeugd moesten hier te eerder aangeduid, wijl er in Nederland, in Vlaanderen vooral, vele jongeren zijn die reeds hunne meeningen beginnen te deelen... Wat mij betreft, ik heb in de generatie die komt eene zeer grondige, zeer bewuste en geestdriftige hoop... Ik neem me overigens voor over het werk van een paar der jongere schrijvers, die ik opsomde, meer uitvoerig te schrijven en bij die gelegenheid terug te komen op het princiep zelf der sociale literatuur, der literatuur van het echte, ware, simpele, grootsche en schoone leven...

ANDRÉ DE RIDDER.

‘Napoléon pour tous les Français’ door Commandant Claude Berget.

Is er wel een meer het vaderland dienend streven denkbaar dan aan àl de zonen er van te doen kennen het leven, de gedachten en de daden van de groote mannen, die het heeft opgeleverd, en deze daardoor tot populaire personen in den goeden zin des woords te maken?

Dit streven hielp de Duitschers reeds aan de uitgave van een serie ‘Volksbücher der Deutschen’, zijnde een reeks geschriftjes, aangeboden voor zeer bescheiden prijs, handig van formaat, beknopt en toch levendig geschreven.

Toen mij nu het werkje van Claude Berget ‘Napoléon pour tous les Français’ in handen kwam, schoot mij bij het lezen van den titel bedoeld streven, aan welks verwezenlijking de Duitschers reeds zijn begonnen, door het hoofd. Doch wat deze titel mij van dit geschrift deed verwachten, dat heeft het mij bij lezing niet gegeven, n.l. de overtuiging dat hier nu h e t volksboek van Napoleon voor de Fransche natie

was geschreven. Want een volksboek van den grooten Keizer heeft het nog niet; de ‘Campagne de Russie’ van le Comte de Ségur is het epos van een bepaald machtstijdperk uit den Napoleontischen tijd, en daarom kon met dat werk niet volstaan worden.

Dat het lezen van genoemd boek van Claude Berget nu teleurstelt is niet zoozeer te wijten aan den wil van den schrijver; immers, deze was er grondig van overtuigd, dat voor het uitbeelden van het leven van Napoleon noodig is ‘qu'on est sincère et qu'on est Français’. Maar er was nog iets anders noodig: dat men ziener is, en dat ontbrak hem. Eenvoudig genoeg is dit boek geschreven, maar daarin ligt niet de visie besloten van iemand, die zijn arbeidsveld met inderdaad r u i m e n blik overzag. Waaraan dit zooal merkbaar is, zal ik straks behandelen.

De reeks van boeken, die over het leven van Napoleon verschenen zijn, is onafzienbaar. Veel onbelangrijks mengt zich hier dooreen met het meer waarde hebbende, dat in memoiren-vorm ons wordt aangeboden. Mémoiren, hoe onbetrouwbaar zij ook dikwijls mogen wezen door het slecht ingelicht zijn van den tijdgenoot-schrijver, kunnen de beste documenten voor iemands levensgeschiedenis vormen, omdat zij milieu weten te scheppen. Wij moeten een groot en belangrijk mensch ook in zijn tijdperk kunnen plaatsen; dan pas zien wij goed h o e ver hij van zijn tijdgenooten afstaat. Doch Claude Berget gaf met zijn werk geen mémoire, noch een samenbrenging van eigen

ervaringen. Hij wilde, enthousiast, en overtuigd van het genie van den grooten Keizer, h e t boek van Napoleon gaan schrijven ‘pour tous les Français’. Het is mogelijk, dat dit schrijven hem voorkwam als ‘tout simple’, naar hij zelf zegt, maar hij heeft toch niet bereikt wat hij wilde; het werd een zakelijk en gemakkelijk te vatten geschrift, aan te bevelen voor hem, die beknopt ingelicht wenscht te worden aangaande daden, leven en gedachten van deze zeldzame wereldverschijning. Maar h e t volksboek? O, heden neen. Al werd dit geschrift ook gedrukt op een erbarmelijk soort krantenpapier - een fout van bijna alle goedkoope Fransche boeken - en aangeboden voor een zeldzaam lagen prijs, daarmede is het nog niet gestempeld tot h e t nationale boek over Napoleon voor het Fransche volk. En dat de pogingen, daartoe ongetwijfeld gedaan, tot nog toe te vergeefs waren, schijnt mij daarin zijn oorzaak te hebben, dat deze epoche n o g n i e t v e r w e r k t i s, nog te kort achter ons ligt.

Want zonder twijfel moet het leven van Napoleon geschreven kunnen worden als een e p o s. Dit zal echter eerst mogelijk zijn als zijn glorieperiode tot de eeuwen van het Verleden is teruggezonken. Dan zal wellicht een moderne Homerus bezingen het ‘groote leger’ en Frankrijk's overwinningsadelaar. Na vele eeuwen zal hij spreken van het groote volk, dat de kusten der Atlantische Oceaan bewoonde, dat de wet stelde aan Europa en orde bracht, waar wanorde alles ten val deed neigen. Hij zal spreken van de machtige rij groote mannen, die het als uit den bodem wist te stampen toen het vaderland ze noodig had, en van den grootsten onder hen allen: Napoleon.

Eenvoud en kracht zullen de kenmerken van dit epos zijn, waardoor het tot volkszang wordt; zooals ook de liederen van Homerus door hun eenvoud en kracht tot liederen van het Grieksche volk werden.

Aan dit alles moest ik onwillekeurig denken toen ik den titel ‘Napoléon pour tous les Français’ las. Dat was t e veelbelovend en k o n niet anders dan mij, die daardoor van zulke gedachten vervuld werd, teleurstellen.

Doch al was dit boek nu niet h e t volksboek, zooals uiterlijk, titel en prijs mij deden voorkomen, het geschrift zelf, helder en met liefde gesteld, en hier en daar een eigenaardige, zeer voelbaar tot uitdrukking gebrachte, soms wel wat geborneerd enthousiasme vertoonende, deed mij aangenaam aan en bracht er mij gemakkelijk toe het tot het einde uit te lezen.

Eenvoud is een van de hoofddeugden van dit boek, schreef ik; eenvoud kenmerkt ook deze regelen, die de schrijver als een soort verklaring aangaande zijn bedoeling laat vooraf gaan: ‘J'écris donc l'histoire de l'Empereur Napoléon, et je l'écris simple, comme je la vois, pour qu'elle puisse être lu par nos enfants, par nos paysans, par nos ouvriers et par nos soldats.

C'est le respectueux salut adressé à la mémoire du Grand Homme par un modeste chef de bataillon d'Infanterie’.

En vreemd genoeg om het te zeggen: deze ‘respectueux salut’ van een militair is het juist, die het boek als volksboek deed mislukken. Het enthousiasme, toomeloos en afgodisch, maakte den zienersblik van den schrijver geborneerd. Het is jammer, maar moet niettemin gezegd worden. De verrukking van Homerus over de door hem bezongen helden blijft overal vrij van door persoonlijke gevoelens beïnvloede bijmengels. Homerus beschrijft, beschrijft met gloed, maar blijft objectief.

Dat Claude Berget, het doel voor oogen hebbend h e t Napoleontische boek ‘pour tous les Français’ te schrijven, toch in de fout verviel van zich door zijn enthousiasme te laten meesleepen, is vergefelijk, al miste hij daardoor ook wat hij wilde bereiken. Want wien van ons, die nog gevoel voor heroïek heeft, sleepte de geschiedenis van

den veldslagen-keizer, van wien in ons allen toch een klein vonkje leeft, al werd het wellicht nooit kenbaar door een daad, niet mede tot een razend enthousiasme? Vooral aan jonge menschen schijnt een dergelijk wils- en daadkrachtig mensch een ideaal toe. Daarbij er nog op gelet, dat Claude Berget militair was - is het wonder dat hij te luid den lof van zijn Keizer zong en alle zoogenaamde ‘tegenstanders’ met een smak uit den weg dacht te kunnen ruimen?

O, die ‘vieux soldat’ heeft wat malligheden op rekening van zijn geestdrift te stellen!

Doch laat ik geleidelijk over het boek spreken. Het vangt aan met ‘Napoleon's jeugd’, waarin de schrijver verscheidene voorspellende uitspraken over den toekomstigen grooten man liet drukken ‘en italique’.

Het voorspellen wordt toch altijd een knappe kunst gevonden. Het biedt dan ook maar twee mogelijkheden: het komt uit of het komt niet uit. Doch wel is het waar dat bij den jongen Napoleon karaktereigenschappen merkbaar waren, die later zijn machtsmiddelen werden. Ook dat in zijn opstellen reeds iets leefde van de bijna klassieke kernachtigheid zijner toespraken.

De eerzucht van den jongen Bonaparte uitte zich toen reeds in den wensch: ‘d'obtenir sa retraite avec le grade de colonel d'artillerie et la croix de Saint Louis’. En voor ons, die hem bestudeeren, ligt in zijn eerzucht een grootsche kern, niet eigen aan dwingelanden of tyrannen. Wel zoover ligt zijn tijd achter ons, dat wij den mensch

Napoleon thans wat objectiever kunnen gaan beschouwen zonder er steeds bij te denken ‘wat hij onzen voorvaderen heeft aangedaan’. Want buiten twijfel, Napoleon had besef van het grootsche; zijn ideeën waren, naast heerschzuchtig ook vooral groot. Hij had een open oog voor de waarde en beteekenis van kunst, al was hij geen goed kunstkenner en gingen zijn sympathieën dikwijls naar zeer matige talenten uit. Hij voelde dat de aanwezigheid van groote kunstwerken Parijs luister bij zou zetten; het was geen vandalenstreek, dat weghalen van meesterstukken uit de buitenlandsche musea, maar zijn wensch om Parijs tot een in alle opzichten uitblinkende stad te maken.

Berget geeft dan verder een korte, zeer beknopte beschouwing over het Frankrijk van Napoleon's opkomst, met hier en daar onnauwkeurigheden. B.v. hetgeen hij over Lodewijk XVI zegt, waar hij hem kenmerkt als ‘roi généreux, philanthrope, mais timide, qu'il fut la noble et innocente victime des fautes de ses prédécesseurs’, dat is door de allerlaatste geschiedvorsching wel wat in twijfel getrokken. Men weet dat men slechts langzaam en na jaren wachten de waarheden der geschiedenis hoort; Cabanès en Jean Jaurès, twee eminente en waarheidslievende historievorschers hebben ten opzichte van het karakter van Lodewijk XVI wel eenige andere dingen doen uitkomen dan wij zouden verwachten uit de kenschetsing van Berget, die er trouwens een der traditie is.

Er wordt daarop Napoleon's verhouding tot de massa, het volk, aangeroerd. Vele beschrijvers hebben aan zijn burgerlijken geest zijn invloed op haar toegeschreven. Het is mogelijk dat de groote keizer in zijn huiselijke oogenblikken zich een gemoedelijk man betoonde, zooals Arthur Lévy in zijn ‘Napoléon intime’ nadrukkelijk gedocumenteerd wil doen blijken, maar nergens valt een bepaalde sympathie voor het volk te constateeren. Napoleon, die beschouwd wordt als het voortbrengsel der Fransche revolutie, heeft de houding van het volk daarin veracht en diens moorden hebben hem tot walgens toe met afkeer vervuld. Kennen wij het teekenende gezegde, dat de jonge Bonaparte uitsprak toen hij, met vonkelende oogen terzijde staande, de bestorming der Tuileriëen beschouwde: ‘Gaf de koning mij slechts zes honderd soldaten en ik zou het gansche voorplein van plebs zuiveren!’ Mij dunkt, dit is geen blijk van onverdeelde sympathie. Berget vermeldt dan ook den volksafkeer van Napoleon, reeds als jong officier, en ik kan mij voorstellen dat deze, met zulke herinneringen aan de dierlijkheid van de volkswoede, zich niet heeft geschaamd om met zijn kanonnen op het door hem zoo geminachte, oproerige Parijsche plebs los te branden, toen hem dat door het Directoire werd opgedragen; een handelwijze, die hem later dikwijls genoeg verweten is geworden.

Daarop volgen de tochten naar Italië en Egypte. Eigenaardig, dit patriottische zinnetje van den militair Claude Berget, waar hij over Kléber spreekt als over ‘l'intrépide général Alsacien, dont la mémoire est la gloire de notre ville toujours française, de Strassbourg’. Hier zit den soldaat de roof van 1871 dwars.

Dan de Staatsgreep, die hem consul maakte en de Keizerskroning.

Op blz. 78 begint Berget zijn beschouwingen over Frankrijks glorietijdperk en Napoleon als mensch. Deze bladzijden had hij tot de belangrijkste uit zijn boek moeten maken; wel is waar moet toegegeven worden dat hij daartoe ook een eerlijke poging deed. Doch leeft in zulk een simpel zinnetje het gelaat van ‘le Grand Homme’ voor ons op: ‘Il avait les yeux bleu clair; son regard, selon l'état de son âme, lançait de terribles éclairs ou était d'une douceur infinie’? En bij de bespreking van Frankrijks grootheid geeft hij enkel een opsomming van menschen en staten. Wat zijn namen nu nog voor ons, die zelf ‘la puissance de Napoléon’ willen kennen? Inderdaad, de bladzijden 78-79 zijn de zwakste uit het boek geworden door overmaat van

gezwollenheid en hol klinkende verheerlijkingswoorden. En wat te zeggen van zulk een grenzenlooze slordigheid: ‘l'Allemand Beethoven compose en l'honneur du général victorieux son oeuvre la plus admirée, la Neuvième Symphonie’? Dit zijn kleinigheden, maar de nauwkeurigheid van den geschiedschrijver, hetzij dat hij een geleerd, hetzij dat hij een populair werk schrijft, màg nergens te kort schieten. Iets beters wordt onder de handen van den militair het hoofdstuk, getiteld ‘le génie militaire de Napoléon’. Dat de veldslagen-keizer een uitnemend kenner van de soldatenziel was, mag allicht worden aangenomen; trouwens zijn eigen geschriften over den soldaat overtuigen ons daarvan al voldoende, evenals zijn menschkundige instelling: la légion d'honneur. Want Napoleon zeide: ‘le seul mobile du soldat français est l'honneur’.

Op de laatste bladzijden van het boek volgen verwijten aan het adres van den ‘royalist’ Chateaubriand. Ongetwijfeld betoont Chateaubriand zich in zijn boek ‘Mémoires d'Outretombe’ te veel royalist om in Napoleon iets anders dan den indringer te kunnen zien. Soms echter moet hij hem toch zijns ondanks bewonderen. Doch over den moord op den hertog van Enghien kon hij zich maar niet heenzetten. Dit is voor hem de ten hemel schreiende misdaad van den onmensch Buonaparte (let op de u).

En over deze noodelooze en niet te ver-

geven daad van Napoleon zwijgt Berget geheel! Was deze man wel aangewezen om het volksboek van den grooten Keizer voor de Fransche natie te schrijven, hij, die niet wil dat men zijn afgod als een mensch ziet?

Hiermee wil ik volstaan. Berget schreef een geschiedenis van Napoleon's oorlogen in vlotten en aangenaam leesbaren stijl. Doch wat hij als bijwerk beschouwde: het Frankrijk zooals het onder diens bewind werd, en den mensch zelf, die het zulk een glorietijdperk verschafte, dit had hij een veel grooter en belangrijker plaats in zijn boek moeten inruimen. Want ‘tous les Français’ moeten den mensch Bonaparte leeren kennen; de geschiedenis van zijn oorlogen vinden ze al in hun schoolboeken en deze kunnen hun over hemzelf niets duidelijk maken.

CONSTANT VAN WESSEM.

Idee en Leven

Kantteekeningen bij de Literatuur van den Dag.

Het Onvermijdelike, door C.P. Brandt van Doorne. - Amsterdam, H.J.W. Becht.

DE heer Brandt van Doorne is een zeer bescheiden werker. Eigenlijk is hij heelemaal niet wat men noemt ‘een figuur’ in onze literatuur. Couperus, Querido, Heyermans en Robbers, Scharten-Antink, Reyneke van Stuwe, Top Naeff - nietwaar, dat zijn namen in onze moderne letterkunde, namen die men telkens vindt aangehaald in literaire beschouwingen; ‘het realisme van Heyermans’, ‘de stijl van Couperus’, ‘de plastiek van Querido’, dat zijn staande termen geworden. Maar wie toch, als ik u bidden mag, spreekt er ooit over Brandt van Doorne? In bloemlezingen vindt men hem zelden, althans nòch in Leopold's bundel van Nederlandsche Schrijvers, nòch in de uitgebreider verzameling van de Groot, Leopold en Rijkens, noch ook in de door den heer L. Simons uitgegeven bundels ‘zelfkeur’ treft men zijn naam[1)].

Is dan de schrijver Brandt van Doorne een auteur van het derde plan, iemand als van Wermeskerken, Thérèse Hoven, Ed. Thorn Prikker (om nu maar wat ongelijksoortige grootheden te noemen)? Er zijn misschien critici die dezen schrijver naar dat plan terug willen duwen; - wat mij betreft, na de lezing van Het Onvermijdelike durt ik zeer beslist beweren dat Brandt van Doorne zoo al niet op het eerste dan toch zeer stellig op het tweede plan een hoogst eervolle plaats mag innemen.

Jaren geleden las ik van dezen schrijver het boek Twijfel, beschrijvende den zielestrijd van een jong predikant, die, eerst vol idealen, deze langzamerhand in de alledaagschheid van het leven verliest en eindigt met het ambt, dat hij als een geroepene in heilige geestdrift had behooren te vervullen, alleen nog waar te nemen uit een dorre sleur. O, alles behalve een geloofsheld, deze Ds. Massen, maar wel

1) Van deze werken zijn in mijn bezit resp. de 4e, de 9e en de 1e druk.

een m e n s c h , een mensch met al zijn deugden en gebreken, een heel middelmatig man, maar i n d i e m i d d e l m a t i g h e i d zoo voortreffelijk ons levend gemaakt.

Kan echter het middelmatige schoon zijn; levert het ooit de stof op voor een boeienden roman, laat staan een kunstwerk? Oude vraag, welke het groote publiek toch telkens weer geneigd is te stellen. Die velen zich misschien ook weer stellen zullen na het lezen van 'Het Onvermijdelike'. En het antwoord daarop is altijd weer: het schoone is niet 'het interessante', het spannende, noch ook het in ethischen zin edelaardige; schoon is wat s p o n t a a n zich naar zijn in-wezenlijk zijn openbaart als strevende naar de Spinozistische wet: in zichzelf te volharden.

S p o n t a a n . Want zoomin als de schoonheidschouwer tot de redelijkheid en daarmede tot de zedelijkheid mag afdalen[1] op straffe van de wereld te zien verbleeken tot het enkele ongedeelde witte licht, dat voor den wijze het absoluut-volmaakte mag verzinnebeelden, voor den hartstochtelijkovergegevenen kleuren-minnaar evenwel het eentonig-armelijke en troosteloos-saaie blijkt, - zoomin mag eenig phaenomen in het bont verschijningscomplex het spontane, ondergrondsche, sublimineele in zijn wezen prijsgeven voor het min of meer zelfbewuste, bovengrondsche, op straffe van door het wondere schoonheidsaureool verlaten te worden en 'een ding' te worden onder de vele 'dingen' dezer nuchtere wereld[2]. Want de wereld is in haar

1) Een Hegelaar zou zeggen: 'opklimmen'. Zoolang de schoonheid zich echter niet door 'zuivere rede' construeeren, hoogstens categoriseeren laat, is een prijsgeven van de schoonheid voor de wijsheid, voor den schoonheid-minnaar geen gewin. Men leze maar eens de vele bloedlooze kunstbeschouwingen op Hegelsche leest geschoeid!

2) Een in 't wild groeiende boom is schoon (zie de grillige strekking der takken); een gesnoeide boom leelijk. Een gecastigeerde heester in een Engelschen tuin kàn daarentegen weer mooi zijn, omdat nu de boom iets anders is geworden dan zuiver plant, in een ander verband van dingen is opgenomen.
Ook van Deyssel's beruchte herbergier (V e r z . O p s t . 3e bundel blz. 293: ik zie liever het stralende rooye gezicht van een kroeghouder, die de honderdduizend heeft getrokken, dan ...) kan als type schoon zijn wanneer hij met een geblomd vest over zijn vetten buik, op zijn fluweelen pantoffels in 't zonnetje staat. Daarentegen is hij leelijk als hij heerig 'doet', zich een pandjas aantrekt en een hoogen hoed opzet. Ziehier het spontane en het bewuste tegenover elkaar.

geheel òf een levend tooverland met goud-sprokige glanzen over alles heen, òf een reusachtig marionettentheater met dood-bewegende poppen. Zij is òf een organisme, dat uit de spontane kracht leeft van eigen innerlijk wezen, òf een mechanisme tot 's menschen dienst bereid.

De nuchtere mensch zal een geloofsheld schoon achten zoodra hij in hem een 'schoon' geloof te prijzen vindt; 't is de buitenstaander die hier een waarde-oordeel uitspreekt; die iets géeft, maar niets ontvángt; het spontane leven zelf raakt hem niet aan. De aesthetische mensch daarentegen acht een geloofsheld niet schoon om zijn bepaald geloof, maar omdat hij een h e l d is - wat hij intusschen óók kon zijn als auto-bandiet of... als wankelmoedig weifelaar gelijk Ds. Massen in T w i j f e l . Wat in den held aantrekt is het onmiddellijke, het spontane leven, dat nog niet tot de bleekere abstracties der bewustzijnswereld is vervluchtigd[1].

Ds. Massen is een held verkeerd tot zijn tegendeel. Waarmede ik weer niet bedoel dat hij een lafaard zou zijn, want een lafaard is, in 't algemeen gesproken, zeer zeker te weinig spontaan. Evenzeer als een held uit de onmiddellijkheid leeft en daaraan de monumentale schoonheid ontleent van zijn gebaar, zoo leeft een zwakke mensch als Massen uit de onmiddellijkheid van zijn wezen dat vol intuïtieviteit is, vol van een onberedeneerde hulpeloosheid die quatalis a a n d o e n l i j k is. Met zijn verstand en in moreel zelf-besef ziet men op Massen neer, maar als hulpeloos zoekend mensch ontroert hij door de schoone onmiddellijkheid van zijn wezen.

* * *

Het is natuurlijk niet Brandt van Doorne alleen, die ons in deze onmiddellijkheid doet schouwen. Ieder waarachtig kunstenaar vermag dit. Ik wees daar nog op in mijn bespreking van Top Naeff's V o o r d e P o o r t . Toch dienen juist bij de beoordeeling van een auteur als dien van H e t O n v e r m i j d e l i k e deze dingen nog wel eens in extenso uitgemeten omdat wij hier met een schrijver te doen hebben die over zulke schrikbarend 'gewone' dingen pleegt te schrijven en zoo in niets de allures aanneemt van een 'kunstenaar'. Hij heeft geen bizonderen stijl, geen fel plastisch vermogen; hij schijnt wat droog, ja prozaïsch: zoo echt iemand van wien men 't begrijpen kan dat hij met zekere voorliefde dat uitvindsel aller nuchterheid de Kollewijn-spelling gebruikt. Hij heeft in zijn vizie iets van Emants, doch is minder cerebraal, verwerkt niet iederen rechtstreekschen indruk tot bijtend levens-cynisme. Daarom is hij mij liever dan Emants, ofschoon Emants in oogenblikken dat geen verstandelijke waardeerings-factoren zijn contact met het spontane leven verstoren als psychisch-plastisch menschenbeelder veel grooter is dan Brandt van Doorne. Creaties als de Tonia-figuur uit I n w i j d i n g vindt men bij Brandt van Doorne niet. In 't werk van dezen laatste evenwel - speciaal in dit boek H e t O n v e r m i j d e l i k e , waartoe ik mij nu verder bepalen zal - valt een gelijkmatige zuiverheid te proeven; onder het klare oppervlak van dezen stijl, koel aanvoelend als ijzer, ademt een ziel met al de trillingen van het rhythmische leven zelf. Dit op het oog wat droge, nuchtere, af en toe schijnbaar tot dorre zakelijkheid verloopend dagboek-verhaal is inderdaad een teêr, gevoelvol, een bewonderenswaard harmonisch kunstwerk.

* * *

Het dagboek van een vrouw, die vertelt hoe zij haar man gevonden en hoe zij hem verloren heeft of beter - want gevonden hebben deze twee menschen elkaâr zoomin

1) Waaruit men natuurlijk niet afleide, dat een 'denker' geen aesthetisch object zou kunnen wezen. Ook in een denker-figuur kan spontaneïteit aanwezig zijn.

als ze verliezen konden wat zij nooit bezaten -: zij verhaalt hoe haar pad dat van Wouter van Gorsel te kruisen kwam, hoe ze een tijd lang zijn samengegaan, en hoe zij dan haar man verlaten heeft, toen 't alles bleek een groote vergissing, de vergissing van menschen die leven op tweeërlei plan, in tweeërlei kring, twee sferen die elkaâr niet raken.

Zij is door haar vader in vrijheid van denken opgevoed; hij is een Christen die geen heil ziet buiten de orthodoxe geloofsdogma's. Zij is vol goeden wil, hij is vol goeden wil, en toch - zij botsen. Dat is het tragische. En die tragiek is daarom zoo aangrijpend, omdat Brandt van Doorne van zijn menschen geen in hersen-spitsvondigheden zich verwarrende, in bewustzijns-abstracties verschimmende figuren heeft gemaakt, maar personen levend uit de onmiddellijke instincten, de vol-menschelijke spontaneïteit van hun wezen. Daardoor vallen deze menschen niet in uitersten, behouden zij elk in zijn sfeer die milde veelzijdigheid die het levenzelf ook kenmerkt. Zij is een vrije denkster, maar geen ‘vrijdenkster’, d.w.z. niet vastgeloopen in een atheïstisch bekrompen bevooroordeeldheid tegen-

over iedere metafyzische mogelijkheid. En zijn exclusivisme is het noodzakelijk excluzivisme van zijn geloof, d.i. in deze van zijn persoonlijkheid, want zijn geloof is met zijn persoonlijkheid organisch verbonden. Deze menschen k u n n e n geen van beiden anders denken en handelen dan zij doen; vandaar m o e t e n zij elkaàr ongelukkig maken, met noodlottige zekerheid. Heel de tragiek culmineert in een simpel dialoogje als het volgende, na een gesprek over dogmatische quaesties, wanneer zij besluit:

> ‘We denken nu eenmaal verschillend en hebben op onze mening evenveel recht’.
> ‘Mijn overtuiging komt van hoger, Gerda!’
> ‘Dat denk je, ja...’
> ‘Dat weet ik...’

O, 't is om bij te schreien: die twee laatste zinnetjes, de wanhopige slotsom waartoe deze menschen telkens en telkens weêr komen, na alle goedgemeende pogingen om elkander te naderen.

‘Mijn overtuiging komt van hooger’.
‘Dat denk je, ja ...’
‘Dat weet ik ...’

Aan allen die twijfelen aan de realiteit eener schrikkelijke anti-these, raad ik de lectuur aan van dit sober levensverhaal, dit nobele kunstwerk.

GERARD VAN ECKEREN.

‘Gij en kent uwe tale niet’

> Ik zit en zamel honig; maar, mij dunkt, Uw tong is daar gestruikeld: vraag uzelv'.
> TENNYSON.

BOVENSTAANDE uitspraak, met zekere welwillend meewarige hooghartigheid tot eene beschaafde Hollandsche dame in 't bijzonder en aan de Hollandsche natie in 't algemeen gericht, is het refrein van de uitingen des heeren pastoor Hugo Verriest, ons in een allergenoeglijkst en frisch artikel in 't Aprilnummer der *Stemmen des Tijds* medegedeeld door Mej. H.S.S.K. en waarvan in den Gulden Winckel (zie blz. 65 hiervoor) een broksken op de toonbank is gelegd.

Voorop sta, dat de heer pastoor wel gelijk zal hebben en wij Noord-Nederlanders werkelijk van onze taal over 't algemeen even weinig (en misschien nog minder) kennen als de overige volken van de hunne. Maar de bewijzen die hij voor zijne bewering aanvoert, indien die nauwkeurig zijn weêrgegeven, raken kant noch wal.

In haar onderhoud met den professoralen pastor te Ingoyghem had Mej. K. in argeloosheid het woord ‘plechtigheid’ gebruikt. Wàt zeide zij daar? vraagde de oude heer; wel, dat kwam heelemaal niet te pas! Het moest kortweg ‘plecht’ zijn, immers ‘plechtig is iemand die plecht bezit’ en zij zou 't niet in 't hoofd halen ‘krachtigheid’, ‘prachtigheid’, ‘ernstigheid’ enz. te zeggen maar eenvoudig: ‘kracht - pracht - ernst’ - en derhalve: ‘Juffrouw, gij en kent uwe tale niet!’ De juffrouw, met ingenomenheid eerbiedig luisterende aan 's mans voeten, stamelt: ‘Ik weet niet, pastor Verriest, ik weet heusch niet...’ Zoude zij, indien zij een oogenblik had nagedacht, werkelijk ‘niet geweten’ hebben? Ik kan het nauwlijks gelooven. De zonderlinge logica: ge zegt niet ‘ernstigheid’ en *dus* moogt gij ook niet ‘plechtigheid’ zeggen, eens

daargelaten: had zij niet kunnen antwoorden: Mijnheer de pastoor, als het te pas komt zeggen we wel dégelijk p r a c h t i g h e i d want dit is niet hetzelfde als pracht. Denk u maar eens: ‘de pracht der gewaden’ en ‘de prachtigheid der gewaden’; *voelt* u het lichtelijk afkeurend-spottende in het laatste woord niet? Evenzoo zoude niets ons verhinderen te zeggen: ‘er sprak ernst uit zijn blik; maar die ernstigheid was slechts voorgewend’. Bovendien, mijnheer: u erkent zelf dat het woord p l e c h t maar ‘in een klein hoekske van Vlaanderen’ bewaard gebleven en voor 't overige zelfs daar ‘bijna overal vergeten’ is[1)]. Hoe kan u dan verlangen dat wij Hollanders eene uitdrukking zullen gebruiken die geen schepsel ten onzent verstaan zou? Daar komt nog bij, dat p l e c h t i g h e i d oneindig beter en aanschouwlijker het langzame, statige, rustige, of wel het langdurige en soms taaie der zaak uitdrukt, dan dat kort en krachtige ‘plecht’... Lieve hemel, mijnheer! Verbeeld u dat ik van een of ander feest eens naar huis schreef: ‘tot op de p l e c h t e n der schuiten stonden de menschen opééngepakt, die de p l e c h t e n waren komen bijwonen!...’

Zóó, of in dien geest, had Mej. K. haren gullen en vriendelijken maar eenigszins wijsneuzigen gastheer kunnen antwoorden. Wellicht had zij zelfs kunnen volstaan met zijne meening te vragen omtrent woorden als: l u c h t i g h e i d , v l u c h t i g h e i d , v o c h t i g h e i d . Ik ben benieuwd wat onze Eerwaarde daarop gezegd zou hebben. Of hij die altegader in den ban zou willen doen!?

Hij echter, eenmaal op zijn paardje, ging door:

1) Wij dienen een zoo eerwaardig man en professor wel op zijn woord te gelooven en 't hoofd te buigen wanneer hij leeraart: ‘plechtig is iemand die *plecht* bezit’. Alleen is het jammer, dat hij ons niet verklaart wat dit woordeke ‘plecht’ eigenlijk beteekenen moet. Te meer, omdat een ander Vlaamsch professor, te Gent, de heer J. Vercoullie, in zijn ‘Beknopt etymologisch Woordenboek’ plechtig van p l e g e n afleidende, vooraf ‘plecht’ vermeldt met de beteekenis: ‘verbintenis’. De twee geleerden moesten eens met elkander uitmaken hoe 't hiermeê geschapen staat.

‘Gij hebt nog zoo'n lang woord: ten-toon-stel-ling, is 't niet?’

Mej. K. beaamde het.

‘Maar dat is een véél te lang woord! Gij, Hollanders, gij en kent uwe tale niet. Weet ge wat de Vlaamsche boer zegt? Hij en zegt nooit: tentoon-stel-ling. Neen. Hij zegt *toog* en anders niet. Wat gij noemt: toonbank, noemt de Vlaming ook toog[1)]. Dat is duidelijk en kort’.

Kort, zeker; maar duidelijk? Voor den Vlaamschen boer, goed. Maar voor ons? Sedert wanneer is die boer - straks krijgen we nog een verwaanden timmerman - richter over onze moedertaal? Mij dunkt dat het taalverarming ware, twee gelijk en gelijkvormige woorden te gebruiken voor twee gansch verschillende zaken, wanneer men andere en nog wel aanschouwlijker uitdrukkingen bezit, al zijn die dan niet van ééne sylbe.

Wat zegt t o o g voor ons? Immers niets, t o o n b a n k àlles. En toonen, *montrer*, is toch heel wat anders dan ten toon stellen, *exposer*. Voorts: hoeveel lettergrepen zou een woord volgens den heer Verriest wel mogen hebben om geduld te worden?

Mej. K. intusschen vindt het vonnis ‘Gij en kent uwe tale niet’ zoo treffend rechtvaardig, dat zij op hare beurt hare sukkelige landgenooten in denzelfden trant onder handen neemt.

Wanneer de Vlamingen zeggen: ‘de zon z i t i n d e l u c h t’, dan vindt zij dit beter gezegd dan ons: ‘de zon s t a a t a a n d e n h e m e l’, want, zegt zij, ‘zitten’ duidt meer rust en onbewegelijkheid aan. Nu, de psalmist zou 't meer met òns eens zijn geweest, hij die de zon zag als een bruidegom uitgaande van zijn slaapkamer, vroolijk als een held om het pad te loopen!

Dan weêr hoort Mej. K eene gezellig gedienstige burgemeestersvrouw uit Caster spreken van een p à p e g a a i in plaats van p a p e g á á i en ziet hierin een blijk dat ‘het Vlaamsche volk’ den oorspronkelijken klemtoon, openbaring van de oorspronkelijke beteekenis, bij samengestelde woorden veelal behouden heeft. Want men moet weten, de papegaai is een gaai (vogel), vroeger veel in kloosters door de papen gehouden en door het volk daarom pàpegaai genoemd. ‘Met de verplaatsing van den klemtoon gaat bij zulke woorden de oorspronkelijke beteekenis schuil’, verzucht de schrijfster.

Hoe zij er aan komt dat g a a i in 't algemeen v o g e l beteekent, kan ik niet gissen. De curieuse afleiding van ‘papegaai’ als ontleend aan lorretjeshoudende kloosterlingen echter, is een bekend staaltje van ‘volksetymologie’. Juist de klemtoon op de laatste lettergreep ten onzent gehoord had Mej. K. kunnen waarschuwen dat zij geen Nederlandsch, geen Dietsch woord voor zich had. Niet wij namelijk, maar ‘het Vlaamsche volk’ of de ‘welvarende Vlaamsche’ uit Caster, heeft den klemtoon verlegd. ‘Papegaai’ is Arabisch, vermoedelijk door de Spanjolen, althans uit het Spaansch, naar het Noorden overgebracht. Bij Kiliaen komt het nog niet voor. Maar zoo gaat het; want Pope heeft nog altijd gelijk: *a little learning is a dangerous thing*.

Had onze landgenoote dit maar bedacht, toen zij op hare wandeling met den heer pastoor op een hek eene aanwijzing zag omtrent ‘den sleuter’. Zij zou het noodlottige taallesjen in de pen gehouden hebben, dat zij ons nu toedient:

‘In dit Vlaamsche woord is dus de oorspronkelijke *r* - en de oorspronkelijke beteekenis: sluiter - bewaard gebleven. Wij zeggen *sleutel* en begrijpen niet meer, wat we zeggen’.

1) In zijn novelle *Naspel* (Aprilnummer van *Onze Eeuw*) bezigt Gerard van Eckeren deze uitdrukking. Waaròm toch? Wij ook hebben het woord t o o g : als den oorspronkelijken vorm van t e u g . Verg. zieltogen, togen, getogen, overtogen, onvertogen; aan den anderen kant: vertoog, betoogen, betoog, waarnaast wij sedert ettelijke jaren uit de Vlaamsche ‘gazetten’, door den trechter vooral van 't *Handelsblad*, het verwarrende en leelijke b e t o o g i n g gekregen hebben.

Maar lieve juffrouw! Is dit nu, om met onzen Schoolmeester te spreken, is dit nu toch niet ‘al té’? Denk eens aan v l e u g e l , t e u g e l , b e u g e l en zooveel andere woorden van dien aard! De drie genoemde, evenals s l e u t e l , zijn immers afgeleid van imperfecta, met overgang van den *o*-klank in *eu*, gelijk die o.a. ook wordt opgemerkt in goot-geut, noot-neut, nasp*eu*ren naast opsp*o*ren enz.

Inderdaad, de oorspronklijke vorm van ‘sleutel’ is in 't minst niet ‘sluiter’ maar s l o t e l .

Heeft u nooit de hartroerende sproke van Beatrijs gelezen? En zoo ja, kan die plaats u volkomen ontgaan zijn, waar verhaald wordt:

> Die s l o t e l e van de sacristien
> Hinc sie voor dat beeld Marien?

En die aardige regels in *Carel ende Elegast:*

> Ende [E.] ontsloot doe altemale
> Slote die men met s l o t e l e n sloot ...

Wij voor ons gevoelen de kracht van den uitgang *el* nog zeer goed, ook in: schoffel - sprenkel - gordel - lepel - klepel - hevel, zelfs in deksel, hengsel, schoeisel enz. Kom, Mejuffrouw! u doet dit evenzeer als wij allen, wanneer u zich maar niet door een vlaamschen schildersknecht van de wijs laat brengen. Gij en wij, we ‘begrijpen’ opperbest ‘wat wij zeggen’; en daarom moge uw hek*sleutel* hier de hek*sluiter* zijn.

I. ESSER.

19 IV 1913.

[Boekenschouw]

Letterkunde

Geschreven Portretten, door Is. Querido. (Amsterdam, L.J. Veen).

HONORÉ DE BALZAC
Uit: 'Geschreven Portretten'

'Portretten'? In zekeren zin ja, maar dan toch geen gladde, gelikte foto's, zooals ons de fotograaf die levert, reproducties welke ieder lijntje, alle vorm-verscheidenheid der 'genomen' sujetten trouw weêrgeven - maar toch u den l e v e n d e n bekende niet voor oogen stellen. 'Geschreven' portretten, ja, maar dan toch met zekere eigenschappen van g e s c h i l d e r d e portretten. Want wat een schilderij onderscheidt van een fotografie, dat wat aan een treflijk gepenseeld doek geeft achtergrond, perspectief, leven - dat kenmerkt deze studies van Querido. Wel zou men kunnen inbrengen dat Querido zelf hier minstens zoo sterk op den voorgrond treedt als de door hem geportretteerden - nochtans is er voldoende objectiviteit in deze schetsen om van 'portretten' te kunnen spreken en openbaart zich ons het subjectieve element vooral als een wonderlijk-lenig assimilatie-vermogen, dat zich tot een vruchtbare reconstructie van de objecten weet om te zetten. En zoo zien wij van Looy en van Deyssel, Emants en van Hall, Tak, Nietzsche en Jan Sluyters door de oogen van Querido, d.w.z. door de oogen van iemand die diep speurt, die dadelijk in deze uiteenloopende persoonlijkheden het kenmerkende weet vast te grijpen en synthetisch te belichten. In van Looy's kunst ziet hij het individueele, dat toch onpersoonlijk is; hij verzet zich tegen het onbillijk oordeel door Adama van Scheltema over dezen schrijver uitgesproken; ook komt hij op tegen de uitspraak van den dichter Geerten Gossaert in dit tijdschrift, in wat anderen vorm door v. Eeden en Adama van Scheltema gedaan, als zou bij v. Looy de uitwendige waarneming te sterk de inwendige overwegen[1].

Terecht m.i. toont Querido aan, hoe bij v. Looy uit den zeer gedetailleerden schrijftrant 'zich een saam- en omvatting van het geheel opwerkt'.

Het is mij niet mogelijk alle stukken uit dezen bundel een voor een na te gaan. Dat Querido's bewegelijke geest zich werkelijk aan de meest uiteenloopende levenshoudingen weet te assimileeren komt wel duidelijk uit als hij Mr. van Hall, den Redacteur-criticus van D e G i d s , portretteert: den man van patricisch cachet en van voornamen huize, den man van ras, met een aangeboren, dus n a t u u r l i j k e vormelijkheid. Ter verklaring van van Hall's aanvankelijke afwijzing der jongere kunstprincipen schrijft hij o.a.:

> Van Hall, lijkt mij, kón zich niet opschroeven voor dingen die hij niet begreep; al misliep hij ook een pluimpje van schreeuwerige tijdgenooten die vooral het bewonderend bóndgenootschap wilden zien toenemen in groei. Wat zijn natuurlijk- en schoonheids-gevoel hem liet waardeeren, dat

1) D e n G u l d e n W i n c k e l 10e Jaarg. blz. 185.

uitte hij rondweg; wat hem afstootte en krenkte, veroordeelde hij met harde stem en soms ál te hooghartig gebaar. Dieper beschouwd, deed hij niets anders dan zich krampachtig vastklemmen aan een stuk levens-traditie. Hij eerde en minde 't Oude en 't groote in 't Oude, 't klassieke. Zijn vorming, zijn tijdperk, zijn groei, zijn omgeving, hadden zijn eigenschappen bepaald. Verdedigde hij tegen de schelle revolutie-kreten van onstuimige jongeren het oude, een brok geschiedenis in literatuur, hem met de jaren lief geworden, - in werkelijkheid verdedigde hij onbewust de geschiedenis van zijn eigen geslacht, in den goud-gedempten en beschaduwden schijn van het verdekt-weelderige en voorname òpgebloeid. Van Hall's conservatisme tegenover de literaire beeldstormers van tachtig, in hun woedendste en smadelijkste gestalten losgesprongen tusschen het flonkerend gouden smeedwerk, omvèrwerpend in rinkelend geweld de rekken kristallen roemers van zijn Oude Huis, waar de deftigheid saamfluisterde met de stilte, - Van Hall's conservatisme is meer geweest een bescherming van zijn oude schoon, dan een afweren van het nieuwe.

Opmerkelijk is ook de studie over Herman Gorter, den ‘opstandigen natuur-mysticus met zijn heele genietende Ikheid en zijn zinnelijk wezen verzwolgen in de aarde-dampen, de luchten die de zomermiddag-uren heet verbrandden’, den man die zijn rustelooze schoonheidshonger voedde met den ‘zoeten hooirook van varsche landouwen’ en toch immer beknaagd bleef van droefenis; tot in hem, den classicus, die de oud-Homerische zangen tot een brok van zijn bestaan had gemaakt, de onpersoonlijke objectieve kracht van al het cosmische herleefde, door 't Marxisme zich een nieuwe wereld in hem leeg stortte...

Uit een bizondere voorliefde schijnt mij het opstel over Balzac te zijn geboren: den kunstenaar die

Het Muiderslot in de 16e eeuw
Uit: ‘Het Huis Oud en Nieuw’

niet den angstigen huiver voor het grootsche kende, wijl hij het grootsche zelf was; wiens ‘driftige werkhanden grepen naar marmer-blokken en tastten in hersenmerg’; die ‘zwoegde in zijn werkhol, kaarsen-goudig doorschemerd

van middernacht tot den volgenden middag, zonder zijn lichaam te strekken uit de rimpels en kreuken van zijn slaafsche werk-gebuktheid. Hij ademde, zonder levensbesef in roode walm en gouden rook.....
Ge loert, zònder door zijn goud-gloed-oogen gezien te worden, in den schemer der brandende kaarsen, op zijn zwoegende handen, die de alchemistische brouwsels bereiden waarmee hij de glans-geheimen om zijn dramatisch werk heentooverde. Gij staat ònopgemerkt àchter den kapot-gezeten werkstoel van den schepper der “Comédie Humaine”: gij ziet hem in zijn morsmouwen ploeteren. Gij hoort hem zuchten, kermen, vloeken en grommen als 't niet lukken wil. En soms wegsleepend, als in S e r a p h i t a , klankt áán, de mystieke zangstem van den diep-ontroerden dichter, lokkend en raadselachtig als de veel-belovende en niets-toestaande glimlach van een aanhalige vrouw’.

Ik zou kunnen voortgaan, fraai geschreven bladzijde na bladzijde kunnen aanhalen, ook bedenkingen kunnen opperen tegen sommige van Querido's uitspraken. Dat dit boek alleszins op ruime belangstelling mag aanspraak maken meen ik echter met deze enkele regelen reeds voldoende te hebben doen uitkomen.

G.v.E.

Diversen

Het Muiderslot.

Wat toovert dit enkele woord al niet voor de verbeelding van den letterlievenden Nederlander! De plek waar onze

groote dichter Hooft gedurende acht en dertig jaar, althans des zomers, gewoond heeft, waar hij niet alleen de plichten voortvloeiend uit zijn, hem door de Heeren Staten van Holland toevertrouwde ambten van baljuw van Naarden en Gooiland, drost van Muiden etc. trouw vervulde, maar tevens het grootste deel van zijn letterkundigen arbeid verrichtte; de plek waar ‘Hendrik de Grote’ ontstond, waar Hooft de meeste van zijn fijngeslepen sonnetten en andere gedichten schreef en het fraaie proza der Nederlandsche Historiën te boek stelde.

De Stoel van P.C. HOOFT
Uit: ‘Het Huis Oud en Nieuw’

Maar bovenal de plek van den Muiderkring, het gezelschap van mannen en vrouwen van studie, geest en vernuft, zooals er in onze banale twintigst'-eeuwsche salons maar weinige meer vereenigd worden. Het Muiderslot zal, naar men weet, in dit jubeljaar zooveel mogelijk tot zijn vroegere gedaante worden teruggebracht. En het was een goede gedachte der Redactie van het fraaie prentenboek-voor-groote-menschen, het bekende tijdschrift van den architect Ed. Cuypers: Het Huis Oud en Nieuw, om - nu bij hernieuwing de aandacht op dit slot zal worden gevestigd - ons in te leiden in de geschiedenis en de architectuur van het roemrucht kasteel. Dit geschiedt in een zeer uitvoerig en goed geschreven artikel van den Heer H.M. Werner, dat het grootste gedeelte der April-aflevering van genoemd tijdschrift in beslag neemt.

Wij weerstaan de verzoeking een en ander uit dit artikel hier af te drukken. Dit is zeker, dat niemand, die straks wenscht op te gaan naar dit gewijd historisch plekje, om er temidden van het 17$^{d'}$ eeuwsch milieu te droomen van de lang verleden tijden, verzuimen moet éérst dit artikel te lezen. De redactie vergunde ons hier een tweetal af te drukken van de illustraties waarmede het opstel onbekrompen is verlucht. Het roomkleurig, matte kunstdruk, dat sedert eenigen tijd wordt gebruikt en waarop de sepia-kleur der afbeeldingen uitnemend voldoet, geeft aan Het Huis een cachet, dat den meesten anderen goed geïllustreerden periodieken ten onzent nog ontbreekt.

E. -

Het Entos-Gedenkboek.

De Eerste Nederlandsche Tentoonstelling op Scheepvaartgebied, welke van Juni tot October a.s. te Amsterdam zal worden gehouden, deed het plan geboren worden tot een Gedenkboek waarvan de eerste aflevering thans voor ons ligt. Dit Gedenkboek - aldus leiden de uitgevers Blikman en Sartorius hun uitgave in bij het publiek - ‘zal niet slechts bevatten een zoo volledig mogelijk overzicht van hetgeen op de Tentoonstelling van Nederlandsche Scheepvaart te zien zal zijn, geschreven door den redacteur zelf en telkens door de meest bevoegde deskundigen, welke artikels rijkelijk geïllustreerd zullen worden; doch de redacteur heeft gemeend het Gedenkboek zijn aantrekkelijkheid te moeten verleenen door er in op te nemen een aantal artikels over alle mogelijke scheepvaart-onderwerpen, bijvoorbeeld studies over de Nederlandsche relaties tot Engeland en Duitschland, op het gebied van scheepvaart. Vervolgens wordt een ruime plaats ingenomen door een reeks opstellen over Amsterdam van de vroegste tijden af, in verband met de vaderlandsche scheepvaart, en ook deze studie wordt verlucht met reproducties naar onze oude gravures. Echter vormt onze oude prentkunst een der hoofdfactoren van het

Gedenkboek, waar de redacteur uit onze verschillende prentencabinetten een rijke verzameling bijeengaarde, aldus een overzicht samenstellende van de Nederlandsche scheepvaart en scheepsbouw door de laatste vijf eeuwen heen.

Wat het moderne gedeelte der illustraties aangaat,

ZEELUI AAN DEN WAL
THÖNY, IN DE ‘SIMPL.’
‘We hadden 'n mooie vangst de laatste keer. Toen we de netten ophaalden, zat het zóó vol visch, dat 't water op de Doggersbank twee voet zonk’.
Uit: Het Gedenkboek, afl. 1.

zal het Gedenkboek versierd worden met een groot aantal oorspronkelijke platen van hedendaagsche teekenaars en schilders van naam die van hun werk hebben willen afstaan en daarbij gebruik maakten van het dankbare onderwerp, dat ons land en zijn verhouding tot de zee hun bood.

Met vroolijke bijdragen, aardige oude zeemans gezegden, een overzicht van wat onze dichters, van Vader Cats af, over ons scheepvaartbedrijf gerijmd hebben, met allerlei bladvulling, zich steeds bewegende op het gebied der scheepvaart, verwacht de redacteur van het “E.N.T.O.S. GEDENKBOEK” aan zijn arbeid, behalve het blijvende karakter, dat aan een belangrijk werk als dit toekomt, een groote actueele waarde te verleenen’. Inderdaad beloven de uitgevers in hun prospectus niet te veel, althans te oordeelen naar deze eerste aflevering. Na een woord vooraf van den Redacteur, den Heer Jhr. Jan Feith, en een opsomming van de namen der leden welke in de verschillende comité's der Tentoonstelling zitting hebben, volgt een algemeene beschouwing over die Tentoonstelling en wordt de lezer, als hij 't blaadje omslaat, verrast door vier aansluitende plaatbladen, gezamenlijk voorstellende een gezicht op Amsterdam in 1606, gereproduceerd naar het eenige exemplaar eener gravure, waarschijnlijk van de hand van Jan Saenredam en voorkomende in 's Rijks Prentenkabinet. Daarna geeft Jan Feith een onderhoudend praatje over 't Tolhuis aan het IJ, een historisch plekje dat door 't verrijzen der tentoonstelling verdwijnen zal, en eindelijk worden ‘uit ons scheepsjournaal’ eenige hartige zeemansgrappen opgedischt, die den lezer, in 't haast ondenkbaar geval dat hij tot hiertoe zonder veel genoegen in het tijdschrift mocht hebben zitten bladeren, dit nu toch zeker zal doen sluiten met een lach op 't gelaat en...., wie weet, reeds iets van verlangen naar 't vervolg van dit Gedenkboek in 't ontnurkscht gemoed.

E. -

Silhouet Centraal Station van de E.N.T.O.S. gezien.
Uit: Het Gedenkboek, afl. 1.

Letterkundig leven uit de mei-tijdschriften

De Nieuwe Gids.

Dr. J.B. Schepers gaat voort met uit Brederode's sonnetten en liederen zijn liefde voor de bruinoogige Margriete, de groote stuwkracht voor zijn kunst, na te pluizen; Felix Timmermans vervolgt in sappig Vlaamsch zijn Pallieterverhalen. Wij zitten hier o.a. in een malsch zomerregentje met Pallieter en Marieke. Ze heeft hem bloemen gebracht en: ‘Ik riek er oe zieltjen in’ heeft hij dankbaar gezegd. En zij zwegen. Tot er een groote koele droppel valt ‘lijk gesmolten boter’.

> Pallieter vong met zijn tong een lek van zijne lippen en zag naar Marieke en zei ontroerd:
> - Is dezen avond nu ni oem te smilte Marieke?
> Zij zag hem aan en zei niets. Hij nam haar hand, die nat was en verborg ze onder zijn tien vingers.
> - Och Marieke! zei hij en hij had haar hand kunnen kraken, want zijn hart kwam omhoog van liefde.

De bekende instituteur J. Kleefstra heeft een opstel afgestaan over ‘Poëzie in 't kinderleven’; Frans Coenen de door hem op het Algem. Kunstenaarscongres te Amsterdam gehouden voordracht over ‘Kunst en Zedelijkheid’. Hij gaat de verhouding tusschen deze beide na in oudheid, middeleeuwen en renaissance om te eindigen met dezen tijd, waarin wij de kunst (denk bv. aan Strindberg) vaak zien als satanisme, het omgekeerd verhevene, waarin, moreel beschouwd, de wereld op haar kop lijkt te staan.

> Is dat niet precies het tegendeel van kunst? Of is het eerder haar spiegelbeeld, even goed de w e ê r s p i e g e l i n g van een levens- en wereldbeschouwing, die heel pijnlijke, maar zeker niet onsamenhangende aandoeningen verwekt? Het goddelijke, moet men bedenken, kan het satanische niet ontberen voor zijn eigen bestaan en in de diepten van het kunstbegrip was blijkbaar immers dit andere latent, dat onze moderne samenleving, niet zonder huivering, thans aan het licht heeft gebracht.

Coenen komt tot de slotsom, dat in dezen wonderlijken en misschien grooten tijd alles door elkaar is geraakt en vervloeid, de kunst door de zedelijkheid, als de dooier door het wit, zoodat er geen gaaf begrip meer uit opgevischt kan worden.

Heel veel verder brengt ons dus ook dit artikel niet.

‘Een herleefde kunst’ noemt T. Landré de door Isadora Duncan opnieuw geïntroduceerde kunst der beweging, in een uitvoerig artikel waarin hij de praestaties van Lili Green, Andreas Pavley en Jacoba v.d. Pas nagaat. Van Peter Spaan een verzuchting over 't wonderlijke der schoonheid bij 't aanschouwen van een teekening van W.A. van Konijnenburg.

Degenen die een overzicht wenschen van de uitgebreide Napoleon-literatuur der laatste jaren, kunnen wij verwijzen naar het breed opgezette opstel van Dr. A. Aletrino in dit tijdschrift. Hein Boeken vervolgt zijn aanteekeningen over Kunst en Letteren, en Kloos zijn gewone Kroniek. Hij heeft het ditmaal over de dichters C.W. Lovendaal en S. Bonn. In Lovendaal keurt Kloos o.a. af dat hij spreekt van Holland als ‘het land met zijn zonnigen rand’. Stel je gaat in een vliegmachine zitten, zegt deze criticus, en je overschouwt van daar uit het land van Esschen naar Terschelling, je zoudt ook bij 't mooiste weer van een ‘zonnigen rand’ heelemaal niets merken; alles zoudt

ge overdekt zien met eenzelfden gloed. En of nu al de dichter daartegenover misschien volhoudt dat hij, in tegenstelling met de koeler schaduwing meer naar binnen, het vlakwitte, zonnespiegelende strand in zijn verbeelding toch werkelijk zoo zag - het geeft hem geen sikkepit; de eenige plaats waar de visie inderdaad zuiver gecontroleerd kan worden is, zegt Kloos, boven in de lucht. Al 't andere is ‘fantastische dwaasheid’. Kom, kom, waarde Heer, is wat ge hier zelf debiteert niet een heel klein critisch dwaasheidje?

De Gids.

‘De roeping onzer Dichtkunst’ noemt Carel Scharten een opstel waarin hij de verschillende dichterfiguren bespreekt, die in den laatsten tijd op den voorgrond zijn getreden. Hij begint met vast te stellen hoe het Nederlandsche volk niet een éénheid is met een eigene cultuur, zooals het Duitsche, het Engelsche en het Fransche volk dat zijn.

> De Hollander is met de Duitsche beschaving al even vertrouwd als met de Fransche en de Engelsche, niet zoozeer omdat hij boven die allen verheven is, als wel omdat ... hij geen diep-eigen cultuur bezit.
> Waar een Berlijner en een Münchener elkander ontmoeten, komen bijna afkeerige vreemden samen; doch een lied van Schubert verzoent hun harten, een regel van Goethe, een gedicht van Schiller doet hen gevoelen, dat zij één geest zijn. Een Bosschenaar en een Rotterdammer hebben niets, dat hen inwendig verbinden kan.

Dit moet natuurlijk ook voelbaar zijn op 't gebied van de dichtkunst.

> Het is nl. iets gansch anders, of een volk de inwendige krachten heeft tot het báren van schoonheid, dan wel of het zich daarvan bewùst is geworden en dóór die uit enkele zijner zonen voortgekomen schoonheid is verder gebracht en omhooggevoerd. Mag nu de schilderkunst, zwijgende en onbewuste getuige van de beste eigenschappen eens volks, die eigenschappen al bestendigen, en versterken misschien, - mag wetenschappelijke voortreffelijkheid den vreemdeling spreken van 's volks geestelijke vermogens en tot de verdere ontwikkeling daarvan wederom medewerken, - alleen de met een volk innig-verbonden dichtkunst wekt zijn eigenlijke, innerlijke beschaving. Het zijn eerst de dichters, die een volk ontdooien. Het zijn de dichters, waar zij muziek gaande maken en gezongen worden; of waar zij, vanaf het tooneel, de groote gevoelens ontboeien; het zijn de dichters, die een volk, aan zichzelf ontdekt, één maken.
> Noodlottige wisselwerking: ons bovenal plastisch-voelend volk, dat wel schilderscholen uit zich ontwikkelen zag, maar weinig goede litteratuur, verstaat ook en bewondert zijn schilders, maar is doof voor het schoonste dat die toch reeds zoo schrale litteratuur heeft opgeleverd.

In den loop van dit jaar zullen in de reeks der Rijks Geschiedkundige Publicatiën de Gedenkschriften verschijnen, welke de geheele loopbaan omvatten van Anton Reinhard Falck tot het einde der Londensche ambassade. Het gedeelte dat handelt over de gebeurtenissen van 1813 mag in dit jaar op bizondere belangstelling rekenen, waarom Dr. H.T. Colenbrander het hier publiceert met inleidingen van zijn hand. P.N. van Eyck, die, gelijk wij een tachtig bladzijden vroeger van Scharten gehoord hebben ‘het voorbeeld (is) van hoe [stijl? v.E.] een jong dichter zijn dichterschap

verschrijft' schijnt hier met een 16 bladzijden Gedichten koren op het Schartensch molentje te willen dragen.

Mr. H. Viotta heeft uit, voor een goed deel wel reeds wat heel bekende, gegevens een gelegenheidsstuk over Richard Wagner samengesteld.

Groot-Nederland.

> Riet, richt u op na 't lang gedweeë buigen,
> Nu zwijgt het razen van den booze' orkaan,

zingt Hélène Swarth in een sonnet, dat de eersteling is van een reeks verzen van meer veerkracht dan wij in den laatsten tijd van deze dichteres gewoon waren.

Een opmerkelijk stuk proza zijn de Herinneringen van Ada Gerlo, waaruit een wat sfinxachtige meisjes-gestalte naar voren treedt. Het is jammer dat de schrijfster voor den omkeer in Lotte's geestesleven niets beters heeft weten te vinden dan den wel wat bruusk hier doenden zelfmoord van haar aanbidder.

Is 't inderdaad zulk een 'geduchte reputatie', welke Herman Poort aantast in zijn critiek op Albert Verwey? Zouden er niet velen zijn die, zij 't langzamerhand, tot eenzelfde

overtuiging zijn gekomen als de genoemde beoordeelaar, dat nl. Verwey geen groot dichter is; dat vooral diens jeugd-poëzie vol is van ‘wat triest gestamel’, al zijn ook onder die jeugd-poëzie de enkele gedichten van waarlijk groote schoonheid?

Verwey - aldus Poort - is eigenlijk bij ongeluk in de N i e u w e G i d s -beweging geraakt; hij stond naar zijn diepere innerlijkheid eigenlijk dichter bij de aangevallenen dan bij de aanvallers - hetgeen bleek toen de driften bedaarden.

Gust. D'Hondt eindigt zijn novelle ‘Onrust’, een gruwbare geschiedenis. Voorts poëzie en de gewone rubrieken.

Elseviers Geïllustreerd Maandschrift.

Als gewoonlijk weder een mooie aflevering. Kasper Niehaus opent dit nummer met een beschouwing over het werk van den schilder Henri Rousseau. Vreemd werk, naar de hier gereproduceerde specimina te oordeelen, waarvan het niet geheel onbegrijpelijk schijnt dat menigeen er op 't eerste gezicht glimlachend de schouders over ophaalde. Dr. M.W. de Visser zet - wel wat heel lang - zijn Japansche kleurendruk-beschrijvingen voort; H.W. de Ronde wijdt een artikel aan de Wagner-herdenking; Dr. N. Japikse aan Jeanne D'Arc, met typische oude prentjes. R. van Genderen Stort verhaalt ons zeer talentvol hoe het Paul Hooz met zijn vaderschap verging. Hij heeft een ouderloos kind aangenomen en opgevoed, een meisje, die hem als haar vader beschouwt. Dan, langzamerhand, als 't meisje ouder wordt, ontstaat in hem een nieuw gevoel dat zij niet begrijpt.

Verder vinden wij dan nog proza van J.B. Ubink en Ellen, Verzen van Reddingius en Franz de Backer, Robbers' boekbespreking en het Kunstoverzicht.

De Wereld.

> Enige tijd geleden - aldus Ed. Coenraads in dit weekblad - verscheen te Londen een boek van de publicist Arthur Ransome, waarin Lord Alfred Bruce Douglas' houding tegenover zijn vriend Oscar Wilde in een ongunstig licht werd gesteld; Wilde zou door hem in geestelik opzicht zijn neergehaald en in de donkere dagen van Wilde's gevangenschap en daarna, zou Douglas van Wilde's middelen geleefd hebben, terwijl hij hem in den steek liet toen die middelen meer en meer slonken.
> Lord Douglas verdedigde zich tegen die beschuldigingen door Ransome en zijn uitgever ‘The Times Book Club’ aan te klagen wegens laster, en tijdens dat proces, dat 18 April voor ‘Kings' Bench Division’, Londen, voorkwam, beriep Ransome's advokaat zich op een brief door Oscar Wilde in de gevangenis aan Douglas geschreven, en bestemd om te worden opgenomen in ‘De Profundis’, Wilde's epiloog. Het kwam Robert Ross, de man die de geestelike nalatenschap van de grote schrijver regelde, echter niet gewenst voor die brief daarin te publiceeren en hij schonk die daarom aan het British Museum .....

Uit dezen brief deelt de heer Coenraads dan enkele gewichtige passages mede waaruit duidelijk blijkt dat Wilde niet was de ‘levensgenieter’ waarvoor hij poseerde, maar een werkbelust kunstenaar. Wij meenen het aan de nagedachtenis van Oscar

Wilde verplicht te zijn eenige der door den heer Coenraads medegedeelde regelen hier af te drukken.

Kon. Gevangenis-Reading.
Beste Bosie

Onze noodlottige en allerellendigste vriendschap eindigde voor mij in ondergang en publiek schandaal, en toch toeft nog dikwijls de herinnering onzer vroegere genegenheid bij mij: het smart mij te moeten denken, dat haat, bitterheid en verachting voor altijd de plaats in mijn hart zouden innemen, die eenmaal door liefde wierd vervuld; en jijzelf zult - dunkt mij - in je hart ook wel voelen, dat aan mij schrijven terwijl ik in de eenzaamheid van het gevangenisleven ben geworpen, beter is dan het publiceeren mijner brieven zonder mijn toestemming of het ongevraagd aan mij opdragen van gedichten .....
Ik twijfel er niet aan, of er zal in deze brief, die ik schrijven moet over jouw leven en het mijne, over het verleden en over de toekomst, over zoete dingen die in bitterheid verkeerden en over bittere dingen die wellicht in vreugde kunnen veranderen, veel zijn dat je ijdelheid zal wonden tot in haar kern. Mocht dat zo zijn, lees dan de brief nóg eens en nóg eens, tot hij je ijdelheid de doodssteek toebrengt. Als je er iets in vindt, waarbij je voelt: dit is een onrechtmatige beschuldiging, - bedenk dan dat iemand dankbaar mag zijn, wanneer er één gebrek is, waarvan hij ten onrechte beschuldigd wordt .....
In de eerste plaats moet ik je zeggen dat ik gemarteld wordt door zelfverwijt. Als ik in deze donkere cel zit in de gevangeniskleren, een onteerd en gebroken man, plaagt het zelfverwijt me. In de gejaagde en schrikwekkende nachten van angst, in de lange eentonige dagen van pijn, achtervolgt me mijn zelfverwijt. Ik verwijt me dat ik mijn leven geheel en al liet beheersen door een intellektuele vriendschap, welker hoogste doel niet was het scheppen en de beschouwing van schone dingen. Het drong niet tot je door dat een kunstenaar, en vooral een kunstenaar als ik ben, dat is te zeggen iemand, wiens literaire waarde afhangt van het doorvoelen van persoonlikheden - een geestelike atmosfeer, kalmte, vrede en eenzaamheid, nodig heeft. Je bewonderde mijn werk, als het af was, je genoot van het schitterende sukses mijner premières, en de schitterende maaltijden die er op volgden; je was er trots op, en dat was heel natuurlik, de intieme vriend te zijn van een zo bekend artist; maar wat er nodig is voor het tot stand komen van artistiek werk, begreep je niet .....
Ik herinner me bijvoorbeeld in September '93, - ik kies maar één voorbeeld uit vele, - dat ik kamers gehuurd had enkel om ongestoord te kunnen werken, omdat ik mijn kontrakt met John Hare verbroken had, wien ik beloofde een stuk te schrijven en die me aan mijn woord wilde houden. De eerste week bleef je weg. We hadden verschil van mening, en geen wonder, over de artistieke waarde van je ‘Salomé’-vertaling. Daarom bepaalde je je er toe, me over deze zaak dwaze brieven te schrijven. Die week schreef ik en verzorgde tot in ieder onderdeel, zoals het ten slotte opgevoerd werd, het eerste bedrijf van E e n I d e a l e E c h t g e n o o t; de twede week kwam je terug, en kon ik mijn werk feitelik wel opgeven. Iedere morgen om half twaalf kwam ik te St. James's-place, om gelegenheid te hebben, te kunnen denken en schrijven zonder de stoornissen van mijn eigen huishouden, hoe kalm en vreedzaam dat ook was. Maar te vergeefs. Om twaalf uur kwam jij en bleef kletsen en

sigaretten rooken tot half twee. Dan kon ik je meenemen voor de lunch in Café Royal of in Berkeley. De lunch, met z'n pousse, duurde meestal tot drie uur. Dan was ik je een uur kwijt als je naar Whites' ging. Met de tee kwam je terug en bleef tot het tijd was om voor dinner te kleden. We dineerden óf in de Saoye of in Tate-Street. Gewoonlik scheidden we niet vóór middernacht, want een souper bij Wille's moest toch die goddelike dag tot een hoogtepunt brengen! Zoo was mijn leven drie maanden lang, dag in, dag uit, behalve dan de vier dagen dat je d'r van door was. Toen moest ik natuurlik weer naar Calais oversteken om je terug te halen. Voor iemand van mijn aard en temperament was die rol tegelijk grotesk en tragies .....

Als ik m'n vriendschap voor jou vergelijk met die voor nog jongere mensen als John Gray en Pierre Louys, dan schaam ik me. Mijn ware leven, mijn hogere leven was met hen en huns gelijken .....

Een half uur in gezelschap van kunst was me altijd meer waard dan uren met jou ..... Zoo af en toe is het heerlik je tafel klaar te hebben staan met wijn en rozen, maar jij ging alle perken der goede smaak te buiten. Je vroeg zonder sier en nam aan zonder dank.

Het was ontzettend! Simpel te leven in de hooglanden van den Geest was een ideaal, dat je toen natuurlik niet kon waardeeren, maar zulk een uitbundigheid was een ontering voor ons beiden. Een van de verrukkelikste diners, die ik me ooit herinner gehad te hebben, was er een met Robbie in een klein Sohocafé; het kostte net zooveel shillings als een van de diners met jou mij ponden sterling kostte. Aan mijn diner met Robbie dankte ik de eerste en de beste van al mijn dialogen .....

Ik dank God elke dag, dat hij me andere vrienden gaf dan jou. Ik dank alles aan hen. Zelfs de boeken, die ik in mijn cel heb, zijn door Robbie van zijn zakgeld betaald. Van dezelfde kant zullen kleren voor me komen wanneer ik uit de gevangenis word

> ontslagen. Ik schaam me niet iets aan te nemen, dat uit liefde en genegenheid gegeven wordt. Ik ben er trots op. Maar heb jij er ooit aan gedacht wat vrienden als More Adey, Robbie, Robert Sherard, Frank Harris en Arthur Clifton voor me zijn geweest toen ze me comfort, hulp, toegenegenheid, sympatie en zo gaven?

Laat ons op de nagedachtenis van dezen man, die zich blijkens deze regelen nog iets anders toonde dan de fijnzinnige sprookjes-dichter van The Happy Prince, geen steenen werpen, en den heer Coenraads dankbaar zijn voor zijn vertaling, die men in haar geheel vindt in het Wereld-nr. van 2 Mei jl. Dit weekblad brengt, naar men ziet, nog iets anders dan politieke opstellen alleen.

De Hollandsche Lelie.

Ik ga dit weekblad meestal zwijgend voorbij. Ik geloof niet, dat het mijn lezers genoegen zou doen zoo ik er veel uit citeerde. Wel vertrouw ik, dat zij mèt mij sympathie zouden gevoelen voor de flinke wijze waarop de redactrice zich, om iets te noemen, stelt tegenover het barbaarsche jachtvermaak en andere dierenkwellerijen; waarop zij ten strijde trekt tegen gehuichel en politiek geknoei - nochtans moet ik mij er wel evenzeer van verzekerd houden, dat voor 't onderscheidend gevoel en den goeden smaak mijner lezers dit alles vrijwel bedorven wordt door den ruwen en valschen toon waarin deze, ook wel wat monotone, strijdzangen week aan week weer worden ingezet. Maar ergeren moet zich de lezer met mij - zoo hij althans niet behoort tot het kringetje Lelie-abonné's, dat blijkbaar ieder onderscheidingsvermogen heeft verloren - aan het grenzenloos, ja misdadig generaliseeren dat hier in naam van waarheid en oprechtheid schier systematisch geschiedt. Vroomheid is òf huichelachtig, òf onnoozel (al verzekert freule Lohman voor ware vroomheid (bij haar intusschen onnoozelheid) respect te hebben), vaderlandsliefde louter eigenbaat der natiën, oranjeliefde ‘vorstenlikkerij’ etc. Een Haagsch predikant, die zich verstout heeft na een drukke Kerstweek met ‘oud en nieuw’ op reis te gaan wordt uitgescholden voor kwebbelaar, die bij zijn vele Kerstboomen zeker wel een glaasje te veel zal hebben gedronken enz. Dit alles is hoogst weerzinwekkend. En ik wil dat niet dan slechts een hoogst enkele maal constateeren, omdat ik niet behoor tot die redacties die ‘in hun schulp kruipen’, of ‘likken’ uit vrees van op hun beurt klappen te krijgen. Aanleiding tot schrijven over dit blad geven mij ditmaal de volgende regels over van Deyssel, waarmede freule Lohman, let wel: feitelijk niet anders dan haar afkeer tegen veel geknoei en aanstellerij in de moderne literatuur in 't algemeen bedoelt lucht te geven, welke zij echter nu maar mir nichts dir nichts, volgens haar gewoonte, aan den eersten den besten naam vastkoppelt die zij te pakken krijgt. Dat ‘illustreert’ beter.

> De geschiedenis van van Deyssel, met zijn door iedereen terecht uitgelachen onleesbare jeugd-romans, is dáár om te bewijzen dat men, al schreeuwend en schimpend, ten slotte de massa op zijn hand krijgt. Toen deze ‘kunstenaar’ namelijk zag, dat het niet ging met romans, heeft hij dit litterair talent wijselijk aan den kapstok gehangen voor het meer-winstgevende baantje [sic] van critiseeren van anderen. De wijze waarop hij dit deed, was voor die anderen zóó kwetsend, dat zij, van

louter angst voor hem, zijn geëindigd met ook te zeggen, evenals hij zelf dat beweerde, dat hij eigenlijk een genie is. - ‘Et voilà!’

Wij zeggen het de redactrice na: Et voilà. Klaar is Kees. ‘Die zit’. Maar men behoeft toch heusch niet met van Deyssel's werk ‘te dwepen’ om het misdadig-misleidende, of neen, laat ons maar liever zeggen: het potsierlijkbelachelijke van zulk een tirade in te zien. Hoe men over van Deyssel's litterairen arbeid ook denke - hij was, en is nog steeds, een persoonlijkheid in onze literatuur, van wie veel positieve invloed is uitgegaan. Met dit te ontkennen haalt men van Deyssel niet neêr, doch enkel zijn eigen reputatie van serieus beoordeelaar. Gelijk men dan ook freule Lohman - al weet ze vaak spijkers met koppen te slaan - in den grond toch niet au sérieux kan nemen.

[Onze schrijvers]

Bij Johan de Meester[1)]

Hij is nu heelemàal niet zooals ik hem mij had voorgesteld. Niet zwaar in zijn bewegingen, niet provinciaal in zijn kleeren, niet melankòliek, niet stroef. Het is een genot bij hem te gast te zijn. Zijn Médoc wordt geuriger door de vriendelijkheid waarmede hij ze aanbiedt en de kwistigheid waarmede hij ze zelf geniet, en men kan zijn Henry Clay's niet weigeren, al rookt hij zelf niet mee, want voordat ge dit laatste hebt begrepen, is hij, rad sprekend en druk gesticuleerend, al aan de pointe van een interessante gebeurtenis uit zijn rijke ondervinding. Hij is een geroutineerd gastheer, hij geeft onweerstaanbaar leiding aan het gesprek. Ik ben gekomen om te luisteren en hij brengt me aan het praten over mijn beroepsbezigheden, over congressen die ik heb bijgewoond. Hij is in de conversatie nooit onverschillig toehoorder. Hij volgt mij zéér oplettend, en zijn vragen, langzaam, aarzelend begonnen, - dan eensklaps uitloopend in een overstelpenden woordenvloed, snijden als het ware in het onderwerp, totdat zij de kern ervan raken. Zijn stemgeluid doet niet aangenaam aan. Men merkt op dat hij scherp, heesch spreekt, zich nu en dan al sprekend overspant, afbreekt met een droge kuch, een flinken slok drinkt om zijn keel los te maken. Maar men vergeet dit al spoedig, omdat men vol aandacht is voor het merkwaardige verschijnsel, dat hij in Hollandsche woorden Fransch spreekt, haastig, haastig, één gedachte omspelend met drie vier zinnetjes die het maar zoo ongevéér doen, dan eensklaps zich bezinnend en het buitengewoon nauwkeurig zeggend, met een Hollandsche D e r b h e i t , die mij bijna te machtig zou worden, als ik er niet in voelde een aansturen op niets sparende oprechtheid. Hij denkt snel, hij denkt buitengewoon levendig, en als hij een gedachte uitlaat, worden de andere ideeën, weer door nieuwe volgsters opgedrongen, ongeduldig, en hij komt krachten te kort om ze te formuleeren, zoo levendig en roerig als hij ze voelt. Dan neemt hij zijn toevlucht tot stopwoordjes: ‘Vreeselijk - erg - zoo verschrikkelijk’, waarop hij langdurig steunt en drukt om dán met een zétje over te springen op het woord dat hij eigenlijk bedoelt en dat daardoor in het spreken een ongewoon relief krijgt. Het

1) Aangezien gebrek aan plaatsruimte niet toeliet dit artikel in zijn geheel op te nemen, hebben wij, met toestemming van den schrijver, echter op eigen verantwoordelijkheid, hier en daar een gedeelte uitgelicht en door stippels vervangen.
Red. D.G.W.

kost hem moeite zich los te maken van een gedachtengang die hem eenmaal heeft geboeid en ondanks zijn conversatietalent kan een onderhoud met hem niet verloopen als een spel van korte vragen en vlotte, kernachtige antwoorden. Het deelt zich in enkele groote vakken, zware, uitbundig daarheen geworpen woorden-massaas, door voorzichtige vraagjes van mij onderbroken. Nadat hij mij had gedwongen minstens een half uur over mij zelf te spreken, een opzettelijke bescheidenheid van 'm, die mij menigen zweetdruppel gekost heeft, omdat ik vreesde nooit tot het onderwerp te zullen komen, verloste hij me uit de onzekerheid door mij voor te gaan naar zijn kamer: ‘waar u dat lampje van Betlehem ziet branden’. Maar zelfs dáár moest ik tenslotte hem met geweld de leiding ontnemen. Zijn zoon bracht toen ‘wat hij hem gezegd had’ en dat bleek een flesch roode wijn te wezen. En bij die gelegenheid nam ik het besluit, niet te dulden dat er nu zou worden gesproken over wijnsoorten - alcohol - geheelonthouding en dan verder in die richting, en vroeg hem zonder inleiding onder welke levensomstandigheden hij met schrijven was begonnen en of hij zich daarmede een bepaald doel had gesteld. Ja kijk, begon hij, ik heb niets van een dichter. Ik ben een kerel die voor een dichter wil knielen, maar hetgeen er toen in mij gebeurde kunt u het best vergelijken met de wijze waarop het gedicht uit den dichter zou voortkomen: ik kreeg behoefte om rekenschap te geven van wat mij was wedervaren, en dat heb ik vreeselijk jong gehad. Ik heb hier nog o.a. staan een ding met verzen, die ik gemaakt heb zoo tusschen mijn dertiende en vijftiende jaar, met Van Rappard, een vriend van mij, die jong gestorven is. Het beteekent natuurlijk niets, maar toen zat al in mij de behoefte om wat ik doorleefde uit te zeggen.

Dat zit ook zoo'n beetje in verband met de behoefte aan eenzaamheid die ik altijd gehad heb. Die Rappard was mijn eenige vriend in het groote dorp, waar we toen woonden. We zijn vrienden gebleven tot aan zijn dood. Hij was ook eenzaamachtig, net als ik, en we zaten maar altijd samen in zijn roeiboot.

In mijn kindsheid woonde ik in Harderwijk, waar mijn vader burgemeester was. We hadden daar een heel groot huis; daar behoeft men in zoo'n stadje niet rijk voor te zijn. Het kamertje waar ik het liefste zat was het zoogenaamde knechtskamertje op zolder. Daar had vroeger zeker een knecht gewoond. En ik stelde me voor, ik was nog een heel klein kind, dat ik daar op die eenzame zolder later m i j n huishoudentje zou hebben! Later heb ik vreeselijk gedwéépt met Robinson Crusoe; wat ik echter nooit kon begrijpen was dat men hem zoo verdienstelijk vond. Ik vond hem veeleer te benijden - zoo lekker alleen op dat prettige eiland.

Wanneer je dat in je hebt, dan kom je er van zelf toe, je altijd rekenschap te geven van wat je wedervaart, en dat is a u f o n d mijn schrijven geweest. Ik geloof dat het bij een dichter net zoo gaat... niet dat ik beweer een dichter te zijn... ik heb veel te veel bewondering voor een dichter... Het was dus het overdenken van wat je in je hebt en dat opschrijven.

JOHAN DE MEESTER

Tusschen 1875 en '77, toen ik zestien jaar was, woonden we in Wageningen. Mijn moeder was erg orthodox en ik ben als kind ook vroom geweest, en nog op mijn dertiende jaar heb ik geld ingezameld voor de zending. Ik was toen als externe op een christelijke school, waar ik het onderwijs wat was ontgroeid en privaatlessen kreeg. Ook had ik toen veel vrij, en maakte groote wandelingen met een kennis die vijf jaar ouder was. Je kunt nergens in ons land zoo verschillende wandelingen maken als daar: de eene keer heb je de hei en de heuvels met mooie vergezichten

en de andere keer weer de vruchtbare en vlakke Betuwe. Daar ben ik toen serieus gaan hopen dat ik een dichter zou worden.

Het was op een ochtend in de voorzomer en ik zat alleen op een heuvel bij Veenendaal. Aan de Grebbe had ik een jongen man bezig gezien, naakt tot aan de gordel, zich de borst te wasschen in een emmer koud water. Ik had nog al eens last gehad van mijn borst en ik was jaloersch op die

kerel. Maar in dat heerlijke lenteweer - zooals we ook nu weer hebben, ga je je sterker en gezonder voelen, en ik kreeg hoop, dat ik ook eens een flinke kerel zou worden. Ik was namelijk een jongen die overal bang voor was, en ik deed bv. heelemaal niet aan sport. Maar toen kreeg ik een gevoel: Jesis, je ontgroeit het! En ik zie nog voor me dat aanteekenboekje waarin ik toen neerschreef die stemming van geluk, van daar op die mooie hei te zitten. Ik heb altijd veel gehouden van natuur met heuvels, in dat opzicht ben ik een echte Geldersman gebleven, en ik ging toen een soort symboliek maken van dat vergezicht in verband met mijn eigen hoop op de toekomst.

In dat jaar werd ik door mijn vriend uitgenoodigd een reis met hem te maken door het Schwarzwald, een voetreis die wel zes weken geduurd heeft. Hij zou schilder worden en maakte een reisboek met teekeningen. Ik beschreef thuis mijn reis zonder teekeningen maar met verzen, en dat werden acht schoolschriften in klad, een lang verhaal, met erg veel citaten, zooals je dat op die leeftijd doet.

Op mijn zeventiende jaar zijn we verhuisd naar Voorst bij Zutfen en toen ben ik gekomen bij de registratie. Dat was iets onzettends voor me, maar aan den anderen kant wist ik, hoe vreeselijk het zou zijn als ik niet doorging. Ik ben uit een ambtenaren-familie, mijn vader en grootvader waren burgemeester, een oom van me is notaris, mijn broer was minister. In zulk een omgeving leer je zekere eischen van c o m f o r t en s o c i a l s t a n d i n g stellen, die je niet gemakkelijk opgeeft. En dan: - ik leefde alleen met mijn moeder en zuster, in een aardig huisje met een mooi strooien dak (later heb ik mij menigmaal voorgesteld dat ik me daarin zou vestigen); ... mijn vader was vroeg overleden en we moesten rondkomen van een f 1200 à f 1400. Mijn studie had al veel gekost aan lessen en dergelijke dingen meer, en ik moest doorzetten, al voelde ik er niets voor. Om mij zelf eenigszins schadeloos te stellen, heb ik er toen dit op gevonden, dat ik wel zou doorwerken, maar intusschen zou schrijven ook. Ik heb toen een dun bundeltje schetsjes gemaakt: ‘K l e i n g o e d ’, waarin ik mij braaf accuraat had toegelegd op een keurige vorm, e n f i n iets van Potgieter er in (die had ik toen druk gelezen): keurige zinnetjes, maar een beetje luchtiger en leniger dan Potgieter - zoo ver was ik toen al. Ik was 'smiddags zoo tevreden als ik na kantoortijd weer in de spoor zat naar Voorst. Maar ik had een uur te wachten aan de trein en daar ontmoette ik iemand die aan de Zutphensche courant was en mij van zijn baantje vertelde. En een poosje later kreeg mijn moeder de schrikbarende mededeeling, dat ik gesolliciteerd had aan een krant en van de registratie af wilde. Toen was de man die mij geestelijk steunde die Van Rappard. Hij schreef mij onmiddellijk. Hij was jonkheer ridder Van Rappard en zijn vader vond wel goed dat hij schilder werd, maar onder de kennissen vonden natuurlijk velen het een groot bezwaar dat een jonkheer artiest zou worden. En hij schreef mij: ‘Ik ben er 50% op achteruit gegaan, maar jij zult er 80% op achteruit gaan, - ofschoon je niet van adel bent’. Er was toen nog heelemaal geen sprake van, dat je schrijver kon worden zonder een baantje te hebben. Later heb ik mij afgevraagd of het niet beter was geweest, bij de registratie te blijven, om vier uur Harer Majesteit's kantoor te sluiten en dan voor me zelf aan het werk te gaan.

Toen ben ik al spoedig in Amsterdam gekomen, aan de ‘Amsterdammer’ van de Koo, en ik viel er dadelijk in een milieu van menschen van beteekenis, onder wie ook Van Deijssel, waardoor ik voelde wat er aan mijn heele vorming ontbrak. Ik ontmoette tijdgenooten, niet alleen van véél meer talent, maar ook veel rijper in levensbegrip. Ik leerde toen ook Tak kennen, die was vreeselijk aardig voor me. Hij was mijn chef en ik zei ‘Meneer’ tegen hem, maar als 's nachts de krant klaar was, nam hij me dikwijls mee naar zijn kamer, waar we dan een toddey dronken. Hij was een idealistisch en vreeselijk innig gemoedelijk man. Ik herinner me nog: hij had

een portret boven zijn schrijftafel, van een nichtje van hem, en hij barstte op een morgen in tranen uit toen hij over het kind sprak. Om die sentimentaliteit van hem hield ik van hem als van een ideëele oudere broer. Als ik om twaalf uur met een looden kop op de krant kwam, dan had Tak zijn haren al gewasschen en zat weer lustig te werken. Hij was zeer sterk en ik zwak, en toen ging ik voelen de ellende van de onvrijheid door gemis aan fortuin. Dat gevoel ben ik in de laatste jaren wat kwijt geraakt.... Bij mijn huwelijk heeft sterk gegolden het feit, dat mijn meisje aanleg dacht te hebben voor schilderes en zei: Geen huishouden! - Ik dacht, dat gaat gemakkelijk: Jij maakt schilderijen en ik schrijf en zoo hebben we geen zorg voor het huishouden. Maar het is anders geloopen... Ik geloof niet dat ik anders de moed zou hebben gehad een huishouden te beginnen op de journalistiek, waar ik steeds voelde: vrees voor het maatschappelijke leven. Ik ben vreeselijk gauw op mijn teenen getrapt en den omgang met menschen heb ik steeds gevoeld als iets dat meer zorgen gaf dan genot. Dat is wel niet socialistisch, maar ik heb mij ook nooit voor een socialist uitgegeven. Ik heb altijd geleden onder den druk van te moeten omgaan, nu eens met die en dan weer met die - zooals een kranteman dat doen moet. Ik had heel zwaar werk, veel werk, en ik herinner mij uit de Amsterdamsche jaren dat een

vriend toen tegen me zei: Kerel sjouw jij zoo zwaar of ben je verliefd? Want ik zag er zoo slecht uit. Maar dat kwam van het 's nachts opzitten. Als verslaggever aan de oppositiekrant had ik het hard te verantwoorden en ik wilde weg. De Koo begreep dat niet: Hij bood mij meer geld aan en het tooneel, maar het was de kwestie, dat ik geen verslaggever verkoos te blijven en Holland uit wou.

Toen heeft mijn vriend Enklaar, met wie ik samenwoonde, die zelf aan het Buitenland van het Handelsblad werkte en mijn angsten en ergernisjes zoo gauw begreep, mij in relatie gebracht met Charles Boissevain. Voor het Handelsblad mocht ik naar Parijs. Daar ben ik vijf jaar geweest, en ik begon me meer en meer te voelen als de e n t r e t e n u van Boissevain.... Ik blijf hem altijd dankbaar voor het baantje, maar ... het had zijn bezwaren.

Ik wist dat ik altijd in een bepaalde geest moest schrijven. En in dien tijd begon ik Parijs onder een hoe langer hoe cynischer wordend algemeen levensinzicht te bekijken. Ik had eene zekere satanische vreugde aan die opvatting van Parijs - maar ik had ook veel tijd om mij in de literatuur te verdiepen en om musea en tentoonstellingen na te loopen, waar ik veel om gaf. Ik moest altijd vroolijke en opgewekte stukjes voor het Handelsblad schrijven, zooiets als Van Maurik. Het was een hoogst oppervlakkig werk. Maar u begrijpt, ik deed het als een broodwerk, met het vaste voornemen ermede op te houden als die oom in Australië van mij me eens een half millioen naliet, zooals u uw broodwerk, hoeveel pleizier u er ook in hebt, zoudt laten varen als die rijke oom van u in Australië eens kwam te sterven. Maar in dien tijd zag ik in het Handelsblad langzamerhand komen uitingen over een kunst die in ons land aan het ontstaan was, en waarbij namen werden genoemd van goede kennissen van me, o.a. Van Deijssel. Ook van menschen die ik slechts uit hun werk kende en voor wie ik sympathie voelde. Een daarvan was Couperus. En toen bracht het Handelsblad het protest van Den Hertog, den paedagoog, tegen het fatalisme in de werken van Couperus. Daar kon ik toch niet blijven. En toen er open kwam een baantje aan de Nieuwe Rotterdammer heb ik, voor een kwart in het besef dat ik het aan het Handelsblad niet kon uithouden en overigens om met mijn vrouw en het kind dat ons geboren was naar Holland te kunnen gaan - zij kon in Parijs niet aarden - heb ik het Handelsblad verlaten.

En een van de eerste dingen, die mij toen gebeurden, was, dat ik had geschreven zesentwintig blaadjes copy over en grootendeels tegen ‘Een Passie’ van Vosmeer de Spie, en toen ik er mede binnen kwam bij mijn chef scheurde hij die zesentwintig blaadjes meteen doormidden. Een tweede keer was op de Beurs een algemeen gelach opgegaan over een verslag van mij, dat in de krant had gestaan, over Toorop, wiens werk ik mooi had durven vinden. Dat was toch wel al te gek! - maar in latere jaren zijn hier tentoonstellingen gehouden van Toorop, die met groote eerbied door het publiek zijn behandeld. Het is een heerlijke voldoening voor mij, te zien hoe de geest ook hier is veranderd, allicht ook een beetje dank zij de krant. Maar toen heb ik ook hoe langer hoe meer vrijheid gekregen.

Toch heb ik in Rotterdam heel moeilijke jaren gehad en van dat zware leven heb ik nogal wat uitgesproken in een bundel verhalen: ‘H e t l e e d v a n d e n h a r t s t o c h t’ en ook in ‘Z e v e n V e r t e l l i n g e n’. Ik woonde toen in een huis, dat ik ook in ‘G e e r t j e’ beschrijf, en als ik 's nachts van de krant thuis kwam en nauwelijks was ingeslapen, kwam mijn achterbuurman, die schipper was, naar huis, en klotste mij met zijn klompen wakker.

Langzamerhand, nu mijn kinderen groot zijn, ben ik gaan berusten in het leven, en ik hoop van Berusting tot Levens-Bejahung te komen. Ik hoop dan nogeens een boek te schrijven dat zal heeten ‘D u S o l l s t ’ - daar heb ik al heel lang plannen voor.

Maar mijn boeken van vroeger - en dat is, geloof ik, een zuiver antwoord op uw vraag - zijn een uiting van het levensinzicht, dat mij deed zeggen: God, God, moeten er nu nog kindertjes komen?

en dat mij die heele procreatiedrang deed voelen als leed. -

Mijn gastheer kuchte droog en nam een grooten slok wijn. Ik dankte hem voor deze oprechte en uitvoerige beantwoording en vroeg hem nu, wat hem dan noopte dit levensinzicht op deze wijze te uiten.

- Ik uitte dat omdat ... ik dacht er niet bij aan anderen, gelijk een dichter die liefdes-sonnetten maakt denkt aan zijn meisje. Neen, ook niet in den zin van wraak willen nemen. Maar ieder mensch heeft in zich de behoefte aan uiting. Je wilt je kracht gebruiken. Door te schrijven verminder ik mijn leed. U hebt dat ook weleens in uw werk ondervonden: een burger, die verduveld nijdig is om een besluit van den gemeenteraad, ontlast zijn toorn door een stuk in de krant te schrijven, dat mijnheer A of B zoo verduiveld leelijk heeft gesproken. - In het begin wilde ik eenvoudig exploiteeren mijn begaafdheid als verteller - maar 'De Zonde in het deftige Dorp' is een boek waarin ik uit mijn wrok over het schijn-fatsoen van de Hollandsche aristocratie en zoo wat. Het is wel degelijk een boek ... Robbers heeft het genoemd 'een boek van haat', maar dat is beslist onjuist; Coenen heeft het juister gekenschetst in 'De Amsterdammer' toen hij zei: Je moet een heel eind boven je levenshaat geklommen zijn om er zoo uit de hoogte op te kunnen kijken.

Er is nooit bij mij geweest - ik heb vreeselijke eerbied voor De Nieuwe Gids, maar in dat opzicht sta ik dichter bij Heijermans en vooral bij Coenen - louter schoonheidsverlangen. Er was bij mij meer menschgevoel dan schoonheidsverlangen. Mij is het vooral te doen om menschelijkheid en levensbegrip, levensgewaarwording. Ik wilde mijn levensgewaarwordingen opschrijven om ze te cristalliseeren tot een zeker begrip. En je bent schrijver om dat te doen in de presentie van de wezens die je je lezers noemt.

Als alle menschen zich gaven, zoo zuiver als ik mij heb gegeven - in mijn boeken - dan stel ik mij voor dat de menschen er uit konden leeren. Maar als ik schrijf, dan ben ik niet de onderwijzer, maar de man die het openhartig zegt. Ik hecht vreeselijk aan oprechtheid en openhartigheid. Toen ik mijn meisje pas gevraagd had, was net klaar mijn eerste grootere boek: 'Een Huwelijk'. Toen zei ik: Hier heb je een boek, en daar vind je mijzelf in. Dat heeft een deplorabelen indruk gemaakt. Ze vond die mijnheer in dat boek iets verschrikkelijks. Ze vond dat heelemaal geen kunstwerk. Mijn vrouw is een echte idealiste. Een en al schoonheidsverlangen. En het deed mij vreeselijk plezier toen het boek is opgekamd door Van Deijssel. In De Nieuwe Gids en De Amsterdammer. Doch dat maakte alleen maar indruk op haar hersens. Voor haar eigen gevoel was dat boek profondément antipathique.

Het groote verschil, waardoor ik buiten de Nieuwe-Gidsbeweging sta en pas aansluiting heb gevonden bij Emants onder de ouderen en bij Coenen, dat is juist dat het ons te doen was om menschelijkheid en levensbegrip - alle talentenkwestie buiten rekening gelaten - terwijl die anderen, die vol levensliefde zaten, kwamen met schoonheid. Je zou het kunnen vergelijken de een met bidden en de ander met vloeken. Een levensverneinend mensch vloekt, een levensbejahend mensch bidt. Nu is mijn levensproces dit, dat ik door het geluk dat ik vind in mijn gezin, ook doordat ik rijper ben geworden, ben gekomen tot een levensberusting - die echter nooit zegt: Wat is het leven heerlijk. Er is een groote behoefte aan liefde in mij, en het boek dat ik met zeer besliste opzet aan mijn vrouw heb opgedragen, dat is 'Geertje', dat men een levensbejahend boek heeft genoemd, - dat is ook het eerste boek geweest, waarmee ik succes heb gehad.

Mijn lievelingsauteurs waren menschen die als het ware geestelijk werkten. Vòor mijn vijftiende jaar al Multatuli en daarna nog veel meer Rousseau. Dat zijn geen zuivere vertellers en geen zuivere schoonheidsmenschen. Dat zijn menschen die steeds hun inzicht in het leven geven. Daarna ben ik komen te lezen pessimistische literatuur, die aan mijn levensinzicht beantwoordde. Het is altijd geweest: mijn philosophie - of neen, ik heb niets van een wetenschappelijk man - mijn levensoverpeinzingen een vorm te geven door er vertellingen van te maken - dàt is mijn eigenlijk werk.

- En vindt u niet dat onze literatuur juist den anderen kant uit gaat?

- Neen, ik zou juist zeggen, dat er in de laatste tijd stroomingen komen die veel meer die kant uit gaan. Scharten heeft naar aanleiding van ‘G e e r t j e ’ geschreven, dat de romanliteratuur in de toekomst zoo zal zijn, dat er een soort van romantiek gaat door het realisme. Ik geloof dat de menschen bij ons hoe langer hoe meer, o.a. ook geleerd door uw vriend Goethe, komen tot het weer terug willen hebben van het Levensinzicht als basis van alle literaire kunst.

En als ik iets als onbelangrijk voel, - als een ding dat me niet intresseert - dan is 't het

realisme dat aan de loutere beschrijving zonder meer van een brok werkelijkheid zijn volle kracht geeft. Dat zou ik nooit kunnen doen.

Vandaar dat mij zeer terecht zoo vaak is verweten dat in mijn boeken de plastiek schraal was. Die heeft mij altijd weinig geïntresseerd.

- Ik weet geloof ik wat u vragen wilt. Wanneer u in mijn huis een zeker streven naar schoonheid opmerkt, - o, niets bijzonders, maar een zeker pogen om door een beeldje hier en een kleedje daar wat schoonheid te brengen, dan komt dat doordat mijn vrouw die in mijn leven heeft gebracht en heeft doen waardeeren. Mijn ideaal is dat van Schiller: een kamer met wit gekalkte muren en de meest eenvoudige schrijftafel. En dat sluit aan bij mijn behoefte aan eenzaamheid, om van een minimum te leven in de meest groote eenvoud, en dan te schrijven... Dat ik dat niet gedaan heb, zit hem in mijn groote behoefte, in allerlei opzichten, aan een vrouw. Het geestelijk element van dat verlangen heb ik trachten te uiten in ‘Geertje’, en het andere element, het lichamelijk element en het leed daarvan, in de ‘Zeven Vertellingen’ en ‘Het Leed van den Hartstocht’.

Een uitlating bracht mij er toe, hem te vragen naar zijn meening over het socialisme, niet de politieke richting die zoo heet, maar meer bepaald de geestelijke strooming, die het maatschappelijke, ook in de kunst, zoo sterk op den voorgrond stelt.

- Het socialisme, antwoordde hij, laat mij vrijwel onverschillig. Ik vind het heel mooi, maar het lost voor mij de levensvragen niet op. Als de socialistische maatschappij er is, dan stel ik mij voor, dat die, zoo niet aan me zelf dan toch aan

Handschrift van JOHAN DE MEESTER.

onze kinderen, zou brengen een vergemakkelijking van het leven. Maar - ik behoor ook tot de proletariërs - ik stel mij voor dat de levensvragen dan precies even bloot en onopgelost voor ons zouden liggen ...

- Wilt u even duidelijk zeggen wat die vragen zijn?

- Die vragen zijn dan het gevoel dat het leven geen doel heeft, geen reden en geen oorzaak heeft waar ik ‘ja’ op zeggen kan. En dat ik in het leven zie voor iedereen veel meer leed en veel meer wreedheid dan lust. Zoodat het fond van mijn bestaan is een volstrekt ongeloof, het tegendeel van godsdienstigheid, en ik alleen door menschenliefde ben gaan berusten. Maar daarom nog niet zie in het socialisme, hoewel dat natuurlijk ook op menschenliefde gebaseerd is, een ding waarmede dat zelfde leven wordt gemaakt tot een blij iets.

- En dit nu in verband met de kunst? met die heele serie begrippen die men thuis brengt onder de benaming ‘gemeenschapskunst’?

- De eenige deugd die ik aan mijn schrijverij toeken is de deugd die Van Oort er in heeft gezien: de oprechtheid. Ik heb niets anders te geven. Iets anders doe ik niet. De gemeenschapskunst is alleen voor menschen die het leven lief hebben. Wat zullen we gaan wandelen als we niet van wandelen houden? ...

Ik kan met de menschen onmogelijk plannen meemaken voor een wandelreis. Ik blijf liever thuis ...

Het verschil tusschen Kloos en mij is, dat hij de onbewustheid lief heeft, en ik er bang voor ben. Op grond van alles voel ik de natuur als een zich niet aan ons

openbarende even wreede als prachtige macht. Ik heb in later jaren twee regels van

Leconte de Lisle leeren kennen, die voor mij een levensleus inhouden:

La nature se rit des souffrances humaines,
Ne contemplant jamais que sa propre grandeur.

Aan den eenen kant die schoonheid van de natuur - aan den anderen kant het besef dat ze daar alles aan opoffert. Kloos is in zijn hart een godsdienstig man. Ik ben godsdienstig opgevoed, maar mijn levensvrees was altijd te groot. Ik zei u al, ik kom uit Harderwijk, een stadje van zesduizend inwoners. Het stadje van de kolonialen, die er een groot a i r van triestheid aan geven, iets vreeselijks ...

- Wanneer ik u zoo hoor spreken, wanneer ik u zie gesticuleeren en druk door uw kamer zie loopen, dan krijg ik toch de gewaarwording dat in uw heele optreden flink wat levensmoed steekt? waagde ik.

- Van Deijssel heeft eens tegen mijn vrouw gezegd: Wat je man heeft, dat is dat hij zijn zenuwen verwerken kan door ze te uiten. Daar is misschien wel iets van aan. Dat is dat e x u b é r a n t e in me. Dat was er al voordat ik naar Parijs ging, maar dat is door het leven in Parijs sterker geworden. Vandaar dat een oude dame eens tegen me zei: Vous ne serez jamais un Parisien, mais vous avez tout l'air d'un Marseillais.

Ik kan dagenlang gesloten zijn en dan ook eenzaam leven. Je vindt dat o.a. ook bij c é l i b a t a i r e s Als die los komen zijn ze luidruchtiger dan andere menschen. Op de krant ben ik de minst gezellige van de collega's en ik voel ook wel dat dit niet aardig is. Mijn aard is om naar niemand zijn gezelschap te verlangen. Maar bèn ik eenmaal in gezelschap, dan ben ik de luidruchtigste. Verleden jaar heb ik terwille van mijn dochters (anders kom ik nooit in een vergadering) dat congres van letterkundigen bijgewoond. Van Deijssel heeft toen een toast gehouden op mijn vrouw en mij, en toen heb ik geantwoord in een erreg uitbundige toast, waaruit de menschen wel heelemaal niet den indruk hebben gekregen van een vent die liever in z'n eentje zit in een dorp als Ermeloo. Dit heb ik misschien van mijn geboorte. Mijn moeder was een zwakke vrouw, getrouwd met haar neef, en ik was een nakommertje, acht jaar na de anderen geboren. Mijn twee broers zijn flinke kerels. Van mij werd altijd gezegd dat ik schoolziek was, en toen heeft een meester aan de school van de Hernhutters eens gezegd: Neen, hij is niet schoolziek, maar hij heeft een gebrek aan physieke moed. Dat heeft mij erg getroffen en ze moesten me thuis precies uitleggen wat dat was. Zoo iets resonneert in je ziel, en zoo ontstaat literatuur.

- Dat moet toch ongezonde, ziekelijke literatuur zijn?

- Ja, dat spreekt vanzelf. Ik zou bijna zeggen dat menschen die dergelijke boeken schrijven gezonde menschen allerinnigst moeten haten. Gezonde menschen - dat zijn de forsche, de sterke, de wreede typen van levenslust, met alle hardheid die daar inhaerent aan is ...

- U zegt inhaerent?

- Met alle hardheid die daar inhaerent aan is. En daar staan licht gekwetste menschen, die bang voor het leven zijn natuurlijk fel tegenover. Waarom leeft een mensch die aan het leven het land heeft voort? Omdat het leven sterker is dan jij bent. Als ik daar ooit een voorbeeld van heb gezien dan was het wel de autobandiet Dieudonné, de felle revolutionair, die een kniebuiging heeft gemaakt voor het gezag, met tranen in de oogen, toen hij vernam dat hij mocht blijven leven, in dien vorm, dat hij voor z'n heele leven naar de galeien ging. Dat prefereert zoo'n stakker boven het momentje van den dood ... Het leven is de sterkste en 't is voor menschen als

ik ben een moeilijk proces daarin te blijven berusten. Het is misschien verdomd egoïst, dat je de moeite die je dat kost niet voor je zelf houdt maar er boekjes van maakt.

Dat blijft het tegenstrijdige in het bestaan van den levens-verneiner: dat je meeleeft in en zelfs meedoet aan dat overbodige dat heet - de literatuur.
E. D'OLIVEIRA.

Friedrich Hebbel en de vrouwen

IN ieder dichterleven vormt de vrouw het groote middelpunt; eerst als moeder, dan als vriendin, later als geliefde of echtgenoote. Want de vrouw, dat intuïtief zoo klaar voelende wezen, staat den dichter, vooral in die jonge jaren waarin hij zich nog slechts stamelend in de taal der aanduidingen kan uiten, zeer nabij. Zij is eerst de vriendin tegen wie hij zich uit kan spreken, die begrijpt en voelt waar het in zijn gesprek van louter bedoelingen om gaat en hem om zijn onbeholpenheid niet bespot. Zij is voor de schuchterheid van zijn ontwakende natuur een toevlucht en een belangrijke moreele steun. Later zal ze als ‘de vrouw’ zijn dichterschap weer op geheel andere wijze gaan beïnvloeden.

Ook in Hebbel's leven neemt de vrouw een belangrijke plaats in, doch een zeer eigenaardige. In Hebbel's drama's namelijk kunnen wij nooit

de vrouwefiguren uit zijn leven herkennen. Zij hebben nooit r e c h t s t r e e k s c h e n invloed op zijn concepties uitgeoefend zooals b.v. bij Goethe. Hebbel deed niet in zijn dichterlijken arbeid boete voor fouten, die hij jegens hen in zijn gewone leven beging, zooals Goethe, wien het berouw zijn prachtige Maria- en Gretchen-scheppingen ingaf. Dit komt omdat Hebbel zich daartoe nooit genoeg met het leven één heeft kunnen gevoelen, den mensch niet uit de stof van het aardsche model heeft kunnen vormen; en wel omdat hij een levensrebel en een denker, een wijsgeer was. Het menschelijke was voor hem slechts vorm, materiaal, waarin hij zijn ideeën kon belichamen. Zijn menschen zijn uitsluitend belichamingen der Idee. Het verband tusschen gedachte en leven heeft de denker in hem niet kunnen verstaan. Hij begreep de macht van de poëzie niet, hij begreep niet dat ze tegelijk èn vraag èn antwoord inhoudt en dat de logica van de poëzie die van het gevoel is. Hij maakte het leven door zijn d e n k e r s - h e e r s c h z u c h t ondergeschikt aan de I d e e , en door zijn lust tot analyseeren heeft hij het leven van zijn eigen dichterschap gedood: want hij had geen gevoel voor g r e n z e n . Het ware, ruime, beschouwende dichtergevoel is hem, ondanks zijn grootsch aangelegde concepties, vreemd gebleven; en wel hoofdzakelijk doordat de denker in hem niet alleen een vraag gesteld wilde zien, doch daarvoor ook het meest positief-begrijpelijke antwoord wilde hebben. Zoo werd de consequente doorvoering van de vooruit aanvaarde Idee den dood van zijn kunstuiting. En het is wel merkwaardig dat de dichter van wien hij den voorlooper wordt genoemd, Henrik Ibsen, door hetzelfde teveel aan Idee-doorvoering ook zijn kunst niet tot volkomen leven heeft kunnen brengen.

Doch al hangen de vrouwenfiguren in Hebbel's drama's niet merkbaar met die uit zijn leven te zamen, zoo vinden wij bij hem toch van de vrouw zeer groote concepties. Het kan ook niet anders waar hij zoo voortdurend van de hulp en den steun der vrouwen heeft afgehangen en tegenover haar niets dan dankbaarheid moet hebben gevoeld. (Op het feit, dat hij het naaistertje Elise Lensing zoo schandelijk ondankbaar bejegende in zijn latere leven, kom ik hierna terug). De vrouw als heldin ten tooneele te voeren is hem een geliefkoosd gegeven. In ‘Judith’ zien wij haar als de grootmoedige; zij overwint ter bevrijding van een in nood verkeerend volk de heerschende, ruwe, onbeschaamde kracht van den man, al brengt deze overwinning haar door een voor het gegeven bijkomstige tragische schuld, ook naar den ondergang. Doch het koninklijkst staat de vrouw voor ons in de prachtige, nobele figuur van Mariamne in het drama ‘Herodes und Mariamne’. Hier is de vrouw martelares van het grenzenloos egoïsme van den man. Dat herinnert even aan een periode uit Hebbel's eigen leven: de geschiedenis met Elise Lensing, waarop ik later terug kom. Brünnhilde in ‘Die Nibelungen’ is een forsche vrouweverschijning; doch al het levende dier dramatische personen wordt zóó verwrongen onder den dwang van den d e n k e r , dat de d i c h t e r er de macht over verliest en met het weinige dat nog aan hem wordt overgelaten de l e v e n s k r a c h t er van niet meer kan redden.

De vrouw is in Hebbel's leven steeds de onbaatzuchtige en helpende geweest. Hij is gedurende zijn geheele leven van uit de handen van de eene vrouw in die van de andere overgegaan. Aan haar dankt hij zijn losworden uit de nooddruftige omstandigheden, die zijn leven vernederden en verbitterden. Amalia Schoppe trok zich het eerst het lot van den verarmden, somberen en zich dood ongelukkig voelenden jongen man aan, die juist bezig was als d i c h t e r , door zijn haat tegen het leven, onder te gaan. Zij bracht hem een eindje vooruit; hij vatte weer moed en geloofde in zijn toekomst. En onder dit ontwaken leert hij het Hamburgsche naaistertje

Elise Lensing kennen. In hoeverre zij den jongen Hebbel bemind heeft, kan niet uitgemaakt worden, maar aan hem, den schuwe en vereenzaamde, vond haar vrouwelijke natuur, welke steeds bereid is zich op te offeren, als verzorgster een heerlijke taak. Elise Lensing heeft onze grootste sympathie gewonnen. Mooier en opofferender vrouweleven dan het hare is wel niet denkbaar. Zij was voor den armelijken Hebbel in zijn tijden van grooten stoffelijken nood een moeder, een vriendin en een vrouw. Zij heeft daarvoor nóóit iets van hem teruggevraagd. Zelfs aan zijn belofte haar te zullen trouwen, zoodra hij daartoe in staat was, heeft zij hem in zijn latere tijden van voorspoed nooit herinnerd. En toen hij jong was begreep zij, dat hij, die nog het leven en de toekomst voor zich had, niet nu reeds zijn dichterschap door een huwelijk aan haar mocht binden. Zij heeft hem vrij gelaten, hoewel zij hem haar eer en haar welvaart had geofferd en de moeder van zijn vroegtijdig gestorven kinderen was.

Wij bezitten de correspondentie dier beiden. ‘Meine teure, gute Elise’ noemt Hebbel haar. Hij erkent alles aan haar te danken te hebben. Elise heeft hem met al het geld, dat zij maar uit kon sparen, ondersteund, en hij wil er haar van overtuigen dat hem niets ter wereld gaat boven haar: hij biedt haar aan te trouwen; doch zij, met haar klaar inzicht in zijn toestand, weigert. Dan belooft hij het haar voor de toekomst. Nooit, nooit zal

hij haar vergeten. Het afscheid komt. Hebbel bevindt zich te Weenen, is in zijn bloeiperiode als dramatisch dichter en leert de tooneelspeelster Christine Enghaus kennen. Hij trouwt met haar en is Elise vergeten!

Hoe bitter moet voor het eenzaam achtergebleven naaistertje, dat haar geheele leven aan hem opofferde, omdat zij met haar fijn voorvoelend vermogen begrepen had, wat er uit den jongen man ging groeien, het overlezen van deze aan haar geschreven brieven zijn geweest! Daar stond het op de door den tijd vergeelde velletjes: de bekentenis haar eens te zullen trouwen en haar nimmer te vergeten. Maar alles bleef een hersenschim en voor haar viel er niets meer te hopen.

Nu heb ik mij wel eens afgevraagd: heeft Hebbel zich n o o i t verantwoordelijk jegens haar gevoeld, nadat hij haar hulp niet meer noodig had? Bezat Hebbel dan geen zedelijk geweten, geen gebiedende hoogere menschelijkheid?

Men lette hier op: het leven van dezen man is een bijna voortdurende worsteling met den nood en de ontbering geweest. Een dergelijke levenswijze verhardt sombere en spoedig verbitterde naturen. Hebbel heeft daardoor nooit de vrouw geheel als vrouw kunnen schatten, nooit de zedelijke waarde van Elise Lensing's offer volkomen begrepen; zijn egoïsme had er geen begrip van w a t zij hem eigenlijk ten offer bracht. Tot misschien, op één oogenblik, toen de Mariamne-figuur onder zijn concepties geraakte. Toen moet er even iets in hem geweest zijn, dat hem niet heelemaal zonder zelfverwijt liet, en vanuit dien gevoelstoestand maakte hij Mariamne tot de mooiste en levendste vrouwefiguur uit al zijn drama's. Maar tot de vrouwenverheerlijking als aan het slot van de ‘Faust’, tweede deel, kwam het bij Hebbel nooit; omdat hij daartoe niet genoeg openstond voor het leven zelf en de verlossende werking der liefde nimmer in zichzelf heeft ondervonden.

CONSTANT VAN WESSEM.

Uit de oude school

II[1)]
Een beetje philosophie.

EEN onaanzienlijk boekske van 42 pagina's, klein oktavo, met enkele primitieve houtsneden tusschen den tekst. Maar met een weidschen titel: O v e r a l l e s e e n w e i n i g o f e e n e k l e i n e W e r e l d k u n d e[2)]. De samensteller verzwijgt zijn naam. Het is een leesboekje, voor heel in het begin, als de kinderen pas een beetje letter- of liever woordwijs zijn. Daarom staan dan ook op de 32 eerste bladzijden de woorden nog in lettergrepen gedrukt. Daarna niet meer; 't is de bedoeling, zooals uit een noot blijkt, om dan het kind ‘een stiftje’ in de hand te geven, en het zelf ‘de syllaben’ te laten afdeelen. Het is dus een boekje voor nog heel jonge kinderen; en geen wonder, dat ik deze ‘Wereldkunde’ nu juist niet met vooringenomenheid begon te lezen. Integendeel. Maar - wat een aardig boekje!

Het zij me veroorloofd hier even aftebreken, om nog een kleine algemeene opmerking te maken. In l e t s v o o r a f schreef ik, dat ik geen ‘kritiek’ zou ten beste geven. Toch zal men in deze artikeltjes wel eens een oordeel, gunstig of ongunstig, vinden. Dit is dan de subjektieve noot in deze objektieve stukjes. ‘Kritiek’ echter motiveert en analyseert; en dat zal ik niet doen. Daarom is, dunkt me, een kleine waarschuwing hier niet overbodig. Dat is deze. Als ik in deze artikeltjes een of ander

1) Zie D.G.W. 12e jrg. No. 3.
2) Ik gebruikte den 7en druk, verschenen ‘te Groningen, bij Jacobus Groenewolt. 1810’.

werkje prijs, het een aardig boekje noem, dan wil dat volstrekt niet altijd zeggen, dat ik nu ook zou meenen, dat zoo'n boekje in onzen tijd nog wel een herdruk waard zou zijn. Men overschatte dus een eventueele ‘goedkeuring’ niet: ook deze kan in zeker opzicht van min-of-meer objektief standpunt uit gegeven zijn. Daartegenover hoeft men nu ook weer niet te denken, dat alle lof ‘onder reserve’ gegeven is.

En nu weer onze W e r e l d k u n d e .

Een aardig boekje, zooals ik schreef. Zoo gezond paedagogisch; bij alle verscheidenheid zoo methodisch, in goeden zin.

Het eerste lesje vestigt de aandacht van het kind op eigen huis; en het laatste, het 15e, vraagt naar de oorzaak van al het bestaande. Eigenlijk weet ik niet beter te doen, dan in 't kort den inhoud van het boekje samen te vatten, om zoodoende de eenheid in dit O v e r a l l e s te doen uitkomen - en ook den ‘groei’, om het zoo eens uit te drukken.

Het kind voelt zich behagelijk in zijn ouders huis. Dat huis is er niet altijd geweest: er is een ‘maker’ geweest, die het met zooveel overleg en zoo geriefelijk heeft gebouwd. En dan nog een tuin erbij, om in te wandelen en frissche lucht te scheppen. Wat een bloemen en groenten kunnen daarin groeien! Maar de wereld - wat is die groot. Hoe ver kun je wel niet met een wagen rijden. En ook de zon is heel groot. Wat is het buiten toch mooi: de blauwe lucht, de zon, de wolken, en 's avonds de maan. En altijd zie je verandering: dag, nacht; zomer, winter; warme dagen, regenbuien. Heerlijk is het om in de wereld

te zijn: je eet er wat lekkers, en ziet er wat moois. Er komt wel eens wat verdrietigs, maar het is maar 't best, altijd zoo opgeruimd te zijn als je kan. Wat een dieren overal: paarden, koeien, schapen, visschen, vogels; en dan nog kleinere dieren. Laat de bloemen leven, en doe de dieren geen kwaad. Kijk, alle dieren houden er van zich te bewegen; zoo ook de kinderen. Al wat er is in de wereld, is tot iets nut - ook al ontgaat dit ons. En hoe wonderlijk, dat er voor zooveel dieren genoeg eten is. En wat zijn er talloos veel menschen! Ook die moeten allen leven kunnen. Als ze nu maar niet twisten, wie het meeste hebben zal. Zoo moeten ook de kinderen, als ze onder elkaar zijn, niet kibbelen, maar samen prettig spelen. Wat hebben de kinderen toch veel aan hun ouders te danken: alles, alles wat ze hebben, gaven hun ouders hun. Deze weten wat goed voor hen is. De kinderen moeten dus altijd gehoorzaam zijn, en hun ouders liefhebben. Maar ook andere menschen werken voor de kinderen: de kleermaker, de bakker, de boer. Toch kunnen de menschen elkaar het allernoodigste niet verschaffen: wie geeft de regen, de zon, den groei? Wie gaf het leven? -

Zooals ik al schreef, het boekje eindigt met te vragen naar de oorzaak van alles. En nu is het zoo opmerkelijk, juist in een paedagoog van ruim een eeuw geleden, dat hij in staat geweest is zijn pen te bedwingen, en onder het prikkelen van de belangstelling der kinderen in die richting, toch nog niet genoemd heeft wat voor hem die oorzaak is. In het heele boekje niet. En dat zegt wat voor dien tijd! Ik laat hier even volgen de plaatsen uit het boekje, waar de opmerkzaamheid van de kinderen op de groote vraag wordt gevestigd. Bij de vraag, hoe het huis er gekomen zou zijn, wordt gezegd dat de wind geen huis zoo maar neer kan zetten.

> Al wat er is moet ook eenen maker hebben. (blz. 4)

Over den tuin sprekende, wordt gevraagd:

> Wie doet toch de gewassen groeijen.
> Vader werkt vlijtig in den tuin, en verbetert den grond: maar de kracht om te groeijen kan Vader niet geven. (blz. 6)

Met het oog op al de ‘veranderingen’ die buiten zijn waar te nemen, lezen we de vraag:

> Maar wie bestelt dat toch? (blz. 14)

Sprekende over de goedheid van de ouders, vraagt

> W i l h e l m i n e :
> Maar wie heeft dat toch besteld, dat wij zulke ouderen hebben?
> J a c o b . Wel! dat is het waardig, dat wij ons daarop eens bedenken! (blz. 39)

En dan komt ten slotte het laatste lesje, dat in zijn geheel erop wijst, dat het allernoodigste toch niet van de menschen kan komen.

Zooals men ziet: de schrijver heeft maat gehouden; en dat hij zijn pen wezenlijk heeft moeten bedwingen, blijkt wel uit de aankondiging achter op het omslag:

> Wanneer mijn kind hier uit dit en dat kan vertellen, dan krijgt het een nieuw boekje over den Heer van alles.

Dit tweede boekje, waarvan ik niet twijfel of het heeft bestaan, heb ik tot mijn spijt niet gevonden. Nog even wijs ik op een noot van den schrijver die in een leesboekje voor kinderen nu juist niet erg op z'n plaats is: daar was de pen blijkbaar de machtigste. Als moeder gezegd heeft, dat een mensch veel goeds kan leeren, dan vraagt het kind:

> Lieve Moeder! Leer mij dan vroeg wat goeds! Gij kunt mij zoo vriendelijk en spelende leeren.

'Dat moesten de Moeders waarlijk meer doen!' zegt dan een *.
Ten slotte laat ik hier, als een staaltje van het geheel, het zesde lesje volgen:

> Overal wemelt het van levendige dieren.
> De Paardjes, de Koeijen en de Schapen loopen in het land.
> De Visschen zijn in het water, en de Vogels zijn in de lucht.
> 'Lieve Vogeltjes! Gij maakt ons vrolijk door uw zingen.
> 'Wie maakt u toch zoo blijde? Diertjes! Ei wie doet u toch zoo veel goed?
>
> 'Och! wanneer alles in de wereld dood ware, dan zoude het er akelig en doodsch uitzien.
> Het kleine Wormpje wil ook graag leven.
> Trap het niet, stoute jongen! -
> daar aan hebt gij immers niets.
> Z a m e n s p r a a k .
> J a n . Meester! Leven de bloemen ook?
> D e M e e s t e r . Ja: als de bloemen niet leefden, dan konden zij ook niet groeijen en bloeijen.
> J a n . Het is, of de bloemen ons toelagchen.
> D e M e e s t e r . Maar als men eene bloem heeft afgeplukt, dan lacht zij ons niet lang meer toe: want dan gaat het leven er uit.
> Mietje plag de bloemen altijd in stukken te roppen: maar nu is zij al wijzer; zij bewaart nu hare bloemen in een glas met water.
> De dieren hebben leven en gevoel.
> Die alles in stukken ropt, is nog onverstandig: maar die een levend dier kwaad doet uit moedwil, kan wel een booswicht worden.

Is dit i.a. niet in den kindertoon gehouden!

PIET HOEK.

[Boekenschouw]

Tooneel

Freuleken, door Herman C.J. Roelvink. (Amsterdam, Maatschappij voor Goede en Goedkoope lectuur).

De provinciestad, waar ik (de lezer vergeve me, dat ik aan het begin dezer bespreking hem met

deze beschamend-intieme en betrekkelijk weinig ter zake doende bijzonderheid op het lijf val) tegenwoordig als eerzaam burger in de annalen van den Burgerlijken Stand sta ingeschreven, wordt, zeldzaamheid in dezen tijd dat tooneelspelers zoo iets als commis-voyageurs in de kunst zijn geworden, zeer schaarsch door tooneelgezelschappen bezocht. Dùs heeft het Freuleken nog niet over de... (laat me uw nieuwsgierigheid bevredigen) Middelburgsche planken gedanst. Wel reikten de echo's uit Holland van het succes en de ‘Hoffähigkeit’, door deze ‘comedie in drie bedrijven’ behaald, tot over de Zeeuwsche stroomen.

HERMAN C.J. ROELVINK

Nu het stuk blijkbaar wat is uitgespeeld en de schrijver, waarschijnlijk door vorige successen aangemoedigd, een derde stuk ter vertooning aan een Nederlandsche troep heeft toevertrouwd, deed hij het in de Tooneelbibliotheek onder leiding van dien bewonderenswaardigen en eerbiedwekkenden werker L. Simons verschijnen.

De lezing van het boekje heeft me een deel van een avond aangenaam bezig gehouden. Is het dan literatuur zooals b.v. de kleinere of grootere drama's van Mijnssen literatuur (en zeer fijne!) zijn? Neen. Maar het ware dom en ondankbaar, den heer Roelvink daar een verwijt van te maken. Hij zelf noemde zijn stuk een comedie. En een comedie is het geworden. Mij, die het niet zag, lijkt het zeer speelbaar, zeer ‘du théâtre’. Van de vlotheid, waarmee de auteur de tooneelen doet wisselen, de handigheid waarmee hij, als een voetballer den bal bij een internationale match, de personen te juister tijd weet ‘weg te werken’, van de natuurlijkheid der gesprekken, den voornamen humor, humor waarlijk van goeden huize, die heel dit spel onderstroomt en zich ook de vermenging met een andere beek, die der sentimenteele blijmoedigheid, niet schaamt, evenals van de behendigheid, waarmee Roelvink dit gebeuren toont te beheerschen, heb ik genoten. Ik heb de menschen hooren spreken, zien gebaren, ik heb de stemmen in hun verschillend timbre, hun al naar den aard van wie sprak zich onderscheidenden toonval, met een vriendelijk genoegen beluisterd. Iedere hekel, elke ontstemmende of ontstemde gedachte blijft deze lectuur vreemd.

Zoo stevig heeft de schrijver me met zijn knap verzonnen, beminnelijk uitgewerkte handeling gevangen, dat ik aarzel te bekennen Iman niet best begrepen te hebben. De oude van Averling, Job, Henri, Florry, Henriette, Miebetje, zij allen leven. Dit zijn trouwens enkelvoudige, ongecompliceerde figuren. Maar Iman, staande tusschen Florentine en Miebetje ...? De auteur meende hem blijkbaar sympathiek. Mijn sympathie heeft hij voorloopig niet. Is hij niet ‘bedacht’, hooggeachte heer Roelvink?

H. VAN LOON.

Beeldende kunst

Over het illustreeren van Leesboeken voor Kinderen, door D. Wouters. Met 192 illustraties. (Bussum, C.A.J. van Dishoeck, 1913).

De term l e e s b o e k e n , hoezeer algemeen ze ook schijnen moge, wijst een beperktheid aan; een leesboek is een boek waaruit men lezen leert. Deze boeken nu zijn, om voor de hand liggende redenen, van oudsher geïllustreerd, en het is over hun illustraties dat de heer Wouters het voornamelijk heeft in dit vrij uitvoerige geschrift.

Ik moet dit vooropstellen, omdat, naar het mij voorkomt, de schrijver van dit polemisch boek (dat waarschijnlijk alleen door het vele bewijsmateriaal in den vorm van illustraties den meer eigenlijken brochurevorm achter zich liet) de dingen wel eens verwart. De heer Wouters is onderwijzer, en zijn betoog, gebouwd als het is op ondervinding, gevoed als het is door mensch-(of liever kind-)kundige argumenten, loont zeer de moeite der kennisname. Nu en dan echter kan het niet anders of hij raakt aan het algemeenere, wordt kunstrechter, en oordeelt en veroordeelt met wetten in de hand die zooeven geldig waren, doch hier niet of nauwelijks. Met andere woorden, de bedenkingen tegen sommig werk geuit, de lof aan ander toegezwaaid, zijn van veel meer en veel volstrekter waarde waar het de illustratie van het leesboek voor het kind als zoodanig, dus als

gebruiksartikel bepaaldelijk betreft, dan wel ter kwalificeering en appreciatie van den kunstenaar als zoodanig. De heer Wouters verwerpt, en volkomen terecht, prenten voor kinderen wegens detailfeilen, zonden tegen logica en vergrijpen tegen den smaak, welke wij ons wel zouden wachten op den voorgrond te brengen waar het een schilderij van Rembrandt of een ander groot kunstwerk aanging. Ik zeg al, dat de auteur daaraan schoon gelijk heeft, ik wil slechts hemzelf er aan herinneren dat zijn critiek een opportunistische is en moet zijn; ik wil dit vooral doen, omdat hij het wel eens in het vuur van zijn betoog vergeet. Dit komt o.a. uit daar, waar de heer Wouters onze teekenaars van vaak voortreffelijke prentjes ter verduidelijking en vervroolijking van leesboeken, op één lijn stelt met buitenlandsche kunstenaars, die tevens zeer fijne stylisten waren en een eigen genre schiepen, als Crane, Greenaway, Boutet de Monvel. Het komt ook uit, waar hij, in polemiek tredend met den heer Gerhard, weliswaar zeer terecht het systeem gevolgd door de illustratoren van de Münchener en andere Duitsche ‘Fibel’ niet aanvaardt, doch aan de kwaliteiten van sommige teekenaars daarin niet genoeg recht doet wedervaren. Het blijkt ook daar, waar hij een prentje van Mevrouw Midderigh Bockhorst (Willemke en Wouterke) eenigszins smalend bespreekt, dat niettemin zeer uitnemende grafische verdiensten bezit.

Nu heeft evenwel deze preoccupatie des schrijvers een groote deugd met zich gebracht: zijn geestdrift is in staat te overtuigen, en zijn conscientieuze opvatting mag wel wat bekeerlingen maken. Met zulk een enthousiasme - een eenigszins naïef enthousiasme dat verzen van Kloos, proza van Roosdorp en van Looy, kunstbeschouwingen van geheel anderen aard en zelfs Prof. Bolland's machtspreuken prest voor zijn argumentatie - met zulk een heilig vuur ontwapent men misschien zelfs de onverschilligheid, die nog altijd in deze te zeer den toon aangeeft. Onverschilligheid van de zijde der onderwijzers en uitgevers in de eerste plaats; - maar hun ‘geval’ is aan den heer Wouters wel toevertrouwd.

Onverschilligheid echter ook van den kant der kunstenaars. De heer Wouters schijnt - hoe kan het anders bij iemand van zijn trouwhartige belangstelling? - in gelukkige onwetendheid te verkeeren van de wijze, waarop zulke leesboeken kinderboekillustratie gewoonlijk tot stand komt. Hij geeft zich er nauwelijks rekenschap van dat voor veel schilders zulk werk slechts een bijverdienste (zoo voor 's avonds bij de thee) vertegenwoordigt; dat slechts enkelen er werkelijk moeite aan besteden. Maar er is nog iets anders dan onverschilligheid: er is haast, geldgebrek en gemis aan gelegenheid. Als de schrijver zeer juist op merkt hoe velen, die daarvoor eigenlijk niet berekend zijn, meenen het met uit 't hoofd teekenen te kunnen klaarspelen, bedenkt hij misschien niet genoeg dat het bij de hand hebben van een al of niet betaald geschikt model soms een onmogelijkheid is. Hoevele van onze stadsjongelui komen in de gelegenheid natuurgetrouw en met kennis een boer, een boerekind, een landelijk dier te teekenen, en dat in dien eigen stand, noodig voor de bepaalde illustratie. Slechts zij, voor wien het illustreeren een met liefde gevolgd beroep is, kunnen hier de moeilijkheden overwinnen. Daar moet het dan ook naar toe. Moge het boek van den heer Wouters er toe bijdragen! Als ik mij niet vergis, is het uitgeven van werkjes voor het gebruik bij klassikaal onderwijs (bij welslagen) een betrekkelijk winstgevende zaak; mocht het dan ook meer en meer usance worden dat de teekenaar zeer behoorlijk gehonoreerd worde, al ware het slechts om hem in de gelegenheid te stellen zijn werk zoo goed mogelijk te doen, zich op zijn gemak te oriënteeren en het vele noodige voorbereidende materiaalverzamelen en bestudeeren van elk onderdeel terdege te kunnen doen. Het is goed dat de heer Wouters wijst op vele tekortkomingen en misvattingen, die juist bij het teekenen voor kinderen eigenlijk pas ernstige bedenkingen oproepen,

al zijn het niet altijd onjuistheden die in het algemeen voor den kunstrechter zwaar mogen wegen. Stel bijvoorbeeld dat de teekenaar van een prent voor een kind iemand met de linkerhand laat schrijven, of erger nog, een kind het ‘leelijke handje’ laat geven, zoo is dit, nietwaar, slechts in paedagogischen zin een grove fout. Zoo zijn er vele dingen; het is goed dat er op gewezen wordt, het is goed, zoolang de critiek wat men noemt opbouwend werkt, dat is hier: als een behulpzaam gids optreedt. Ook onderschatte men, zelfs in meer breeden artistieken zin, niet het beroep op de wakkerheid, de zakelijkheid en het gevoel voor logisch verband in de kunstenaars opdat zij niet doen als Goethe van de jonge schilders zeide: ‘Sie malen Schwerter die nicht hauen, und Pfeile die nicht treffen’.

De groote nuttigheid van dit geschrift, dat beknopter en meer vrij van herhalingen had kunnen zijn, ligt dan ook daarin, dat de detail-critiek, die hier en daar een prent met bewondering of misnoegen onder handen neemt, waarlijk buitengewoon wel doordacht is. Menig teekenaar zal aan de opmerkingen van den heer Wouters een geweten kunnen hebben, zal hem gelijk moeten geven, en inzien dat allerlei dingen beter begrepen, ernstiger doordacht, karakteristieker, authentieker hadden kunnen zijn. Zoo kan waarlijk de critiek van den verbruiker veel goed doen, het meest, waar zij

het zakelijkst is. De maatstaf, door den schrijver gebruikt, als hij zulke illustraties afkeurt, omdat ze niet in de allereerste plaats zijn gemaakt met die liefde en zorg die zich geheel inleeft in de situaties, is er een die nooit missen kan. Op dit terrein althans.

Met de appreciaties van teekenaars kan ik zeer wel meegaan. Tjeerd Bottema is inderdaad, door zijn onuitputtelijk vermogen om moeite te doen, zich in te denken en te karakteriseeren, zoo zoetjes aan de ideaal-illustrator geworden; Jan Sluyters is ongelijker en zelfs bij tijden er naast, over het algemeen genialer, doch daarom voor het werk niet beter. Rie Cramer valt eigenlijk een beetje buiten het verband, want de deugden, waar de heer Wouters volkomen terecht het liefst naar uitziet, heeft zij nauwelijks, al bezit zij er andere.

Het boek, met al zijn zwakheden als boek, kan in onderwijzerskringen veel goed doen, ook teekenaars zouden het met vrucht kunnen lezen.

Indien de heer D. Wouters er nogeens een uitgeeft - moge hij dan met hetzelfde enthousiasme bezield zijn als hierbij! - dan zal het ongetwijfeld minder polemisch en concieser zijn, het zal wellicht minder belezenheid uitstallen en niet zoo vaak met andere woorden hetzelfde zeggen. Hij zal dan zijn betoog niet misbruiken om terloops zijn meening in te lasschen over dingen die geheel buiten verband ermee zijn. Zooals zijn boek nu is, heeft het die groote verdienste dat het aan een eerst vrij nieuwe belangstelling nog een flinke opwekking toedient.

CORNELIS VETH.

Romans en novellen

Overwonnen, door Thérèse Hoven. (Amersfoort, Valkhoff & Co.).

Een Verloren Leven, door M.C.E. Ovink-Soer. (Amersfoort, Valkhoff & Co.).

Van deze beide bundels valt niet veel te zeggen. Mevrouw Thérèse Hoven bezit de gave haar personen in een romantisch licht te plaatsen, en haar verhalen meestal te versieren met een slot, dat een zeker publiek bevredigend noemt. Om typeering of karakter-analyse bekommert zij zich weinig; blijkbaar is 't haar voornamelijk om den gang der geschiedenis te doen, en al staat haar fantazie wel eens heel wankel tegenover de werkelijkheid, toch schijnen er leesgezelschappen genoeg te zijn, die haar boeken onvoorwaardelijk inslaan, wetend dat er nog steeds lezers genoeg zijn te vinden, die met animo grijpen naar juist deze werken, waarin iets ‘gebeurt’.

Waar Mevrouw Hoven het paardje dat zij berijdt nu en dan laat doorhollen, overtuigd, dat zij het feitelijk makke beestje bijtijds en behoorlijk op stal zal brengen, houdt Mevrouw Ovink meer van een sukkeldrafje. Het tempo is zóó gematigd, dat wij moeite hebben de oogen open te houden, en wanneer wij met inspanning om wakker te blijven de vijf verhalen ten einde hebben gelezen, die zij in ‘Een Verloren Leven’ heeft verzameld, vragen we, of we voor onszelf hier niet van verloren tijd mogen spreken.

I.H.

Noorsche boeken

Ina, door Ingeborg Maria Sick. (H. Honig, Utrecht).

Viola, door Elza Lindberg Dovlette. (H. Honig, Utrecht).

Petra, door Barbara Ring. (H. Honig, Utrecht).

Nora Liesa, door Barbara Ring. (Valkhoff en Co., Amersfoort).

Allen vrouwennamen. De titels zeggen ons niets. Boeken van vrouwen over vrouwen.

Zij hebben trekken van overeenkomst en verschil.

Al deze boeken zijn tweede-rangsliteratuur. Men voelt ze niet als werken uit één stuk; ze zijn in elkaar gezet en kunnen uit elkaar genomen worden als een legkaart. We kunnen aanwijzen: ‘Kijk, dat stukje moest daar zitten en dat daar aansluiten’. Toch zijn in alle vier stukken, die goed geschreven en goed gevoeld zijn.

't Minste is I n a . Dat valt geheel uit elkaar: in een slecht en een heel goed gedeelte.

Ik zou Mej. Sick zoo graag willen vragen: ‘Schrijf lyriek, en alleen lyriek. En alleen dàn, als ge voelt dat gij 't niet laten kunt. Gij ziet de natuur zoo mooi en gij zijt uw taal meester’. Mooi en fijn zijn haar natuurbeschrijvingen. Ook zou ik haar permissie willen geven het vroeg verlangen naar liefde te uiten. Ook dàt kan er door. Maar hoe onreëel zijn haar liefhebbende menschen! Een boek als Ina is gevaarlijk voor het jonge meisje. Ze hoeft waarlijk niet bang te zijn, zooals Ina, dat een man, die midden in 't leven staat, te weinig zal eischen van zijn vrouw. En dat geweldig ontembaar verlangen om te geven is toch eigenlijk verkapt egoïsme.

Ina heeft voortdurend haar gedachten op zich zelf gevestigd. Had ze gedacht aan den man dien ze liefheeft, dan zou de belangrijkste vraag voor haar geweest zijn: ‘Wat heeft hij noodig?’ En niet: ‘Hoeveel mag i k geven?’

't Is waarlijk niet weinig als een vrouw naast haar

man gaat staan en met hem het groote, rijke menschenleven ingaat, altijd klaar om hem lief te hebben, te helpen, te verdragen, te steunen bij 't werk in zijn huis en bij de opvoeding van hun kinderen. Niet alleen voor elkaar, maar samen voor anderen leven, dien kant moet het uit. Zóó groeit een normaal gezin. Zoo blijft de liefde frisch en jong.

BARBARA RING

Een vrouw, die wat minder over haar eigen hart filosofeert en rustig en warm haar ziel met gedachten vult aan hen, die ze liefheeft, zal heel wat meer kans hebben om gelukkig te maken en 't daardoor zelf te zijn dan vrouwen als Ina.

Dan is er één ding dat Mej. Sick n o o i t moest doen. En dat is preeken. Allerakeligste preeken laat ze haar predikanten houden. Die mannen zijn van zuiver papier-mâché! Als we hun redeneeringen lezen en denken aan mannen als de Bussy, Cramer, Hugenholtz, de Vries, dan glimlachen we even.

Veel frisscher en juister is V i o l a . Aardig is dat begin met de interieurtjes uit het dorpsleven; aardig en frisch die algemeene belangstelling als Viola examen gaat doen en teleurgesteld terugkomt. En mooi en fijn is dat oogenblik in de kajuit van de boot, als al die oude bekende gezichten haar door de patrijspoortjes aanzien, als ze op het punt staat carrière te maken langs een weg die beneden haar waardigheid ligt. Jammer, dat het hoofd-thema: de musici en hun strijd om den roem, verlaten wordt en 't boek eindigt in een zonderlinge huwelijksgeschiedenis.

Maar over 't huwelijk: het echte of het fantasiehuwelijk handelen al deze vier boeken.

N o r a L i e s a komt dichter bij de werkelijkheid. De teekening in de werken van Barbara Ring is oneindig vaster van lijn en er ligt véél sterker en zuiverder voelen in, dan in die van Maira Sick. Dat gezin en die omgeving van Nora Liesa leven. 't Zijn echte menschen, met goed en kwaad, ernstig en lichtzinnig door elkaar. 't Arme kind, dat in 't begin een stap in de verkeerde richting doet raakt met heel haar liefdeleven in verwarring en gaat maatschappelijk onder, omdat ze onder dat alles toch haar reinheid heeft bewaard. Weldadig doen ons naast Paul en Nora Liesa de kloeke figuren van Erik en Karen Karre aan. Er is leven en pit in die menschen.

Het beste is P e t r a , een frisch en eenvoudig boek, schijnbaar aan de oppervlakte van 't leven blijvend en toch dieper van ernst en oprechtheid dan de andere. Het krachtige, eerlijke dorpskind, dat de harten van dat oude, conventioneele echtpaar wint, haar frisch, onbewust verzet tegen de knellende vormen waarin ze haar voelen en denken willen persen, is een figuur, die ons bijblijft en in de herinnering niet verbleekt. In Petra is de zuivere helderheid van den noorschen winter en de warmte en snelle groei van den korten noorschen zomer. Er is ook in haar taal kracht en gloed. Barbara Ring is aan 't groeien, en met belangstelling volgen we haar literaire ontwikkeling.

MARG. MEYBOOM.

Geschiedenis

Overheersching en Vrijwording, door Johanna W.A. Naber. Geïllustreerd onder toezicht van E.W. Moes. Derde herziene druk. (Haarlem, H.D. Tjeenk Willink & Zoon, 1913).

Deze indertijd door Teyler's Tweede Genootschap met goud bekroonde geschiedenis van Nederland tijdens de inlijving bij Frankrijk is voor leeken zeker wel een der beste boeken op dit gebied. Er nog heel veel over te zeggen mag overbodig heeten. Het feit van dezen derden druk spreekt voor zich zelf. Het boek leest over 't algemeen vlot en boeiend; al is het niet overal geheel vrij te pleiten van het euvel dat velen van dergelijke werken in grooter mate aankleeft: de stof n.l. te weinig verwerkt op te disschen, te veel in details te vervallen, waardoor voor den leek de groote lijnen af en toe te zeer verloren gaan. Herinneren wij ten slotte aan het oordeel van Prof. Knappert: dat dit boek zich bij uitstek goed leent om de nog vrij algemeen verspreide opvatting, als zou onze inlijving bij Frankrijk ons slechts kwaad en ellende gebracht hebben, te corrigeeren.

Het boek is rijk geïllustreerd en schijnt ons voor dit jaar *de* vacantielectuur bij uitnemendheid.

H.G.

[Winckelhout]

Zijne Majesteit het boek

Ten allen tijde hebben dichters en denkers hun oordeel over boeken uitgesproken, hetzij op ernstige of luimige manier, op vriendelijken of boosaardigen toon, het goede of het slechte, het ware of het valsche daarin aangewezen. Een kleine bloemlezing bieden wij hier onzen lezers aan. In den Bijbel vinden wij in Salomo's Pred. XII: 12 ‘Van vele boeken te maken is geen einde, en veel lezen is vermoeiïng des vleesches’. Cicero zei: Een kamer zonder boeken is als een lichaam zonder ziel.

Dat uit boeken veel wijsheid te putten is, geeft ons reeds Vondel te kennen, waar hij in zijn gedicht op professor Geeraert Vossius diens geleerdheid roemt met de woorden: ‘Al wat in boecken steekt is in dat hooft gevaren’.

Ook Constantijn Huygens heeft uit de boeken veel geleerd, immers hij dichtte onder het opschrift

Boecken

'k Neem geen geselschap mé, ten wandel, in mijn koets,
Ick leer des niettemin, soo nu soo dan, wat goeds.
Van wie? van doode luy, die mij meer voordeels geven,
En gunnen na haer dood als menighe die leven.

Spotprent van HARMEN FOCK
Uit: Joh. Naber, Overheersching en Vrijwording

Over de waarde van goede boeken zijn alle schrijvers het eens.

Ein gutes Buch, des Hauses Segen,
Sein Wert verweht nicht wie der Wind,
Denn wenn es wird dein Herz bewegen,
So liest's noch Kind und Kindeskind.

Karl Julius Weber schrijft in zijn D e m o k r i t o s :

‘Eine ausgewählte Büchersammlung ist und bleibt der Brautschatz des Geistes und Gemütes’.

Men zij voorzichtig met het uitleenen van boeken; men krijgt ze òf in 't geheel niet, òf beschadigd terug. Gilbert de Pixérécourt, fransch dramaturg - 1773-1844 - had boven de deur van zijn bibliotheek als opschrift doen plaatsen:

Tel est le triste sort de tout livre prêté,
Souvent il est perdu, toujours il est gâté.

Tegen het wegraken van boeken heeft men allerlei maatregelen genomen. In een familiebijbel uit de achttiende eeuw stond:

Dit boek is mij lief
Die dit steelt is een dief
Hetzij heer of knecht

Hangen is recht.

Men moet boeken niet alleen koopen, maar ze ook lezen:

‘Wer Bücher kauft und nicht liest,
Bei Tische sitzt und nicht ist,
Auf die Jagd geht und nicht schieszt,
Ist ein Narr, dass ihr's wiszt’.

Zelfs moet men ze meermalen lezen, zooals o.a. Friedrich Rückert schreef:

‘Manch art'ges Büchlein lässt sich einmal lesen,
Zu dem der Leser nie dann wiederkehrt;
Doch was nicht zweimal lesenswert gewesen,
Das war nicht einmal lesenswert’.

Edouard Laboulaye heeft zich meermalen in buitengewone termen uitgelaten over het genot van boeken en lezen. Hij zegt o.a.: ‘Un livre est quelque chose de vivant, c'est une âme qui revit en quelque sorte, et qui nous répond chaque fois que nous voulons l'interroger’. In denzelfden geest spreken Thomas Carlyle: ‘A collection of books is a real university’, en Isaac Barrow: ‘He that loveth a book, will never want a faithful friend’. Over de nawerking van een goed boek laat Frida Schanz zich op de volgende wijze uit:

‘Der kann im vollen Ernste zagen,
Dass er ein gutes Buch geniesst,
Der drin noch sinnend weiterliest,
Wenn er es lange zugeschlagen’.

Hoe meer men leest, hoe meer lust tot lezen men krijgt. Maria von Ebner-Eschenbach zegt: Ein anregendes Buch, das ist eine Speise, die hungrig macht.

‘Zeg mij welke boeken gij leest, en ik zal zeggen wie gij zijt’ is een variant op een bekend gezegde. Jules Janin schreef reeds: ‘Au catalogue de ses livres, on connait un homme’.

Wilt gij uw huis gelukkig maken, schaf dan een kleine bibliotheek aan. Edmondo de Amicis schreef in zijn P a g i n e s p a r s e : ‘Een huis zonder boeken is een ongezellig huis. Het heeft iets van een logement: het is als een stad zonder boekwinkel, een dorp zonder school, een brief zoo slordig geschreven dat men hem niet lezen kan’.

Boeken zijn zeer geschikt om als geschenk te dienen. ‘Ich finde und habe immer gefunden, dass sich ein Buch gerade vorzugsweise zu einem Geschenke eignet; man liest es oft, man kehrt oft dazu zurück, aber nur in auserwählten Momenten, und erinnert sich so immer des Freundes im Augenblick eines würdigen Genusses’ zegt Wilhelm von Humboldt.

Over het nut der boeken en het genot, dat het bezit er van oplevert, zouden nog heel wat uitspraken aan te halen zijn. ‘In books we have the choicest thoughts of the ablest men in their best dress’, zegt Lucy Aikin, en ‘Books are a guide in youth and an entertainment for age’ oordeelt Jeremy Collier.

Als motto voor de bestrijders der prikkel-literatuur zou

kunnen dienen wat Wilhelm Hauff eens schreef. Hij zegt: ‘Wahrhaftig, der Umgang mit schlechten Büchern ist oft gefährlicher als mit schlechten Menschen’. Eenigszins zachter drukt Jean Paul zich uit, die zegt: ‘Wenn auch Bücher nicht gut oder schlecht machen, besser oder schlechter machen sie doch’.

Geheel uit het hart gegrepen van hen die den strijd tegen de ‘Schundliteratur’ aanbinden, is wat de beroemde rechtsgeleerde Rudolf von Ihering reeds voor vijf en twintig jaren schreef:

‘Verbietet die Polizei unreifes Obst, saures Bier zu verkaufen, warum nicht auch unreife Bücher?’

Waarschijnlijk zouden over dit laatste wel reeds lang keurmeesters zijn aangesteld wanneer de onrijpheid of onbruikbaarheid zich even gemakkelijk als bij fruit en bier liet vaststellen!

‘Wat zijn boeken’ vroeg Jo de Vries, in zijn in 1881 onder dezen titel verschenen werkje. ‘Op onaanzienlijke stalletjes staan zij bij gansche rijen, liggen ze met hunne titels of platen opengeslagen, oude en nieuwe, vuile en zindelijke; maar allen veil voor de menigte, die er achteloos langs loopt, en met voornaamheid op de havelooze uitstalling neêrziet of een bod doet, en, zoo het niet aangenomen wordt, het arme boek verachtelijk op den hoop werpt en zijns weegs gaat. Wat zijn boeken? Daar liggen zij, op een stapel, in een hoek, of ze vodden waren. Daar worden zij gewogen en bij 't gewicht verkocht, beneden de waarde van misdruk. Een tijd lang schitteren zij in gebeeldhouwde boekenkasten, achter zijde of glas, met al de mooie, veelkleurige ruggen naar voren, lachend met vergulde letters en banden en wekken bewondering; maar straks worden zij oud, en geen mensch, die de helft er voor geeft van wat zij gekost hebben.

En toch, om nog niet te spreken van die onsterfelijken onder de boeken, die de ijverzucht en de jaloezie der boekenliefhebbers opwekken en van het eene menschengeslacht op het ander overgaande en al ouder wordend voortdurend toenemen in waarde; om verder niet te spreken van die onsterfelijken, die in de oudemannenhuizen der openbare boekerijen verpleegd worden en zorgvuldig in den catalogus, het bevolkingsregister dezer instellingen, staan ingeschreven, hebben toch vele boeken, ook wanneer ze later op een hoop geworpen worden, een schoone of nuttige bestemming gehad. Voor een ieder, die den sleutel bezat der leeskunst, zijn zij geweest de schatkamers der wijsheid, de stapelplaatsen der wetenschap, de goede vrienden en mededeelzame middelaars tusschen de gedachten van het Heden en het Verleden en uwe eigene gedachten, de gezanten, die u hebben overgebracht wat in deze en gene hoofden en harten, die misschien al lang niet meer bestaan, is omgegaan. Zij zijn het gevoel van den dichter, gegrepen door de hand der kunst en aanschouwelijk gemaakt voor u. Zij zijn het genie van den denker, zwart op wit, op bladzij aan bladzij vertolkt. Een maatschappij zonder boeken laat zich voor ons evenmin denken als een maatschappij zonder scholen. En het boek is de school, de voor ieder toegankelijke school, waarin alle vakken door alle groote meesters en kleine ondermeesters op wetenschappelijke en populaire wijze onderwezen worden. Wat zijn boeken?

Dat alles, en niets minder dan dat zijn boeken. In hun korte, vaak weinig geachte en vluchtige verschijning, komen en gaan zij als de meesters, die ze schrijven; maar in hun komen en gaan zijn zij het altijd onderhouden fakkellicht der menschheid’.

Edm. de Amicis, hierboven reeds geciteerd, zegt ook nog: Wat is een bibliotheek aantrekkelijk. Hoe boeit ze het oog, en hoeveel kan iemand, ook al is hij geen geleerde maar slechts een lezer voor zijn pleizier, er aan te gast gaan, indien hij maar een weinig gevoel en verbeeldingskracht heeft! Daar staan de verleidelijkste vruchten van het vernuft als van goddelijke gave, van overpeinzingen en studiën,

die ernstige rimpels zich deden groeven op edele voorhoofden; vruchten van de rijkste fantasieën uit de heele wereld, herleid tot den vorm van kleine bundels gedrukte bladen, gekluisterd tusschen planken, verdeeld naar landen, talen, inhoud en rang, genommerd en geschaard als een regel soldaten. De eene afdeeling verplaatst u in vervlogen eeuwen; de andere voert u naar verre landen; deze spreekt tot uw gemoed: gene toovert een lach om uw lippen; een derde brengt u aan het peinzen; een vierde doet u droomen; een vijfde haalt u een traan uit de oogen. Er is keus naar hartelust. Een bibliotheek is een zedelijke apotheek. Er zijn planken voor sombere, voor weemoedige, voor moedelooze dagen, en voor dagen, waarop een hartstochtelijke ijver om zelf aan het werk te gaan zich van iemand meester maakt.

'En de verscheidenheid van stof is evenredig aan het verschil van de uiterlijke gedaante. Er zijn reuzen-woordenboeken en groote werken met platen, die als het ware de balken en binten van deze kleine wereld vormen. Er zijn dichte rijen stevige deelen, verschoten van kleur, oude uitgaven van klassieken, zedig van uiterlijk, maar vol levensvoedsel, boeken, gelijk hun schrijvers, onsterfelijk door blijvende verdiensten. Er zijn, naar den vorm, boeken, de aristokratie van drukwerk en boekbinderij, de eereplank der bibliotheek, bekleed met glimmend leder en verguld op snee; honderde kleuren van honderde sierlijke uitgaven, die alle hun best doen om de aandacht te trekken. Voorts weer lange rijen eenvoudige, armelijke deeltjes, die het gepeupel der bibliotheek zouden genoemd kunnen worden, met onverschilligheid vermeld, met weinig ontzag bejegend. En nog lager staan de duodecimo's, een ongedurig volkje, dat van stad naar buiten trekt, medegaat op den spoortrein en in het rijtuig, van den zak in de reistasch, van de reistasch op het nachttafeltje, en dat zich tevreden stelt met de snipperuurtjes van onzen dag.

Onder heel die menigte hebben wij onze lievelingen, oude beproefde vrienden, kennissen van gisteren, leermeesters, weldoeners'.

Minder uitvoerig, maar even vol bewondering voor het boek, drukt zich Heinrich Seidel uit in zijn vier-regelig versje:

'Darf's als ein Wunder nicht erscheinen?
Unscheinbar aus Papier und Leinen
Verdeekst du's mit der Hand, der kleinen -
Und macht doch Tausende lachen und weinen.

Welk een moeielijke taak de boekverkoopers hebben, heeft eens de schrijver Felix Dahn gezegd in de volgende, eenigszins sarkastische uitspraak:

'Bücher zu schreiben ist leicht:
es verlangt nur Feder und Tinte
Und das geduld'ge Papier.
Bücher zu drucken ist schon
Schwerer, weil meist das Genie
sich erfreut unlesbarer Handschrift.
Bücher zu lesen, ist noch
schwerer von wegen des Schlafs.
Aber das schwierigste Werk,
das ein sterblicher Mann
Auszuführen vermag,
ist - zu v e r k a u f e n ein Buch.

Een boekverkooper heeft een mooi, maar moeielijk vak. Wat er al toe vereischt wordt? Taalkennis, letterkundige kennis, boekenkennis, handelskennis, menschenkennis. Vol geestdrift zei eens de fransche boekverkooper Renouard: 'Indien ik een boekverkooper zijn moest, die een massa bedrukt papier verhandelt, of fabrikant van boeken, die evenzoo boeken fabriceert als een ander laken of zijde

of meubelen, - ik zou een andere loopbaan kiezen; ik zou zien in welken handel ik mijn bestaan kon vinden, liever dan in den handel met boeken'. En de beroemde Fred.

Muller onderschreef gaarne deze uitspraak en motiveerde haar aldus: ‘En waarom niet? Omdat dit een handel is met de voortbrengselen van den menschelijken geest, waarvoor men eenige liefde moet koesteren, wil men de oneindige verscheidenheid dier vruchten wèl kennen; omdat men van iederen handelaar het eigenaardige behoort te kunnen vernemen, van hetgeen waarmede hij handelt; omdat de Boekhandelaar zooveel invloed kan oefenen ten goede en ten kwade op de verbreiding dezer hem toevertrouwde vruchten van 's menschen geest; en vooral omdat het aan hem veelszins, ja meestal ligt, groote en goede of ook schadelijke letterkundige ondernemingen te doen ontstaan, of te vernietigen; geleerden tot een of ander aan te sporen of te ontmoedigen; omdat hij, met één woord, een der belangrijkste werktuigen is in het zoo groote raderwerk der letterkundige wereld’.

En al moge nu ook alle die boeken verkoopen geen boekverkoopers zijn volgens het ideaal van Fred. Muller; zij alle, alsmede de uitgevers dienen volgens Ernst von Wildenbruch een goede zaak. Hij zegt:

> ‘Wer dem Buche dient, der dient dem Geiste;
> Wer dem Geiste dient, der dient der Welt’.

In de hoop dat ook de schrijvers daartoe zullen gerekend worden, zullen wij het hier bij laten.

D. SMIT.

Letterkundig leven uit de juni-tijdschriften

Stemmen des Tijds.

INHOUD: De Geboortestonde der Reformatie, door Dr. H.H. Kuyper. - De Fransche literatuur onder het eerste Keizerrijk, door P.J. Molenaar. - De Zonen der Jeugd, door Wilma. - Gevangenen en ontslagen gevangenen, door Mr. J. Domela Nieuwenhuis. - Literair Keur-overzicht, door J. Jac. Thomson. - Leestafel.

De Gids.

INHOUD: Voorwaarts, door H.T. Colenbrander. - Sirius en Siderius. Een legende, door Dr. Frederik van Eeden. - Twee Verzen, door Dr. P.C. Boutens. - Uit de gedenkschriften van Anton Reinhard Falck, door Dr. H.T. Colenbrander. - Over den oorsprong der Tragedie, door Dr. J. Vürtheim. - Bucoliques van André Chénier, door C. Kramer. - Op den bloemendag van het Joodsch nationaal fonds, door Jacob Israël de Haan. - Nederlandsche literatuurgeschiedenis, door J. Prinsen J.Lz. - De pisangs van de West, door Prof. D. van Blom. - Buitenlandsch overzicht. - Bibliographie.

Vragen van den Dag.

INHOUD: Over den afstand der sterren, door Prof. Dr. H. Wolff. - Frankrijk en Nederland op taalgebied, door J. Wolthuis - Eene handelshoogeschool te Rotteream, door F.M. Knobel. - Koemest-brandstof. - Een kort overzicht der economische ontwikkeling van Holland in de 17e en 18e eeuw, door L. Mok. - Het zesde zintuig,

door M. Reepmaker. - Sociaal werk in Londen, door Mr. M.C. Nijland. - Van Maand tot Maand. - Bibliographie.

De Ploeg

INHOUD: Geestelijke Stroomingen, door R. Casimir. - Het Kleine Vaatje, door Guy de Maupassant. - Friedrich Hebbel's Kunst en Levensbeschouwing, door Dr. Léon Polak. - De Baddokter, door Albert de Vries. - Uit de Stilte, door A.v. Gogh-Kaulbach - Tooneelbespiegelingen, door L.S.

Onze Eeuw.

INHOUD: De neutraliteit van de openbare school, door G.H. Wagenaar. - De vader, door Barend Matsys. - Het Maleische Schiereiland, door Dr. E.B. Kielstra. - Napoleon I en Paus Pius VII, door A.W. Stellwagen. - De godsdienstige ontwikkeling van Rome, door Dr. H.M.R. Leopold. - Verzen, door Frans Bastiaanse. - Verzen, door Jules Schürmann. - Buitenland. - Leestafel.

De Nieuwe Gids.

INHOUD: Bericht (De Nieuwe-Gids-Prijs) - Schetsen: Zilveren Bruiloft; Doode Man in Huis, door Jacob Israël de Haan. - Indrukken van het Tooneel te Parijs, door J.L. Walch. - Astrologie, door Felix Ortt. - Rondom Napoleon, door Dr. A. Aletrino. - Muziek en Beschaving, door Peter Spaans. - Gedichten, door Nico van Suchtelen. - Dans, door Hein Boeken. - Kunstnotities, door Cornelis Veth. - Literaire Kroniek, door Willem Kloos. - Erratum.

De Tijdspiegel.

INHOUD: Dorpslucht, door Stijn Streuvels. - Gedichten, door Annie Salomons. - Prins Willem V, door Luit.-Gen. S.I. van Nooten. - Levenswoorden. - Buitenlandsche Zaken, door M.P.C. Valter. - Onze Leestafel. - Tijdschriften. - Ontvangen boeken.

Groot-Nederland.

INHOUD: Van Hoog en Laag, door Cyriel Buysse. - Spel, door Henricus. - Albert Verwey, door Herman Poort. - De Spartaansche Helena, door Karel van de Woestijne. - De Stand, door Albertine de Haas. - Bij de Maeterlinck's te Nizza, door Cyriel Buysse. - Dramatisch Overzicht, door Frans Coenen. - Literatuur.

Het Huis Oud en Nieuw.

INHOUD: Twee wandelingen in Middelburg, door Lita de Ranitz. - Een eigenaardig Romaansch Kapiteel gevonden in de O.L. Vrouwenkerk te Maastricht, door A.J.A. Flament. - Toelichting bij de Platen. - Het oude Elburg, door U.C. Dorhout.

Elseviers Geïllustreerd Maandschrift.

INHOUD: Buitentekstplaat: Cornelis Dusart. ‘Lottery van Groottenbroek’. Reproductie in mezzo-gravure naar de zwarte kunst-prent van J. Gole. - Zwarte Kunst, door Dr. N.G. van Huffel, met 13 illustr. - Paleizen aan het Canal Grande, door P. Geyl, met 14 illustr. - Jeanne d'Arch, door Dr. N. Japikse, Slot, met 7 illustr. - Hebe, door Karel van de Woestijne. - De laatste schemering (Fragment uit De geschiedenis eener wonderbare liefde), door Henri van Booven. - Van een praatziek Kwezeltje, door Frans Verschoren. - Na den regen, door Herman Middendorp. - Dwaallicht, door Tom Schilperoort. - Kroniek. - Boekbespreking, door H.R. en E.C., met 2 illustr. - Aristide Maillol in den Rotterdamschen Kunstkring, door A.O., met 1 illustr. - Ko Doncker's Schimmenspel, door C.V., met 2 illustr.

De Beweging.

INHOUD: In Russische Gevangenissen, door Jacob Israël de Haan. - Milton, Het Paradijs Herwonnen, door Albert Verwey. - Kleine Schetsen, door Eug. de Bock. - De Pelgrims, door Nine van der Schaaf. - Enkele Vertalingen, door M. Wenke. - Liedjes, door George Gonggrijp. - Tien Sonnetten uit Liefde's Dool, door Nico v. Suchtelen. - Gedichten, door Albert Verwey. - Karel van de Woestijne en de Paarden van Diomedes, door Albert Verwey. - Idylle van 't Hollandse Strand, door Willem van Doorn. - Een Zwak Zusje op haar Verzoek Ouderwets Bepreekt, door Sleeprijmer. - Politieke Feiten en Richtingen, door G. Burger.

In memoriam Camille Lemonnier

HIJ stierf gelijk wij allen sterven moeten, ook de grootsten onzer, deze wiens schoonheid nochtans zoo onmisbaar is, wiens geest als eene klare fakkel vooruit werpt zijn doordringend licht in de duisterheid van het leven. En velen treuren om den dood van dezen hoogbegaafde, die schatten van schoonheid gaf, heel zijn leven onafgebroken door, en die als een slaaf wrocht aan het werk dat hij nalaat, werk van meer dan zestig boekdeelen. Hij had den werklust van Balzac en kende geen ander genot dan den arbeid. Op het oogenblik dat hij in de clinique van Dr. Depage, te Brussel stierf - het was Vrijdag 13 Juni, te 7 uur 's avonds - droeg hij, ofschoon 68 jaar oud, al weer een nieuw boek in zijn hoofd, waarvoor hij noodig had Noorwegen te bezoeken, en hij was zich voor die reis aan 't voorbereiden.

Hij was een pracht-mensch, groot en schonkig lijk een stier, met eenen geweldigen kop, diep ingeboetseerd, rosachtig haar en wild-streuvelende knevels, maar met schoone oogen vol droom. Hij had eene stem die gelijk een beiaardklok kon dreunen en die ook zingen kon en lispelen met ontroerende zachtheid. Misschien herinneren zich enkele Hollanders en Vlamingen die deze bladzijden lezen, hoe hij sprak en wat hij zei, voor anderhalf jaar, op het Buysse-feestmaal te Antwerpen, waar zijn speech, in het Fransch gezegd, het ontroerendste was van al wat men aan Buysse had opgedragen en het stuk proza waarin de liefde voor Vlaanderen het oprechtst, het kinderlijkst vroom was beleden. Want hij had Vlaanderen lief. Hij schreef over Vlaanderen bladzijden vol weeke innigheid, vol diepe liefde en weemoed, vol klare bewondering. Buiten onzen Streuvels vond geen enkel Vlaamsch schrijver voor Vlaanderen zulke schoone woorden en zulke hartstochtelijke beelden als deze Fransche romancier, in L e v e n t d a n s l e s m o u l i n s , L e p e t i t H o m m e d e D i e u , L a c h a n s o n d u C a r i l l o n en andere zijner werken, Vlaamscher van geest en van gevoel dan de zoogenaamde Vlaamsche werken van zekere acrobaten onzer eigen literatuur, die ik hier maar liever niet noem, om het droeve opstel aan eenen lieven doode gewijd niet in een bittere polemiek te doen ontaarden. Men had ongelijk met hem voor een hater van onze taal te doen doorgaan. Hij betreurde het deze taal niet beter te kennen en eerbiedigde ze als een der uitingen van zijn volk.

Hij kende moeilijke tijden, want hij was de eerste in België, om aan echte literaire kunst te doen. Niet ten onrechte heeft men hem genoemd ‘le connétable des lettres belges’. Maar in den strijd voelde hij zich thuis, ademde hij eerst vrijelijk en genoot hij; hij streed met hardnekkigheid, zonder vrees, alles durvend, soms wreed-gekwetst - als toen men hem voor het gerecht daagde voor zijn roman L ' H o m m e e n a m o u r - maar

daarna weer frisch te been en in de bres, gereed om te antwoorden op den aanval, immer vooruitdringend, hoog-opgestoken de banier van zijn fiere leven, dat hij nooit onteerd heeft. Hij was een voorbeeld van eerlijkheid en trots: rijk was hij niet, maar toch weigerde hij in naam zijner republikeinsche en vrijzinnige beginselen eene zeer winstgevende en gemakkelijke betrekking die men hem van Staatswege aanbood, ten einde zelfs niet het gevaar te loopen zijne vrijheid van denken verbeurd te zien. Hij overwon. Hij deed in België de kunst zegepralen, maakte den weg gereed voor heel die prachtige literaire beweging van de Jeune Belgique zelf en die van ná de Jeune Belgique, die heden onder de rijksten en belangrijksten van Europa telt, en ook voor heel de prachtige, onafhankelijke en moderne Belgische schilderkunst. Zijne beteekenis overtreft dus die van al de andere fransch-belgische schrijvers.

Maar niet alleen door een soort van historische beteekenis is hij groot en voor eeuwig, meen ik, de geschiedenis der letteren ingetreden, maar ook door de zelfstandige schoonheid van zijn werk, van zijne vele kritieken, van zijne vijftig romans. Eén woord zou Lemonnier's aard kunnen samenvatten, maar dat woord ontbreekt eigenlijk in onze taal, en wanneer ik zeg dat Lemonnier een stoere, oerkrachtige ‘man’ was, geef ik niet heelemaal weer den zin van dat Fransche woord dat hij als opschrift aan den aller-sterksten zijner romans gaf: Un Mâle. Hij was ‘un mâle’, inderdaad, en ik denk hier aan die opdracht welke Barbey d' Aurevilly, die andere groote en zoo miskende schrijver, boven een zijner werken plaatste dat hij aan Lemonnier zond: ‘A mon ami intellectuel, l'auteur du Mâle aussi Mâle que son Mâle’ ...

Al de romans van Lemonnier zijn wel de vruchten van een heel gave, frisch en sterk-geblevene mannelijkheid, dicht in aanraking met de bronnen van het leven, niet verrot of verzwakt door de cultuur, maar er door versterkt, trouw gebleven aan haren aard, in voeling met de aarde. Ik ken weinig méer spontane landschap-beschrijvers, ruimere zieners van den groei der natuur; misschien zijn er geen, in heel Europa, buiten Streuvels, wiens kunst in zeker opzicht zooveel gelijkenis heeft met het landelijk gedeelte van Lemonnier's arbeid. Hij was een openluchts man. Wel leverde hij mondaine romans, werken van zeer scherpe psychologie en heel teere gevoelscritiek - zoo bijv. Claudine Lamour en L'amant passionné - maar in den grond was hij en bleef hij een buitenmensch, een man die lucht en zon noodig had, die niet de salonatmosfeer verdroeg, zich eerst tusschen de boeren in het wijde veld thuis voelde. Zelfs in zijne beschaafde, in aristocratische of burgerlijke middens spelende romans, voelt men een adem die van verre komt, uit de rensche velden en de zerpe beemden van Brabant. Heel de Mâle werd geschreven in open lucht, in een boomgaard te Groenendaal. Lemonnier was zoo weinig mogelijk te Parijs of te Brussel, maar liefst aan de Leie of in de Ardennen.

CAMILLE LEMONNIER †

In eene uitstekende studie, bij Sansot verschenen, onderscheidt Leon Bazalgette drie perioden in Lemonnier's werk. De eerste omvat het werk van 20 tot 40 jaar, waarin triomfeert eene vette, veie, weelderige en soms buitensporige kunst, een temperament vol zeef en gist, zwaar van bloed, gespierd en vast-geschoord op den Vlaamschen bodem; het is de realistische of naturalistische periode, die ons brengt Nos Flamandes, Les Charniers, Contes Flamands et Wallons, Un Mâle, La Mort enz. enz. De tweede periode gaat van 40 tot 50 jaar en,

binst dit termijn, zien we ontstaan boeken van meer ontledenden aard, verfijnder, ingewikkelder, een beetje decadenter, en ofschoon nog altijd aan de naturalistische conceptie getrouw, toch hier en daar de sporen dragend van den invloed die op den schrijver moet zijn uitgegaan van de zoogenaamde ‘psychologische’ beweging, ook van de sociale school en daarna van het symbolisme; tot die richting behooren reeds L'hystérique, Madame Lupar, Le possédé, La fin des bourgeois en vooral, sedert 1893, Claudine Lamour, L'Arche, L'Ile Vierge, L'homme en amour. De derde periode loopt dan over het

verder leven van Lemonnier: ze wordt eenigszins een terugkeer naar het instinct van de jeugd maar naar een instinct dat, aan den anderen kant, door de ondervinding verrijkt en gestaald is, verbreed en gelouterd. In deze periode ontvangen we de eigenlijke meesterwerken van Lemonnier; Adam et Eve en Au coeur frais de la Forêt zijn feitelijk meer groote proza-poëmen dan romans: krachtige, jubelende, geestdriftige verheerlijkingen van het natuurleven, van het instinct, van de reine drift, lyrische frescos van een nieuw leven in een nieuw Aardsch Paradijs, schroeiend van pantheïstischen gloed, bedwelmend van lauwe zonne-warmte, van veie aarde-roken en bosch-geuren, idyllisch en rauw-sensueel terzelfdertijd; C'était l'été, Le sang et les roses behooren tot dezelfde reeks. Met Les deux consciences - waarin hij het proces beschrijft naar aanleiding van L'homme en amour tegen hem ingespannen, en den strijd tusschen het angstvallige, schroomige, veinzende en door enge moraal ontaarde geweten van den naar slechte inzichten zoekenden en achter twijfelachtige en min of meer dubbelzinnige bedoelingen jagenden rechter en zijn eigen vrij onafhankelijk en rein geweten van kunstenaar en mensch, - met Les deux consciences keert Lemonnier dan feitelijk weer naar de tweede periode terug: Comme va le ruisseau, L'amant passionné, Le droit au bonheur, Tante Amy, L'Hallali, Quand j'étais homme geven soms heel rake, fijne, stille ontledingen, een rustig beeld van enkele sociale toestanden of van bizondere gevoelsafwijkingen. De pantheistische lyriek van Un Mâle, van Adam et Eve, van Le Vent dans les Moulins spreekt er in lager tempo in.

In den grond zijn er geene juist-afgelijnde perioden in Lemonnier's arbeid: hij keert van den natuurweer naar den stadsroman, van den heidensch voluptueusen zang naar de stille gemoedelijkheid van een lijdend liefdeleven, beurtelings van het ruw, star naturalisme dat hoogtij viert in het losse en bijna dierlijke driften-leven van een Cachaprès (de held van Un Mâle) naar de ingetogen symboliek van L'Ile Vierge, naar de vlijmende, wroetende maar zacht-droeve teekening van den 'Amant passionné' of van de vriendelijke en in zoo rustigen levensslaap gezonken 'Tante Amy'.

Lemonnier was een zeer veelzijdig auteur, een mensch die met elke nieuwe lente zich vernieuwde. En toch, ofschoon in zijn werk honderde stemmen zich uiten, keeren er steeds enkele leitmotieven in weer. Men vindt den Lemonnier van de eerste boeken Les Charniers en de Contes flamands weer in de laatste, L'hallali en La chanson du Carillon. En al de werken die tusschen die twee uiteinden liggen zijn belangrijk en allen bijna even schoon. Persoonlijk echter gaan mijn voorkeur en mijn bewondering niet het meest naar de eigenlijke naturalistische romans van Lemonnier gelijk Happe chair of La fin des bourgeois of zijne tendenz-romans gelijk Le droit au bonheur, maar wel naar wat ik wil noemen zijne Vlaamsche landelijke romans, die proza-poëmen in handeling en in bezielden gang, waarvan de uitmuntendste zijn Un Mâle, Le vent dans les moulins, Comme va le ruisseau en Le petit homme de Dieu, en daarna naar zijne heidensche, buiten ieder bepaald tijdperk handelende natuur-romans, in den aard van Adam et Eve en Au coeur frais de la forêt. In die boeken vooral bewijst hij de waarheid van die zelfbeschrijving eens door hem gegeven: 'J'ai une foi, la foi en l'humanité infiniment perfectible, seule maitresse de ses destinées... J'évite le plus que je peux, dans l'appréciation des choses, les idées préconçues et me laisse entraîner aux grands courants humains à mesure qu'ils se produisent. J'admire mon temps et les hommes de mon temps jusque dans leurs erreurs qui peut-être ne le sont que pour nous... Je m'abandonne à la circonstance, à la vie, à mon instinct qui sont mes guides et

les seuls auxquels j'obéisse. Tous mes livres ou presque tous, sont sortis d'états de ma vie, d'équations de mon moi avec des états d'humanité extérieure et souvent des milieux, paysages surtout parmi lesquels je vivais... Je ne suis que cela, en vérité, un inconscient, un instinctif'.

De genadige goden hadden zijn lichaam moeten versteenen in een sterken boom, zijne voeten doen wortelen schieten en zijn armen in rijk-beladen takken veranderen, om hem een klimoprank doen slingeren. Rond hem zouden de saters en de nymfen, in het wijde bosch, hebben gedanst. En gelijk een nieuwe Pan zou hij hebben geleefd, in het jonge licht, in het ruischen van den wind, boven het verliefd omarmen van menschen en dieren... Maar hij is gestorven, voor goed dood, verloren voor ons, tenzij we zijn werk behouden en naar zijn leer luisteren en hem blijven vereeren in zijn geest tot na den dood zijns lichaams. Dat zullen we ...

Hij stiet een geestdriftig levenslied uit.

Hij was een der weinige oprechte, durvende, onafhankelijke en slechts om het ware menschelijke bekommerde schrijvers van deze eeuw, en had het leven oneindig lief met heel zijn gloeiend wezen, zijn brandend hart, zijn koortsig lichaam - in een roes.

ANDRÉ DE RIDDER.

ANTWERPEN.

Modern-Duitsche minnezang

Woord vooraf

Onder de nagelaten geschriften van den dichter van ‘Natuur-Symboliek’, J. Winkler Prins, bevindt zich, behalve het tooneelspel in vier bedrijven ‘Beatrice’, dat elders gepubliceerd werd, de hier volgende studie. Tien jaar geleden zette hij zijn gedachten, na een fijn-diep psychologisch inleven, op het papier. Het was zijn laatste letterkundige studie. De gelegenheid ontbrak hem zijn essays in reeksen geplaatst te krijgen. Hij was te breed van aanleg om zich met mondjesmaat tevreden te stellen, hij had ruimte noodig om zich te geven in zijn ruige pracht, zijn zang-doorwaaide innigheid. Een orgaan voor letteren en kunst, naar zijn persoonlijke opvatting geredigeerd, ontbrak. Daarom bleef hij, die zoo veel te zeggen had, zwijgen. Laten wij er ons over verheugen, dat althans deze studie, die tevens blijk geeft van zijn uitnemende vers-vertaalkunst, bewaard bleef. Ik hoop, dat eenmaal de tijd zal dáár zijn, waarop zijn oude vrienden de handen inéén slaan, teneinde door gemeenschappelijk onderzoek zijn omvangrijken arbeid op letterkundig en kunsthistorisch gebied, in talrijke oudere en nieuwere tijdschriften verspreid, te verzamelen en uit te geven.

JOANNES REDDINGIUS.

Liebeslieber Moderner Frauen, Eine Sammlung von Paul Grabein. Berlin, Hermann Costenoble.

Het boekje, dat mij deze studie doet schrijven, geeft uitsluitend liefde-liederen van vrouwen en meisjes.

De zangen zijn verzameld door Dr. Paul Grabein; deels uit Magazin für Litteratur (Cronbach, Berlin); deels uit dichtbundels van de verschillende schrijfsters; ook werd geput uit enkele anthologieën. Van deze schrijfsters, ten getale van zeven-en-twintig, ziet men de portretten prijken tusschen de meest karakteristieke uitingen van liefde-leven.

Deze bundels geven begrip van 't geen er omgaat in 't jong-duitsche of modern-duitsche gemoed van de vooruit-strevende vrouw. Maar niet in dezen zin vooruitstrevend, dat ze de plaats tracht in te nemen van den man. Vrij en onafhankelijk willen ze zich uiten in haar teerste neigingen, echt vrouwelijk gevoelen, liefhebben bovenal: in strijd zeer stellig met bestaande conventie, die ook nu nog van de vrouw eischt als zedigheid, schaamachtigheid, bemanteling van passies waarvoor ze zich, meent ze, niet behoeft te schamen. Wat deze gedichten interessant maakt is de vrije, zeer vrije uiting van gevoelens, gedachten, voor welke in den regel geen plaats is in 'n ordentelijk meisjes-gemoed. Nu nog worden ze, waar ze zeer sterk spreken, tot de ongezonde zenuw-verschijnselen gerekend, waarvoor men leelijke namen heeft uitgevonden. Afleiding, zegt men, is dan noodig: rust, drukke bezigheid, reizen, religieuse oefening, kerkgaan, bidden - al naar lijfarts of zielsarts het eerste woord heeft.

Maar, naar 'n enkele uiting, die op iets ziekelijks wijst, mag men het geheel niet beoordeelen. Het neemt niet weg, dat er in hun soort zeer fraaie gedichten in dit boekje staan, krachtig gevoeld, zuiver uitgedrukt, soms in 'n vorm, die duidelijk wijst op invloed van Goethe, van Heine en, niet te vergeten, van Annette Droste. Ook zijn er bij die schuimen en bruisen van warm jong leven, in hun beeldspraak nieuw, ongewoon, eenvoudig, sober, direkt gezegd, van hart tot hart, zonder omhaal

van woorden of vorm-pocherij, die de juweelen zóó doet schitteren dat kijk op het lichaamsdeel verloren gaat.

Eenvoud is inderdaad wel het kenmerk van deze dichterlijke zangen, waardoor de gedachte terstond op den voorgrond treedt, terstond pakt en ons dadelijk in een richting stuwt waar ze hoe langer hoe helderder wordt. Zelfs bij eerste lectuur behoeft men zelden tweemaal te lezen. Als gefiltreerde heldere droppen doen de verzen zich voor zonder nasmaak; als door kristal, door diamant, ziet men tegen het foelie van 't grond-gevoel de minste oneffenheid, de kleinste breuk.

Ze zijn zoo mooi, omdat in dezen meestal wild bruisenden gevoelsstroom, hoog golvend onder invloed van passie-wind, meesleurend veel wat zoo dierbaar is aan de conventie, weinig verzinkt, meer hoog-uitsteekt als lust voor het oog. Plastisch is dit gevoelswerk, symbolisch; aanschouwing en voorstelling vieren er feest; en nooit zijn het vage abstrakties, of schimachtige algemeenheden, in waterachtige moralisaties verloopend, waarop we vergast worden. Ware, natuurlijke uiting zonder omhaal, direkt, als in drift. Op borrelt alles spontaan, zooals de groote Dionysische natuurdrift dit in jonge, gezonde gestellen bij 't lenteknoppen, of 't phosphoresceerend uitéénvallen van 't winter-naderen, het duidelijkst aan den dag brengt. Men krijgt ze lief, deze muzikale, zoetzingende al-driftige vrouwen, met hun zelf-vergeten en hun overgave, hun vervullingsdrang en hun al-omvattendheid. Zoo streeft weer terug tot de zon het stofje in haar straal; tot het bekken de hoog-opspringende fontein; tot de moederwolk de verdampende drop. Zóó de tot vrouw-liefde uitgegroeide konkrete Idee terug tot de kosmische.

> Die Liebe hebt mich über mich empor,
> dasz ich mich selbst wie etwas Fremdes sehe

zingt A n n a R i t t e r; en de dichteres T. R e s a:

> O Liebe, so süsz, so rein, so grosz -
> du kamst aus dem Paradies
> und legtest den Himmel mir in den Schosz,
> als mich die Welt verliesz.

Als men deze verzen aandachtig gelezen heeft - en ik heb meer gedaan, want ik heb er vele van

vertaald - dan komt men tot drieërlei inzicht. Dat in sommige de dämonische hartstocht sterk aan 't woord is; in andere de liefdedrang beperking vindt door verstandsoverleg of aangeboren koelheid; in andere de vrouwelijke, echt vrouwelijke wensch naar 't moederschap op den voorgrond treedt.

De verzen waarin d e z e wensch zich uit zijn niet de fraaiste. 't Kalm-rustige huis kent zoo weinig vervoering, dat het prozaïsch wordt. 't Eenige sonnet in dezen liederenbundel is aan 't moederschap gewijd. Waar daarentegen de moeder moordenares wordt, golft het weer hartstochtelijk (M a r i a J a n i t s c h e k ' s M y r r h a). Het is wel opmerkelijk, dat geen dezer dichteressen het sonnet geschikt achtte als vorm voor de uiting hunner zoo ware, zoo warm-tintelende liefde-gevoelens. Maar 't vrije, 't spontane, 't her-en-der in pijn en nood zich windende liefdeleven zou zich binnen de veertien sonnettekoorden volstrekt niet thuis voelen. Waar het zich toch zoo laat binden, loopt het gevaar onnatuurlijk te worden, of onecht. Dit geeft te denken.

Wat deze verzen verder van overeenkomstige onderscheidt, het is het eenvoudige echt Germaansche cachet dat ze dragen. Daar is tusschen Germaansche en Romaansche versbouwkunst 'n diep, 'n ingrijpend verschil. Voor het jongere geslacht, dat de midden-nederlandsche lyriek en epiek òf niet òf slechts van hooren-zeggen kent, zijn dit nooit gehoorde woorden. Maar er bestaat 'n leerzaam boekje, waarin de schrijver 't indertijd haar-fijn heeft uiteengezet. 't Komt hierop neer, dat in 't Germaansch of sterk er aan verwante talen, de a r s i s valt op het meest beteekenende, karakteristieke, cigenaardigste woord of woorddeel.

J. WINKLER PRINS[1)]

Het wortel-woord of de wortel-lettergreep kan men herkennen aan den druk, den nadruk waarmee het wordt uitgesproken. Maar in de Romaansche talen niet. Hier niet dat hemelstormende hartstochtelijke, omdat de vorm ingetogenheid eischt. Hier elke steen evenwaardig deel ter constructie van het met passer en liniaal uitgemeten gebouw, naar goedvinden van den bouwheer. Hier elke sylbe niet naar beteekenis, klank, volheid, ouderdom, afkomst, achter, midden of vooraan in 't gelid, maar, met vergeten van dit alles, op de plaats, die den vers-bouw-meester het meest geschikt schijnt. Hij bouwt volgens bepaalde, volgens Romaansche vormen. Hij benoemt kunstig zijn zorgvuldig verdeelde gedeelten en zegt: ‘In dezen versregel, die ik 'n mooien naam geef, moet dit gedeelte, dat ik ook mooi benoem, volgen op dit of voorafgaan aan dát: en als het anders gebeurt, heeft mijn versregel geen recht van bestaan. De adelbrieven van het woord kunnen me niets schelen. Het woord zal nuttig zijn op de juiste plaats zooals ik het wil voor het algemeen’.

Evenmin als de Romaansche vers-bouwmeester rekening houdt met het karakter van het woord, wat hij niet kent, houdt de Romaansche kerk-bouwmeester rekening met het karakter van den steen. Maar de Germaansche Gothiek - hier is het weer anders. Als onder den hartstochtelijken druk van den ontwerper is de gothische spits uitgesprongen uit de klei. Niet uit den steenharden rotsgrond gekapt, waarvan men evenmin de bezonkenheid kende als het primaire, maar gekneed, gevormd, gebakken, bezield door zijn maker, den mensch. Hier krijgt hij de plaats, die hem toekomt in het opstrevende, uitstekende, voor het oog van-ver zichtbare.

1) Dit portret is ontleend aan het artikel, door A. Greebe in het Juli-nr. van den jaarg. 1911 aan den dichter gewijd. Ter wille van onze nieuwe abonnés meenden wij met een herplaatsing bij deze gelegenheid goed te doen.
(RED. D.G.W.)

En zóó het woord, dat het duidelijkst gehoord moet worden in den gezongen of gesproken regel. Daar elk woord dichterlijke voorstelling moet geven en aandoening, werkt deze natuurlijke uittilling

van het gewichtigste sterk als plastiek in de hand. De Germaansche schilder doet ook wel zoo. Hij zal aan het hoofd van zijn portret, als het voornaamste, de meeste zorg besteden. Of, in dit hoofd weer, als het een vrouw geldt of een kind, aan de oogen. Of, bij sommige personen, aan de handen. Hoe sterker dit alleen spreekt, hoe minder het te vreezen heeft door vergelijking met het omringende, hoe dichter de kunstenaar bij zijn doel komt. Maar de Romaansche smaak verdraagt dit niet en zal het minder áfgewerkte aanwijzen als een fout.

Iets dergelijks in deze verzen. De uiting is meestal naïef, ongekunsteld eenvoudig, soms bij het onbeholpene af. De rhythmus is vrij. De kunstiggebouwde strofe is er bijna niet. De rijmlooze jambe wordt dikwijls gebruikt. Soms zoekt men in 'n couplet te vergeefs naar het rijm, waar het toch eigenlijk staan moest. Hier-en-daar gaat de dichterlijke rhythme, de gebondene, over in den óngebondenen, dien van het proza. Maar nu ook onmiddellijke aanschouwing, oogenblikkelijke gewaarwording, die het kunstiger versgebouw niet kent. Bij ons - hoe weinig sonnetten terstond bij eerste lezing genietbaar! Eerst verstandelijke analyse, uitéénrafeling, woordverschikking, dan weer saamvoeging, opbouw - en dan met een o, ja! visie en gewaarwording.

Er is nog iets wat ik in deze gedichten te vergeefs heb gezocht: zulke stoute wendingen dat ze mij onverstaanbaar toeschijnen. Ik bedoel van 't soort: o IJskoud water waar 'k mijn hand aan brand! Men schrijft dan vergelijkenderwijs aan voorwerpen eigenschappen toe die ze niet hebben of, volgens menschelijk verstand, nooit kunnen hebben. En onze allereerste dichters zondigen hier tegen... Misschien is in dit bundeltje interessanter dan de aesthetische opmerkingen waartoe het aanleiding gaf, de uiting van verschillend liefde-leven en de opvatting van dit leven, zooals die uitkomt in deze dichterlijke bekentenissen, welke één groote lyrische biecht zijn. De vrouwen, die zich hier onverholen uitspreken, breken met de conventie: ze weten dit. Sommige verschuilen zich achter pseudoniemen als D o l o r o s a , als d e l l e G r a z i e . Andere schrijven alleen onder voornamen (M a r i e M a d e l e i n e). Maar er zijn er zooveel, die behoefte hebben aan vrije uiting op een tot nu toe vrijwel verboden terrein, dat het geen afgesproken zaak kan zijn, doch een historisch verschijnsel, 'n noodzakelijk iets waaraan men niet ontkomt. De verzamelaar deed goed aan deze verschillende gedichten toe te voegen de portretten der schrijfsters. Het vergelijken valt dan gemakkelijker en de waardeering wordt juister. Er zijn er bij, eenvoudig gekleed, jong, slank, met afgewend gelaat, gereed voor een wandeling in de vrije natuur en deze zijn zeer sympathiek (Agnes Miegel, Eva von Below, Eddy Beuth, Margarethe Bruns). Andere staren u aan, vast, koel, eenigszins trotsch (Grethe Baldauf, Maria Stona). Andere eenigszins lachend (T. Resa, Anna Ritter). Sommige zien er coquet uit (Thekla Lingen, Henri Rasché). Andere laten hun volle lichaamsvormen bewonderen (Galen-Gube, Clara Bluthgen). Weer andere zien naar boven, alsof ze er inspiratie zoeken (Anna Croissant-Rust, Maria Janitschek). Enkele zien er zoo eenvoudig uit als Hollandsche huismoeders (Elisabeth Itzerott, L. Rafael). Andere zeer voornaam met cier-naalden door het antique kapsel; of in een encadrement van rozen en vazen; of in morgenkleeding in morgenlicht peinzend aan een schrijfbureau (Hermione von Preuschen, Marie Madeleine, Alberta von Puttkamer). Ook het sybillische en mänadisch-daemonische is aanwezig in houding van gelaat en blik (Margerethe Beutler, Dolorosa, Else Lasker-Schüler).

O, deze vrouwen met donkere oogen, zoo na verwant aan de M ü n c h e n e r K ü n s t l e r - m o d e l l e n ! Trots al hun ingetogenheid, hoe hartstochtelijk zijn ze! Wie het portret ziet van T. R e s a , mondain-zorgvuldig gekapt in bal-toilet met de kostbare Spitze over de grieksche schouders, gelooft geen oogenblik dat zij zelve ondervond wat zij zegt in O p f e r d e r L i e b e , haar dichtbundel:

Ich habe getragen Schimpf und Schand
der Menschen Zürnen und Fliehn -
von Stadt zu Stadt, von Land zu Land
bin ich gewandert um ihn!

Toch hoe hartstochtelijk! Plicht, leven, eer, alles vluchtige klank van zinledige woorden ‘wenn Deine Lippe mich küsst’ (Bei dir). Ze veracht, ze veracht diep (Streiflichter). Ze haat, ze vervloekt (Umsonst). Ze hunkert naar vrijheid uit de liefde-ketenen (Frei). Ze dankt God, ook bij schimp en smaad van de wereld, voor de doornenkroon ‘von Rosen rot’, voor 't moederschap (Rosen). Dan weer vertwijfelt ze (Um ihn). Aan de wereld laat ze weten ‘dit bloed over u’ als ze oproept al de bleeke geesten van ongelukkige vrouwen en kinderen ‘weil ein Schurke ihr Leben zerbrach’ (Dieses Blut komme über dich).

Ook Anna Ritter, lang niet zoo gepassionneerd, die droomt van 't moederschap ‘zwei Kinderfüszchen schreiten allnächtlich durch mein Haus’ (Selige Hoffnung) en in Heilige Stunde zegt: ‘Gott, lasz uns rein und stark und grosz aus dieser Stunde Thoren gehn’ voelt als haat (Julinächte) en brandt (Auto dafé).

Edela Rüst, die er wild uitziet en op de grenzen staat van den waanzin, zou men zeggen, als ze er zich hier-en-daar niet uit optilde aan het sarkas-

tische, is weer een-en-al hartstocht. ‘Es hat geküszt wohl so mancher Mund mir die Lippen in wilder Begier’ zegt ze; maar hij, van wien ze houdt, hij kuste slechts haar hand; en nu hij weg is en zij haar eenzame rustplaats zoekt en denkt aan wat pijnt, dan drukt ze op eigen hand de lippen ‘wo das Flammenmal ewig brennt’. Als ze met droog oog den geheelen dag heeft geschreid dan brengt ze den nacht door snikkend in haar kussen, waar ze staart in het woeste aangezicht van den waanzin, die in haar bloedende ingewanden woelt. Dan hoort ze hem vertellen van een schuld, een zwarte schuld aan een andere, wat hem den dood indreef. Dan voelt ze zijn krommende vingers zich boren ‘in meine blassen todeswunden Brüste’. Maar hij is weg... es stöhnt nur durch die Wand ein bangverhallend, ächzend Wehgeschreie (Wie Trocknen Augs ...). In Sturm gaat ze van het wanhopige tot het bittere, tot het sarkastische over. Ze verwondert zich, dat ze niet heenboort door de wanden van haar huis als een brand; dat ze zich het lichaam niet bloedend mishandelt met de nagels; dat ze de vuisten niet heft om zich het hoofd te verpletteren; dat ze den nieuwgeboren dag nog lachend kan aanzien; dat ze deze ellendige wereld niet aangrijpt en in stukken hakt; want, zegt ze ontgoocheld: Die Hölle erschlosz sich in Laune, den Himmel hab ich gesucht (Sturm). Dan weer: Wat is er toch gebeurd? vraagt ze. Bedroog ze; moordde ze uit zelfverweer; muntte ze valsch; deed ze een meineed; schoor ze vreemde schapen; brandde ze, brandschatte ze, martelde ze; verkocht ze haar Heiland voor geld; ontnam ze aan de armste armen het brood; spotte ze met maatschappelijke ellende; heelde ze, besloop ze erfenissen; ging ze 't land uit om het te verraden; mikte ze op 'n gekroond hoofd; ontroofde ze aan den Paus de kerk? Ze heeft - waarvoor het geen pardon geeft -

Sie hat es verbrochen: sie hat geliebt!

Maar misschien is het met dezen hartstocht wel als met sommiger droefheid: hoe luidruchtiger hoe meer vertoon!

Luisteren we een oogenblik naar de wereldwijze Marie Madeleine. Misschien geeft zij wel in haar Champagne Frappé den sleutel tot dieper inzicht.

Champagne Frappé

Uit verkoelende ijs-omranding
Golven de champagne-stralen
Als een zilverhelle branding
Neen met gouden vonkekralen...

Wilt ge uw smaak recht heerlijk streelen
Tracht uit ijs dan vuur te wekken:
Vrouwen, die voor heilig spelen
Moet gij op uw knieën trekken.

In de stilste vrouwenoogen
Troont het aller-wildst verlangen:
Minne toont zich onvertogen
Op madonna-witte wangen.

Weet - uit óverslanke lijven
Borrelt vuurstroom niet te dooven,
Zooals IJsland's bronnen blijven
Koken uit de gletscherkloven...

Vlammen, die tong-rekkend spelen,
Ziel en lichaam u doorlekken! - -
Wilt ge uw smaak recht heerlijk streelen
Tracht uit ijs dan vuur te wekken!

Dit is 'n vrije uiting, meer niet. Iemand, die zoo iets zegt, noemen de Engelschen out-spoken. Wij zeggen: ze draagt haar hart op de tong. Maar het kan ook Heiniaansche satyre zijn.

In elk geval, en tot menigeens geruststelling, bestaat er een vers van deze Marie Madeleine waarin ze de onthouding aanbeveelt. Het heet Entsagung. En ze verklaart hier ronduit: Ich liebe die Entsagung; maar ze voegt er bij, ook al weer heel openhartig: Weil sie die Wollust ist.

En zoo komen we het kringetje niet uit[1)].

J. WINKLER PRINS.

Fransche letteren

‘La mort’
door Maurice Maeterlinck.
I

WIJ kunnen Maeterlinck's werk karakteriseeren als een uiterst moedige poging om de gestrenge, abstracte wetenschap te verzoenen met het verlangen van de ziel naar 't Oneindige. Niet in de fatale beperking van de wetenschap zal hij zich opsluiten, maar de drang en de grootheid zijner ziel zullen er uit opstijgen.

> ‘Lorsque la science s'embarasse et ne sait plus trouver de solution, le philosophe s'empare du problème insoluble et mieux que le savant, sous une forme séduisante, en fait comprendre toute la profondeur’[2)].

Zijn houding ten opzichte van het groote, eeuwige mysterie is de voortdurende bekommernis van Maeterlinck; door menige evolutie heen zal dit toch de essentie, de synthese van zijn werk blijven.

1) In het volgend nr. hopen wij van de verschillende hier behandelde vrouwen eenige proeven harer poëzie te geven in de nagelaten vertalingen des ontslapen Hollandschen dichters. (RED. D.G.W.)
2) Gaston Bonnier: La science chez Maeterlinck.

Maar niet voor allen, die in zich den dorst naar weten voelen, is de weg van spiritueele opzoekingen begaanbaar. Hoevelen zijn niet teruggeschrikt, verblind door de oneindigheid van het mysterie en hoevelen verloren niet zichzelf en alle richting, zoodra het zieleleven dat der zinnen ging beheerschen!

MAURICE MAETERLINCK

Wat redde Maeterlinck, waar zoovelen ten onder gingen of troost en steun voor hunne stuurlooze ziel in het katholiek geloof zochten? Was het zijn groote moreele sterkte, een dieper levensinstinct, ik weet niet welk geheim vertrouwen in de mysterieuze beteekenis van 't leven?

Het heilzame van Maeterlinck's verschijning was de reactie tegen de materialistische levensbeschouwing, tegen de tyrannie die niet anders erkende dan de werkelijkheid van materieele feiten en wetten. Daartegenover stelde hij de diepte, de subtiliteit, het mysterieuze van het innerlijk leven. Wat Maeterlinck in de eerste jaren van zijn opkomst schreef heeft meer een literair-historische dan moreele beteekenis: 'Les serres chaudes' en 'Les chansons' zijn suggestieve kinderen van het symbolisme in de poëzie.

Dagen van donker pessimisme, meer in gehallucineerde verschrikking aangevoeld dan philosofisch doorgrond en bewust gemaakt. De vrees voor de vijandelijkheid van de natuur, de botsing tusschen dit uiterlijk onrecht en de vage, want meer intuïtief gevoelde, innerlijke gerechtigheid, doen de 'Stimmungsdrama's' ontstaan, van romantische, shakespeariaansche conceptie, maar van wondere evocatie. Ik zou die theaterkunst haast onmannelijk en toch geniaal moeten noemen.

Het is de schrik voor den dood en het onbekende die als een despoot in al deze drama's heerscht. Hier geen strijd tegen het noodlot; de personnages schijnen nog kinderen die beven in den nacht van 't mysterie, maar die toch dichter bij den oorsprong van alle dingen staan en in hunne zielen als een verren klank van het eeuwige leven bewaren. Menschen met in hun oogen het vreemde en beangstigende, haast schimmig van onwerkelijkheid, deemoedig buigend voor wat hun overkomt, maar die in zich den puren, subliemen brand van de liefde dragen, die liefhebben tot in den dood en opgroeien tot symbolen van tragische schoonheid.

Te dien tijde zocht Maeterlinck zijn weg bij de mystieken: Ruysbroeck, Hello, Novalis. Zijn pessimisme komt tot meer klaarheid; ons waarachtig leven is het gewone niet. In de stilte van 'la vie profonde' leeft de ziel in al hare schoonheid. In die stilte zal de mensch zichzelf het diepst voelen leven; hij zal op zijn geweten den druk van het oneindige hebben en uit het innigste van zijn wezen de donkere, mysterieuze machten voelen komen, die zijn verdoken psychische leven aan het universeele schakelen.

'Le Trésor des Humbles' verklaart de onderwerping aan een hoogere en onuitlegbare macht, de negatie van alle menschelijke verantwoordelijkheid.

Maar meer en meer zal het geweten in Maeterlinck wakker worden. Men moet in het leven zoeken 'une possibilité de vie supérieure dans l'humble et inévitable réalité quotidienne'[1]. Alhoewel het mysterie ondoordringbaar scheen, toch hebben we reeds bijwijlen een tipje van den geheimzinnigen sluier kunnen oplichten. Het levensinzicht van den mensch is gewijzigd; niet meer slaafs zal hij zich aan de Fataliteit onderwerpen. Maar in zijn zieleleven zal hij zijn verdediging oprichten. 'La sagesse et la Destinée' doet ons in onszelven afdalen en sterkt ons verweer tegen 't onrecht van het Noodlot. Aan ons alleen ligt het om alle uiterlijke brutaliteit

1) 'Le Trésor des Humbles'.

tot innerlijke schoonheid om te zetten. ‘N'est-ce pas dominer l'avenir que d'avoir su transformer le passé en quelques sourires un peu tristes?’

Wat gaat er nu niet al in Maeterlinck leven! Het eigenaardige van zijn werk is dat het niet gegroeid schijnt uit onmiddellijke, spontane ervaring, maar dat het meer zijn leven van schoonheid en wijsheid heeft genomen om zich heen, bij andere groote geesten, uit de lichtende gedachten van een tijd; van Marcus Aurelius tot Emerson en Renan.

En toch is het al van Maeterlinck en leeft het

zijn eigen leven, omdat het gekristalliseerd wordt in zijn geest, omdat het, opnieuw geboren, verrukt door poëtische bekoring.

Heeft deze versmelting van allerhande schoonheid en wijsheid niet een schaduwzijde? Is zij niet de oorzaak van het vaak weifelende en zelfs tegenstrijdige in Maeterlinck's moralisatie, van het gemis aan stevige eenheid van een in hem en door zichzelf opgegroeid levensinzicht? Maar daartegenover staat de breedheid en onafhankelijkheid van de subjectieve ervaring, de samenwerking van een gedachten-collectiviteit, die al het individueeldoorleefde tot het algemeene verheft.

Zoo is Maeterlinck ook tot de philosofen van de Stoa gegaan en voornamelijk tot Marcus Aurelius en mag 'La Sagesse et la Destinée' wel het werk van een modern stoïcijn genoemd worden, zonder nochtans de verwantschap integraal te willen doordrijven.

'Ce qui aura lieu sera le bonheur', verklaart 'La Sagesse'. Is dus de doodelijke vrees voor het metaphysische mysterie gansch geweken?

Alle bezorgdheid is nu overgebracht op moreel gebied. Met vol, mystiek vertrouwen in de oorspronkelijke goedheid der dingen, herhaalt hij de woorden van Emerson: 'Elevons des autels à la belle nécessité'.

Welke evolutie heeft er in Maeterlinck sedert zijn eerste optreden plaats gegrepen! Met 'La Sagesse et la Destinée' is het pessimisme geweken. 'L'oeuvre de Maeterlinck, depuis cette époque, n'est plus qu'un chant de confiance et d'amour', zegt Maurice Esch in zijn enthousiast boekje.

Tot zichzelf en het dagelijksch leven òm hem gekeerd, zal Maeterlinck nu naar den dieperen zin van alle dingen en gebeuren zoeken. 'L'énigme de l'intelligence, de la volonté, des destinées, du but et des causes, l'organisation incompréhensible du moindre acte de vie'[1]. Waar hij voor het geheimzinnige in den drang en het levensinstinct van de bijen staat, ziet hij daarnevens ook heel het mysterieuze van ons bestaan. En omdat hij gelooft in de waarachtige grootheid van de natuur, zal hij den moed en de volharding hebben in dit minuscule leven de waarheid te zoeken die ook òns leven zou belichten.

Uit de al te streng individualistische moraal, uit het egotisch idealisme van 'La Sagesse' komt hij tot een meer sociale zedelijkheid, want verrijkt met de idee van solidariteit en opoffering.

Hij is bewust geworden van de groote rol van 't verstand om tot het kennen en doorgronden van de werkelijkheid te komen. De wetenschap, volgens opvatting van Renan als middel tot verrijking van het goede, komt zijn innerlijke zekerheid versterken. Dàar zal hij steeds zijn toevlucht vinden. Is het niet typisch voor onze Vlaamsche eigendommelijkheid, dit staag verlangen naar levenszekerheid, de fatale noodwendigheid van optimistisch levensinzicht, waarvan we nogmaals bij Maurice Maeterlinck een schitterend voorbeeld vinden.

'Le Temple enseveli', 'Le double jardin' en 'l'Intelligence des fleurs' getuigen van het voortdurend zoeken, tot in de nederigste dingen, naar de grootheid van het onbekende. Nochtans mogen we zeggen dat in zijn laatste werken het enthousiast vertrouwen en geloof in de toekomst van 'La vie des abeilles' eenigszins verkoeld schijnt. Wie schrijft: 'j'accorde que tout cela est plein d'espérances contestables'[1] is toch van scepticisme niet vrij te pleiten.

II

1) 'La vie des abeilles'.
1) 'Le double jardin'.

Wij spreken niet gaarne over den dood en waarachtig gelooven we er slechts aan wanneer wij zijn tegenwoordigheid voelen. Waarom die voortdurende schrik en dat klein-menschelijk doodzwijgen? ‘Il serait salutaire que chacun de nous en préparât l'idée dans la clarté des jours et dans la force de son intelligence et apprit à s'y tenir’[2]. Wij zelven bezwaren den dood met allerlei kwaad en maken hem schrikwekkend. ‘Apprenons donc à la regarder telle qu'elle est en soi, c. à. d. dégagée des horreurs de la matière et dépouillée des terreurs de l'imagination’.

Dàt zal Maeterlinck's nieuw werk ons geven: een meer klaren en vasten kijk op den dood en wat hiernamaals is. Wat de schrik onzer verbeelding er omheen fantaseerde, wat onzinnigs en kinderachtigs we erin zochten - want ons begrip van den dood is ten deele primitief nog en het meest verachterd van heel ons leven - zal ‘La Mort’ wegjagen, onzen twijfel beperken. En al verdedigt M. niet een stelling, waaraan we vast geloof zouden kunnen hechten, toch wordt het mysterie nauwer en duidelijker omschreven en weten we nu waar we al onzen twijfel op moeten richten.

Zou het redelijk zijn in dit werk ongekende onthullingen te zoeken? Wat het is mochten we van M. verwachten: het meest modern begrip van den dood en het hierna komende.

Er zijn in Maeterlinck's vroeger werk teekenen die ons de komst van dit laatste boek deden voorzien. Wat nog ijl, luchtig en broos was in ‘L'oiseau bleu’ heeft zich gekristalliseerd en is tot vaste gedachte gedegen in ‘L'immortalité’[3], waarvan ‘La Mort’ de uitwerking, de verdere analyse is.

Met een zeldzame helderheid van geest en een tot hiertoe bij Maeterlinck nooit zoo vèr gedreven

2) ‘La Mort’.
3) ‘L'intelligence des fleurs’.

wetenschappelijke objectiviteit, gaat hij nu methodisch al de hypothesen over ons leven na den dood onderzoeken. Zich plaatsend buiten alle godsdiensten, die ons toch geen houdbare oplossing vermochten te geven, zal hij nagaan welke onderstelling nog de meest blijvende waarde kan hebben.

Er zijn verschijnselen van communicatie met de dooden. Daar zouden we dus de waarheid over ons posthuum leven moeten zoeken. Maar deze teekenen wijzen eer op een verzwakking van het geweten. Want niets bizonders is er vernomen over het volgend leven en de dooden schijnen zich nog te bekommeren om allerlei beuzelarijen van dit leven. Waarom dan te sterven? Zijn het

> 'des phantasmes ahuris, un dernier reflet de nous-mêmes, une arrière-vibration nerveuse, une sorte de mémoire tronçonnée qui s'anémie dans le vide et s'éteint peu à peu?'

Het is wonderlijk hoe deze spiritistische ervaringen overeenstemmen met wat de Ouden over het probleem van den dood dachten.

> 'A les voir s'agiter ainsi parmi la multitude de leurs frères et soeurs désincarnés, ils nous donnent de l'autre monde une première impression qui n'est guère rassurante et l'on se dit que nos morts d'aujourd'hui ressemblent étrangement à ceux qu' Ulysse évoquait, il y a trois mille ans dans la nuit cimmérienne; pales et vaines ombres effarées, inconsistantes, puériles et frappées de stupeur pareilles à des songes ...'[1)].

Welke hypothesen kunnen er vooruitgezet worden? Is er vernietiging van onszelf door den dood? Neen, want we kunnen niet tot het nietige overgaan, omdat in het heelal zonder uitkomst niets verloren gaat. Hoe kunnen wij dan wel leven na den dood? Zonder geweten? Maar zonder besef van onszelven bestaat de onsterfelijkheid van de ziel niet en zoo komen we dus weer tot de vernietiging. Of wel voortbestaan met het geweten van hetgeen we hier waren, zonder méer? Dan dragen we mede in de oneindigheid ons bekrompen leven, onze benauwde conceptie? 'Si c'est pour si peu, à quoi bon mourir?' vraagt M.

Er blijft nog het leven met verruimd geweten. Maar hier ook is twijfel. Wat worden we? Worden we een deel van het ideale oneindige, volmaakt, onbewegelijk, zonder verdere evoluties dus? Of wel gaan we over tot het evolueerend oneindige, in een nieuw leven van zoeken en groeien en worden? Het besef dus van het levend eeuwige, met voortdurend hooger bewegen van het universeele leven door de oneindigheid.

In litteraire waarde is 'La Mort' met geen enkel vroeger werk van Maeterlinck te vergelijken. De poëtische beteekenis, de lyrische schoonheid, die 'La vie des abeilles' en 'Le double jardin' tot poëmen van gratie en licht maakten, is hier bijna gansch gevloden voor de rustige, heldere, soms wel vlakke, ietwat kille stijl van wetenschappelijke documentatie. De voorgaande werken waren 'delicate bloemen, waar het deel van de poëzie grooter was dan dat der gedachte'. In 'La Mort' schijnt M. getracht te hebben alle emoties en verbeelding zoo ver te verwijderen als 't een mensch maar mogelijk is. Is M. teruggekomen van zijn vroeger streven: poëzie en wetenschap tot een schoone waarheid te doen samengroeien? Of is 'La Mort' weer maar de voorbereiding, de documentatie van een volgend werk? Intusschen kunnen wij vaststellen dat, tegenstrijdig met wat er na de verschijning van 'L'Intelligence des fleurs' over hem geschreven is,

1) 'La Mort'.

Maeterlinck nog verre af is van tot de poëzie alleen zijn toevlucht te nemen. ‘L a M o r t ’ is het werk van een hoogen, helderen, onbevangen geest.

MAURITS WATERSCHOOT.

[Keur]

Carry van Bruggen, Heleen. ‘Een vroege winter’. (Maatschappij voor goede en goedkoope lectuur. Amsterdam. 1913).

Een jong schrijver geeft meestal in zijn eersten roman het relaas van eigen ondervindingen, eigen vreugden en ontgoochelingen, en dit debuut, aanbiddelijk van eerlijke overtuiging en volkomen overgegevenheid, draagt vaak pijnlijk de sporen, dat hij, die het werk neerschreef, zijn hart liet uitjuichen en uitklagen, zonder iets van techniek, compositie enz. af te weten. Dat hart is meestal een zóó sterke stuwkracht, en het gevoel van een zoo frisch-beginnend mensch staat zóó vol in bloei, dat intuitief vele moeilijkheden worden overwonnen; maar toch is het jammer, dat men zijn belangrijkste boek, - want zegt Wilde niet, dat een mensch alleen dàn goed vertelt, als hij over zichzelf spreekt, - gewoonlijk wil schrijven, als de uitingsmiddelen nog onvoldoende ontwikkeld zijn.

Mevrouw van Bruggen is anders te werk gegaan, - ons en de literatuur ten voordeel.

Vele jaren heeft ze in langere of kortere vertelsels ons beziggehouden met goed-geobserveerd, levendig, vroolijk, of somber en zwaar uiterlijk gebeuren. Ze heeft ons geboeid met haar ‘talent de narrer’; ze heeft ons vooral haar speelsche dartelheid laten genieten; ze wist veel, dat onze belangstelling

wekte over Joodsch leven en Joodsche gebruiken; ze gaf ons 'n Indischen roman, die ver boven 't ‘dames’-peil stond; - en nu blijkt dit alles maar voorspel te zijn geweest.

Met ‘H e l e e n ’ heeft mevr. Van Bruggen zich naar de innerlijkheid gekeerd; naar dat, wat vaak door 't dagelijksch drukke gedoe overstemd, toch 't eenige is, dat werkelijk waarde voor ons heeft, en die ‘veel andere dingen, die (men) gevoelen, maar niet benoemen kon’, heeft ze voor ons neergeschreven in zacht slepende zinnen, de kunst van ‘schrijven’ volkomen meester.

‘Vaak had Heleen het gevoel, als vloog haar op het onverwachtst een vogel voorbij, dien ze grijpen wou, maar niet grijpen kon en die in het voorbijwieken een spoor van benauwdheid en bedroefdheid achterliet, hetwelk geest en leden gelijkelijk met machteloosheid sloeg, een gevoel, als vernam ze, temidden van spel en werk, een klank van ver, dien ze kende of herkende, doch wilde ze luisteren dan was het weer stil’ (blz. 27). ‘Heleen staarde ernaar (naar de fabriekspoort in de schemering), en plotseling voelde ze weer dat losgeraken uit de werkelijkheid, dat bevangende als van vreemde en verre dingen, dat willoos meegetrokken worden in ruimten van vaag gepeins... o, wat was het toch?

Wat was er toch aan de dingen, te gevoelen, maar niet te noemen, aan alle dingen niet, doch wel aan de open poort en aan het sintelpad, nu, in dit uur? Wat kon het zijn, dat in haar aanzwol als een zwaarte, als ze naar den eenzamen vlierboom keek, op de aschvaalt over de rivier, of naar muziek luisterde, die van ver kwam en door wind was gebroken, en naar het snateren der bonte eenden in den laten herfst, wanneer de hemel bleek is, de slooten breed en blank en al

De schrijfster van ‘Heleen’

de landen dampen van nevel en mest? Aan al die dingen was hetzelfde, dat haar ving, maar zichzelf niet vangen liet... doch wat was het?’ (blz. 65). Het heeft zeker al menig auteur geërgerd en ontmoedigd, dat lezers vaak geen anderen lof weten te bedenken, dan: ‘Dat had ik ook altijd willen zeggen. Precies míjn gedachten’.

Toch is die ergernis alleen te verklaren uit het feit, dat de geciteerde woorden meestal op een toon van hoogmoedige bescherming en zelfverheerlijkend worden uitgesproken; want eigenlijk is er voor 'n kunstenaar geen heerlijker zekerheid te vinden dan het besef, dat hij, door te geven wat in hem leeft, ons allen aan onszelf ontdekt. Niet de schoonheid, waar we vreemd en verwonderd tegenover staan als voor een rijk-versierd heiligdom, dat hoog boven reikende menschenarmen is opgericht; maar de schoonheid, die we beleven in onze eigen ziel, waarvan we gelukzalig ontdekken, dat ze, ongeweten, altijd ons eigendom is geweest, dìe maakt ons leven wezenlijk voller en rijker.

Het is een van de grootste verdiensten van dezen roman, dat hij ons telkens aandoet als een herinnering, dat hij telkens de wijde uren van onze jeugd in ons oproept, als, zooals Gorter het uitdrukt, ‘het dieper leven loten schiet’. In dien zin heeft mevr. van Bruggen ons ‘niets nieuws’ gegeven; ze heeft ons niet van over-verfijnde, verworden sentimenten gesproken, die ons vereenzaamd tegenover het leven doen staan; maar ze heeft ons laten beseffen, dat het meest geheimzinnige, meest ontastbare, dat onszelf bijna vreemd gebleven was, de levens van ons en onze medeschepselen beheerscht; en dat wij allen, onwetend en arm, te zamen hooren in deze wereld vol ondoorgrondelijkheden. Bij dit ‘belangrijkste’ raken

de speciale ondervindingen van dit speciale meisje op het tweede plan.

Heleen is een eenzaam kind, dat hartstochtelijk het goede wil en hartstochtelijk het leven tracht te begrijpen; dat naar de menschen opziet met oogen die ‘edelmoedigheid en trouw beloofden’, en dat altijd ‘zoo graag zou willen weten, waarom alles is ... zooals het is ...’

Heleen is een jonge ‘Pluizer’, die alles wat ze tegenkomt met haar scherpe hersens ontleden wil; die, zonder andere leiding dan haar eerlijke begeerte naar rust en waarheid, uit eigen ervaring tot uitspraken komt, als: ‘Nihil est in intellectu quod non fuerit in sensu’. Maar dat wroeten maakt haar triest en verlaten; er is geen jeugd en geen zorgeloosheid in haar leven, omdat ze steeds van alles de diepste oorzaak wil navorschen, en niet het blije oogenblik zonder meer kan aanvaarden. Ze is eenzaam; ze wordt vaak miskend; maar ze is bekoorlijk, en merkt weldra, dat, gemakkelijker dan door edele daden en hooge gedachten, een man door een stralenden blik wordt geboeid. Ze zoekt vrienden, om haar leven te vullen met de troostende zekerheid, dat ze anderen tot vreugde kan zijn:

‘Was ze niet eenmaal onverwacht en onhoorbaar met een armvol bloemen in de kamer van een vriend gekomen en had hem met sombere oogen en betrokken voorhoofd starend voor zijn haard gevonden? Ze had zacht lachend op een afstand, zijn naam gezegd. Daar was zijn blik omhoog en naar haar opgegaan. Hij bleef even zitten en keek naar haar op, zij bleef even staan en keek op hem neer en uit dit korte wisselspel van trillenden lach en blij-bedauwden blik was als een flits een nieuw besef in haar ontsproten: zij was de zon, zij was het licht, zij kon haar vrienden met gelukzaligheid bestralen. Was ze op aarde, in het heelal, volstrekt nietig en volstrekt misbaar, dit was een ander leven, dit was een ander oogenblik, en dit leven reikte gretig naar haar leven, dit oogenblik beleed voluit haar onmisbaarheid...’ (blz. 195).

Maar niets wordt zoo gemakkelijk misverstaan als een onrustig-spontaan vrouwehart. Heleen, die alles uiteenvezelde, staat voor de liefde als een droomend kind.

‘Dat zoeken en uitzien [ ] had haar glanzende oogen dien sterken, gretigen blik gegeven, welke de menschen opmerkten en naar eigen aard en verstand verklaarden. [ ] Doch Heleen was als een, die een vriend zoekt in een vreemd land; geen wuftheid en lust, maar doodsangst en vertwijfeling huisden in haar hart. Ze meed geen enkelen schijn, omdat ze op de gedachten der menschen zelfs niet bedacht was, daar pas het vermoeden tot hoeden noopt’.

Maar in plaats van dankbaarheid en warme vereering treffen spot en minachting haar bereidwillige gulheid. De mannen, die ze had willen idealiseeren, omdat ze iemand liefhebben en bewonderen móest, omdat ze haar schatten niet voor zich alleen kon houden, gaan haar voorbij met achteloozen groet, stellen haar achter bij 't onbewogen dametje, dat zichzelf als een kostbaarheid opsiert en te pronk zet.

‘Ze was uitgetrokken om heldin te wezen en had zich tot iedermans speeltuig verlaagd en haar hart wilde er niet van zwijgen; wat het jarenlang zonder verzet lafhartig had geslikt, elk dwaas en pijnlijk misverstand, elke misplaatste en grove scherts, elk geringschattend woord -, braakte het nu uit voor haar voeten als in een benauwde walging tegen zichzelf’.

Heleen verbiedt ‘het kind’ in haar, dat vleit ‘om voor Julia te mogen spelen en in elken zot een Romeo te zien’, langer haar zielsrust en zelfvertrouwen te storen en neer te halen; ze besluit buiten te gaan wonen, ze wil zich van alle verwikkelingen bevrijden. En juist dan gaat voor haar hart, dat zoo radeloos gezocht had, tot het

nauwelijks meer wist, wat het vinden wilde, de eerste, groote, beslissende liefde op.

Ze heeft veel namen van teederheid gesproken, maar bij deze diepste ontroering spreekt zij ze niet. Ze heeft in vervoering eeuwige beloften gefluisterd, maar nu zijn haar woorden speelsch, en luchtig, als gold het een tijdelijk genoegen.

En toch weet ze, dat, ‘nadat ze jarenlang in koortsen had geleefd om van elk ding begin en doel en eind te weten’, ze sinds weken geen grootere problemen kent, en aan niets anders meer denkt dan: ‘Zou hij haar ook heden kussen, zich naar haar toebuigend op het voorhoofd, of op haar wangen, terwijl zijn vingers haar kin omrondden? Zou hij “kind” tot haar zeggen of haar noemen bij haar naam?’

Hij is een ouder man, wijs en moe. Hij kan de onstuimige heerlijkheid van haar jeugd en haar schoonheid niet weren; maar als ze ten slotte bezwijkt voor haar verlangen en, tegen haar weten in, een beslissing uitlokt, heeft hij maar één antwoord:

‘Jij houdt van mij, zooals een jong meisje houdt van één enkelen man -, dat is veel en voor mij te veel, ik houd van jou zooals een oude man van elk lief en jong meisje kan houden -, dat is voor jou te weinig’ (blz. 308).

‘Maar van dien dag af begon Heleen's leven nederwaarts te neigen. Want haar hoop was gedood en haar jeugd was voorbij’.

Naar deze twee laatste zinnetjes wijst alles in dezen roman heen; we hooren ze meeklinken met elk

woord, dat met gelaten wanhoop, bijna toonloos wordt uitgesproken.

‘H e l e e n ’ is een boek van grootsche vertwijfeling. En daarom hopen we, dat dit schoone en belangwekkende werk van mevr. van Bruggen door nóg rijker werk zal worden gevolgd. We hebben hier de verzoening, het zich-zelf-verkeeren, we hebben den alles-tot-een-hooger-plan-heffenden humor gemist. ‘Heleen geraakte nu in een leeftijd en in dien staat, dat ze de scherts ging verachten als het deel der minderwaardigen’, lezen we op blz. 82. Die minachting voor scherts is slechts een stadium van den groeienden geest; in dezen roman heeft hij ons de volheid gegeven van den, elken glimlach schuwenden, schoonen ernst.

Moge hij een volgend maal zóó zeker zijn van eigen hoogheid, dat hij ook de wijsheid van de dwaasheid aanvaardt.

ANNIE SALOMONS.

[Boekenschouw]

Vlaamsche boeken

Eene Lente van Schoonheid, door Oscar Six. (Antwerpen, E. Secelle, 1913).

Een West-Vlaming die reeds jaren te Antwerpen woont, waar hij ons zijn groote bewondering voor Gezelle leerde deelen lang vóor de groote hulde!... In den Proloog van zijn boek worden wij gewaar hoe hij, tijdelijk teruggekeerd in zijn geboortedorpje, het felle leven der stad niet vergeten kan. ‘O Eveline, schrijft hij, alleen hier, verre van de drukke stad waar wij te samen aan het opene balkon gezeten, de schepen zagen varen die over de kabbelende golfjes van den stroom naar verre landen togen, en in de avondzonneschijn zoo heerlijk afgeteekend door de ruimte dreven. Hier geen reuke van dadels noch amandels, van sinaasappels en citroenen, teer, pek en graan, gezouten vellen, wol en olie, en al wat er van verre landen aankwam en langsheen de kaaien opgestapeld ligt, en met de zoute zeelucht henenwaait en wasemt. Geen rinkeling van ijzer, geen gedaver noch geratel van de stampende cylinders op de booten. Geen stoomgetoet, geen wielgeronk, geen oorverdoovend gedruisch noch luid gewoel van rinkelende lossing en van lading.

Alleen hier aan den vijver 't stille tochtje van den wind, het slagen van de rietmusch en 't geklapper van de blaren. Het lispelende roeren van het lijze lisch dat ruischt; ontwaar de stemme van de nachtegaal alginder in den grooten lindeboom, en stemmig soms de koekoek die zijn daarzijn hooren laat heel verre in het bosch verloren. Alleen de myosotis teederblauwig in het jonge groen, alleen de roode avondzonne brachten 't bloeien van den boomgaard in de weide.

De schrijver van “Een Lente van Schoonheid”.
Foto H. PIERRE, Antwerpen

En dan de komst van de lente...’

De West-Vlaming, die Six gebleven is, wordt wakker in aanraking met zijn eigen land, met herinneringen, landschappen, taal en menschen. Hij is zoo sterk van eigen bodem! Heimwee naar zijn jeugd en zijn streek zit in het werk van dezen droomer. Van zijn vroegere vertellingen, links en rechts in tijdschriften verschenen, is weinig in Holland bekend, maar de Vlamingen kennen Six als een dergenen die rond 1900 in Vlaanderen gepoogd hebben nieuwe wegen op te gaan.

Hij was weelderig-onbesnoeid van taal, was een beetje langwijlig soms, en had van huize uit en door lectuur een groote voorliefde voor romantiek. De jaren hebben alles wat tot rust gebracht!

Nu treft dit boek, het beste werk van den ouden kameraad, door meer ingehoudenheid van zeggen, en het romantische moet onder doen voor de frissche natuurweelde door den dichter bezongen. E e n e L e n t e v a n S c h o o n h e i d is verwant aan het prozawerk van andere West-Vlamingen door taal en geest (ik denk aan Vermeulen in zijn beste werk, aan de Z e i s e l s van Leroy, aan het proza van Gezelle en Streuvels), maar de groote stad

heeft hem gemaakt tot een eigen wezen, en zijn taal dichter tot het Nederlandsch gebracht.

Aardig en frisch is de vertelling De oudjes: twee oolijke wezens, een schoenlapper en een gepensionneerde gendarm, die nog galant doen bij de dorpsmeisjes. Een donderylaag is een beschrijvende schilderij met een vrijersidylle als slot. De Zwijgers vertelt van twee broeders die sinds meer dan twintig jaar naast elkaar leven en nooit een woord wisselden, tot een, de jongste, trouwen wil en deelen, en de oudste, de gebrekkige, het hoeveken in brand steekt. Het Lusthoveke is de weemoedige herinnering aan den schooloorlog, waarvan ook Loveling en Buysse ons de ellende hebben geschetst. Fusieke, de vervolgde wildstrooper, is als een gelukte episode uit Le Mâle van Lemonnier, terwijl Het Klepeltje, een donker kerstvertelsel, meer aan zijn vroeger werk doet denken.

Dat is de Lente van Schoonheid door Six meegebracht van zijn pelgrimstocht naar zijn geboortestreek, en geschreven in de rumoerige stad. Daarom voelen wij soms heimwee in deze bladzijden.

LODE BAEKELMANS.

Geerten Basse, door Lode Monteyne. (Antwerpen, L. Opdebeek, 1912).

Een klein, bescheiden boekje van een stadgenoot. Een boekje mij bijzonder sympathiek, en om het onderwerp, en om de eenvoudige eerlijkheid.

Geerten Basse is een vertelling uit het Antwerpsche Schipperskwartier, waar ik zelf, bij voorkeur, mijn onderwerpen zocht. En wat men lief heeft, léént men soms hoedanigheden en schoonheid! Maar ik las het boekje voor weken, wenschte den jongen mij onbekenden schrijver geluk, en wachtte. Intusschen bleef mijn waardeering ook later dezelfde, en ik waag het nu gerust met kalme erkenning te schrijven.

Geerten Basse, de bootjesroeier, is een levend man in een levende omgeving van bootjesroeiers en kaaivolk. Zijn ruwe figuur houdt ons geboeid van het oogenblik dat wij zijn kennis maken in den triesten Novemberdag, wanneer hij aan de rivier staat en met zijn makkers de smerige motorbootjes vervloekt. Gekoppeld aan een dronken wijf gaan zijn gedachten naar ‘Lowis’, die een aardig zeemanskroegje bezit. Voor haar, zijn lief, smokkelt hij bij nacht en ontij, peinst verder slechts over haar ‘weelde’ en de ellendige mededinging der ‘moteurkens’. Maar schoon Franske, een ander bootjesroeier, komt zijn levensspel verbreken. Wanneer de teerlingen beslissen dat Geerten de motor van Schampavie moet ‘naar den duvel helpen’, mislukt niet alleen zijn aanslag maar verliest hij denzelfden nacht nog Lowis. 's Anderendaags viert hij zijn woede bot op Charel die hem zijn ‘ongeluk’ verwijt, en verwittigt het lief van schoon Franske. Op oudejaarsavond sterft zijn vader, de Heilige Jozef. Hij vindt een paar duiten en spaart nu, spaart om ook een ‘moteurken’ rijk te worden. Om aan het ontbrekende geld te komen verkoopt hij het smokkelgoed van Lowis, een vaatje sherry. In den dwazen Carnaval is zijn ‘ongeluk’ voltrokken. Schoon Franske won Lowis. Geerten Basse breekt nu af met zijn oude makkers, koopt zijn motorboot tot groote verbittering der bootjesroeiers. Doch zijn schoone droom wordt spoedig vernietigd door zijn zegevierenden mededinger, die het ‘moteurken’ in den grond boort en hem erg kwetst. Wanneer hij genezen uit het gasthuis komt is de stoere vent een armzalig wrak geworden. Als waker op de schepen zal hij zijn kostje moeten verdienen. Berustend drinkt hij borrels met Lowis en Franske op hun huwelijksdag, vergevensgezind.

Wanneer een schrijver debuteert met een sober geschreven en gaaf stuk leven is er alle reden om ons te verheugen over de werkelijke aanwinst. En een aanwinst is dit kleine boekje, dat niet voldoende geschat werd bij verschijning, daar het door den bescheiden schrijver nergens werd aangeboden noch door zijn uitgever ter bespreking gezonden.

Ik zei het reeds dat ik deze vertelling lief heb, ook al ben ik niet blind voor de enkele tekortkomingen. Die zal Monteyne zelf wel gewaar worden en goedmaken in later en rijper werk.

Hem waardeerend welkom wenschen in de schrijversbent doen wij liever.

L.B.

Péchés primitifs, door Louis Maeterlinck. (Mercure de France, 1912).

Reeds vroeger hebben wij hier de aandacht gevestigd op het werk van dezen Vlaming. Belangwekkend noemden wij de zeer levendige en gedocumenteerde boeken Le genre satirique dans la peinture flamande (1903) en Le genre satirique, fantastique et licencieux dans la sculpture flamande et wallonne (1909).

In Péchés primitifs handelt de fijnzinnige snuffelaar over het wezen en de geschiedenis der zonde bij onze voorouders. Zijn documenten vindt hij in de kunst, in de volksliteratuur, in de geestelijke overleveringen. Ondeugden en hartstochten, de voorstellingen van zonde en boete in onze gewesten, waar Germaansche en Romaansche elementen elkaar ontmoeten, leveren wel een eigenaardige en nieuwe stof. Achtereenvolgens krijgen

wij de ontwikkeling van de duiveisfiguur en de hel in het Vlaamsch mysteriespel; de primitieve zeden der oude bewoners onzer streken, bijzonder in de middeleeuwen toen mysticisme en liederlijkheid gepaard gingen; de zonde onder de Hertogen van Bourgondië en onder de regeering van Karel V. Een prettig boek van een knap werker, die de vruchten zijner eruditie aangenaam weet voor te schotelen. Smakelijke teekeningen illustreeren deze kleurige geschiedenis der primitieve zonden, der arme menschen van voorheen. En men waardeert den onbevangen, toegeeflijken schrijver.

L.B.

Van een Kleine Wereld, door H. van Tichelen. (Antwerpen, V. Resseler, 1912).

Wat wordt er veel over en vooral voor kinderen geschreven! Het is wel eens een uitbuiting door halfgare opvoeders, die op den ‘literairen zelfkant’ hun zaakjes doen.

De schrijver van ‘Van een Kleine Wereld’.
Foto Atelier HENRY, Anvers

Dat hiermede het eerlijk-eenvoudig werk van v. Tichelen niet mag vergeleken worden is reeds een zeer fraai compliment. In dit tweede dichtbundeltje komt ons een bescheiden persoonlijkheid tegemoet. Een dichter voor kinderen, een naneef van Van Alphen, minder moraliseerend, moderner van geest, zelf een kind van dezen tijd, dat onze hedendaagsche letteren kent.

Een blond kopje dat muisstil aan mijn werktafel zat en lang verdiept bleef in, en glimlachend genoot van ‘kleine menschen’, van ‘'t kleine dierenvolk’, van ‘de kleine wereld’, en van ‘vertelselen sprookjesland’ leverde mij het bewijs dat dit boek belangstelling zal vinden bij de jeugd. Het is geen maakwerk. De schrijver lei in deze versjes zijn eigen, frissche jongensziel.

Vlaamsche kinderliteratuur, waarin ernstige poging schuilt om ook op literaire verdienste aanspraak te mogen maken, is schaars. Dit aanbevelenswaardig boekje werd door de Koninklijke Academie van België met den prijs de Keyn (frs. 1000. -) bekroond.

L.B.

Letterkundig leven uit de juli-tijdschriften

De Gids.

Een belangrijke bijdrage brengt deze Gids-aflevering. Daartoe aangespoord door den kunstzinnigen Utrechtschen archivaris en uitgever der monumentale ‘Briefwisseling van Bakhuizen van den Brink met zijne vrienden’: Mr. S. Muller Fzn. hebben de Schartens uit brieven en bescheiden den levensroman van van den Brink samengesteld, dien roman waarvan de teere vrouwefiguur van Julie Simon, het middenpunt uitmaakte. Welken indruk Potgieter kreeg van den briefwisseling gevoerd tusschen deze vrouw en den man, die te zeer ‘van Hollandsche potaard’ was om niet te bekennen dat hij zich over een zekere kwade befaamdheid ten opzichte van

sommige episoden uit zijn leven niet beklagen mocht, heeft Potgieter weergegeven in een brief aan Huet waar hij spreekt van ‘een der liefste idyllen’ welke hij ooit gelezen had. De Schartens zien er eerder ‘een zwaren en teeren psychologischen roman’ in. Aan den maar al te menschelijken kolos van ‘Bakkes’ ontbloeit deze liefde ‘als een ontroerend wonder’.

In zijn kernig proza schetst ons Karel van de Woestijne ‘drie Heiligen’. Ziehier in enkele lijnen de jeugd van Arnulphus, den Heilige naar wien in dit seizoen des jaars 's dichters denken pleegt uit te gaan, al wil zijn ondelgbare hoogmoed die 't onbereikbare bestreven wil aan dezen nederige, Veilige, geen voorbeeld vinden.

> Zoo zijt gij dan geboren, uit middelbare ouders, in één der kronkel-stegen vol winkels ter nijvere kuip eener weelde-stad. Breed-arms mat uw vader laken; snater-graag bebabbelde uw vriendelijke moeder de klanten; terwijl gij, in de geniepigheid der duistere achter-kamer, sleet eene geslotene kindsheid vol woelende nieuwsgierigheden. Gij waart het knaapje dat uit zijne verlatenheid een eigen geloken wereld zou bouwen vol wonderen en vol angsten, vol geheimzinnige vreugd en de vrees der leede ontgoochelingen. Uwe ouders, handelaars, kweekten uit 't zoete kindeke dat zij, omwege de zaken, alleen moesten laten den gods-ganschen dag, den dichter die niet meer zou vermogen te leven dan in de paleizen van zijn overweldigende verbeelding, en zich weldra nog alleen zal kunnen vermeien in de bittere zekerheid dat hij ze één voor één zal in zien storten onder een teeken van zijn eigene hand. De hoeken van uw verblijf, zwart achter den winkel aan, en waar suisde, vroeg in den dag, een karig licht dat nog brandend gij vond bij uw ochtend-ontwaken: gij hebt ze bevolkt met uw argwaan, gij hebt ze gekozen voor uw veiligheid, gij hebt de verbeten woede gekend dat uw vader ze vulde met jovialiteit, en uw moeder met pratende bezoeken van tantes en gedienstige buur-vrouwen. Gij hebt hare onverschilligheid, de plompe onverschilligheid' van deze voor uwe tengerheid te logge en gezet-zékere kamer, ingericht voor de bescheiden eischen van uw droom-vol leven.

Dr. J. Vurtheim gaat de betrekking na waarin de voor kort overleden Prof. S.A. Naber stond tot D e G i d s ; Hélène Swarth en Mr. P. Otten dragen verzen bij.

Stemmen des Tijds.

P.J. Molenaar schrijft over Mevrouw De Stael, die meer dan een ander heeft bijgedragen tot de emancipatie der kunst, die het wachtwoord der volgende generatie zou worden. Maar meer nog dan door hare werken interesseert haar zielsgeschiedenis. ‘Ik heb God liefgehad, mijn vader en de vrijheid’ sprak zij eenige dagen voor haar dood tot Chateaubriand.

Dr. de Zwaan vervolgt zijn Oostersche reisherinneringen.

De Nieuwe Gids.

Van Hendrik Kroon een Treurspel in vijf bedrijven: De Kruisvaarder. Er is zich een nieuw werkwoord aan 't vormen: pallieterren. De begenadigde die de kunst daarvan verstaat, er het monopolie van heeft, is Felix Timmermans die er ook in deze aflevering weer lustig op los pallietert, d.w.z. voortgaat op zijn smakelijke wijze ons van zijn held Pallieter te verhalen.

Jan Walch vervolgt zijn Parijsche tooneel-indrukken en is nu aan de vertolkers der stukken toe: Mounet-Sully en Mme Segond Weber, Suzanne Desprès e.a.

De beroemde gesprekken van Goethe met zijn langjarigen tafelgenoot en helper Eckermann hebben Dr. C.J. Wijnaendts Francken een artikel in de pen gegeven dat wij hier vinden afgedrukt. Het belangrijkste uit de drie bundels wordt hier gememoreerd.

Frans Mijnssen schrijft over Forbes Robertson en zijn Hamlet-creatie; van Joh. W. Broedelet een tooneel-notitie over Speenhoffs Tooneel. Bij S. geen spoor van compositie; toch, hoe gaaf is hij in zijn soms als nonchalance aandoende vluchtigheid. Broedelet vindt het te hopen dat de vacantie-artisten die S. thans om zich verzameld heeft, tot 'n blijvend troepje konden vereenigd worden. Ze zouden dan een cultuur-werk kunnen verrichten.

Naar men weet hebben de Nederl. auteurs de stad Gent een keur-boekerij hunner werken ten geschenke gegeven. Ziehier de opdracht van het Handschrift zijner Verzen hetwelk Hein Boeken aan deze verzameling heeft toegevoegd.

Geen zangersfeest! Men eischt een relequie
Van elk, een zwijgend boek met stomme blaêren,
Dat zal van elk de heuchenis bewaren
In strakke stilt' van stemm'ge librarye,

Die ik, streng-lijnig, eerlang rijzen zie ...
O mocht een geest van vreugde daar op-varen
Voor wie vol aandacht op dees bladen staren,
Een geest van vreugde en lichte melodie,

Die doe een traan in fonklende oogen parelen,
Wien bliksem' 't licht, dat licht was in mijn oogen,
Wien schall' de zang, die was mijns harten klank,

Die bij der nieuwe tijden strijd en drang

Toch iets van 't nieuw heil zult ontwaren mogen,
Dat 'k u wensch, vrouwen eêl en koene kaerelen.

De Tijdspiegel.

De verheugenis die dit tijdschrift ons maandelijks brengt is het brokstuk van Streuvels' roman ‘Dorpslucht’. Hoe verlangen wij naar het oogenblik dat dit massale werk als één geheel daar vóór ons zal liggen op onze schrijftafel. Jac. van Looy gaat voort met Shakespeare te vertalen. In dit nr. vinden wij het tweede bedrijf van ‘As you like it’. Wij noemen verder nog Gedichten door J. Petri.

Onze Eeuw.

Dr. H. Brugmans zet de beteekenis van het jaar 1813 voor ons nationale leven uiteen. Christine v.d. Bosch draagt een schetsje bij: Mieke's trouwkleed. Mieke's dochter is boven haar stand verloofd en eischt nu dat moeder een nieuwmodisch bruidskleed zal dragen. Maar Mieke voelt zich daarin niet thuis en als haar a.s. schoonzoon dit bemerkt helpt hij haar op 't laatste oogenblik het oude kleed nog aantrekken. Zoo raakt Mieke met het huwelijk verzoend. Over Sören Kierkegaard, wiens geboortedag vóór 100 jaar wij den 5en Mei jl. herdenken konden, schrijft Prof. Edv. Lehman een wel wat heel beknopt en daarom over de grenzen van een gelegenheidsstuk niet uitkomend artikel. Kierkegaard is een eenling. Hij stond boven zijn tijd en daardoor principieel boven alle tijden.

> Hij heeft alles beproefd om de problemen van de romantische, Hegelsche en kerkelijke periode, waarin hij leefde, op te lossen, om daardoor den tijdgeest te overwinnen en de eeuwige waarde van het Christendom in het licht te stellen.

Zijn oordeel over het schoone was, dat

> de ontsluierde aesthetiek daar evenals de ontmaskerde verleider (staat); de volkomene overgave aan het schoone loopt gelijk de overgave aan de schoone op genotzucht en eigenliefde uit. Het hart blijft koud gelijk dat van den verleider.
> Is de filosofie de eerste bedriegster, de kunst of liever het schoone is de tweede.
> Tegenover den bedriegelijken schijn van het schoone stelt hij de harde werkelijkheid van het goede. Reeds in het 2e deel van O f - O f had hij voor deze tegenstelling een voorloopige oplossing gegeven; maar hij stelt het probleem altijd weer op nieuw, zooals in het werkje H e r h a l i n g , waarin hij een der schoonste proeven geeft zijner psychologische analyse. Hij blijft echter niet bij het ethische staan; er waren voor hem dingen van hooger waarde; en in V r e e s e n b e v e n waagde hij de poging om het hoogste religieuze gevoel als een opheffing van het ethische te vatten.

In het Christendom legde hij steeds het volle accent op het p e r s o o n l i j k e .

Mej. Dr. H. Moquette geeft indrukken van en beschouwingen over de tentoonstelling De Vrouw 1813/1913; Jhr. Mr. W.H. de Savornin Lohman deelt ons een elftal brieven mede van Groen van Prinsterer. Zij dateeren uit het tijdvak voor

1828, den tijd dat Groen in Parijs verblijf hield en meer dan ooit in twijfel verkeerde over de door hem te volgen loopbaan.

Dr. R.v.d. Meulen deelt ons mee hoe Peter de Groote zich met het Hollandsch redde.

Van H.K. Mulder vinden wij Verzen.

De Hollandsche Lelie.

Gelijk te verwachten viel, is freule Lohman vreeselijk boos geworden over mijn stukje in het Mei-nr. van Den Gulden Winckel. Zij beschuldigt den ‘orthodoxen redacteur’ van ‘meer dan één vromen roman’ in zijn ‘blaadje’ een artikel van haar hand op ‘minne onfatsoenlijke manier’ te hebben ‘verleugend’ om haar zoodoende te ‘belasteren’ en van Deyssel ‘in den zak te kruipen’.

Ik acht het wel een beetje beneden mij, en beneden mijn lezers, dit stuk hier ter plaatse te beantwoorden. De goede toon is er evenzeer in zoek als de kalmte noodig voor logische bezinning. Dat de redactrice mij als den ‘orthodoxen’ schrijver van ‘vrome romans’ aan 't publiek voorstelt vormt de comische noot in haar schrijfsel, al pleit het niet voor haar onderscheidingsvermogen. Hadde ik in deze laatste eigenschap bij de geachte redactrice meer vertrouwen, misschien waagde ik het, haar den raad te geven, te trachten hare ontwijfelbare waarheids l i e f d e nu eindelijk eens om te zetten in waarheids z i n .

Ik doe het niet, want ik vrees dat ook deze onderscheiding buiten 't onderscheidingsvermogen van freule Lohman valt.

Ons Tijdschrift.

Over ‘Bilderdijks persoonlijkheid’ schrijft Dr. J.v.d. Valk.

> In Bilderdijks leven en levensbeschouwing zijn drie tijdperken scherp te onderscheiden: eerst was hij, onder den invloed van den tijd zijner jeugd, Stoicynsch. Van dien tijd zegt hij later: ‘In groote denkbeelden van menschendeugd, van v e r s t a n d e l i j k e godsdienst (gelijk het heeten moest), van vrijheid... en zuivere zedelijkheid in ons, onbepaalde goedheid (naar onze wijze beschouwd) in God, mij al vroeg ingeboezemd, beschouwde ik al wat daarboven was als mystieke geestdrijverij, en maakte mij een theoretisch practisch Stoïcismus eigen’. Na dezen Stoicynschen tijd komt B., vooral door Rousseau, onder den invloed der Romantiek. Eindelijk is het zijn leerling Da Costa, die den leermeester meer en meer beslist het orthodoxe Christendom omhelzen doet.

Dr. v.d. Valk meent dat deze ontwikkelingsgang gemeenlijk nog te veel over 't hoofd wordt gezien, hetgeen een beletsel is voor een juiste beoordeeling van B. In B.'s wezen kunnen we voorts twee naturen ontdekken.

> De een, de onstuimige Romanticus, de man van verbeelding, van overmoed, de hartstochtelijke, de sensueele, de dichter, de gevoelsmensch. Willem van Teisterbant (de middeleeuwsche vertaling van den naam Bilderdijk). Maar B. is niet louter Teisterbant. Er is in hem nog een tweede natuur, de verstandsmensch. de gestage werker, de geleerde, de wijsgeer, die de invallen van Teisterbant in systeem zocht te brengen, de advocaat Mr. Willem. Teisterbant is de haard van het hart waaruit de gedachtevonken opspatten, de bron waaruit de dichtaders schieten, de onderwereld waaruit de schimmen zijner verbeelding opkomen, de bruisende zee met zijn loeiende, bulderende baren als bergen.
> Maar Mr. Willem is het vuurscherm dat den gloed van dien haard opvangt en tempert, de bedding waarin die aderen hun geregelden loop krijgen, het plein waarop die fantastische gestalten zich in volgorde en regel en rij schikken, de dijk welke die bulderende en teisterende wateren bedwingt.
>
> Mr. Willem is de bezadigde tweelingbroeder van Willem van Teisterbant. Ware B. louter Teisterbant geweest, de dichter zou zijn verzwolgen in de golven der omstuimige romantiek. Ware hij louter Mr. Willem geweest, zijn dichtkunst ware niet meer geworden dan eenige bundels rijmelarij. Want de echte kunst in Bilderdijk's poëzie is van Teisterbant, de rijmelarij van Mr. Willem, die door bleef dichten wanneer Teisterbant sluimerde.

Van Gerard 't Hooft vinden wij een weinig beteekenend schetsje ‘Hoe Hermance een oude Vrijster werd’.

Elseviers Geïllustreerd Maandschrift.

Elsevier blijft van maand op maand zichzelf gelijk. Met hoevele schilders en hun werken heeft dit steeds mooi verluchte tijdschrift ons in den loop der jaren niet in kennis gebracht! Veel romans en novellen, die in boekvorm door de critiek als goed, literair werk geprezen werden, vonden hier het eerst een plaats. Ik noem uit den laatsten tijd slechts: ‘Gijsbert en Ada’, ‘In Retraite’, ‘Het Vaderschap van Paul Hooz’. Robbers' Boekbesprekingen, schoon zelden diep gaande, hebben steeds iets prettig

leesbaars, wijl de schrijver verstaat de zeldzame kunst te ‘causeeren’ ook over zoo iets ernstigs als de literatuur, welke hij toch om den drommel niet licht neemt.

Uit de voor ons liggende aflevering noemen wij de volgende bijdragen: Auguste Lepère, door M.P.V. Jr.; Familie- en Gezelschapsleven in den Compagniestijd, door S. Kalff; Iets over Benjamin Constant, door Fenna de Meyier; In troebel water, door Sara Bouterse; Hebe, door Karel van de Woestijne.

Van den schrijver van ‘Adolphe’ zegt Mej. de Meyier o.a.:

> De figuur v a n Benjamin Constant is een voor ons modernen bizonder aantrekkelijke. Gecompliceerd, vol tegenstrijdigheden, overbewust levend en zichzelven telkens analyseerend, vormde hij een eigenaardige uitzondering in de rij der romantiekers uit het begin der 19e eeuw, wier hoofdkenmerk juist was de dwaling over zichzelven. Toch had hij kwaliteiten met hen gemeen: een bijna ziekelijke overgevoeligheid vooral waar 't zichzelven betrof, een verdwaald idealisme; een daaruit voortvloeiende somberheid, en een telkens in zijn leven opgloeiend verlangen naar het bovenaardsche of naar den dood.

Over ‘Adolphe’ lezen wij:

> B. Constant heeft in zijn roman ‘Adolphe’ een moreele autobiographie gegeven en er zijn gevoelservaringen met meesterhand te boek gesteld. Misschien voelde hij den aandrang zich in eigen en anderer oogen ietwat te rechtvaardigen omtrent zijn gedrag tegenover Mme de Staël. Want het is ontwijfelbaar dat hij met de roman van ‘Adolphe’ hun jarenlange onweersvolle liefdesverhouding bedoeld heeft.
> Uit een soort piëteit tegenover Mevrouw de Staël durfde hij in Ellenore geen portret van haar te geven; doch om zijn gevoelservaringen zuiver te beelden moest hij zijn heldin wel met eenige eigenschappen bedeelen, die aan Germaine Necker herinneren. Daardoor is de figuur der vrouw wat vaag en tweeslachtig geworden. De liaison met Mme de Staël (zij wilde hem om een belachlijke reden niet huwen, ofschoon zij al van haar echtgenoot gescheiden leefde) heeft als een intermitteerende koorts gewoed van 1794 tot 1808 ongeveer; dus meer dan twaalf jaren. In 1811 werden pas de definitieve afscheidswoorden gesproken. In dat jaar huwde Mme de Staël den 20-jaar jongeren de Rocca en vond eindelijk haar huwelijksideaal.....
> ‘Adolphe’ zal altijd gelezen worden. Het is een boek van echtmenschelijke gevoelens, geschreven door een scherpzinnigen psycholoog.....

Groot-Nederland.

Veertig Kwatrijnen van Omar Khayyam schenkt ons Boutens. Cyriël Buysse vervolgt zijn nieuwe novelle ‘Van Hoog en Laag’, waarna Adriaan van Slooten ons enkele bladzijden bepaald bij Hendrikje, die, in een vroegen wintermorgen geboren, ‘toen stille om de hoeve de koude stond’, in een even stillen en kouden nacht weer wegvluchtte: zij die bijna niet van de aarde geweest was.

Zijn ‘Tuin der Droomen’ noemt Nico van Suchtelen een Comedie der Liefde. Hans, de schilder, de onpractische idealist, de man met de ziel van een kind, wandelt in dien droomentuin. Tot hij vastigheid vindt in de liefde voor zijn vrouw, al zal hij ook haar tot zijn - mòòisten - droom maken.

Boekbespreking van J.L. Walch en Edmond van Offel.

De Beweging.

Albert Verwey wijdt een gedicht aan den geest van Jacob van Campen. Hij vangt aan:

> Wij kleinen hebben groote rechten:
> Wat grooten bouwden, doen wij slechten,
> Dan doen wijzelf voor de eeuwen bouwen.
> Wij hebben macht en geld en knechten,
> Op ons bevel is 't kromme 't rechte:
> Gezag en durf slaan elk met blind betrouwen.

In Richard Wagner bewondert P.N.v. Eyck niet in de eerste plaats den schepper van groot-gedachte kunstwerken; de konceptie van het volledige kunstwerk als drieëenigheid van kunsten heeft Wagner niet bereikt, omdat hij de draagwijdte der afzonderlijke kunsten onderschatte. Groot is W. waar hij 'zich zelf over zijn smart en verlangen en den droom uit hen te verrijzen uitstort'.

Verder Kleine Schetsen van Eug. de Bock, Novalis-vertalingen door Verwey etc.

Voorts ontvingen wij: De Witte Mier (waarin o.a. een artikel over de begrijpelijkheidsquaestie inzake letterkundigen arbeid); De Hofstad (in een der laatste nrs. wordt o.a. een boek over 't leven van Chopin 'overzichtelijk' besproken); De Wereld (met den uitslag eener enquête van Stokvis over Tooneelcritiek); Dietsche Warande; Bibliothecaris; Vragen van den Dag; La Vie intellectuelle etc.

[Schrijvers van over de grenzen]

Iets over Gustav Frenssen, naar aanleiding van zijn nieuwste boek

IN Frenssen's nieuwste, voor eenigen tijd te Berlijn uitgegeven boek: d e r U n t e r g a n g d e r A n n a H o l l m a n n, treft ons de volgende zinsnede:

‘Der Mensch kann auch allein seinen Weg durch die Welt gehn, und das Rechte tun, auf sein Recht bestehen, einerlei ob Gott oder Menschen ihm beistehn oder nicht’.

Het merkwaardige van deze gedachteuiting is dat wij thans voor het eerst duidelijk en bewust vinden uitgedrukt al het onbewuste wat den Duitschen auteur met, als rechtgeaard zoon van zijn volk, philosophische neigingen, aandreef tot het schrijven en scheppen zijner vorige werken. Den krachtmensch, zoo schitterend belichaamd in zijn voorlaatste boek K l a u s H i n r i c h B a a s, liet hij onder die aandrift ontstaan en voerde hij op tot eindelijken overwinnaar in den woesten strijd met het leven, nadat deze alles wat hem dierbaar was, waarvan hij den steun, de liefde meende van noode te hebben, heeft verloren.

De kracht-figuur Klaus Hinrich Baas is een hoogtepunt in Frenssen's scheppen, de triomph van den self made man, de man van eigen krachten, van eigen wil, wiens onverzettelijke levenshouding, gegrondvest door een eerlijk geloof in zichzelf en de overtuiging van het goede, het menschwaardige, hij lief heeft gehad.

Zijn grootheid kon hij het best doen blijken door zijn worstelstrijd met de omgevingswereld uit te beelden.

Schitterend is de levensmoed in Klaus Hinrich Baas. Het opofferen van de vrouw, die hem door haar doodend samenleven met hem langzaam naar den ondergang trekt, ja zelfs het opofferen van het kind, de dochter, omdat zij gelijkgeaard is als haar moeder, uit louter wil zich vrij te maken voor het tot stand brengen van grootere, belangrijker dingen, die hem in dit leven toegewezen zijn, zulk een daad mag aan de kortzichtige moralisten een schennis van het dierbaarste, een lafheid ten opzichte van het aan zichzelf opgelegde kruis toeschijnen, in de grondkern van dit bewuste willen ligt iets grandioos', iets übermenschliches besloten: wat anderen voor God opofferen, offert Baas voor zijn volkomen mensch-zijn op.

Wat heeft er Frenssen toch, in den beginne waarschijnlijk geheel onbewust, toe aangedreven deze figuur telkens weer in grootere volmaking te willen beschrijven? In zijn reeks werken vormt zij als het ware een klimax, en ook Jan Guldt in ‘Anna Hollmann’ is een van haar vormen.

De verklaring ligt voor de hand:

Frenssen, meelevend en meevoelend met zijn tijd, heeft, evenals wij allen, herhaaldelijk opgemerkt hoe onze tijden, op het oogenblik althans, beheerscht worden door een intense zenuwachtigheid. Het gejaagde, het snel-rustelooze, het oneffene komt voort uit het gebrek aan ondergrond, aan vast bewustzijn van wat men ten slotte wil, en uit het zich afhankelijk maken van den invloed der massainstincten van iedere wilsneiging bij het afzonderlijk menschwezen. De hopelooze verwarring, die ontstaat door dit prijsgeven van het laatste bezit van persoonlijkheid, van individueele gevoelens, hinderde de gezonde, energieke natuur van Gustav Frenssen waarschijnlijk reeds vroegtijdig. In zijn onbewuste gevoelens kwam hijzelf, een krachtige, wat boersche persoonlijkheid, zoon van het platteland, tegen den invloed van deze krachteloosheid op. Hij voelde een wil, dien hij toonen moest; dien hij in den beginne ook aanwendde om van zichzelf een self made man te maken. Feitelijk zijn uit dat oogpunt beschouwd zijn figuren herhalingen of verbeteringen van zichzelf; daar ik echter niet voldoende met zijn levensgeschiedenis op de hoogte ben om parallellen te kunnen trekken, wil ik volstaan met er den nadruk op te leggen, dat hij van boerejongen tot het schrijven van deze boeken kwam. Ik meen dat dit wel iets zegt.

Voor hen nu, die niet meer hun steun in zichzelf konden vinden, die zich in hun krachteloosheid geheel lieten afhangen van de richting welke de massa-instincten met hen verkozen te nemen, voor die menschen, die dus niet boven den middelmaat uitrezen, schreef hij de boeken, waarin hij aantoonde wat de eenling met een krachtigen, persoonlijken wil te beteekenen kan hebben in dit hedendaagsche leven, en in welke verhouding de individueele kracht tot de massa staat.

Krachtmenschen liet hij groeien uit de als kinderen reeds verdrukten, miskenden, getuchtigden; kerels met een kop en een hart, ruw van huid, maar boordevol van innige, trillende menschelijkheid. Wat deert het hun of hun veel mislukt: het jonge leven is er voor om onder het groeien der gestaalde krachten iets nieuws aan te pakken. De conflicten, die door dit zichzelf-genoeg-zijn met de wereld ontstaan, de haat, dien in den beginne de verbitterde, de vernederde, de van het liefelijke afgestooten jonge man tegen de gemeenschap voelt opkomen, zij dienen allen om de menschenzielen te louteren, te stalen. Na een schijnbaar vernietigd worden onder den nood der omstandigheden richten zij zich gelouterd, veranderd, lichamelijk geleden hebbend, maar harder en sterker geworden van wil, weer op. Een forsche, schijnbaar liefdelooze opvoeding als de steeds door den moederlijken spot vernederde Klaus Hinrich Baas aan den lijve heeft gevoeld, zij belet zulken door een wil en groote menschelijkheid gerugsteunden persoonlijkheden niet steeds nog liefde te blijven gevoelen voor de vrouw, die tóch hun moeder is.

Wilskrachtig, werkzaam en toch vol nobel zieleleven, zoo wil Frenssen zijn personen door ons begrepen zien. Onvernietigbaar door de rampen van het leven, telkens weer boven komend uit de neerslingerende golven, op den rechten weg blijvend, al schijnt het dat God en de menschen hen hebben verlaten, uit louter wil om het goede te doen en niet af te wijken van wat hun innigste overtuigingen waardevol achten, zoo zien wij ze ook voor ons!

Toonbeelden van onverzettelijke energie, die niet geeft om de hardste ellende, de bitterste terugslagen.

Waarlijk geen middelmaatsmenschen, en toch ook geen übermenschen, maar eenvoudige, soms haast kinderlijke en zeer oprechte wezens met een w i l en met het heldere verstand en het goede hart om dezen tot het goede aan te wenden.

Deze menschvoorbeelden heeft Frenssen den zenuwachtigen lafaards, die zichzelf niet wezen durven, voorgehouden.

In al zijn boeken staan ze beschreven: in Jörn Uhl, Hilligenlei, Klaus Hinrich Baas, en ook in Der Untergang der Anna Hollmann.

Over dit laatste boek wilde ik het nu even hebben. Het staat achter bij Klaus Hinrich Baas als compositie, als verhaal. Het gegeven lijkt mij niet erg gelukkig gevonden, vooral niet voor wat Frenssen er mee had willen doen. De mensch Jan Guldt, de hoofdpersoon, is door het gegeven in stukken gebroken. In een tamelijk kort bestek moest het karakter geteekend zijn en het gegeven waarnaar de vertelling haar naam ontving, niet op den achtergrond geraken. De krachtpersoon van dit boek is voor ons daardoor niet zeer helder van psychologie geworden, maar toch wel te verstaan en ten slotte in zijn handelingen toch wel te verklaren.

Hier is weer het oude thema: de eenling, die een persoonlijkheid is, in conflict met de buitenwereld. Doch ditmaal een krachtmensch van te grooten overmoed, die uit blindelingsche drift tegen God en de menschen aanloopt en Zijn wonderbare wegen valstrikken noemt. Een naar het übermenschliche neigende Klaus Hinrich Baas, maar daardoor juist innerlijk veel zwakker en door een toornen tegen de hem overal blijkende ongerechtigheid, die hij God wijt, uit het evenwicht geslingerd en het goede spoor bijster.

Om deze redenen blijf ik het voorlaatste boek van Frenssen een hoogtepuut in zijn werk-cyclus noemen; wat daaraan voorafging was het groeien

van de kracht-figuur, die eindelijk in Klaus Hinrich Baas zijn juiste afmetingen vond. Jan Guldt is een verwording door het naar het overdrevene zich neigende van diens karaktergaven. En toch is het juist Jan Guldt, die Frenssen de gedachte, de bekentenis in den geest geeft, waarmee ik dit opstel open.

Het doffe besef van een aan hem opgedragen wraakneming, welke zijn moeder in haar harde ontroostbaarheid over den dood van haar man telkens en telkens weer van hem vordert door hem haar bittere verhalen te doen over de rampen, welke een menschengroep, de reeders Hollmann, heeft gebracht over haar en blijft brengen over alle families van zeelieden, geeft hem een toekomsttaak. Hij spreekt als kind dit uit met de woorden:

'Wenn die Hollmanns noch leben, wenn ich grosz bin, dann rede ich ein Wort mit ihnen'.

Doch hij weet niet wanneer de vervulling van die taak zal komen, en telkens wanneer hem de aangeboden gelegenheid ontgaat wijt hij dit Gods ongerechtigheid, die niet toelaat dat het verkeerde verandert. De Hollmanns hebben ellende over zijn familie gebracht, zijn grootvader en vader kwamen om op hunne schepen. Hij heeft daarom een woord met hen te spreken. En daar komt de ware gelegenheid: het te Hamburg voor anker liggende schip de 'Anna Hollmann' zal op zijn terugreis te Madeira den hoofdfirmant Hans Hollmann aan boord nemen. En Jan Guldt laat zich aanwerven voor dit schip van ellende, waarop zijn vader en grootvader hun ondergang vonden. Op dit gehate, vervuilde, verouderde stoomschip met zijn lekke, onvoldoende ketels zal de wraak haar voldoening hebben.

Doch wederom is het voor Jan Guldt de ongerechtigheid Gods, die de gelegenheid verloren doet gaan. Te Madeira komt niet Hans Hollmann de moordenaar aan boord, doch diens dertienjarig neefje. Maar toch herleeft de hoop op het goede. Jan Guldt wint de genegenheid van dit kind en maakt door de verhalen van de misdaden zijns ooms diepen indruk op het grootmoedige zieltje. Daar zal de goede toekomst uit komen, uit dit kind, wanneer het, eenmaal man geworden, een woordje heeft mee te spreken in de firma!

Maar een geweldige storm grijpt in de Golf van Biscaye het onzeewaardige schip aan en de 'Anna Hollmann' vergaat met man en muis, met het kind en zonder Hans Hollmann aan boord.

Jan Guldt alleen overleeft de scheepsramp, doch de slag is vreeselijk voor hem. Het verdooft hem en maakt hem tijdelijk tot een ander, gebogen, verouderd mensch. Het is niet meer de vroegere Jan Guldt, die als Engelsch kapitein te Hamburg binnenloopt en zelfs door zijn liefste niet meer herkend wordt. Maar de verdooving is tijdelijk. Het leven kan zulke oer-krachtige naturen als wij in hem hebben leeren erkennen, niet breken, de vreeselijkste oogenblikken kunnen er de veerkracht niet aan ontnemen, en zoodra de wil zichzelf te zijn weer bovenkomt, keert de oude aard in zijn trotsche, koene, vroolijke verschijning terug en wordt de vroegere Jan Guldt weer herkenbaar voor de op hem wachtende jonge vrouw Eva Gött. Totdat de dood dit levensbeeld voor het laatst verstoort.

Zoo heeft Frenssen het onverwoestbare in den mensch ook weer in dit boek bezongen. In de figuur Jan Guldt is de terugslag door te grooten overmoed geteekend, doch ondanks dat voelen wij de gansche beschrijving weer als een uiting van Frenssen's liefde voor zijn mensch-ideaal. Het boek zelf leggen wij niet geheel bevredigd uit de hand, wijl wij er iets onafs in voelen, iets wat ons niet geheel klaar wordt, en misschien is de schrijver deze overdreven Klaus Hinrich Baasfiguur niet volkomen meester geweest; maar de diepe, fijn-speurende menschelijkheid, Frenssen's grootste gave, verloochent zich ook hier niet en weet zijn persoon toch

wel tot l e v e n te brengen. Indruk maakt dit boek ongetwijfeld, daar wij hier getroffen worden door een tragiek van de waarste soort: ondergang der hoogste gevoelens in strijd voor het goede. Dat Frenssen, na dit gegeven verwerkt te hebben, nog eenige vage aanduidingen over het leven van Jan Guldt gaf, die leidden tot een onvoldoend en in het duister latend slot, maakt naar mijn meening wel de hoofdzwakheid in dit nieuwste boek uit.

CONSTANT VAN WESSEM.

Uit de nalatenschap van J. Winkler Prins

Vertalingen uit 'Liebeslieder Moderner Frauen'[1)]

Uw Liefde.

Stil ging mijn leven als een trage beek
Met kleine golfjes door onvruchtbre velden.
In 't oeverzand schoot hoog de korzeligheid
En 't kruid der zorgen schoot er slank omhoog
Met somber donkre bloemen: treurigheid.
Toen zag ik u met zonnig-open oog
En 't warme hart voor liefde wijd-uit open.

1) Men zie het artikel 'Modern Duitsche Minnezang' in de Juli-aflev. van dezen jaargang. Door de welwillendheid van de firma Hermann Costenoble te Jena (naar wier annonce in dit nummer wij gaarne verwijzen) zijn wij in staat gesteld de portretten af te drukken van eenige der dichteressen, die door Winkler Prins' vertalingen hier tot ons spreken.
(Red. D.G.W.).

En 't wonder was geschied, het hooge wonder!
Aan 't zuiver diep van uwe ziel ontweld
Vliet golf langs golf in helder purperlicht
En bruist als springvloed van mijn stormend denken
Door 't zonnelooze dal heen van mijn jeugd,
Tot krachtig leven 't eedle plantje drenkend
Waarvan geluk en vreugde voor mij bloeit.

En waar ik vroeger donkre bergen zag
Straalt van de toppen thans een heerlijk licht;
Daar gloeit in zegepraal het morgengoud
Van jongen dag, die mij de vrijheid brengt. -
U dank ik het met diep bewogen hart
Bij 't heilig lichten van mijn zielsaltaar
Dat stil als lied langs uwe paden gloeit.

Droomen.

Drie vreemde droomen in den nacht
Die hebben mij dicht aan uw zijde gebracht.
Ik ijlde tot u - op stormwinds vlagen
Langs bergen en dalen goedwillig gedragen.
Met bibbrende borst lag 'k aan 't hart u trouw
Als de allerliefste, als uw echtlijke vrouw.
En vond mij en wond mij in liefdenood.
Dat groote geluk had haast mij gedood.

En weer greep de hand van den droomgod mij vast
En voerde mij rond, lang, tot ik verrast,
Na droevig omdolen eindlijk, o wreede,
U vond in den arm van een ander, 'n tweede.
Geen afgunst gevoelde ik bij 't zien van uw vreugd,
Hoewel het mij schrijnend diep greep in mijn jeugd.
Maar toch - van mijn bleekstrakke lippen vloog voort,
Geen vloek, maar voor u nog een zegenend woord.

Weer had ik een droom voor den derden keer...
In doodstille martling zocht ik u weer,
Pikdonker de weg; geen starretje liet
Zich zien; maar thans, ach, ik vond u niet.
Maar toen hij ging grauwen de droeve dag
Zag ik - en toen stokte m'n harteslag -
Dat gij op verlaten, steenhard, ijskil pad
In de eenzaamheid treurend ternederzat.

GRETE BALDAUF

(GRETE BALDAUF).
Facsimile handschrift van J. WINKLER PRINS

Ten slotte.

Niet dat onze liefde begraven werd
In der jaren lange onafzienbare vert,
Niet dat wij bei zijn zoo ver van elkaar
Na menig stil en vertrouwlijk jaar;
Niet dat gij mijn jeugd hebt genomen
En toch geen geluk is gekomen,
Verbittert mij; neen, dat vergeef ik als vrouw

MARIE LUISE BECKER

En al uwe eeden, die hieldt gij trouw.
Maar dat ik zoo eenzaam, zoo eenzaam alleen
Zoo wandlensmoe ga door 't leven heen;
Dat ik de zon moet zoeken gaan
En al wat mij lief is van verre zie staan,
Dat geen onschuldige kinderhand
Zich vastklemt aan mij als liefdespand,
Dat al mijn bloeiende meisjeskracht
Geen enkel leven tot leven bracht,
Geen leven, dat meer dan mijn leven waard
Van mij een rustplek verlangt op aard,
En ik zoo eenzaam, zoo geheel verlaten
Om liefde bedel op donkere straten -
Mijn geheel verscheurde, verlorene leven -
Dat kan ik, dat kan ik u niet vergeven!

(MARIE LUISE BECKER).

Biecht.

Priester der bosschen
Thans wil 'k verklaren
Al u mijn zonden
De lichten, de zwaren;
Boven de pijnen de zonnegoudpracht
Oordeel mij zacht.

Wonder verward weer
Voel 'k mijn geheugen:
Liefde, gij Godheid -
Liefde, gij leugen,
Tot uwe diensten ben ik altijd
Lachend bereid.

Uwentwille.

't Was in den zoeten rozentijd
Dat ze u aan 't hart lag, stille;
Gij, mijn geliefde, weet gij 't nog,
Smart pijnt haar - uwentwille.

Zij steekt niet meer zoo hoog als toen
Haar hoofdje op, zij is stille;

Haar helder oog verdonkert zich
In tranen - uwentwille.

Maar kwaamt gij weer, zelfs heden nog,
Trots liefdeleed en grille,
Vrouw Minne lacht weer vol en zoet
Als vroeger - uwentwille.

Vlam.

Met donkren blik en vreemd geroerd
Hadt ge om mijn hals uw arm gesnoerd.
Uw lip belooft - uw lip verlangt -
Hoe uw bekentnis 't hart mij prangt.

Een vuurstroom is uw warme mond,
Uw adem komt, gaat, gaat en komt,
Stormvloed vol schoonheid en gevaar
Bruist door mijn golvend losse haar.

Kom.

Kom, heengestaard naar 't Westen
Diep in den avondbrand;
Dan komen gedachten, de besten
Bij 't staan zoo, hand-in-hand.

EVA VON BELOW

Wanneer de laatste strepen
Geheimzinnig zijn vergloeid
Hebt gij den droom begrepen,
Die vrije harten boeit.

Zie de avond doet reeds verduistren
Wat pas nog de zonsparkel droeg.
Ga nu - om niet meer te luistren
Naar wat ik u fluistrende vroeg.

(EVA VON BELOW).

Dans met mij.

Kom, dans met mij! Met het flikkerlicht
Van mijn woeste wensch omfloers 'k uw gezicht.
Viole-klacht klaagt zoo mild, zoo zoet,
Ik ben zoo jong en zoo warm is mijn bloed.
En ik schenk u in dezen eenen nacht
Wat uw verlangen doet bloeien tot pracht.
Kom, dans met mij!

Kom lach met mij, benevel mijn zin!
In mijn gouden sprookjeshaar spin ik u in.
Ik ben zoo bleek - kom kus mij rood,
Kus nu de woelende wenschen dood,
Die schreien in mij met klagend geluid.
Hij, dien ik liefheb - hij kust zijn bruid.

Kom laat u omarmen.

Kom laat u omarmen vast, heel vast,
Dat kloppend mijn hart voelt het uwe.
Is 't nu niet alsof de zomerwind
Door uw haren u speelt, de luwe?

Gij zijt mijn begeerte, mijn wilde wensch,
Gij zult mijn verlangen blusschen;
Slechts eens, mijn trotsche, slechts eenmaal maar,
O Gij - hoe zoet ik kan kussen.

Mijn liefde is gestorven. Zij slaapt, zij slaapt
Bij den dooden geliefde. Toch lachten
Mijn wenschen naar zinbedwelmende vreugd
In dronkenmakende nachten.

In zulk een nacht als gij rillend smeekt
Op uw knieën mijn liefde te blusschen,
Dan schenk ik u weg wat u zalig maakt,
O Gij - hoe zoet ik kan kussen.

(EDDY BEUTH).

De witte bloem.

Nu is het tijd - en ik neem in mijn hand
'n Wonderfraaie, 'n witte chrysant.
En ik sluip starrezacht
Tot u in den nacht.

Mijn witte bloem kijkt mij vreemd in de oogen

En haar zilverkelk hangt zwaar omneer -
Hoe de uren dien avond zijn omgevlogen
Dat weet ik niet meer.

Mijne handen tasten naar uw handen
En mijn mond wil dicht bij de uwe zijn: -
Maantje alleen schijnt goudgeel langs de wanden,
Mag getuige zijn.

Toen het rood verlangen weer kwam branden
Drukte ik u op 't hart vast, mijn chrysant;
Want mijn bloem kneedt met haar tooverhanden
Witte sneeuw uit rosse hartebrand.

O Gij, wonderwitte pracht-chrysant!
Over ons houdt Gode's goede hand
En een lieflijk sprookje wacht
In den stillen nacht.

(MARGARETHE BEUTLER).

Zonderling.
Gij zijt zoo trotsch, zoo moedig en zoo groot
Dat ge elken band met afschuw van u stoot
En 't meesterschap van elken heerscher wraakt.
Toch buigt ge u siddrend neder voor mijn biik
Want ik alleen kan geven, ik, slechts ik,
Wat u gelukkig maakt.

Gevaar.

Zwaar ademhalend rilt het woud.
Wij zijn alleen in 't sparrehout.
Ver alles stil, geen wiekgerucht;
De wolken ronden rond zich, rond;
Zwoel is de lucht
Maar zwoeler de adem van uw mond.

MARGARETHE BEUTLER

Zie op den berg 't zwart luchtgordijn,
Er tegen blauwe flikkerschijn.
Schuw is het zonnetje schuil gegaan -
In 't bosch de doffe donders slaan
Geen echo's wakker.

Blauw slangetje kringelt uw oogen door,
De weerschijn van de bliksemschicht -
Alleen in 't bosch wij in dit licht! -
Zie dreigend groeit de wolkenwand
En eigenaardig gloeit uw hand -
Neen, neen, naar huis!

Overgave.

Zoo zij het dan - gij hebt uw wil,
Laat al het andre thans verzinken,
Gebogen aan uw borst wil 'k stil
Mij aan uw kussen dronken drinken.

Van uwen sterken arm omvat,
Gehuld in 't stralen van uw oogen -
Zou dan van 't zuiverst licht geen spat,
Geen schemer op mij zijn gevlogen?

Voor eeuwig de uwe - ja, bij God!
Gij zijt mijn troost, mijn sterke herder,
In uwe handen rust mijn lot.
En ik - uw vrouw - en niets, niets verder.

(MARGARETE BRUNS).

Mijn verlosser.

Ik wil uw handen, de fijne, bleeken,
Met koorden binden, de radde slanken,
Ik wil uw haren, van 't hoofd gestreken,
Met krans van doornen, met scherpe, omranken.

Heb ik uw leden en bleeke wangen
Met stekeltakken dan wond geslagen
Dan klinkt uw kreunen als kroningszangen
Als liefdestaamlen uw jammerklagen.

En als gij dan lijdt, aan den kruispaal stijf,
Met bloedend vleesch, verscheurd van smarte,
Dan wil 'k wijn van leed uit uw lijf
Drinken - diep uit uw siddrend harte.

Want ik houd van het angstige steunen
En ik houd van den koortsachtig dollen
Vloed van tranen, die, onder kreunen,
Uit wildbrandende oogen rollen.

Dan wil ik bij 't vuur waardoor gij vergaat
Met doodsverachtende oogen knielen
Want de wensch, die mijn jeugd vernielend slaat
Roept als een wild dier om vernielen.

MARGARETE BRUNS

Met razend meelijden, met minnegloed,
Wil 'k dan aan uwe voeten sterven
Maar eerst met purperen wijn van uw bloed
Mijn verbleekende lippen verven.
Al zijn mijne zonden scharlakenrood
Als wilde helle-pioenen,
Gij zult mij door uw kruismarteldood
Verzoenen...

(DOLOROSA).

Baronesse VON PUTTKAMMER (MARIE MADELEINE)

Verbetering:

Regel 4 en 5 van Marie Madeleine's Champagne frappé (zie vorige afl.) te lezen als volgt:

> Als een zilverhelle branding
> Neer tot gouden vonke-kralen.

Boekenschouw

Literatuur en wijsbegeerte.
theosophie

Dante, door Prof. Henri Hauvette. Inleiding tot de Studie van de Divina Comoedia. Vertaling van William Davids. - (Uitgave Wereld-Bibliotheek).

Van de antieke wereld is de bevredigdheid met het hier en nu, is het ‘carpe diem’, is de beheersching der driften, die, als ze zijn getemperd, volgens Aristoteles tot deugden worden. Van de middeneeuwen is de zucht uit dit land der vreemdlingschap naar de rust daarboven die het Godsvolk

rest, is de angst en de ontstelling omdat dit aanzijn verscheurd is en gebroken; is, voor de harmonie daarbinnen, de boete en de droefenis. En van de Renaissance, waarin het Christendom weer heidensch wordt - zoodat het tot zijn oorsprong weerkeert, want het is van griekschen huize - en van de Renaissance is de negatie der negatie: de mensch die uit zijn wereldvlucht hervonden heeft zijn wereld; en dan is in Lorenzo de vreugde om zijn Vita Campestra en dan zingt in Cavalcanti de liefde en in Boccaccio de lach. Maar óók verraadt dit nieuwe, dat het door het Christendom is heengegaan: Lionardi's Mona Lisa, waarin Walter Pater eens mysteriën schouwde, is niet denkbaar dan nadat een moeder geweend heeft bij een kruis, en slechts wie ontmoet heeft Hem wien englen dienden kon de Sixtijnsche englen malen; en van Perugino heet het dat hij zijn Madonna's geknield geschilderd heeft, en Petrarca's minnezang zal zwellen tot een verheerlijking der godheid, een Trionfo della Divenita. Het zijn de oude glansen weer, maar die nu reiken in nog nooit gekende diepten. Het is de middeneeuwsche nadering tot het Mysterie, maar zij die komen heffen hunne gezichten waar om de Prima Vera blankt.

En een van hen is Dante, die middeneeuwsche zwerver, met dat doorwrocht gelaat, is hij dien zijn stad verdreef, is de vereenzaamde wien niet aan Della Scala's hof de hoofsche scherts kon boeien[1)]. Maar hij die wist dat nooit hij weer zou keeren in Florence[2)], hij wiens weg zoo zwaar was[3)], is gevolgd zijn star[4)], en hij vond dat Nieuwe Leven[5)], dat toch alleen te leven mooglijk maakt. Er is in hem de schouwing van dien laatsten Griek, dien eersten middeneeuwschen mensch, van Plato, en zij is er ook waar hij zijn Beatrice aanziet als meer dan eindig schepsel, als zij hem wordt de reeds verheerlijkte, die hem ten hemel voert. Het is, als in het Gastmaal, de vlucht van het vergankelijk schoone tot de absolute schoonheid zelve, het is gelijk bij Augustinus, de Platonicus, de stijging van de schoone dingen dezer wereld tot de ‘Pulchritudo, tam antiqua et tam nova’, de opgang uit de diepte, waar toch een bode haar zoete woorden draagt, langs zonnen en planeten naar het nooit-geboren Licht.

Nog is zij vóór ons, het kind in bloedrood kleed, nog is hij vóór ons wiens ‘geest des harten’ heftig wordt om haar, wiens ‘geest der oogen’ juicht, wiens ‘geest der spijziging’ nu weenen zal om komende minnesmarten, want voortaan is de Liefde hem tot heer; en straks, als zij gestorven is, als gebroken is dit wonder, daagt voor zijn blikken, de diep-schouwende, in Haar gestalte de goddelijke Werklijkheid. Want dit is de werklijkheid van het goddelijke, dat h e t z i c h o n t f e r m t, dat het is g e n a d e v o l; en de liefde tot een vrouwe is hier geworden tot dien a m o r i n t e l l e c t u a l i s, waarvan Spinoza de denker zou wezen, zooals Dante ervan de dichter was, en zooals zij enkel mooglijk schijnt in na-Helleensche eeuwen. Want van Hellas is het spel der minne bij Anakreon, is de liefdewaanzin in Euripides' Hippolytus; doch dat zij wordt een stijging tot het Eene-Godlijke, dit wist, na Plato, dien ongriekschen Griek, een Dante; dit heeft ook Goethe in zijn slot tot Faust bedacht. Nu daalt de ziel, ‘in 's levens woud verdoold’, in tot zich zelf; en, zooals de Mystiek hare s t a t e n heeft, zijn hier de sferen: die van de Hel, waarin het hart inzichtig wordt van eigen mooglijkheden, van eigen zondeaanleg, omdat het voert Virgilius, dat is: de kennis; die van de Loutering, den opgang en het doen, waar gebroken wordt, in 's dichters binnenste, de wil der zeven zonden; die van het Paradijs, waar de mensch gebaad is in den vloed van Lethe en Eunoe, hooger,

1) Men denke aan Rossetti's gedicht: Dante at Verona.
2) ‘Nunquam revertar’.
3) ‘Come e duro callo’.
4) ‘Se tu segui tua Stella’.
5) ‘Vita Nuova’.

hooger dan planeten en vaste sterren, langs het Primum mobile, tot het gebied van onvergankelijk Licht. En daar, waar Beatrice heenvoert, ontdekt zich de Drievuldige Roos, het mysterie van het goddelijke, dat wezen is van 's dichters eigen wezen, en dat is het Eind van zijn tocht, maar toch ook het Begin: want uit Ontferming was het, uit diviene Liefde, dat tot hem kwam de Mantuaan, dat hij ontmoette Cato, dat hem zijn Beatrice leerde. Zoo is hier het epos der christelijke geslachten - van de ellende, de verlossing, de dankbaarheid - zoo is hier het diep menschlijke ‘the mystic unfathomable song’.

Op Dante is dit werk van Hauvette een uitmuntende inleiding. Veel kennis is erin tezaamgebracht. Moge het ten onzent meerderen brengen tot de studie van die ‘stille stem van tien eeuwen’. Want wij hebben haar noodig, deze stem, zij is eene in de rij der geroepenen die ons doen hooren de muziek der eeuwigheid. Zooals er een glans der lente is, een Germinal, en het hart zegt - als in het Hooglied: ‘sta op mijn vriendin, mijne schoone, en kom’, én een zomerweelde van bonte, geurige bloemen, én een herfstgoud dat om de moede boomen voor slag van hagel rilt, en dan een winter weer en diepe, diepe winternachten, en zooals in dit alles schoonheid is, die er de kunstnaar uit voelt, en hij zegt ze weder in melodie of kleur of sprake - zoo - en sterker nog - is veelvuldig het Leven, en het heeft zijn lach van Rabelais en zijn De Profundis, zijn Kermis der ijdelheid en zijn Avondmaal, zijn blanke kinderhanden en de bloedbevlekte handen die haar

koning in den slaap vermoordden[1]; het Leven, het heeft zijn tuin waar Epicurus met Leontion en met Ternissa wandelt[2], maar het heeft ook zijn tuin waar de dooden slapen, en zijn tuin waar de Zoon des menschen wordt verraden met een kus. En omdat het zóó veelzijdig is, zijn zij ons allen noodig, de zieners en de dichters, die iets van zijn woorden grepen. Van hen zal Dante ons een der grooten zijn, omdat zijn hart zoo diep is als de eeuwigheid en zijn woord als de 'zoete maatgeluiden' zijner Vrouwe, en zijn Divina Comoedia een droom én een gebed.

Dr. H.W.PH.E.V.D. BERGH V. EYSINGA. ZUTPHEN.

Uren met Schopenhauer. Een keur van stukken uit zijne werken, vertaald en van een inleiding en aanteekeningen voorzien door Dr. B.H.C.K. van der Wijck. (No. 1 der Boeken van wijsheid en schoonheid). - (Uitgave Hollandia-Drukkerij, Baarn).

Door alle godsdiensten is het gezeid, dat de wereld in den booze ligt, dat de ziel verlost moet worden van dit tijdelijk leven om het Eeuwige te vinden. En de philosophie, die w e e t wat het kinderlijk gelooven v o e l t, heeft niet minder geleerd dat er een uitweg zijn moet uit 'deze aardsche banning', en die was haar het bewustzijn van een goddelijke sfeer, een Ideeënrijk in Plato's trant, of die was haar het besef dat dit eindige een droombeeld is, en misschien ook het oneindige; dat er niets is dan de waan die doorschouwd moet worden en dan vlucht als een spooksel: hier hebt gij de metaphysika van Indië, die bij Spinoza en bij anderen in het Westen wederkeert. Want de denker worstelt met het mysterie van het leven, onpersoonlijker dan de religieuse mensch, wien het voor alles is te doen om ethische bevrijding, die zuiver staan wil in het licht van zijnen God - de denker zoekt de harmonie van alles, duldt niet dat zoo vaag zijn de contoeren van de logische structuur der dingen, en gelijk de kunstenaar naar schoonheid zoekt, de religieuse held naar heiligheid, is hier bij hem de wijsheidsdrang die aan het artistieke is verwant. Nu schijnt dit wel niet zoo, want er zijn dorre philosophieën in de wereld. Maar er zijn eveneens ongenietbare stichtelijke boeken en er zijn uiterst vervelende kunstproducten, doch de echte religie en de echte kunst doen in elk harer uitingen de harten medetrillen in prachtige bewogenheid. Als philosophen spreken is dit minder het geval, omdat bij hen het bewuste overheerschend is. Omdat de aandoening is verstild, omdat de geest is absoluut geworden, d.i. zich losgemaakt heeft van zijn eigen, voelend zelf. Maar men bedenke wel dat ook de kunst heen is over het onmiddellijke, dat niet alleen de tooneelspelende artist een rol vervult: dat dit zich verplaatsen in zekere toestanden en stemmingen karakteristiek is voor den dichter, en dit beteekent dan toch een betrekkelijk los zijn van het affect, waardoor de poëet in de buurt komt van den philosopheerenden mensch. En ook de religieuse ziel prijst als iets zeer uitmuntends dat zij 'in God is stil geworden'. Kortom, er is overeenkomst en verschil tusschen den philosooph, den heilige en den kunstenaar, en zij behooren bij elkander als kinderen van een zelfde goddelijk huis; zij zijn de uitverkorenen en de verdoemden tevens, uitverkoren omdat zij kennen de harmonie der Eeuwigheid, maar ook verdoemden, omdat die harmonie verscheurd is en de scheur gaat door hun eigen arme hart. En zooals men het den grooten dichter aanhoort dat hij heeft gezeten waar de gedachten varen als vrije zomerwinden, en zooals de stem der heiligen vol van muziek is en in orgeltonen wijsheid zingt, zoo

1) Macbeth.
2) Walter Savoge Landor.

is de philosooph ontroerd als de kunstenaar en devoot als een kindeke, en dan is hij ook de Titan nog die in zich draagt de energieën van de door hem bekampte goden.

Zulke denkers zijn zeldzaam, ik geef het toe; maar een van hen is Plato geweest, en een ander Nietzsche, en een heel voorname Schopenhauer. Geen heeft als hij de tragiek van het leven beseft. Dat de w i l de kern is der wereld en dat hij eeuwig jaagt naar bevrediging en deze komt niet, want kan niet komen, omdat zij het tegendeel is van den onrustigen wil. Totdat de ziel inkeert tot zich zelf, totdat doorschouwd wordt de waan, totdat het willen zich wegwendt van het aanzijn tot het niet en in het onbewuste de verlossing vindt. Men vit niet meer bij hem, die dús het leven peilde, wiens denken ethisch was bij uitstek, als hij soms in zijn methode heeft gefaald. Men ondergaat den doop tot geestelijke loutering als men Schopenhauer nadert.

Daarom is het een uitmuntende gedachte geweest voor een breeder publiek dezen wijsgeer meer toegankelijk te maken (dan hij natuurlijk krachtens zijn aard als wijsgeer is) door het samenstellen van een bloemlezing uit zijn werk. Prof. v.d. Wijck, hiermede belast, heeft zich uitnemend gekweten van zijn plicht; hij heeft zijn ‘Uren met Schopenhauer’ verduidelijkt door een inleiding en door aanteekeningen tusschen den tekst en aan 't slot van zijn boek. Dat het vele lezers vinde!

Dr. H.W.PH.E.V.D. BERGH V. EYSINGA.

Het voortbestaan van den Mensch. Een studie over een niet erkend vermogen in den mensch, door Sir Oliver Lodge F.R.S. Geautoriseerde vertaling uit het Engelsch door A.J.J. Hattinga Raven. - (Theos. Uitg. Mij. Amsterdam).

In de eerste afdeeling van dit boek geeft de schrijver aan wat de oorsprong en wat het praktisch werk is van de Vereeniging voor psychisch onderzoek, in de tweede en derde wordt gehandeld over telepathie, gedachtenoverbrenging, helderziendheid, terwijl de vierde zich verdiept in voorbeelden van Automatisme en Luciditeit.

Aan het slot komt Lodge tot de conclusie dat de bewijzen voor het voortleven van den mensch steeds talrijker zijn geworden, ja dat dit voortleven heden ten dage schier onloochenbaar zeker is. Er is na den dood continuïteit: wat de mensch werkelijk bezit aan geheugen, beschaving, opvoeding, gewoonten, karakter en genegenheid, blijft behouden, wat hem ontvalt is enkel het bijkomstige, als lichaamspijn, en aardsch bezit.

Er zijn altijd nog velen die in het probleem der onsterflijkheid i n d e z e n z i n belang stellen. Ik zeg: i n d e z e n z i n, want in hoogeren zin doen wij het ook, beseffende dat niet het ruimtelijke en niet het tijdelijke, dus niet het vergankelijke, het ware is, maar dat in alle dingen de Idee leeft, het goddelijk Denken en het goddelijk Willen, en deze sterft niet, en zij is ook in ons. Of: wij zijn functiën van die Idee, de functie gaat voorbij, wat in haar werkt is eeuwig. Hoe zou de mensch dan kunnen ontkennen, dat hij een eeuwig wezen heeft? Hoe zou hij zich niet interesseeren voor een philosophie die tot taak heeft hem dit wezen te doen vinden?

Maar wat voor de velen, op wie ik doelde, belangwekkend is, is iets anders: het is de vraag naar p e r s o o n l i j k v o o r t b e s t a a n. In een cultuur als de onze, waarin het individu wordt overschat, waarin men los is van de substantie, wijl men zich niet voelt gedragen door het algemeene, in zulk een cultuur beeft men terug voor den dood als het einde van het eindig schepsel en verlangt de zekerheid dat men individueel onsterfelijk is. Vandaar de belangstelling in de Reïncarnatieleer der Theosophen (zonderling genoeg tot dit oogmerk ontleend aan Hindoes, die juist niets liever wenschten dan niet voort te leven, het Nirwana in te gaan), vandaar ook de aandacht die men in zekere kringen schenkt aan de gewaande onthullingen van het planchet of van den tafeldans. En zulke menschen zullen zich gretig naar dit boek uitstrekken, dat hun de onsterfelijkheid - zoo meent men - zij het dan niet bewijst, dan toch waarschijnlijk maakt. Bevoegderen, geleerderen dan dezen vinden in de hier gepubliceerde feiten de hun reeds van elders bekende hoogstmerkwaardige werkingen van dat onderbewuste, dat dieper ligt dan de begrenzingen van ruimte en tijd, dat aan den arbeid is in het instinct van dieren (en van planten), in de Naturheilkraft, in het plastisch vermogen hetwelk de levende lichamen formeert, en dat op eigenaardige manier nu ook wel den geest vrij maakt van zijn natuurlijke belemmering, zoodat hij heenschouwt in de verte en tuurt in het verleden en de toekomst grillig, zonderling, maar niettemin verstaanbaar, omdat die geest gegrond is in het Eene, dat geen beperking kent, dat hier is en elders, dat is en was en wezen zal.

DR. H.W.PH.E.V.D. BERCH V. EYSINGA. ZUTPHEN.

Reisbeschrijving

Van Texas naar Florida. Reisherinneringen, door Hugo de Vries. Met talrijke illustraties. (Haarlem, H.D. Tjeenk Willink en Zoon).

Naar Amerika gegaan om bij de opening van een nieuwe Universiteit ‘The Rice-Institute’ een tweetal voordrachten te houden, heeft de schrijver een bezoek gebracht aan Florida, om dit uit een plant- en landbouwkundig oogpunt te leeren kennen, en ook voor enkele dagen Cuba bezocht. Wat op die reis gezien en gehoord is, de indrukken toen ontvangen, alles is beschreven in een boek dat een zeer aangenamen indruk maakt bij het doorbladeren en dat bij het lezen boeit. Men benijdt den schrijver de gave om in betrekkelijk korten tijd zooveel goed te zien en goed op te merken en dat in een zoo klaren vorm te kunnen weergeven, dat ieder van zijn reisverhaal leeren en genieten kan. Talrijke illustraties dragen er veel toe bij om ons een indruk te geven hier van de grootschheid der natuur, daar van den rijkdom van den plantengroei, elders van de ondernemingsgeest van de Amerikanen, die reusachtige gebouwen oprichten ter beoefening der wetenschap en kilometers lange bruggen bouwen om verschillende plaatsen met elkaar te verbinden, zooals b.v. het Long Key Viaduct van 4 K.M. Het is niet mogelijk in de kleine ruimte die mij in dit tijdschrift voor deze aankondiging kan worden afgestaan, een denkbeeld te geven van den belangrijken inhoud; wat wij lezen over Alabama, Mississipi en Louisiana, Texas, Noord-Florida en Zuid-Florida, elk hoofdstuk geeft zooveel wetenswaardigs en belangrijks, dat er kolommen over te vullen waren. Ik noemde daar het reuzen-bouwwerk van 4 K.M. waarover Prof. de Vries aan het einde van zijn reis in Key West is gekomen, het laatste van de reeks der koraaleilanden van Florida, die met Soldier Key tegenover Kaap Florida begint. De haven van Key West was vol Sargasso-wier, een fijne bruine plant, die overal aanspoelt waar

de kust daartoe vlak genoeg is, en gesteelde ronde blaasjes draagt, zoo groot als bessen. Dit wier vindt men in hoofdzaak in de Sargasso-zee in den

De royal palm of Oreodoxa regia
Uit: de Vries, Van Texas naar Florida

Atlantischen Oceaan, waarheen de zeestroomen het voeren, van welke de meest bekende de golfstroom is die uit de golf van Mexico langs Florida naar het noorden gaat en dan den Oceaan oversteekt, om langs de kusten van Engeland en ons vaderland verder te gaan. In die Sargasso-zee is het water in rust en juist daarom hoopen zich daar de drijvende wieren op. Gelegen tusschen Florida en de noordwestelijke kusten van Afrika, is zij omgeven door een breeden elliptischen stroom, aan de zijde van den aequator van oost naar west gaande, aan de noordzijde van het westen naar het oosten terugkeerende. In 1770 werd aan dezen stroom de naam golfstroom door Benjamin Franklin gegeven. Hij komt uit de golf van Mexico en ontstaat daar uit andere stroomen, die in die golf binnenkomen; gaande tusschen Key West en Havana door, wordt hij een statige breede stroom, waarvan de overtocht per stoomboot acht uren duurt. In meer noordelijke richting gaande wordt hij smaller en dieper, tot op den bodem toe 1000 Meter. Die enorme watermassa, grooter dan die van het water van alle rivieren der wereld samen, voert ons de warmte uit de golf van Mexico toe, aanvankelijk zóó snel stroomend dat zeilschepen er dikwijls niet tegen in kunnen varen ook bij vrij gunstigen wind, later zich verbreedend en minder diep wordend, afnemend in temperatuur en in snelheid. Krachtig en machtig begonnen, is dit groote natuurverschijnsel allengs zacht en weldadig geworden.

‘De straat van Florida is omstreeks 60 Kilometer breed en hier en daar belangrijk breeder. Per uur vervoert de stroom negentig billioen ton water. Deze hoeveelheid water, die dus in één uur aan een bepaald punt voorbijgaat, bevat in oplossing zooveel zeezout, dat, als men het kon uitdrogen, alle schepen der aarde niet voldoende zouden zijn om het te vervoeren. Staat men aan de kust, of vaart men over den stroom, dan is de indruk niet zoo machtig als die van een rivier of van een berg, zelfs niet als die van de Niagara, maar als men den invloed van dezen stroom op het klimaat der aangrenzende landen nagaat, dan ziet men dat hij van veel grootere beteekenis is. Bedenkt men daarbij, dat het de golfstroom is die voorwerpen uit Amerika op de kust van Europa werpt, en die daardoor in den geest van Columbus het eerst het denkbeeld van een groot land in het westen deed ontstaan, dan ziet men tevens dat uit een geschiedkundig oogpunt de ontdekking van Amerika als een gevolg van dien stroom mag beschouwd worden. De kleine Sargasso langs de kusten van Florida opende dus ons oog voor de grootste verschijnselen in de natuur en in de menschelijke geschiedenis’.

Hiermede eindigt het boek, dat door niemand onvoldaan zal worden neergelegd, integendeel den lezer vervult met een gevoel van dankbaarheid jegens den geleerden schrijver, die ons zooveel belangrijks heeft doen kennen uit de nu nog voor velen onbekende nieuwe wereld in het verre westen.

Dr. CALKOEN.

Per auto, door Cyriel Buysse. - (Bussum, C.A.J. van Dishoeck).

Het schrijven kost Cyriel Buysse blijkbaar al even weinig moeite als het besturen van een auto. Ergens, den tocht met de auto door Frankrijk met Maeterlinck aan 't rad beschrijvend, vertelt hij hoe ze bandenpech hadden. Dan volgt de ruiterlijke bekentenis, dat ze allebei eigenlijk dilettanten, geen deskundigen zijn waar het geldt de techniek van de auto.

De spoorweg naar Key West. De stalen viaduct van Pingeon Key Bridge
Uit: de Vries, Van Texas naar Florida

Nu, met de techniek der schrijfkunst is Buysse opperbest bekend. In tal van boeken, die haast alle min of meer uitgebreide vertellingen waren, heeft hij dat bewezen. En die techniek, hij heeft ze spelenderwijs zich eigen gemaakt.

Praatproza te maken heeft... was het niet van Deyssel?, den meesten Franschen romanschrijvers van dezen tijd verweten. Praatproza zouden we ook de taal kunnen noemen van boekjes als het voor me liggende. Maar ... slechts vergelijkenderwijs, in tegenstelling met moeizaam bestreefde woordkunst b.v.

Dat Flaubert, dat de Goncourt, dat Fransche dichters, klassiek, schoon modern, ook dit als ideaal stelden, (en met welken uitslag bereikten!), dat deze leden aan de ‘maladie de la perfection’, verhindert niet, dat het uiterste impressionisme, tot ‘woord’-kunst verbrokt of verfijnd, een bijzonder-Germaanschen geur heeft. Beluister het radde, vurige, het wel-sprekende spreken van Romanen, ge hoort zinnen, waarbij het woord door den krachtigen polsslag van het rhythme wordt gedragen en tot perioden versmolten. Hoor dan den Germaan: zijn rede blijkt in woorden te versplinteren. Staat ge tegenover een landgenoot: onze hooggeroemde stiptheid en reinheid blijkt met de beplassing van de steenen voor eigen deur uitgeput. Bij hem van rhythme geen spoor, van zinsbouw, hoe eenvoudig ook, nauwelijks. Praten doen we, traag en stijf en slordig.

Nu, op dit praten lijkt Buysse's schrijftrant allerminst. Te deksel, wat leest dit aangenaam. Charmant, het is niet anders. Wat u slag op slag goedkeurend-verblijd als iets lieflijks herkennend doet hoofdknikken; wat, pittig en gedistingeerd, vol frissche teederheid, telkens uw lippen bij het lezen tot een zachten glimlach plooit, het is een kijk op de natuur, het is een wijze, van een naieve argeloosheid en forsche avonturenlust tevens, om zich in het leven en zijn lot te verheugen, het is, kloek en spontaan, een bad in alle schoonheid, die ons omringt en in de verte is te genieten, als onzen stugger, trager landaard nauwelijks eigen is.

‘'t Riviertje zelf heeft zijn eigen, geheimzinnig leven in dat klein milieu. Het komt van verre en gaat ver heen. 't Is als een aangename, maar wel zeer haastige reiziger, die hoegenaamd geen tijd heeft zich daar op te houden’; of:

‘... 't Rood lantarentje van den achterwagen, een droevig, kwijnend lichtje, dat als een tanend bloedspatje, door 't sombere van den nacht al gauw wordt uitgeveegd’.

Van dit soort opmerkingen is het boekje vol. Korte notities, vlot opgezet als de laatste, pittige toetsen op een akwarel, die het stuk het frissche, kantige en sprankelende van het leven geven. Schijnbaar kunstloos gedaan, hoort ge daarin toch, als stroomde er een van die gretig door Buysse bespiede beekjes onder, het eigenaardig vloeiende rhythme, die ‘rimpeling van het geluid’, waaraan ge den kunstenaar herkent. Den schrijver van het zuiverste water, wiens proza ook klaar en frisch

en lavend is als een teug uit een beek op een heeten en stoffigen dag.

Erkenne men dus de van zelf sprekende beperktheid van Buysse's talent met het genot, dat binnen die perken zijn beminnelijke openheid schenkt.

H. VAN LOON.

Romans en novellen

Filiep Dingemans' Liefdeleven. - De gelukkige Echt van M. Dingemans, door André de Ridder. 2 dln. ('s-Gravenhage, L.A. Dickhoff Jr., 1911-1912).

> Gresset se trompe, il n'est pas si coupable!
> DE VOLTAIRE.

Het is geen gemakkelijke taak te schrijven, objectief en eerlijk, over een soort van literatuur die u antipathiek is.

Deze twee boeken zijn ‘literatuur’ in de slechte beteekenis, meenen wij. Niet terwille van de zware, onnederlandsche phrasen, evenmin om de onaardige en soms grappige uitdrukkingen (waarvan een onzer jonge dichters een bloemlezing heeft verzameld) maar om het gewilde, om het onechte wekt het werk onzen tegenzin.

Mijnheer Dingemans en zijn decadente vrienden zijn jongens, ware jóngens, wier daden en levensgang voor den schrijver zeer belangrijk mogen schijnen, maar ons weinig interesseeren. De echte wereld met haar vreugde en ellende roert ons heel anders dan het lot dezer door literatuur vergiftigde menschjes. En deze menschjes zijn katholieke jongens, die hun geloof meenen te hebben verloren, zich zeer goddeloos, zeer onzedelijk achten en genieten van de ‘zonde’. De zonde is voor hen nog griezeliger, nog zwarter en feller dan voor elk ander gewoon mensch! Men leze maar de rhetoriek zonder kleur noch proportie waarmede op blz. 65 de zinnelijkheid wordt opgehemeld. Na al de phasen van het liefdeleven doorloopen te hebben (in het 1e deel) is Filiep juist zoover gekomen als Werther aan het eind zijner dagen. Maar de Werther van dezen tijd, die den smaak van alle leven en zonde leerde schatten, heeft wel een overladen maag van het leven, peinst wel over zelfmoord maar... 't is geen ernst meer.

Twee lange maanden zoekt hij en trouwt dan maar. En na deze oplossing gevonden te hebben ‘lachte hij nog zoetelijker!’ Doch het huwelijk is evenals het liefdeleven een mislukking. Het tegenovergestelde ware toch wel een godzalig toeval geweest.

De heer J. Lhonneux in La Revue Germanique schreef in een paar woorden, waarvan wij ook al het gunstige gaarne onderlijnen, de juiste beoordeeling: ‘Dans ses deux dernières oeuvres: Filiep Dingemans' Liefdeleven et De Gelukkige Echt van Mijnheer Dingemans, André de Ridder n'a tenté rien moins que de tracer le tableau complet de l'amour (juvénile et conjugal) dans ses stades successifs. Si l'ambition littéraire d'André de Ridder est très louable, son oeuvre mérite pourtant plus de critiques que de compliments. Son livre, malgré ses attitudes précieuses et recherchées, manque de distinction et de finesse. Les

quelques aventures auxquelles nous sommes conviés à assister sont contées sans art, sans profondeur ni relief.

Répétons pourtant que la tendance de cet écrivain, qui apporte un peu d'idées et de sensations du dehors dans une littérature trop exclusivement provinciale, est digne d'encouragement'.

Wat wanorde heeft de literatuur hier verwekt!

Wat curieuzen invloed hadden hier Jean de Tinan, Laforgue, Wilde, e.a. In het tweede boek (blz. 20) vinden wij als een oprechte bekentenis het volgende:

> 'Hij had tot dan toe meer het idee der liefde, haar gevoel, genot en wee bemind dan wel een eigenlijke vrouw, eenvoudig menschelijk schepsel lijk hij, dat met hem en naast hem moest groot worden door hun beider hartstocht. Als voorwendsel hadden de meisjes hem gediend en hij had zich laten dwingen in zijnen al te avontuurlijken minnehandel door eene veel te opzettelijke tragiek. Hij had, in den grond, zijn leven verliteraturiseerd, hij had maskers gedragen, had gefantaseerd met de liefde, gegoocheld met zijn gevoel, hij had den dandy uitgehangen en den dilettant gespeeld; hij had zich niet trouw gegeven in eene volledige overgave van zijn gansche wezen, vrij opengezet; hij had nooit recht simpel met een vrouw omgegaan, spontaan naar haar gekeerd, en onbedacht en voorzorgenloos haar de gave van zijn ziel gedaan. Zijn vroeger liefdeleven was geweest: een groei van cultuur, een verscherping van intellectualiteit, een aanpassing van literatuur, een virtuositeit van zelfontroering. Hij bekende het thans schaamteloos en dierf aan zich zelf voor een aanzienlijk deel de schuld van zijn liefdefailliet wijten. De liefde was langs hem voorbij gegaan zooals voorbij alle menschen, maar hij had ze niet kunnen zien, te veel bekommerd met zijn eigen emotietjes en hij had scheel gekeken op zijn eigen weerspiegeling'.

De geblaseerde houding (dl. I dwaze rede over decadenten) van dit werk beantwoordt daarbij niet aan den geest van de jongst-gekomenen, die een drang en een haast om te slagen vertoonen, een strijdend opdringen in het licht der bekendheid, kinderen zijn van den tijd van vliegtuigen en auto's, lichtreclames en groote speculaties.

Toch voelen wij wel dat De Ridder iets anders betracht, dat wij waardeeren: persoonlijkheid. Maar zijn persoonlijkheid is te bont, is samengesteld uit menigvuldige erfenisjes. Wanneer hij onzuiverheid en overdrijving zal hebben leeren weren, wanneer hij zijn geleend goed zal schiften van eigen zwaar gewonnen bezit, dan zal de oppervlakkige ijdelheid van klaterliteratuur, het belang

van bagatellen en preciositeiten vervallen, maar dieper en met inniger kracht zal dan een mensch tot ons spreken met een eigene ziel. Wellicht dacht de jonge schrijver, zooals Van Langendonck eens schreef, dat: ‘De gekste excentriciteiten voor het oogenblik beter zijn in onze poëzij dan het flauwhertig gezannik, dat den geestestoestand van ons volk niet meer weerspiegelt...’ en sprak hij te haastig zijn woordje mee in het koor der jonge Vlamingen.

Wij verwijten het hem niet, deden het hem misschien voor! ... Maar de waarheid over zijn werk (volgens ons geweten) zal hem in de toekomst meer dienen dan nietgemeende en goedkoope waardeering of beleefd stilzwijgen.

Karakteristiek en voorzeker het beste uit dit werk noemen wij intusschen den derden en vierden brief (dl. 1 blz. 40 tot 56), waarin men gewaar wordt welken nieuwen weg De Ridder uit wil en waar hij toont bekwaam te zijn ons eens te verrassen met gaaf werk.

LODE BAEKELMANS.

Isola Bella, door Emma van Burg. - (Uitgave P.N. van Kampen en Zoon, Amsterdam).

Dit nieuwe werk van Emma van Burg wekt, nu ik het ten einde toe heb gelezen, geheel en al den indruk van een buitenstudie zooals vele schilders die maken. Een proeve tot navolging der feiten van het leven, een trouw beeld van de meest alledaagsche werkelijkheid, zonder veel voordrachtkunst verteld, een nuchter relaas, dat wellicht na veel denken en voelen tot een schoone voorstelling zal kunnen groeien. Zooals Emma van Burg haar werk aanbiedt is het geheel en al en niet meer dan buitenstudie. Gelijk de gretige koopman de buitenstudies der Haagsche meesters thans in gouden lijsten steekt, als voldongen kunstwerken presenteert, heeft deze schrijfster om de verzamelde aanteekeningen een boekband gelegd. Als boek, als afgerond geheel, als compositie van het leven, als vrucht die gegroeid en gerijpt is en van rijpheid viel, wil de schrijfster haar notities beschouwd zien. Deze overschatting is 't gevolg daarvan, dat Emma van Burg het eigenlijke wezen van den roman voorbij ziet. Want is niet de roman een opbouw, een kleurige veelheid van feiten welke, op zichzelf nuchter en zakelijk, de verbeelding des kunstenaars als hartebloed noodig hebben - om tot één organisme te worden.

Emma van Burg heeft, wellicht gansch getrouw naar het leven, van een groep jongens en meisjes uit de burgerklasse van Texel verteld. Begrensd als het kleine eiland-wereldje zelf waarvan Den Burg het brandpunt vormt, is de horizon van de Geertjes en Betjes, Grietjes en Jannen. Zelfs Anne-Imme, de heldin van het boek, met buitengewone onderscheiding door de schrijfster behandeld, is toch wel een heel weinig belangrijke menschverschijning. Heeft de schrijfster een indruk wenschen te geven van het saaie leven dezer Texelsche jongens en meiden, van hun boersche lompheid, vermengd met quasi stadsmanieren, ze is er in geslaagd. Volkomen! Men voelt zich in dit boek midden onder de barbaren. De objectiviteit van haar blik bleek zelfs geen greintje humor te gedoogen, waartoe de stof zich zoo bij uitstek hadde geleend. Tot ernst maant de schrijfster in haar omstandig, zelfs langdradig uitspinnen der weinig varieerende Texelsche koffiedrinkerijtjes. En wint nu in deze eentonigheid van beschrijving de karakterteekening aan diepte? Stellig niet. Een ontroerende analyse van zieleleven komt in het gansche boek niet voor.

De dagelijksche onnoozelheid dezer dorpszeden is allerminst aangegrepen om des te sterker, in contrast daarmee, het lijden van een eenzaam hart weer te geven.

Ik denk hier aan Herman Bangs: Aan den weg, aan Erens' onvergetelijke Berbke, aan Goudsmits: Moeder Zijpe's jaardag, alle verhalen van allereenvoudigst leven, waarin een menscheziel zich beweegt.

Doch in deze meesterstukjes is wel degelijk de levensstilheid factor van ontroering. In Herman Bangs: ‘Aan den Weg’ klinkt door het verlaten leven van het vrouwtje des stationschefs, de zware tragiek van dit stervend hart. In Isola Bella kwam hiervan niet veel terecht. Kan het ook liggen aan het lompen menschenras van het eiland? waar romanstof aan verspild lijkt?

ALBERTINE DE HAAS.

‘Geef ons heden ....’, door Jeanne Reyneke van Stuwe. (Uitgave L.J. Veen, Amsterdam).

De moeilijke strijd van het schijnbaar éenvormige gezinsleven van arbeiders, dat toch zoo vol variëteiten blijkt, is het onderwerp van eenige vertellingen van Jeanne Reyneke van Stuwe.

Deze zijn onder den verzamelnaam: ‘Geef ons heden’, waaraan men het dagelijksch brood mist, zonder verder afzonderlijke benamingen bijeengebundeld. De afwezigheid van titels geeft een oogenblik verwarring. Ik las aan het eerste verhaal, dat den breeden opzet heeft van een roman, aanvankelijk het volgende vast, begeerig naar een terugkeer van de menschen wier leven zoo dicht bij was komen te verrijzen. En dan was ik al in het tweede leven van arbeidersleed, in dat van den stillen, deemoedigen kantoorbediende, die, werkloos thuis liggend bij een getrouwde zuster,

door de bitterheid van 't genadebrood gedwongen wordt toe te grijpen bij elk baantje dat openkomt. Tenslotte opperman wordt, steenkruier. En 't ook dàn niet kan harden....

Wat is er een liefs in deze vertelling van den deemoedige! In diens genegenheid voor het zusters kind, de eenige voor wie zijn wezen nog iets beduidt, de eenige die zijn zachtheid niet als zwakheid ziet!

Daar volgt op het verhaal van het preutsche meisje, méér dan arbeidersdochter, minder dan burgerjuffrouw, die, huishoudster bij een stijven degelijken vader, tegen die dorre deugd zich keert, vrijheid wil. En ten slotte, uit achting voor zijn levensleed, uit liefde tot den vader, zich weer neerlegt bij het saaie leven: de vleugels vouwt en berust in de kooi.

De volgende schets vertelt van een luchtkasteelenbouwer en van den financiëelen ondergang van den bescheiden fantast.

Een mésalliance dan. Een nette arbeidersvrouw die onmachtig moet aanzien hoe haar zoon in een Jan-Steen huishouden trouwt. Het verhaal van de bruiloft, van de ergernissen der moeder om het ongemanierde gedrag van de bruiloftsgasten die de spijzen maar wegkapen:

''t Ga hier toe as in de oorlog, juffrouw', zegt er een tegen de moeder. En deze, in een leedgevoel dat tobt om den zoon en toch tegelijkertijd de feilen der aangetrouwde familie zoo groot mogelijk wil zien, vindt een wrange vreugde in dergelijke opmerkingen, in die ongemanierdheid zelf, die toch met de dienovereenkomstige zeden den ondergang van haar zoon voorbereiden. Ook de andere verhalen, hier niet genoemd, hebben in hun beknoptheid het breede van voordracht, waaraan men de zeer knappe schrijfster herkent. In langen tijd heb ik niet zulke mooie vertellingen gelezen. Moge de schrijfster mijn groet van dankbare lezeres willen aanvaarden!

ALBERTINE DE HAAS.

□ A.W. Sijthoff †

Gelijk de dagbladen reeds mededeelden overleed den 29^{en} Juli j.l. op zijn landgoed te Feldafing bij München de bekende Leidsche uitgever A.W. Sijthoff, een der grootste en eerbiedwaardigste figuren in den Nederlandschen boekhandel, wiens roem tot verre over onze grenzen reikt[1)].

In het Nieuwsblad voor den Boekhandel schrijft de uitgever J.H. Kok te Kampen een van eerbied en diepe genegenheid getuigend artikel, waaraan wij het volgende ontleenen:

> Waar een man heenging, die in ons vak zulk een belangrijke plaats innam als de heer Sijthoff meer dan de helft eener eeuw deed, - is zelfs een reeks van artikelen niet bij machte, ook maar eenigermate een juist denkbeeld te geven van wat deze doode is geweest en heeft gewrocht voor den Nederlandschen Boekhandel en den Nederlandschen stam. Van wat hij meer dan zestig jaren lang heeft gedaan voor de Nederlandsche Letterkunde in 't algemeen, en voor den Boekhandel en

1) Wij verwijzen naar het uitvoerig artikel, dat de heer D. Smit onder 't hoofd 'Onze Uitgevers' in No. 2 van den 4en jrg. van Den Gulden Winckel aan A.W. Sijthoff heeft gewijd. Men vindt daar tevens een uitmuntend portret van den overledene.

de Journalistiek in 't bizonder. Daarvoor zou noodig zijn een herdruk van het belangwekkende boek ‘Een veertigjarige Uitgeversloopbaan’ in 1891 verschenen, doch aangevuld tot op den huidigen dag en opnieuw uitgegeven onder den zeldzamen titel: ‘Een Uitgeversloopbaan van bijna 63 jaren’. Maar onder den indruk van den zooeven ontvangen overlijdensbrief, voel ik mij gedrongen bij de lijkbaar van dezen doode een eerbiedig woord van nagedachtenis te brengen aan zijn persoon. Als een stille hulde aan welker uiting het hart behoefte gevoelt.

Ik had het voorrecht een paar jaren op zijn kantoor werkzaam te mogen zijn, en daar, met de schooljaren kersversch achter den rug, kennis te maken met de eerste beginselen van het vak, dat ook mij van der jeugd onweerstaanbaar heeft aangetrokken.

De heer Sijthoff was toen een man van bij de zestig jaren, en reeds een groot deel des jaars buitenslands, in zachter klimaat, doorbrengende. Het was in de jaren toen de heer Frentzen Sr., staande in zijn volle, voortvarende kracht, de teugels van het dagelijksch bestuur voerde, overal en altijd tegenwoordig, de werkplaatsen vullende met zijn volle klankrijke stem, en alles beheerschende met forsche hand. In de jaren, toen op alles nog de stempel van den ouden tijd merkbaar was; van den tijd, toen de stichter met zijn geniale gaven zijn gebouw had opgetrokken, steen voor steen, laag na laag, totdat het was geworden een der eerste huizen van ons vak; maar toen tegelijkertijd in steeds sterkere mate werd gehoord het geruisch van den nieuweren tijd, van den tijd zooals wij thans de firma Sijthoff kennen, met zijn steeds omvangrijker wordend en in beteekenis winnend fonds, zijn nieuwe werkplaatsen, zijn nieuwste machines, zijn nieuwere installatie. Zeker, de tijdsomstandigheden waren den stichter gunstig geweest, bijzonder gunstig zelfs, maar niemand die het ontkennen zal, dat zonder dat bijzondere, dat karakteristieke, dat echt-Sijthoff-achtige, zonder zijn helder doorzicht, zijn juisten blik, zijn diepe kennis van menschen en toestanden, zijn aanpakkende durf, zijn voor niets staande ondernemingsgeest, zijn talent-vol in toepassing brengen van het ‘Alt yt Waek Saem’ - het huis Sijthoff niet zou zijn geworden wat het nu is.....

Het is nu meer dan 25 jaren geleden, dat ik bij hem werkzaam was, maar 't is nog of ik zijn voetstap waarneem, of ik zijn vriendelijk aangezicht met die sprekende, doordringende oogen zie, of ik zijn zachte stem hoor, of ik zijn hand op mijn schouder voel .....

En sinds dien tijd heb ik hem nooit meer gezien.....

Een groot man is den Boekhandel ontvallen.

Letterkundig leven uit de augustus-tijdschriften

De Wereld.

Jan Feith is het Boek-geschenk van de Nederlandsche auteurs aan hun Vlaamsche broederen zelf naar Gent gaan brengen. In ‘De Wereld’ schrijft hij o.a.:

> Ja, ik heb ze er maar zelf heen gebracht, omdat ik schier overdreven zorgelijk was geworden bij het transport dezer onwaardeerbare boek-verzameling, waarbij meer dan negentig percent onzer Noord-Nederlandsche schrijfsters en schrijvers, om niet te spreken van een groot aantal wetenschappelijke auteurs, hun werk hadden afgestaan. Wij hadden hun gevraagd, om elk één boek aan onze commissie te zenden, en in de circulaire - waarin we hadden gesproken van het afstaan van elks ‘laatste of liefste boek’ - was er de nadruk op gelegd, dat het hier niet het bijeenbrengen gold van zoo maar een boekwinkel-uitstalling, doch dat van elk auteur verwacht werd, dat hij in zijn boekgeschenk aan de Vlaamsche letterkundigen en taal-broeders zoude plaatsen zijn handteekening, en daarenboven, en vóóral, een opdracht, waaruit dan zouden blijken zijn gevoelens voor de Vlamingen.
> En dit hadden allen dan aldus beantwoord, met de toezending van een hunner boeken, en een elk had er zijn handteekening in gezet; ook hadden ze allen het denkbeeld sympathiek gevonden en daaraan uiting gegeven door het samenstellen eener opdracht, die natuurlijk bij elk wat anders was uitgevallen. Maar omdat er zulke kostelijke bij waren, was ik deze dagelijks groeiende bibliotheek, die ik tot de plechtige overhandiging onder mijn berusting had te houden, als iets uiterst waardevols gaan beschouwen; want in die maanden, welke aan de overhandiging vooraf gingen, ging er dan wel geen dag voorbij of er werd een nieuw boek door de post afgegeven; en als ik het met den eerbied, welke men voor het van een schrijver zèlf afkomstige boek te betoonen heeft, had uitgepakt, dan verlustigde ik mij telkens weer in de treffende opdrachten, welke daar op de eerste bladzijde van elk dezer boeken stond neergeschreven, in het handschrift zelve van den auteur....
> En het zullen dan ook deze stille getuigenissen zijn, die er voortaan bijeen blijven in de te pronk staande boeken van de eere-kast in de hoofdzaal van ons paviljoen op de Gentsche Tentoonstelling, welke haar blijvende waarde behouden moeten voor de Vlaamsche letter- en taalbroeders, tot een tijd, dat hun geheele Wereld-tentoonstelling tot puin en stof zal zijn teruggekeerd. Dan zal de getuigenis van deze letterkundige hulde blijven bestaan, in het hart van Vlaanderen zelf bewaard....

De Hollandsche Lelie.

‘Lees vóór gij oordeelt’ zet Anna de Savornin Lohman boven een stukje, waarin zij doet uitkomen dat het dwaas is, om, afgaande op de praatjes van de politieke vrijzinnige pers, zich dik te maken over het ‘onrecht’ den dichter Hauptmann aangedaan door het verbieden van zijn voor de stad Breslau geschreven Festspiel.

Er is bij mij geen quaestie van vooroordeel; maar ik erken nogtans volmondig, afgescheiden van de strekking van het stuk als zoodanig, dat het in elk geval gedeelten bevat, die, beschouwd uit een kunst-oogpunt, beneden alle critiek zijn, en den dichter ervan brandmerken als een rijmelaar van het ergste soort. B.v.:

> Tatsächlich beruht das heutige Stück,
> Auf Blutbädern und Schlachtenmusik,
> Grausigen Simmelsammelsurien.
> Diese Puppen hier sind die nötigen Furien

Van Blucher wordt het onderstaande op denzelfden rijmeltoon gezegd:

> Diese Puppe hat Kopf, Hand und Herz,
> Ist manchmal ein bischen Bramarbas.

En van Napoleon:

> Er kam nach Marseille und von da nach Paris,
> Wo ich dieses Püppchen hauptsächlich tanzen liess.
> Und es tanzte so proper und so flink,
> Dass bald ganz Frankreich im Kreise ging.

‘Leest men het in zijn geheel, dan krijgt men een bedroevenden indruk van het lage peil van gelegenheids-dichter waartoe de man is gedaald - enkel uit eerzucht en hebzucht - die in zijn jeugd zulke onafhankelijke, van nieuwe en mooie denkbeelden tintelende drama's schreef’.

De Hofstad

In een der laatste nrs. schrijft de redacteur A. Zelling over van Eeden's dubbel-drama ‘In kenterend Getij’. Hij vindt dit tooneelspel, dat wederom wordt voorafgegaan door een ‘voorwoord’ (brr) waarin de dichter zijn dramatische inventaris opmaakt en in scherp-spijtige bewoordingen de critiek zijn uiterlijk wansucces verwijt: wanhopig-slecht.

> Carl Spitteler dondergromt in zijn ‘Literarische Gleichnisse’: ‘Wat, smalen jullie dezen akker voor dor nadat je hem eerst vol vuilnis en steenen gesmeten hebt?’ In de nerveuze bui van zulk een ingebeelde aanklacht lijkt dit nieuwe opus van Van Eeden wel geschreven. Mijn hemel, van Eeden, bezweer dien vervolgingswaanzin en laat u door welwillender vrienden dan ge in mij en uw zelfkennis ziet, uitleggen waarom ge uw goeden daemon op de knieën hebt te danken, dat ‘De Zendeling’, het eerste der beide dubbelspelen, door de Ned. Tooneelvereen., de Kon. Vereen. en De Rotterd. Tooneelisten is geweigerd. Geen scène in dit stuk die niet onwaar, onwerkelijk is....

Het tweede deel ‘De Stamhouder’, vindt Zelling veel belangrijker, vooral subtieler, al is er, door de veelheid der onuitgewerkte ideeën, geen klaarheid in bedoelen.

De Witte Mier.

De heer S.H. de Roos geeft een artikeltje over klein drukwerk; ook drukken is (evenals fotografeeren immers?) een k u n s t v ak. Een pittig stukje proza is wat Jan Greshoff geschreven heeft over ‘het verschijnsel-Baedeker’ en zijn gevolgen, naar aanleiding van een reisbeschrijving door een zekere Miss Davidson, ‘een van de véle slachtoffers van Karl Baedeker’.

> Het gevaarlijkst is de dame die zich te onzaliger ure geroepen voelt haar natuurgevoel, haar natuurvisie en haar natuurgenot te étaleeren. Verdragelijker is de sportsman die schrijft uit minder verhéélde en omveinsde zelfverheerlijking en geurt met zijn gevaarlijke bestijgingen en zijn onvermoeibaarheid.....
> De eenige waardevolle reisbeschrijver is hij die in magnifieke oogenblikken zich opgenomen heeft gevoeld in het onverbroken, alzijdige leven der aarde en die in de natuur die hem omgeeft dat diepe kosmische ondervinden, dat wijde aardsche genot symboliseert. [Dus]... de eenige reisbeschrijver die als zoodanig in aanmerking komt is: de Kunstenaar....
>
> En al die dames en heeren (lodenjas, molletières, binocles en klapcameras) gevoelen niet dàt van de natuur, niet dàt van het natuurleven, al gillen ze in hun alpenglühenhysterie ook de naam der schoonheid in alle talen van Babel. Triestig-povertjes zijn ze tegenover de eerste, beste, gezonde banale boer - die zich onherstelbaar belachelijk zou vinden als hij het woord ‘mooi’ smachtend uitsprak - omdat men nu eenmaal de natuur noch beschrijft, noch bekletst, maar beléét.....
> Er is thans een rethoriek van het natuurgenieten, gevaarlijker dan die in de kunst....
> De berg X ‘is’ mooi. Officieel vastgesteld. Niets meer aan te doen. En de vijfduizend toeristen, mannen en vrouwen (Engelsche vrouwen het meest), jong en oud (oud het veelvuldigst), die jaarlijks langs en over de berg X wandelen, rijden of tuffen, vinden hem met een zeer misplaatste plichtmatigheid ‘mooi’.
> Leugens, leugens. En: een béétje zelfheid als het u belieft. Daar zegt een ongelikte beer: ‘Ik heb slecht geslapen, het souper van gisterenavond bezwaart mij, mijn exteroog steekt en uw aller heerlijke, onvolprezen berg X laat mij zoo koud als een kei’. En ik neem hem gaarne in bescherming tegenover de luidruchtige indignatie der vijfduizend toeristen, die jaarlijks ... enz..... Omdat er geen norm van natuurschoonheid is - neen, omdat er niets, absoluut niets, leelijks in de natuur is - is er toch ook waarlijk geen verschil tusschen Apeldoorn en onverschillig welke plaats op de aardbol, beroemd en uitverkoren om schoonheid van ligging en omgeving; zeg: Taormina. O, als men zich, reizende, maar allereerst bewust dorst te maken van de waarheid

> dat waarlijk natuurgenot onafhankelijk is van de uiterlijke verschijningsvormen der natuur. Ik herinner mij de honderd en één malen dat ik - een weinig schuw tegenover het onbescheiden enthousiasme van mijn omstanders - de meest waereldberoemde punten heb bekeken als het decor van een tooneelstuk-dat-meniet-interesseerde.....
> Maar ook - tegenstelling - hoe vele uren herinner ik mij niet van ondoorgrondelijk genot. In de bosschen van Wills (zonder Cook's hulp te bereiken; 3 minuten van Boschweg 931) - als ik languit in het mos een onpeilbaar welbehagen en een scherpgeaccentueerd genot beleefde...
> Ik snuif met begeerigen neus de harslucht, de dennenlucht en de vochtige humuslucht in. Ik lig op mijn rug mijn armen wijd terzijde gestrekt. En met mijn vingers woel ik spelend in de nattige, warme aarde... zich te wentelen en te sidderen in een schoone dierlijke wellust. Dan kalmer. En zoo uren en uren te liggen, zonder te denken, zonder te weten. Alléén maar te gevoelen met al onze organen dat wij leven, bestaan, dat de waereld leeft en bestaat en dat wij leven en bestaan met en op en in die aardsche waereld.....

Hear, hear!

In dezelfde aflevering geeft de redacteur ‘twee kwaadwilligen publicisten’ een afstraffing, n.l. den heeren Albert Heumann en Gaston Sauvebois, die beiden de Vlaamsche beweging in een valsch daglicht stellen. Aardig is ook het artikeltje over een boek met modeprentjes van Martin.

> Martin is een decorateur. Maar zonder wezenlijke decoratieve - dat zijn monumentale - begrippen.
> In zijn teekeningen verschijnt de vrouw als mannequin uitsluitend: een karakterlooze figuur, een behangen lijf. En dat is wel het meest hinderlijke in deze prentjes. Want wat zijn kleederen zonder vrouwen? Kleederen op zichzelf? Lappen, kleurige lappen. En niets meer. Kleederen bestáán niet. Zij zijn er óm de draagster die dus ook voor den kunstenaar hoofdzaak zij. Kleederen zijn om een gratie nog soepeler te doen verschijnen, om een lijn nog verleidelijker te maken, om verborgenheden prikkelend te doen raden. De geschiedenis der mode en die van het galante leven bewegen zich langs dezelfde lijnen. Zoo zal een modeteekenaar die dit sexueele moment verwaarloost nimmer zijne costumes eigenlijk zijn weten te geven.

En verder:

> Deze (Martins) prenten zullen den ouden snuffelaar van over 100 jaar inlichten omtrent de kleurenharmonieën en de lijngroepeeringen welke den smaak van 1913 bevredigen; hij zal daar zijne conclusiën uit kunnen trekken, maar hij zal er niet dat volledig beeld van het zedeleven van den tijd in vinden zooals een Fragonard of een Boucher het ons geeft. Die geschiedschrijver dan zal zien dat de laffe vage Liberty kleuren welke nu eenige jaren geleden de mode overheerschten - zoete levensvreemde invloeden van een verwaterd praerafaelitisme - geweken zijn voor het uitbarsten van feller kleur en brutaler kleursamenstelling onder den invloed van de Russische ballets, van Fédorowsky en Roerich. En na de soepele, in de verte aan het empire herinnerende, slappe plooiïngen, ziet hij thans

de moedwillige gedurfde phantastische lijnen van Bakst en Soudeikine. Het is een wilde conceptie van het Oosten die - 1912/1913 - de mode beheerschte, en Poiret heeft in zijn Minaret-ontwerpen inderdaad het zuiverst de tegenwoordige modeverlangens verwezenlijkt: verwarrende vreemdheid, zoete en geurige onkuischheid en een levende felheid van kleur. En de historicus zal - wetende, dat de mode immer een bepaalde geestestoestand symboliseert - over het typische van de vrouwenpsyche dezer dagen zijne opmerkingen kunnen maken. Maar tevergeefs zal hij de bevestiging zijner uitkomsten zoeken in de onwezenlijke en ziellooze poppengezichten die Martin hem voorgeteekend heeft.
Toch is de schrijver ‘dol’ op dit ‘ijdele, waereldsche boekje’.

Elseviers Geïllustreerd Maandschrift.

De onlangs overleden illustrator Maurice Boutet de Monvel heeft in Corn. Veth een conscientieusen en fijn hem navoelenden beschrijver gevonden. Van de overige bijdragen vestigen wij ditmaal speciaal de aandacht op een nieuwen familie-roman, van Sara Bouterse, ‘In troebel water’: het verhaal van een ongelukkig huwelijk, waar de kinderen onder lijden. Het belooft iets goeds en zuivers te worden.

Groot-Nederland.

Cyriel Buysse eindigt zijn ‘Van hoog en laag’; Virginie Loveling geeft Drie Kleine Schetsen, Ina Boudier-Bakker een dito over een ziek jongetje in een benauwde kamer, waar pa verjaarsbezoeken ontvangt. Van Frans Mijnssen treffen wij een dramatische studie in één bedrijf aan, waarvan de beweeglijke en ‘rake’ dialoog ons de grootste verdienste toeschijnt.

Gelukkig voor den heer J. Koopmans c.s. dat er nog altijd, zoo vaderlandsche als andere, poëten en poëtasters te beartikelen zijn. Ik zie met zekere bezorgdheid het oogenblik tegemoet dat de voorraad is uitgeput en deze heeren schrijvers tot werkstaking zullen zijn gedoemd. (Want de jóngeren moeten natuurlijk eerst ‘oud’ zijn om in aanmerking te komen). In deze aflevering is een stuk afgedrukt dat den zeer leelijken titel draagt: ‘Rond en dóór Helmers' Hollandsche Natie’. André de Ridder en Gust. van Roosbroeck schrijven over de psychologie van Charles Guérin, een dier moderne dichters, die door de dualiteit van hun wezen zijn te gronde gegaan.

> Hij ontleedde zijn eigen, innigste en beste gevoelens, hij verscheurde hetgeen hij beminde, en treurde er daarna om. Hij doodde langzaam al zijn liefde en zijn betrouwen. Hij scheen proefondervindelijk te leven omdat hij experimenteerde de wereld en alle gevoelens op hemzelve - als een dokter die zich serums inspuiten zou, om het gevolg ervan ná te gaan. Met een glimlach vol verholen angst spotte hij met hetgeen hem 't diepst ontroerde, hij rukte de voôlen weg die de naaktheid van het leven omsluierden en wilde alle dingen zien in een koud en heel klaar licht: al hetgeen eenige maagdelijkheid, eenige ongereptheid, eenige schaamte overhield, zocht hij te ontmaskeren: Zijn geest wou begrijpen maar zijn hart wou gelooven en berusten zelfs in het onbegrijpbare. Hoevele dichters hebben niet geklaagd in verzen van purperen weemoed, over deze verdubbeling hunner ikheid, over die tweespalt in hen.

Ten slotte memoreeren wij een sprookje van Bé Stolk en ‘Liederen van late liefde’, door Hélène Swarth.

De Nieuwe Gids.

Jo Klein-Becker en Franz de Backer dragen een paar prozastukjes bij. Post festum constateert Dr. J. de Jong het feit, dat de tijd der overdreven Wagner-verheerlijking voorbij is. De hem toekomende, zeer hooge plaats zal daardoor echter in het juiste licht komen te staan. Dr. J.L. Walch vervolgt zijn indrukken van het Parijsch tooneel; J.B. Tielrooy vergast ons op een prettig artikel over Hedendaagsche Parisiennes, naar aanleiding van een boek van Octave Uzanne: Parisiennes de ce temps, en leurs divers milieux, états et conditions.

Over Robert Bridges, den nieuwen ‘poet laureate’, wiens benoeming in Engeland algemeene en pijnlijke verwondering heeft gewekt, schrijft J.R.v. Stuwe Hzn. een kalmwaardeerend artikel. Hij geeft verschillende citaten en wijst o.a. invloed van Keats en Shelley na.

In De Gids het vervolg van Bakhuyzens levensroman, verzen van v. Suchtelen en een schetsje van Joh. Wesselink. In Onze Eeuw een dito van J. Rietema en verzen van Ellen en J.C. Bloem. In Stemmen des Tijds een artikel over Chateaubriand, wiens ‘Génie du Christianisme’ misschien geen zielen bekeerd, maar de verbeelding gewonnen heeft en zoo invloed geoefend op een herleving van den godsdienst. In De Tijdspiegel ontmoeten wij Streuvels, Oktaaf Steghers (met een fragment uit een te verschijnen roman), Jules Schürmann e.a.

De Vragen van den Dag geven maandelijks veel interessants. Het nieuwe weekblad Panorama (gedrukt volgens het koper-diepdruk-procédé) zal De Prins, Wereldkroniek etc. geduchte concurrentie aandoen. De grage prentjes-kijkers van onzen tijd zullen er aan smullen.

De eerste Nederlandsche heiligenlegende

Hendrik van Veldeke's Sint Servatius Legende, bewerkt door Marie Koenen, met een inleidend woord van Dr. H.J.E. Endepols. - (Bussum, Paul Brand, 1912).

IN een kort inleidend woord schetst Dr. Endepols het leven en de beteekenis van Hendrik van Veldeke, den eersten dichter in Noord- en Zuid-Nederland, tevens den overbrenger van de hooge Zuid-Europeesche geestesbeschaving naar Middel-Europa. Hij is de schrijver van den eersten Nederlandschen ridderroman (de Eneïde), van het eerste Nederlandsche minnelied (evenals de Eneïde slechts in verduitschten vorm tot ons gekomen) en de eerste Nederlandsche heiligenlegende. Deze Legende van Sint-Servaes is het eenige werk, dat in 't oorspronkelijke Limburgsche dialekt ons heeft bereikt. In onze letterkunde is van Veldeke een vereenzaamde figuur; in Duitschland maakte hij school: Walther von der Vogelweide en Wolfram von Eschenbach waren zijne leerlingen. Maar er bestaat geen naspeurbare literaire schakel tusschen van Veldeke's kunst en de overige middeleeuwsche letterkunde in de Nederlanden. Zoo is hij meer een voorlooper dan ‘de vader der dietscen dichteren algader’, zooals Prof. Te Winkel hem wil betitelen.

Bij zijne Sint-Servatius-legende heeft van Veldeke over het algemeen een Latijnsch heiligenleven op den voet gevolgd. ‘De letterkundige waarde dezer bewerking is gering en herinnert ons dat wij bij den aanvang van de ontwikkeling onzer literaire kunst staan’[1]. Uit deze bewerking blijkt wel, dat dit heiligenleven onzen middeleeuwschen dichter heeft gesticht, minder dat het zijn gevoel en verbeelding heeft getroffen.

Dit is nu juist in hooge mate het geval met de nieuwe bewerking van Marie Koenen. Uit deze sobere, door en door dichterlijke vertelling spreekt hetzelfde naïeve kinderlijke geloof van de middeleeuwen, maar nu uitgezegd in welluidende taal vol gevoel en verbeelding. De schrijfster heeft het middeleeuwsche gedicht vrijwel op den voet gevolgd: hier en daar is het bekort en de loop van het verhaal geleidelijker gemaakt.

Verrijkt is het met tal van fijne trekjes, waardoor de vaak dorre kroniek een ontroeringwekkend verhaal is geworden. Dit vroeg-middeleeuwsche verhaal heeft Marie Koenen ons opnieuw verhaald, maar nu doortrokken met de gevoelssfeer der latere mystiek.

Met beminnelijken eenvoud heeft zij Sint-Servaes' leven in modern Hollandsch weergegeven: maar geen dieper beteekenis in het oud verhaal gelegd, zooals Boutens deed met de Beatrijslegende. De bekoring van haar werk ligt dan ook niet in diepe symboliek, maar uitsluitend in de zuivere, innig doorvoelde, dichterlijke weergave van het oud gedicht.

1) Dr. G. Kalff, Geschiedenis der Nederl. Letterkunde, dl. I, 36.

De proloog, zoo kenmerkend voor middeleeuwsche gedichten, is op gelukkige wijze aangepast aan deze nieuwe uitgave:

Te Veldeke werd hij geboren
En Heynrijck was zijn naam. Tevoren
Zong nimmer stem in dietsche sprake.
Zijn stem een nieuwen dag kwam maken.
Dat zijner stemme melodij
In 't nieuwe lied weer zingend zij,
De nieuwe taal uit de oude groeie,
Dat dichters droomgezicht herbloeie
In de eigen lucht, in 't eigen licht.
Servatius, verlicht dien plicht
En wil ons wijze en woorden leeren
Tot uwen roem en God ter eere.

Het korte verhaal van zijn vrome jeugd in oude en nieuwe bewerking is typeerend voor beide gedichten:

Verhoert noch eyn scone dinck,
Wie der heylighe jonghelinck
Op wies in sijnre joechde
Mit mengherhande doechde.
Hij hadde tot Gode luste,
Ende keerde sich ane dat beste,
Nyet na den werrentliken roem,
Maer naeden waren wijsdome
Mit voele goede synnen.
Hi begonde seer te mynnen
God den oversten Sceppere,
Ende hadde herde onmere
Alle eertschen rijckdome.
Doer den ewighen rome (= roem)
Soe liet hij maghe ende lant,
Stat, erve ende ghewant:
Dat was sijne salicheit ende sijn heyl.

Wie heeft hem 't vroom verhaal gedaan?
Wie deed hem, kind of knaap verstaan
Uit welken Boom zijn leven groeide,
Hoe 't bloed, dat Jezus' hart ontvloeide
Was van zijns harten eigen bloed?
Hem, 't kind, met immer hart en zinnen
Tot wijsheid keerde en tot Gods minne,
Den knaap, die biddend zijn gemoed
Afwendde van al 't wereldsch goed,
God zoekend als de bloem de zonne.
't Verlangen had hem vroeg verwonnen
Naar Jezus en Zijn eeuwig Licht.

Toen ging de knaap, liet spel en lach,
Liet d'ochtend van zijn levensdag,
Zijn vaders huis en groene gaarde
Zijn blik naar hooge verten staarde.

En als Servaes in Jerusalem een leven leidt van vrome overpeinzingen en goede werken, is 't verschil weer kenmerkend, waarop wordt medegedeeld de onbekendheid aangaande den duur van dit verblijf.

Ich en segghe uch nyet voerwaer
Wie langhe off wie mennich jaer
Dat der goede Sinte Servaes
Te Jherusalem wonachtich was.

En in de moderne vertolking:

De tijd door vrede in vrede vlood,
Geen teeken telt den duur dier jaren.

Na deze voorbereiding te Jerusalem wordt Servaes door een engel geleid naar Lotharingen, waar de bisschopszetel van Tongeren voor hem bestemd is; als pelgrims verkleed doen zij de reis:

‘Soms sloeg de jongste zinnend de oogen
En zoekend naar de sterren heen,
Diep uit dien blik haar licht weerscheen.

Sterren wijzen den pelgrims den weg.

Ze gingen al door glansen voort,
Door nachten klaarder dan de dag.

De beschrijving van de stilte en leegte in Tongeren's straten - want de heele bevolking bidt in den Munster - is door en door modern:

Nu gaan langs open straat en plein
De pelgrims door den middagschijn,
Die over stad en plein en straat
Zijn gouden stilte zinken laat.
De stad, de pleinen en de straten
Ze liggen in dat licht verlaten,
En ledig staan er huis aan huis.
Niets leeft er. Maar een vaag gedruisch
Van stemmen en van schuifel-schreden
Komt heel van ver.

De engel reikt aan Sinte-Servaes den bisschopsstaf over:

Doen dat gheschiet was bekant
Der enghel hi verswant.

Deze hemelvaart beschrijft Marie Koenen uitvoeriger, ten slotte de mooie regels:

Dan, lichtglans, die in licht verdween,
Vliegt de engel naar den hemel heen.

Zoo zou er nog veel uit dit gedicht zijn aan te halen: de kleurige beschrijving van den stoet die Sinte Servaes naar Keulen begeleidt (blz. 36), het vertrek van Servaes uit Rome en zijn voortloopen in vrome overpeinzing, tot hij plots stuit op het kamp der Hunnen:

(Hij) Schouwt weer in de open eeuwigheid,
Ziet niet waar de aardsche weg hem leidt,
Hoe hij het roomsche land verlaat,
En hoe der Hunnen kamp daar staat,

Droomt van zijn droom en ziet noch hoort,
Totdat een harde stem hem stoort.

Uit de gevangenisschap der Hunnen wordt Sinte Servaes door een wonder gered, gelijk herhaaldelijk eene wonderdadige uitredding bij gevaren en moeilijkheden zijner reizen uitkomst geeft. En zijn graf is ook weer een oord geworden, waar wonderen geschieden: en al deze wonderen behooren tot de natuurlijke sfeer van den vromen heilige, ten bate van wien God telkens ingrijpt, en teekenen geeft om het volk op hem te doen vertrouwen. Diepere, geestelijke beteekenis missen deze wonderen: ze geven aan het heiligenleven de bekoring van een oud sprookje.

DR. J. VAN DEN BERGH VAN EYSINGA - ELIAS.

Karikaturen uit den Franschen tijd

NU van alle kanten gejubeld wordt over 't herstelde Nederland, acht ik 't wel aardig hier een paar reproducties te geven ontleend aan een album met karikaturen uit den Franschen tijd, dat mij dezer dagen toevallig in handen kwam. Het draagt den titel 'H o l l a n d i a R e g e n e r a t a', vermeldt geen uitgever, drukker noch eenige plaats van herkomst, doch is, gelet op de dwaze drukfouten in den tekst (een der opschriften luidt b.v.: Het Committé van Alge*rn*een Welzijn) althans als persproduct zeer waarschijnlijk niet van Nederlandschen bodem. Kan het

Jerm. XIVIII. 14. 'Hoe zullet gy seggen: wy zyn helden ende dappere mannen ten stryde?'

E X P L .

Quatre heros autour de leur ouvrage, la nouvelle organisation de l'armée. Il est vrai que pour le present ce n'est encore qu'un pauvre squelette, sans muscles, sans chair, sans peau, sans chaleur, et sans âme; mais - qui sait ce qu'avec le tems ça peut devenir? Il a pourtant un bel uniforme à la Française, et un chapeau à la grénadiere.
Ceux qui ont ete en Hollande, reconaitront aisément le Général S. qui se trouve au nombre de cette vaillante compagnie, ne fut-ce que parcequ'il foule a ses pieds un traité sur l'honneur militaire.

in Engeland het licht hebben gezien? Men is tot dit vermoeden te eerder geneigd als men nagaat dat dit album drietalig gedrukt is. Iedere karikatuur gaat n.l. vergezeld van een driedeelig bijschrift: een e x p l i c a t i o n van de plaat in het Fransch, gevat tusschen de Hollandsche en Engelsche vertaling van een toepasselijken bijbeltekst. De explicaties zijn gesteld in een ironisch-hekelenden toon; hun geest is niet van bizonder hoog gehalte; de spot niet kwetsend; eer spreekt er uit de aard van den onder alles gemoedelijken Hollander, die zich over die malie Franschen en zijn niet minder malle Franschgezinde landgenooten wat kneuterig vroolijk maakt.

Deze zoete gemoedelijkheid steekt eenigszins vreemd af tegen den profetischen toon in de hier aangewende bijbelmotto's, die den schrijver wel wat staan als de profetenmantel den kermisklant. Waarmede ik intusschen allerminst aan den zedelijken ernst en treffelijk vaderlandsche bedoelingen van den ongenoemden samensteller wensch afbreuk te doen.

En nu genoeg over dit album. De hier afgedrukte zeer verkleinde afbeeldingen van enkele der karikaturen, met de onderschriften (de Engelsche vertaling der teksten liet ik maar weg), stellen den lezer in staat 'met de stukken' het gehalte van dit wonderlijk tijd-product te bepalen.

H.G. -

Zuid-Afrikaansche geschriften

V[1)]

Oom Gert vertel en ander gedigte deur C. Louis Leipoldt. Met 'n inleiding deur Johannes J. Smith. - Kaapstad, Pretoria, Johannesburg, Holl.-Afr. Uitg.-Mij. v/h. J. Dusseau & Co. J.H. de Bussy 1911 (XXVII plus 92 blz.).

1) D.G.W. X 9, XI 1, 5 en 9.

DIT boekje, in zijn wel wat poeteloerig lichtblauw bandje met gouden opdruk, overigens evenwel netjes en zeer goedkoop uitgegeven, is niet het minst belangrijk om de inleiding van Johannes J. Smith, aan wien wij ook, blijkens de ‘Voorrede’ van den dichter, de schifting en uitgave van ‘die rijmpies’ te danken hebben. Ook ‘ver die spelling is hij grotendeels verantwoordelik’ En 't is nu de doorgaans ernstige toon van gedichtjes en inleiding, die, naar onzen smaak, een ander omhulsel deed vereischen.

Na een ‘Opdrag’: ‘Aan almaal wat voorgegaan het’, met mooie regels als:

> Sag is die nag, en slaaprig al die wêreld -
> Sag als die wit gesiggie van 'n kind;

en eindigend met:

> Ja, man wat op die slagveld het gesneuwel,
> En in die kinderkampe, kind en vrou,
> Slaap rustig stil, julle wat so geworstel,
> En so gesterwe het - want ons onthou!

volgt een voorrede, geteekend ‘Die Skrijwer. Londen, Oktober 1911’, waarin we lezen: ‘Die meeste van die gediggies is gemaak geword toen ik nog half flou was met die skok van die oorlog, en toen die donder van die Engelse kanonne nog altijd in mijn ore was’.

Bij de hierna komende, XIX blz. beslaande, inleiding, eveneens geteekend ‘Londen, Oktober, 1911’, dienen we even stil te staan.

Deze Inleiding van Joh. J. Smith brengt feitelijk

weinig nieuws, maar de kalme en degelijke betoogtrant, de smakelijke samenvatting der argumenten, reeds blijkend uit de opschriften der hoofdstukjes: 'n Teken van Lewe en Groei, Die Taal is die Volk Self, Kan Afrikaans 'n Selfstandige Skrijftaal word?, Twee Taalstandaarde, 'n Oortuigingswerk, Alles maar Slim Praatjies!, Die Verband van die Taal, Nog 'n Plantjie ver die Tuin!, zullen niet nalaten, op onbevooroordeelde voor- en tegenstanders indruk te maken.

Iesaja, XXIX. 10. ‘Want de heere heeft over ulieden uytgegooten eenen geest des diepen slaeps, ende hy heeft uwe oogen toegeslooten; uwe hoofden ende de sienders heeft hy verblindet’.

EXPL.

Apres avoir veillé longtems pour le bien de l'etat, un moment de repos fait plaisir. Les citoyens de ce Committé ont bien fait de couper le cou à ce coq vigileant, il aurait pu, avec ses cris, interrompre leur doux sommeil. - Et cette tête volcanisée, qui sonnambulise par la chambre, ferait bien mieux de se coucher, que d'allumer la peruque de l'honête homme qui ronfle si paisiblement sur sa chaise.
(Zie blz. 131).

Op het feit, dat steeds meerderen, niet alleen in dagelijkschen omgang en briefwisseling, maar ook in voor de pers bestemde geschriften, zich van het moderne, allengs zich zuiverende en opbouwende Kaap-Hollandsch of Afrikaansch bedienen, wezen we reeds vroeger. Sedert verschenen er weer ettelijke geschriften; behalve de bl. 74 van den vorigen jaargang reeds aangekondigde dichtbundeltjes van Leipoldt en Joubert o.a.: ‘Vergeet nie. Histories-romanties verhaal uit die Anglo-Boereoorlog’ deur Dr. D.F. Malherbe, den geestelijken vader dezer jongste beweging, waarover wij, aan de hand van oude krantengegevens, nader handelden op blz. 5 van dienzelfden jaargang. Zoo verscheen in Mei j.l. weer een nieuw maandblad ‘Werda, orgaan vir die Unie Verdedigingsmag, geïllustreerde Nasionale Tijdskrif vir die Unie van Suid-Afrika’, met de tijdschriften ‘De Goede Hoop’, ‘De Unie’ en ‘Die Brandwag’ dus reeds een viertal vormend.

En dit alles niettegenstaande deze beweging nog maar dagteekent van 1906, al oefende, en oefent min of meer nog, de beweging van S.J. du Toit c.s. van omstreeks 1875 onmiskenbaar veel invloed uit op die na hen kwamen. Het begin der beweging nog vroeger en wel in 1861 te stellen, gelijk sommigen en ook de heer Smith, zij het niet zoo beslist, geneigd zijn te doen, lijkt mij gevaarlijk. Wij houden ons voorloopig liever aan den samensteller[1)] van het zeer belangrijke, maar zeldzame geschriftje ‘Geskiedenis van die Afrikaansche Taalbeweging ver vrind en vijand uit publieke en private bronne bewerk deur 'n Lid van Die Genootskap van Regte Afrikaners’. (O'er gedruk uit die Patriot) - Paarl, D.F. du Toit & Co. 1880 (134 blz.) (met als Bijlage: ‘Hoofdregter Reitz over het “Barbaarsche Patois”, Uit het “South African Magazine” (12 blz.),) die op blz. 2 schrijft: Die eintlike geskiedenis van die Afrikaanse Taalbeweging begin eers in 1875, met die oprigting van “die Genootskap van regte Afrikaners”.’

Immers de ‘Samensprake tussen Klaas Waarsegger en Jan Twijfelaar’, in 1861 als boekje verschenen, waren slechts om taktische anti-nationale redenen in de taal

1) Kan iemand ook meedeelen, wie dit was? Misschien J o h n P. D e R o t ?? - Na onze vraag om opheldering omtrent de(n) auteur van het lied ‘Kent gij dat volk enz.’ (vorige jrg. blz. 132 noot), bracht het Maandblad ‘Hollandsch Zuid-Afrika’ in de nrs. van Jan. en Maart j.l. het gewenschte licht. (Post ergo propter?) Mej. C a t h a r i n a F. v a n R e e s , wier portret tevens wordt afgedrukt, is dus dichteres èn componiste, zoodat de heer C o e r s in dezen gelijk had.

der Boeren geschreven, om dezen namelijk ‘o'er te haal tot Seperasie’ en waren en bleven voorloopig een op zichzelf staand verschijnsel. ‘Ons noem die geskrijf van Klaas Waarsegger 'n v o o r b e r e i d i n g ver onse taalbeweging’, luidt het op blz. 3 der brochure van 1880. Eerst met het optreden van ‘Klein Klaas Waarse'er’ of Klaas Waarzegger Jr.[2)] met zijn ‘gesprekke tussen

2) Was dat dezelfde van wiens hand verscheen ‘Die Geskiedenis van die Transvaal of die Suit-Afrikaanse Republiek van die laaste tien jaare gevertel door Klaas Waarsegger aan zijn neeft Martinust in Hollant in die eige boere sijn taal’. Leiden A.W. Sijthoff 1881 (74 blz.) (Premie van het Rotterdamsch Nieuwsblad)? Zoo ja, dan was het H. de Vries (oud-voorz. van den Volksraad der Z.-Afr. Rep.).

Oom Jan Vasvat en Neef Daantje Loslaat' in de Z u i d - A f r i k a a n , maar vooral met dat van 'Ware Afrikaander' (S.J. du Toit?) in ditzelfde blad in 1874 kan men van een doelbewuste 'beweging' in dezen spreken.

Lucae, XII. 26. 'Indien gy dan oock het mindste niet en kondt, wat zyt gy voor de andere dingen besorgt?'

E X P L .

Un grouppe de personnages dont l'exterieur, la contenance, les instruments, et remédes efficaces, qu'ils employent pour guérir les playes de l'etat, prouvent asséz combien ils sont faits pour travailler au salut public.

(Zie blz. 131).

Joh. J. Smith, door en door een 'Kaapsche kind', sinds 1905 in Londen studeerend, in de Engelsche letteren en Germaansche philologie en tegelijk in de rechten, werd in 1909, na als nummer één van de lijst het eindexamen in de rechten te hebben gedaan, Barrister-at-Law, legde eenige maanden daarna het toen, in navolging van Leiden[1)], pas ingesteld examen in Romeinsch-Hollandsch Recht van de Council of Legal Education af en zette, na in de zomervacantie van dat jaar zijn zonnig Zuid-Afrika bezocht te hebben, zijn philologische studiën voort. Wanneer, binnenkort, zijn 'South African Dutch Phonetic Reader' en daarna zijn 'The Pronunciation of South African Dutch' verschijnen, zullen wij nog gelegenheid hebben, nader op den heer Smith en zijn werk terug te komen.

Laat ons thans, met voorzichtigheid, overgaan tot de gedichten van C. L o u i s L e i p o l d t , eenigszins huiverend na het ironiseerend slot van de Inleiding: 'ik wil mos (i m m e r s) geen kritiek uitoefen nie, en ik laat dit ook met graagte aan andere oor (o v e r) om ons te vertel van die digters bij wie die skrijwer skoolgegaan 't, of om oor sijn wêreldbeskouing of die tegniek van sijn verse uit te wei'. Maar, alle gekheid op een stokje, laat ik, ter geruststelling, onmiddellijk mèt Leipoldt's inleider verklaren: 'Ver mij het sijn poësie en sijn taal bekoor!'

'Oom Gert vertel', een episch gedicht in monoloog-vorm, behandelt weer eens het inderdaad tragisch conflict, waarin vele 'loyale' bewoners der, immers Engelsche, Kaap-Kolonie door den strijd van Engeland tegen de Boeren-Republieken gewikkeld werden. Een dergelijk onderwerp behandelde de schr. reeds vroeger in zijn prozaschetsje 'De Rebel. Een episode uit den Boerenoorlog van 1900' (Elsevier's Geïll. Maandschr. 1900 XX blz. 554-561), met Afrikaanschen dialoog. Uit dienzelfden tijd zijn zijn twee Engelsche sonnetten over den moord op Schepers, in 'The New Age', 1901.

Al boeit het tamelijk uitvoerige gedicht ten einde toe, 'Oom Gert vertel' bleef o.i. beneden het onderwerp, maar niet zóó ver daar onder als de schets in Elsevier's Maandschrift van tien jaar vroeger. Ieder zal echter met ons eens zijn dat dit den dichter niet ten volle toegerekend mag worden: de geschiedenis van den oorlog en

1) Zooals men weet, is daar de stoel voor Z.-Afr. Recht sedert het vertrek van Prof. Melius de Villiers onbezet gebleven. Zijn leerling Dr. H.D.J. Bodenstein hield den 9en Dec. j.l. zijn inaugureele rede 'Engelse invloeden op het gemeen recht van Zuid-Afrika' als hoogleeraar in Z.-Afr. Recht enz. aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam.

zijn nog naschrijnend leed moeten bezinken ‘en voor epiese behandeling der reusachtige stof is tijd nodig’[1)].

Vele kleine trekjes, vol fijn gevoel, meermalen uit dramatisch-technisch oogpunt goed aangewend, doen in onzen dichter meer den lyricus veronderstellen, dien wij dan ook in de verschillende proeven van natuur-poëzie, en in een vijftal gedichtjes aan de ellende der beruchte ‘concentratiekampen’ gewijd, terug vinden.

Vooral de eerste soort, met vele, ons onbekende dieren- en plantennamen, doet evenwel het gemis van een woordenlijstje gevoelen; dit geldt in 't algemeen van de in 't Afrikaansch gestelde geschriften.

1) Aldus terecht Dr. F.V. Engelenburg in zijn inleidinkje (1909) tot J.F.E. Celliers' ‘Liefde en Plig’, Afrikaans tooneelspel in vier bedrijwe, verschenen in de Nederl. Bibliotheek onder leiding van L. Simons.

Daarentegen staat het taalbegrip en -gevoel zoowel van Zuid- als van Noord-Nederlanders o.i. nog wel zóó dicht bij dat der Z. Afr. schrijvers, dat, mede dank zulk een hulpmiddel, de vertaling van hun arbeid in het ‘Hoog-Hollandsch’, gelijk in het Juli-nummer van ‘Onze Eeuw’ door H.K. Mulder geschiedt, ons overbodig schijnt.

Van de natuurliedjes roemen we vooral ‘Die Sterretjie’, ‘Mijn Nuwe Vaderland’, ‘Lenteliedjie’, meerdere der XX ‘Slampamperliedjies’, bv. VII, XIII, XX; van die, waarin over of door dieren gesproken wordt en welke meermalen het karakter van fabels aannemen, noemen we de guitige en levenswijze gedichtjes ‘Die Apie’, ‘'n Praatjie oor die Trougees’, en schrijven we het volgende af:

Die Verkleurmannetjie.

Daar op die vijboom sit die vabond,
So sedig als 'n predikant:
Maar glo tog nie dat hij so vroom is;
Nee, regtig nie, hij is astrant!

Als jij hom aanraak dan verkleur hij,
Geel, rooi, grijs, bruin, en blou en groen;
En al sijn vel blink soos die skulpies
Se binnekant met perlimoen.

So teemrig sit hij op sijn takkie
Die muggies met sijn tong te vang,
En met sijn ronde oë maak hij
Die spinnekoppe algaar bang.

Hij draai sijn nek soos 'n toktokkie,
Of soos 'n papie uit die klei,
En kijk so sedig na die vliegies
Als hij die goed nie beet kan krij.

Arrie, ik hou van jou, kleurklasie!
Jij gaan jou lewe deur so mooi,
Jij steur jou nie aan wat die mense
So praat of skinder en flikflooi.

Jij steun op niemand nie, kleurklasie,
Net op jou takkie en jou tong:
Verkleur maar môre net soos gister,
En als jij oud word, blij nog jong!

Van heel anderen toon en aard zijn de versjes aan de ellende der vrouwen- en kinderkampen ontleend. A la guerre comme à la guerre en de dichters maken er gedichtjes van... Bij deze zijn er zeer mooie en zuivere: ‘'n Nuwe Liedjie op 'n ou Deuntjie’[1], ‘Aan 'n Seepkissie’ en vooral het eenvoudige, aandoenlijke ‘Die Ou Blikkie’. Deze gedichtjes zijn wederom veel beter geslaagd dan het prozaschetsje ‘Bambinelino’ in Elsevier's van 1901 (Dl. XXII bl. 784-791), waarin dezelfde stof behandeld werd.

1) Van dit ‘ou deuntjie’ Siem-bamba vindt men eenige varianten en de muziek op blz. 49 van F.Th. Schonken's ‘Die Wurzeln der Kapholländischen Volksüberlieferungen’. In het eerste opstel van onze reeks zinspeelden we op een Nederl. vert. Deze zal in den loop van dit jaar het licht zien bij den boekhandel Swets en Zeitlinger te Amsterdam, door Mej. Selly de Jong en D. Fuldauer.

Van de 50 grootere en kleinere, die het bundeltje bevat, vermelden we ten slotte nog afzonderlijk: de om hun eenvoud en gevoeligheid aandoenlijke, maar geenszins sentimenteele gedichten: ‘Japie’, bij den dood van zijn vriend op 't oorlogsveld, ‘Op 'n Leiklip’, bij het graf van zijn hond, het bittere ‘Vredeaand’, aan de heldhaftige Boerenvrouw gewijd, ‘die beste wat ons natie het’, het zeer merkwaardige ‘In Amsterdam’ en het goed geslaagde ‘Woltemade sijn Spook’ met dit slot:

Dan droom jij Woltemade kom
  Net soos Klaas Vakie deur die dak
Of skoorsteen - want 'n spook is dom
  En gee nie om die spinnerak -
En als jij slaap, dan bo jou kop
Lê hij sijn koue hande op.

Dan skrik jij wakker en kijk rond:
  Die kersie gluur nog om die pit;
Die skade flikker oor die grond;
  Die sterre en die maan skijn wit;
Jij hoor nie eens 'n kreun of sug,
Jij voel net maar die ijskoud lug:

Maar in jou kamer, bij jou bed,
  Daar het sijn spook gestaan, en hij
Het op jou in jou slaap gelet;
  Oor jou sijn hande uitgesprei:
‘Ik het mijn plig gedoen, gegee
Mijn lewe aan ons Moedersee;

Ik het mijn plig gedoen; en jij,
  Jij wat so sedig droom en gaap -
Wat het ons land van jou gekrij?
  Het jij gewerk of net geslaap?
Jou lewe, was dit werk of rook,
'n Droom - soos Woltemaad se spook?’

Thans eenige biographische bizonderheden omtrent onzen dichter: C. L o u i s L e i p o l d t werd te Worcester, Kaapkolonie, geboren. Door zijn vader, zendeling en later predikant, opgevoed, legde hij 't Matriculatie-examen der Kaapsche Universiteit en later ook het examen voor den Civielen Dienst af. In 1897 was hij te Kaapstad medewerker aan ‘Het Dagblad’; daarna achtereenvolgens verslaggever, hoofdverslaggever, assistent-redacteur en, tijdens de gevangenschap van den redacteur, waarnemendredacteur van ‘The South African News’, een in 't Engelsch geschreven pro-Boer-blad te Kaapstad. Tijdens de eerste periode van den oorlog was hij oorlogscorrespondent van ‘The Manchester Guardian’ en verscheidene andere buitenlandsche kranten.

Toen ‘The South African News’ tot zwijgen was gebracht, kwam hij naar Europa voor een studiereis, maar bleef werkzaam als journalist, bezocht o.a. Constantinopel, had tijdens de vredes-onderhandelingen een onderhoud met President Krüger

te Utrecht, was in 1902 tegenwoordig bij de werkstakingen in Nederland, België, Frankrijk en Spanje. Op het einde van 1902 werd hij student in de medicijnen aan 't Guy's Hospitaal te Londen, waar hij 5 jaar later promoveerde, na twee gouden medailles te hebben behaald. Na, met 't oog op de orthopedie nog te Londen, Berlijn, Weenen en Graz gewerkt te hebben, maakte hij een studiereis naar Amerika en West-Indië, waar hij voor Kaapsche bladen de ‘kleurkwestie’ bestudeerde. Vóor zijn vertrek was hij redacteur geworden van ‘The Hospital’, 'n medisch weekblad te Londen; na zijn terugkomst uit Amerika werd hij verbonden aan het Duitsche Hospitaal te Dalston, aan 't Kinderhospitaal te Chelsea, maar in 1912 moest hij wegens ziekte al zijn betrekkingen opgeven. Na een operatie ondergaan te hebben, volbracht hij een gezondheidsreis naar Sumatra, Java en Borneo en trad bij zijn terugkomst op als schooldocter en redacteur van het tijdschrift ‘School Hygiëne’ te Londen.

Behalve van het reeds in ons opstel vermelde, is Dr. Leipoldt schrijver van verscheidene artikelen in ‘The Fortnightly Review’, ‘The Gentleman's Magazine’, ‘The Westminster Review’ enz. en van de boekwerken: ‘The Ideal Postgraduate Institute’, ‘Common-sense Diatetics’ (XII plus 243 blz.) en ‘The School Nurse’.

Men ziet het, een veelzijdig en werkzaam leven heeft onze dichter achter den rug. Tegen het einde van dit jaar hoopt hij naar Zuid-Afrika terug te gaan. Moge hij dan de rust en de gelegenheid vinden, om ook op het gebied der kunst nog veel tot stand te brengen. Het bundeltje ‘Oom Gert vertel en ander Gedigte'' is een o.i. zeer veel belovend begin.

D. FULDAUER.

[Idee en Leven]

Kantteekeningen bij de Literatuur van den Dag.

De Heilige Tocht, door Ary Prins. - Amsterdam, P.N. van Kampen & Zn.

HET is zeer waarschijnlijk dat men zich, ter rechtvaardiging van de... nu ja, laten we 't voor een oogenblik maar noemen: de kromspraak waarin door den heer Prins dit zijn nieuwste verhaal geschreven is, het allereerst zal beroepen op den psychischen oorsprong der taal. Taal is toch immers directe afbeelding van zielsbewegingen; men heeft oogentaal, gebaren-taal, en (hiermede komt men dan tot wat de taal is in den meer beperkten en meest eigenlijken zin) de taal die is: klank. ‘Taal is klank’. Deze formule schijnt een veilige waarheid te behelzen die niet kan wedersproken worden; als Gymnasiast had ik althans een leeraar die vóór 't begin zijner lessen haar met een axiomatische stelligheid op 't bord placht neer te schrijven, om ons jongens daar toch vooral goed van te doordringen.

En inderdaad, voor zooverre men daarmede de taal als een l e v e n d iets bedoelt te kenschetsen, een iets dat wortelt in den zielsgrond dier levende wezens die in staat zijn zich te uiten, valt naar ik zien kan - doch ik lasch hier gaarne de erkenning in slechts leek te zijn op dit gebied - ook weinig in te brengen. Alleen, hiermede is niet dan omtrent het individualistisch moment in het wezen der taal een aanduiding gedaan - het organisch-algemeene is er nog niet door geroerd. Dus eischt, zie ik wel, het ‘taal is klank’ een uitbreiding, die tevens een preciseering, een begrenzing

is. Want al is taal klank en al heeft bijvoorbeeld een wilde die wat barbaarsche geluiden uitstoot en zich aldus voor zijn stamgenooten verstaanbaar tracht te maken zeer zeker een taal - indien daarmede de inhoud van het begrip dat ons bezig houdt geheel ware uitgeput, dan zoude de onderscheiding van wat wij de verschillende ‘talen’ plegen te noemen zich uitwisschen in een differentiatie van zoo vele talen als er sprekende, zich uitende individuen zijn. Dat er in taal een element van conventie is kan echter reeds hieruit blijken dat zij gevormd wordt door de samenwerking van twee complementaire factoren, de expressieve en de receptieve factor, de uiting en de opneming, m.a.w. dat aan de tot stand koming van taal in den meest eigenlijken zin steeds twee medewerken: de spreker èn de hoorder. Eerst als de hoorder het gesprokene omzet in het verstane is hetgeen tot dan tot klank was, werkelijk taal geworden.

Taal is behalve klank ook stijl, en stijl is niet alleen, individueel, houding, stijl is ook, conventioneel, harmonie. Een houding is niet harmonieusin-zich-zelf, indien zij niet in harmonie is met de omgeving, zich in die omgeving niet invoegt, zij het er zich mede assimileerend of reactief tegenover stellend.

* * *

Als ik mij nu voor mijzelf tracht klaar te maken waarom mijn kunst- en schoonheidsbegrippen zich als het ware instinctief verzetten tegen een con-

ceptie als deze ‘Heilige Tocht’, dan is het, geloof ik, hierom, wijl ik in den taal-kunstenaar Ary Prins het individualisme voel ten spits gedreven met algeheele miskenning van wat ik boven omschreef als het conventioneel element in de taal. En deze theoretische slotsom wordt voor mij onmiddellijk practisch bevestigd door het feit dat deze ‘Heilige Tocht’ zoo volmaakt stijl-loos is. Stijl is lijn, houding, idee. Dit boek is naar zijn conceptie fragment, zij het hier en daar zeer schoon fragment, gebleven. In stijl is nooit zwaarte; omdat zelfs het monumentale hier is het vergeestelijkte, het perspectivisch verdiepte; er is ruimte tusschen de deelen. Stijl is rhythme, en omgekeerd zal wie den polsslag van het leven beluistert en het rhythme weet te vangen in zijn woord het stijl-vol kunstwerk scheppen. Het natuurlijk rhythme in het proza is de klare dooreenvloeiïng van op zichzelf tegenstrijdige bestanddeelen tot een zuivere harmonie, waarbij de val der woorden zich vanzelf aldus schikt, dat de geestelijke bewegingen waarnaar zij verwijzen er door geaccentueerd worden. Zulk natuurlijk rhythme vinden wij b.v. op vele bladzijden van Arthur van Schendels fijne boekje ‘Een Zwerver verliefd’, waaraan, door een gelijkheid van sfeer, ‘De Heilige Tocht’ als onwillekeurig de heugenis oproept. Men veroorlove mij het citaat van de volgende weinige regels, waar de zwerver Tamalone met den krijgsman Rogier in den stillen nacht bij 't vuur zit te praten.

> Reeds lang waren de soldaten in hun tenten gekropen en klonk in den rustigen nacht slechts het gedurig spoelen van 't water in den vliet en de luchtige stem van den monnik. De wacht was al met slaperig gezicht teruggekomen en door een ander vervangen, en nog zaten deze twee bij elkander, de een met vage ontroering om een verre vrouw en in zachten gloei van vermoeienis en verlangen, luisterend naar de steeds glijdende stem waarmede de ander ervaringen uit zijn leven verhaalde en vele dingen zeide met een diep gevoel.

Niet, dat ik dit nu zulke volmaakt-schoone regels vind. Alleen - zooals de adem deint in 't levend organisme, deint dit proza; er is licht en schaduw, er zijn hoogten en diepten, er is rust en onrust, er is de veelvuldigheid des levens in. De rust van den nacht omgeeft u niet door 't w o o r d ‘rust’ maar door dat ‘gedurig spoelen’ van den vliet, en omgekeerd; de luchtige stem van den monnik zoude u niet in waarheid als ‘luchtig’ aandoen als ge niet reeds leefdet in den stillen nacht bij 't eentonig-klare natuurgeluid van 't onrustig-rustig vlietwater. Door die luchtige stem, dat bezige water treft u 't ‘slaperige’ van de wacht. De ontroering om die verre vrouw kon u niet heftiger aandoen dan nu zij ‘vaag’ is; in de schijnbare tegenstrijdigheid van dat ‘zachten gloei’ (‘gloei’ toch is iets fels en zeer nadrukkelijks) ligt een geheime kracht, vooral nu het tegelijk verbonden wordt met zoo iets reëels als vermoeienis en ontastbaars als verlangen. Zoo geeft het eene woord en zinsdeel aan 't andere relief. Al het tegenstrijdige en bewegelijke ligt in dit proza verzoend, tegen elkaar opgeheven en samengevat tot het klare beeld van den zin, waarin wij den adem voelen van het leven zelf. Hiertegenover stel ik nu een bladzijde uit ‘De Heilige Tocht’. Ik kies er met opzet een waarin, plastisch, veel detail-schoon valt te genieten en ontloop zoodoende mogelijk verwijt van partijdigheid in mijn keuze.

> Hij [d.i. de ridder die den kruistocht gaat ondernemen] zat nu aan een tafel, en speelde met twee mannen. Eén droeg een eng gewaad met hoogen hals en wijde mouwen, dat kleurde fel door rood in wisseling met zwart door licht, dat niet te zien. Een grauwe kap, die laag getrokken, zijn voorhoofd gansch bedekte, en schuile-schitteren diep zijn oogen in woeste

harigheid, hard-rood tot aan de kassen toe. Zijn dicht-begroeide handen, bleek-blank met zonnevlekken, om eenen leêren beker heen, waarin drie steenen lagen. Zij rolden voor den anderen man, die zag uit ijzer naar de oogen, door spleten voor het gelaat. Vleugelen op zijn hoofd in bolle kap, uit stukken saamgesmeed, en bloed was op de stijve pennen. Hij droeg een hemd van ringen, dat was heel blank geschuurd; maliën in looverglanzen, en het spattend licht deed vonken springen als hij het slanke lijf bewoog. Dan ook metaal-geluid van schakel in het samenschrijnen. Een dagge bij zijn ijzeren hand, die op de tafel lag bij goud in zware stukken, die rond met afgesneden hoeken, en dik de koppen boven op, die geelden oud met weekheid in den schijn. In nietverwonderd-zijn de ridder mede-speelde, maar door zijn lage oogen hij niet alleen zijn goud verloor, maar ook een steen van zijn kaproen, die groot was als een duivenei, en schitterde in blauw, als starde een opaal in hooge hemelstreken. En toen de ridder niets meer had, de anderen lachten luid, en wezen spottend naar de steenen. Daardoor hij was in woed-opeens. Koud werd zijn hoofd en bleek, de oogen groot en zagen warren, licht ook zijn lijf, waarin het hart scheen stil, en alle kracht was in zijn armen, toen hij naar beide mannen greep. Zij weken uit, en hadden veel vermaak. Hoog-rood nu zijn gelaat, en beven zijne leden. Hij wist niet wat hij deed, toen hij de dagge greep, en stootte naar den man in rood-en-zwart gekleed, maar als op steen was punte-knarsen. Gebroken was de kling, en dreigend naderen zij, de vuisten hoog, met dood-wensch in de oogen.

In ‘De Heilige Tocht’ is geen rhythme maar een cadans[1)]. En zooals het rhythme, dat het leven zelf is, zich steeds vernieuwd als een huppelende beek die altijd jong blijft tusschen steeds weer versche oevers, zoo verstrompelt de cadans al spoedig tot de doodelijke matheid eener hopelooze eentonigheid, gelijk de aanvankelijk monter en gelijkmatig stappende wandelaar met iederen stap de uitgeputheid dichter nadert.

De cadans van het proza van ‘De Heilige Tocht’ werd mij, die met mijn aandacht geschreden ben

1) Een soort van jambische maat, die - zeer hinderlijk - telkens hokt.

door de twee honderd dicht bedrukte[1] bladzijden van dit boek, allengs tot een obsessie: maar niet de obsessie die mij sidderend sloeg door schoonheids-emotie, mij huiverend deed verkrimpen onder 't geweld van een gruwbare heerlijkheid - het was slechts die welke mij de klammige weeheid liet van een die, na een lange nachtwake eindelijk ingedommeld, kil-stram en nuchter-leeg ontwaakt.

* * *

Het zou mij intusschen spijten indien men uit het bovenstaande nu ging afleiden, dat men dus het best dit boek maar ganschelijk ongelezen laat. Door gebrek aan dien grooten adem welke 't kenmerk is van alle waarlijk hooge kunst is ‘De Heilige Tocht’ geen imposant, aangrijpend geheel geworden[2], is het te vlak-realistisch gebleven, te brokkelig, zonder verruimend perspectief. Leest men echter het werk bij kleine gedeelten, speurend naar schoonheden in de details, dan zal men deze zeker vinden, zij het ook al weer niet in zulk een aantal als men gaarne wenschen zou.

Ik sprak daar van ‘vlak-realistisch’, maar voel nu toch eenigszins onbillijk te zijn geweest. Want wel is er alle grond om aan te nemen dat dit boek voornamelijk zijn ontstaan te danken heeft aan een, zij het door een den kunstenaar aangeboren natuurlijken smaak veredelde, b e s c h r i j v i n g s z u c h t van den auteur, voor wien het verleden vooral leeft in de rijpe gloeiïngen van karmozijne hozen, de blauw-zilveren glansen op oude rustingen, het roestige bruin van een verweerde monnikspij, de vuur-spokige schijningen van laaiende fakkels in den nacht - dit neemt niet weg dat uit de wat grauwe eentonigheid van eindelooze zaakbeschrijving een enkel ding, een paard, een toren of een aangezicht, plots naar voren springen kan met een ontstellend evocatief relief.

Zij die indertijd de recensie van Scharten gelezen hebben[3] herinneren zich waarschijnlijk nog wel dit paard, midden in de beschrijving van een slag:

> Een donker paard met lamgestoken achterlijf terzijde zat, als hond rechtop, en krabde in het zand met onbeslagen hoeven. Zijn groote oogen, menschen-droef, als wazig door den dood, ter zijde naar zijn ruiter zagen, die lag, het hoofd, in bloed gesluijerd, naar achteren genikt, met spitsen zwarten baard in krullingen naar boven, en de armen uitgestrekt, alsof hij, ongeloovige, was op het kruis geslagen.

Dit is geen ‘beschrijving’ meer in den gewonen realistischen zin; dit paard is niet ‘beschreven’; het duikt als plotseling voor u op uit het geheime duister van een andere, gruwbre wereld; het overschaduwt als met reuzige afmetingen voor een oogenblik het gansche complex uwer kleine alledaagsche verbeeldingen; zijn spokige tragiek doorschokt u.

1) Er zijn nergens nieuwe alineas. De gebruikelijke typographische ‘vierkantjes’ zijn hier vervangen door een gestileerd blaadje, dat als een bruggetje het oog van den eenen zin naar den anderen over leidt. Zelfs het rustpunt van een weinig ‘wit’ tusschen de zinnen wordt den zwoegenden lezer niet gegund.
2) En is het, kunnen wij erbij voegen, in waarheid ook niet tot die universeele beteekenis kunnen stijgen die met het onderwerp als 't ware gegeven scheen: deze tocht naar 't heilige land met zijn jammerlijken afloop (de kruisvaarders sterven door het drinken van vergiftigd water) symboliseerend den tocht der menschheid naar 't heilige land van haar Ideaal, dat in de verte glanst, doch nimmer bereikt wordt, omdat een sarcastisch-grijnzend noodlot, als de bedriegelijke Saraceen, de levensbronnen verpest.
3) Verschenen in D e G i d s van Dec. 1912 naar aanleiding van de vóór-uitgave van dit boek, de door Boutens bezorgde en slechts in beperkten kring verspreide editie voor bibliophilen.

Zoo zijn er nog enkele andere plaatsen in dit boek; in zijn lezenswaarde bespreking geeft Scharten nog eenige voorbeelden, ongeveer dezelfde - voor mij een bewijs van hun betrekkelijke schaarschte - welke ook ik hier gaarne in extenso zoude afschrijven indien ik er de plaatsruimte toe vinden kon. Ik herinner aan het tafereel der kreupelen en verminkten, der sjacherende joden op 's ridders kasteel. Het is wel jammer dat een schrijver die tot zulke niet geringe dingen in staat bleek een boek kon schrijven waarin bladzijde aan bladzijde gevuld is met woorden, die allen een zekere potentie tot plastiek in zich bergen en intusschen in hun samenhang het toch maar zoo zelden tot een waarlijk plastisch-treffend beeld kunnen brengen. De schrijver wil bijna overal te véél zeggen; hij ziet zooveel en zooveel tegelijk dat hij het niet alles verwerken kan, zijn regels met beschrijvingswoorden volstopt als een worst, drie, vier adjectieven aan elkaar koppelt, en den eenen zin aan en in den anderen haakt met het relatief ‘die’ op een wijze die de schoonheid van dit proza zeker niet verhoogt[1)]. En zie, als een verheugenis in deze woordklontering is daar dan eensklaps zoo'n zinnetje, dat simpel weg het toch dadelijk ‘doet’, dewijl er dat natuurlijk rhythme uit opademt waarover ik boven sprak. Zoo bv. op blz. 101: ‘De wind liep door het nachte-gras’.

Voor zulk een zinnetje geef ik veel mooi woordgespeel als: ‘blauwend-zilver-schijnen’, ‘de harde grond door waas in helderheid verzacht’, ‘het licht dat nevel-ijle-helder’, ‘warreling van menschen vure-kleurden vlammen’ etc. cadeau.

Soms leidt de barokke woordschikking tot het

1) Wat zegt men b.v. van zulk een zin: ‘Een dagge bij zijn ijzeren hand, d i e op de tafel lag bij goud in zware stukken, d i e rond met afgesneden hoeken, en dik de koppen bovenop, d i e geelden oud met weekheid in den schijn’. (Ik spatieer).

ongewild comische. Zoo op blz. 59: ‘Zij dronken bekers uit, die aan een vat gevuld, en daardoor vroolijk werden’. Kluchtig doet ook aan blz. 90: ‘Hij liet veel goddelooze schelmen door hennepdat-aan-takken kijken’.

Maar genoeg. Het spijt mij, in de eerste plaats voor mij zelven, dat ik dit boek niet zóó waardeeren kan als ik graag zou gewild hebben. Mocht de heer Prins, in wien de z i e l van de oudheid blijkbaar leeft, als kunstenaar nog eens komen tot die rustige bezonkenheid, welke hem in staat zal stellen deze ‘Heilige Tocht’ te herschrijven in den breed-ademenden stijl van een groot-machtig kunstwerk[1)].

GERARD VAN ECKEREN.

[Boekenschouw]

Romans en novellen

Het licht van binnen, door Anna v. Gogh-Kaulbach. 2 dln. (Amsterdam, P.N. van Kampen & Zn.).

De titel doet ons eerst wat zoetsappig aan en herinnert aan het albumversje, dat ‘de schoonste zomerzonneschijn hart noch zinnen’ verkwikt, ‘wanneer we niet vervroolijkt zijn, door 't zonnetje van binnen’; maar als we begonnen zijn te lezen, bemerken we weldra, dat hier de in schijn afgezaagde woorden een bizondere beteekenis hebben, want hier wordt gesproken over eene, die niet anders dan innerlijk licht bezit; een blinde, die echter door de oogen van haar ziel de zintuiglijk zienden te raden en leiding te geven weet.

Mevrouw van Gogh schrijft veel in den laatsten tijd en ze weet haar onderwerpen meestal met talent te kiezen, boeiend, belangwekkend en van groote verscheidenheid. Ze roept ons onwillekeurig die andere veel-schrijfster, Jeanne Reyneke van Stuwe, in de gedachten, die in haar vijf-en-twintig romans zoo veel en toch zoo eindeloos verschillende levens heeft behandeld, dat ieder verhaal opnieuw ons vasthoudt en boeit.

Deze vergelijking is mevrouw van Gogh echter tot nadeel; want terwijl Jeanne Kloos zich door haar onderwerp laat meesleepen, en ons de groote dramatische situaties geeft met een hartstocht en een overtuiging, die nooit 'n maniertje worden, lijkt mevrouw van Gogh de gebeurlijkheden meer doordacht dan gevoeld te hebben,

1) Nadat ik de proef van deze recensie gecorrigeerd had maakte ik kennis met de zeer waardeerende bespreking door Albert Verwey in D e B e w e g i n g van deze maand aan dit boek gewijd. Ik vestig op dit tegenovergesteld oordeel gaarne de aandacht, al heeft de heer Verwey mij persoonlijk niet kunnen bekeeren. Prins wil - aldus Verwey - zooveel mogelijk gezichts-beelden geven en geen gedachte-beelden. Daarom wordt de beweging van de zinnen ingehouden, de aandrang waarmee iedere zin zijn golf tracht voort te zetten, te steunen, te wijzigen in den volgenden, geremd.
Precies mijn opinie; alleen: mijne conclusie was een andere. Een literair kunstwerk is nu eenmaal nooit òf gezichtsbeeld òf gedachte-beeld, doch de synthese van deze beide. En dat ‘inhouden’, dat ‘remmen’ van den natuurlijken drang van den volzin voel ik als afkeurenswaardige kunstmatigheid. Overigens zal het mij verheugen zoo 't mocht blijken dat anderen het gunstig oordeel van Verwey kunnen deelen. Van de napraters en modern-conventioneele doordik-en-dun-mooivinders natuurlijk niet gesproken!

en wordt zij, juist in de scènes die 't moeten doén, telkens nuchter en als huiverig voor de complicaties, die zij zelf maakte.

En aan complicaties is deze roman rijk, al loopt alles, door de goedmoedige oppervlakkigheid van de handelende personen, heel wat gladder af dan we eerst vermoedden.

Lenie, het jonge meisje, dat op haar tiende jaar tengevolge van een ziekte blind geworden is, woont samen met haar zuster Tine op een dorp in de buurt van Amsterdam. Ze heeft, door haar gemis aan uiterlijke afleiding, zielskrachten en geestesgaven sterk ontwikkeld, en bezit 'n bizonder talent zich in anderer leven in te voelen, anderen in moeilijkheden bij te staan.

Haar broer Herman, dokter in het dorp, is getrouwd met een onrustige, onevenwichtige, nerveuse vrouw, die hunkert naar emoties, die het vredige geluk van man en kind niet verdragen kan, en bij de eerste gelegenheid een anderen jongen man in de armen valt.

Deze jonge man, Hans Woldink, ingenieur en directeur van een fabriek, is een groot vriend van Lenie, maar hun teedere verhouding is hem geen beletsel, om op den avond van haar verjaardag, als ze na 't feestelijk bijeenzijn samen naar huis gaan, aan de vrouw van haar broer op zeer vèrgaande wijze het hof te maken.

Bij Truus, wie het slechts om oppervlakkige emoties te doen was, en die in schaamte en vernedering dadelijk er na den terugslag ondergaat, wordt het verdriet tot wanhoop, als ze merkt, dat het ‘ééne uur van onbedachtzaamheid’ haar opnieuw moeder zal maken. Ze snelt naar Lenie en bekent haar alles, wat is gebeurd, steeds opnieuw verzekerend, dat ze Woldink niet lief heeft en hij haar evenmin. Voor Lenie is de situatie ongemeen pijnlijk; ze heeft haar hart op Hans gezet en heeft meermalen gemeend blijken van zijn genegenheid te ondervinden; juist den avond van haar verjaardag is, door de waarschuwing van Tine, zich geen illusies

te maken, haar verlangen naar hem haar geheel bewust geworden, en nu hoort ze, dat hij juist toen, met een ander, en lichtzinnig als gold het een spel, over het geluk van haar en van hem, over de toekomst van een gezin heeft beschikt. Maar ze kan niet stil blijven staan bij eigen ontgoocheling; ze moet trachten bij haar broer te redden wat mogelijk is. Ze belooft de diep-rampzalige Truus alles aan Herman te zullen vertellen, maar als ze een paar uur later met 'n rijtuig naar 't doktershuis gaat, blijkt het opgejaagde, verwilderde kind niet te hebben kunnen zwijgen; Herman, die, zelf trouw en sterk, geen afdwalingen van gevoel begrijpen kan, heeft verbitterde woorden gesproken, en Truus is het huis uitgevlucht, niemand weet waarheen.

Dan slaagt Lenie er in hem te bewegen zijn vrouw te gaan zoeken, en ten slotte brengt ze het zóó ver, dat hij haar in zijn armen sluit, en verzekert, dat het kindje van hen samen zal zijn. Truus, die altijd hunkerde naar het buitengewone, bewondert Herman's groote edelmoedigheid, ze trekken samen het dorp uit, en er is hoop, dat na deze catastrophe hun vrede hechter zal zijn dan er voor.

Maar Lenie heeft niet alleen om altruïstische redenen zich zoo hevig geweerd; ze wil Hans voor zich behouden; ze vertelt hem, dat ze alles weet, ze bindt hem aan zich door honderd kleine zorgen en belangstellingen, maar hij verzet zich uit alle macht, hij kan de gedachte niet verdragen, een vrouw te hebben, die een zintuig mist; hij flirt als afleiding met de jonge, stralende logée van zijn moeder, en brengt het zelfs bijna tot een verloving, als Lenie wéér ingrijpt, en hem voorhoudt, dat hij toch eigenlijk haar alleen liefheeft.

Hij wil 't dan een teere, heel bizondere vriendschap laten blijven, maar als ze eens bijna een auto-ongeluk heeft gekregen door zijn schuld, sluit hij haar in zijn armen, en erkent, dat hij niet meer buiten haar kan.

Het is niet te ontkennen, dat deze idylle tusschen het fijnvoelende, blinde meisje en den levenslustigen, sterken man door mevrouw van Gogh met groote liefde en met bizondere delicaatheid is geteekend; ik noem als voorbeeld den avond, als ze samen in den donkeren tuin zitten, en geheel open met elkaar spreken. Als ze dan er na weer in de lichte huiskamer komen, waar Tine Chopin speelt, lezen we:

‘... Lenie zat met gebogen hoofd, als in aandachtige luistering, maar ze voelde, hoe Hans haar aankeek, en hoe zijne gedachten gingen naar haar. Doch in hem welde een zweem van bezeerdheid, die zijn mooi innerlijk geluk licht vertroebelde; wat hij straks in het buiten-duister vergeten had, drong zich nu weer aan hem op, hinderlijk en woedewekkend: Lenie was eene misdeelde, haar oogen konden niet antwoorden op wat de zijne vroegen’.

En 'n paar hoofdstukken verder, als Hans zich steeds meer naar Lenie toegetrokken voelt, overdenkt hij, koel: ‘Misschien was 't ten slotte niet zoo'n ramp geweest, met Truus te trouwen. Ze was niet onaardig en ze had charme, en je moest toch met iemand trouwen ...’

Dit is alles raak en zuiver weergegeven, en de eigenaardige nuance, die Lenie's blindheid aan hun verhouding geeft, is volgehouden tot het einde.

Maar toch heeft de geschiedenis ons niet geheel voldaan, en is de persoon van Woldink voor ons een andere gebleven, dan de schrijfster bedoeld had. Ze heeft ons van die ‘surprise des sens’, van de korte vervoering tusschen Truus en hem te veel of te weinig verteld. Had ze dit conflict geheel weggelaten, dan zouden de bezwaren van Hans om een blinde vrouw te nemen dezelfde gebleven zijn; alleen had de schrijfster dan de intieme gesprekken over zijn misslag tusschen Lenie en Woldink moeten offeren, die juist zeer geslaagd zijn te noemen.

Maar nu er eenmaal over gesproken was, ging het niet meer aan deze geschiedenis later weer weg te doezelen. Al trokken Truus en Herman het dorp uit, - de pijnlijke verwikkelingen bleven; daarvoor waren de menschen, tusschen wie

het drama zich heeft afgespeeld, elkaar allen te nauw verwant. De schrijfster laat alleen Tine aan Herman vertellen, hoe ze gelooft, dat Lenie van Hans houdt; ze laat geen enkelen keer in het hoofd van het toch overigens zoo voorzienig zusje de gedachte opkomen, dat alle herinneringen versch zullen openrijten, als ze den man, die haar broer bedroog, als ze den vader van het kind van haar schoonzuster, als haar echtgenoot de familie weer binnenvoert. Mevrouw van Gogh heeft, vóór ze ons die verwikkelingen moest gaan ontwarren, maar wijselijk een dikke punt gezet, en dit was in zekeren zin haar recht; 'n auteur behoeft niet ad infinitum moeilijkheden te scheppen en op te lossen.

Maar vóór ze ons aan de onzekerheid overliet, had ze ons op de een of andere manier met het karakter van Hans moeten verzoenen, want zooals de zaken nu staan, kunnen we ons niets anders voorstellen, of arme blinde Lenie gaat een leven vol teleurstellingen tegemoet.

Welke qualiteiten heeft deze jonge man, die een jong moedertje zonder veel berouw verleidt; die met een frissche schoone flirt, tot hij zich bijna aan haar gebonden moet achten; die uit ijdelheid van zijn fabriek een modelinrichting wil maken, en die, als zijn bemoeiïngen geen dankbaarheid vinden, den aanstoker van den argwaan bijna overhoop rijdt?

Men begrijpe mij wèl: het komt natuurlijk niet in ons op, aan de auteur te verwijten, dat ze een hoogstaand en fijn meisje als Lenie, haar hart laat verliezen aan een middelmatig, oppervlakkig, vrij grof industriëel. Zulke onwaarschijnlijkheden zijn herhaaldelijk van historische waarheid gebleken... Maar we verlangen van Mevr. van Gogh, dat het ontoereikende, het banale in het mannekarakter ons dan ook als ontoereikend en banaal worde gegeven; dat we voelen, hoe de schrijfster als een zieneres al dit blinde verlangen en verweer in zijn noodlottigheid en noodzakelijke ontgoocheling doorschouwt; en ons niet den indruk geeft, dat wij hier de eenige helderzienden zijn, maar dat zij er, net als haar lieve Lenie, leelijk is ingeloopen....

Niettegenstaande deze bedenkingen echter, is het een heel prettige, onderhoudende roman. De schrijfster is er in geslaagd haar hoofdpersoon, ondanks de vele voortreffelijke eigenschappen, toch tot een levend wezen voor ons te maken, door haar van een gezonde hoeveelheid egoïsme te voorzien; en in details weet ze hier en daar wezenlijk iets superieurs te bereiken.

We zouden tot slot Mevr. van Gogh nog als een persoonlijke gunst willen vragen van het werkwoord ‘grappen’ afstand te willen doen. ‘Kalmde hij’ is, geloof ik, maar eens voorgekomen, maar ‘hij grapte’, ‘zij grapte’ herhaaldelijk; en ik geloof niet, dat ik in mijn antipathie tegen dergelijke vormingen alleen sta.

ANNIE SALOMONS.

De Daad, door Egb. C. van der Mandele. (Uitgave H.J.W. Becht, Amsterdam).

Een roman uit het doktersleven zou men dit boek van Egb. C. van der Mandele kunnen noemen. Het behandelt een uitzonderingsgeval. Dr. Erckman is uit een gedegenereerde familie, heeft een broer die krankzinnig is, een vader die dronkaard was, een grootvader die in zijn jonge jaren ‘zwaar had geleefd’, een tante die idioot werd.

Met klare oogen heeft Dr. Erckman deze feiten onder oogen gezien, en deze, gevoegd bij de wreede ervaring der erfelijkheidsfeiten uit zijn practijk, hebben hem tot het besluit gebracht niet te huwen teneinde de ontaarding van zijn geslacht geen verdere kans te geven.

Een beminnelijke vrouw, met wie hij in zijn praktijk kennis maakt, is onbewuste oorzaak dat de hardheid van dezen opgelegden levensdwang hem gaat drukken. Een collega spreekt hem het eerst van een kinderloos huwelijk. Aanvankelijk verwerpt hij dit denkbeeld. De verliefdheid van beide kanten overbrugt ten slotte de scheiding tengevolge der erfelijkheidstheorieën. Het huwelijk volgt; doch na een paar jaren wil de vrouw: het kind. Ten einde dit verlangen volop relief te geven, plaatste de schrijfster in de naaste omgeving van het echtpaar Erckman een gezin met zes kinderen, waarvan het zevende geboren wordt in den tijd dat mevrouw Erckman begint te rebelleeren tegen den theorie-getrouwen echtgenoot. Een nieuwe phase treedt nu in het leven der Erckmans in. De liefde begint te kwijnen en weer is het de collega die Erckman overtuigt zijn vrouw niet te mogen kwetsen in haar meest natuurlijke verlangens naar het moederschap.

De schrijfster van ‘De Daad’

Wat de liefde-aandrang van zijn vrouw niet vermocht, brengt de medische overtuiging van den vriend, die de kansen van een kind uit dit normaal menschenpaar nog zoo

slecht niet acht, tot stand. Een zoontje wordt het echtpaar Erckman geboren. Doch op zijn derden jaardag krijgt het kind een toeval en de vader kan alleen constateeren: epilepsie.

- ‘Hij wist nu, dat zijn daad een misdaad was geweest’.

Met dezen zin besluit het boek. Eigenlijk is het jammer dat die laatste zin aan den roman werd toegevoegd. Een formule tot slot is zelden gelukkig. Want los van den verhaalgang dringt de schrijver een eigen opinie op, waarvan de waarheid, hoe apodictisch ook verzekerd, nochtans - gelijk in dit geval - twijfel kan wekken. Het verhaal zelf lijkt met veel overtuiging geschreven. De schrijfster heeft ons willen doordringen van het

zondige, het althans gevaarlijke van het huwelijk eens zwaar belasten. Met warmte heeft zij daartegen gepleit en het geheele boek, ook in zijn uitkomst, wordt gedragen door dit besef.

Zou echter niet Egb. van der Mandele's verhaal bij grootere geconcentreerdheid aan kracht van betoog hebben gewonnen? Het is, bij alle waardeering, onze vraag na het eindigen der lectuur.

ALBERTINE DE HAAS.

Levensblijheid. Geautoriseerde vertaling van 'Fräulein Schmidt and Mr. Anstruther, being the letters of an independent woman' by the Author of 'Elizabeth and her German Garden' door Aukje Zwarts. (Leeuwarden, Meijer en Schaafsma). (Schaafsma's bibliotheek van goede boeken. II).

Onder de Engelsche boeken, die de laatste jaren opgang maakten in Holland, behooren Elizabeth and her German Garden, the Solitary Summer, the Adventures of Elizabeth in Rügen, etc. De naam der schrijfster wordt niet vermeld; ik weet zelfs niet geheel zeker, of ik haar een vrouwelijke auteur mag noemen, ofschoon de stijl en vooral de gedachten vrij voldoende aantoonen, dat hier geen mannelijk letterkundige aan het woord is.

Haar (ik zal maar feministisch vervolgen!) jongste boek, verschenen onder den titel hierboven genoemd, is een lange reeks brieven van een Duitsch jong meisje aan een jongen Engelschman. Rose-Marie en Roger - zooals blijkt uit den eersten brief - hebben zich verloofd op het oogenblik dat hij Jena verlaat, waar hij in 't huis van haar vader, den professor, zijn studies heeft voltooid. Nog vóór hij Engeland kan hebben bereikt, dadelijk na zijn vertrek, schrijft zij hem, en uit de regels, die zij hem zendt, spreekt duidelijk hoe innig zij hem liefheeft. Dat spreekt uit alle volgende epistels, - doch langzaam aan bespeuren wij uit haar antwoorden de kentering in zijn gevoelens, de verandering van zijn liefde in vriendschap, gevolgd door zijn engagement met een Engelsch meisje. De jonge man, onbestendig in de liefde, verbreekt ook dezen band, zijn hart trekt opnieuw naar Rose-Marie, maar zij, gewond door de wreede teleurstelling, kan hem niets meer bieden dan vriendschappelijke belangstelling, ze is gegroeid door het leed en ziet in Roger niet anders dan een oppervlakkigen jongen, beheerscht door de gril van het oogenblik; en wanneer hij ten slotte haar ernstig ten huwelijk vraagt, zendt zij, die hem eenmaal heel haar zijn heeft willen geven en al haar lief en leed aan hem biechtte, deze enkele woorden:

'Ik zal niet meer schrijven'.

De Hollandsche titel van het boek past - volgens mijn opvatting - volstrekt niet bij den inhoud, die, al moge hij een zeker niet gering aantal levensblije beschouwingen en uitingen bevatten, toch niet weergalmt van echte levensvreugde. Men kan eerder zeggen, dat Rose-Marie de wijsheid bezit om de wereld niet lastig te vallen met haar leed, en to make the best van heel wat moeilijke en droevige omstandigheden. Ze is een geestelijk en fyziek zeer krachtige jonge vrouw, - geestelijk dikwijls te krachtig voor haar vijf- of zes-en-twintig jaren om ons niet telkens in herinnering te brengen, dat wij eigenlijk niet háár geschiedenis lezen, maar de uitingen van een auteur met een welversneden pen en een geestigen kijk op het bonte leven. Rose-Marie wordt meermalen van haar plaats gedrongen door de schrijfster, en dan krijgen wij veel humor, veel logica, veel wijsheid, maar tevens voelen we hoe

de auteur de jeugd van haar Rose-Marie oplost in de rijpheid van haar eigen ervaringen.

Of het boek het succes zal beleven van zijn voorgangers, is moeilijk uit te maken; doch waarschijnlijk, - al had het onderwerp beknopter behandeld kunnen worden en de vertaling zorgvuldiger - zal dit werk aan menigeen, die van lectuur in briefvorm houdt, een aangenaam uur verschaffen.

I.H.

Quasi una Fantasia. Roman van Johan Nordling. Vertaald door G.W. Elberts. Geautoriseerde uitgave. (Leiden, A.W. Sijthoff's Uitgev.-Maatsch.)

Een episode uit het leven van den Maëstro, Ludwig van Beethoven, heeft aan Johan Nordling de stof geleverd voor een roman, die ons een blik gunt in het, trots alle glorie, dikwijls sombere leven van een beroemd man, en in de Weener hofkringen omstreeks het begin der vorige eeuw.

Het werk lijdt niet aan eenige pretentie van letterkundige mooidoenerij; het is zeer eenvoudig en bevat toch een reeks van kleurige beelden, die elkaar misschien wat al te snel en in te klein bestek opvolgen, en daardoor aan het verhaalde soms iets vluchtigs geven.

Beethoven woont, ongeveer dertig jaren oud, te Weenen in het paleis van zijn beschermer Vorst Lichnowsky, en ontmoet op een der feesten, waar een quintet van hem wordt uitgevoerd, de jonge en mooie Giuliana Guicciardi, dochter van een Keizerlijken Hofraad.

Haar vader verzoekt hem het jonge meisje te willen lesgeven, en na eenige aarzeling stemt de groote musicus toe. Daarop volgt de korte idylle van liefde tusschen den ernstigen, diep-denkenden man, wien het lijden niet wordt bespaard en de bekoorlijke c o n t e s s a , wier vlinderhartje hem

schijnt toe te behooren, al lacht en danst en geniet zij haar jeugd met de adellijke aanbidders, die haar omfladderen. Als zij 's zomers in een mondaine badplaats vertoeft, en de meester in de stilte der bosschen buiten Weenen overdenkt wat zij hem wil geven, gaat hij beseffen, dat hij haar offer niet mag aannemen; dat zijn doofheid, die allengs zal verergeren, ook háár leven zal versomberen; dat hij haar bestaan van glans en genot niet mag verbinden aan het zijne, - en krachtig als een reus verbreekt hij wat hem lief en heilig is. En dan lezen we, dat na zeer korten tijd, aan het einde van den zomer, het mooie gravinnetje zich verlooft met Graaf Gallenberg, geheel volgens den wensch harer ouders...

Johan Nordling heeft deze ‘alte Geschichte’ werkelijk zeer sober en gevoelig weten te teekenen.

I.H.

Van een Vriendin, door Marie Metz-Koning. (Amsterdam, Scheltens & Giltay).

Marie Metz-Koning heeft zichzelve in tweeën gesplitst. Zij heeft een reeks bevindingen, philosophieën, spitsvondigheden, geestigheden geschreven in schijnbaren dialoog met een vriendin. De dialoog is zóó ingericht: mevrouw Metz-Koning zegt iets en het antwoord van de vriendin leidt zijzelve voortdurend in met de tegemoetkomende woorden: ‘nu zul je zeker zeggen’, of: ‘wat je zeggen wilt’ enz. Van een zwijgende vriendin is dus minder sprake dan van een vriendin wie het woord voortdurend ontnomen wordt. Mevrouw Metz-Koning noemde nochtans haar boek naar de vriendin en dit doet wat raar aan na al dat zwijgen. In waarheid is de vriendin minder noodig voor dit boek dan de schrijfster blijkens haar oproeping meent. Mevrouw Metz-Koning had in briefvorm of dialoog of in anderen (roman-) vorm denzelfden inhoud kunnen geven. Deze geestigheden, philosophieën, menschen wereldbeschouwingen, welke als zoodanig belangrijkheid missen, zouden, geuit door verschillende menschen (in een roman bijvoorbeeld) hebben kunnen meewerken aan karakteruitbeelding en dàn hun nut en schoonheid hebben verkregen. Hoewel dit boek wel den indruk wekt (doch Holland wist dit immers reeds) dat Marie Metz-Koning een heldere, begaafde vrouw is, voldoet het, als geheel, niet bijzonder. Het is te verward van stijlsoorten en stemmingsoorten, het is als een bloembed waar allerlei bloemen door elkaar groeien en het onkruid gelijk geboorterecht verkreeg. De fijnere gewassen komen in de knel, derven ruimte en licht.

ALBERTINE DE HAAS.

Kippeveer, of het Geschaakte Meisje, door Cosinus. 2 dln. (Amsterdam, Meulenhoff & Co.).

Als gevolg van onzen luchtigen vluchtigen tijd heeft zich in den boekhandel sedert ettelijke jaren het verschijnsel geopenbaard dat wij kunnen kenschetsen als: het goedkoope boek. In 't buitenland gingen groote firma's als Nellson en Ulstein vooraan en ons land volgde, ditmaal vlugger wellicht dan het gewoonlijk pleegt te zijn, met

de: Modern-Bibliotheek van Holkema & Warendorf (die haast geboykot diende te worden om den affreuzen, onhollandsch gevormden titel!), de Gele Bibliotheek van Veen[1], de Meulenhoff-editie van de firma Meulenhoff & Co. Om nu ditmaal van de 'Wereldbibliotheek' eens niet te spreken.

Wie kent ze nog niet, de kleurige, fleurige deeltjes met de verlekkerende prentjes als los omslag om den band!

Het luchtige goedje heeft in de vitrines der boekhandelaars de zwaarwichtiger zaken naar den achtergrond gedrongen; en het kan u gebeuren dat ge voor 't venster van zulk een librarye naar den een of anderen erg geleerden titel speurt en ... door het guitig bakkesje van freule Marie uit Kippeveer geheel uit den koers wordt geslagen. Het is met die freule Marie anders een vreemde geschiedenis. Eerst heeft ze dol veel plezier als de student Sixma thoe Hoola, die op Tuiningen een bezoek komt brengen in een hem veel te nauwen geleenden rok, in dat kleedingstuk van achteren een fameuze torn krijgt; maar dan later ... hu! dan lacht ze niet meer, maar griezelt heel echt voor een heuschig spook! Hoe dat nu allemaal in mekaar zit? Ja, dat moet ge zelt maar onderzoeken. Misschien gaat het u dan wel net als mij en stelt de lezing van die twee deeltjes Kippeveer u wel een beetje te leur. Althans als aan den titel van dit boek ook voor u een zekere legendarische klank verbonden was. Ge hadt dan wel eens van Kippeveer gehoord, een boek dat een zekere beroemdheid in onze literatuur heeft verkregen; waarover veel geschreven en gewreven is, ja, dat de oorzaak is geweest van 't ontstaan van een ander boek: Hanepen door Sinus, en nu lang was uitverkocht; niet meer áan te komen, tenzij toevallig misschien eens tweedehands. En ge wist: dat tweede boek, Hanepen, was heel erg niks, maar Kippeveer ... daar stak wat in, en men had er zich dan ook lang het hoofd mee gebroken wie toch wel die geheimzinnige 'Cosinus' kon zijn[2]. Kippeveer dat was een van die boeken die ge bij gelegenheid toch nog eens noodzakelijk te lezen moest zien te krijgen; desnoods er wat oude leesbibliotheken voor afloopen.

En daar komt me nu op een goeden dag de firma Meulenhoff een hyper-modernen nieuwen druk van dit boek geven. Ge begint haastig te lezen en ... neen, 't wil u toch niet

1) Waarin dat zeer mooie deeltje van Streuvels: 'De Werkman'!
2) Vergissen wij ons niet, dan is voor enkele jaren de pseudonymiteit weggenomen en J. Huf van Buren als de schrijver aangewezen.

zoo bijster bevallen. Zeker, 't is boeiend genoeg; er gebeurt van alles. Een baron die spiritistische sceances houdt en in een schuur voor zijn boeren ‘orthodoxe’ preeken (wat niet te best afloopt, want de boeren, opgestookt door eenige fanatische broederen ‘uit Gods volk’, beschuldigen hun heer van ‘op vogelgeschrei acht te geven’ en dringen hem en zijn dochter met ruw geweld van den deel); verder een verkiezingscampagne, een heel satanische studentenclub,

Illustratie-proeve uit ‘Kippeveer’

de bovengenoemde fanatische broederen, die hun ‘medebroeder in Christus’ komen vermanen zijn goddelooze wegen toch te verlaten, maar die zelf intusschen op heel duistere paden wandelen; voorts een eenvoudig burgermeisje dat ‘den geest’ heeft en in tongen spreekt, wat haar evenwel niet belet zich heel vleeschelijk te laten schaken, etc. Boeiend is het boek en grappig ook hier en daar, maar van een grappigheid die mij persoonlijk niet heel erg behagen kan. Daarvoor uit ze zich te zeer ten koste van een zeker geloof, dat onder de eenvoudigen wel edeler vertegenwoordigers telt dan de Zeekatten en Kippeveers.

Aangezien nu evenwel deze lieden wat het type aangaat niet onbestaanbaar zijn, zou het ongetwijfeld des schrijvers recht zijn geweest hen te teekenen - als hij maar gestreefd had naar de noodige objectiviteit en zich gehoed voor overdrijving. Dit heeft hij echter niet gedaan; hij kiest te zeer partij en levert vooral in 't hysterische Mientje een onmogelijke charge.

Het best is de baron; in de teekening van dezen gemoedelijken, transigeerenden aristocraat is hier en daar wel iets fijns en oorspronkelijks. Hij maakt dan ook, ten slotte, het boek wel lezenswaard, al vrees ik dat velen er slechts stof uit zullen putten voor platte grappen op een thema dat, sedert Jan Rap den Bijbel zijner moeder met aardigheden versierde, zich daartoe steeds dankbaar is blijven leenen. De schrijver Cosinus wijst denzulken - en dat is jammer - daarin te gaarne den weg.

Daarom kan ik den herdruk van dit boek in zulk een reeks voor Jan-en-alleman[1)] niet zeer gelukkig achten.

G.v.E.

Letterkundig leven uit de september-tijdschriften

De Gids.

De Schartens vervolgen hun overzicht van Bakhuizen v.d. Brink's liefderoman, samengesteld uit zijn brieven en bescheiden. Het blijkt meer en meer interessante lectuur, al doet dat uitgepluis van iemands intieme levensbizonderheden niet steeds onverdeeld aangenaam aan. Prof. N. van Wijk brengt ons nader in kennis met den Russischen schrijver Anton Tsjéchow (1860-1904) die, schoon minder algemeen bekend dan Górjky en Andréjew, door de verstandigste en gevoeligste menschen in Rusland toch hooger gewaardeerd wordt. Gorjky's roem is spoedig getaand, zóó

1) Deze qualificatie legge men overigens niet ongunstig uit voor de M e u l e n h o f f - e d i t i e , die inderdaad in de thans verschenen deeltjes reeds veel voortreffelijks gegeven heeft; ik noem slechts de Gedenkschriften van Sarah Bernard, de boekjes over Napoleon, dat over Richard Wagner (van Jac. Hartog) etc.

zelfs dat men hem nu niet voldoende recht laat wedervaren - over Tsjéchow spreekt men reeds als over een der groote figuren uit het verleden.

In de eerste periode van zijn schrijversloopbaan beziet deze auteur in een reeks van kleine stukjes, die ons publiek, zegt Prof. van Wijk, een voor een ‘in verrukking zouden brengen’, met een gullen glimlach de kleine zwakheden zijner medemenschen - in de latere periode ligt over T's oeuvre een somber waas.

Evenals Dostojewsky en Tolstoj heeft T. in den Russischen boer een diepere liefde voor waarheid en rechtvaardigheid ontdekt dan in eenig ander mensch.

Maar hoezeer Tsjéchow het met Dostojéwskij en Tolstój eens is, dat de boeren een psychies fond - een ‘god van de levende mens’ - hebben, dat veel beschaafden missen, en dat we hierom de boeren mogen benijden, zo mogelik trachten iets van hen te leren, - hij verschilt van zijn voorgangers daarin, dat hij een even grote waarde hecht aan datgene wat de boeren van ons kunnen leren. Terwijl Tolstój predikt: Leef overeenkomstig het evangelie; hierbij vergeleken heeft geen moderne kultuur enige waarde, - terwijl Dostojéwskij vermaant: Word gelijk een moezhík; zijn Christendom is iets hogers dan wetenschap, kunst en beschaving, - houdt Tsjéchow zijn ogen vóór alles gericht niet op verre idealen, maar op datgene wat hij meent, dat een nabije toekomst kan verwezenliken: laat ons voorlopig tevreden zijn, zegt hij, als we een beschaafder en humaner natie worden, als we datgene afleggen, wat ons in vergelijking met West-Europa barbaren doet blijven.

Den naam ‘Ilmenau’ koppelen wij dadelijk aan Goethe. Verleden jaar is van Julius Voigt een boek verschenen over ‘Goethe und Ilmenau’ ‘dargestellt unter Benützung zahlreiches unveröffentlichten Materials’. Mr. van Hall deelt

er ons een en ander uit mede. Zooals men weet werd Goethe door Carl August van Weimar naar Ilmenau gezonden in verband met de herstelling van het daar bestaande mijnwerk. Goethe heeft er vele geologische studiën gemaakt, met Frau von Stein den Hammerstein en zijn ‘Höhle’ bezocht en er o.a. het beroemde ‘Wanderers Nachtlied’ gedicht. Het gedicht waarin Ilmenau en zijn omgeving voor Goethe geheel weer opleven is dat hetwelk hij in 1783 voor 's Hertogs verjaardag schreef en dat den titel ‘Ilmenau’ draagt. Als in breede accoorden vangt het m a e s t o s o aan:

> Anmutig Tal! du immergrüner Hain!
> Mein Herz begrüsst euch wieder auf das beste;
> Entfaltet mir die schwerbehangnen Aeste,
> Nehmt freundlich mich in eure Schatten ein.

Aan 't slot van 't gedicht komt nog eens duidelijk uit welk een ideaal-vriendschappelijke verhouding er bestond tusschen den jongen Weimarschen vorst en zijn dichterlijken staatsdienaar.

Wij noemen uit deze aflevering ten slotte nog Verzen van A. Roland Holst en ‘Marginalia’ van Dirk Coster, een soort van scheurkalender-lectuur van treffelijk gehalte. Ziehier een paar dier aphorismen uit het rubriekje ‘Man en Vrouw’:

> De man denkt over het leven; het leven denkt in de vrouw.

> Geen vaste grondbeginselen en enkele onverstoorbare moreele zekerheden: zie hier het karakter der vrouw.

> De vrouw is voorzeker wreeder dan de man, maar slechts omdat zij op alle gebieden een dieper instinct medebrengt voor de geweldige noodwendigheid des levens.

> De gedachten die een harmonische gezonde vrouw hardnekkig weigert te begrijpen, moet men wel aandachtig bezien. Men zal dan meestentijds ontwaren, dat deze gedachten een levensverstorende werking hebben. Het vrouwelijk doelbeoogings-instinct weigert zorgvuldig iedere aanraking, zelfs de lichte aanrakingvan-begrip met zulke gedachten.

De Beweging.

Albert Verwey leidt ons verder in een Verhaal van Johannes Linnankoski in, waaruit hij eenige fragmenten geeft. Van Arthur van Schendel zal weldra een nieuwe vertelling verschijnen waaruit wij hier een gedeelte vinden afgedrukt onder den titel ‘Het Woud’. Een sprookje van elfen en feeën. Onder 't opschrift ‘Stemmen van het oogenblik’ geeft Verwey gedichten. ‘Wat ik dan wensch?’ vraagt hij.

> Enkel tegenover wie verdorden
> En verworden,
> Een Nieuwe Mensch.
>
> Niet een wereld die uit goede en kwade
> 't Weefsel voortzet van zijn voos bestand,
> Maar een kerngroep die door levende genade
> De Chaos bant.

In zijn ‘Boeken, Menschen en Stroomingen’ prijst de redacteur van Looy's R e i z e n en Ary Prins' H e i l i g e T o c h t.

> Er zijn algemeene en bizondere ervaringen. Juister: er is aan iedere ervaring iets algemeens en iets bizonders. ‘Het regent’ zegt de een. In hetzelfde oogenblik betuigde de ander dat er lauwe druppels op zijn hand vielen.
> Jacobus van Looy ziet alles van zich uit. Zijn reisverhaal is een overrijk en zuiver in toon gehouden weefsel van bizondere ervaringen.

Van De Heilige Tocht:

> Het is persoonlijk-visueel proza in de hoogste graad, en daardoor zoo goed als een kunstsoort op zichzelf..... Schriftuur als die van De Heilige Tocht moet gelezen worden van woord tot woord. En niet alleen gelezen, maar men moet ieder woord toestaan zijn werking te doen op ons voorstellingsvermogen. De schrijver is namelijk, bij de keus en de koppeling van zijn woorden, voortdurend geleid door de overweging, of zij het stukje voorstelling dat op 't oogenblik in zijn gezichtsveld lag, zoo niet weergaven, dan toch zoo dicht mogelijk benaderden. De wil, dit te doen, verliet hem nooit. De gestadige spanning van die wil waarborgde het van stap tot stap gelukken van zijn onderneming, en werkte tegelijk als een toon die zich door het heele werk voortplantte en die aan een min of meer nauwkeurig vooraf-vastgezette compositie vanzelf verbonden bleef..... De schrijver heeft ongelooflijk met het oog geleefd. Aan de met het oog genoten kunst vooral ontleende hij de gewaarwordingen die hij onder woorden bracht. Die woorden zelf zijn kunst. Exotische, om hun voorkomen of klank kostbare woorden gebruikt hij graag; hun afgelegen bekoring laat de gedachte niet opkomen, dat hier een gewoon hollandsch man zou zijn die een verhaal vertelt. Er is alleen een kunstenaar, van hoogst eigenaardige en eigen-willige beschaving, die tot het overdragen van zijn kostelijke gewaarwordings-vondsten zich van taal-elementen, van woorden en hun verbindingen, vrijmachtig bedient.

De Tijdspiegel.

In deze aflevering enkele Verzen zooals alleen Reddingius ze schrijven kan.

> Dichter, laat de vlammen dansen
> in uw haard,
> hout in 't vuur, bouw hoog de schansen,
> niets gespaard.
>
> Hout in 't vuur, dat al de vanen
> waaiend zijn,
> dat het vuur verteer uw wanen,
> na veel pijn.
>
> Dat het fel in de ouwe schouwe
> vonken spat;
> eenmaal zult gij zeker bouwen

nieuwe stad.

Stijn Streuvels vervolgt zijn ‘Dorpslucht’; Herman Middendorp draagt eenige Verzen bij en een artikel over Prins' ‘Heilige Tocht’, waarboven hij ‘Moderne Romantiek’ plaatst. Hij meent dat wie door den afschrikkenden vorm heenkijkt zijn arbeid door een wonderbaar genot beloond vindt. Dit proza is ‘een hechte keten van zeggingskunst’; het doet denken aan een veel-tintig tapijt-werk waarop met zorgzame hand, moeizaam vorderend, de schakeeringen zijn saamgebracht tot een ‘kleurig maar harmonieus geheel’.

De Witte Mier.

Greshoff is niet best te spreken over de Graphische Tentoonstelling te Amsterdam (de Igta).

> Het failliet van den vakman. Hier wordt bewezen dat vlijt en technische kènnis n i e t s bereiken zonder kunstzin en levend kunstbegrip.
> Zie om u: de armoede des geestes triompheert. Het is het hoogtij der onbenulligheid; de bruiloft van nuchterheid met onmacht. Zucht maar eens: zijn dan twintig jaren ernstige arbeid door groote en overtuigde nijverheidskunstenaars voor niets geweest? Is dan alle strijd en alle werkkracht verloren? Deze tentoonstelling is volkomen ontmoedigend. Niemand méér dan ik kan de uitingen van menschelijk vernuft, van vaardigheid en deugdelijke technische kennis bewonderen, hoogschatten, maar... dat is niet a l l e s : wanneer zal het eindelijk door het krokodillenleer der drukkersvoorhoofden heendringen dat er een typografische a e s t h e t i c a bestaat, met eigenlijke [eigene?] wetten en noodzakelijkheden, met karakteristieke mogelijkheden en karaktervol bereiken? Wanneer zal in de donkerste diepten dezer gemoederen één lichtstraaltje binnendringen van wàre en begrijpende liefde voor het vak en de schoonheid? En wanneer zal aan deze hooge drukkersoomes, die minachtend op den kunstenaar-leek neerzien, als een schrik, de volkomene beteekenisloosheid, de leegheid, de belachelijkheid hunner pedante resultaten duidelijk worden?...

Toch blijkt uit een volgend artikeltje dat de schrijver op sommige ‘stands’ nog wel iets goeds heeft gevonden. De

‘letterlievende Journalist’ die in dit tijdschriftje bladen uit zijn dagboek geeft, heeft Nijinsky zien dansen. En wat hij toen onderging heeft hij weergevonden in een bundel belangrijke teekeningen van George Barbier (Dessins sur les de Danses de Vaslav Nijinsky).

> Merkwaardig is het, hoe deze teekenaar het verstaat binnen zuiver-decoratieve conceptie's de extatische beweging wezenlijk en natuurlijk tot uiting te brengen. Hoe harmonisch en breed is deze heftige innerlijke bewogenheid in breede vlakken en kalm-sierlijk verloopende lijnen - zonder verlies - tot kunstvolle werkelijkheid gemaakt.
> Blader dit boek rustig door. En meer dan kleur en houding boeit u de beweging: de stijging, het aanzweven. Ook in dit werk, in des teekenaars kunst, behéérscht het ontroerd leven volkomen de schoone schijn van kleur en lijn.
> Zie de derde plaat waar hij met ecn sjawl als een speelsch zeil binnen zweeft: vanwaar? waarheen?
> Zie waar hij dwepend, als een jonge dichter in den wind, door den wind méégevoerd, zingende loopt neven de rozen; zie waar hij opstijgt uit de weekheid der kussens, uit de zwoelheid tot een sterker verlangen - de armen zoo gespannen en gestrekt... Zie de herdersknaap als een zeer teedere jonge faun; als een schuchtere eerste mensch in een nieuw heelal ...
> In dit boek verschijnt de Danser waarlijk zooals hij is. En uit dit boek kan men - zonder hem gezien te hebben - Nijinsky in zijn wezenlijkste eigenheid leeren kennen. Daarom is dit boek als kunstwerk - welk een stijlvolle groepeering - voortreffelijk en als document merkwaardig.

Elseviers Geïllustreerd Maandschrift.

Ditmaal eens geen schilder maar een kunstnijveraar op de eereplaats in dit tijdschrift. C.W. Nijhoff beschrijft ons de interieur- en meubelkunst van Willem Penaat. Aan 't slot klaagt de schrijver, dat de hooger ontwikkelde kringen, wien geen gebrek aan schoonheidszin kan worden verweten, daar ze wel ontvankelijk zijn voor muziek en literatuur, voor een waarlijk artistieke woninginrichting nog zoo vaak blind zijn. Dr. Herman ten Kate geeft een uitvoerig artikel over ‘Exotisme in de Kunst’: de kunst ontstaan uit motieven buiten het beschaafde Europa. Zoo zijn b.v. Pierre Loti en Lafcadio Hearn schrijvers van het exotisme, Felix Regamey en Etienne Dinet schilders op dit gebied. Dr. ten Kate, die veel gereisd heeft in verre gewesten, toetst het werk van verschillende schilderkunstenaars en -amateurs aan de werkelijkheid, daarbij als Leitmotiv volgend het gezegde van Friedrich Ratzel in zijn ‘Ueber Naturschilderung’: ‘Weder der Gegenstand ist es, was uns an einem Kunstwerk hinreisst, sondern was der Künstler herausgebracht hat um den Sinn der Natur zu verdeutlichen’. Van de overige bijdragen noemen wij Verzen van Hélène Swarth en Frans Bastiaanse. Van den laatste dit:

> ‘Zij zeggen, dat Herfst wel mooi is,
> Veel mooier dan Mei,
> Maar zijn goud-roode tooi is
> Tè spoedig voorbij ....

Achter Mei hoor ik zomer
Als een fluitenden knaap,
Maar de Herfst is een droomer
Met.... dood.... als slaap'.

Dan 't vervolg van den roman 'In Troebel Water', een Brugsche Begijntjes-sproke van Ellen Corr en de Kroniek van Robbers, die van Carry van Bruggen zegt dat zij in 'Heleen' niet zoo zeer de directe gedachten van haar heldin geeft, als wel het 'bezinksel, het resultaat dier gedachten, Heleens eigen oordeel over die gedachten, den daardoor telkens in haar bewust wordenden toestand', welke wisseling van bewuste toestanden zij voor 's menschen eigenlijk leven houdt. In tegenstelling met psychologen als Flaubert, Balzac, Couperus gaat Carry v. Bruggen's 'visie' geheel buiten het zintuigelijke om.

Groot-Nederland.

'Onnoozelheid vermoord' is de eenigszins opzichtige en mij niet recht duidelijke titel van een proza-stuk door Carry van Bruggen. Hermien houdt van Bart, maar Bart heeft zijn hart verloren aan Yvette. Als Bart zich op een goeden dag niet flink toont en Yvette zich gekrenkt van hem keert offert Hermien zich voor hem op, gooit haar gevoel van eigenwaarde van zich af door een leugen ter zijner verdediging. Dan verwacht zij popelend zijn dank, zijn liefde ... maar hij ziet haar niet, lijdt om zijn vervreemding van Yvette, rust niet voor hij zichzelf overwonnen heeft en in haar oogen in eere is hersteld. Hermien is verbijsterd, begrijpt niet, dat hij nòg haar versmaadt, en een ander boven haar gekozen heeft. De Sturm und Drang van den schoolleeftijd zit wel in dit alles.

Verder proza van J.Ph.v. Goethem, Lita de Ranitz en J. van Ammers-Küller, en Verzen van Karel Casteels en H. Middendorp.

Bloesem en Vrucht.

INHOUD. Voor 't slapen gaan, door Rigter Evot. - Blik, door Rigter Evot. - Het Muiderslot; P.C. Hooft; De Muiderkring, door G. Beumer. - Begrijpen? door J.J.D. - De Confessie van Abednego, door W.H. Kieviet. - Schietgebedje, door Nellie. - Over boeken enz. - Briefwisseling. - Christelijk Letterkundig Verbond (Verslag Zomervergadering te Muiderberg).

Vragen van den Dag.

INHOUD. Grooter Nederland, door F.M. Knobel. - De Chineesche Revolutie, door Paul Reclus. - Distillatie van steenkolen in de aarde. - Psalmvertalingen, door A.Th.A. Heyting. - Los Angeles en omstreken, door O.I. Thoden van Velzen. - De Geitenmelker, door H.E. Kuylman. - Een schip te beschermen. - De plaats der vogels in de natuur, door J. Daalder Dz. - Van Maand tot Maand.

Dietsche Warande en Belfort

INHOUD. Hugo Verriest, door De Redactie. - Het Leven eener christene Grootstad, door P. Dr. Berthold Missiaen, cap. - Iets over Birgittinessenkloosters, door D. Logemanvan der Willigen. - Pieter Bruegel de Oude, door Pol de Mont. - Liederen van Beatrijs, door Herman Middendorp. - Chantecler, door v.D. - Hofdieren, door Edward Vermeulen. - De Bloemen en het Kerkelijk Leven, door E. Van Bergen. - Boekennieuws.

Stemmen des Tijds.

INHOUD. De nationale geest in het tijdperk der inlijving, door Dr. J.Th. de Visser. - ‘De Franschen er uit en Oranje er bij’, door Mr. D.P.D. Fabius. - Een mislukte audiëntie bij Napoleon, door J.B. Du Buy. - Pamfletten van 1813, door J. Wille. - Leestafel.

Onze Eeuw.

INHOUD. Eenzamen, door Q.A. de Ridder. - Pindarus, door Prof. K. Kuiper. - Een troepenlichting in de dagen van Maurits, door P. Geyl. - De godsdienstige ontwikkeling van Rome, door Dr. H.M.R. Leopold. - Voleindiging, door J.D. Bierens de Haan. - Buitenland. - Leestafel.

De Bibliothecaris

INHOUD. Iets over Titelbeschrijving. - Het Boek en de Boekhandel nà de uitvinding der Boekdrukkunst. - Opening der Intern. Grafische Tentoonstelling. - Berichten en Mededeelingen.

[Schrijvers van over de grenzen]

Romain Rolland en ‘Jean Christophe’

MET in dit jaar aan Romain Rolland haren nieuw-gestichten Grand Prix de Littérature (van tienduizend franks) toe te kennen, heeft de oude Académie Française bewezen toch nog niet heelemaal de kluts kwijt te zijn, en die plechtige bekroning van den grooten romanschrijver en moralist, schepper van den prachtigen cyclus der tien J e a n C h r i s t o p h e ' s, heeft eene beteekenis die niet alleen van eene literaire sympathie getuigt, maar evenzeer de erkenning is van een invloed, die heilzaam werkt op het jonger Frankrijk. De fransche literatuur van heden telt misschien verfijnder, kunstiger en handiger schrijvers, maar waarschijnlijk geen zoo moreel-zuivere en diepvoelende personaliteit als Romain Rolland. Met het schrijven van J e a n C h r i s t o p h e heeft hij een levensbeeld, een zedentafereel aangedurfd gelijk er sedert Zola geen tweede geleverd werd - en geen ‘naturalistisch’ tijdsbeeld, geen cyclus van standen en klassen, menschen en omgevingen, geen serie roman-episoden, maar de cyclus van ééne intellectualiteit, de roman van é é n mensch, in zijn geestes- en gevoelsleven, een mensch van zulke hoedanigheid echter, dat we hem niet mogen beschouwen als alléén-staande, maar hem aanzien als een type, een model-mensch, het symbool van een heel geslacht in wording, als den drager van eene nieuwe levensconceptie, welke in die tien boekdeelen van J e a n C h r i s t o p h e langzamerhand tot een geheel is voltrokken. Die nieuwe levensconceptie is eigen aan een aanzienlijk deel der fransche jeugd. En zoo er thans sprake kan zijn van eene moreele ‘Renaissance’ in Frankrijk, is zulks ten grooten deele aan Romain Rolland te danken, aan het voorbeeld van dien ‘reinen Thor’ die Jean Christophe is, mensch met rein hart, zuivere oogen, open gemoed en die vrij beoordeelt de moderne wereld en met hartstocht zijn leven leeft. In de inleiding tot het laatste deel van den cyclus, zeide Rolland: ‘J'ai écrit la tragédie d'une génération qui va disparaître. Je n'ai cherché à rien dissimuler de ses vices et de ses vertus, de sa pesante tristesse, de son orgueil chaotique, des ses efforts héroïques et de ses accablements sous l'écrasant fardeau d'une tâche surhumaine: toute une s o m m e du monde, une morale, une esthétique, une foi, une humanité nouvelle à refaire. Voilà ce que nous fûmes’. En die hooge dracht van J e a n C h r i s t o p h e

hebben velen begrepen, alsmede de ruimere waarde van dat zuivere en edele boek. In alle landen der wereld heeft Christophe vrienden gevonden, zielen van goeden wil, vervuld met liefde - in Frankrijk vooral, waar de komst van een Christophe noodig was, om de gemoederen op te beuren en moed voor de toekomst te geven. Nergens zullen we beter dan in zekere deelen van Jean Christophe vinden uitgedrukt de stikkende, neerdrukkende atmosfeer waarin de idealistische jeugd, op het einde van de vorige eeuw, in Frankrijk leefde. Halen we enkele regels aan uit La Foire sur la Place: 'Combien nous avons souffert! Et tant d'autres avec nous, quand nous voyions s'amasser, chaque jour, autour de nous, une atmosphère plus lourde, un air corrompu, une politique immorale et cynique, une pensée veule, s'abandonnant au souffle du néant avec un rire satisfait'. In vlijmende, striemende woorden heeft Romain Rolland die tijden van geestelijke lafheid aan de kaak gesteld; hij draagt nu nog den last van al den haat dien hij op zich heeft getrokken door de oprechtheid en de onstuimigheid van zijnen aanval, door de rauwe wreedheid van zijne satire op de fransche maatschappij, vóór en na de Dreyfus-zaak. Gelukkig dat de meeste lezers begrepen hebben, dat het niet een vijand van zijn land was die in die boeken zijn wrok tegen zijne tijdgenooten uitte, maar een groot vaderlander, integendeel, die met de meeste rechtzinnigheid zijn 'J'accuse' dierf uitschreeuwen tegen al de prostituties die hij, ten allen kant, ontdekte in de ten gronde gaande maatschappij, alleen maar om haar te redden, om haar tot bewustzijn terug te brengen, om haar te verlossen door de liefde, door de eendracht, door eene edele verstandhouding.

Romain Rolland is de meest getrouwe en bewuste volgeling van Tolstoï. Hij heeft van hem geleerd den afkeer van alle mandarijnen-literatuur, de liefde voor het leven, den eerbied voor de waarheid, den wensch een soort van apostel of profeet te zijn die niet werkt voor enkele amateurs maar spreekt tot allen en aan allen biedt zijn kunst als een brood of een kruik water, ter bevordering van het goede. Terugkeeren naar het volk - ziedaar het hoofdvereischte; niet met eene verlaagde, verminderde kunst, maar met eene universeele, godsdienstige kunst. Het debuut van Rolland was een 'Théâtre du Peuple', dat zou kunnen 'opposer aux raffinements des amateurs parisiens, un art mâle et robuste, exprimant la vie collective, et préparant, provoquant la résurrection d'une race' en waar de grondlagen van zouden zijn: de waarheid en de liefde. Het prachtig boek dat Romain Rolland over Tolstoï schreef zal beter die kunst-conceptie doen begrijpen. En zonder waanwijsheid of zelfoverschatting mocht Rolland op zijnen laatsten Christophe als opdracht zetten: 'En terminant cette oeuvre, je la dédie: aux âmes libres - de toutes les nations - qui souffrent, qui luttent et qui vaincront'.

Spreken we nu verder van Jean Christophe, misschien den cyclus van werken die 't meest onzen tijd tot eere strekt.

ROMAIN ROLLAND
Foto EUGÈNE PIROU

Het bestaan van Jean Christophe, een en al strijd, een en al vreugd nochtans, is - zooals Rolland het heeft beschreven in zijn tien vrome, trotsche, heldhaftige boeken - het levensboek van den modernen artist - die zich voelt grooter en grooter worden in de miskenning, in de verdrukking, in zijne verlatenheid en in zijne liefdeloosheid; die voortgaat het leven te beminnen en het te verheerlijken, door al de kwade dagen heen, al willen ze neervellen zijn moed en zijne vastberadenheid, en die wars van alle menschelijke laagheid en lafheid zijn weg voortgaat, in het heerlijk besef van zijne brandende en woelende en scheppingssterke, levenskrachtige menschelijkheid: drager van een fakkel die niet dooft, van eene hoop die niet sterft, van eene liefde

die nooit verteert. Kunst maken beteekent voor hem: zijn leven uiten, zijn ziel uitzingen. Kunst is zoowel hoofdzaak als nevenzaak bij hem: hoofdzaak, in zoo verre als ze wordt het hoogere wezen, de schoonere en gepuurde vlam, de esthetiek van het bestaan; nevenzaak, omdat ze het wezen van den kunstenaar niet mumifieert, niet verdort, van hem geen boekenworm maakt, geen kabinetsge-

vangene die van het leven eigenlijk niets anders afweet dan wat literatuur en in het leven geen ander heil zoekt, er geen ander doel in vermag te vinden dan wat gepén of wat gemusiceer of wat penseelderij. Eerst zal Rolland leven, zoo diep en intens mogelijk, alle gevoelens, alle emoties, alle beroeringen in zich ontvangen en uitbreiden, om daarna, gestild, verkalmd, in de hooge ure der schepping, de juwelier te zijn die al de ruwe stoffen bewerkt hem uit de mijnen der wereld voor de voeten geworpen; die schift en zuivert en het beste bestanddeel der dingen samensmelt in het edele metaal van zijn werk. Eerst m e n s c h zal hij zijn, k u n s t e n a a r daarna - of: m e n s c h en k u n s t e n a a r te samen, in éénen groei, in denzelfden drang van l e v e n, van d a a d, van s c h e p p i n g.

Er zijn dus twee deelen in 'Jean Christophe': het negatieve deel, dat de kritiek is op de ontaarding van het Fransche ras, - tusschen den val van het keizerrijk (1870) en het Dreyfus-proces vooral - en het positieve deel dat bestaat uit de uitbeelding van den nieuwen, schoonen mensch, zooals Romain Rolland hem opvat, hem droomt, hem voor de toekomst verwacht en voorziet. Het c r e d o staat niet heelemaal vast, is onvoldoende bepaald, blijft nog op zekere plaatsen troebel, aarzelend en vaag, laat zich meer r a d e n dan omlijnen - maar 't heeft reeds vele zielen opgebeurd en gesterkt en 't klinkt zoo troostvol, zoo edel, zoo vroom...

Acht jaar heeft Romain Rolland aan den Christophe-cyclus gewrocht: het eerste deel L'A u b e verscheen in 1904, het tiende L a n o u v e l l e J o u r n é e in 1912.

Het werk is ingedeeld in drie groote series:

I. J e a n C h r i s t o p h e, waarvan de vier boekdeelen de kindsheid en de eigenlijke jeugd van Christophe omvatten, L'A u b e, L e M a t i n, L'A d o l e s c e n t en L a R é v o l t é.

II. J e a n C h r i s t o p h e à P a r i s, serie waarin de rijpe ouderdom, de mannejaren van den held worden geschetst, in L a F o i r e s u r l a P l a c e, A n t o i n e t t e en D a n s l a M a i s o n.

III. L a F i n d e V o y a g e, waar de oudere, grijswordende, diep-doorwonde Christophe optreedt, in L e s A m i e s, L e B u i s s o n a r d e n t en L a n o u v e l l e J o u r n é e.

Men zou het werk kunnen heeten: eene symfonie in drie deelen - want J e a n C h r i s t o p h e is werkelijk als eene symfonie door Rolland uitgewerkt, die - vergeten we 't niet - leeraar der muziekgeschiedenis in de Sorbonne was, modelboeken over H a e n d e l, d e M u s i c i e n s d'a u t r e f o i s en de M u s i c i e n s d'a u j o u r d'h u i publiceerde en even veel aan muziek heeft gedaan als aan literatuur. De voornaamste motieven van L'A u b e keeren in L a n o u v e l l e J o u r n é e terug.

Ik zou niet durven beweren dat hier en daar geen leemte in die tien boeken te vinden is, geen breuk van evenwicht, geen disproportie. In de romans van de eerste en van de derde reeks is Christophe zelf de hoofdpersoon, de spil van het verhaal, de stof van de ontwikkeling; in de tweede reeks, integendeel, treedt hij op den achtergrond en wordt het hoofdgegeven de satirische schildering van de parijsche maatschappij, is hij niet meer dan een getuige naast de anderen, een acteurtje in 'la foire sur la place'. Zekere brokken dier boeken zijn zeer breedvoerig in hunne analysen, zekere andere oppervlakkig, vlug - misschien wordt aan enkele episoden te weinig belang gehecht, aan andere te veel - maar dat is heel moeilijk uit te maken. Feiten en ideeën, verhaal en medidatie vullen elkaar aan, doch sluiten niet altijd op elkaar. Stellig is dat J e a n C h r i s t o p h e ten deele geïmproviseerd is en dat het werk er kolossaal bij winnen zou, kon het nu herbegonnen, terug op de leest gezet, geschaafd en afgerond, voleindigd en volmaakt worden. Het is heel spontaan geschreven. En het draagt de sporen van een arbeid die over acht jaren is verdeeld

gebleven en daarna niet meer kon worden herzien, vermits elk jaar minstens één boek moest verschijnen. Naast ongelijke bladzijden en hoofdstukken, vinden we in de ‘Christophes’ heerlijke gedeelten, zwaar van leven, sterk van uitbeelding, fijn-muzikaal - bladzijden die zeer verschillen van de gewone fransche ‘écriture’ en die men soms aan een Vlaming zou toeschrijven ...

Om uit J e a n C h r i s t o p h e al het genot te trekken dat er uit te putten valt en om de werkelijke grootheid van dat werk gansch te vatten, moet men, ná elk deel op zich zelf gelezen te hebben, het werk ook weer in zijn geheel bezien, het uit de hoogte overschouwen als een stuk wereld, als een geheel van leven... men staat vol ontzag vóór het schouwspel ...

J e a n C h r i s t o p h e is een heroïek werk; als figuur, heeft Christophe veel gelijkenis met Beethoven, waarvan we allen de heldhaftige filosofie kennen: door het lijden naar de vreugd. ‘Mein Reich ist in der Luft’ zei Beethoven, en dat past Christophe toe: alles begrijpen en toch kiezen, een vrijen geest zijn maar nochtans door een wil geleid, een wil die heerscht over het vleesch, het knevelt, het onderwerpt aan het ideaal van liefde dat de idee der godheid is. Lang zou hierover kunnen gediscuteerd worden.

Practisch is de reeks van J e a n C h r i s t o p h e eene idealistische reactie geweest tegen de anarchie en het pessimisme, de neurasthenie en den levensafschrik welke lang den franschen en zelfs den

‘jong-europeeschen’ geest gekenmerkt hebben. Christophe ziet niettemin de menschen zooals ze zijn, met hunne laagheden en al de kleine kantjes van hun wezen, hunne ondeugden en hunne misdaden, maar hij haat ze niet; en het leven heeft hij lief, niettegenstaande al de wraakroepende onrechtvaardigheden, de mislukkingen en de pijnen die men er ondervindt. Hij heeft geleerd wat Lamartine noemde: ‘le triste et beau métier de vivre’. Hij kan lijden en zelfs leven om te lijden - maar hij blijft: een man, en in den strijd kent hij vooral de vreugde van de zelfoverwinning.

Sinds lange jaren werd de menschelijke tragedie niet zoo liefdevol, zoo ernstig, zoo adellijk verzinnebeeld, noch in een werk zooveel gedachte en gevoel verzameld rond dat enkele beeld: den levensweg der menschen. Jean Christophe behoort tot de wereldliteratuur, geroepen om gemeengoed voor al de volkeren te worden - pand van liefde.

ANDRÉ DE RIDDER.

Uit de oude school

III
Emblemata voor kinderen (1)

MEN weet wat ‘Emblemata’ zijn. Het waren platen-verzamelingen met bijschriften over, maar meer nog naar aanleiding van, de voorstellingen op de ‘figuren’. Voor 't meerendeel waren die bijschriften van didaktischen aard, en geschreven in versvorm. Soms was daar nog aan toegevoegd een ‘Uytbreydinge’ in proza; of ook wel een aanhangsel in den vorm van spreuken en spreekwoorden uit allerlei talen, die op 't behandelde onderwerp betrekking hadden.

Van 't eind der 16^{e} tot het eind van de 18e eeuw zijn er heel wat nederlandsche emblematabundels verschenen. Ze bewegen zich alle op het uitgestrekt gebied der ‘Wel-levenskunst’. Ze bevatten wenken, raadgevingen en vermaningen voor allerlei personen in allerlei levensomstandigheden en in alle levenstijdperken: voor den knaap en het meisje, den jongeling en de jongedochter, den vrijer en de vrijster, den man en de vrouw; voor het kind zoowel als voor den grijsaard; - in één woord: voor den mensch.

Maar al kreeg in vele bundels de jeugd ook wel eens een beurt - ik ken niet veel bundels, uitsluitend voor de jeugd. Een tweetal liggen er op het oogenblik vóor mij. Van den eenen luidt de titel: 's Menschen Begin, Midden en Einde; hij is bewerkt door Petronella Moens en W.H. Warnsinck Bsz., en verscheen in 1824[1)].

Eerst even een korte aanteekening omtrent deze auteurs. De blinde Petronella Moens (1762-1843) schreef, behalve voor groote menschen, ook een aantal werkjes voor kinderen, zoowel in proza als in dichtvorm. Willem Hendrik Warnsinck Bsz. (1782-1857) schreef gedichten en tooneelstukken, die nu totaal vergeten zijn. Of hij, behalve zijn aandeel in het hier besproken werkje, nog meer voor kinderen heeft gemaakt, is mij niet bekend. En nu het boekje. De vrij uitvoerige Voorrede begint aldus:

> Welk eenigzins bedaagd huisvader en huismoeder herinnert zich, bij de gedachte aan zijne kindsche jaren, niet het boekje van Jan Luiken onder den titel van: 's Menschen Begin, Midden en Einde, uitgegeven? En waar is de vrome grootmoeder, die dat werkje niet, nog

1) ‘Te Amsterdam, bij Ten Brink & De Vries’.

heden ten dage, aan hare geliefde kleinkinderen in handen geeft, om den knaap of het meisje, voor het minst, door het beschouwen der platen, eenig vermaak te verschaffen?

De volledige titel van Luiken's emblemata-bundel, den tweeden die hier voor mij ligt, luidt: Des Menschen Begin, Midden en Einde; vertoonende het kinderlyk bedryf en aanwasch, in eenenvyftig konstige figuuren, met goddelyke spreuken en stichtelyke verzen[2].

Zooals men zal weten schreef (en teekende) Joannes Luiken een aantal emblemata-bundels. De hier vermelde verscheen, na zijn dood, in 1712. We vernamen nu, hoe dit werkje, dat blijkens zijn Voorreden ook voor de jeugd bestemd was, deze nog 100 jaar later ‘eenig vermaak’ verschafte. De auteurs van 1824 gaan dan verder:

> In een tijd, toen er oneindig minder voor de lieve jeugd gedaan werd, dan in den tegenwoordigen, mogt het vermelde Stukje eenige aanspraak maken op de algemeene belangstelling, en werd hetzelve dan ook over het geheel vlijtig gebruikt, en, met vrucht, der jeugd in handen gegeven.

Vervolgens geven ze rekenschap van de wijze van bewerking van hun boekje. En dan blijkt dat ze 't idee, zooals trouwens de titel ook aangeeft, hebben behouden. Zoo ook de onderwerpen voor de plaatjes; al hebben ze uit de 51 van Luiken een keus gedaan van 26. De plaatjes zelf zijn echter nieuw. Dan staat er bij Luiken boven elk plaatje, behalve 't opschrift, ook nog een tweeregelig rijmpje. Dit vinden we bij hen niet:

> De korte, tweeregelige versjes, boven de plaatjes, waren een gevolg van de denkwijs uit die tijden, waarin vader Luiken leefde. Uren, ja dagen, konde men zich pijnigen, om eenig dragelijk denkbeeld, in twee regels, van zeer weinige lettergrepen, uit te drukken: en, wat wonder, indien somtijds de taal van den Dichter, voor den oningewijden,

2) Ik gebruikte de uitgaaf van 1772, verschenen ‘te Amsteldam, by de Erven van F. Houttuyn’.

geheel onverstaanbaar bleef? dan, het rijmde toch, en dit kon, dacht men toen welligt! althans bij kinderen, eenigen bijval vinden.

Men ziet, deze kritiek is tamelijk scherp. Is ze ook verdiend met 't oog op die rijmpjes van Luiken? Nu, we treffen wel enkele min of meer duistere of gewrongene in het boekje aan; maar bij de onderwerpen waaruit de auteurs van 1824 een keus deden, kon ik er slechts één vinden. Bij De leiband lezen we:

De Macht, (voor 't Oog), als waar z'er niet,
Doet meer als alles wat men ziet.

Daartegenover staan er eenige, mooi door hun korten eenvoud. Een paar voorbeelden, die ik eveneens alleen ontleen aan de onderwerpen welke ook het boekje van 1824 bevat.

HET KIND GEWASSCHEN
Uit de editie Moens-Warnsinck

Bij Het kindje word gewassen staat dit rijmpje:

Verdraagt het lyd, Om zuiverheid,

Bij De trommel lezen we:

Daar is wel veeltyds veel geluid,
Maar meest dat niet met al beduid.

En ten slotte - hèt slot - bij De mensch sterft staat dit rijmpje:

't Beginsel en het Einde quam.
Wel hem die 't beste met zich nam.

Nog in een ander opzicht zijn Petronella Moens en W.H. Warnsinck van hun voorbeeld afgeweken. Luiken gaf bij elk plaatje ook nog een aantal bijbelteksten. Daarvoor is in de plaats gekomen een stukje proza van Petronella Moens. De negentiende-eeuwsche auteurs vonden die bijbelteksten soms nogal gezocht, en niet altijd getuigende van goeden smaak. Daarin kunnen wij hun geen ongelijk geven. Eén voorbeeld uit vele ter illustratie. Bij De speelstoel (wij zeggen nu tafelstoel of kinderstoel) worden een viertal bijbelteksten aangehaald - wat ik hier maar niet zal doen, om ruimte te sparen. Maar men leze ze even na, en zal dan toestemmen, dat men toch een geweldig bijbelverklaarder moet zijn, om hier verband te kunnen aantoonen tusschen tekst en prent. En daarbij bedenke men dat die ‘toepasselijke’ teksten voor kinderen waren bestemd! Maar die lazen ze wel niet! 't Zijn dan: Spreuken IX: 1-6; XVI vers 16; XX: 4, 5; Jesaia LV: 2.

Evenals bij Luiken, staan er ook nu zesregelige rijmpjes onder de plaatjes. Deze rijmpjes zijn van Warnsinck.

De auteurs hopen dat hun werkje dienen zal

ter vorming van het ontwikkelend verstand en ter bestiering van het jeugdige hart, op het pad van Godsdienst, pligt en deugd: gelijk ook ter opwekking en aankweeking van die gevoelens, gezindheden en besluiten, waardoor het waar en duurzaam geluk van den sterveling, voor meer dan eene wereld, verzekerd wordt.

En dan wenden ze zich tot de jeugd:

> En gij, lieve Kinderen! voor wien dit Boekje eigenlijk bestemd is, en die, wanneer gij het van uwe ouders of vrienden ten geschenke ontvangt, u, al aanstonds, bij het zien der lieve plaatjes, zult verheugen; laat het gebruik van dit Werkje daarbij alleen niet berusten! prent de versjes in uw geheugen! ze zijn alle kort en gemakkelijk om van buiten geleerd te worden. - Leest en herleest het proza, en tracht aan de wenken, lessen, vermaningen en raadgevingen, u hier gegeven, getrouw te zijn.

Ze eindigen daarop met de hoop uit te spreken dat, als eenmaal ‘uwe naaste betrekkingen zich om uwe veege sponde scharen’, er getuigd zal kunnen worden, dat ge als een Christen leefde, en als een Christen stierf.

Ook Luiken deed zijn boekje, dat hij in een tamelijk lang gedicht opdroeg aan zijn kleinzoon Joannes Luiken, voorafgaan van een V o o r r e d e n . Het is een gedicht van 6 koepletjes, en gericht tot de ‘Jonge Dochtertjes en Knaapjes’. Hij spreekt daarin de hoop uit, dat ze hun ‘simpelheid’ mogen behouden. Hij wijst er hun op dat, al mogen ze nog zooveel goeds van ouders en vrienden ontvangen, toch ‘onze zoete lieve Heertje’ hun ‘alderbeste Vriend’ is; dat alles van hem komt. En als ze nu maar zoet en gehoorzaam blijven, dan heeft hij ‘hier boven’ voor hen ‘het schoone Hemeltje’.

Daar zult gy zoet en lieflyk speelen,
En met de lieve Eng'len deelen
In al het Vaderlyke goed
Van schoone en aangenaame dingen,
Met denken, looven ende zingen,
Uit een verheugd en bly gemoed.

Daar zult gy nooit meer traantjes schreijen,
Door wederwaardigheid of lyen,
Maar onveranderlyk vermaak
Zal in den hof van weelde bloeijen,
Daar vreugde als gras en riet zal groeijen.
Dat is een allerschoonste zaak.

Hebben deze beide strofen, afgezien van den banalen slotregel, niet iets Vondeliaans!

HET KIND MET DEN TROMMEL

Het Kindje speelt vast op den Trom
En weet het zelver niet waarom;
Als om te raazen en te roeren:
Zoo raast het groote Algemeen,
En niemant komt'er op de been,
Om tegen 't quaade kryg te voeren.

Uit de editie van Luiken.

Daar straks wees ik er op dat de auteurs van 1824 een keus hebben gedaan uit de onderwerpen van Luiken. Hierover nog een enkel woord, omdat deze keus me zoo typeerend toelijkt voor den tijd waarin die gedaan werd. Het was toen bij ons nog de tijd dat de nuttigheidsidee bij de opvoeding op den voorgrond stond. Kinderen moesten altijd wat te doen hebben; d.w.z. altijd lezen of leeren of met den een of anderen arbeid bezig zijn. En spel was haast synoniem met niets-doen. 't Gold als een heele gunst als hun dat werd toegestaan. ‘Leeren en leeren [was] de eeuwige taak’! Zoo kon dan ook een van de kindergedichtjes van Petr. Moens tot titel hebben Morgenlied van ijverige en leergrage kinderen. Laten we nu, dit alles bedenkende, de keus uit 1824 nog eens wat nader bekijken. Men houde daarbij vooral ook in 't oog, dat we met kinderboeken te doen hebben.

Van de 51 onderwerpen bij L. hebben er 44 betrekking op het kind, 3 op den jongeling, en 4 op den volwassene. Van de 26 onderwerpen bij M. en W. zijn deze getallen resp. 17, 4, en 5.

Van de 51 emblemata bij L. hebben er 23 kinderspelen tot onderwerp; van de 26 bij M. en W. slechts 5. Daarbij komt dan nog Uitspanning, bestaande in de beoefening van Schoone Kunsten, voor de rijpere jeugd - wat bij L. niet wordt aangetroffen. De andere onderwerpen die M. en W. wel hebben, en L. niet, zijn: Leerschool voor meisjes (de vrouwelijke handwerken), Godsdienst (het ter-kerk-gaan), Het Huwelijk, Ambachten, Handel en Zeevaart.

Blijkt uit een-en-ander niet ‘de geest des tijds’! Nog iets. Bij L. vinden we Het kind gaat op een ambacht, en Het kind studeert. Deze twee zijn bij M. en W. tot één geworden, n.l. De knaap kiest een beroep. Het rijmpje dat daarbij hoort geeft o.a. deze regels te lezen:

Het knaapje, dat met vlijt studeert,
Of wel een nuttig ambacht leert,

Bereidt zich voor den stand en 't lot, hem eens beschoren:

Daarop wijst ook het proza met deze woorden:

> Hij, wiens vermogens en omstandigheden het toelaten, om de taal der oude volken te leeren, en zich daardoor in het verkrijgen van kundigheden te oefenen, hij verdient, zoo lang geen hoogmoed hem verlaagt, allen lof, en ook hij, die een nuttig handwerk leert, vordert in zijnen kring denzelfden roem.

Op het plaatje ziet men het aangaan van een school. Knapen, met boeken beladen, begeven zich erheen. Een van deze studentjes reikt in 't voorbijgaan de hand aan... een krullejongen!

Dat typeert toch wel volmaakt den tijd, toen in ons landje alles zoo recht knusjes was. Toen de regeerende klasse zoo dierbaar kon getuigen van ‘den braven werkman’ ('t was immers na de Groote Revolutie!), maar intusschen er stevig voor zorgde dat er van ‘encanailleeren’ geen sprake kon zijn.

Aan het eind van het boekje van M. en W. komen nog een 12-tal bladzijden proza voor, waarin ‘beelden van het geluk, voor plichtmatig han-

delenden bereidt, en van het ongeluk der, tegen beter weten aan, afgedwaalden' worden geschetst. We vernemen hier van Albert en Antoinette, 'kinderen van deugdlievende ouders', maar die, al vroeg weezen geworden, door omgang met slechte vrienden van kwaad tot erger vervielen: Albert werd ten slotte 'door zijne buitensporige

HET KIND STUDEERT

Die 't best kan schiften uit het veel,
Heeft Wysheids allerhoogste deel.
De keurige laat zyn kind Studeeren
Op dat hy 't Meesterschap zou leeren.
Maar komt hy niet op 't hoogste School.
Daar deugd geleerd word in de Ziele,
Op dat hy Gods Geboden hiele,
Hij gaat met al zyn Wysheid dool.

Uit de editie van Luiken.

leefwijze volstrekt nutteloos voor de maatschappij', en sleepte 'kwijnende zijn leven voort tot aan het graf'; Antoinette bracht, na een rampzalig leven, 'het besef van hare ellende tot eene vertwijfeling, die op de verschrikkelijkste wijze in den dood eindigde'. Daartegenover maken we kennis met Willem, die

> bij de rustelooze afwisseling van voor- en tegenspoed, zoo kalm, zoo blijmoedig, zoo altijd weldoende en zegenende, zijnen levensweg bewandelt;

en met de 'godvruchtige' Mina, die opgegroeid 'in de school des tegenspoeds', een model werd van vrouwelijke deugdzaamheid; en later met Rozenburg, 'een der edelste jongelingen' in den echt werd vereenigd; en

> nederig, weldadig, en dankbaar voor elk levensgenot, wandelde zij, aan de zijde van haren huwelijksvriend, op den weg naar het graf, dien zij door schuldelooze blijmoedigheid, door opgeklaard verstand, en door minzame hulpvaardigheid, voor zich zelve en voor anderen met bloemen bestrooide.

Op de laatste bladzij wordt dan nog in 't kort het leven meegedeeld van 'den man, wiens geschrift wij hier gevolgd hebben'. Merkwaardig is wel, dat hier van Luiken gezegd wordt dat hij een man was 'van veel vermaardheid, minder om zijn welmeenend rijmwerk, dan uit hoofde van zijne kunstige etsnaald'. Dat 'welmeenende rijmwerk' had het toch in elk geval een eeuw uitgehouden - zij 't dan ook misschien voor een goed deel ook wel, dank zij die 'kunstige etsnaald'. Luiken besluit zijn emblemata-bundel met een S l o t z a n g , bestaande uit vijf koepletten. Hier is de dichter aan 't woord.

De eerste strofe luidt:

Gy waart een kint, en wierd een Oude:
Wat hebt gy van uw' loop behouden,
Om meê te nemen uit den tyd?

Dewyl de dag vast komt voor handen,
Om weg te gaan uit deeze landen,
Naar 't ver gewest der Eeuwigheid?
Wat was uw werken en vergaaren,
In al dien schoonen tyd van jaaren?

Als ge u slechts hebt overgegeven aan ‘aardse dingen’, en ge komt dan ‘voor het hoog gerichte’ te staan, om rekenschap af te leggen van het u toevertrouwde talent,

Dan word gy, jammerlyk gebonden,
Naar 't Eeuwig duister heen gezonden.

Maar als ge, tijdens uw leven, u ‘een' schat van deugden’ hebt vergaderd, dan (zoo luidt het slotkoeplet)

Dan staat u zyne goedheid open;
Dan hebt gy van zyn hand te hoopen,
Voor kleine moeite, grooten loon,
Voor 't kort verdriet, een lang verblyden,
Voor tyd'lyk ongemak en stryden,
Een eeuwige onverwelkbre kroon.
O, wys en zalig, wiens gedachten,
Dit steeds bevroeden, steeds betrachten!

Op dezen slotzang volgen dan nog twee mooie gedichtjes (hoewel heelemaal niet kinderlijk), het eene getiteld O p d e n d a g e r a a d , het andere Z i e l z u c h t [1].

De volgende maal hoop ik nog iets omtrent den eigenlijken inhoud van deze beide emblematabundeltjes mee te deelen.

PIET HOEK.

1) Even wijs ik op dezen prachtig mystieken regel: ‘Gy zyt myn Moeder daar ik Eeuwig lag’; gezegd tot het ‘Eenig Eeuwig Een’.

[Boekenschouw]

Reisbeschrijving

Reisbrieven uit Afrika en Azië, benevens eenige brieven uit Zweden en Noorwegen, door Dr. Aletta H. Jacobs. 2 dln. (Almelo, W. Hilarius Wzn., 1913).

Laplanders
Uit: Aletta Jacobs, Reisbrieven.

In zijn hupsche maandschriftje De Witte Mier heeft Jan Greshoff onlangs betoogd, dat de eenige waarachtige reisbeschrijver hij is, die in magnifieke oogenblikken zich opgenomen heeft gevoeld in het onverbroken, alzijdige leven der aarde, en die in de hem omgevende natuur dat diepe, kosmische ondervinden, dat wijde aardsche genot symboliseert; in één woord: dat de eenige reisbeschrijver die als zoodanig in aanmerking komt is: de kunstenaar.

Hun, die een reisbeschrijving naar dezen hoogen en in volstrekten zin ongetwijfeld eenig juisten maatstaf willen meten, raden wij aan te grijpen naar de Reisimpressies van Couperus, of de onlangs verschenen Reizen van Jac. van Looy[1)], doch zeker niet naar deze Brieven van Aletta Jacobs. En dat nu nog niet zoo zeer om wat er aan ontbreekt naar vorm en stijl - immers de schrijfster erkent zelve dat zij deze Telegraaf-artikelen slechts 'schoorvoetend' in boekformaat de wereld inzendt, daartoe aangespoord 'van verschillende zijden' (jawel, die 'zijden' waar de vrienden staan die met hun goedkeurende knikjes al zoo menig onheil hebben aangericht!) - wat mij vooral het gebrek toeschijnt van deze, als van zoovele, reisbrieven, is dat menschen en dingen ook hier alweêr minder beléefd dan bepráát worden, bepraat door een dame die heel flink en resoluut mag zijn, heel modern en heel beschaafd (al trek ik voor mij dit laatste wel wat in twijfel, doch daarover straks), maar met dat al toch nog niet iemand met een kunstgevoelige ziel, niet iemand die met een heilige verbazing door de wereld der verschijnselen gaat, welke daardoor een wòndere wereld wordt, vol sprookjes-schoonheid en geheimenden glans.

Laat ons echter niet onbillijk zijn, en niet vergeten dat er duizenden onder de voortreffelijksten onzer landgenooten in van Looy's Marokkaansche perspectieven staren als ... ja, vul zelf maar in; de vergelijking is niet moeilijk in een tijd dat een goed schilderij, zelfs bij ontwikkelden, minder opgeld doet dan een kiekjes-vol nummer van Het Leven.

Het boek van Aletta Jacobs is geen boek voor de 'upper ten' naar den geest. Het is een boek voor hen die een schoon natuurtooneel bij voorkeur 'onbeschrijfelijk' noemen, niet zoozeer omdat zij, van eerbiedigen schroom voor die natuur vervuld, voor een beschrijving terug huiveren, als wel omdat hun indrukken gemeenlijk te oppervlakkig zijn, te weinig 'tastbaar' dan dat van een weergave zou kunnen sprake zijn.

1) Onze medewerker Dr. H. van Loon zal den lezer de volgende maand nader met dit boek in kennis brengen.

Ik meende dit alles te moeten vooropstellen, opdat men wete wat men in deze beide dikke deelen n i e t zoeken moet. Wat men er wèl mag zoeken en in overvloedige mate vinden zal, zijn tal van belangwekkende bizonderheden over landen en volken, personen en toestanden waarmede deze schrijfster heeft kennis gemaakt. Ze vertelt niet zoo smakelijk en luchtig als Mevr. Wijnaendts Francken, van wie wij hier onlangs een dergelijken bundel mochten aankondigen[1)] - het is alles een weinig stroever en zakelijker; maar toch, wie zich de moeite geeft en den tijd heeft om deze 715 bladzijden door te lezen, zal na de lectuur toch wel het gevoel over houden dat hij wat, dat hij véel, heeft geleerd; dat hij b.v. heel aardig is ingelicht over de positie der vrouw in de verschillende bereisde landen, wat te meer van belang is omdat de gewone reisgidsen - in haar woord vooraf merkt Dr. Jacobs het op - over de vrouwen van het land niet of slechts zeer oppervlakkig spreken. Toch is er ook hier weer een ‘maar’. Er geheel zeker van, dat de schrijfster de toestanden waarover zij spreekt, de menschen die zij aan ons laat voorbijgaan, in 't juiste licht beschouwt, zijn wij niet. En nu bedoel ik niet terug te komen op wat ik boven reeds als een gemis

1) D.G.W. 12e jaarg. No. 4.

aanwees, noch ook de waarheid te benadrukken dat een Europeaan nooit een Inlander, een Hottentot, een Mahomedaan naar hun wezen zal kunnen doorgronden of aan hun leefwijze zich volkomen zal kunnen assimileeren - ik wil eenvoudig dit zeggen: dat voor wien over vreemde landen en volken schrijft een zekere mate van elementaire k e n n i s noodzakelijk blijft, een kennis, die deze schrijfster soms totaal blijkt te missen. Een voorbeeld.

In het hoofdstuk over Palestina lezen wij het volgende:

> In ons 'Hotel Jeruzalem', hebben de kamers geen nummers, maar alle een bijbelsche naam. Mrs. Catt, die haar kamer naast de mijne heeft, logeert in Ruben en ik in Dan. De bijbelsche kennis van ons vier is niet toereikend om uit te maken waardoor mijnheer Dan zich beroemd gemaakt heeft, en terwijl ik vlijtig zit te schrijven, zitten mijne drie reisgenooten in den bijbel deze en dergelijke bijzonderheden na te pluizen.

Ziehier met een ontstellende openhartigheid, te ergerlijker nu zij tracht geestig te zijn, naïevelijk een gebrek aan kennis ten toon gesteld waarover de Utrechtsche Gymnasium-rector Dr. Singels zich de haren zou uitrukken[1]. Iets verder (I blz. 211) lezen wij:

> De ruïne van de woning van den goedhartigen [sic! v.E.] Samaritaan wordt nu als een schuilplaats voor schaapherders gebruikt. Dat deze Samaritaan een armen broeder, die ziek was, op zijn ezeltje liet rijden en in zijn hut wat te drinken gaf, heeft

Een Buddhistpriester met twee leerlingen.
Uit: Aletta Jacobs, Reisbrieven.

> hem toch wel wat goedkoop eene eeuwigdurende vermaardheid bezorgd. Ieder van ons, die in de wildernis van Judea een armen zieken broeder of zuster zou tegenkomen, zou toch natuurlijk hetzelfde gedaan hebben, en dan zou er in geen enkele courant melding van worden gemaakt.

Daargelaten de optimistische onnoozelheid en 't gebrek aan menschenkennis die er spreken uit 't geloof dat in dezen 'verlichten' tijd waarlijk ieder den ongelukkigen reiziger (die in de bewuste gelijkenis toch immers slechts beeld is; maar dat weet schrijfster misschien niet?) zou hebben geholpen, kan ik in het bovenstaand citaat niet anders zien dan een staaltje van een zóó grenzenlooze onwetendheid, een zóó tastbaar bewijs van de verwoestingen die de geest van Jan Rap zelfs in het zieleleven van een ontwikkelde, gestudeerde vrouw heeft vermogen aan te richten, dat men verbijsterd zich afvraagt wat dan per slot van rekening deze hooggeprezen tijd nog onderscheidt van het grofst barbarisme. Zie, over tweehonderd jaar - laten wij het ruim nemen - zal Dr. Jacobs met haar academischen graad vermoedelijk wel zijn vergeten. Maar wat leven zal, en eeuwen nog zal blijven leven, is de wondere schoonheid van die simpele gelijkenis, die eens een man in zijn goddelijken eenvoud sprak te midden van de Galileesche heuvelen.

Neen, dan voel ik (die mij op mijn moderniteit toch heusch geen haartje minder laat voorstaan dan Aletta Jacobs!) mij nog eerder thuis in den kring van een, o ja,

1) Dr. Singels, schrijver van: H e t g e b r e k a a n b i j b e l k e n n i s e e n l e e m t e i n d e o n t w i k k e l i n g d e r b e s c h a a f d e k r i n g e n.

soms zeer bekrompen Gereformeerde Jongelingsbode, doch waarin althans met eerbied gesproken wordt over de schoonste bladzijden

onzer wereld-literatuur, dan in 't gezelschap van een zoogenaamd beschaafde vrouw, die in domme waanwijsheid het heilige vertrapt onder hare van 't moderne straatvuil slijkerige overschoenen.

Doch genoeg. Er zijn gelukkig betere bladzijden in het boek, dat, wij herhalen het, den doorsneê-lezer, die de beschreven landen niet kent, zeker veel belang zal inboezemen. De vele, voor 't meerendeel waarlijk zeer fraaie en goed gereproduceerde illustraties, dragen daar niet weinig toe bij.

G.v.E.

Romans en novellen

Aan de Grenzen der Samenleving, door Maurits Wagenvoort. (Amsterdam, H.J.W. Becht).

O, onze als grauwe tenten gespannen Augustushemels, o de kille en stadig sarrende blazing der onvermurwbaar uit eenzelfden hoek van over de zwarte zee het land instuwende, koude en regen uitdruipende winden! De gepleisterde saaiheid onzer samenleving doet naar fonkeling van kleur en gloed verlangen, een zomer als de vergane naar den schal van een schroeiende zon.

Uit dit klimaat van klamme nevels en verstikkend fatsoen is Wagenvoort naar streken gevlucht, waar de hemel dieper blauwt, het bloed driftiger rhythmeert, waar de gifbloem van die zoo deksels verleidelijk blijvende zonde weliger woekert. Van verscheiden landschappen, zeden en menschen heeft de knappe journalist Wagenvoort ons opgewekt, boeiend, dartel, maar niet zonder basis van nauwkeurig vorschende belangstelling verhaald.

Gij houdt het mij ten goede, mijn dierbare kameraden: de journalistiek heeft zijn bezwaren. Niet zoozeer voor zijn beoefenaars, hoe wichtig deze ook mogen zijn; ieder vak voert over struikelblokken, hinderpalen en aanstootsteenen, waaromtrent men in gezelschap liefst het zwijgen bewaart. Doch in tegenstelling met alle andere, eerlijke metiers, wekt het dagbladschrijversberoep bij velen een niet steeds bewust gevoel van wrevel, die tot bitse ergernis kan gaan. Men ergert zich, het zij terstond gezegd, aan de onontbeerlijke oppervlakkigheid, waarmee de persman bespreekt wat anderen, in dat speciale vak ingewijd, dagen en maanden en jaren ingespannen arbeid heeft gekost; aan de niet minder noodzakelijke onvervaardheid, waarmee deze gildebroeders zich dag aan dag en dikwijls nacht aan nacht als koene zwemmers door de moeilijkheden heenslaan, welke als golven hun tegen komen gespoeld.

Een zekere oppervlakkigheid is den journalist onontbeerlijk. In 't algemeen moge de soliede koopman, de op een cent doodvallende kassier, de als een mol wroetende vakgeleerde deze eigenschap smalend verwerpen, men vergete niet, dat ook de dagbladredacteur niet zich zelven maakt. Hij vindt de krant, en al is ongetwijfeld, al behoort althans te zijn ‘le journal un monsieur’: wat hij persoonlijks aan die resultante van vele en velerlei krachten, welke ‘krant’ heet, vermag toe te voegen, waarmee zijn immer reê talent de vanzelf sprekende naakte en dorre nuchterheid van het louter objectieve, zuiver weêrgevende deel van het dagblad weet op te fleuren, levendig en leesbaar te maken, blijft o zoo gering, vergeleken met het geraamte van de courant, die toch in de eerste plaats de wereldgeschiedenis van een half etmaal in pepton-vorm is.

Toen de Nijmeegsche Courant zoo-of-zoo-veel jaar bestond, vroeg de redactie aan verscheiden menschen van beteekenis hun meening over de waarde van de krant in 't algemeen, o.a. aan Speenhoff. En deze antwoordde: ‘de krant is het gebaar van onzen tijd’. Kort daarna sprak ik hem daarover. Hij was begonnen met een opstel ter beantwoording der vraag. Allengs had hij dit besnoeid, ten laatste was deze zinsneê overgebleven, kort en pittig en raak, als ook zijn liedjes zijn. Zooals de biddend geheven handen, aldus ongeveer verduidelijkte hij zijn bedoeling, voor ons den geest der middeleeuwen tusschen hunne spits tezamengelegde vingers samenvatten, zoo zien we den modernen mensch uit de krant zijn kennis, zijn beschaving, niet het minst zijn ‘persoonlijke’ meening putten. De reusachtige persen, die tweemaal in een etmaal in een half uur tijds duizenden kranten uitspuwen, vermoorden de zorg, de nauwgezetheid en de persoonlijke toewijding, van wie boeken-uiterlijk en -innerlijk tot iets kostelijks en blijvends trachtte te maken.

Het publiek is onverzadelijk. Wat beteekent de vorm? De financier wil zoo spoedig mogelijk omtrent de koerslijst, de ander over de ambtelijke benoemingen, een derde over het verloop van den buitenlandschen oorlog worden ingelicht. Als een pil, samenpropping van de ieder noodige geestesspijs, zoo klikt bij ieder onzer twee keer in de 24 uur de krant in de bus. Ze is een deel van het maatschappelijk en intellectueel leven der massa geworden, een zeer voornaam deel, zoo niet het middelpunt. Inderdaad, men moet in een provincieplaats, liefst bezwaarlijk te bereiken, ver van de brandpunten onzer twijfelachtige beschaving verwijderd, hebben gewoond, om te beseffen, wat daar het plaatselijke blad beteekent.

Hoe onontbeerlijk de courant voor haast ieders persoonlijk leven is geworden - men wenscht het zich niet bewust te maken, men voelt het dubbel zoo sterk. De weerstand, hoe begrijpelijk overigens, om zich te schikken naar de opinie van enkele heeren, ook al vervoegen deze over bijzondere hulpbronnen, al zijn deze uiteraard goed onderlegd, en het vaag besef, dat men binnen bepaalde grenzen daartoe gedwongen is,

verwekken den wrevel en de ergernis, waarvan boven gerept werd. Laten we deze aanvaarden en er zachtjes om lachen! Het publiek verloochent gaarne de courant. Het gebaar van den journalist, die met een gezicht van ‘Je sais tout’ decreteert, is uiteraard min of meer aanmatigend, zooals ieder een arroganten indruk maakt, die voor een gezelschap volwassenen een katheder beklimt, om deze op een of ander punt wijzer te maken. Want ook die niet bedoelde en zelfs ongewenschte aanmatiging mag de courantier niet schuwen, op straffe dat het wreed publiek terecht hem aanklage wegens onvoldoende ijver en oplettendheid. Wagenvoort is geen journalist in den gewonen zin. Blijkbaar vrij zwervend, snuffelt hij, waar zijn avonturenlust, licht gewekte belangstelling en 't genot van kleur en gloed en krachtig bottend leven hem drijft. En al bezit zijn stijl ongetwijfeld het gemak en de lenigheid, die den echten reporter ieder uur van den dag en den nacht in staat stellen van iets op zichzelf dikwijls onbeduidends iets frisch' en pakkends te maken, zijn blik op de grenzen der Romeinsche samenleving, wat daar woelt en tiert en jaagt en koortst, is toch dieper en scherper, zijn beschrijving op breeder ervaring gebaseerd dan den courantier gewoonlijk wordt toegekend.

Ook de genegenheid, de kunstenaarsliefde voor de zwervers en schooiers, de sletten en dieven en al het tuig, dat, door een vorig schrijversgeslacht zalvend verfoeid, aan de grenzen onzer geordende en huichelachtige, nochtans in haar rauwe wreedheid schoone samenleving zijn bont en misdadig beroep drijft, heeft hij met Nederlandsche kameraden gemeen. Zooals Brusse in de Zandstraat en elders zich tusschen het drijfhout van deze maatschappij heeft gewaagd, zoo houdt Wagenvoort ons met een beschrijving van het schuim en de modder der Romeinsche samenleving bezig. Maar in deze overeenstemming, welk verschil! Heeren zijn deze Italiaansche boeven, deze in 't duister wroetende, samenspannende, overleggende en stelende bende van sluwe brandkast-forceerders, die, als het er zoo toe ligt, niet voor een moord op den loop gaan. En de vrouwen... we toeven immers onder de felle, Italiaansche zon, die ook 't bloed en de hersenen verhit. Om de vrouwen geschieden deze rooverijen grootendeels. De vrouwen-beschrijvingen geven ‘couleur locale’ aan dezen roman, wijl zij kennis doen maken met de ‘dessous’ eener maatschappelijke kaste zoowel als met het innerlijk leven van een vrouwensoort, welke niet nader behoeft te worden aangeduid. Dat dit gespuis, hetgeen zich de weelde van een sterk eergevoel veroorlooft en gentleman tracht te wezen, voor een deel van het in ontucht verdiende geld hunner veelvuldig wisselende en weelderig getooide gelieven leeft, deert ons niet en maakt het boek als een knap stuk literaire journalistiek aantrekkelijk. De zedenmeester moge zich daaraan stooten en zijn afkeuring over het beschrevene te kennen geven - mij heeft dit forsch geschreven boek prettige uren bezorgd.

H. VAN LOON.

De Bloeiende Verwachting, door F.V. Toussaint van Boelaere. (Bussum, C.A.J. van Dishoeck).

Losse verhalen, door den schrijver van het ‘Landelijk Minnespel’ op verschillende tijden geschreven, thans tot een omvangrijken bundel vereenigd. Verschillende dezer vertellingen werden vóór jaren te boek gesteld. Toch boeit ook in deze de rijpe behandeling der kostbare taal, de drang naar beschrijving van meer dan uiterlijkheid. Beschrijver van zielsgebeurtenissen toont zich Toussaint hier weer, ook waar hij het schijnbaar simpele, oppervlakkige weergeeft. Want dit dagelijksche

wordt onderstroomd en doorfonkeld, krijgt eerst zijn volle beteekenis door de psyche van den mensch die dit ondergaat. En die psyche, die afwijkende, ietwat ziekelijke of decadente psyche, die bijzondere mensch, dat is rechtstreeks Soetewey en hoe de andere hoofdpersonen, dragers dezer verhalen, heeten mogen; dat is middellijk echter de precieuze schrijver Toussaint.

Een Vlaming, ja, ja, ge proeft en ge ruikt het in zijn sappige en tevens statige taal, kunsttaal ongetwijfeld, doch hoe anders dan die van Streuvels, wien aanvankelijk het gebruik van verouderde, uit oude, Vlaamsche boeken opgedolven woorden verweten werd? Een lettré, zoo verschijnt ons Toussaint, als een de Goncourt, een fijn psycholoog, en parallel daarmee, een teeder-sterk en spitsanalyseerend auteur.

Men pleegt bij het noemen van den Vlaamschen volksaard en van Vlaamsche kunst aardegeur te snuiven, kleurgefonkel te zien. Wat prachtige luministen vindt men niet onder de moderne Vlaamsche schilders! Eerst stooten die doeken Hollandsche oogen af, waziger vloeiing, vochtiger atmosfeer, als die zijn gewend. Maar hun uitbundige frischheid, hun rechtstreeks uitgezongen hartstocht, ook de betrekkelijke naïeveteit van Gezelle, Streuvels, van zelfs Buysse, den Haagschen kosmopoliet, ‘franscher’ ondanks (of: dóór) zijn Noord-Nederlanderschap dan wie, in Vlaanderen geboren als hij, daar bleven, - is ook dat niet kostbaar bezit?

Hier werd aan de eerste, Vlaamsche kunstenaars gedacht. Tusschen, onder hen krielt heel een bent kleiner of klein goed. De lezer vult in gedachten zelf de namen in. Stellig, daarbij is veel bekoor-

lijks, liever: wat ons, Noordelijken, minder plastische taal, zwaarder bedachtzaamheid gewoon, bekoort. Maar de gezapigheid van de Streuvels-volgers, de goedmoedige rondheid, de wel eens erg smeltende kinderlijkheid, de ongetwijfeld innemende, maar onbevredigd latende, immers gemakkelijke humor, eerlijk gezegd: we zijn daar beu van. De gezapigheid dunkt ons zelfvoldaan en de goedmoedigheid meewarig en de humor vrij provinciaalsch en het geheel doet ons geeuwen en naar iets anders vragen.

De staag zich verbeterende techniek heeft ook den koortsklop van ons geestelijk leven versneld. De dagen zijn voorbij, dat we jaar aan jaar in één sterrenbeeld van het geestelijk heelal bleven toeven. Het realisme is dood en het naturalisme is dood en... we zoeken. Zal zich uit de warreling der afzonderlijke paden één weg, een heerbaan ontwinden, die ons allen zal voeren, breed en triomfantelijk, naar een nieuw en als een vreugdevuur vlammend doel?

We leven snel, ook in de kunst. Ik hoorde onlangs van een schrijver, die, niet van de bovenste plank, doch verdienstelijk, rondweg bekende: het realisme is dood, wat moet ik nu doen? Bittere belijdenis. Men meent goud in zijn handen te hebben en 't spoelt u als zand door de vingers. Het tij was verloopen, het baken niet verzet. En wie zich schuw in een brakke strandplas schommelend terugvinden, zij dienen voortaan te zwijgen, want hun armen zijn blijkbaar te zwak, om den verplaatsten stroom nog te bereiken.

Tusschen eb en vloed spartelen de meeste. In het werk van de beste schrijvers herkent men twee stroomingen, als waren rivieren van verschillende kleur ten halve samengevloeid. Van de Woestijne en Querido en ook Heyermans, zij staan midden in dezen geweldigen tijd. In hun geschriften bewondert men beurtelings bloedwarm realisme en een, beslist ook reëele, romantiek. De tijd zal leeren tot welke richting en òf ze zich tot één richting zullen bekennen. Maar ook bij hen die het realisme, meer of minder vermengd, trouw bleven, (ik denk aan Goudsmit, aan Top Naeff, aan de Meester), stuit men op wijzers naar een toekomst, die anders, misschien minder schoon, zal zijn. Het groeiend sociaal besef, het warm socialistisch meeleven, de haat van een opstandeling tegen deze maatschappij, wat Goudsmit's latere werk als een machtige orgeltoon doorstuwt; de tot brekens toe starre, de stomme en machteloos-fiere wanhoop, die zich zonder een snik doodvecht op de barricade van dit dorre en wreede leven, de smartelijke onoplosbaarheid van het dualisme, behalve in ‘Voor de Poort’ in Carry van Bruggen's ‘Heleen’ minder aangrijpend, zwakker van realiteit en kunstvermogen, maar ook minder gekunsteld geuit; ten slotte de Meester's drang naar het verwerken van 's levens aanschouwing tot kunst, zijn na het angstvallig dóórleven glimlachend schouwen op anderer, nauw bestaan - overal is zoeken en dringen en ontevredenheid.

Iets anders wil ook Toussaint. Het rationalisme, voorbode van het naturalisme, we zijn het goddank te boven. Wie de krant bijhoudt weet, hoe in hèt land van het officieel geproclameerd atheïsme, hoe in Frankrijk zelfs de strooming kentert. De eerste schrijvers keeren daar tot het katholicisme, althans de esthetisch-mystische bekoring daarvan, terug. Men viert er Claudel, Barrès, Jammes en anderen. En ook in de politiek krijgt men er genoeg van. Zelfs Viviani heeft de hemellichten niet kunnen dooven. In ons vaderland treft hetzelfde verschijnsel. Het liberalisme liet de harten leeg. De S.D.A.P. schonk steviger geestesspijs. Toen draaide het radicalisme bij: de vrijzinnig-democratische beginselen moesten met vrijzinnig-godsdienstige versmolten. De moderne dominees weerden zich en in de groote bladen werden de uitgebreide godsdienst-rubrieken middelpunten en wrijfpalen van felle belangstelling. De ‘groote’ kerk, deze matrone, is zelfs haast de inzet van de laatste verkiezingen geweest.

Zijn blijkbaar tot het mystische en zinnelijke, althans zintuigelijke geneigde aard schikt Toussaint bij wat we, ruim genomen, maar de roomschen zullen noemen. Zijn laatste vertelling, ‘Een legende van O.L.V. van Halle’ is daarvan het welsprekendste getuigenis.

Andere echter heb ik meer bewonderd. Bij een middeleeuwsche legende als deze is de onwillekeurige bijgedachte aan van de Woestijne's taal- en verbeeldingspracht en -kracht (die schitterende Heiligen-histories in de Gids van Juli!) onrechtvaardig-noodlottig. Toussaint behoeft niet naar de middeleeuwen terug te grijpen, om dien legendegeur, dien wonderlijken weemoed van eens door enorme geloofskracht mogelijk geachte dingen, om zijn woordkunst te ademen. Men leze ‘Een Episode’, ‘Tommy's uitvaart’; hoe groeien daar de vormen boven het rechtstreeks en letterlijk aangeduide! Legenden kunnen ook die verhalen genoemd worden, ofschoon ze voorvallen in een moderne stad, onder moderne arbeids-verhoudingen. De diepere beteekenis, welke den schrijver ook tot het samenstellen, het liefdevol samenschrijven van woord aan woord, der andere verhalen dreef, is wel eens wat gewild en niet steeds klaar. Doch terecht heet het boek ‘De bloeiende Verwachting’. En dat ‘deze eerste aren van den oogst’ aan Vermeylen werden opgedragen, stemt tot verblijdenis.

L.

Van tweeërlei Ras, door Johanna Steketee. (Utrecht, A.W. Bruna en Zoon).

Een meisje is ‘door omstandigheden’ genoodzaakt, een pension op te zetten. Ze behoort tot het moderne slag jonge vrouwen, dat in het Gooi welig tiert. Ook is ze schilderes, maar dit talent lijdt natuurlijk onder de huiselijke beslommeringen. Dan komt er een Joodsch handelaar in haar pension, die overeenkomstige onthoudingsbeginselen blijkt te bezitten en voor schilderijenschoon niet blind is. Kortom, de twee jonge menschen krijgen elkaar spoedig zóó lief, dat er een baby moet komen. Dit noodzaakt de slachtoffers tot een overhaast huwelijk. En als de ambtenaar van den burgerlijken stand toestemming tot de komst van dit menschenkind heeft gegeven, brengt het veel zorg mee. Het rasverschil doet zich gelden. Bram is een volbloed vertegenwoordiger van zijn ras. En Nora heeft tegen dat ras toch tamelijk ernstige bezwaren. Dat brengt verwijdering, door de wederzijdsche families aangehitst. Bram en Nora scheiden. Maar na die wettelijke scheiding schrijft ze in haar dagboek, dat ze zich nooit te voren méer aan Bram verbonden voelde. En ze hoopt, dat het hun kind gelukken zal, het christelijke en het joodsche ras samen te brengen. Haar is dit niet gelukt.

Uit dit verslag van den inhoud, zoo sober mogelijk genoteerd, is het duidelijk: het sujet is belangwekkend genoeg. En volstrekt niet ongerijmd. Dat besef van rasverschil, hetgeen uiteraard meest in op zich zelf onbeduidende, maar bij het dag en nacht samen zijn hinderlijk en hatelijk en ten slotte onverdraaglijk zich opdringende uiterlijkheden blijkt, den huwelijks-band, toch ook iets bloot-uiterlijks, tot barstens toe kan spannen, ik aanvaard het oogenblikkelijk. Zelf weet ik een voorbeeld, en ik vermoed dat mijn lezeressen en lezers meer overeenkomstige gevallen kennen, waar de temperamenten van een man en een vrouw in de klem van het wettelijk huwelijk tegen elkaar op botsten en steigerden, totdat een verder leven in deze benauwing onmogelijk bleek. Beiden echter vonden, toen de scheiding eens was uitgesproken en zij zonder dwang van buiten, slechts door liefde, gehechtheid, genegenheid of wat ook gedreven, weer waren samengekomen, in vrije verbintenis voldoening.

Men verdenke mij niet, propaganda voor de vrije liefde te maken. Wat opgewarmde kool! Kool ook heel de onbekookte campagne, ter verdediging dezer onmaatschappelijke verhouding gevoerd. Dat menschen, als deze Bram en Nora, niet wachten tot de kok het huwelijks-dejeuner bereid, de koster den extra-looper voor de kerkdeur gespreid heeft, vóór elkaar als menschen lief te hebben: men kan er - u vergeeft me? - slechts sympathie voor hebben. Minder sympathiek is me de zwenking, die mejuffrouw Steketee's schrijftrant genomen heeft.

Vergis ik me niet, dan waren haar vroegere geschriften in mineur, werd daarin van liefde zelden als van krachtige natuurlijkheid gerept, proefden we de volheid daarvan nooit. Thans heeft de schrijfster zich aan de beschrijving van lichamelijken hartstocht gewaagd, ‘telkens vochtiger kussen, al naar dat hun passie heviger werd’. Wie zou dit jammerlijk gesteld en ook om andere reden weerzinwekkend zinnetje in een roman van Johanna Steketee gezocht hebben? Niet dus, dat de schrijfster bij het blootleggen der psychische drijfveeren niet geschroomd heeft, een der voornaamste, zoo niet de voornaamste, de zinnelijkheid, de haar waardige plaats te gunnen, maar dat zij deze niet hooger heeft gesteld, niet waardiger heeft behandeld, die integendeel als iets klefs en kitteligs en onbehoorlijk genottelijks heeft voorgesteld, is mijn ernstige grief.

Ten slotte zal niemand, een boek opslaand op welks omslag de naam van Johanna Steketee staat, een kunstwerk in handen meenen te hebben. De auteur kan dit rauw

gezegde niet schokken. Streefde ze toch, hoe uit de verte ook, naar het scheppen van schoonheid, een zin als: ‘Men kan geen twee heeren dienen, evenmin kan men twee verschillende producten voortbrengen’, had ze niet laten staan in een brief, dien Nora Bram schrijft, als ze pas getrouwd haar kind wacht en op haar schilderen tevens doelt, noch op bladzij 183 boomentakken met een dood geraamte vergeleken.

Omdat nu wel voldoende gebleken is, dat mejuffrouw Steketee tusschen een roman, die tevens prozakunst is, als ‘Madame Bovary’ of, ja, ja, waarom niet, ‘La Terre’ of ‘Das Buch le Grand’ of ‘Geertje’ of ‘Eline Vere’ en b.v. ‘Van tweeërlei ras’ geen onderscheid bemerkt òf, dit wel bespeurend (wat me verbazen zou), het onnoodig oordeelt een roman met schoonheidsmaat te meten (waarmee de door de mogelijke vervulling van de eerste onderstelling gewekte aangename indruk schielijk verdwijnen zou), besteedde ik eenige regels aan den inhoud van dit boek als zoodanig, daar deze toch waarlijk niet onverdienstelijk verzonnen is.

H. VAN LOON.

Thea Lelie, door Hélène Swarth. (Van Holkema en Warendorf).

Vier verhalen heeft onze beroemde dichteres gebundeld. Naar den titel van het eerste heeft zij haar boek genoemd en ook is het, naar het mij schijnt, de belangrijkste der vier novellen. Geven de andere drie miskende en mislukte liefde van de

vrouw tot den man, en is ook het verhaal Thea Lelie daar niet vrij van, het belangrijke van dit verhaal en daarmede van het boek schijnt mij de treffende beschrijving der knagende onvoldaanheid van een kinderlooze. De schrijfster heeft de stof prachtig beheerscht en het geweldig egoïsme van de eenzame hoofdfiguur voorgesteld als volkomen één en natuurlijk voortkomend uit het feit waaraan haar leven niet kan gewennen. De beschrijving van het eentonige in huis zitten van de kinderlooze vrouw, wier man in drukke werkzaamheden dient op te gaan is af en toe suggereerend door fijne detailteekeningen, die het beeld van zulk een eenzaam vrouwenleven als vlak naast ons brengen. Het - door haar ongeluk - egoïste zijn, het schuld hebben der vrouw aldoor in het aanhoudend klagen en ontevreden zijn, en tegelijkertijd het onschuldig zijn weer aan die schuld, het dubbele in dit leven, proeve van knappe beschrijvingskunst, heeft mij sterk aangegrepen. De kinderlooze vrouw is zoo geheel en al ter goeder trouw; zij is eerlijk in haar leed, in het gretig begeerig wachten op het tot haar terugkeeren van den verloren man, in het zwaar voelen van haar leed; de eerlijkheid van dit leed maakt haar doof en blind voor levensvreugd; en de trouw aan dit leed zou haar doen blijven die ze was, nimmer losrakend uit haar huwelijksjammer, zoo niet de aanneming van een dochtertje afwisseling bracht in haar lot. Tenslotte strookt de luchthartige aard van het kind beter met dien van den vader dan met den haren. Hoe het verder gaat met de eenzame vernemen we in deze novelle niet. De schrijfster eindigt vrij brusque. Schrijft Hélène Swarth dit verhaal nog eens verder?

ALBERTINE DE HAAS.

Verzen

Marcel Loumaye, Les Roses du Silence. (Paris, édition du Flamberge).

Marcel Loumaye, een jong, Waalsch dichter, schreef nog niet veel. Maar gaf nu een bundel uit, die waarlijk niet mag verzwegen worden, want hij draagt het kenmerk van een onbetwistbaar, frisch en jeugdig talent.

De schrijver voelt sterk, is onbewimpeld en gezond zinnelijk; hij spreekt zoo mooi van de oneindige zachtheid der streelingen, die schooner zijn dan een ruwe omarming of kussen:

> Que sous elles mon coeur se gonfle de soupirs
> Comme un fruit qui mûrit s'imprègne de paresse.

Zie dit warm en wellustig beeld:

> O, roses, je vous vois dans l'idéalité,
> Par une brise blonde et lourde balancées
> Comme des seins dardés, gonflés de volupté
> Et par les chaudes mains du soleil caressées.

Zoo voelt hij ook de innigheid van den valavond, zijnde met zijn bruid in de stilte der dingen, schroomende het licht op te steken.

Zoo voelt hij zich aangetrokken naar het droomerig Oosten, met dat zinnelijke leven vol duizend kleine nietigheden, met, in de vadsigheid van den ganschen dag, dat uur van den muezzin, het vurig gebed. Bloemengeuren doen hem droomen van

Oostersche straten vol schetterende zonne en donker-malve schaduw op witte kalkmuren, van danseressen met sierlijke gebaren, lang en lui.

Zoo ook komt het, dat de dichter bemint die groote, zonnige uren in het hart van de klare zomerdagen.

Hij voelt heidensch, als een schoon mensch van vroeger. Lees enkel die: Offrande au Soleil en vooral: Les Nymphes des fontaines, van plastiek en welluidendheid een echt pereltje. De zee heeft hem bekoord, met haar duizenden fijne parelmoeren tintjes, - met haar oneindigheid. Hij kent de wegende warmte in de rustige avonden en dan de blauwe nachten, doorboord met sterrengepinkel en hangende boven het wijde en levende mysterie, - hij kent het tempeest en de sirene-aantrekking van het water.

Luister bv. naar 't wentelen en keeren en 't geruisch van den vloed, op een wellustigen avond, na een regendag:

> Sur le doux sable, au pied de la digue, la mer
> S'étire et se retourne et murmure, amoureuse ...

Schrijver is een kunstenaar met het woord, en kan ons zoo plastisch voorstellen wat hij beschrijft:

> Ce beau parc vert, harmonieux et lourd ...
>
> Ses tableaux de Rembrandt, noyés d'ombre sévère
>
> Rouge air de Puccini dans le blanc jour d'hiver
>
> Au cri blessé des couchants roses.

Natuurlijk is er wel hier en daar iets van minder waarde.

Zoo schijnt zijn ‘grand tablier bleu du firmament’ me toch zoo benauwend klein en doet deze jongensuitroep bepaald te naïef - maar daardoor toch roerend -:

> Connaitre enfin les délices, les voluptés
> Dont les livres depuis notre enfance nous causent.

Invloeden? Jawel, maar enkel hier en daar.

Opsommingen van aardrijkskundige namen en bruske alineaties als deze:

> ... voulant toujours aller plus loin
> Quand même.

rieken naar kleine gebreken van den genialen Verhaeren.

Ook is soms invloed te bespeuren van Verlaine,

in sommige impressie-stukjes, en een zweempje van Nietzsche hier en daar:

> ... divin azur qui n'est rien que le vide ...

Meestal hebben deze mooie gedichten den persoonlijken stempel van een jong kunstenaar, die leven en licht bewondert en aanbidt met zijn gansche zinnelijke jeugd; - een jong kunstenaar, van wien men iets verwachten mag.

FRANZ DE BACKER.

Machteld, dit is een Boek van Passie, door Ledegouwer. (Gent, Ad. Hoste).

Deze uitgave leert, dat van Ledegouwer bij denzelfden drukker reeds verscheen ‘Heoos, dit is een Boek van Jeugd’, voor den prijs van twee franken (fl 1) verkrijgbaar, en dat in bewerking is ‘Apokalupsis, dit is een Boek van Openbaring’, waarvan de vermelding van den prijs, indien het werk althans in stoffelijken en geestelijken zin betaalbaar is, den hunkerenden belangstellende wordt onthouden.

Men waardeere de klimax. Met jeugd begonnen, leerde de schrijver later de passie kennen. En toen hij zich door het baren van het voor mij liggend, vlamrood boekje aan haar greep had ontworsteld, was hij voor het ontvangen der openbaring rijp.

Dat deze hem rust en balsem schenke in het gefolterd hart. ‘Dit boek is een kreet uit een sombere borst’, aldus leeraart een schutpagina. Eerbiedig staren we de twee korte, maar veelzeggende regels aan op de witte bladzij. Totdat de oneerbiedige gedachte zich opdringt: als we weten, dat dit een kreet is en dat die voortkomt, opwelt, zich scheurt uit een sombere borst, hadden dan de overige honderd en één bladzijden niet ongeschreven en onbedrukt kunnen blijven? Maar voor we dezen voorhof bereikten, had grimmiger bedreiging gegromd. ‘Het recht van opvoering en vertaling blijft streng voorbehouden’. Vereerde Ledegouwer, vader van twee letterkinderen en een op de komst, ik vraag u, is het edel, is het menschlievend, getuigt het van den gezonden, democratischen geest, waarvan, naar ge weet, deze tijd zwanger gaat, om van uw strenge toestemming het genot voor de Vuurlanders en Patagoniërs afhankelijk te maken, die snakken uw arbeid in eigen vertrouwde taal te proeven en te doorproeven?

Doch ik vergeet: gij zijt, wellicht onbewust, neen: zéker onbewust, een volgeling van Nietzsche. Niets opper-menschelijks is u vreemd. Dat een ander, een zekere Duitsche professor in de laatste helft der vorige eeuw, daar een soort stelsel van heeft opgebouwd, dat ook hij kreten uit een sombere borst heeft geslaakt - wat deert het u? Gij zijt oorspronkelijk, gij zijt een oermensch met oerinstincten. Wat is u een stelsel, wat wijsbegeerte, wat een professorstitel! Gij zijt meer. Gij ‘zijt’ slechts, en het resultaat der sombere borst is kunst, groote kunst, onbegrijpelijke kunst. Wat bekommert gij u om prosodie, om de grens tusschen menschelijke taal en waanzin. Zóó als ge zijt, zoo robuust, zoo rechtuit, zoo ongedwongen, zoo mag ik u. Uw Thorwald zegt het zoo oorspronkelijk: ‘Dan voel ik, dat de goden zijn schimmen van zwakheid en waanzin van kleine menschen. Er zijn geen goden; een sterk man, die alleen staat: dàt is een God!’

H. VAN LOON.

[Winckelkout]

Karikaturen uit den Franschen tijd

Een der lezers van dit tijdschrift, de Heer A.J. van Huffel Jr. te 's Gravenhage, is zoo vriendelijk mij mede te deelen, dat het in de vorige aflevering door mij vermelde album H o l l a n d i a R e g e n e r a t a inderdaad in Londen is verschenen. Een uitvoerige beschrijving is te vinden in Muller's N e d e r l a n d s c h e H i s t o r i e p l a t e n, deel III blz. 18/19.

H.G. -

✡ Wij vernemen dat bij den uitgever L.C.G. Malmberg te Nijmegen in den loop der maand October zal verschijnen het eerste deel van het reeds lang verwachte groote Handboek der Nederlandsche Taal door Dr. Jac. van Ginneken S.J. Het geheele werk zal uit vijf à zes deelen bestaan van ongeveer 500 blz. elk. Het behandelt de contemporaine Nederlandsche taalgeschiedenis achtereenvolgens van sociologisch, psychologisch, aesthetisch, grammatisch en stylistisch standpunt zóó alzijdig, dat er - aldus de uitgever - misschien nog voor geen enkele moderne Europeesche taal een boek bestaat, dat hiermee te vergelijken is.

Letterkundig leven uit de october-tijdschriften

Onze Eeuw.

Als een der belangrijkste bijdragen uit de October-maandschriften mag zeker worden genoemd de beschouwing van den schrijver-predikant G.F. Haspels over ‘Normen der Aesthetiek’.

Schr. begint met voorop te stellen dat deze normen niet van buiten af aangebracht mogen worden, maar, van binnen uit, aan 't onderwerp worden ontleend en daarom evenmin ooit kant en klaar zijn als de levende, zich steeds vervormende kunst. Normen m a a k t men niet, men v i n d t ze, nog beter: men b e n a d e r t ze. Er bestaat geen afgesloten

aantal normen. Haspels beschouwt er drie. I. Eenheid van vorm en inhoud. II. Het vol-menschelijke. III. De andere wereld.

Verbreekt ge van een kunstwerk den vorm, ge verliest den inhoud, gelijk wie het glas breekt het water spilt. Verander den inhoud en ook de vorm wordt anders, zooals een roemer anders doet naarmate men er melk of wijn in giet. De kunst eischt voorts het vòl-menschelijke, niet het boven- noch het onder-menschelijke.

> Die bovenmenschelijke opvatting dan der kunst, neen, zooals Schelling daarvan leeraarde, dat alleen mythologie, slechts de wereld der goden de eigenlijke sfeer der kunst was, zoo direct zegt niemand dit meer. Maar indirect...? Er loopen nog veel voetsporen naar het hol van het idealisme, en niet één er van terug. En allerlei nieuwe en oude richtingen ontmoeten elkaar in dit kunstidealisme. Zoowel, toen Potgieter Beets naar aanleiding van zijn C a m e r a waarschuwde voor ‘de copieerlust des dagelijkschen levens’; als wanneer Wagnerianer, als Henry Thode, profeteeren dat het nieuwe, allen inderdaad vereenigende, Christendom ons zal gegeven worden door de kunst, of ook wanneer nieuwe levensbeschouwingen, als van Meijer, er den nadruk op leggen dat Jezus zulk een groot kunstenaar is geweest - wat zijn het anders dan verschillende uitingen van het oude idealistische streven, gevolg van een bovenmenschelijke opvatting der kunst?
> Niet anders is het met haar ondermenschelijke opvatting. Zeker, sinds de mechanische levensbeschouwing van het materialisme haar zes weken heeft gehad, slaat ook het naturalisme, met zijn materialistische ontkenning van geest, vrijheid, persoonlijkheid, den terugtocht, en het zal wel niet lang meer duren of Heymans' psychisch monisme en Fechner's psychophysik geven het snit aan voor de wetenschappelijke levensbeschouwing. Doch zooals het onbillijk zou zijn de overbluffende levenstechniek, vrucht van die zelfde mechanische wereldbeschouwing, voorbij te zien, zoo dient dankbaar erkend de zeer verfijnde kunsttechniek, ons door het naturalisme geleerd. En gelijk er bovenal een practisch materialisme bloeit en uitermate gedijt, juist omdat het theoretisch materialisme dood heet, morsdood, ja dit materialisme zich onrustbarend breed maakt juist onder hen die de kruisbanier opheffen tegen het materialisme, zoo is er ook een naturalisme, dat sinds niemand meer crediet geeft aan Zola's L e R o m a n E x p e r i m e n t a l, ongelooflijk voortwoekert. Immers dit officieuze naturalisme proclameert met zulk een priesterlijke wijding zijn alleenzalig-makende begrippen, beginselen en leuzen dat de goê gemeente deze ontkenning van geest, vrijheid en persoonlijkheid voor hoogst-geestelijk aanziet. En de kunst die zich op deze banen blijft bewegen, is daarom niet minder benedenmenschelijk.

Het ‘vol-menschelijke’ dus. Eilacy is dit echter voor velen niet anders dan het gezellig-anarchistische of 't fatsoenlijk-dogmatische. Goethe's ‘Greift nur hinein ins volle Menschenleben’ wordt vaak toegepast met vergeten van den regel: ‘Ein jeder lebt's, n i c h t v i e l e n i s t 's b e k a n n t’. De kunst wil iets anders dan 't ‘gezellig-anarchistisch’ om zich heen grijpen van velen, die zweren bij 't vol-menschelijke. - Maar men leze het stuk in zijn geheel.

‘Openlucht’ is een van Hulzen-achtige schets over een paar negotie-menschen, door F. Raëskin, iemand die zijn personen wel voor u neer weet te zetten. Men zie slechts dit laatste zinnetje:

'n Paar dagen later verdienden ze weer buiten, redevoerde hij tegen vriendelijke menschen, stuurde zij den wagen nu ook 't erf op om haar jongste te toonen, legerden ze weer tegen den avond langs groenen dorpsgrond, zorgeloos uitrustend in Gods wijde openlucht, waar geen vijandige samenleving bestookte.

Prof. v.d. Wyck schrijft over het boek van Leo Polak: ‘Kennisleer contra Materie-realisme’. Al is Polak een getrouw leerling van Heymans, zoo bleek zijn critisch talent in staat een werk te leveren van zelfstandige waarde, waarin o.a. merkwaardige opmerkingen over den samenhang van het thans in de mode zijnd pragmatisme met een oncritische waarnemingsleer.

De overige bijdragen (waaronder Verzen van een drietal dichters) moeten wij wegens plaatsgebrek onvermeld laten.

De Gids.

Julie Simon und kein Ende. Wordt het niet een beetje ‘al te’? J.E. Jasper vertelt van het leven op Bali en beschrijft o.a. een hanengevecht. Hélène Swarth bezingt de Herfst; Dr. J. Berlage geeft een beschouwing over Koning Oedipus en de vertooningen op Sonsbeek. Schr. weidt o.a. uit over de onmogelijkheid waarop Sophocles' stuk gebaseerd is, welke fout niet in de sage zelve, doch in hare latere ontwikkeling door de tragediedichters schuilt.

Johan de Meester heeft onder den ‘Beiaard van Mechelen’ gestaan.

Ik heb de Cloches de Corneville hooren tjingelen door de avondlucht der bisschoppelijke stad. Dat was een dwaze dartelheid onder den ernst der steerenpracht. Ik heb ter ‘925e verjaring van O.L.V. van Hanswijck’ die doodsche stad van geestelijken tot kermisoord vervormd gezien, waar vele extra-treinen en -trams duizenden pretmakers heen gevoerd hadden. Doch zoo de ‘praaltrein’ van 1500 burgers, burgeressen en kinderen even weinig indruk maakte als vrijwel alle gemaskerde stoeten, daar was toch een groep van mosgroene soldeniers en ook waren er enkele riddergestalten, die door kleuren en vormen herinnerden aan de oud-Vlaamsche weelde, ons van afbeeldingen bekend. En als staart der ‘cavalcade’ kwam de aloude ‘ommegang’ van burleske poppen, de Heemskinderen te paard, Goliath en twee wandelende reuze-Joffers, waar ieder kind van Mechelen een brok traditie in moest herkennen. Het geestigst was zeker een, onder het voortgetrokken worden, gestadig draaiend rad van fortuin, acht mannen en vrouwen van verschillenden stand - zelfs een pater was er bij - dansende om een zeer aardsche, naakte aangebedene.

De Meester had gehoopt een stil Mechelen te vinden; toch heeft hij genoten, al waren 't dan maar de Cloches de Corneville.

En ik heb mij afgevraagd, of velen in noord-Nederland o o k d i t o u d e niet te gemakkelijk beschouwen als enkel ‘curieus’, geschikt voor louter lichte verblijding op markt- of koninginnedagen; of er met het oud-Nederlandsch klokkenspel ook ten onzent niet de ernst gemaakt kan, te Mechelen er in ontdekt en er aan herschonken.

In zijn Dramatisch Overzicht houdt Mr. v. Hall ons bezig met Molières Tartuffe.

De Tijdspiegel.

Stijn Streuvels' ‘Dorpslucht’ ontwikkelt zich meer en meer tot een breed en prachtig werk; De Tijdspiegel is wel gelukkig met dezen primeur. Jhr. W.H.W. de Kock tracht nog eens duidelijk de puntjes op de i's te zetten wat betreft de beweegredenen waarom de Max Havelaar geschreven werd. De M.H. stelt de hoofdzaken der Lebaksche geschiedenis verdraaid en onwaar voor.

In ‘De Hut van oom Tom’ fantasie, maar aan 't werkelijke leven ontleend. Wat is daarbij de aanklacht van Multatuli?

> Meer dan 30 millioenen onderdanen worden mishandeld en uitgezogen in naam des Konings van Nederland;
> diefstal, roof en moord zijn gemaakt tot een Regeeringssysteem; de ambtenaren durven, uit vrees voor vergiftiging, de knevelarijen der Hoofden niet tegen te gaan;
> ingediende klachten over knevelarijen van Hoofden worden niet alleen niet onderzocht, maar zelfs gesmoord.
> En het bewijs?
> Het misdrijf, in naam des Konings van Nederland begaan aan de meer dan 50 pCt. te hoog geschatte ‘meer dan dertig millioenen onderdanen’ en het Regeeringssysteem van diefstal, roof en moord moeten blijken uit hetgeen ons verteld wordt van een Regent in zeker klein deel van Insulinde, die verdacht wordt te knevelen... ten eigen bate!
> De vrees der ambtenaren om vergiftigd te worden en hun daaruit voortvloeiende plichtverzaking worden bewezen geacht uit

het streven van een Assistent-Resident die... n i e t vergiftigd is, maar overleed aan een leverabces!

Leugen dus en laster. De M.H. niets dan pleidooi voor eigen zaak.

Voorts noemen wij gedichten van Otto van Tricht en Reddingius en Aphorismen van J. Petri, waaronder 't volgende:

Een Hollander weet met zijn wijsbegeerte niet goed weg. Zondags ga je naar de kerk of niet naar de kerk, en in de week werk je.

Groot-Nederland.

Twee belletristische bijdragen in deze aflevering die eens wat afwijken van de bekende, té bekende, milieus waarin het meerendeel der schetsen en novelletjes die onze periodieken helpen vullen zich bewegen. Ten eerste het begin van een Roman uit het Italiaansche muziekleven der 18e eeuw, door Maurits Wagenvoort, opgedragen aan zijn vriend, den m a î t r e c h a r m e u r Louis Couperus, en dan ten tweede een uit het Spaansch vertaalde heusche klucht, zoo een ‘die in de landelijke herberg de slaperige karrevoerders uit hun dommel opwekte’ en op straat boer en edelman deed te hoop loopen; waarin de dramatische personen geen menschen zijn, maar poppen van wat kleurige lappen, aan grove koorden bewogen. Een klucht van een ‘zoekend dichter van heden’, die hoopt dat dit oude poppenspel ons een korte poos ‘met haar kinderlijk gebabbel’ zal vermaken. Nu, dat heeft het ons wel gedaan. Die Leander en zijn ‘knecht’ Crispijn zijn guiten. Er wordt bovendien hier en daar geranseld als in een echt Jan Klaassen-spul.

Van Frans Bastiaanse vinden wij verzen, van F. de Sinclair een schets van een aan lager wal geraakten aristocraat, die in Pontresina op een hotelkantoor werkt, onverwacht als kellner moet dienst doen, in die qualiteit een ouden bekende uit zijn Leidschen studententijd ontmoet, die hem smadelijk een drinkgeld toewerpt, en zich daarna van een brug in den stroom stort. Wij lezen liever van Sinclair den humorist. Van Anna van Gogh-Kaulbach een gesprek tusschen een oude grootmoeder en haar kleindochter, die 't in de advocaterij niet blijkt te kunnen vinden en zielsgelukkig is als de ‘hij’ is opgedaagd. Jan Walch causeert over Oedipus op Sonsbeek.

Stemmen des Tijds.

Van P.J. Molenaar een artikel over Denis Diderot, den litterator en philosooph.

Een wonderlijk, een in bijna alle opzichten buitengewoon man, deze Denis Diderot!
Ge kunt lang op zijn portret staren, het welbekende portret, zonder dat ge hem nog iets beter verstaat. Alleen hebt ge wel aanstonds gezien, dat ge hier te doen hebt met een zeldzame persoonlijkheid. Daar zit hij aan zijn schrijftafel, de hals ontbloot, het hoofd half omgewend, de oogen - wie zag ooit zulke oogen? - die oogen, ‘die het licht indrinken’, met een flikkering van spot gericht... naar zijn bezoeker misschien? en men zou

er wat voor geven om te weten, wat er thans achter dat breede voorhoofd omgaat.
Een Franschman! maar dan uit Langres, van den kleinen burgerstand, en die zijn afkomst nooit verloochent, zonder iets van de gratie, die ge van een Franschman verwachten zoudt! Met alleronsmakelijkste manieren vaak! Die er van houdt 'zich vol te proppen met voer, zich een indigestie te eten'!
Iemand, die men eigenlijk niet in goed gezelschap kan introduceeren, die niet lang kan praten, evenmin als schrijven, of er komt de een of andere obscoeniteit te voorschijn!.....
Een naïef man in sommige opzichten, en die tegelijkertijd toch bijna altijd poseert! Een prater à outrance! Als ge vandaag niet heel veel tijd tot uw beschikking hebt, ga hem dan nu vooral niet opzoeken: de vraag, die ge hem misschien zoudt willen doen, zal een wereld van gedachten bij hem wakker roepen; een woordenstroom doen losbarsten, die op u aangolft, zoodat ge niet weet wat u overkomt.....
Een goedhartig man dikwijls, en wat ge eerst haast niet zoudt kunnen gelooven: zonder heel veel eerzucht! Dat zijn geschriften niet gedrukt worden, deert hem maar weinig: als hij zijn hart maar heeft kunnen ontlasten! Het is alleen op aandringen van Voltaire, dat hij zich candidaat stelt naar den vaceerenden academie-zetel. En als de koning zijn benoeming niet wil bekrachtigen - lanceert hij een paar epigrammen, en is de teleurstelling alweer vergeten.....
Een zeldzame mengeling van goed en kwaad, waarbij het kwade dikwijls helaas! geheel de overhand heeft en schrikkelijke proportiën aanneemt; een macht der duisternis, maar waarin men de lichtpunten hier en daar toch niet mag voorbijzien!
En in alles een wonderlijk, een buitengewoon man!

Dr. F.W. Grosheide beantwoordt de vraag van wien een nieuwe vertaling van den Bijbel moet uitgaan.

Dr. A. Brummelkamp spreekt er zijn twijfel over uit of de vestiging van een Balto-slavisch professoraat te Leiden wel in 't belang der Slavistische studie is, die nu 'een eng beperkt linguïstisch karakter zal dragen' (Prof. Brückner). Dr. H.T. Obermann ontleedt uitvoerig van Eeden's 'Lioba' ter beantwoording van de vraag of dit stuk 'klassiek' is. Hij meent van wel. J. Jac. Thomson prijst in zijn Keur-Overzicht zeer 'De Heilige Tocht' van Ary Prins, dat 'de ziel (toont) op de wijze waarop een schilderij de ziel toont'. Het is 'als een doorloopende schildering op de wanden van tal van zalen'.

Elseviers Geïllustreerd Maandschrift.

Max Eisler leidt ons rond langs de collectie Drucker in het Rijksmuseum. Willem de Merode zingt een Avondliedje; Dr. H. ten Kate vervolgt zijn artikel over 'Exotisme in de Kunst'; Gijsberti Hodenpijl eindigt het zijne over 'De Fransche Overheersching'. Sara Bouterse gaat voort ons te vertellen van het droevig huwelijksleven van notaris Hoogland en zijn vrouw, waaronder de kinderen lijden. Amelie de Man draagt een fragment uit een italiaansche novelle bij: 'San Guiseppe'. Herman Robbers noemt de 'Heilige Tocht' een nobel, sterk en schoon boek.

De Beweging.

INHOUD. Afrikaner Taal en Poëzie, door Dr. C.G.N. de Vooys. - Aanteekeningen over Architectuur, door Just Havelaar. - Antwerpsche Libertijnen, door Jacob Israël de Haan. - 'n Handvol, door Willem van Doorn. - De Levensbond, door Albert Verwey. - De Indische Beweging, door X.X. - Politieke Feiten en Richtingen, door G. Burger. - Boekbeoordeelingen.

De Nieuwe Gids.

INHOUD. Koning Lear, door A. Roland Holst. - Een Verloren Dichterken, door Frans Thiry. - Christo Botew (Een Boelgaarsch Vaderlandsch Dichter), door Maurits Sabbe. - De Nieuwe Literatuur, door André de Ridder. - Hollandsche Schilderijen naar Amerika, door J.R. van Stuwe Hzn. - Wagner als Revolutionair, door W. de Jager. - Tooneel-Notitie, door Joh. W. Broedelet. - Drie Gedichten, door François Pauwels. - Literaire Kroniek, door Willem Kloos. - Binnenlandsche Staatkundige Kroniek, door Frans Netscher. - Buitenlandsche Staatkundige Kroniek, door Chr. Nuys.

De Vlaamsche Gids.

INHOUD. Onze Franschmans, door Ach. Brijs-Schouppe. - Een Avond van Weelde, door Fritz Francken. - Herleving, door Franz de Backer. - Helleensche Zangen, door Ledegouwer. - Henry Bataille, door Maurits Waterschoot. - Muzikaal Overzicht, door Hendrik Willems. - Cyprian Norwid Stanislaw Przybyszewskij, door Therese Rosenbaum. - Fransche Letteren, door Leo van Riel.

Voortsontvingenwij:Vragen van den Dag; Ons Tijdschrift; Bloesem en Vrucht; De Witte Mier; Dietsche Warande en Belfort; De Wereld; De Hofstad; De Hollandsche Lelie; La Vie Intellectuelle.

[Onze schrijvers]

Herman Heijermans

> Onderstaand is een fragment uit een gesprek dat schrijver dezes eenigen tijd geleden met Heijermans had. De lezer zal in de hier en daar vrij groote gedachtesprongen sporen meenen te ontdekken van de overlading met werkzaamheden van allerlei aard, waaronder deze tooneel-directeur in den laatsten tijd gebukt gaat.
> E. D'OLIVEIRA.

HET duurde een poos, voordat hij mijn eerste vraag beantwoordde. Vóór hem op tafel lag het bekken, waarmede hij zooeven sein had gegeven, dat het doek moest worden gehaald en de voorstelling kon beginnen. Nu had hij in den klopper een spijkertje ontdekt, dat daar bepààld nìet hoorde, en hij scheen het als ijverig regisseur zijn plicht te achten, dit spijkertje er uit te peuteren voordat hij mij te woord stond... Dat duurde lang. Achter de half-geopende deur posteerde zich Louis Bouwmeester, gegrimeerd tot een jeugdigen Russischen dweeper met donker kinbaardje, en terwijl hij haastig sigaretten verslond vertoonde hij aan een paar aankomende tooneelisten een portret van hem in zijn Fedja-creatie, een portret dat onder de vele zeer uitstekende portretten van hem vervaardigd, bijzonder uitmuntte... Een kozakonderofficier, die niemand anders was als Sam Preger, de muzikale leider van de Tooneelvereeniging, wilde naar binnen. Heijermans, in zijn ietwat glimmend zwart pak, rees op, stapte op de hem eigene langzame, voorzichtige wijze de kleine directie-kamer door, zijn achterste voet niet opheffend, voordat de voorste soliede tegen het versleten tapijt was gedrukt en - keek hem weg. ‘Dat gaat zoo den heelen dag’, verklaarde hij mij, ‘van 's morgens tien tot na middernacht... geen oogenblik laten ze me met rust. Mijn nieuwe stuk moet ik voorloopig laten liggen... mijn Berlijnsche roman in “De Nieuwe Gids” onderbreken... en ze begrijpen niet wat ik voor ze opoffer...’

Eenige lauwerkransen met verflenste linten hingen boven zijn hoofd. Hij sprak langzaam en gedempt, ik zou bijna zeggen bescheiden. Er is iets angstigs in het onzuivere wit van zijn doffe oogen. Als men hem aankijkt krijgt men het gevoel dat men door bloeddorstige spionnen omringd is. Op zijn voorhoofd, onder de korte, stijl ingeplante haren, teekent zich een erbarmelijke vermoeidheid. Maar zijn breede hartstochtelijke mond, waarin de sigaar oolijk scheef staat, is rustig, en als hij een van zijn ironische zinnetjes waagt, - het angeltje is zoo diep verborgen dat men twijfelt of het wel

een angeltje is, - dan verraadt hem die goedige mond, waarover een glimplachje schiet... zoo bescheiden dat hij zich lijkt af te vragen of hij, de geplaagde Heijermans, wel ironisch màg zijn. De gedruktheid van een klasse, maar voorwaar! ook de gedruktheid van zijn opgejaagd ras meent men in dit bleeke gelaat met de omwalde oogen weer te vinden...

Ik kwam nogeens met mijn vraag... Hàd ik hier wel iets te vragen?

Ja, wat zal ik daarvan vertellen, sprak nu aarzelend zijn heesche stem... Van mijn jongensjaren af heb ik een hoop kinderrommel liggen - waar je later natuurlijk om lacht. De oude heer wou niet dat ik schreef: dat was nonsens. Toen ben ik eerst jongste bediende geweest op een bankierskantoor en toen heb ik eigen zaken gedaan. Gelukkig gingen die mis, en zoo ben ik weer teruggekomen waar ik zijn wilde. Ik had in dien tijd maar raak geschreven. Een bepaalde overtuiging had ik niet. Mijn overtuiging is eigenlijk pas gekomen door het socialisme. In mijn eerste levensperiode heb ik wel doorleefd de zoogenaamde Nieuwegidsbeweging, die u kent...

- ‘Maar vanavond niet’, onderbrak ik hem.

Enfin, dat heeft bij mij betrekkelijk kort geduurd. Ik heb in dien tijd een ontzaggelijke vereering gehad voor Van Deijssel en Kloos. Mijn eigenlijke ontwaking is pas gekomen toen ik ben weggegaan bij de Telegraaf. Dat was in '95. Ik was toen een zoogenaamd berucht criticus, die dezelfde domheden neerschreef als vandaag door de collega's worden neergeschreven. Vlak náást de practijk geef je met de noodige brutaliteit anderen lessen. In dat jaar ben ik met mijn tegenwoordige vrouw, met wie ik toen natuurlijk nog niet getrouwd was, naar Wijk aan Zee gegaan, en daar ben ik eigenlijk voor het eerst mij zelf geworden. Ik heb in mijzelf alles ondersteboven geschopt en daarna opgericht ‘De Jonge Gids’. Van dien tijd af ben ik midden in de socialistische levensbeschouwing blijven staan, waar ik als auteur vandaag met nog net zoo groote overtuiging in sta. Komende in Amsterdam, in 1892, werd ik door de Nieuwegidsbeweging aangepakt en in die periode heb ik zelf niets geproduceerd. Het produceeren is eerst gekomen, nadat ik mijn nieuwe en groote overtuiging had gekregen.

De Nieuwegidsbeweging is voor mij geweest van a tot z een revolutie op taalgebied, maar die daarbij is blijven steken. Het is een zeer schoone en niet genoeg te waardeeren taalbeweging geweest, maar een beweging die verder buiten het nieuwe leven is blijven staan en die onmachtig is gebleken om het nieuwe instrument dat zij had geschapen in verband met de tijdsomstandigheden te gebruiken. In de laatste jaren hebben zij een heeleboel van onze overtuigingen overgenomen, laten wij zeggen onbewust; maar totdat de nieuwe periode kwam van Roland Holst en Gorter stonden zij eenigszins vijandig tegenover het sociale leven. Neem bijv. Van Deijssel, die al wat socialistisch was uit den booze vond ...

De nieuwe beweging waar ik op doel is ontstaan als een reactie, als een klein onderdeel van de groote arbeidersbeweging, waar wij allemaal van geleerd hebben.

Wat is tot vandaag toe in de betere tijden de taak geweest van den auteur? Die was altijd, om het zoo uit te drukken, de verkondiger van wat in de gemeenschap omging. In welke periode in de literaire beweging men ook teruggaat, men krijgt altijd directe aansluiting aan de gemeenschap, terwijl in den tegenwoordigen tijd de zoogenaamde dichters - wat de Duitschers dichters noemen - en auteurs weergeven de sentimenten van d'r eigen klasse. Zij richten zich heelemaal naar die klasse. Zoo goed als ik als theater-directeur moet geven wat het betalend publiek verlangt, geven de auteurs wat hun eigen klasse aangenaam is. Ik beweer niet, dat ik mij heel helder uitdruk ... pardon, nu moet ik even weg om te waarschuwen ... En hij vertrok met

bekken en klopper. Even hoorde ik zijn voorzichtige passen in de gang. Toen brak het koor los.

Toen hij hijgend terugkwam en mij verklaarde, dat het hem zoo moeilijk viel in deze omgeving over ‘die dingen’ te spreken, vroeg ik hem nog even terug te komen op de auteurs die verkondigden wat er in de gemeenschap omgaat.

Het begint al, zoo hervatte hij, bij de barden, die rondtrokken om te vertolken wat er in het volk leefde. Dat is er in den tegenwoordigen tijd heelemaal uit geraakt, en nu is het naar mijn gevoelen terug te vinden in het optreden van de zoogenaamde socialistische kunstenaars, die zich richten naar het eigenlijke hart van de samenleving, de arbeidersklasse, waar de maatschappij toch bijna geheel op drijft.

De gewone burgerlijke auteurs leven in eigen droomen. Zij houden zich weg van de werkelijkheid en produceeren bewust of onbewust voor hun uitgever. Zij vertellen van hun smarten, van maan, zon en sterren, wat altijd is geweest, maar de eigenlijke maatschappij vinden ze te leelijk om er voeling mede te houden. Dat stoot ze af. Volgens mij is het juist de taak van den zoogenaamden auteur om al wat hij aan gaven bezit, aan temperament en aan hartstocht, te stellen in dienst van de lijdende menschheid, en dat is op het oogenblik toch zeker voor negentig procent de arbeidende klasse.

- ‘Vindt u de maatschappij dan zoo mooi? Ik vind haar leelijk’.

Een hoekje van een groep letterkundigen vóór 't Hotel de Witte Brug te Scheveningen. De foto werd voor een paar jaar genomen, ter gelegenheid van een algemeene vergadering der Vereeniging van Letterkundigen, door de firma M.M. COUVEE, Den Haag.
Boven aan de trap, links, staat de heer HERMAN HEYERMANS.

Ja, de maatschappij zooals die op het oogenblik is, ten gevolge van de maatschappelijke wanverhoudingen, die een zoogenaamd fijnvoelend kunstenaar afstooten. Maar wanneer die maatschappij dan leelijk is, dan is zij leelijk niet door de negentig procent die onder worden gehouden, maar door de tien procent, het exploiteerende gedeelte.

- 'Daar wordt zij uit artistiek oogpunt toch niet mooier door'.

Let wel, onder maatschappij versta ik niet een zekere botte doode machine, maar een menschheid waar wij mee te maken hebben en waaronder wij leven. Ik geef niet toe, dat de maatschappij leelijk is, noch de natuur noch de maatschappij is leelijk. Alles is even aanbiddelijk mooi. De mensch in en buiten verband met de natuur blijft altijd een bijzonder schoon ding van de schepping. Voor mij is de maatschappij niet leelijk. Ik vind den maatschappelijken strijd mooi... ik vind alles er aan mooi. - 'Maar hoe kunt u nu toch, om een voorbeeld tei noemen, een stinkende duistere achterbuurt moo vinden?'

Integendeel, dat vinden de burgerlijke kunstenaars mooi, getuige dat zij voortdurend die dingen exploiteeren voor hun schilderijen en dergelijke. Zij loopen die treurige huisjes binnen om die typische armoede te schetsen. Voor ons is de leelijkheid alleen, dat een zeker deel van de menschheid die den arbeid verricht in de ellende leeft. Dat vinden wij niet mooi. Dat vinden wij integendeel afstootelijk. Maar het mooie blijft toch altijd de menschelijkheid in hen... U moet niet vergeten, men is van zijn geboorte af opgevoed in een zekere wijze van aanschouwing. Wanneer u was de zoon van een metselaar, dan zou u de buurt, waarin u leefde, niet leelijk vinden. Ik ben ook uit den zoogenaamden bourgeois-stand voortgekomen. Wij hebben geleerd een zeker d é d a i n te koesteren tegenover wat niet was van onzen stand. Wij hebben leelijk gevonden een hoop dingen, die in den grond leelijk waren door de willekeur van anderen ...

- 'Maar nu beoordeelt u de dingen niet met uw schoonheidsgevoel, maar met uw ontledend verstand'.

Wanneer ik naar zoo'n plek ga als u hebt genoemd, dan ga ik er heen met een zeker opstandig gevoel, dan wil ik mijn krachten geven om een eind te maken aan de ellende. Aan den anderen kant ga ik er heen met een gevoel van diep medelijden voor die menschen. Anderen daarentegen - misschien vergis ik mij in de taxatie - gaan er heen voor het zoogenaamde mooi-leelijk, de schoonheid van de ellende, wat Van Deijssel heeft uitgedrukt met zijn varken in de s-t modder, de verheerlijking van de ellende, omdat de ellende fraaie flarden heeft.

Laat ik u dit zeggen: bijna alles van de internationale en nationale litteratuur is bewust of onbewust een industrieel produceeren voor een heele phalanx van uitgevers en boekdrukkers. In Holland komt dit minder goed uit, omdat ieder daar een zeker gevoel voor onafhankelijkheid heeft. Maar in het buitenland is het een zuivere industrie.

Ik beweer geen oogenblik dat de auteur een soort van machine is; maar het is een algemeene groote wet, dat de auteur onderworpen is aan de eischen van de heerschende klasse, die koopt. Daarnaar richt zich de uitgever. Dientengevolge moeten de auteurs industrieel produceeren. Van de auteurs die vandaag den dag een zoogenaamd grooten naam hebben in het buitenland drijven de grootsten op de industrie van het land. Neem bijv. de firma Ullstein in Berlijn. Die betaalt voor een boek een prijs waar een Hollandsch letterkundige zijn heele bestaan niet aan komt. Vijftigduizend Mark voor een boek is volstrekt geen buitengewoon geval. De meeste auteurs trachten nu deze richting op te gaan. De meest gerenommeerde schrijvers van Duitschland worden meer getaxeerd naar het salaris dat zij voor hun boeken krijgen dan naar de kunstwaarde. Clara Viebig krijgt kapitalen voor haar romans die wij in Holland niet taxeeren op schoone letteren. In Holland ziet men dit alles in mindere mate, maar het is toch precies eender. Een auteur die zich onafhankelijk toont en zijn eigen karakter voorstaat, wordt langzamerhand in een hoek gedrongen. Ik houd er niet van opinie's over collega's te geven, maar de marktwaarde van zoogenaamd fatsoenlijke romans is altijd grooter dan de marktwaarde van een ernstig werk. De omzet van een verzenboek van Willem Kloos zal lang zoo groot niet zijn als die van een interessante roman.

- ‘Maar wat is nu eigenlijk de zijde van de levensverschijnselen die u belang inboezemt?’

Mij interesseert in de meeste gevallen de wrok tegen het leelijke, het onderdrukte. De schoonheid is voor mij de schoonheid in de natuur en in ieder klein onderdeel van de natuur. Als je naar buiten kijkt en je ziet op een plat bij een huis midden in den regen drie musschen bij elkaar trippelen, dan kan je dat een dwaas gevoel van verheffing geven. Midden in de stad sta je dan in verband met het wonder in de natuur. In de natuur vind ik alles schoon en als sociaal-democraat sta je in aanbidding voor het groote wonder om je heen. Maar aan den anderen kant heb je de diepste verachting voor hen, die zich aanmatigen het godsbegrip te prediken. Ik geloof, dat ik in het diepst van mijn hart een grooter aanbidder ben van het schoone in de natuur dan de pastoors, dominé's en rabbijnen, die er een vak van hebben gemaakt de traditie van vroegere geslachten voort te zetten. De maatschappij is het eenige dat je belet in aansluiting te komen met het schoone in de natuur. En daarom wil je dan uit den weg ruimen al het leelijke, het ongoddelijke, dat in de maatschappij bestaat...

Ik schrijf met een ontzaglijk optimisme. In tegenstelling met de burgerlijke pessimisten, die realistische werken schrijven, zit er bij mij - ik heb geen recht om voor anderen te spreken - altijd in een sterk optimistisch gevoel om wat ik leelijk vind uit den weg te ruimen door contact te krijgen met mijn tijdgenooten. Ik heb u het voorbeeld gegeven van de beroemde binnenhuisjesschilderijen van armoede. Ik kan niet begrijpen dat een schilder modellen laat komen en onderwerpen neemt uit aanbidding voor de kleur van de armoede. Wanneer ik zelf zit aan het strand, dan is het verschil tusschen vroeger en nu, dat ik, toen ik nog onbewust was, die zee met de drijvende bommen en schuiten mooi vond om de kleur, terwijl nú - ik zit natuurlijk niet doorloopend in die stemming - mij nooit het idée verlaat: wat is die zee toch leelijk, omdat op die zee drijven lotgenooten van mij, menschen als ik, die een ellendig bestaan hebben. Dat zelfde sentiment zal ik krijgen bij het zien van een landschap, waar meiden en boeren op den grond gebukt liggen. Daar gaat het

begrip schoonheid voor mij verloren door het gezwoeg van het menschdier. Maar onze levensbeschouwing, ik mag hier zeggen o n z e , heeft een blijmoedigen horizon. De horizon van wat wij noemen de burgerlijke schrijvers, die... die... die bestaat niet. Of zij moeten vervallen naar den godsdienstigen kant, naar het katholicisme.

- ‘Maar ligt hierin dan niet opgesloten’, zoo vroeg ik, ‘dat uw werk slechts verstaanbaar kan zijn voor één klasse?’

U zit hier in de directie-kamer van een schouwburg. Wij voeren geen oogenblik datgene op waarvan wij innig houden. Als wij dat doen en het is niet in harmonie met den smaak van het betalende publiek, dan kunnen wij onze menschen niet betalen. Wij hebben proeven genomen, met het resultaat dat wij avonden maakten met zeventig, tachtig gulden recette. Je moet, door f o r c e m a j e u r e gedwongen, trachten aansluiting te vinden met het betalend publiek; en als je ooit behoefte hebt om versterkt te worden in zeker soort van minachting voor den tijd waarin je leeft, dan moet je theater-directeur worden. Je moet op elken eersten en zestienden betalen. En wanneer je geen menschen achter je hebt die subsidie geven, niet steeds gesteund wordt door de clericalen, zooals Royaards, of door een koninklijke subsidie, dan ben je onmachtig om te doen wat je zou

willen. Het publiek van vandaag krijgt niet datgene waarvoor het betaalt, maar datgene wat wordt toegestaan bij de gratie van menschen met geld achter de schermen. Wanneer je dat dagelijks ondergaat, dan geeft je dat telkens opnieuw het gevoel dat je onderworpen bent aan de industrieele wetten van deze maatschappij. Als ze ons kunstindustrie van het theater verwijten, - het zijn enkele estheetjes die dat doen -, dan komt dat omdat ze niet nadenken dat wij niet anders kunnen dan ons richten naar de omstandigheden. Als ik theaterdirecteur ben geworden, dan is het alleen om te trachten de deur open te houden voor de stukken die anderen niet durven en niet mogen opvoeren.... Wanneer straks Christus weer op aarde zou verschijnen en hij zou zien zitten een schilder die zich verkneuterde in de beroemde schoonheid van een krot waar de menschen hongerlijden en de kinderen niet gekleed gaan, dan zou naar mijn gevoelen Christus, die dichter bij ons staat dan bij andere menschen, een dergelijk schilder bij zijn kladden nemen en hem wegjagen. De diepe schoonheid van mensch tot mensch is: dat men niet gaat zitten om dat weer te geven, tenzij met de revolutionaire gedachte: daar moet een eind aan komen!...

> Tot zijn leedwezen ziet de Redacteur van Den Gulden Winckel zich hier genoodzaakt tusschen beiden te treden met het vriendelijk verzoek aan den heer Heijermans, om zijne gewaardeerde beschouwingen in December wel te willen voortzetten. Ongetwijfeld zal hij dan opnieuw op een kring van aandachtige luisteraars kunnen rekenen.
>
> (RED. D.G.W.)

Onze hedendaagsche letterkunde
V

Naar aanleiding van Frederik van Eeden's brieven.
I

OVER het algemeen lijkt het iets onuitstaanbaars dat een nog levend poëet of schrijver zijn b r i e v e n laat bundelen en uitgeven. Dat is zooiets alsof het genie zijn onsterfelijkheid niet kan afwachten en zich vast op aarde van de zaligheid wil verzekeren. Doch brievenuitgave kan wel eens voor wat anders nut hebben dan voor het bevredigen der nieuwsgierige menigte, die het intieme leven van het gestorven genie wil kennen: immers, kunstenaars zijn altijd excentrieke menschen en je kunt je met hun brieven, vol dwaasheden, die zij dood ernstig hebben genomen, een dagje kostelijk amuseeren. Toen het boek ‘F r a g m e n t e n e e n e r b r i e f w i s s e l i n g v a n F r e d e r i k v a n E e d e n’ in 1907 verscheen, heeft men deze brievenuitgave dadelijk bespottelijk trachten te maken. Men vond het weer een der talrijke blijken van van Eeden's ingenomenheid met eigen zieleschoon. Het publiek, of liever: de critiek, ziet hem nu eenmaal als iemand, die poseert en den lijdenden Christus uithangt, en kan van uit dat oogpunt niet veel van hem verdragen. Er is soms een formeele schimp-campagne tegen hem op touw gezet; toch wel een blijk dat men hem belangrijk genoeg vond om hem te attaqueeren. Van Eeden, die nog steeds niet innerlijk zoo'n rustig mensch is geworden, dat hij alle smaad maar langs zijn kouwe kleêren kan laten afglijden, heeft zich daartegen met echt menschelijke verontwaardiging verweerd. Dat was n i e t verstandig. Doch

hij zal zeggen: een mensch is en blijft een mensch en zijn bloed begint te koken als je hetgeen voor je zelf heilig is, door het slijk ziet gehaald door kwaadwillenden. Juist deze kwaadwillenden kan hij niet uitstaan en zij zijn ook zeker wel 't onaangenaamste slag menschen, wanneer zij bovendien zich geroepen voelen eens andermans fouten te corrigeeren. Trouwens, waar halen ze de verwaandheid vandaan? Ze hebben zelf niets beters met hun leven weten te doen dan achter hun papiertje te zitten en dat vol te kladden met blijken van opzettelijk misverstaan. Waarlijk, hier kàn men niet kalm onder blijven. Intusschen deed van Eeden toch verkeerd met zoo op alles wat k l e i n e zieltjes beweerden, van zijn kant te reageeren. Het zich martelaar voelen is niet het goede standpunt in het leven. Men kan op het punt van appreciatie de openbare meening niet d w i n g e n . Later komt de erkenning wel, als iets tot erkenning noodzaakt.

II

Welnu, ik zeide dat een brievenuitgave t i j d e n s het leven van een auteur toch wel eens haar nut kan hebben.

Ik beweer zelfs dat van Eeden er iets g o e d s mede deed met deze briefwisseling uit de jaren 1889-1899, het tijdperk waarin Johannes Viator, Lioba en Van de koele meren des Doods ontstonden, te publiceeren. Alleen had zij v o l l e d i g e r moeten zijn, d.w.z. van Eeden had ook brieven aan andere personen, voor zoover die tenminste waardevol waren, moeten inlasschen. Het ware zoo goed geweest als dit boek een ontwikkelingsgang had g e t o o n d , niet slechts a a n g e d u i d , zooals het nu doet.

Het lijken nu stukjes bellettrie, op precieuze wijze geschift en bijeengebracht, meeningen, opmerkingen, die ons wel het o o r d e e l van Frederik van Eeden uit dien tijd geven, maar niet verklaren hoe

hij van het een tot het ander kwam. Ik vind dat juist zoo jammer, omdat dit brievenboek dan tevens een v e r d e d i g i n g zou zijn geweest; zij het dan ook een onbewuste.

Zoo heeft deze briefwisseling toch nog wel waarde; genoeg tenminste om de uitgave te rechtvaardigen. Wij hebben er recht op, iets naders omtrent Frederik van Eeden's groei en strijd te weten, omdat hij ongetwijfeld mèt Louis Couperus de populairste schrijver van ons land is; omdat zijn werkwijze naar het universeele streeft, hij ondanks alles een levend mensch wilde blijven met daaden werkkracht; niet iemand die kalmpjes buiten de wereld om kunst ‘fabriceert’. Wij zijn er nu wel zoo langzamerhand van overtuigd, na alle mislukkingen van een eenlingskunst, welke uit de literatuur van '80 volgde, dat kunst en leven onafscheidbaar zijn, en het leven ook psychisch op den kunstenaar moet hebben ingewerkt, d.w.z. bij hem het hoogere geestesleven moet hebben beïnvloed door wat het hem aan overdenkingen en overtuigingen geeft. Er is géén groote literaire verschijning geweest, die niet midden in de stormen van het leven heeft gestaan of ze dan tenminste instinctmatig heeft gezocht. En dat deel hebben aan het leven bestaat niet in een bekijken, en de daardoor verwekte indrukken nàvoelen, maar er een zekeren vorm van levensovertuiging uithalen, die een aanwinst is voor ons eigen geestelijk leven. De absoluut beschouwende kunstenaar bereikt niets werkelijks; zelfs niet wanneer hij d i c h t e r is. De dichter, die meent dat alleen in de grootste afzondering de schoone ziel zich zal toonen, als hij haar maar, zooals de Buddhistische asceten, die hun buik blijven bestaren tot zij licht uitstraalt, voortdurend bepeinst en aanbidt, zal nooit standhoudende kunst leveren. Neen, het leven moet met zijn groote geestesstroomingen in ons nazieden en wij moeten er wat van kunnen verdragen. Het leed, dat het ons aandoet, moet ons juist er mee leeren verzoenen. Het leven is alleen vreeselijk voor de z w a k k e l i n g e n ! Carlyle zegt het zoo prachtig in zijn ‘Dante-Shakespeare’:

‘Ik verbeeld mij dat in den waren dichter een staatsman, denker, wetgever, wijsgeer steekt - hij had dit alles kunnen zijn in meerdere of mindere mate; hij is dit alles ook inderdaad. De Dichter, die enkel op zijn stoel kan zitten en verzen maken, zal n o o i t een vers maken, dat veel waard is’.

Welnu, in Frederik van Eeden is werkelijk iets van den dichter, die tegelijk ook een groot m e n s c h wil zijn. Dat streven is oprecht in hem, en hij heeft er wat voor over ook. Reeds dit geeft hem het recht de menschen iets meer van hem te laten weten, nl. om hen te doen zien h o e v e e l hij heeft moeten overwinnen om maar één stap vooruit te komen naar zijn ideaal. Hij heeft een onwankelbaar vertrouwen in zijn ideaal, omdat hij voelt, wat w i j ook wel voelen: er ligt een vaste en goede kern in zijn streven; alleen, de tijd voor de verwezenlijking is nog niet aangebroken; tenminste niet in het cynische Nederland. Deze neiging naar wereld- en menschvolmaking is tevens de verheffing naar het universeele in zijn kunst geworden. Van Eeden is dikwijls gevallen, eigenlijk te veel keeren voor een kort menschenleventje, maar hij heeft dan toch den durf gehad om iets moeielijks, dat hij zich tot ideaal stelde, te w i l l e n bereiken. En zulks blijft altijd iets buitengewoon sympathieks! Bovendien blijkt uit dit alles dat hij van de oudere schrijvers, zooals Goethe en de Grieksche classici, meer geleerd heeft dan hij wil erkennen.

Want wij lezen de grootmeesters der letterkunde niet uitsluitend om te zien h o e ze kunstwerken maakten, maar ook om w a t z e m e t h u n g e d a c h t e n d e d e n .

III

Frederik van Eeden betoont zich in zijn briefwisseling uit de jaren 1889-1899 nog geheel de tastende jonge man, vol stemmingen en vol veranderende inzichten. Of eigenlijk: veranderend zijn deze inzichten niet, maar doordat zij hem klaarder worden brengt hij ze op een andere wijze onder woorden. Hij is soms wat overmoedig in zijn oordeel, zooals alle onstuimig levende jonge menschen. Hij springt van den hak op den tak, maar blijft toch innerlijk wel consequent: die bewegelijkheid is maar aan de oppervlakte.

Hij zegt soms heel kernachtige dingen, die hij goed overdacht heeft.

B.v. dit:

'Dat je niet veel genieten kunt van sommige klassici, is minder door temperament dan door toevallige studie-onmacht of moeheid van hoofd, - want al die mannen hadden harde, sterke koppen en eischen van hun lezers hetzelfde: droog, taai geduld, harde tanden om te malen en gewendheid aan droog, sober, zwaar voedsel'. Daarmede geeft hij meteen aan wat het nut van de studie der oude talen als studie op zichzelf voor den jongen kunstenaar of den jongen philosoof uitmaakt.

En dan dit, dat als geschreven is voor de menschen die hem in een scheeve verhouding willen stellen: 'Ik vind het goed van de menschen goede gezindheid te veronderstellen, zoolang men niet zeker is van het tegendeel, en dan zelfs nog. Zoo wil ik ook behandeld worden. Het is doen, zooals men zou willen dat anderen deden. Ik kan daarvan het verkeerde niet inzien en houd

het dus vol. Het is geen hoogmoed en geen luchthartigheid. - Onthoudt dit: ik ben nooit hard met onvriendelijke gezindheid, en ik voel mij nooit g e k r e n k t waar geen o n v r i e n d e l i j k e g e z i n d h e i d is (deze zin in verband gezien met wat ik schreef in de eerste afdeeling van dit opstel v.W.). Ik mag duizend vergissingen begaan en onhandigheden of onjuistheden zeggen, maar mijn gezindheid v e r a n d e r t niet'. Met dergelijke korte opmerkingen staat het boek vol, en daarom juist heeft het zooveel van een onbewuste verdediging, die ons laat zien hoe Frederik van Eeden gedacht en gewerkt heeft om vooruit te komen. Ook in verband met later werk vinden wij hier het een en ander verklaard. Bv. waarom hij voor het boek 'De Nachtbruid', een van zijn laatste werken, en zeker niet het m i n s t e van wat hij geschreven heeft, de memoirenvorm koos in plaats van dien van den roman. Hij zegt dan in een brief van Sept. 1890:

'Ik stel echte romans niet hoog - ze zijn niet direct, niet waar - het zijn nooit zuivere phantasieën, altijd bedenksels met opsieringen, onnoodige bijvoegsels, inkleedingen. Verzen, brieven, m e m o i r e n , reizen, d a g b o e k e n zijn mij liever'.

Ik herhaal: ondanks al het belachelijke, soms ijdele en knoeierige blijven van Eeden's geschriften en werken altijd i n t e r e s s a n t . Ieder nieuw werk van hem wordt steeds gretig gelezen; en hij verdient het. Want hij geeft er altijd meer in dan enkel verhaal, enkel bedenksel; hij geeft er een gedeelte in van zijn eigen strijd. En wat uit het innerlijk van een strijdenden mensch komt heeft altijd waarde.

CONSTANT VAN WESSEM.

[Boekenschouw]

Letterkunde, biographie, reisbeschrijving

Inwydinge van 't Stadthuis t'Amsterdam MDCLV, door J. van Vondel. Van een inleiding en aanteekeningen voorzien door M.E. Kronenberg. (Deventer, AE.E. Kluwer. MCMXIII).

Misschien is het u wel overkomen dat gij, op den Dam in Amsterdam, een of meer personen - binnen- of buitenlandsche vreemdelingen - daar zaagt, al of niet gewapend met Baedeker of soortgelijk boekwerk, en turend naar dat groote en doodsche (immers onbenutte) gebouw dat aan de westzijde de gansche breedte van dat plein beslaat: het oude Stadhuis van het oude Amsterdam. Misschien zelfs is het u wel overkomen dat gij zelf, te midden van het af-en-aan-gerij der electrische trems, het gesnor van auto's, het geflits van fietsen, en het drukke beweeg van de voetgangers, een veilig plekje uitzocht, om ook nog eens den blik te slaan op het bouwwerk van Van Campen. En dan kwam wellicht de wensch bij u op, dat Stadhuis eens te zien op den ouden Dam met de oude gevels. Gij gevoeldet hoeveel beter, hoeveel zuiverder dan de indruk zou zijn die het op u maakte: dan toch geplaatst in de omgeving die er bij paste, 'in de lijst van zijn tijd' - de bekende en noodzakelijke voorwaarde tot het juist beoordeelen niet alleen, maar ook tot het waarlijk genieten van een kunstwerk. Maar meteen begreept ge dat die wensch onvervulbaar is: mocht ook al de tijd nog eens aanbreken, dat door een passend gebruik de doodsche leegte van nu, zou wijken voor nieuw leven - de omlijsting zal steeds in schril kontrast

ermee blijven, ja dit steeds meer en meer worden. De tijd is niet ver meer, dat op heel den ruimen Dam de oude Nieuwe Kerk de eenig overgebleven getuige zal zijn van den glorievollen tijd, toen het oude Stadhuis nog nieuw was. En die kerk behoort ternauwernood tot den Dam!

Als we dus in dezen tijd het Stadhuis op den Dam zien willen zooals het gezien moet worden, dan moeten we onzen toevlucht nemen tot oude afbeeldingen en tot oude geschriften. En dan komt van deze laatste niet het minst in aanmerking Vondel's Inwydinge van 't Stadthuis t'Amsterdam. Immers hier schreef een tijdgenoot, een bewonderend burger, een dichterlijk genie met groote liefde voor zijn stad, zijn gedachten en gewaarwordingen neer, die in hem opkwamen bij den aanblik ‘van 't steigerend Stehuis’. ‘Steigerend’ - want toen Vondel zijn gedicht maakte was het'gebouw nog niet voltooid; maar toch had de Magistraat het al betrokken (29 Juli 1655), en waren de plannen voldoende bekend; zoodat Vondel het kon doen voorkomen, alsof alles wat hij beschreef ook inderdaad al te zien was.

In dien tijd was niet enkel het Stadhuis, maar Amsterdam zelf ook nog ‘steigerend’. Naar alle windstreken der aarde zeilden de kooplieden uit, en brachten scheepsladingen mee naar Holland, naar Amsterdam; en de Beurs op den Dam was het hart van dezen wereldhandel. En de Magistraat begon zich te voelen, als vertegenwoordigende de machtige handelsstad. Ze voelde dat het oude Stadhuis op den Dam te klein, te nietig was; en

ze bouwde er een nieuw, van om-en-bij de 8 miljoen gulden. Er waren burgers die vonden dat het wel wat minder kon; dat er wel wat te veel geofferd was aan pracht en praal; die vroegen: ‘waer is de zuinige aert van onzen Aemsterlander gebleven?’ Maar zij, die meeleefden met den groei van hun stad; die meevoelden met den trots die hun Magistraat bezielde, van wege de macht en het aanzien waarin hun stad zich mocht verheugen - zij allen waren het eens met wat Vondel op die bedenkingen antwoordde:

> Gelijck de tempels staen den Godtsdienst toegewyt,
> Die 's hemels eer bewaert, van 's afgronts spook benyt,
> Zoo past het ons den Staet van 't burgerlijck regeeren,
> En 't Recht, dat heiligh is, en 's Rechts gestoelte t'eeren,
> Naerdien hun achtbaerheit eerbiedigheit vereischt,
> En 't oogh dit ziet in zwang, zoo wijt ons Zeevaert reist.

Het oude Stadhuis van het oude Amsterdam - dat geeft Vondel ons met zijn gedicht. Want hij geeft daarin niet enkel een beschrijving van het grootsche gebouw - hij schetst ook het volksleven, zooals dat zich op den Dam openbaart; hij doet ons beseffen de groote vlucht die de handel genomen heeft; maar bovenal doet hij aan ons oog verrijzen het aspekt van zijn stad door in een uitweiding, die uit een oogpunt van strenge regelmaat misschien niet te verdedigen zou zijn, een uitvoerige schets te geven van de voornaamste gebouwen en stichtingen in de stad. Zijn groote liefde en bewondering voor dat alles doen hem een panorama schilderen, waarin het toen nieuwe Stadhuis als een noodzakelijk en waardig middenstuk aller oog moest verrukken.

Maar ik mag u niet langer bezig houden met het gedicht van Vondel. Mijn taak toch is niet dit te bespreken, maar wel de uitgaaf ervan door M.E. Kronenberg. Met groote ingenomenheid kan ik dat doen. In de Inleiding wordt ons de geschiedenis van den bouw van het Stadhuis uiteengezet. Schr. had het daarbij m.i. wel kunnen laten, en ‘de verdere geschiedenis’, die toch in

JACOB VAN CAMPEN, de Bouwmeester van 't Stadhuis op den Dam.
Uit: Vondel's Inwydinge (uitg. Kluwer).

geen verband staat tot Vondel's gedicht, achterwege kunnen houden. Dan volgt het gedicht. Aan den voet der bladzijden staan korte woordverklaringen. Er zal wel altijd eenig verschil van gevoelen bestaan over de vraag, wat wel, wat geen verklaring behoeft. Zoo heb ik ook enkele woorden genoteerd die, vooral met het oog op ‘scholieren’, naar mijn meening wel een toelichting hadden mogen hebben; en andere, waarvan mij de verklaring overbodig toescheen. Maar het standpunt van den toelichter blijkt duidelijk: voldoende, en vooral niet te veel - en dat is de hoofdzaak. Achterin staan dan de meer historische toelichtingen. Deze hebben voornamelijk betrekking

op architektonische en andere bizonderheden van het bezongen Stadhuis, en de andere door Vondel in zijn gedicht vermelde gebouwen. Dat deze aanteekeningen noodzakelijk zijn, om het Amsterdam van Vondel's dagen beter te z i e n , en daardoor zijn gedicht beter te begrijpen en waardeeren, hoeft eigenlijk niet afzonderlijk vermeld te worden. Het boekje is versierd met een (hiernevens gereproduceerd) portret van Jacob van Campen, naar een teekening van Jan Lievensz.; de titelplaat, en den titel van de nagedrukte uitgaaf van het gedicht; het voor-aanzicht van 't Stadhuis, uit Dapper, Hist. Beschr. der Stadt Amsterdam A^{o}. 1663; een afbeelding van de gedenkpenning, geslagen bij de inwijding in 1655, door G. Pooll; en een plattegrond van 't Stadhuis, naar Dancker Danckertsz. Eén illustratie had ik er nog graag in gezien; t.w. een reproduktie van een ouden plattegrond van het 17e-eeuwsch Amsterdam, liefst zoo een in vogelvlucht - ter veraanschouwelijking van de aangeroerde stedelijke bizonderheden.

De toelichter zegt aan 't slot van de I n l e i d i n g : ‘Dit boekje is in de eerste plaats bestemd voor Vondel-liefhebbers, voor studeerenden en voor scholieren; maar ik vertrouw dat ook vele anderen, uit liefde voor een nationaal kunstwerk, het zullen lezen’. Dit vertrouwen, gezien ook deze verdienstelijke uitgaaf, deel ik ten volle.

AMSTERDAM.
P.L. VAN ECK JR.

Herinneringen uit de levensjaren van Mr. H.P.G. Quack. 1834-1913. - (Amsterdam, P.N. van Kampen & Zoon, 1913).

Dit is een buitengewoon lezenswaardig boek! Al kenschetst de auteur zelf het als eene ‘niet zeer merkwaardige, meer alledaagsche autobiographie’. De stijl is geenszins wat men vroeger noemde ‘net’ en wat nu met een Gallicisme ‘verzorgd’ heet; de taal is lang niet zuiver; de correctie laat nogal te wenschen over; de aanblik der bladzijden zou bij overvloediger gebruik van nieuwe regels en interlinies niet weinig gewonnen hebben; noode missen wij (in den eigenlijken zin) beeltenissen van allerlei personen, vooral die van den heer Q. zelven. Maar de overige inhoud is zoo rijk, dat men bijna met de bekende gemeenzame zegswijs zou uitroepen: ‘een kniesoor die dáárop ziet’. Inderdaad, een lezenswaardig boek, lezenswaard voor jong en oud; al zullen ouderen van dagen er 't meest van genieten, voor wier oogen de schrijver telkens en telkens gestalten uit het verleden doet opkomen en daarmeê tallooze persoonlijke herinneringen wakker maakt.

Voor sommigen hunner echter een genot vol weemoed, niet alleen over al het voorbijgegane, maar vooral wanneer zij met dit rijke levende l e v e n hun ten einde spoedend eigen aardsch bestaan vergelijken. Benijdenswaardig zij, die de toekomst nog tegengaan en in 't geen hun hier geboden wordt een spoorslag mogen vinden om ook alzoo te arbeiden zoolang het dag is voor hen!

Weinig lieden van beteekenis in ons land, behalve ettelijken daarbuiten, met wie de heer Q. niet in meer of minder nauwe aanraking is gekomen en van wie men niet, naar zijn ‘Inleidend woord’, nu eens teekeningen in houtskool of potlood, dan weêr aquarellen ‘luchtig gewasschen, even hier en daar uitgewischt’, en soms eene doorwerkte schildering aantreft, voller van omtrek en dieper van kleur. Een enkele maal - te zelden wellicht! - treden zij in een humoristisch licht voor ons op. Aldus de vroegere goeverneur van Noord-Holland Van Ewijck van de Bildt, van wien de griffier der Staten van dat gewest Mr. G. de Vries Azn. hem plag te vertellen. ‘Ik zie nog in

mijn verbeelding het *tableau*', schrijft de heer Q., 'dat de Vries schetste, toen[1)] een jong aanmatigend meester in de rechten in 't bijzijn van Van Ewijck Dante begon op te hemelen en de oude grimmige man plotseling een exemplaar van de *Divina Commedia* den snuggeren bewonderaar voorhield, korrelig uitlegging verzoekend van een duistere plaats uit den *Inferno*'.

Van Goeverneurs gesproken: een wijs man moet de Commissaris des Konings Röell geweest zijn, die, toen de heer Q. er bij zijn arbeid ter griffie eene eer in stelde zeer snel alles af te doen, hem op zijne zacht ernstige wijze terecht wees, hem vermanende om in eenigszins belangrijke zaken den tijd te laten werken, vooral wanneer persoonlijke geprikkeldheid [*niet* van den heer Q.!] in 't spel kwam. De tijd was, zoo leerde de heer Röell, 'een niet te versmaden heelmeester ook van door de administratie geslagen wonden'.

Van humor waren ook de heeren Robert van Hasselt en Willem Vrolik niet verstoken, bestuurders, de een van de Hollandsche IJzeren-spoorwegmaatschappij, de ander van de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen. Zij hadden samen te Delft gestudeerd en waren boezemvrienden. Die bleven ze, terwijl zij voor de wereld elkander heftig concurreerend bekampten. Het gansche jaar door bestreden zij elkander in hun werkkring en des zomers gingen zij te zamen met hunne echtgenooten, óók vriendinnen, op reis naar Zwitserland of elders, beklommen te zamen bergen, genoten te zamen van de natuur, spraken over alles en nog wat: behalve over spoorwegpolitiek. Dit was het beding der reis, dat zij trouw nakwamen.

1) Men leze: van een jong enz. die D. begon op te hemelen, waarop de oude enz.

Voor 't overige ligt er over de loopbaan des heeren Vrolik als hoofd der Exploitatiemaatschappij een tragische tint.

Tragi-comisch daarentegen doen de dagelijksche wandelingen ons aan van den Utrechtschen hoogleeraar Fruin met zijn ouderen ambtgenoot Opzoomer, die, toenmaals bezig aan zijne commentaar over het Burgerlijk Recht, den voor dit vak aangewezen professor, ‘bij wijze van gymnastiek voor zijn eigen denkvermogen’ ondervraagde en ‘uitpompte’. Die wandelingen werden Fruin allengs bijna eene ergernis, en dit te meer daar de heeren in hunne opvattingen van 't recht verschilden.

Prof. H.P.G. QUACK
Naar een teekening van JAN VETH

Het waren voor hem drukkende oogenblikken ‘die nu en dan zelfs tot ontstemming voerden’. Doch het zou te ver leiden, wilden we bij allerlei belangwekkende levensbijzonderheden stilstaan, door den auteur omtrent tal van personen, sommigen reeds geheel of half vergeten, medegedeeld. Potgieter en Busken Huet, rector, later professor J.G. Hulleman, Hofdijk, Frans Rauwenhoff, Martinus des Amorie van der Hoeven, De Bosch Kemper, Alberdingk Thijm, J.T. Buys, Frans van Heukelom, burgemeester Den Tex toen hij nog industrieel in Duitschland was, A. Vrolik, De Brouwer van Hogendorp, J.G.W. Fijnje, de hoogleeraren Donders, Brill, Fruin, Vreede en Lintelo de Geer, W.C. Mees, N.G. Pierson, Balthasar Heldring, Sprenger van Eyk, enz. enz. gaan als in breeden optocht aan 's lezers oog voorbij; onder hen ook de bijzonder aantrekkelijk en treffend geteekende figuur van Armand Barbès. Niet alleen personen echter: ook maatschappelijke kringen en toestanden worden geschilderd; de schoolwereld onder den heer Van Dapperen te Baarn b.v., waar de jongens (als in een van Dickens' ‘kerstboeken’) hun zakgeld offerden om Indische kameraden te helpen ontvluchten, die te zeer door heimwee naar hun geboorteland werden gekweld; of het aantrekkelijk leventjen op een buitenplaats in Gelderland, waar alles ten beste geschikt scheen in de beste der werelden en de moderne maatschappij met haar gewoel en bedrijf en gezwoeg niet bestond, in schrille tegenstelling met het ‘zwart jammer-verblijf’ der mijnwerkers te Luik een kleine vijftig jaar geleden; - of de officierstafel te Haarlem, waaraan de auteur zoo genoot van de ridderlijke en beschaafde vormen en omgang en het toch bijna aan den degen kreeg met zijne dischgenooten, omdat hij ‘voor een krant’ schreef. Gelukkig was de voorzitter der tafel, Gerard Taets van Amerongen Natewisch, een man van tact. De bedreigde *folliculaire* kreeg gelegenheid eene ‘verklaring’ omtrent zijne positie aan den disch uiteen te zetten, de gemoederen kwamen tot kalmte en: ‘sinds sprak men aan tafel nooit meer over dit geval’.

Intusschen, dit alles is slechts bijwerk en sieraad in het boek, hetwelk voornamelijk bestemd is om een beeld te geven van de vorming en ontwikkeling van des schrijvers eigen gedachten en gevoelens, een zelfportret, eene beschrijving niet alleen van zijn veelzijdigen arbeid, maar van zijn innerlijk leven. En hierin is de auteur voortreffelijk geslaagd, die van zijn denken en gevoelen, zijne wederwaardigheden, zijn arbeid op allerlei gebied met weldadige, verheffende soberheid verhaalt.

Hoeveel gaven, hoeveel werk- en geestkracht, hoeveel trouw en zelfverloochening is er noodig geweest voor eene loopbaan als de zijne! Hij begint, na een jeugd niet zonder ontberingen en een alleszins benijdbaren, door een ongemeen proefschrift bekroonden studententijd, ‘opvoeding van een zuiveren idealist’, getuigt hij, als adjunctcommies met statistischen arbeid op 't gouvernement te Haarlem; wordt in 1861 secretaris der Kamer van Koophandel te Amsterdam; trekt ruim anderhalf jaar later naar Den Haag om deel uit te maken van 't bestuur der Exploitatiemaatschappij,

wier eerste grondslagen hij hielp vestigen en wier gouden feest hij, tegen 't eind van 1885 president-commissaris geworden, onlangs heeft mogen beleven; dan, half December 1865 in 't huwlijk getreden, vervangt hij in 't laatst van 1868 Mr. Otto van Rees als hoogleeraar in de staathuishoudkunde te Utrecht, om dezen post negen jaar later voor dien van secretaris der Nederlandsche Bank te verwisselen en in 1885 mede-directeur dezer instelling te worden.

Alsnu, daar hij veel meer vrijen tijd kreeg, begon hij aan 't schrijven van het hoofdwerk zijns levens, waartoe hij nooit opgehouden had op allerlei wijs zich voor te bereiden, het welbekende: ‘De Socialisten. Personen en stelsels’, in zes deelen, welke sedert herhaaldelijk zijn herdrukt. Welke moeite en tochten hij zich getroosten moest om tal van zeldzame benoodigde vlugschriften enz. van vroeger in handen te krijgen, wordt ons op onderhoudende wijze verhaald; o.a. hoe een behoeftige boer bij Bergerac na langen tweestrijd een bod van 1000 frs.

afsloeg voor eene volledige verzameling jaargangen van een Fourieristisch dagblad.

Inmiddels was de heer Q. trouw blijven medewerken aan de ‘economische productie-factoren van ons land’, in de eerste plaats op zijn post aan de Nederlandsche Bank, dan als commissaris, voorts als commissaris der Koningin en in deze waardigheid tevens president-commissaris der Nederlandsche Handelmaatschappij, voorts (als reeds aangestipt is) aan de Exploitatie-maatschappij, eindelijk als commissaris en (sinds Januari 1893) als president-commissaris der Nederlandsche Stoomboot-maatschappij.

Aan de Exploitatie maatschappij doorleefde hij de moeilijke dagen meê der groote werkstaking in 1903, waarvan 't ontstaan en de loop geschetst worden en die maatregelen noodig maakte, door den schrijver ‘de wreedste bladzijde in zijn levensboek’ genoemd. Het was, verklaart hij, de diepste smart die zijn hart heeft doorsneden.

Van de genoemde corporatiën, hare geschiedenis, hare werkzaamheid, hare voornaamste bestierders, deelt de auteur op de helderste en bevattelijkste wijze tal van bijzonderheden mede; schetsen, dunkt mij, waarvan niet alleen zij die buiten de wereld der ‘zaken’ staan met vrucht en genoegen kennis zullen nemen.

Ook voor de ‘studie en ontleding van sociale ideeën’ liet hij 't bij zijn meesterwerk niet. Hij vond tijd, moed en levenslust om een hem aangeboden buitengewoon hoogleeraarsambt in de staathuishoudkunde te Amsterdam op zich te nemen, den 29sten Sept. 1885 aanvaard met een rede over ‘Sociale politiek’. Hij gaf cursussen over 't Saint-Simonisme, 't Fourierisme, Owen's arbeid, Lassalle, Marx, Lamennais, Rodbertus. Maar op den duur kon zijne halfslachtige positie en 't daardoor veroorzaakte onregelmatig bezoek van zijne colleges door de studenten hem niet bevredigen en in Juni 1894 sloot hij voorgoed zijne lessen.

Aan den anderen kant bleef hij, sinds lang medewerker en redactielid van den *Gids*, in dit tijdschrift ‘sociale studiën’ geven, werkte in 't bestuur van 't ‘Nut’ met den toenmaligen secretaris Mr. A. Kerdijk samen en leidde in 1885 als voorzitter eene wetswijziging in, strekkende om dat wijd vertakte lichaam zich ook aan de verheffing van arbeidsvermogen en levensstandaard der werklieden te doen gelegen zijn. Hij nam verder deel aan 't politieke leven der hoofdstad, zat in de commissie van toezicht op de Rijkspostspaarbank, was commissaris der Surinaamsche Bank, hielp de Teekenschool voor Kunstambachten oprichten, maakte deel uit van 't algemeen bestuur van ‘Felix Meritis’, werd lid van 't hoofdbestuur der Zuidafrikaansche Vereeniging, nam 't initiatief tot de ‘Commissie van Bijstand’ welke het Nederlandsch Woordenboek gered heeft, deed het zijne in de commissie van toezicht op de Rijks-Academie van Beeldende Kunsten en tot stichting van het ‘Rembrandthuis’.

Dit alles is voorwaar niet weinig: en nog is het niet àlles!

De hoofdzaak en de kern van dit gansche leven is intusschen de arbeid betreffende de sociale quaestie, (in haar wezen ‘louter eene ethische quaestie’), ten doel hebbende zaden en kiemen te strooien voor eene hervorming der gemeenschap, ‘een langzame ingroeiïng der sociale gemeenschap in de bestaande maatschappelijke orde’.

Allicht zullen ouderwets geloovige Christenen (in 't voorbijgaan vragende waarom de aanhalingen uit de Heilige Schrift niet in de gebruikelijke vertaling geschiedden) allicht zullen zij oordeelen dat in des schrijvers beschouwingen op gezegd punt niet, of niet genoeg, of niet in de eerste plaats en op de rechte wijze aandacht geschonken wordt aan 't probleem der Zonde eenerzijds, aan de eere Gods en Zijn Koninkrijk anderzijds; dat bij het turen op 't geen zou dienen hervormd en vernieuwd te worden in dit land onzer vreemdelingschap, het Huis des Vaders en zijne vele woningen te zeer uit het oog verloren schijnt.

Wat hiervan wezen moge, ook voor geloovigen als de bedoelde valt hier, verbeeld ik mij, veel te genieten en veel te leeren. En indien het woord waarachtig is dat gerechtigheid een volk verhoogt, hoeveel achting en eerbied is men niet verschuldigd aan een man, die zijn gansche leven lang, van der jeugd aan tot in zijn hoogen ouderdom, voor die gerechtigheid naar zijne opvatting ten allen tijde geijverd, haar immer voor oogen gehad heeft; die op allerlei gebied tot hare bevordering, hare verwezenlijking, gedaan heeft wat hij kon! Ik voor mij wil gaarne bekennen deze ‘Herinneringen’, boeiend als een roman, met beschaming en verootmoediging gelezen te hebben. Zou iemand aarzelen, op het schutblad van dit nobel werk de allerbegeerlijkste getuigenis neer te schrijven: *Bene de re publica meruit?*

I. ESSER.

Napoleon, door Is. Querido. - (Mij. voor Goede en Goedkoope Lectuur. Amsterdam).

Werkelijk groote kunst is vóor alles synthesis. Voor den kunstenaar leeft niets an und für sich in klein-burgerlijke, knusse afzondering van eigen intimiteitjes, eigen ontroerinkjes en eigen weterijtjes; doch voor hem is alles deel, onuitschakelbaar, van het Leven zelf. Zoo ziet hij mensch en ding en hun verhoudingen. Overal en altijd voelt hij

de wetten van het Leven in hun ijzeren noodwendigheid; hij weet ieder gebeuren niet geboren uit toevallige omstandigheden, maar van een physische of psychische causaliteit.

Achter iedere uiting, hetzij in woord of daad, speurt hij de haar voortgebracht hebbende analoge gedachte of gevoelens, en uit dit zielsbewegen - alleen te naderen, te begrijpen en te omvatten door de indringende psychologie - bouwt hij het wezen op. Een object vraagt van den kunstenaar een, buiten sympathie of antipathie staande, volkomen objectiviteit.

Zoo staat Querido tegenover Napoleon.

Heel de Napoleon-literatuur heeft hij doorvorscht, waarin de één hem een held prijst, een heilige, een genie, anderen hem een schurk, een bedrieger, een moordenaar schelden. Heel deez' stroom van jubelende en schimpende woorden is over Querido heengegaan en uit de gebeurtenissen met, de daden van, en het geschrevene over Napoleon, bouwde hij zich den mensch Napoleon op, zooals hij zich dien wist, getoetst aan eigen ondervinding en intuitief begrijpen.

Hij laat ons Napoleon zien, in stukken gescheurd door al zijn rechters, om hem dadelijk daarna levend voor u te zetten.

Hoe hij Napoleon beschouwt, ziehier:

blz. 42. ‘Napoleon wás een wezenlijk phenomeen, als Rembrandt, Shakespeare, maar nu op wereldsch gebied. Stel u, in een begripstranspositie van idealiteit naar realiteit, voor, dat alle donkergouden en geheimzinnig van licht omtooverde schilderstukken van Rembrandt en alle mystiekromantische en pantheïstische verzen en van binnen uit gloed afwerpende poëmen van Shakespeare, daden, menschelijke en wereldlijke dáden zouden hebben kunnen worden en gij nadert de zich in werkelijkheid uitlevende oer-instincten van het ontembaar gebeuren en daden scheppende genie van Napoleon. Wat Caesar in verzen, en wat Macbeth in bloedende strophen doorleefde, dat doorleefde Napoleon in het wezenlijk bestaande. Gij kunt dezen mensch niet naderen met christelijke, moreele en sociale beginselen. Wèl naar de veruitwendiging zijner levens-geschiedenis, niet naar de vermetele, ontembare en grondeloos-grandioze werkingen van ziel en brein’.

Querido heeft Napoleon gesteld als psychologisch probleem; hij verklaart hem. Hij geeft hem ons in de oogenblikken van zijn alleen-zijn; van zijn liefde, zijn haat en zijn tragiek.

Hij verklaart zijn valsch spelen, zijn poging tot vergiftiging, zijn woede-uitvallen tegen Sir Hudson Lowe, en diep weten we: Napoleon kon niet anders zijn, hij moest zoo zijn.

Querido's slotbeschouwing:

blz. 95. ‘Als men zich nu afvraagt: wat was en wat is Napoleon nu eigenlijk voor de menschheid, dan kan men vrijelijk antwoorden: voor de menschheid w a s hij tijdens zijn leven een der grootste verschijnselen en verschijningen; i s hij, ná zijn leven, niets meer’.

‘Al Napoleon's levens-bewegingen waren gericht op stoffelijke glorie en op concrete geweldenarij, en daarmee al gebonden aan het vergankelijke en materieel wegzinkende. Zijn veldheers-genie mag met een glans uit de hoogte omstraald zijn geweest, het miste den geestelijken ondergrond van de dingen die eeuwig blijven en altijd weerkeeren in het bestaan’.

blz. 96. ‘Zijn scheppende daad heeft geen duur; ze vergaat met het gebeuren en de wisseling aller dingen, komt steeds verder en verder van ons af te staan. Dit is bij geestelijke grootheid en bij daden van scheppende werkers op geestelijk gebied, in ruimsten zin bezien, nooit het geval’.

blz. 97. ‘Zijn menschelijke natuur, zijn verschijnen, zijn bloei en ondergang kunnen altijd door een groot beeldend kunstenaar naar boven gehaald, en ieder geslacht worden voorgehouden. Maar deze grootheid zal altijd weer een door andere opgewekte zijn, en slechts als herinnering blijven leven. Hij liet niets achter!

Juist... met al zijn enorme gaven, is zijn genie voor den nazaat onvruchtbaar, stierf af mèt zijn persoon’.

C. NOORDUIJN JR.

Pauls Ontwaken, door Frederik van Eeden. Met een portret naar een teekening van Marie Cremers. - (Amsterdam, W. Versluys. 1913).

Neen, het komt niet vaak voor dat een vader de biografie schrijft van zijn zoon; maar strijden tegen algemeene gevoelens van kieschheid en bescheidenheid doet het zeker niet. Integendeel, wij voor ons althans zijn dankbaar voor dit kleine, eenvoudige boekje van nog geen 100 bladzijden, niet in de eerste plaats omdat wij er zulk een helder beeld door krijgen van den jongen man, die na een kort leven ‘vol kostbaar schoon en teeder ragfijn voelen, vol liefde en kracht tot zelfverloochening, maar ook vol tegenstrijdige neigingen en onvast zelfbestuur’ uit het lichaam werd verlost tot een nieuw ontwaken - doch wijl ons van Eeden zelf er sympathieker in verschijnt dan in zoovele zijner uitingen van den lateren tijd. Nietwaar, wij waren dezen schrijver zoo langzamerhand gaan zien als een door tegenspoed en miskenning verbitterd man, van een haast kinderachtige ijdelheid, die op den minsten tegenslag van buiten af terstond geprikkeld placht te reageeren, zonder maat en zonder waardigheid, een man dien men, ja, eeren bleef om zijn talenten, zijn roemrijk verleden, doch dien men in het heden soms moeite had au sérieux te nemen. En nu komt daar dat boekje, waarin hij alle ‘pose’ heeft van zich weggedaan, waarin hij de eigen schaduw eindelijk eens uit het oog heeft verloren, om niets te zijn dan vader, die het leven beschrijft van zijn kind. ‘Ik waag het nauwelijks te beginnen, uit vrees dat ik het niet goed en waardig genoeg zal doen’ bekent hij in den aanvang, en deze

heilige schroom voor het M y s t e r i e heeft zijn pen bestuurd. Dat het Mysterie achter en in deze zinnelijke wereld iets meer is dan een ‘Hirngespenst’, een ‘Gedanken-ding’ - daarvan is dit boekje een levend getuigenis. Bovendien geeft het de teere pastelteekening van een kinderziel, in zulke vaste, zij het zachte lijnen, dat onwillekeurig zich de wensch aan ons opdrong dat, na van Eeden den vader, straks de kunstenaar...

Want voor de kunst is toch immers niets té heilig en té hoog - en zingt de nachtegaal niet het schoonst als hij zijn borst heeft wond gereten?

v.E.

Reizen, door Jac. v. Looy. (Amsterdam, S.L. van Looy).

‘Mei 1901’ staat boven het laatste hoofdstuk van dit boek, en bovendien ‘Fez’. De titel zei het al: het is een reisverhaal. Het verhaal van een reis, die... de schrijver vergeeft ons de onbescheidenheid, nu Verwey het in de ‘Beweging’ zwart op wit heeft gezet en ieder lezer het terstond in zich zelf zegt - die van Looy, hier zich Theobald van Horen noemend, schrijver uit het Gooi, in dien tijd door Marokko heeft gedaan. En van die reis doet hij ons nu zeven dagen mee genieten, ons uur aan uur en haast minuut aan minuut toonend, wat schoons en opmerkelijks en belangwekkends, betooverends en boeiends de tocht biedt op een schommelenden ezelrug van Tandzjer naar Fez.

Geheel nieuw is deze beschrijving den Nederlandschen lezer niet. Enkele jaren geleden verscheen ze in een tijdschrift. Met de publicatie

Krabbels uit het schetsboek van den schilder-schrijver JAC. VAN LOOY.
(‘Reizen’ uitg. S.L. van Looy).

in boekvorm heeft Van Looy dus wel lang gewacht. Is daar deels schuld aan, wat de eerste zin van het Woord-vooraf vermeldt: ‘bij den opzet van dit boek bestond het plan niet alleen den tocht van Tanger naar Fez te beschrijven, maar ook, in een tweede deel, den terugtocht van Fez naar Tanger’? En uit wat daar verder volgt blijkt, dat de lezer behalve 't genot, steden als Mequinez, Laraisj en Azaïla mee te bezoeken, ook de verdere kennismaking met Van Horen's vrouw en de beide andere gezellen van het muilen-karavaantje, den Amerikaan Roosevelt en mevrouw Dartle, zijn weelderige minnares, benevens de onvermijdelijke scheiding der toevallig saâmgeraakte reisgenooten, met het uitblijven van dat vervolg heeft gemist.

Dat dit boek haast geheel uit authentieke reisboek opteekeningen is samengesteld: noch de eigenaardigheid van den beschreven dichterlijkwijsgeerigen letterkundige met den zachten lach van zijn levenswijzen humor, om elken avond zijn bevindingen van dien dag op te schrijven, somtijds zijn hart in een frisch gedicht uit te storten, nòch het laat verschijnen van deze overigens simpele avonturen behoeven het stellig vermoeden te wekken, dat men hierbij met zoo en niet anders doorleefde omstandigheden te doen heeft.

Beschrijving is heel dit boek, meest van 't doortrokken, doortreuzeld landschap, vaak ook van de

samenleving dier vier menschen, ballingen, door het toeval aaneengeschakeld in dat van zon daverend land, tusschen menschen wier uitdrukkingsvermogen de stage tegenwoordigheid van een tolk noodig maakt. Hoe ongelooflijk scherp ook waargenomen, hoe prachtig fel en snijdend, met hoe bewonderenswaardige virtuositeit van rake en frissche, van kantige, persoonlijke, maar nooit hinderlijk-opzettelijke of overladen taalmacht, met hoe innige en dringende en hartstochtelijke liefde tot de natuur dit alles ook gezien, ingeleefd en opgeteekend werd - toch zou ook dit ‘beeldend schrijven’ (en als iemand in ons land bééldend geschreven heeft, wie dan konsekwenter en schooner dan Jac. van Looy?) ons met Dirk Coster tenslotte misverstand kunnen dunken, als in en onder die blijde drift tot de natuur, haar kleurentoover, haar schilder- en teekenachtigheid niet brandde een heftige, maar door schalkschen humor gedempte, liefdevolle en innige, haast teedere belangstelling voor de meest belangwekkende werkelijkheid, welke de zoogenaamde realisten vergaten: het menschelijk zieleleven. Ook daarin gunt dit boek ons een blik, en deze is belangwekkend, wijl afkomstig van een menschenkenner, dien de bezonnen en bezonken, de vaak dartele, over den kommer van 't leven heen lachende humor van Shakespeare niet 't minst tot vertaling van eenige zijner drama's zal hebben getrokken. Kritisch staat hij tegenover het Marokkaansche land als tegenover zijn reisgenooten of zich zelf: zonder kritiek was de verbijsterende karakteristiek dezer forsche en wijd-ademige beschrijving onmogelijk geweest, maar die tot monkelenden spot geneigde kritiek, waar 't menschen geldt, overademt en verdiept een levenslust en -liefde, die zich in de dwaze avonturen van Zebedeüs uitgeschaterd heeft, als ware hij waarlijk een Shakespeariaansche clown geworden.

Zóó krachtig en zóó wijd is die verliefdheid op de natuur, sappig en kleurig en afwisselend en onuitputtelijk van verrassing op verrassing, ook op Marokko's schralen boôm, zóó gulzig de lust, waarmee hij als een minnaar haar eert en eerend haar schatten weer rondstrooit, mild bij zóó kostelijken overvloed, dat Van Looy terecht ook ‘krabbelingen uit zijn (mijn) teekenboek’ daartusschen heeft meenen te moeten voegen. Dat deze ‘eenig merk te meer’ geven aan het geschrevene, hoopt hij in zijn voorrede. De lezer aanvaardt ze gretig als spontane en daardoor aantrekkelijke aanvulling, van wat de gebrekkigheid van eigen verbeeldingsmacht bij onbekendheid met de beschreven streek hem, lezende, aan genot onthield.

H. VAN LOON.

Romans en novellen

Paul Hooz en Lambert Brodeck, door R. van Genderen Stort. - (Rotterdam, W.L. & J. Brusse. 1913).

De schrijver van Genderen Stort schijnt mij iemand, die zichzelf als kunstenaar nog niet gevonden heeft. Allerlei stijlsoorten wisselen zich af en mengen zich dooreen in dit boek; nu eens is 's schrijvers houding geestelijk voornaam, al dreigt ze zich te vaak door gemaniereerdheid in haar tegendeel te verkeeren, dan weer heeft de auteur zich blijkbaar niet de minste moeite gegeven om ook maar een

R. VAN GENDEREN STORT

dragelijken volzin samen te stellen en ploetert hij met welbehagen rond in den meest hopeloos-banalen courantenstijl. De eerste zin is in dit opzicht wel de slechtste uit het gansche boek.

> Juffrouw Molb hield een pension in de Obrechtstraat, in den Haag, in het gedeelte der Obrechtstraat, gelegen tusschen de Reinkenstraat en de Groot-Hertoginnelaan, het leelijkste en donkerste gedeelte der Obrechtstraat en in het algemeen een der donkerste en leelijkste straten, die men in nieuwe stadswijken vinden kan. De huizen, eenvormig bij lange rijen, zijn op sommige geveldeelen beklad met grof gestyleerde en schel gekleurde figuren. Zij worden bewoond door burgergezinnen, van af het ijverig en pieterig snijdertje, dat....

Ik heb maar niets gespatieerd; het gebrekkige en de slordigheden gluren aan alle kanten door de gaten van dit onfrisch taal-manteltje heen; men behoeft er niet met den vinger naar te wijzen.

Toch wordt hier in zeker opzicht aan het principe der kunst voldaan, in zoover nl. als men zeggen kan dat in deze eerste novelle ‘vorm en inhoud één’ zijn. Niet veel hooger dan het taaltje waarin ze geschreven is[1)] staat m.i. de geschiedenis zelve van deze kostjuffrouw die het op ‘de duiten’ heeft gemunt van haar commensaal

1) Nog enkele staaltjes: ‘een uitdrukking die onthutsen kon w a a r men zooeven haar vriendelijk moest ondergaan’ (2); ‘te fatsoenlijk, d a t h e e t te slim voor...’ (3). ‘De vrinden b e m o e i d e n z i c h hem te verstrooien’; ‘eigen a a r s t e r’ (16).

majoor Puiflijk (in de keus van zulke dwaze namen zie ik een der gemaniereerdheden van den auteur) en hem den dood indrijft, geschiedenisje wel heel oogverdraaiend griezelig, maar bedroevend weinig suggestief, en aan alle kanten over de grens van den goeden smaak heen.

En nu is het opmerkelijk dat deze zelfde ‘eenheid van inhoud en vorm’ zich ook handhaaft in de betere gedeelten van 't boek. Daar is b.v. ‘het vaderschap van Paul Hooz’. Voor deze klare conceptie in enkele groote lijnen heeft de schrijver ook naar buiten den vorm gevonden die daarvoor de eenig passende scheen. Er is hier iets voornaams en gedistingeerds in zijn proza gekomen, dat u aanziet met de rustige oogen van een zelfbewust en geestelijk hoogstaand man.

Toch... eigenlijke ontroering geeft zelfs deze beste novelle uit den bundel u niet, hoezeer de situatie (jonge man die een meisje aanneemt en opvoedt tot zij, volwassen, zijn vaderlijke gevoelens doet plaats maken voor die van den minnaar; gevoelens van welke z i j in haar jonge onbevangenheid verre blijft) zich daar ook toe leende. En dit is ons groote bezwaar. Dit werk is te koud, te cerebraal, te eenzijdig uit het hoofd geboren. De schrijver mint het koele, het simpele, voorname gebaar; het übermenschachtige, dat zich nu eens in hoogheid terugtrekt en dan weer met den lach van den spot, die de gemoedelijkheid der ironie mist zoo zeer als de goedheid van den humor, spot die eigenlijk hard cynisme is, neerziet op de menschelijke dwaasheden, op de d w a a s h e i d d e r t e g e n s t e l l i n g e n vooral (men zie in dit verband b.v. het op buitenlandsche modellen geïnspireerde ‘Blakertje’).

Zoodat, alles bijeen genomen, deze bundel nog weinig bevredigt, al heeft hij een eigen karakter, wijl de schrijver een man van karakter is. Zoodra de heer van Genderen Stort het schrijven minder als een elegant en vrij gemakkelijk spel mocht willen gaan beschouwen, zou, meenen wij, de mogelijkheid op een kunstwerk ‘van karakter’ van zijn hand en hoofd (en hart!) niet langer zijn buiten gesloten.

G.v.E.

Diversen

Het Huis Oud en Nieuw. Maandelijksch Prentenboek gewijd aan Huis-inrichting, Bouw- en Sierkunst, Jaarg. 11, 1913. (Uitg, Ed. Cuypers, Amsterdam).

Het bijna twintig eeuwen oude Romeinsche Theater in het stadje Oranje, (eenige uren ten noorden van Avignon), in de laatste decenniën herleefd door de openluchtopvoeringen die er jaarlijks plaats vinden.
(Uit: Het Huis Oud en Nieuw).

Bescheiden en voornaam, versmadend elk vertoon van lawaaierige reclame, gaat dit periodiek rustig zijn weg, tevreden met de schare van getrouwe en sympathieke lezers voor wie ‘prentjes kijken’ evenzeer een concentratie van aandacht beduidt als het in zich opnemen van den tekst. In de laatst verschenen afleveringen doet de heer A. van Erven Dorens interessante mededeelingen over Openlucht-Musea, schrijft H.M. Werner over Het Prinsdom Oranje, D.L. over de Nieuwe Kerk te Amsterdam en H.G. Dornhout over Het Oude Broek in Waterland.

E.

Journalistieke Rolmops. Ingelegd door ‘Barbarossa’ van de Telegraaf. - (Amsterdam, van Holkema en Warendorf).

Met een kuif als een bos wortelen en een gelaatskleur van het snoepigste borstplaatrose zien wij op den omslag Barbarossa - o nachtmerrie aller tooneelisten! - door zijn toegekierde oogen een genoegelijk lijntje trekken met een wreed-wellustig op zijn vork geprikte gras-groene augurk. Aan die vork van puntig sarcasme spartelt doorgaans van allerlei: nu eens is het de millionair Carnegie, dan de schrijver Querido of 't hondje van Anna de Savornin Lohman, soms ook heel abstracte dingen als de ‘moderne muziek’ of de ministerieele bureaucratie.

Ongetwijfeld zullen velen zich met deze stukjes een verloren half uurtje in trein of tram vermaken.

E.

Letterkundig leven uit de november-tijdschriften

De Gids.

Jhr. Mr. V.E.L. de Stuers is verleden maand 70 jaar geworden. De Gids laat dit feit niet onopgemerkt voorbijgaan en opent de Nov.-afl. met een opstel van Prof. A.J. Der Kinderen, aan dezen kunst-beschermer gewijd.

> De Stuers voorkwam de vernietiging onzer nationale monumenten, hij bevorderde de totstandkoming van nieuwe, maar hij zocht ook de bevestiging van ons historisch bewustzijn door uitmuntende musea en wel-ingerichte archieven en hij trachtte het onderwijs in kunsten en ambachten weer den onmiskenbaren steun en belangstelling van volk en Regeering toe te voeren. Er waren er (en misschien zijn er nog) die de onverschilligheid voor de openbare kunst rustig en gelaten verdroegen als iets, wat bij onzen deftigen en rechtzinnigen landaard past. Maar buiten de enge grenzen, in de groote en oude cultuurlanden, daar werkte een machtige beweging die, gewekt door de aanschouwing van de suggestieve overblijfselen der monumentale kunsten van vroeger tijden, niet rustte voor zij de grondslagen en de volle beteekenis der oude kunst en der oude beschaving wist te doen erkennen, opdat het nieuwe leven daardoor gesterkt zou worden. Dat ook Nederland den gunstigen invloed hiervan ondergaan kon, wij danken het mede en voor een groot deel aan de Stuers.

C. en M. Scharten-Antink zetten den levensroman van Bakhuizen voort; Mr. H.W. de Beaufort geeft een karakterschets van A.F.G.A. Graaf van der Duyn van Maasdam. Dr. W.G.C. Byvanck bespreekt Mr. H.P.G. Quack's ‘Herinneringen’ en Mr. H.L. de Beaufort het boek van Mr. F.W.J.G. Snijders van Wissenkerke: ‘Het Auteursrecht in Nederland’. De kern waar alles om draait is: wat moet men verstaan onder het ‘object van het auteursrecht’; is de omschrijving welke wij daarvan in de nieuwe wet vinden voldoende?

> De vraag, hoe men zich de objecten van het auteursrecht heeft te denken, is er inderdaad een van welks belang men bij de bestudeering van dit onderwerp telkens meer overtuigd wordt. Blijft men alleen bij het uiterlijke, het ‘door een zintuig waarneembare’, dan zal men in vele auteursvragen nooit het juiste inzicht krijgen. De constructie, volgens welke het voorwerp (dus: het handschrift, het geboetseerde beeld, het geschilderde schilderij, enz.), object van het recht is, is alleen hierom reeds onhoudbaar, omdat in vele gevallen dat stoffelijk voorwerp te niet gaat, vóórdat de termijn van het auteursrecht is verstreken. Gesteld het handschrift is verbrand, het geboetseerde beeld is te niet gegaan: zal het nu ieder vrijstaan, de gedichten na te drukken, het in marmer uitgevoerde beeld te reproduceeren?

Ten slotte memoreeren wij nog een proza-schets van Johan de Meester: Terug ‘in den lieven eenvoud’, het verhaal van twee menschen - hij een schilder - die samen gelukkig zijn in een leven van schoonen eenvoud, alleen vertroebeld door de hunkering van hun kind - háár kind uit een vorig huwelijk - naar den stand en de conventie, de sfeer van deftigheid en fatsoen, die zij vindt in 't huis harer grootouders te Velp, bij wie zij af en toe gaat logeeren. Een echt de Meestersch gevalletje, dat

wij gaarne wat breeder ontwikkeld hadden gezien. Misschien later eens in een roman?

De Beweging.

Albert Verwey toont hier opnieuw zijn ingenomenheid met De Poëzie van Zuid-Afrika. George Gonggrijp heeft de bekende geschiedenis van den Babylonischen koning Belsasar tot een Treurspel verwerkt. P.N.v. Eyck draagt Gedichten bij en geeft tevens een Notitie betreffende de kleine, in 1515 bij Jan Seversen te Leiden verschenen uitgave van Suster Baertkens liederen, gebeden en tractaten, welk bundeltje een gedicht bevat, waarvan het niet vaststaat of het werkelijk van Suster Baertken is.

Hier zijn eenige coupletten:

> Die werelt hielt my in haer gewout
> Mit haren stricken menichuout,
> Mijn macht had sy benomen:
> Si heeft my menich leed gedaen
> Eer ic haer bin ontcomen.
>
> Ic bin die wereld af gegaen,
> Haer vroechde is also schier gedaen
> In also corten daghen.
> Ic en wil die edel siele mijn
> Niet langer daer in wagen.
>
> Ic sie den enghen wech bereyt,
> Die recht totter ewigher vroechden leyt,
> Natuer, wilt niet versaghen!
> Ic wil daer vromelic doer gaen,
> Om Ihesus te behagen.

Afwijkend o.a. van Dr. Knuttel meent v. Eyck dat het niet waarschijnlijk is dat omtrent denzelfden tijd twee dichters in staat zouden zijn geweest tot een zoo intensieve poëzie als waarvan dit gedicht niet minder dan de meer authentieke poëzie van ‘Suster Baertken’ staaltjes zijn.

La Vie Intellectuelle.

INHOUD: Dr. Adrien Nyns: L'Ecole de plein air. - Edmond Glesener: Un Miracle. - Fernand Mazade: Sur la Cithare. - H. Guyot: L'OEuvre dramatique de M. Paul Hervieu. - Fabrice Polderman: Le Prométhée d'Iwan Gilkin et la Littérature.

Revue du mois. - Enquête sur la littérature allemande et la littérature autrichienne (suite) (Jean de Bère). - Propos de Littérature (Georges Rency; Jean de Bère). - Propos d'Art (Paul Prist). - Bulletin politique (Franz van Kalken). Lettre de Paris (André de Fresnois). - Mémoires et Documents (José de Bérys). - Chronique musicale (Gaston Knosp). - Illustration hors texte: Chat et Souris; l'Heure du Conte.

De Nieuwe Gids.

‘Het verborgene’ noemt J. Everts een één-actertje tusschen een ‘Hij’, een ‘Zij’ en ‘een dienstbode’. Felix Timmermans zet ons weer wat van zijn smijdig Pallieter-proza

voor. J. Kleefstra schrijft over de Grondslagen van Opvoeding en Onderwijs. Dr. C.J. Wynaendts Francken geeft een stuk reisbeschrijving; Dr. A. Aletrino gaat voort met zijn bespreking van Napoleon-literatuur en behandelt ditmaal in 't bizonder Le Mémorial de Sainte Hélène par le Comte de Las Cases, een groot bewonderaar van Napoleon. ‘Oproepers’ - aldus vertaalt Frans Erens het Fransche ‘Evocateurs’. Hij brengt ons wat nader in kennis met het werk van V.E. Michelet ‘Figures d'Evocateurs’.

> Baudelaire ou le divinateur douloureux, Alfred de Vigny ou le désespérant, Barbey d'Aurevilly ou le Croyant, Villiers de l'Isle-Adam ou l'initié.
> Het zijn aristocraten: drie van hen naar den naam, alle vier naar den geest. Zij hebben zich teruggetrokken binnen de muren van hun eigen zijn, en uit hunne torens van blank ivoor hebben ze smartelijk en weemoedig de wereld zien voorbij trekken als een optocht van Carnaval, rinkelend in dwaze sprongen en brullend met onschoone geluiden. Het waren, zooals Michelet ze noemt, werkelijke ‘evocateurs’, oproepers uit de diepten, uit de duistere diepten der afgronden, die aan der menschen zijden gapen en waarin het oog van den mensch niet vermag door te dringen, dan bij uitzondering. Wat hen groot heeft gemaakt, was, dat zij den afgrond beminden om den afgrond, om de geheimzinnigheid die rijst uit het onbekende en niet om hun tijdgenooten te verbluffen en te verdooven met ijdelen woordenklank. Voor den oningewijde, voor den burgerlijken lezer, voor het groote publiek

> waren Baudelaire, Barbey d'Aurevilly en Villiers de l'Isle-Adam niets anders dan farceurs, zoo heb ik ze ook door bekende letterkundigen vaak hooren noemen, en toch zij waren geen comedianten, zij waren wel degelijk de ernstige tragedianten van het treurspel des menschelijken levens. Een auteur als Victor Emile Michelet over hen te hooren is een genot en eene verfrissching in de duffe atmosfeer der gangbare journalistiek van den huidigen dag in Frankrijk, waar niemand meer vertrouwbare critiek schijnt te kunnen uitoefenen op proza of poëzie, noch op eenig ander kunstwerk.....
> Gedwaald hebben deze mannen zooals ieder dwaalt op zijn tijd. Vigny dwaalde toen hij van de hoop zei, dat zij eene van onze grootste dwaasheden is en de bron onzer lafheden. Doch hij heeft een vijfhonderd verzen geschreven die onsterfelijk zijn. Baudelaire is in het genot van het kwade soms te ver gegaan en Barbey en Villiers hebben bij enkelen hunner aspiraties de machteloosheid van den mensch te zeer bloot gelegd. Zij zijn alle vier tot aan de uiterste grens van den rand genaderd en hebben daardoor hun evenwicht verloren, maar hun voortschrijden was een moedige gang naar hoogten van waar uit het panorama der menschelijke zielsellenden was te overzien en zij hebben geraakt aan de groote problemen, die ons beroeren.

Jeanne Reyneke van Stuwe beschouwt met ons het Illustreeren van Kinderboeken naar aanleiding van het in D.G.W. door den heer Corn. Veth besproken boek van D. Wouters. A.v.d. Stok getuigt in eenige Verzen van zijn liefde voor Hollands karakteristieke schoon en zingt daarna een Speenhoffiaansch Liedje van een Arme Vrouw, waaruit de volgende coupletjes:

> Ik voel mijn kommer niet,
> ik voel mijn honger niet,
> wat is mij licht of lied
> en of ik leef of niet -
>
> Ik hoor geen kind dat schreit,
> ik hoor maar enkel strijd,
> ik weet van dood noch tijd
> en van geen eeuwigheid.
>
> Wat ben ik meer geweest
> dan lomp, dan slons, dan beest,
> ik had een nood-bestaan
> van altijd ondergaan -

Dr. B.J. Schepers vergast ons op een Zang uit zijn epos ‘Wodan en Loke’. Hein Boeken geeft Aanteekeningen bij Chamberlain's ‘Goethe’ en ‘Toute la Vie’ van M.C. Poinsot. Dit laatste werk karakteriseert hij aldus:

> Dit boek geeft van het menschelijk lijden, dat deel dat de naar letterkundigen arbeid, naar letterkundig succes strevende jonge man doormaakt. Het leidt ons binnen in dit altijd weer vernieuwde en aangevulde, altijd weer uitstervend of ook wel verlaten, maar zelf onsterfelijk blijvend corps van de zoekende en strijdende jongelingschap, dat uit gansch Frankrijk wordt aangeworven, maar in Parijs aan de linker Seine-oever zijn blijvende legerplaats heeft. Balzac in zijne ‘Illusions

> Perdues', Barrès in zijne 'Déracinés', ze hebben ons dat corps gegeven zooals het was in 1884 - nu geeft Poinsot het ons in 1912. Geene andere natie maakt zulke geschiedschrijvers mogelijk, eischt zulke ge schiedschrijvers, dan de Fransche.

In zijn Kroniek prijst Kloos den dichter Reddingius.

De Tijdspiegel.

Stijn Streuvels vangt thans het Tweede Deel aan van zijn 'Dorpslucht'. Herman Middendorp vergelijkt in een sonnet November met een vrouw, die schreit omdat zij veel aanminnigs heeft verloren. Jeanne Reyneke vertelt ons van een 'mariage de raison', die langzamerhand in een 'mariage d'amour' overgaat; vlot maar wel wat oppervlakkig werk. Van Jan te Kiefte en Frank Gericke Verzen en van J. Petri wederom wat Aphorismen, die nog al geestig zijn. Zie hier een karakteristiek van den Tourist:

> De tourist is een deftig dagjesmensch, hij gaat pootje baden in kunstschatten en gooit de proppen van zijn bewondering in zijn reisprullemand.

Onze Eeuw.

INHOUD: Gijsbert Karel en de zijnen, door Dr. P.J. Blok. - Nog steeds een raadsel? door Prof. F.J.L. Krämer. - Nieuwe Boeken, door G.F. Haspels. - Giuseppe Verdi, door Dr. J. de Jong. - Binnenlandsch Overzicht, door F.J.W. Drion. - Economische Kroniek, door H.S. - Gedichten, door P.N. van Eyck. - Ten slotte: Repelsteeltje, door Mej. J.E. van der Waals. (Waarom ineens dat burgerlijke: 'door Mej.'? Vroeger was het eenvoudig: 'door Jacqueline E.v.d.W.').

Ons Tijdschrift.

INHOUD: Het terrein van den strijd, door E.M.F. Kleyn. - Kleine Gedichten, door Frank Gericke. - Groen van Prinsterer en de Ministerieele Crisis van 1856, door J. Lens. - Aanteekeningen op een reisje naar de Coloniën der Maatschappij van Weldadigheid in 1826, door Mr. G. Groen van Prinsterer. - De Indische Onderwijspolitiek. - Van Boeken.

Vragen van den Dag.

INHOUD: Aan de Abonné's van Vragen van den Dag. - Een bijdrage tot het wereldvraagstuk, door L.W.R. van Deventer. - De opleidingsschool voor leeraressen in het Huishoudonderwijs ten platte lande, door Dr. H. Blink. - Ons dagelijksch brood, door D.J. van der Ven. - Aardrijkskundige namen en hun beteekenis. - 't Herstelde Nederland, zijn opleven en Bloei na 1813, door H.B. - Wapenplaten, door B.P. van

der Voo. - Buitenlandsche studenten aan de Belgische Hoogeschool. - Van Maand tot Maand. - Bibliographie.

Groot-Nederland.

INHOUD: Verzen, door Hélène Swarth. - La Romania, door Maurits Wagenvoort. - Verzen, door A. Roland Holst. - Verzen, door Elize van Kaathoven. - De Eik, door Frank Gericke. - Literatuur. - Dramatisch Overzicht, door Dr. J.L. Walch.

Elseviers Geïllustreerd Maandschrift.

INHOUD: Buiten-tekstplaat: Prof. Dr. H.A. Lorentz. - Hendrik Antoon Lorentz, door R. Sissingh. - De collectie Drucker in het Rijksmuseum te Amsterdam, door Max Eisler, vervolg, met 10 illustraties. - Liedje, door Joannes Reddingius. - Japansche Kleurendrukken in het Rijks Ethnographisch Museum te Leiden, door Dr. M.W. de Visser, XI. Leerlingen van Toyokuni I, Kunisada en Kunyoshi, en de Osakaschool, met 10 illustr. - Exotisme in de Kunst, door Dr. Herman ten Kate (slot), met 9 illustr. - '1813', Verzen, door Jan Prins. - In Troebel Water, door Sara Bouterse (slot). - Aan Zee, door Willem de Merode. - Kroniek. - Boekbespreking, enz.

Voor den nieuwen jaargang van dit mooie tijdschrift kondigen de uitgevers een nieuwen roman van Herman Robbers aan: H e l e n e S e r v a e s . Zou deze roman nu weer eens een 'gebeurtenis' zijn in onze letteren? Wij wachten.

Leestafel
(Deze rubriek valt buiten het redactioneele gedeelte).

Buysse, Cyriel: Van hoog en laag. Het eerste levensboek. (V, 157 blz.). Bussum, C.A.J. van Dishoeck.
f 2.25; geb. f 2.90

Rees-Van Nauta Lemke, J. van: Verzen. IIe bundel. (III, 179 en 7 blz.). Bussum, C.A.J. van Dishoeck.
f 1.75; geb. f 2.50

Schoenmaekers, Dr. **M.H.J.**: Mensch en natuur. Een mystische levensbeschouwing. (114 blz.). Bussum, C.A.J. van Dishoeck.
f 1.50; geb. f 1.90

De geschiedenis van een hond

Octave Mirbeau: Dingo. - Paris, Fasquelle, 1913.

ER wordt tegenwoordig weer veel over dieren geschreven. In de Fransche letterkunde zagen in de laatste tijden verschillende werken het licht, die over deze stof handelen; om maar onder de vele schrijvers den genialen Maeterlinck te noemen: iedereen kent van hem La Vie des Abeilles, het zoo mooie stuk over den hond in Le double Jardin, het ijl-fijne sprookjes-spel: L'Oiseau Bleu. En ook het lawaaierige succès van Edmond Rostand's Chantecler is nog niet vergeten. Octave Mirbeau gaf dit jaar een roman uit: Dingo, de geschiedenis van een hond. De stof, die ik straks in 't voorbijgaan mededeel, heeft eigenlijk weinig om het lijf, maar is op een zoo persoonlijke en schilderachtige manier behandeld geworden, dat het boek tot iets wordt, dat men lief heeft en gaarne in zijn bereik vindt.

Octave Mirbeau trouwens lijkt me wel te zijn de verpersoonlijking van den hedendaagschen Franschman, zoo goed als Anatole France. Doch waar France, fijn en lenig, kunstig en paradoxaal, de gebreken van zijn tijd medelijdend beschouwt en er soms vermaak in vindt ze te verdedigen, ziet Mirbeau - met dezelfde gedachten maar een verschillend temperament begaafd - die gebreken uit een gansch ander oogpunt. Hij spot niet veel, is meestal somber gestemd, hekelt het slechte rondom hem op grootsche wijze, is soms wel wat overdreven maar stijgt op andere plaatsen tot het echt epische. Le Journal d'une Femme de chambre en Les vingt et un Jours d'un Neurasthénique zijn rake studies van Parijzer zeden, onbewimpeld waar en bedroevend. En de schoonste en droefste, de wrangste passiekreet stijgt uit zijn bewonderenswaardigen roman: Le Calvaire.

Voor het tooneel schreef Mirbeau Les Affaires sont les Affaires, Le Foyer, Les Mauvais Bergers - om maar van de belangrijkste werken te spreken - stukken, welke voorzeker de maag moeten ontstellen van den rustigen burger, die het theater beschouwt als een tijdverdrijf; stukken, waarin vlijmend is de waarheid, en waarvan de schoonheid benauwend aandoet door het geweldige. De pessimist Mirbeau is een virtuoos van de drift en het geweld.

Een hond is de studie waard van een schrijver, misschien meer dan menig banaal en leelijk menschje; toch kan Mirbeau zich niet ontlasten van een hoovaardig en dwaas anthropomorphisme, en zoo komt het, dat de hond Dingo gedachten en gevoelens heeft gelijk de menschen. De schrijver ziet die bijzonderheid als een gebrek aan en klaagt er zelfs over, dat hij te zwak is om van Dingo enkel een ‘hond’ te maken. Maar dàt is juist de eigenaardigheid van het boek.

Dingo werd hij genoemd, naar den naam van zijn Australisch ras, bijna uitgestorven. Zulke

honden zijn eigenlijk meer wolf dan wat anders. De schrijver ontvangt hem van een geleerde en voelt dadelijk sympathie voor het piepjonge, lompe diertje, dat door een niet te bedaren geblaf protest aanteekent tegen de brutale wijze waarop de geleerde hem verzond, en zijn menschenhaat door onloochenbare bewijzen doet kennen. Zoo worden de menschenhater Mirbeau en de menschenhater Dingo van lieverlede dikke vrienden. Daarbij, met de opvoeding van een hond heeft men zulk een last niet als met die van kinderen, vindt de schrijver. Hij ziet Dingo groeien en schoon worden, en het is hem een groot genot, de uiting na te gaan der onvervalschte instincten van het mooie dier. Dingo bijt alles stuk, loopt en ketst in den hof, tot groote wanhoop van den hovenier, voelt zich van een beter ras dan de andere honden en kan er geen kennis mee maken; bemint daarentegen met ongewone zachtheid kinderen en arme lieden en ook het mooie katje Miche. De vriendschap tusschen Miche en Dingo geven den auteur gelegenheid tot het schrijven van de schoonste en fijnste bladzijden, die men lezen kan.

Dingo is volvormd en sterk, de menschen hebben zijn ras niet kunnen verslaven, hij is gansch en schoon natuurlijk in alles en kent niet de luidruchtige en likkende genegenheid voor den mensch van andere honden. Dingo is den schrijver een goed en oprecht vriend. Maar te Ponteilles wordt zijn wolven-instinct met den groei wakker; hij bijt eerst twee katten dood, en daarna wordt het van lieverlede een echte moorderij van al wat er maar in en om het dorp leeft van gevogelte en wild en schapen en geiten. De aangeboren haat van den kleindorpschen Franschen boer tegenover elken vreemdeling kookt over en de schrijver moet het dorp verlaten; hij heeft wel gepoogd Dingo te verbeteren, maar slaagt er niet in en vindt ten laatste den hond schoon, in de uiting van die wilde, driftige moordzucht.

Te Parijs gedraagt Dingo zich nogal wel; maar zulk een mooie hond hitst natuurlijk de begeerte op van de hondedieven. Het slimme dier weet aan al hun hinderlagen te ontsnappen; totdat hij op zekeren dag den man, die hem wou meelokken, bijna de keel afbijt. Het leven van Dingo te Parijs wordt al even onmogelijk als te Ponteilles. De hond vergezelt zijn meester op een reis door Italië en Duitschland en weet altijd te ontsnappen om op jacht te gaan op al wat maar te dooden is. Eindelijk gaat Mirbeau in het stille woud van Fontainebleau wonen, waar Dingo bevriend raakt met den altijd-zwijgenden pensjager Flamant; waar hij op een zekeren dag een gansche jacht - menschen en honden - doet huilen van woede, omdat híj alléén een hert opjaagt. Maar Dingo wordt ziek. De vrouw van Mirbeau verkeert al een tijdje lang in een bedenkelijken toestand en de schrijver is diep ongelukkig. Zijn ‘vrienden’ kunnen hem niet troosten, hem blijft enkel de troost over van dien goeden, armen, zieken Dingo. De hond sterft; de groote, schoone, wilde hondwolf is geworden tot iets dat Flamant in een put steekt. De schrijver staat bij den pensjager:

> Je lui serrai la main, y glissai quelques pièces d'or.
> Flamant me les rendit, et, secouant la tête tristement, dit: - Non, monsieur, non... ça je ne peux pas... je ne le connaissais pas beaucoup, c'est vrai... Mais il était si beau!... Et puis, qu'est-ce que vous voulez?... Quand je travaillais chez vous, il re me quittait pas... Il se couchait dans l'allée, en face de moi, et il me regardait... Des fois, il est venu me lécher la main... Voyez-vous ça... Non, non, je ne pourrais pas!
> Et sa voix trembla d'émotion. Jamais Flamant n'en avait tant dit. Il rechargea les outils sur son épaule et s'en alla de son pas silencieux, et il disparut bientôt derrière la maison.

Zoo eindigt de geschiedenis van Dingo. Maar het voornaamste uit het werk heb ik bij deze korte inhoudsvermelding noodzakelijk moeten verzwijgen, nl. de verhouding van Dingo's gevoelens tegenover die van den mensch; en waarlijk, in die vergelijking blijkt de mensch wel vaak een leelijk en verfoeilijk wezen.

Wat is de beschrijving van het dorp Ponteilles met zijn bewoners een bewonderenswaardig meesterstuk in zijn aard! Voor wie de kleine, afgelegene Fransche dorpen kent is het, alsof hij te Ponteilles heeft gewoond, alsof hij dien maire Théophile Lagniaud en die kruidenierster Emilie Tourteau en dien herbergier Jaulin en dien veldwachter Cornelius Fiston altijd heeft gekend, alsook die boeren, norsch en geniepig, levende als dieren, terwijl het goud in overvloed, lijk een nuttelooze waarde, in den een of anderen verholen hoek van hun ellendige kotten onaangeroerd blijft, - ál die lieden met hun vooroordeelen, hun twisten, hun misdaden, hun domheid.

Vooral blijft in de herinnering dat portret van den dorpsnotaris. Dat is áf, dat is classiek-schoon en een ‘Anselme Joliton’ doet als portret niet onder voor het schoonste van La Bruyère; - wat niet weinig gezegd is!

En zoo is ook mooi de beschrijving van die arme, teringachtige Parijzer actrice, die Dingo in haar donkere kamer-van-misère had opgenomen, toen de hond in de oneindige wereldstad verloren was. Die arme vrouw, voor wie het summum van het menschelijk geluk is: reizen in tweede klasse en gelogeerd zijn in hôtels!

En dan de wreedheid van die heele bende dames en heeren, van den heelen troep toeschouwers dier chasse à courre, hoe treffend wordt ze door den auteur gevat en weergegeven!

Een eigenaardigheid van het boek zijn ook de

gispingen van het gemaakte en valsche in kunstenaarszeden, de onverwachte en leuke zetten over deze of gene kunst-richting.

> Je regrette, comme un ami qui a mal tourné, ce fameux diplodocus *(vóórhistorisch dier)* devenu, ainsi qu'un tableau de M. Cormon ou une statue de M. Frémiet, un vulgaire objet de musée.

Of, sprekende van den groei van Dingo:

> Aucun doute que, sous le nez, le menton, au bas du poitrail, il ne lui vînt de la barbe, comme à un vieux sculpteur.

En, om een laatste voorbeeld te geven:

> Il *(Dingo)* avait, en toutes choses, des idées exclusivement réalistes. Contrairement aux défunts poètes symbolistes qui, par une ironie vengeresse du sort, sont devenus académiciens, bookmakers, critiques de théâtre, placiers d'automobiles, réparateurs de porcelaines, il se refusait avec la plus belle énergie à vivre dans un ‘chenil d'ivoire’ d'abstractions prosodiques et - autant que cela fût possible à un chien - d'idéales chevauchées avec des crémières neurasthéniques, d'immatérielles amours avec des fruitières de rêve.

En dat ik nu eindelijk nog een woordje zegge over den stijl, den meesterlijken stijl van het boek. Hoe treffend, die stoute beelden als:
‘les moissons s'apprêtent a verser tout l'or de leurs gerbes dans les bas de laine du pays’.
Dingo had een hondendief gebeten en daarom moest Mirbeau bij den politie-commissaris komen. Deze spreekt over allerlei zaken op een allerpedantste wijze. ‘Enfin il me parla littérature...’ Daarmee is 't uit! Voelt men den vlijmenden spot van die stilte daarna, van die enkele drie puntjes?
Een laatste citaat. Mirbeau heeft het over een lief hondje, dat hij vroeger bezat:

> C'était un exquis petit animal, pas joli, plus que joli, vif et joyeux et sans cesse pétillant et sans cesse caressant, tout grâce, tout caresses, tout amour. Il s'était fait une toute petite âme, soyeuse et frisée comme son corps, mais blonde, et délicate et un peu frivole et si inventive, en constant désir de plaire, de la plus gentille, de la plus imprévue cocasserie qui se pût voir.

Hoe smaakt men die heerlijke, verteederde ontroering van den schrijver, dat ijl-fijne van ieder tintje, de waarde van elk woordeken! Die herhaling van ‘et sans cesse’ en van ‘tout’, die kostbare vergelijking van het zielken bij het zachte lichaam, en dan, dat enkel woordje cocasserie, dat het portret belet, sentimenteel te worden!
Mirbeau heeft hier een werk geleverd, somber misschien, maar leerrijk en mooi, en waar men dankbaar vóór staat.

FRANZ DE BACKER.

[Onze schrijvers]

Herman Heijermans
II

‘WANNEER u dus iets beschrijft’ - met deze woorden trachtte ik tot de kern van de zaak terug te keeren, - ‘dan geeft u de werkelijkheid plus deze gedachte; of wellicht: de werkelijkheid zoo gezien, dat ze deze gedachte meebrengt. Hieruit maak ik op, dat niet ieder stuk werkelijkheid uw schrijversgemoed treft. Stel, u wilt beschrijven een concert. Hoe moet dat ding dan geschapen zijn wil het u als schrijver interesseeren?’

- Wanneer ik zit in het Concertgebouw en Beethoven wordt uitgevoerd, dan onderga ik de muziek van Beethoven niet volkomen meer. Het publiek hindert me...

- ‘Ik maak het donker’, zei ik ongeduldig.

- Dat doe ik vanzelf: ik sluit mijn oogen omdat ik niet afgeleid wil worden door de dames en heeren om mij heen. Maar toch, ik denk niet alleen aan de muziek, op een zeker oogenblik denk ik aan de orchestleden. Dat kunt u dwaas vinden, maar ik heb het vroeger geschreven, meer dan eens. U kent enkele van die orchestleden, u weet dat ze geen kunst geven om de kunst, maar kunst gedwongen, om te kunnen bestaan... Het Concertgebouw haat ik innig. Ik kan daar niet zitten met al die dames en heeren om mij heen. Dat heele snobistische onechte gedoe.... Hoeveel menschen ondergaan deze muziek heel innig? En dan denk ik ook aan dat podium, waarop zitten een aantal loontrekkenden, die niet vrije kunstuiters zijn, maar contracten hebben en moeten produceeren. De innig-schoone uiting van muziek kan ik mij denken wanneer iemand in mijn kamer zit en mij uit genegenheid iets voorspeelt. Dan onderga ik de schoonheid van de muziek zelf. De aandoening van schoonheid zonder absolute rust is niet denkbaar. Dat is de quintessens van de geheele zaak. Anderen ondergaan de schoonheid zonder gedachteleven, omdat ze niet denken of niet willen denken, terwijl voor mij de schoonheid zonder absolute overgave onmogelijk is. Ik kan mij in de maatschappij van vandaag op duizend gevallen van ‘schoonheid’ in negenhonderd-negenen-negentig gevallen niet overgeven.... Als ik een muzikale critiek lees in de krant, altijd weer over ‘de kunst’, altijd weer die zotte extase, dan

krijg ik een gevoel van schaamte over mijn tijdgenooten die over zulke dingen nooit nadenken.... En als ik het dan tòch moet beschrijven? Ja, dan zou ik het alleen kunnen doen met een ontzettend striemend sarcasme over de muziek van vandaag, over de menschen die de absolute schoonheid van de muziek genieten, geproduceerd door een aantal loontrekkende dienaren, voor menschen die betalen voor hun abonnement en die niet zouden komen, als het minder reçu was.... Maar zal ik u eens iets noemen, dat mij bijzonder treft? Als ik 's avonds laat voor een café op het Rembrandtplein zit, en ik zie de menschen langzamerhand weggaan, en ik zie hoe boven in de boomen de musschen hun leventje hervatten,... dat vind ik mooi.

- 'De gevallen die u hier aanvoert, zijn op zichzelf zeer duidelijk en eenvoudig. Maar hoe gedraagt zich nu uw klasse-inzicht tegenover meer gecompliceerde gevallen en kunst-uitingen?'

- Ik kan niet anders zeggen dan dat de socialistische levens-beschouwing mij gebracht heeft tot een hooger inzicht in het leven, dat mij nergens in de steek laat en voor niets doet aarzelen. De socialistische levensbeschouwing, niet te verwarren met het politieke gedoe van den dag, voert vanzelf tot een zeer supérieur begrip van het leven, tot een algemeen menschelijk begrijpen, een algemeen menschelijk aanvoelen en bewonderen, getuige o.m. de geschriften van onze dichters.

- 'Ik heb toch onlangs een zeer bekend socialistisch dichter gesproken, die zeide, dat zijn socialistische levensbeschouwing hem geen antwoord gaf op de duizenderlei kleine en groote vragen van het practisch moreele leven[1)]'.

- Een van de kernpunten van de socialistische levensbeschouwing is, dat wij de natuur in verband brengen met de maatschappij. Het is zeker, dat wij nog niet zijn gekomen tot een algemeene levensbeschouwing die wij allen deelen. De heele socialistische levensbeschouwing staat eigenlijk nog in een begin-periode. Natuurlijk, er zijn vandaag genoeg zoogenaamde artisten die aangesloten zijn bij de sociaal-democratie. Zij betalen hun contributie en zijn dus partijgenooten. Neem bijv. Herman Robbers en Frans Mijnssen. Zij schrijven beiden. De menschen van een latere generatie, staande buiten het kleine gewoel van onzen tijd, de kleine vijandigheidjes die allemaal wegvallen, zullen met geen mogelijkheid in hun arbeid iets kunnen ontdekken van een socialistische levensbeschouwing. Zij zijn de burgerlijke begrippen van litteratuur toegedaan en geneeren zich eigenlijk, geloof ik, iets van hun opinie te laten blijken. Daartegenover sta ik als vuur en water. Behalve de keeren dat ik voor mijn brood werk, neem bijv. de geachte heer Samuel Falkland, kan ik niet anders geven dan wat ik voel als mijn eigen overtuiging. En die overtuiging zal dan als het ware met een soort reflector-lamp nu eens dit gedeelte dan eens dat gedeelte belichten, maar als men over twintig jaar misschien nog iets van Heijermans leest, dan zal men uit zijn gezamenlijke werken het beeld vormen van een man, die zijn overtuiging getrouw is gebleven.

Neen, neen... Wanneer u nu weer met een geval komt, dan zeg ik: pardon, ik bedank voor het geval. Ik zeg: die gezamenlijke gevallen geven het beeld van het gedachtenleven van den auteur Heijermans. En als die na twintig of dertig jaren niet blijft bestaan, dan is hij nog zeer dankbaar, want dan weet hij voor zichzelf en zijn geweten dat hij voor zijn tijdgenooten heeft gedaan wat hij heeft moeten doen.

- 'Een eenvoudig man toch, die Heijermans', spotte ik. Maar hij nam 't ernstiger:

- Laat ik zelf zeggen, dat ik niet ben een theoretisch socialist, maar een gevoels-socialist, die door de lezing van wetenschappelijke werken eenigszins

1) De belangstellende lezer wordt verwezen naar mijn onderhoud met Adama van Scheltema, waarvan ik binnenkort in 'De Amsterdammer' rekenschap zal geven.

onderlegd is. Ik behoor niet tot de theoretici, maar mijn gevoel als socialist heeft mij zelden bedrogen, ook niet in theoretische vraagstukken.

- ‘Maar dan ziet u toch alles door een bepaalde bril?’

- Ik kan niet anders dan eerlijk zeggen wat ik denk. Men verwijt mij voortdurend de zoogenaamde tendenz. Men zal als tendenz beschouwen wat bij mij innige overtuiging is. Gelijkvoelenden zullen die tendenz bijna niet opmerken, maar anderen zullen elk oogenblik zeggen: aha, daar komt de tendenz weer. Die beschouwen Heijermans als een soort van machine, die maar steeds tendenz noodig heeft om aan den gang te blijven. Dat is een absoluut valsche voorstelling. Ik kan niet anders zijn dan ik ben. Daarom heb ik als theaterschrijver een ontzaglijk moeilijke loopbaan... Als directeur ben ik evenwel ‘zakelijk’ en zeer neutraal. Alles is mij welkom, ook dingen die ik heel innig veracht.

- ‘Maar waarom hebt u dan juist de loopbaan van tooneelschrijver gekozen?’

Wanhopig, omdat hij steeds langs mijn vragen heengleed, trachtte ik hem nu van een andere zijde te naderen. Hiermee was ik gelukkiger:

- In mijn lijn kan ik niet anders zeggen, dan dat ik als theater-schrijver zeer gelukkig ben als ik de massa bereik, en een zekere kansel heb waar ik voor mijn overtuiging kan pleiten...

- ‘Daar komt dus de tendenz duidelijk te voorschijn’.

- Ja, dat zullen ze wel weer valsch uitleggen,

maar ik kan mijn eigen binnenste niet veranderen. Ik heb niet gezegd: ik moet een kansel hebben, d u s ga ik voor het tooneel schrijven. Ik had een tooneelstuk geschreven met overtuiging en toen merkte ik, dat ik daarmee een zeer groote menigte menschen kon bereiken. Dat is een soort van ontwaking voor mij geweest. Ik zal volstrekt niet ophouden als ik weer auteur zal zijn, met romans en novellen te schrijven, maar die kunnen alleen hetzelfde effect hebben als je ze kunt verspreiden in boekjes van tien of vijftien cent, omdat ze dan in het bereik van ieder komen. De meeste menschen

Weelderige Studentenkamer, omstreeks 1840. (Teek. van Alexander Ver Huell).
Uit: ''t Herstelde Nederland'.
(Zie blz. 184).

zijn geneigd het theater te bezoeken, maar slechts een klein deel van de menschen is geneigd boeken te koopen.

En als u voor uzelf eens vergelijkt, wie dringt dan meer door tot evolutioneering of revolutioneering van de menschen: de auteur die boeken laat verschijnen in prachtbandjes, of niet in prachtbandjes, voor twee gulden of een gulden vijftig, of de auteur die stukken, waarin hij uit wat hij wil uiten, in het theater laat opvoeren? U weet voor uzelf wel wie het meeste bereikt. Henriette Roland Holst, om een naam te noemen, heeft meer gedaan in onze lijn als propagandiste, als spreekster, dan door haar kunstuitingen. Voelt u? Gorter heeft meer gedaan met het woord dat hij spreekt dan met de kunstwerken die hij schiep. Wij kunnen het volk alleen bereiken door eenvoud en overtuiging. Ik twijfel er aan of ik de begaafdheid heb om als woordvoerder op te treden, maar aan den anderen kant treed ik toch als woordvoerder op door te produceeren in zoo groot mogelijken eenvoud en met zoo eerlijk mogelijke overtuiging.

- 'Dus evenals de barden verkondigt u wat er in het volk omgaat? U verkondigt dus de overtuiging van de massa?' Ik had menig tusschenstation overgeslagen, maar een gewenscht eindpunt had ik toch bereikt.

- Ja, als u zoo wilt noemen de overtuiging van de klasse die voor mij het beste deel van de menschheid vertegenwoordigt, de klasse die de toekomst voor zich heeft. De fout van enkele socialistische auteurs is, dat zij met zevenmijlslaarzen naar die toekomst heengaan en dat zij daardoor de hand denken te reiken aan de zooveelste generatie na ons, terwijl mijn overtuiging is, dat je niet anders moet zijn dan eenvoudig een kind van je tijd. Als je, de gevoelens van je tijd uitdrukkend, ook aanraking krijgt met een volgende generatie, des te beter, maar doe het niet kunstmatig. In die beteekenis is mijn werk, zooals u zegt, zuiver klasse-kunst. Maar nu spreekt u van klasse-kunst en wij ook... dat wil zeggen, ik denk er niet zoozeer aan, dat wij klassekunst geven, dan wel dat wij iets geven wat afwijkt van de op het oogenblik bestaande klasse-kunst, dat zijn de boeken die geschreven worden voor de heerschende klasse, de schilderijen die geproduceerd worden om te worden gekocht door de heerschende klasse, de tooneelstukken die worden geproduceerd voor de heerschende klasse. Alles bijna wat wij opvoeren aan zoogenaamde successtukken, is aangenaam en welgevallig voor de heerschende klasse. De beeldende kunsten

leven voor de heerschende klasse. Ik spreek in het algemeen, uitzonderingen daargelaten. Dat is klassekunst. Eigenaardig is ook wel, dat als Verkade de stukken opvoerde die hij mooi vond, hij zijn plaatsen beneden bezet had, terwijl als ik een stuk opvoerde als 'De Wevers' de bovenste rangen alle bezet waren maar beneden geen kip kwam.

- 'Maar bestaat nu niet het gevaar, dat men, uitdrukkend wat er in het volk leeft, en schrijvend voor een bepaalde klasse, zich onbewust of bewust, wat den vorm betreft, door die klasse bepaalde eischen laat stellen?'

- Alle meesterwerken zijn eenvoudig. De eenvoud

Het Badhuis te Scheveningen, omstreeks 1840. (Litho v. Desguerrois. Verz. K.F. Lommel).

Uit: ''t Herstelde Nederland'.
(Zie blz. 184).

is het moeilijkst te bereiken. Een misbruik van woorden, een duisterheid van uitdrukking is een niet meester zijn van het materiaal. De aanbiddelijkste werken zijn de eenvoudigste werken.

Wanneer ik met hart en ziel ben toegedaan de socialistische levensbeschouwing, dan is mijn pogen, ik zeg niet dat ik het bereikt heb, om daarvoor in de 'kunst' wat te doen, en daarmee gaat annex een je-uitdrukken in klare, koele en tegelijkertijd echte woorden, zoodat je contact krijgt met je medemenschen. Het is een axioma, dat de proletarische kunst over het geheel moet hebben eenvoud en klaarheid, in tegenstelling tot de decadente kunstverschijnselen, die juist zoo typisch zijn voor den tegenwoordigen tijd. Ik denk hier niet uitsluitend aan de letteren: ook waar de proletarische kunst zijn voorloopers heeft op het gebied van de architectuur, daar krijgt men de zuivere eenvoud. Neem Berlage, die bij zijn bouwen de cementvuiligheid heeft weggesmeten en weer tot het natuurmateriaal terugkomt. Neem het op schildergebied, waar u ziet een terugkeer tot de gemeenschapskunst. Het muurschilderen, dat betrekkelijk langen tijd heeft braak gelegen, begint weer op te leven. Zie de schilderingen van Roland Holst in het gebouw van den Diamantbewerkersbond, een gebouw dat in liefde is ontstaan, liefde van de arbeiders, liefde van de kunstenaars om het te versieren. Ik ken Berlage zijn politieke overtuiging niet, maar hij moet volgens zijn uitingen socialist zijn. Berlage kan ik mij niet denken als katholiek kunstenaar.

Wat heeft u aan die ontzaglijke hoeveelheid auteurs, niet alleen in Holland maar ook in Frankrijk, in Duitschland, Engeland, Italië en Amerika, die maar steeds novellen, romans en sonnetten produceeren? Wij zitten hier rustig in Holland, maar op hetzelfde oogenblik wemelt het op de Parijsche boulevards van artisten en in Berlijn zitten de café's vol artisten. Zij hebben hun plaatselijke reputatiën, zij voldoen aan de industrieele vraag naar letteren, naar kunst. Dat is juist mijn diepe afkeer van de menschen die het talent hebben om te schrijven en die niet vanzelf, juist omdat zij auteurs zijn, uiten de gevoelens van de gemeenschap. Wat is overgebleven uit vroeger tijden is de daad van degenen die uiting gaven aan de gevoelens der gemeenschap. Ge kunt geen periode opgeven in letteren of kunst, of het waren de besten die de gevoelens v a n h u n t i j d hebben geuit.

- 'Maar moet dan de kunstenaar niet zijn een groote persoonlijkheid die staat boven zijn tijd en de maatschappij?'

- Neen, diep er in. Boven de maatschappij staan alleen de artisten die zich opsluiten en zich

boven tijd en tijdgenooten verheven achten. Wij staan er geen van allen boven, wij staan er in.

- ‘Heeft de kunstenaar niet iets beters te doen dan weer te geven wat tenslotte de gevoelens zijn van Jan-en-alleman?’

- Een kunstenaar is een dief in zijn tijd. Laten wij Shakespeare nemen. Hij heeft zijn tijd bestolen, figuurlijk uitgedrukt. Wij weten niet wie in zijn omgeving waren, maar hij heeft weergegeven van alle kanten wat hij hoorde en waarnam. Hij heeft met twee voeten in zijn tijd gestaan en alles wat hij doorleefd had weergegeven. En dat doe je onwillekeurig. Wanneer ik nu spreek met een ander mensch, dan is elk oogenblik mijn gedachteleven bezig zich te slijpen en te wrijven aan wat ik van dien anderen hoor, die het misschien niet uit, omdat hij niet de gave heeft het te uiten.

Maar de kunstenaar uit wel. Hij neemt van alle kanten tot zich wat hij kan, hij neemt ook gedachten van anderen in zich op en uit ze. Hij is de historieschrijver van het beste deel van het volk, hij richt zich niet naar het laagste deel van de gemeenschap, maar naar het b e t e r e deel... Maar, waar ik dit zeg, is het toch altijd de persoonlijkheid in den auteur die de dingen naar boven brengt.

Wanneer de auteur niet een persoonlijkheid is, een intellect, een aanvoeler van de dingen, dan zal hij dit niet doen. Maar hij is als het ware een medium en voor mij is het geluk van de menschheid meer waard dan de persoonlijkheid van een litteratortje van vandaag. Er zijn onder de litteratoren menschen met een grooten naam, die opgeschreven zijn... voor de vergetelheid, omdat zij niet hebben geleefd in hun tijd, omdat zij geen hartstocht hebben gehad en geen roeping, als ik dat woord ook even mag gebruiken. Ieder auteur moet voor mij een roeping hebben. De roeping om te schrijven in de Gids of de Nieuwe Gids of Elsevier, dat is geen roeping... Overtuig ik u?

Wanneer iemand is een eminente kerel met een roeping voor het katholicisme, dan zeg ik: prachtig! Maar die zijn er niet meer. Er is een neokatholicisme ontstaan, maar dat heeft nog geen auteurs met roeping voortgebracht. Zij hebben een tijdschriftje, maar zij hebben niemand van wien men kan zeggen: daar is nu een kerel die met innige hartstocht tot zijn tijdgenooten spreekt van zijn katholieke overtuiging. En is het bij de Protestanten niet net hetzelfde? Is er soms iemand met een liberale overtuiging die met vlammend woord de liberale beginselen bezingt? Is er een auteur met roeping, die met Kuyper door dik en dun gaat? Ik ken er geen, ik ken alleen een aantal auteurs die schrijven in tijdschriften, die lijden,

Burgerlijk Interieur, eerste helft 19e eeuw. (Teek. van Jur. Andriessen. Verz. J.F.M. Sterk). Uit: ‘’t Herstelde Nederland’
(Zie blz. 184).

smarten hebben, schreien, sonnetten maken op de schoone natuur. Maar voor mij is er de noodzakelijkheid: laat je stem hooren, laat je eigen geluid klinken. Ik heb uit mijn eigen bibliotheek de heele moderne auteursbende verwijderd.

Toen ik op school was, hadden wij bloemlezingen en daarin kwamen voor een veertig, vijftig namen. Die namen bestaan niet meer. Vandaag hebben ze weer bloemlezingen en er staan weer een dertig à veertig namen in. Daar vindt u in... noem maar op... Top Naeff, Haspels, enz. enz. Ik zeg geen kwaad van ze, maar ik heb toch de aanvoeling: dat gaat alles heen; ik heb voor mijzelf het geloof dat ze heengaan. En ik heb voor mij-

zelf ook het gevoel dat ik mijn plicht heb gedaan en mijn roeping ben gevolgd... Roeping en plicht. twee ouwerwetsche woorden. Als ik dat gevoel uiet had gehad, dan had ik mij toch liever terug getrokken om sigaren te verkoopen!

- ‘Een mooi slot!’ merkte ik op. Hij scheen 't in dit geval toch met me eens te zijn, want in minder dan geen tijd had de kozak-onderofficier, alias Sam Preger, me langs nauwe artiestensteegjes naar buiten gevoerd.

E. D'OLIVEIRA.

[Boekenschouw]

Land- en volkenkunde, historische biographie

't Herstelde Nederland, zijn Opleving en Bloei na 1813, door verschillende medewerkers onder leiding van Gen.-Maj. A.N.J. Fabius. Met een Voorrede van Mr. W.H. de Beaufort. - (Amsterdam, P.N. van Kampen & Zn. 1913).

Het ten einde spoedend ‘jubeljaar’ heeft ons, mèt een massa valsch pathos, een weinig echte en helaas - doch tevens natuurlijk! - veel meer opgeschroefde feestvreugde, een reeks van boeken gebracht, een serie prachtwerken, die, oneindig veel beter dan dit de flodderige eendags-getimmerten van sparregroen en vlaggedoek in onze straten vermochten, een feestelijk blijk geven van Neerlands herleving na tijden van slapte en inzinking. Van kracht en energie bij onze uitgevers getuigen die boeken, en dat ons volk ze koopt en leest is een gelukkig teeken. Een volk dat zich in de geschiedenis verdiept van zijn land, verdiept zich in zich zelf, concentreert zich op de elementen die de groeikracht zijn geworden voor eigen ontwikkeling; gelouterd van de vele verwarrende toevalligheden van het nú, waarvan de couranten ons dagelijks de onfrisch beademde spiegels zijn, is de geschiedenis de rustige bezonkenheid, waaruit de synthese des levens, de Idee aller werkelijkheid, veel zuiverder verrijst.

Van de min of meer monumentale werken nu waarvan ik boven sprak is dat der firma van Kampen ongetwijfeld datgene wat door 't karakter zijner samenstelling wel geëigend is om het grootste quantum lezers aan te trekken. Blijft aan ‘geschiedenis’ in den gewonen zin altijd nog een goed deel feitelijkheid verbonden, eischt het zich verdiepen in geschiedbeschrijving daarom altijd nog een groote werkzaamheid van het verstand - al is de verbeelding ook hier een voorname factor - wáár, daarentegen, kan de lezer zich zoo in de volle breedte van zijn toegewijde opmerkzaamheid aan geven als aan dat wat wij nu maar met één woord: karakterbeschrijving zullen noemen? Het k a r a k t e r van Nederland in de laatste honderd jaar wordt gebeeld in dit boek en zooals wij in een karakter een eenheid aantreffen van een veelheid van tegendeelen: licht en schaduw, verstand, gevoel en geest, zwakheid en kracht en vooral veel kleur, allerlei fijne toetsjes en veegjes van innigheid of grillige schilderachtigheid, waardoor het geen toevalligheid is dat kunstenaars zich juist tot karakters aangetrokken voelen, zoo is in dit boek ook die

kleurige veeléénheid, die het niet alleen aantrekkelijk maakt voor het naspeurend verstand, maar tevens voor 't gevoelvol, min of meer kunstzinnig gemoed.

Een rijkdom van leven is in dit boek bijeengetast en geordend tot een goed geproportioneerd geheel. De griezelige operatie, waarvan in zijn Woord

Schoolmeesters-lessenaar etc. met plak en roede. (Ned. Schoolmuseum, A'dam).
Uit: ‘t Herstelde Nederland’.

Vooraf de samensteller gewaagt - hij spreekt daar nl. van het redactioneel Procrustus-bed van 't welk niet vele der hier tezaam gebrachte geesteskinderen ongeschonden zijn herrezen - blijkt dan ook niet zoo heel erg geweest te zijn, en de lezer

is gaarne geneigd om - de schrijvers geloovende ook zonder veel citaten en cijfers - van het bosch te genieten ook zonder de boomen te tellen.

Doen wij, lezer, door dat bosch een korte wandeling. Na een Voorrede van Mr. W.H. de Beaufort, waarin deze er den nadruk op legt dat hier volstrekt geen volledige geschiedenis van Nederland van 1813 tot op heden geboden wordt, vinden wij in een keur van schetsen, in breede trekken een beeld ontworpen van Nederlands ontwikkeling in de afgeloopen eeuw. De Staatkundige ontwikkeling van ons volk wordt geschetst door Dr. H.T. Colenbrander, die er op wijst hoe men voor 100 jaar meende dat er geen ‘partijschappen’ meer zouden voorkomen, terwijl men deze thans aanvaardt als iets van zelf sprekends.

In 't Maatschappelijk leven leidt ons Generaal Fabius in, die zijn stof verdeelt over drie tijdperken, t.w. dat vóór de Belgische revolutie, het middentijdperk der 19de eeuw en het laatste deel der 19de eeuw. Gezellig is wat hier verteld wordt over de verschillende standen en kringetjes, het leven op straat en in de winkels; wij zien de ratelmannen om het uur hun ronde doen met hun luidgezongen: ‘bewaar je vuur en kaarsje well’, waarna zij zich weer in hun hokje, verwarmd door de in hun ‘buurt’ opgehaalde turven terug trekken. Zoo is dit hoofdstuk vol knusse trekjes en aardige belichtingen, evenals het volgende, waarin Prof. Knappert het Huiselijk leven beschrijft en ons tal van schilderachtige interieurs teekent, de indruk waarvan door de menigte plaatjes nog wordt versterkt. Toch, zonder die plaatjes, zou de lectuur het reeds ‘doen’. Interessant is ook wat de heer Tutein Nolthenius heeft meê te deelen over Onderwijs en Opvoeding. Achter den breeden rug van den deftigen schoolopziener Theodorus van Swinderen bezoeken wij een Groninger school in 1815, waar door de kinderen steeds de volgende ‘welkomstgroet’ gezongen wordt als de ‘lieve schoolopziener’ hen bezoekt.

> Wij danken u voor 't onderricht
> Dat gij ons geeft van onzen plicht
> Wij zullen vlijtig leeren (bis).
>
> Bezoek ons toch eens spoedig weer,
> Wij zien zoo graag u keer op keer
> Dag, lieve schoolopziener (bis).

Opmerkelijk is wat schrijver zegt over den geest op de scholen voorheen en thans. ‘Hoeveel reiner van gedachten en lichaam is de jeugd’ vergeleken bij vóór 100 jaar.

Maar het is mij ondoenlijk in dit kort bestek hoofdstuk voor hoofdstuk te volgen. Sommen wij nog eenige artikelen op. Over de Vrouw in en buitenshuis schrijft weer Knappert, evenals over het Kerkelijk Nederland. Het Katholieke [bedoeld wordt Roomsch-Katholieke] leven heeft zijn beschrijver gevonden in J.F.M. Sterck. Aan de voornaamste steden en streken zijn voorts afzonderlijke opstellen gewijd, zoo over Amsterdam door Dr. Joh. C. Breen, over Den Haag door Gen. Wüppermann, over Gooi- en Eemland door F.W. Drijver, over de Betuwe door M.W. Maclaine Pont, etc. Missen wij hier en daar misschien wat gloed en verwe in de beschrijving van Neerlands natuurschoon; voelen wij af en toe wel even, door een te kort aan ‘artistieke visie’ op bosch en duin, waterland en stadsaspect, het gemis aan den dichter, den volbloed-kunstenaar in deze breede rij van talentvolle medewerkers - erkend dient te worden, dat over 't algemeen de stukken toch wel ‘atmosfeer houden’ en dat ook in dit opzicht de samensteller in de keuze zijner medewerkers zeer gelukkig is geweest.

Deze uitgave van de firma van Kampen is een boek dat men als onwillekeurig telkens weer ter hand neemt en doorbladert, een boek dat den armen recensent,

uw dienaar, verkwikt heeft als pittige spijs na den laffen kost van de veel te vele hedendaagsche romannetjes.

G.v.E.

Hortense de Beauharnais, Koningin van Holland, door Melati van Java. Historische Karakters II. - (Baarn, Hollandia-Drukkerij, 1913).

Een nietszeggend portret van deze burger-koningin gaat vooraf, een portret dat een cliché lijkt van de uit 't begin der vorige eeuw geïdealiseerde vrouwenfiguur: langneuzig, grootoogig; van een kleinen mond voorzien; diep decolleté van de empire japon en rijen parels die de altijd lange hals omvangen: het gelaat uit het klassicisme in de schilderkunst en dat meer een stijl van uitbeelding aangeeft dan een nauw omschreven portret. Melati van Java heeft het woord. De geheele levensgeschiedenis van Hortense de Beauharnais van haar zeventiende jaar af tot haar vroegen dood (zij stierf 54 jaar oud; bijna allen in die dagen van epos en tragedie stierven vroeg, teekent de schr. aan) deze gansche levensgeschiedenis vinden we aan de hand der geschiedkundige feiten voor ons opgeroepen. Hoe ver de nauwkeurigheid der geraadpleegde bronnen gaat, het zij niet aan ons hierover te oordeelen; doch een levensbeeld van een mensch staat wel voor ons. Geschiedkundige stof is boeiend roman-materiaal. Het blijkt hier opnieuw. Het eerste hoofdstuk is gewijd aan de beschrijving van de levenswijze op Malmaison, aan de zorgelooze jaren van Hortense, waarin ze haar moeder terzijde stond in het ontvangen der vele gasten. Onder die beschrijvingen, ook van den tijd daarop volgend, toen er naar een echtgenoot

voor Hortense werd gezocht, glipt de aandacht van den lezer voortdurend weg naar de groote figuur van Napoleon die naast deze levens van Josephine en Hortense leeft.

HORTENSE DE BEAUHARNAIS

Door korte, teekenende trekjes, den echtgenoot en stiefvader kenschetsend, heeft de schrijfster de groote figuur voortdurend in het verband van Hortenses bestaan gehouden. De vele schokkende en in kort tijdsverloop geschiedende gebeurtenissen van Napoleons leven werpen hun onmiddellijke schaduw op Hortenses bestaan, te meer nog na haar huwelijk met Napoleons broeder Lodewijk Napoleon. Dit huwelijk zelf reeds is het werk van den stiefvader en broeder, hun kroning tot koning en koningin van Holland, hun gansche bestaan dat vast zat aan de glorievolle figuur van den keizer, ginds in Parijs waaruit immers alle bevelen kwamen! En ten slotte vormde het prinsje Napoleon, het echtpaar geboren, opnieuw een zij het vriendelijken toch wel zeer hechten band met de groote figuur die in zijn familie niet minder heerschte dan over zijn landen.

Met den dood van dit kind teekent de schrijfster het eerste groote lijden van Koningin Hortense, spoedig gevolgd door het steeds ondragelijker worden der verhouding tusschen de echtelieden, welke uitliep op een feitelijke scheiding. Slechts de gelukkige aanleg van Koningin Hortense doet haar genot zoeken in geestelijke afleiding. De schilders Isabey, Gérard zijn haar vrienden; door dezen troost van den geest zien wij haar het gansche leven vergezeld. Want veel leed heeft zij moeten doorstaan. De onttroning harer moeder, de scheiding van haar man, de dood van haar kind, de val van Napoleon, de dood van haar volgenden zoon en al het zwerven van land tot land zonder rust, vervolgd steeds door de scherpe reactie allerwegen tegen Napoleons despotisme. Het boek eindigt bij het weemoedig weerzien van Malmaison, getuige van Hortenses blijde jeugd. ‘Geen grooter smart dan 't geluk te herdenken in het ongeluk’.

Waarlijk boeiend heeft de schrijfster haar stof bewerkt en een uitstekend leesbaar en belangwekkend boek is er de uitkomst van.

ALBERTINE DE HAAS.

Wijsbegeerte en letteren

De Groote Vraag voor de Christenheid onzer dagen. 2de druk. (Leiden, A.H. Adriani).

Het bekende werk van den hoogleeraar Bolland, dat onder bovenstaanden titel in 1911 het licht zag, beleefde een tweeden druk. Zeker een ongewoon verschijnsel op theologisch gebied in Nederland. Eene groote schare van niet eigenlijke godgeleerden heeft dit mogelijk moeten maken. En in dat geval blijkt de titel juist te zijn gekozen. ‘Heeft Jezus geleefd?’ staat met kleine lettertjes onder den titel van den auteur op het omslag gedrukt. Dat is de groote vraag, waarover het hier gaat en die dan inderdaad voor vele Christenen in onze dagen belangwekkend schijnt te zijn. Of die vraag dat verdient is op zichzelf weer een vraag. Wie met Bolland geleerd heeft van Bruno Bauer, Allard Pierson, A.D. Loman en andere

vooruitstrevende critici, verbaast zich niet over de negatieve resultaten, waartoe dit onderzoek leidt. Maar even weinig acht hij zich hierdoor verarmd in geestelijk opzicht. Heeft Lessing niet reeds ingezien, dat wie zijn godsdienstig leven op biographie en leer van Jezus wil bouwen, de Eeuwigheid aan een spinrag ophangt? en dat toevallige historische waarheden nooit het bewijs kunnen worden voor noodwendige redewaarheden? Deze laatste verkrijgt men slechts uit het denkend en gevoelend zelfbewustzijn, uit den Geest, - nooit uit uitwendige feiten, die eenmaal hier of daar zijn geschied. Inderdaad haalt dan ook geen theoloog en geen eenvoudig geloovige zijn zaligmakend geloof uit de Heilige Schrift, maar hij vindt het eerst in zichzelven vóór hij het in de Schrift gaat zoeken. Vervolgens heeft Kant het beroemde woord gesproken: das Historische dient

nur zur Illustration, nicht zur Demonstration. Zoo zijn Lessing en Kant de voorloopers geweest van het modern-religieuze bewustzijn in zijne jongste faze van ontwikkeling, dat zichzelf het zuiverst vertolkt vindt in Hegel's woord, dat de heilsgeschiedenis goddelijke geschiedenis is; dat zij voorstelbaar wordt voor de menschen als geschiedenis, in den gewonen zin van het woord, maar dat zij goddelijk doen, tijdeloos gebeuren, absoluut goddelijke handeling tot inhoud heeft. Object van het geestelijk geloof is niet de tijdelijke Christus, noch die van het verleden, noch die van de toekomst, maar de Eeuwige Christus, die de geestelijke en eeuwig tegenwoordige is, d.w.z. de Gemeente zelve: dit Godsrijk op aarde, welks burgers, zonder dat zij willen gelden als bijzondere wezens, volkomen één zijn in geloof en liefde. Burger in dit rijk te zijn en God te zien, d.w.z. in den Geest zich van eigen waarheid bewust te worden, - dit is de eeuwige bestemming van elken mensch.

Men begrijpt licht, hoe op dit standpunt de groote vraag voor de Christenheid onzer dagen, eigenlijk geen vraag meer is, althans geen vraag van meer gewicht dan elke andere historische kwestie. Ons geloofsleven staat of valt niet met geschiedkundige feiten uit het verleden. Mocht het blijken, dat deze geen stand konden houden voor de kritiek, dan behield de geheele Evangelic-geschiedenis niettemin de waarde van eene verhevene gelijkenis: de eeuwige Waarheid voorgedragen in den vorm van een verdicht verhaal. Wie zich ernstig indenkt wat het zeggen wil, dat naar een Evangeliewoord Jezus nooit anders dan in gelijkenissen sprak, kan redelijkerwijze door een dergelijke beschouwing van de Evangeliegeschiedenis niet geërgerd worden. Hij leze het boek van den Leidschen Hoogleeraar, dat een schat van materiaal bevat en veel leering biedt; na vruchtbare lectuur zal de ‘groote’ vraag, hoop ik, iets van hare ‘grootheid’ voor hem hebben verloren.

HELMOND, Nov. 1913.

G.A. VAN DEN BERGH VAN EYSINGA.

Proza uit de zeventiende eeuw, verzameld en toegelicht door Dr. J.A.N. Knuttel (Amsterdam, S.L. van Looy, 1913).

Men heeft in ons land langen tijd in de meening verkeerd dat wat er aan ‘letteren’ van het geslacht vóor 't midden der 18^{e} eeuw tot ons

Uit: Dr. J.A.N. Knuttel, Proza uit de zeventiende eeuw.

is gekomen, alleen die in maat en rijm de moeite van het bestudeeren en lezen waard zouden zijn - een paar uitzonderingen waren er slechts om dien regel, of liever, die opvatting te bevestigen. Deze bestaat tegenwoordig gelukkig

niet meer: veel mooi en kernachtig proza, zoowel uit de middeleeuwen als uit de 17e eeuw, kunnen we daardoor nu genieten. En dat daarvan nog lang niet alles wat interessant is in ruimen kring bekend is, bewijst ook de nu verschenen bundel. Dr. Knuttel geeft ons hierin een groote verscheidenheid, zoowel wat onderwerpen als wat stijl betreft. Lang niet alles is 'woordkunst'. Ook hier doet zich, als bij zooveel van het oude proza, de vraag voor, in hoever het gerekend mag worden tot de literatuur in engeren zin. M.a.w. in hoever de vorm van het werk (of het fragment) - zij het ook dikwijls door den schrijver ervan niet zoo bedoeld - een opnemen onder de 'fraaie letteren' wettigt. En dan zal dikwijls - Dr. Knuttel wijst er in de Inleiding ook op - de kultuurhistorische waarde van zulk proza grooter zijn dan de esthetische. Maar dan gevoelen we toch meteen, dat we die literatuur-grenzen niet te eng moeten trekken; dat we dienen te beseffen dat de letterkunde gansch het volk is; en dan betrekken we ook zulk proza in de geschiedenis van onze literatuur. 'Wie de Hollanders uit de 17e eeuw wil leeren begrijpen, hij leze allereerst hun proza. In deze bespiegelingen, moralisatiën, reisindrukken, populair-wetenschappelijke en theologische verhandelingen straalt heel het denken en doen; heel de graad en aard van de cultuur van meer dan éen klasse door'. Zoo lezen we o.a. in de Inleiding. En in zijn bundel heeft de verzamelaar van al die soorten van proza specimina opgenomen. Deze interessante bloemlezing kan ik aanbevelen aan alle Nederlanders bij wie voor onze oudere letteren belangstelling bestaat. Het boek is versierd met reprodukties naar titelbladen en titelprenten; en enkele woordverklaringen verduidelijken den tekst.

AMSTERDAM.
P.L. VAN ECK JR.

Romans en novellen

Heracles, door Louis Couperus. 2 dln. (Amsterdam, L.J. Veen).

Heracles heeft twaalf maal bewijs gegeven van spierkracht, onvervaardheid, behendigheid en tegenwoordigheid van geest. Daarmee heeft hij de onsterfelijkheid verworven. Achter in dit jongste werk in twee deelen van Louis Couperus, die noch een halfgod is, noch een oude Griek, en die in plaats van een druppel uit Hera's borst zich aan de melk der Muze heeft verslaafd, staan, goed geteld, dertig bundels vermeld, door dezen Nederlandschen schrijver, die zich cosmopoliet en bovenal Italiaan voelt, geschreven. We zullen er niet over twisten wat hooger dient gesteld: de daden, krachtens de in de eerste plaats genoemde eigenschappen bedreven, òf de ontelbare, noodig voor het samenstellen van boeken in zoo velerhande genre, als Couperus op zijn naam heeft staan. In een 'Vaderland'-feuilleton, later waarschijnlijk gebundeld, heeft hij indertijd verteld, hoe hij op zijn bureau maar een epische, sprookjesachtige, lyrische, dichterlijke enz. pen heeft te kiezen, al zou een betweter eveneens gelijk hebben, die meende dat die stijlverschillen toch maar op den vorm betrekking hebben en dat Couperus' eigenaardige, hem persoonlijk kenschetsende schrijfwijze toch heel erg manier geworden is. Inderdaad, waarom we Couperus hebben bewonderd en genegenheid betoond, het is om de diepte noch de verscheidenheid van zijn innerlijk, maar veeleer omdat zijn wufte chic, de van zijn werk uitgaande bekoring van schaamtelooze oprechtheid en geparfumeerde

behaagzucht ons sterk, immers onopzettelijk, deden beseffen, wat aan onze litteratuur ontbreekt.

Met die bonbonnière-achtige virtuositeit, het voos woordvertroetel, dat in de laatste jaren, als hij het niet ‘over zich zelf en anderen’ heeft, een waarlijk indringen in de ter beschrijving gekozen stof moet vervangen, heeft hij de legende van Heracles met behoud der oude vormen trachten te moderniseeren.

Nu, modern is 't geworden, in zooverre als Gilbert of een ander operetten-fabrikant de ‘Antigone’ of ‘Hamlet’ aan dezen op dat soort muziek belusten tijd zou kunnen aanpassen. Deze marsepeinen Heracles met zijn mallotige aarzelingen en Werther-achtige ‘schwärmereien’, wiens ontzettende lichaamskracht ons als het jachtavontuurverhaal van een ‘petit maitre’ minst genomen twijfelachtig voorkomt, heeft met de echte belichaming der spierenweelde, begrijpelijk in een volk, dat in den hartstochtelijken drang naar de harmonische ontwikkeling van den vollen mensch aan het lichamelijke de volle maat zijner op de verheerlijking der realiteit gerichte aandacht schonk, niets dan den naam gemeen. Overigens is deze Heracles ondanks alle ijselijke heldendaden een slap neefje van den naar viooltjes smachtenden en kaakjes knabbelenden Couperus, die zijn ‘held’ met al die leeuwerigheid hopeloos belachelijk heeft gemaakt, ‘précieux ridicule’ als deze van den beginne af blijkt.

Zoo blijft de vraag open, waarom Couperus, die dertig deels uitmuntende, deels goede, deels bazelachtig-onleesbare boeken op de markt heeft gegooid, zijn daden, ons ondanks alles oneindig liever dan de verrichtingen van welken turn- of voetbalbond ook, met eene heeft meenen te moeten vermeerderen, waarmee behalve de nagedachtenis van Heracles ook de volstrekt niet Heraclesachtige, immers allerminst forsche, zelfs lang niet steeds zuivere, maar trots alle zwakte en ontoe-

reikendheid boeiende figuur van den schrijver zelf de noodlottigst denkbare smet is aangewreven, die van de lachwekkendheid namelijk.

Acht men dit oordeel te kategorisch en niet in overeenstemming met den eerbied, een talent als Couperus onloochenbaar bezit, verschuldigd: we wijzen als symbool van den opgeschroefden toon, waarin geheel dit omvangrijk werk geschreven werd, (als iemand die zich zelf bij gebreke van echte bezieldheid opwindend, staag in falset spreekt), op bladzijde 16, waar in den thijm de krekels krijschend klateren. Zoodra ik dit gehoord heb, zal ik toegeven me in het oordeel over ‘Heracles’ wellicht vergist te hebben.

H. VAN LOON.

Mia van Randwijck, door Lina Tervooren. - (Amsterdam, Scheltens en Giltay).

De schrijfster Lina Tervooren blijkt reeds één roman te hebben afgeleverd, ‘Bruidstranen’ heette die, vóor ze dezen, waarvan de titel hierboven staat, het licht deed zien. ‘Mia van Randwijck’ schetst het jeugdleventje van een nonna, een kind van Hollandschen vader, en van een moeder - inboorlinge uit Oost-Indië. Wij ontmoeten het kind allereerst in een klooster, waar het wordt opgevoed. Want de grootmoeder, die voor haar zorgde wijl de vader nog in Indië verbleef, gaf gemakshalve het kind in handen van Roomsche zusters.

De intusschen met een Hollandsche vrouw hertrouwde vader keert in 't land terug en 't kind komt bij den vader en de tweede moeder. Haar schoonheid wekt bewondering en jalouzie in den kring van uitgaande menschen. Zoodra er sprake is van een huwelijk wordt haar de Indische moeder verweten. Uit smart over haar afkomst en de onrust welke die teweeg brengt wil het meisje weer terug in het klooster. Zeer korten tijd brengt zij er door. De natuur blijkt sterker dan de leer. En zij verlooft zich ten slotte met dien zij in de wereld meende te kunnen ontloopen.

Als men het intriguetje zoo aanziet, zou er wel wat van te maken zijn geweest. Lina Tervooren is, niettegenstaande zij boeken uitgeeft, een schrijfster die nog weinig diep gepeild heeft in het menschenhart. Belangwekkend is dus het geschiedenisje niet geworden. Het werd een praterig verhaal, waarin geen enkele der voorgestelde personen zenuwen en bloed bezit. Daarbij is het verhaal weinig boeiend.

ALBERTINE DE HAAS.

Boekenstroom[1)]

1) De Bedehaege's, door Mr. J. Eysten. (Utrecht, A.W. Bruna & Zn.) - Dominee Schröder, door Edward Stilgebauer. Geautoriseerde vertaling van J.S. Wesseling van Rossum, 2 dln. (Amsterdam, P.N. van Kampen & Zn.) - De Pastorie van Andersberg, door Augusta Supper, naar het Duitsch door M.E.B. (Utrecht, H. Honig). - Haar Lente, door Rachilde. Geautoriseerde bewerking van Hélène Swarth. (Amsterdam, van Holkema en Warendorf). - De Landsche Woning in Vlaanderen, door Stijn Streuvels, met vele illustraties. (Amsterdam, L.J. Veen). - Een Kind is ons geboren! Gewijde Idylle, door Nellie. Met teekeningen van Isings. (Den Haag, D.A. Daamen). - 'n Schat van 'n Vrouw, door Minca Verster-Bosch Reitz. (Amsterdam, van Holkema en Warendorf). - Sancta Musica, door F. de Sinclair. (Amsterdam, van Holkema en Warendorf). - In Mineur, door Top Naeff, 2e druk. (Amsterdam, H.J.W. Becht) - De Roman van Bernard Bandt, door Herman Robbers. Vierde Druk. (Amsterdam, Jacs. G. Robbers). - De Berkelmans, door Willem Schürmann. 5e druk. (Rotterdam, Nijgh & van Ditmar). -

ALS ieder jaar om dezen tijd is hij er weer: de stroom; spoelt hij en bruist hij en wringt hij weer de kamers binnen van ons recensenten, die niet weten waar het veege lijf te bergen voor zijn overrompelende, overstortende, angstwekkende, brutale overmacht. Wat hij meevoert zijn boeken, altijd maar boeken, groote en kleine, dunne en dikke, lichte en zware, bonte en grauwe, en het slibt aan op onze toch reeds overladen schrijftafels; 't zijn als schelpen van allerlei vormen en soort, die wij, pootjes baaienden kinders gelijk, nu ijverig in ons schepnetje zamelen, in de altijd weer versche hoop dat er zich te met ook kostbare exemplaren tusschen bevinden zullen, kleurschitterend van een schoonheid die sprakeloos maakt, ja misschien zelfs - wie weet! - een enkele parel!

Helaas, met parelen werd ons zoeken ditmaal schaars beloond; al hebben we in ons netje zeker wel wat kostelijks gevonden tusschen veel grof goedje van 't gewone soort. Om met dit laatste te beginnen: daar hebben we - en we laten alle beeldspraak verder maar ter zijde - dat boek van Mr. J. Eysten: ‘D e B e d e h a e g e ' s ’. 't Is onbeduidend als zijn kaft met het banaal-typografische bloemetje en dito hoekstukjes. De eerste bladzijden deden wel iets verwachten. In vaste lijnen, geheele menschenleeftijden breed-overblikkend, stelt daar de schrijver met een zekere kroniek-achtige nuchterheid, die ons evenwel niet te zeer hindert wijl wij er als de ingehouden kracht in meenen te voelen van een voorspel, dat straks in magistraal-breede accoorden zal uitdeinen, de geschiedenis te boek van het voornaam bankiersgeslacht der Bedehaeges, van welk geslacht o.a. aan ons voorbijgaan: Lambert Huib, de stamvader, die op een heel bescheiden voet een klein kantoortje begonnen is; Dirk Lambert dan, de overgrootvader van den tegenwoordigen chef der firma Bedehaege Koenders & Zoon, die door zijn huwelijk met een juffrouw Koenders, mede behoorend tot een oude, plaatselijke familie, den grondslag voor de combinatie Bedehaege-Koenders gelegd heeft; Ferdinand Koenders, door Dirk Lamberts schoonvader Gozewijn met moeite in de firma gebracht, etc.

We krijgen een vrij uitvoerige karakteristiek van de Bedehaeges en de Koendersen; de eersten: flinke zakenmenschen, nauwgezet en actief, werkend met het groote familie-kapitaal dat ooms en tantes, neven en nichten van oudsher aan ‘de firma’ plachten toe te vertrouwen en waardoor de zaak in moeilijke tijden, als anderen schipbreuk leden, aan de ergste finantieele stormen het hoofd heeft kunnen bieden. De Koendersen ‘over 't algemeen een knap slag menschen, lang en slank, met donkere oogen, rustige, aristocratische

Geestelijke Voorouders, door Dr. A. Pierson, voortgezet door Dr. K. Kuiper en Dr. D.C. Hesseling. Israël. - Hellas. - Het Hellenisme. - Byzantium. 6 deelen. (Haarlem, H.D. Tjeenk Willink & Zn.) - etc.

bewegingen', wat minachtend neerziende op die wel flinke maar wat eenvoudige zakenmenschen, die van hun kant de Koendersen weer niet dàt vonden: 'een beetje wuft en artiesterig' en zonder geld. Toen Dirk Lambert zich dan ook met Sophie Koenders engageerde, 'Sophie van Gozewijn' zooals ze gewoonlijk genoemd werd in onderscheiding van haar gelijknamig nichtje 'Sophie van Barend', waren geen der beide families daar erg mee ingenomen. Enfin: 'Dit alles was nu bijna honderd jaar geleden' zegt de schrijver op blz. 7.

> In den loop der tijden waren de Koenders'en het als een van zelf sprekend recht gaan beschouwen, dat een afstammeling van Ferdinand lid van de firma werd, hoewel dit nimmer in de bedoeling van Dirk Lambert gelegen had.
> Thans werd de zaak gedreven door Lambert Bedehaege en zijn oom Samuel Koenders. Deze was weduwnaar, Lambert gehuwd met Emilia Charlotte, baronesse van ter Carteren.

Is het wonder, lezer, vragen wij u, dat wij na deze breede inleiding zoo iets als een Hollandsche 'Buddenbrooks'[1] gingen verwachten: een sterk gebouwden, magistraal geconstrueerden familieroman, waarin ons wellicht de hardnekkige strijd tusschen Bedehaeges en Koendersen tot de tragische neerlaag van een dier geslachten zou worden geteekend? Wij zijn geneigd het den schrijver kwalijk te nemen dat hij zulke verwachtingen in ons opwekte, nu, dat wij het tamme, vrij banale romannetje ten einde hebben gelezen. 'Die naam Koenders moet er nu eigenlijk maar uit', zegt een der Bedehaeges aan het slot van 't boek, daarmee doelend op den naam der firma. Den schrijver heeft dus toch wel zoo iets voor oogen gezweefd als een conflict, een strijd, een vernietiging. Maar hoe kinderachtig-onbeduidend de lijnen waarlangs zich dit alles beweegt!

Niet veel gunstiger valt m.i. te oordeelen over het nieuwste product des te veel geprezenen auteurs van 'Götz Kraft'. We herinneren ons uit de couranten de ketterjacht in de Evangelische Landeskirche tegen de predikanten Jatho, Traub e.a., wier prediking door het 'Berlijnsche Spruchcollegium' te licht werd geoordeeld. De heer Stilgebauer heeft van zulk een courant-uitknipsel, met zekere onmiskenbare handigheid een romannetje samengesteld, dat zich aangenaam laat lezen, maar u, als gij aan het eind zijt, toch tamelijk leeg en hongerig achterlaat. De 'Fall Schröder' is een geval gebléven door gebrek aan diepte van behandeling. Tegen 't eind van het boek krijgen wij in extenso een geloofsbelijdenis van den vervolgden predikant, door hem overgelegd aan den president van het Koninklijk Consistorie. Deze geloofsbelijdenis heeft even weinig pit en merg als het gansche boek, en wij zijn dan ook, na beëindiging van deze lectuur, slechts overtuigd van de geduldigheid des papiers, geenszins daarvan dat deze Ds. Schröder werkelijk 'kwam, zag en overwon' gelijk de schrijver ons wil opdringen.

Neen, dan schijnt Augusta Suppers boek ons betere kost. Ook 'De Pastorie van Andersberg' is uit het Duitsch vertaald[2], ook hier een dominee en zijn vrouw het middenpunt van de historie. Maar hoeveel inniger, hoeveel dieper en dichterlijker geschouwd is hier alles. Dit boek doet aan Rosegger denken en ook af en toe aan Ingeborg Sick. Hoeveel warer evenwel, hoeveel echter, hoeveel minder valsch-romantisch en sentimenteel is Augusta Supper dan haar Deensche kunstzuster. In haar werk ook niets van het vage dat in de scandinavische litteratuur

1) Thomas Mann: Buddenbrooks. Verfall einer Familie, - een werk van epische breedheid waarop wij hier gaarne eens de aandacht vestigen.
2) De overzetting is over 't algemeen niet slecht. Op blz. 97 wordt van 'laster' gesproken voor 'ondeugd' en op blz. 116 van 'ongeschikte' vingertjes voor 'onhandige'.

vaak zoo hindert. Alles is hier scherp-belijnd, de karakters en het landschap, en toch is dit boek niet in elkaar gezet maar gegroeid uit de ontroerde verbeelding der schrijfster. Alleen is wat de raisonneur van den roman, de blinde Ferdinand, als hoogste wijsheid meedeelt niet overal geheel vrij van zekere banale oppervlakkigheid, hetgeen hier en daar den indruk schaadt.

AUGUSTA SUPPER

Is het in het boek van A u g usta Supper de jonge predikantsvrouw, die, door spontanen levensdrang verontrust, naast haar zelfgenoegzamen echtgenoot in stilte worstelt met de onbegrepen raadselen des levens - in het boek van Rachilde: 'S o n P r i n t e m p s', waarvan Hélène Swarth ons een lang niet vlekkelooze vertaling schonk[1] is het een vijftienjarig meisje voor wie het gansche leven nog mysterie is. Miane Laforest-Janion is een dier gelukkigen (of wil men rampzaligen?) die de wereld nog niet kunnen aanzien met de nuchtere oogen van een 'practisch mensch' voor wien een boom een boom is en de aarde de aarde; zij is eene dier, ja, laat ons toch maar zeggen: eene dier uitverkorenen wien 't heelal nog is... Doch ik citeer hier enkele regels en behoef 't u daarna niet meer duidelijk te maken. Tot Miane is, wete men, de Liefde gekomen in de gestalte van een jongen god op een simpele prent die zij kocht van een marskramer, en die liefde leeft voor haar vereenzelvigd met een blonden en voor nuchtere oogen vrij banalen koorknaap Paul Midal. Met hare gedachten bij deze Liefde dwaalt zij naar den vijver, en dan lezen wij:

> Een weeldevolle zwijmel kwam over Miane en zij wierp zich languit op den grond, die lauw en lenig aanvoelde als een levend lichaam. De fijne grashalmen kriebelden haar neusgaten en haar oogen; hart aan hart met de natuur, vermengde zij de franje van haar oogleden met de jeugdige wimpers der groenende aarde.

De sfeer van dit boek is dus niet de alledaagsche realiteit der dingen, het is een verbreede, een verdiepte, een verinnigde realiteit, die soms wordt een realiteit van daimonische verdwazing. Zijn er geen oogenblikken waarop de in deze werkelijkheid levenden een verbond maken met den Duivel tegen God?[2]

Van dit wondere leven vertelt dit boek, dat door Mr. van Hall met enkele enthousiaste bladzijden is ingeleid. Het spijt ons, maar tot dit enthousiasme van den G i d s -redacteur, die van Rachilde 'geen ander boek wenscht te bezitten' heeft deze vertaling ons niet kunnen brengen. Zijn wij er te prozaïsch voor? Wij ontkennen dit ten stelligste. Het grillige begin bv., waar Miane kijkt naar 't draaien van de Aarde in het holletje van haar opgenomen rok - wij genoten er van en onze verwachting spande zich

1) Op blz. 45 lezen wij van 'schilders-tinten die aan gedroom en geknoei doen'. Op blz. 48 roept een dienstmeisje uit: 'Och! arme ik!', hetgeen verderop nog een paar maal herhaald wordt als: 'och arme jij!' etc. Voorts wordt hier telkens van 'abt' gesproken, waar, meenen wij, van een gewonen pastoor sprake is.

2) Verg. b.v. Hans von Kahlenbergs D e r L i e b e G o t t, waar de jonge Martina de hulp van den Duivel inroept tegen de over haar gestelde machten der conventie.

popelend. En we vonden veel moois, telkens van die dingen uit de ‘wonderbare wereld’, die een mensch gelukkig maken voor langen tijd. Is het, om iets te noemen, niet grootsch, om populieren in den nacht, die elkaar toewuiven, te zien als ‘biddende hun rozekrans van eksternesten’? (blz. 77). Niet prachtig een rat te zien met ‘markiezinnehandjes’, ‘altijd met keurige handschoentjes aan’. Is het niet innig om, als Miane in den vijver ‘haar trotsche lente vermoordt’, wijl het leven niet blijkt zooals zij 't zich gedroomd heeft, het voor te stellen als ontdeed zich de maan van haar sluier, dien spreidend over het naar achteren geworpen jonge hoofd? ...

Hoe kan nu echter een schrijfster met zulke visies smakeloosheden neerschrijven als waarvan ik er hier mede eenige citeer. ‘Mevrouw Caroline voelt de koffie haar naar het hoofd stijgen en wordt lyrisch’ (bl. 86). (Justus v. Maurik op zijn slechtst). ‘Fantille, heelemaal verbleekt in de wasch van haar nachtelijke tranen’ (104). ‘De heer Mesplier voelde zijn oogen nat worden, alsof al het water, waarmee hij zijn wijn niet had aangelengd, hem naar de oogleden was gestegen’ (118). Van een eenigszins weeë grappigheid schijnt mij ook de eerste vergelijking in het volgende (waar een meisje met rose blouse en witte handschoenen in een bidstoel zit): ‘Zooals de witte duiven met rose pootjes, zag zij, rose duif met witte pootjes [sic] er uit als een arm diertje, overvallen door een onweersbui’ (138).

Zoo wordt men telkens geslingerd van 't teêre en fijne, naar 't gewilde en grove - óók waar 't de conceptie van het boek zelf betreft. En dit is het voornamelijk wat ons Rachildes werk, na de ophemeling van Mr. van Hall, als geheel een teleurstelling deed zijn. De conceptie is te geforceerd. Dat wat Miane langzaam naar den dood drijft is te gezocht, te zeer opgelegd. Wij krijgen aan 't slot te veel het onbehaaglijk gevoel dat de schrijfster Miane nu eenmaal in den vijver heeft willen hebben en daartoe o.a. de griezelige geschiedenis van die vergiftigde kat noodig had. Neen, het conflict had zich in dit fijn geconcipieerd verhaal ook fijner, ‘ondergrondscher’ voelbaar moeten maken.

Toch is in het boek een sfeer van landelijkheid - zij het dan dat wij achter alles voelen de aperceptie van een moderne vrouw met een verfijnd intellect, als hoedanig zich Rachilde in haar veertiendaagsche medewerking aan de M e r c u r e d e F r a n c e , waarin zij boekbeoordeelingen schrijft, in vroegere (‘perverse’) romans ook, openbaart - toch valt in ‘H a a r L e n t e ’ een sfeer van landelijkheid te genieten waardoor, ondanks alles, het boek wel een zekere bekoring ook op ons heeft uitgeoefend.

Een sfeer van landelijkheid, doch zuiverder, spontaner en gezonder ademt ons tegen uit het jongste geschrift van Stijn Streuvels, het bescheiden bundeltje waarin deze kunstenaar ons de landsche woning beschrijft in het Vlaanderen dat hij zoo lief heeft.

> Hoe komt de avond zoo onverwachts, ineens, zoo zwaar het landschap overvallen! Daareven nog beefde 't fijnste zomerblauw over de verten en spon de mist zijn lichte sluiers rond de boomen.
> Nu is 't de kleurlooze deemstering die als een dreiging opdaagt en alle leven doodt - het prachtige kleurenspel van den uitgaanden dag. De stille tooverstonde waarop alle dingen verinnigen in een onwerkelijken schijn van zachte schoonheid - de avondmijmering wordt ineens gestoord door loodzware duisternis die neervalt als een donkere voorhang. De teederheid der kleuren verwelkt, met derfheid overveegd; de verten verdwijnen onder een vracht van grim-zwarte stof en, al te vroeg, wordt de wereld geborgen onder 't nachtfloers en heeft de duisternis de schemering gedood. Alle licht is uit.....

Zoo doet hij ons het land zien en de huizen die als één zijn met dat land, er als uit opgegroeid, zooals er de menschen uit opgroeien met hun ongekunsteld zieleleven. En wij zien, in onze verbeelding, nu den winter weer over dat Vlaanderenland, in deze donkere dagen voor Kerstmis.

En wij leggen Streuvels' 'Kerstekind' weer voor de hand: de teêre geschiedenis die zich in een dier 'landsche woningen' heeft afgesponnen, glanzend als een engelendroom. Aan de herlezing van dat boek voelen wij dubbele behoefte nu wij Nellie's 'Gewijde Idylle' zoo onbevredigd (om geen krasser woord te gebruiken) ter zijde hebben gelegd. 'Een Kind is ons geboren!' noemt de schrijfster haar boek, dat zij kenschetst als een 'om voor te lezen aan kinderen - niet te klein'. In dit werkje (op prentenboekformaat) geeft zij de bekende geboorteverhalen en wat daar onmiddellijk op volgt uit Lukas en Mattheüs, berijmd, en uitgesponnen volgens eigen fantasie. Dat die fantasie hier en daar nog al heel ver gaat kan b.v. blijken uit de blz. 38 evv. alwaar we een heele briefwisseling vinden tusschen Elisabet en Maria. Elisabet keuvelt daar, als een burgerjuffrouw van 't type dat steeds te eindigen pleegt 'met de pen maar niet met het hart', in dezen trant:

> Ik wilde, lieve nicht, zoo gaarne weten
> hoe allen gij en 't goddlijk Kind het stellen.
> Ik daarentegen wil u wat vertellen
> van 't wonderkind dat wij Johannes heeten ...

etc.

Wordt het niet tijd de classieke schoonheid van de Heilige Schriften te beveiligen tegen zoo iets als 'het gevaar-Nellie'? Men zou geneigd zijn te meesmuilen als men zich niet tegelijk een weinig ergerde.

Onbevangener meesmuilen kan men tegenover de flauwiteiten, welke Minca Verster, die een knap schilderes moge wezen, zich geroepen voelde ons voor te zetten in ''n Schat van een Vrouw'. Vroeger haar 'Dames Cnussewinckel' aankondigende zeiden wij reeds hoeveel ongenietbaarder ons deze flauwe grappen waren dan b.v. de humor van een De Sinclair. En nu weer (is 't het noodlot dezer schrijfster?) dringt zich als vanzelf de gelegenheid op haar werk te vergelijken met dat van De Sinclair.

Deze laatste deed n.l. eveneens weer een nieuwen roman verschijnen, een boek waarin hij op vermakelijke wijze het muziekleven beschrijft in een provinciestad. Er zijn daar twee klieken, die elkaâr het licht in de oogen niet gunnen, elkaâr op alle mogelijke wijzen vliegen trachten af te vangen (mede met behulp van heusche verraaiers in de beide kampen!) en van welke de eene côterie in adoratie ligt verzonken voor het musicaal genie van 't stadje, den muziekmeester Schüler. De Sinclair vertelt zoo eenvoudig langs zijn neus weg, bereidt zijn ontknooping steeds voldoende voor en zoekt zijn geestigheid zelden in te gezochte combinaties. Bij Minca Verster geneert men zich een weinig over de tijdverspilling waaraan men zich door het lezen van haar bedenksels schuldig maakt - met een boek van Sinclair in de hand is men geneigd zich tegenover zijn ernstiger zelf bij tijd en wijle voldoende verantwoord te achten.

Nog béter verantwoord evenwel zal men zich voelen met den herdruk van Top Naeffs 'In Mineur', den eersten bundel serieus bedoeld litterair werk, na hare meisjesboeken. Natuurlijk staat deze bundel niet op één hoogte met een roman als 'De Dochter', nog minder met het sublieme 'Voor de Poort'. Toch valt hier reeds te genieten van dien zekeren 'toets' die de geboren kunstenaresse verraadt. Te genieten óók van een humor van voornamer huize dan De Sinclair wel ooit zal vermogen te schenken. Lees eens dat ingehouden-ironische 'Op een gansje', de schets waarmede deze herdruk vermeerderd en verrijkt werd, en zeg of gij 't niet

met mij eens zijt dat deze schets voortreffelijk is, juist wijl er onder die ironie zulk een menschelijk meegevoelen trilt.

Met ‘In Mineur’ ben ik onder de herdrukken verzijld. Ik wil er, ten slotte, nog enkele noemen over welker verschijning men zich evenzeer verblijden mag. Daar zijn dan twee groote-stads-romans: de roman van het Amsterdamsch

kantoorleven, Robbers' bekende en thans in zeer goedkoope uitgave verspreide ‘Roman van Bernard Bandt’ en het boek van het Rotterdamsche winkelleven: Schürmann's ‘De Berkelmans’. Feitelijk worden beide boeken beter gekarakteriseerd als psychologische romans dan als romans van stadsleven. Het boek van Robbers vooral staat in enkele opzichten m.i. zeer hoog, ja, in sommige opzichten stel ik het nog hooger dan den lateren ‘gezins-roman’. Bernard Bandt is geserreerder dan dit laatste boek en bereikt op sommige plaatsen een innigheid in psychologisch accent èn kleinmalerei (men denke b.v. aan de vriendschapsverhouding Bernard-Edward, de milieuteekening van Hendriks tehuis) die wij in Robbers' latere werk slechts zelden zóó gaaf terugvinden.

Wij eindigen met de vermelding van de zes zware deelen ‘Geestelijke Vooroud ers’ door de firma H.D. Tjeenk Willink & Zn. op onze schrijftafel gelegd. Met deze volksuitgave van Pierson's standaardwerk, voortgezet door de professoren Hesseling en Kuiper, is ongetwijfeld aan zeer velen een dienst bewezen. Geen echte beschaving, zou ik haast zeggen, die niet met deze ‘Studiën over onze Beschaving’ in aanraking is geweest.

Bij dezelfde uitgevers zag het licht een tweede druk van Wallis' ‘Een Liefdedroom in 1795’[1], en een derde druk van Joh. W.A. Nabers, ‘Van de Revolutie tot de Restauratie’.

G.v.E.

Letterkundig leven uit de december-tijdschriften

Groot-Nederland.

Louis Couperus schenkt ons eenige ‘Romantische Episoden uit Moorsche Eeuw’. Daarna vinden wij een voortzetting der ‘Herinneringen’ van Ada Gerlo, een schrijfster die wij goed doen in 't oog te houden. Er is iets in dit werk dat zich onderscheidt van de vele novelletjes waarmede onze tijdschriften vol staan.

Belangrijk is de studie van Herman van Puymbrouck over Georges Eekhoud en zijn Werk. Ofschoon Eekhouds Escal Vigor reeds acht drukken beleefde en zijn boeken in vele talen zijn overgebracht, geniet deze schr. in Vlaanderen en Nederland niet dat aanzien dat hij verdient. Eekhoud, die als zoovelen een geheel Fransche opvoeding kreeg, onderscheidt zich van de meeste zijner mede-auteurs ‘d'expression française’ gunstig in zooverre hij het niet tot een volkomen breuk tusschen hem en zijn volk komen liet, al dwong een aanvankelijke dwaling hem tot Fransch schrijven of... niet te schrijven.

> En nu hij wel gedwongen was in zijn dwaling te volharden is het toch zijn groote verdienste geweest niet de zelfverblinding te hebben bezeten van Verhaeren, Lemonnier, e.a. die het kwaad gaarne als een deugd beschouwden. Al wat hij van zijn Vlamingschap nog redden kon, wilde hij behouden; en mocht hij de taal van het volk niet meer tot de zijne maken, hij heeft haar toch omringd met een vereering en een liefde, welke men gewoonlijk van een Fransch-sprekenden Belg niet mag verwachten. Het is duidelijk, dat het hem pijn moet hebben gedaan, als iemand lijk Lemonnier schreef, dat het Vlaamsch was ‘une langue régionale, qui s'en va de désuétude’. Want eenmaal hoort hij hoe een dame zegt: ‘La langue flamande, c'est si laid!’ en hij kan aan zijn verontwaardiging niet weerstaan

1) Van den nieuwen roman der schrijfster van ‘Vorstengunst’ (De Koning van een Vreugderijk, 3 dln.) hopen wij onzen lezers weldra een bespreking te kunnen geven.

> en deelt mede: ‘Helaas, dacht ik later, er is geen land, dat niet fier is op zijn taal. Het is alleen bij ons, dat men de taal van het land lastert en dat men veinst haar te verachten. Renan, Fransch schrijver als niet één, spreekt met vereering in zijn Souvenirs d'enfance van zijn Bretonsch dialekt; Zola en Daudet, twee Zuiderlingen, Fransche schrijvers eveneens, verloochenden geenszins het Provençaalsch; Léon Cladel verheerlijkte in méér dan één bladzijde van bewonderenswaardig Fransch de harmonieuze taal van zijn Quercy!... Waarom bij ons deze haat, dit misprijzen voor de prachtige taal van ons volk! Wat een dwáling! Wat een duizelingwekkende afvalligheid en verbastering!’

En verder zegt Puymbrouck:

> Vlaming door zijn krachtige sympathie, door zijn verlangen, door zijn heimwee, is hij het weldra ook geworden door het algemeen karakter zijner kunst, door dezer stoffelijken en geestelijken inhoud, door zijn genie. Heel de natuur, al de menschen, de hartstochten, heel het leven, dat zich in zijn kunst weerspiegelt, behoort tot Vlaanderen. Men leze Kees Doorik, La Faneuse d'Amour, La nouvelle Carthage, of Les Libertins d'Anvers, of L'autre Vue, of zelfs Escal Vigor en men aanschouwt een hoekje van Vlaanderen, of beter gezegd, van het Vlaamsche land.

Maurits Wagenvoort vervolgt zijn roman. Edw. B. Koster en J. Reddingius geven Verzen.

De Hofstad.

Dit ‘Artistiek Weekblad’ gaat voort met steeds lezenswaardige, (geïllustreerde) kunst-overzichten te geven, zoowel wat betreft schilder-, toon-, tooneelspeelkunst, als op 't gebied der literatuur. De rubriek voor Dames (die ook voor Heeren wel interessant is) wordt door Suze de Jongh van Damwoude met de noodige lenigheid onderhouden; in de beschrijving der Modes is Parijsche zwier. Ook uit de Parijsche Brieven flonkert meest iets van de ville lumière en ge neust licht al mede eens in het ‘vervolg’ van Jeanne Reyneke's nieuwsten roman.

Ziehier wat de Hofstad-redactie schrijft over den dichter Rabindra Nath Tagore, wiens naam dezer dagen op aller lippen is.

RABINDRA NATH TAGORE
(Cliché uit De Hofstad)

> In de Nobel-prijs-toekenning aan dezen Engelsch-Indischen dichter is meer een mysticus dan een literator gehuldigd. Hetgeen een getuigenis te meer is dat deze tijd zich voorbereidt op de ontvangenis der zuivere mystiek. Of er in Europa op heden geen

mensch van verinnigder mystische beschouwing ware te vinden geweest - laat ons dat nu niet en hier niet overwegen, maar erkentelijk zijn voor de toch alleszins kostbare aanwijzing van dezen dichter. Zij stelt ons in staat, kennis te maken met een, die waarlijk mensch is, en over de verhouding van mensch tot God en natuur in vrome murmelvloeiïng mediteert. Aan Fred. van Eeden de eer, den mysticus aangewezen en voor ons land ingeleid te hebben vóor nog de algemeene aandacht op hem viel. Zijn ‘Gitanjali’ of ‘Wij-zangen’ zullen thans wel veel gelezen worden naast zijn andere gedichten, zoomede romans en drama's.

Elseviers Geïllustreerd Maandschrift.

Maurits Sabbe heeft, ziende de laatste schilderijen van den kunstschilder Alfred Neste, zich gedrongen gevoeld tot het schrijven van een open brief aan zijn vriend, die, evenals hij ‘uitgeweken Bruggeling’, nog zoo geheel blijkt te hangen aan de dierbare moederstad. 't Is wèl een intieme kijk dien Neste op Brugge heeft en waarvan eenige mooie reproducties ons doen meegenieten.

Max Eisler eindigt zijn rondgang met ons langs de collectie Drucker in het Rijks-Museum. J.A. Loeber Jr. causeert over Textiele Kunst in Indië. Voor de beminnaars van het proza van Ary Prins is hier een fragment van een verhaal uit het einde der Kruistochten.

Wally Moes vertelt wel zuiver, en daarom schrijnend, van de misère geleden in een schamel heihutje, van stokrozen en goudsbloemen omringd. Herman Robbers heeft in het opmerkenswaardig feit, dat in de boeken, waarin met vreugde van den grooten vooruitgang over 't tijdvak 1813-1913 werd gewaagd, de letterkunde nagenoeg buiten beschouwing is gelaten, aanleiding gevonden om, aan de hand van G. Kalffs ‘Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde’ en Dr. de Vooys' ‘Historische Schets’ dier letterkunde, eens na te gaan of inderdaad onze literatuur buiten die algemeene evolutie is gebleven. Robbers begint dan met een uitvoerige karakteristiek der beide bovengenoemde uitgaven, en verwijt Kalff, dat in diens VIIe deel:

> de vreugde aan plastische levensuitbeelding, het meeleven met uitingen van liefde voor de omringende wereld, bij de behandeling onzer middeleeuwsche, zestiende- en zeventiende-eeuwsche letterkunde zoo duidelijk in dezen schrijver merkbaar, tegen het naderen van het 19e-eeuwsch humoristisch realisme mindert. Een zekere leukheid is voor de warmte van vroeger in de plaats gekomen. Het woord ‘sentimenteel’ ligt in de professorale pen als bestorven. Stellig vijf-en-twintig maal wordt, ter kenschetsing van het werk onzer humoristen: Hildebrand, Jonathan, Klikspaan, Van Koetsveld, en van nog vele andere na hen gekomenen, Potgieters smalende uitdrukking: ‘copiëerlust des dagelijkschen levens’ gebezigd. Ofschoon in korte woorden erkennend, dat het deze z.g. ‘copiëerlust’ geweest is, die in Nederland, vóór Multatuli, het beste proza heeft doen ontstaan, schijnt Kalff aan dat beste proza toch maar gering plezier beleefd te hebben. Zijn karakteristiek voorál van Hildebrand's proza (maar min of meer van álle 19e-eeuwsche prozaschrijvers) is opvallend onvoldoende.

Naar men weet heeft Prof. Kalff vóór de literatuur van '80 halt gemaakt. Te meer jammer oordeelt R. het dat in een werk als ‘’t Herstelde Nederland’ niet een poging gewaagd is om te komen tot een synthetische beschrijving van deze krachtige beweging.

De Witte Mier.

INHOUD. Ex-Libris composés par Armand Rels. - Over boek-formaten, door K. - Gedenkboek der Rotterdamsche Kunstkring, door A.B. - Merkpalen. - Bernhard - ‘Een bonte rij’. - Contra Schwencke. - Uit het dagboek van een letterlievend journalist V Octave Mirbeau I. - Uit buitenlandsche tijdschriften. - Op den uitkijk. - Bibliographie - Bijlage Flinsch.

De Gids.

INHOUD. Julie Simon. De levensroman van R.C. Bakhuizen van den Brink, uit brieven en bescheiden tezamengesteld, door C. en M. Scharten-Antink. - Een reisdagboek uit IJsland, door Prof. R.C. Boer. - Het historisch-materialisme en de litteraire critiek, door M.H. van Campen. - Vijf liederen van Isoude, door Dr. P.C. Boutens. - Gedachten en gestalten, door Dr. Julius de Boer. - Het nuttelooze wonder, door Herman Baccaert. - Armoedig Noorden, door R.P.J. Tutein Nolthenius. - Het bad, door Johan Wesselink. - Verzen, door Johan Toot. - Dramatisch overzicht, door Mr. J.N. van Hall. - Buitenlandsch overzicht. - Bibliographie.

Onze Eeuw.

INHOUD. Nabetrachting, door Prof. Dr. P.J. Blok. - De onzekerheid, door Louis Carbin. - Onderwijs-hervorming, door Mr. F.E. Posthumus Meyjes. - De godsdienstige ontwikkeling van Rome, door Dr. H.M.R. Leopold. - Nogeens: Giuseppe Verdi, door Dr. J. de Jong. - Binnenlandsch Overzicht, door F.J.W. Drion. - Verzen, door Jules Schürmann. - Buitenland. - Leestafel.

De Nieuwe Gids.

INHOUD. Pallieter - Eene Aangename Verrassing, door Felix Timmermans. - Pallieter - Regen, door Felix Timmermans. - Het Roofriddertje en de Witte Rozen, door Frits van Raalte. - San-Marino (De Kleinste Republiek der Wereld), door Johan de Zeeuw. - Dans, Rhythmische Gymnastiek, Tooneel, door T. Landré. - Darwinisme en Scepticisme, door C. Pekelharing. - Grillot de Givry over Lourdes, door F. Erens. - Rabindranath Tagore, door J.R.v. Stuwe Hzn. etc.

De Tijdspiegel.

INHOUD. Dorpslucht, door Stijn Streuvels. - Verzen, door Herman Middendorp. - Ter verjaring van Carmen Sylva, door F. Smit Kleine. - Aphorismen, door J. Petri. - Onze Leestafel. - Tijdschriften. - Ontvangen boeken.

Leestafel van 'Den Gulden winckel'
(Deze rubriek valt buiten het redactioneele gedeelte).

Bloeitijd, Uit onzen. Schetsen van het leven onzer vaderen in de XVIIe eeuw. Red.: Prof. dr. theol. S.D. van Veen. Baarn, Hollandia-drukkerij.
Per serie (10 nrs.) f 3. -
Afz. nrs. f 0.40

7. HOEVEN, Dr. A. VAN DER: De letterkunde. (54 blz.).

Elsschot, Willem: Villa des roses. (V, 227 blz.). Bussum, C.A.J. van Dishoeck.

f 2.25; geb. f 2.90

Fremery, H.N. de: Nieuwe handleiding tot de kennis van het spiritisme. Telepathie van levenden, stervenden, en overledenen. (XV, 450 blz.). Bussum, C.A.J. van Dishoeck.
f 2.90; geb. f 3.50

Omar Khayyam: Rubaiyat. Honderd kwatrijnen. Vertaald door P.C. Boutens. (V, 100 blz.). Bussum, C.A.J. van Dishoeck.
f 1.90; geb. f 2.50
Geb., goudled. f 6. -

Steynen, Job: Sentimenteele geschiedenissen. (V, 198 blz.). Bussum, C.A.J. van Dishoeck.
f 2.25; geb. f 2.90

Trelker, A: Jong leven. Illustraties van Tjeerd Bottema. (VI, 55, II, 51, 59, 64 blz.). Bussum, C.A.J. van Dishoeck
f 1.50; geb. f 1.90

Trelker, A.: Sprookje. Geïllustreerd door Tjeerd Bottema. (75 blz., m. 7 pltn.). Bussum, C.A.J. van Dishoeck.
f 0.90; geb. f 1.40